مناقب العارفين

تالیف

شمس الدین احمد الافلاکی العارفی

بکوشش: تحسین یازیجی

صلاح الدین ایوبی

JAMMU & KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Kashmir Division - Srinagar

0164

9/L 6337
8/L 6115

صلاح الدین ایوبی

JAMMU & KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Kashmir Division - Srinagar

مناقب العارفین

تألیف

شمس الدین احمد الافلاکی العارفی

جلد اول

با تصحیحات و حواشی و تعلیقات بکوشش

تحسین یازیجی

دنیای کتاب

نام کتاب: مناقب‌العارفین
نویسنده: شمس‌الدین احمدافلاکی‌العارفی
ناشر: دنیای کتاب
نوبت چاپ: دوم
چاپ از: چاپخانه ۲۰۰۰
تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه
سال انتشار: ۱۳۶۲
ایران: تهران خیابان جمهوری اسلامی

KASHMIR UNIVERSITY
Iqbal Library
Acc. No 259687
Dated 10.2.88

مناقب العارفين

بسم الله الرحمن الرحيم

اَلْحَمْدُ لله اَلَّذي نَوَّرَ قُلُوبَ اَوْلِيائِه بِاَنْوارِ الْمَعاني والبَيان ؛ وأجْرىَ مِنْ فَيْضِ فَضْلِهِ عَلَى لِسانِ الانْسان يَنابيعَ الْحِكْمَةِ والتِّبْيان ؛ واَلْهَمَهُمْ كَشْفَ حَقائِقِ التَنْزيل ودَقائِقِ التأويل بِواسِطَةِ الْعَقْلِ والنَقْلِ والْبُرْهان ؛ هُوَ الَّذي اَنْزَلَ التَّوْرِيَةَ والاِنْجيلَ مِنْ قَبْلُ هُدىً لِلنّاسِ واَنْزَلَ الْفُرْقان (۳/۳ـ۴) ؛ والصَّلٰوةُ والسَّلامُ عَلى خَيْرِ خَلْقِه والاَمينِ عَلى رِعايَةِ حَقِّهِ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفى وعَلى آلِهِ واصْحابِهِ ما تَعاقَبَ العَصْران وتَقابَلَ النَسْران

حمدِ بی حدّ وسپاسِ بی قیاس حضرتِ الوهیت مالكُ الْمُلْکی را که چهرهٔ زمان را بانوارِ یقین لایح گردانید وروی زمین را بآثارِ باهره ناضرکرد وبسیطِ غَبْراء را مِهادِ ابدان ومقرِّ حیوان ساخت ؛ معبودی که جهتِ اِحرازِ نقطهٔ کمالِ معرفتِ او خطّ نُهُ دائره درهم است وزبانِ حالِ عقلِ کُل در نشرِ آلاء وبسطِ نعمای حضرتِ او أَخْرَس وأَبْکَم ؛ جوادی که سؤالِ سایلانِ آسمان وزمین بر تکرارِ ایّام وتعاقبِ شهور واعوام خزانهٔ نعمتِ او را سیری نکنند وجرائمِ بندگانِ مجرم اگرچه بعددِ ریكِ بیابان باشد آمرزشِ اورا مانع نیایذ ؛ لطیفی که از لطفِ اَمطار اقطارِ اَرحامِ رُبعِ مسکون را به بناتِ نباتِ حامل گردانید ونوعِ انسان را بخلعتِ کمالِ اعتدالِ

۱/۰ Z اب B اب K ۲ T, I, CX

3 ینابیع KZ : تبلیغ B || 10 باهره (+ تازه Zh) KZ : باهر B || 13 خط BZ : خط K || 14 وبسط KZ : بواسطهٔ B || 16 سیری KZ : سیری B || 16 گردانید KBZ : گردانیده Zh || و B : — KZ

لَقَدْ خَلَقْنا الاِنْسانَ فی أَحْسَنِ تَقْوِیم (۴/۹۵) مزاجِ مخصوص فرموذ تا بذین سبب نسبِ نفوسِ انسان را استعدادِ قبولِ فیضانِ فضائلِ جوهرِ عقلِ شریف که شمعِ مِنهَلِ گنبذِ دَوری و مصباحِ مشکاتِ کوکبِ دُرّی است حاصل گشت و بذین واسطه از مهاوئ غوایت بمصاعدِ هدایت رسیذند

شعر (طویل):

تَبارَكَ مَن أَجرَی الأُمورَ بِحُکمِهِ
کَما شاءَ لا ظُلماً أَرادَ وَلا هَضْما

وتُحفِ تحیّاتِ زاکیات وصِلاتِ صلواتِ نامیات نثارِ ذاتِ عالی صفاتِ اشرفِ کاینات واکملِ موجودات، پیشوای محرابِ صَلُّوا کَما رَأَیتُمُونی، رهنمای بی‌ارتیاب قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فاتَّبِعُونی (۳۱/۳) گوهرِ گران‌بهای علی الناس بیعُونی: (کامل)

بَلَغَ العُلَی بِکَمالِهِ ❊ کَشَفَ الدُجَی بِجَمالِهِ
حَسُنَتْ جَمیعُ خِصالِهِ ❊ صَلُّوا عَلَیْهِ وَآلِهِ

محمد نام، محمود مقام، احمد نظام، علیه اَفضَلُ التَّحیَّةِ والسَّلام؛ وبر آل واتباع واخوان واشیاعِ او باذ

شعر (رمل)

صذ هزاران آفرین بر جانِ او ❊ بر قدوم و دَوْرِ فرزندانِ او
وان خلیفه زاذگانِ مُقبِلش ❊ زاذه‌اند از عنصرِ جان و دلش
گر ز بغداذ و هری یا از رَی‌اند ❊ بی‌مزاجِ آب و گل نسلِ وی‌اند

---

2 فرموذ KZ : فرموده B || 3 منهل B : مشهد KZ || 12 بیعونی KZ : تبعونی B || 17 شعر ZK : — B || 19 b و KZ : — B

---

11 ـ 12 بلغ . . . آله : گلستان، ص ۲ || 18 ـ ص 2/3 صذ . . . دکر : MN، ج ۶ : ص ۲۸۰ / ۱۷۵ - ۱۷۹ ؛ MA، ص ۵۵۴ / ۲۲ - ۲۴

شاخِ گل هرجا که رُویذ هم گلست   خُمّ ِ مُلْ هرجا که جوشذ هم مُلست
گر ز مغرب برزند خورشید سر   عینِ خورشیذست نی چیزِ دگر

(٢/٠) امّا بعد بدان أسْعَدَكَ اللهُ وأيَّدَكَ بروحٍ مِنْهُ که مبنی براشارت با بشارتِ حضرتِ شیخم، سلطان العارفین، برهان المکاشفین، کامل الحال، زبدة کُمَّلِ الرجال، قدوة الاوتاد والابدال، چلبی جلال الحق والدین العارف، مَدَّ اللهُ ظِلَّهُ الوَرِفَ، وطَلَّهُ الواكِفَ بتألیفِ این کتابِ شریف وترکیبِ این ترتیبِ منیف که حاویْ کراماتِ آباء عظام وعظامِ اجدادِ کرام و خلفای هُمامِ ایشانست قَدَّسَ اللهُ رُوحَهم وادامَ فی مَعارجِ القُدْسِ فتوحَهُمْ شروع افتاذ، در تاریخ سنهٔ ثمان عشروسبعمائه وهر آنچ این بندهٔ خاکیْ حاکی تَجاوَزَ اللهُ عَمَّا زَلَّتْ بِهِ قَدَمُهُ اَوْطَغَی بِهِ قَلَمُهُ از قبیلِ روایات وعدیلِ حکایات بر سبیلِ استخبار وطریقِ استفسار از کبارِ احرار وابرارِ اخیار که رُواتِ ثِقات وعدولِ ثُقات بوذند تعقّل وتنقّل کرده بوذم وبقدرِ طوق وکمالِ شوق توغّل نموذه ودر تحقیق تکرّعِ آن مشربِ رحیق جِدِّ حقیق واجب دیذه اطمئنانِ کلّیْ دل را بحصول آمذه مقرّر گشته بوذ، قواعدِ اصولِ آن مجموع را در ده فصول منحصر گردانیذم تا ابَدَ الدُّهُورِ الیَ اَنْ یَرِثَ اللهُ الارضَ ومَنْ عَلَیْها درمیانِ اهلِ حضور واخوانِ نور مشهور گشته تذکرهٔ باشذ إنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إلیٰ رَبِّهِ سَبِيلا (١٩/٧٣)، واین کتاب را «مناقب العارفین» نام نهاذه شذ؛ امل بعنایتِ یزدان وهمّتِ مردان منوط است که مطالعه کنندگانِ این لطایف وناقلانِ این طرایف

٢/٠ Z ٢آ B ٢آ K ٤

1b خم KZ : + و B || 2b چیز KB : چیزی Z || دکر B : دیگر KZ || 5 جلال KZ : + الله و B || 13 جد KZ : به حد B || 15 منحصر KZ : مختصر B || کردانیدم KZ : کردانیدیم B || الدهور KZ : الدهر B || 19 طرایف KZ : ظرایف B

از صدقاتِ دعواتِ مستجابات این ضعیفِ مسکین را نَسْیاً مَنْسیاً نفرمایند

شعر (هزج)

اگر غیرِ ترا من یاذ کردم فراموشم مکن یارب ز رحمت

وچون عنایتِ بی نهایتِ حضرت شیخم اَدامَ اللهُ جلالَه واَفاضَ علی العالمین نَوالَه ؛ شاملِ حال ومآلِ این بیچاره بوذ والبتّه میخواست که این مناقب بذین مراتب نبشته شوذ بر موجَبِ وصیّت وتحریضِ آن حضرت اَمْرُهُ حُکْمٌ وطاعتُهُ حَتْمٌ گفته بصذ گونه ترس و ادب ترکِ ادب کرده که ترکُ الادب عِنْدَ اُولی الاَدَب اَدَبٌ امتثال واجب دیذه این مقدار حکایات در شرحِ کراماتِ حضرتشان که صفتِ صورتِ ظاهرِ ایشانست ، بقلم آمذ وآن هم بقدرِ افهام مبتدئانِ راه وسالکانِ سبیلِ شاه است ؛ والاّ هَیْهات أیْنَ الثُریّا مِنَ الثَری واَیْنَ المِصْباح مِنَ الصَّباح ، ومَا للتراب ورَبّ الارباب

شعر (رمل)

گر مجالِ گفت بوذی گفتنیها گفتمی
حق ز من خوشتر بگویذ تو مَهِل فتراکِ دین

(۳/۰) والْحَمْدُ لِله الّذی هَدانَا لِهذا وما کُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلا اَنْ هَدانا اَللهُ (۴۳/۷) ؛ والله المُوَفِّقُ علی اِتمامه مِنْ عَمیمِ فَضْلِه وانعامِه ؛ واینست فهرستِ اصولِ فصولِ عَشَرَةٌ کامِلَةٌ (۱۹۶/۲)

الفصل الاوّل فی ذکر مناقبِ حضرت سلطان العلماء فی العالم ، العالم الربّانی بهاء الحق والدین الولد رضی الله عنه

الفصل الثانی فی ذکر مناقبِ فخرِ آلِ یاسین ، برهان الحق والدین المحقّق المدقّق الترمذی رضی الله عنه

4 وچون KZ : چون B || 7 حتم KZ : غنم (!) B || 19 الفصل الاول . . . الله عنه KZ ~ الفصل الثانی B || 19 ـ 21 فی ذکر ZK : در ذکر B

الفصل الثالث فی شرحِ مناقبِ حضرتِ مولانا سرُّ الله الاعظم، قدّسنا الله بسرّه المعظّم

الفصل الرابع فی بیانِ مناقبِ سلطان الفقراء رَحْمَةُ اللهِ بَيْنَ الوَرَی شمس الحق والدین التبریزی قَدَّسَ اللهُ سرَّه

الفصل الخامس فی ذکرِ مناقبِ شیخِ مشایخ العالم صلاح الحق والدین المعروف بزرکوب رَوَّحَ اللهُ روحَه العزیز

الفصل السادس فی ذکرِ مناقبِ خلیفة الله بَيْنَ خلیقتِه حسام الحق والدین المعروف بابن اخی تُرک قدّس الله لطیفتَه

الفصل السابع فی ذکرِ مناقب حضرت مولانا ابن مولانا بهاء الحق والدین الولد أيَّدنَا اللهُ بِنورِهِ المُؤَيَّد

الفصل الثامن فی ذکرِ مناقبِ حضرت سلطان العارفین جلال الحق والدین چلبی امیر عارف أعلَی اللهُ محلّه ولا بلغ هَدَیُ عُمْرِه محلّه

الفصل التاسع فی ذکرِ مناقب حضرت ملک الملوك المحقّقین شمس الملّة والدین چلبی امیر عابد عَظَّمَ اللهُ ذکرَه

الفصل العاشر فی ذکر اسماء الاولاد والاخلاف منهم وشرح سلسلة الذکر. أرْجُو مِن فضلِ الله تعالی که شرحِ اصلِ هر فصلی علی التمام باتمام رسد والله الهادی وعلیه التُكْلان

---

1 3 5 7 9 11 13 15 فی KZ : در B || 1 سرّ BZ : + ه K || 3 رحمة KZ : رحمه B 6 العزیز KZ : — B || 7 خلیقتة KZ خلیفته B || 9 مناقب BZ : — K || ابن مولانا KZ : — B || 12 محله KZ : تعالی B || 14 ذکره KZ : — B || 16 فصلی KZ : فصل B

فصل اول

در ذکرِ مناقبِ مولانای بزرگ بهاء الحق والدین محمد بن الحسین ابن احمد الخطیبی البلخی البکری رضی الله عنه وعن اسلافه فَنِعْمَ السَّلَف ونِعْمَ الخَلَف ودر تقریرِ ضجرتِ هجرت وانزعاجِ او از دیارِ بلخ وخراسان ونزولِ وقایعِ هُلاك دران ملك وخسارتِ اهلِ جسارت

حَمَلَهٔ اخبار ونَقَلَهٔ آثار رَحِمَهُمُ اللّٰهُ چنان روایت وحکایت کردند که پادشاهِ ملكِ خراسان علاء الدین محمد خوارزم شاه که عمِّ جلال الدین محمد خوارزمشاه بوذ مردی عظیم بزرگ وبمهابت بوذ واکابر وملوكِ آن ممالك بِرُمَّتِهِم مملوك ومسخّرِ او بوذند واورا نازنین دختری بوذ که در اقالیمِ رُبعِ مسکون بملاحت وموزونی وکمال وجمال نظیرِ خوذ نداشت ولایقِ همّتِ پادشاهانهٔ اورا کُفْوی یافته نمی شذ تا دختر را بوی دهذ واز قیدِ او برهذ وهماناکه آن دخترِ نیك اختر مراهق گشته بوذ. مگر شبی پادشاه با وزیرِ خوذ در آن باب مشورت کرد که چون مُلکهٔ ما را در کلِّ وجود کُفوی موجود نمی شوذ، چه می بایذ کردن وتدبیرِ آن چیست؟ وزیرِ او

T, I, 1 ; H I, 1   ٦ K آ ٣   B آ ٣ Z ١/١

7 چنان BZ : + روایت و K ‖ 8 خوارزمشاه B : خرمشاه KZ ‖ 10 برمتهم BZ : بزمتهم K ‖ بوذند K : -- KZ

8 علاء الدین محمد خوارزمشاه پدر جلال الدین محمد خوارزمشاه است نه عم او، ر. ك. به Zambaur, Généalogie.... ص ۲۰۹ : خلیل ادهم : دول اسلامیه، ص ۲٦۰ : T : ۱، دیباچه، ص XLIII

مردی بوذ عالم و عاقل، گفت: کُفوِ پادشاهان اسلام، عظامِ علمای کرام باشند که: المُلُوكُ حُكّامٌ على النّاسِ والعُلَماءُ حُكّامٌ على الملوك، پادشاه گفت: آنچنان عالمِ عاملِ کاملِ کجاست؟ گفت: آنکه در تختگاهِ بلخ خدمت جلال الدین حسین خطیبی که از فرزندانِ صدّیقِ اکبرست و دار الاسلام شذنِ خراسان من اوّل الحال ببرکتِ جهاد وفتح کردنِ اجدادِ اوست و او در جمیعِ فنون انگشت نمای علمای عالم وکبرای بنی آدم گشته وهنوز تازه جوانست در سنِّ سی سالگی وبسی ریاضات ومجاهدات کرده وگوی تقوی را از فرشتگانِ ملاء اعلی می رباید

(٢/١) وگویند حضرت جلال الدین حسین پیوسته بسببِ عزوبتِ خوذ متردّدِ خاطر بوذی واز نِکابتِ شَرُّ النّاسِ عُزّابُها اندیشه کردی وگفتی که در جمیعِ احکامِ دینی وسَنَنِ سُنَنِ احمدی هیچ نوعی دقیقهٔ از من فوت نشذه است واصلا دران کار تکاسل وتهاون نکرده ام وبقوّتِ عصمتِ ایزذی از جمیعِ کبایر معصوم ومرحوم، واز جادّهٔ متابعتِ نبوی صلواتُ اللهِ وسلامُهُ عَلَیْهِ قدمی فا پیش ننهاذه ام، بغیر از سُنّتِ نکاح که در طلبِ آن رغبت ننموذم، همانا که همان شب حضرت سلطان المرسلین، وحبیبِ ربّ العالمین، محمد امین را صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وسَلَّمَ بخواب دیذ که دخترِ پاذشاهِ خراسان را نکاح کن؛ همچنان بتقدیرِ الٰهی همان شب هم پاذشاه وهم وزیر وهم ملکهٔ جهان در خواب حضرت رسول را علیه السلام

٢/١ Z ٣ ب، B ٣ ب، K ٧ T, I, 2; H, I, 2

2 باشند KZ: باشد B || 3 کامل KZ: — B || 10 نکابت KB: نکایت Z || 11 نوعی KZ: نوع B || 13 مرحوم KZ: مرقوم B || 14 سلامه KZ: — B || سنت KZ: سبب B

بدیذند که ملکهٔ جهان را بحسین خطیبی نکاح کردم ؛ بعد ازین مذکوره از آنِ اوست، نِعْمَ الخَتَن والعَرُوس

شعر (رجز)

باذا مبارك درجهان سور وعروسیهای ما
سور وعروسی را خذا ببریذه بر بالای ما

علی الصباح وزیر بشاذیٔ تمام برخاست وبخدمت پاذشاه بیامذ تا خوابِ خوذ را عرضه دارذ؛ پاذشاه وملکهٔ جهان همان دیذه بوذند که دیذهٔ وزیرِ دیذه‌ور دیذه بوذ ودرین عظمت وارادتِ حق همگان حیران مانده؛ وزیر باجازتِ پاذشاه بخدمت جلال‌الدین خطیبی آمذ تا قصّهٔ خواب را بازگویذ؛ همانا که جلال‌الدین خطیبی کیفیتِ خوابِ همه را بیان کرد؛ وزیر را اخلاص یکی در هزار شـــذ ودران ایّام اجتماع و طنطنهٔ عظیم کرده حق را بمستحق داذند

(۳/۱) چنان گویند که حضرت حسین خطیبی دران عنفوانِ جوانی چنان متبحّر و علاّمهٔ زمان بوذ که مثلِ رضی الدین نیشاپوری وبدر رؤس وشرفِ عاقلی که از مشهورانِ جهانند از جملهٔ شاگردانِ او بوذند و دو سه هزار شاگردِ مفتی وزاهدِ صاحب کرامت داشت

(٤/۱) چنان گویند که بعد از نهم ماه حضرت بهاء ولد بوجود آمذ وبعد از دو ســالگیٔ او آنچنان سالکی نقل فرموذ، وچون مولانای

۳/۱ ـ ٤ Z ۳ ب ، B ۳ ب ، K ۸ ـ ۹ T, I, 4 ; H, I, 4

9 الدین KZ : — B || 13 چنان گویندZ : همچنان منقول است KB || 14 که KZ :— B ||

4 ـ 5 باذا . . . بالای ما : دیوان کبیر ، ج ۱ ، ص ۲٦

14 رضی الدین نیشابوری ؛ مدّاح طمغاج خان سمرقندی بود و در سال ۵۹۸ ه/۱۲۰۲ م فوت شد (ر.ك. به IO ، ص ٤۳۲ ، نمرهٔ ٧٤٦)

بهاء ولد بزرگ شذ و بالغ گشته درانواعِ علوم وحِکَم مستثنی ومُشارٌالَیْه شذ؛ هماناکه خویشانِ ماذریش اتّفاق کرده میخواستند که او را بتختِ پاذشاهی نشانند تا همگِنان درتحتِ تصرّفِ او باشند؛ حضرت بهاء ولد قبول نکرد وا صلا رضا نداذ؛ روزی درکتبخانهٔ پذرِ خوذ درآمذ وکتب را مطالعه کردن گرفت؛ ماذرش ملکهٔ جهان گفت: مرا بسببِ این علوم وحِکَم بپذرت داذه بوذند؛ بهاء ولد بجدِّ تمام بتحصیلِ علومِ دینی مشغول شذ وممارست نموذ واز ممالكِ جهان بکلّی فارغ گشت

(۵/۱) وگویند که درخطّهٔ بلخ سیصذ مفتیٔ متّقیٔ مستعدّ بآسْرِهِم حضرت محمّد مصطفی را صلّی الله علیه وسلّم شبِ آذینه بخواب دیذند که درصحرائی خیمهٔ بس بزرگ گرفته بوذند ومسندی نهاذه وطُرّاحهٔ انداخته وحضرتِ رسول بر آن مسند تکیه زذه بوذ ودر پهلوی راستِ مصطفی بهاء ولد نشسته بوذ. وباقی عُلماء ومفتیانِ دین بدو زانوی ادب از دور نشسته بوذند؛ فرموذ که بعد الیوم بهاء ولد را سلطان العلماء گویند وچنان خطاب کنند، علی الصباح باتّفاقِ تمام جمیعِ علماء ومفتیانِ بلخ مرید وبنده شذند وخوابِ ایشان را پیشتر از ایشان؛ آن کریم الشان، بذیشان بیان کرد ودر دیارِ خراسان مشهورِ بهاء ولد را سلطان العلماء میخوانند ومعروف بذانست، وچون ظهورِ ولایت وکرامتِ بی نهایتِ سلطان العلماء در اقلیمِ خراسان در تختگاهِ بلخ شایع شذ واجتهادات وریاضت وتقوی ودیانت وورع وصیانت وسلوكِ

۵/۱ Z ؛ B آ ؛ A K آ ۸ ـ ۱ T. I. 4 ; H. I. 4

---

1 بهاء KB : بهاءالدین Z ‖ 2 ماذریش KB : ماذرش Z ‖ 3 بهاء KB : بهاءالدین Z ‖ 4 و B : ... آن KZ ‖ 9 محمد B : ... KZ ‖ 12 از دور KZ : ... B ‖ 17 کرامت Z : کرامات KB

طریقتِ وشریعتِ نبوی وراستی وراست گوئی. وارشادِ عباد ودعوت ونصایحِ او ازجدِ بلیغ وحدِ اعتدال درگذشت؛ وقبولِ خاص وعام بی نهایت شذ، وجمهورِ نفوسِ جبابره واکابرِ دهر موفور گشت؛ علماء وحکمائی که رؤسای دهر وکبرای عصر بوذند مثلِ امام فخرالدین رازی وقاضی زین فرازی وجمال الدین حصیری وتاج زید وعمیدِ مروزی وابن قاضیٔ صدّیق وشمس الدین خانی ورشید قُبائی وقاضی وخش رَحِمَهُمُ اللهُ از حجبِ دانشِ بسیار وسبب غرضِ عَرَضِ فانی در عِرضِ آن بزرگ زبانِ طعن گشوذه وخُبثِ فقیهانه می‌کردند وحسودانه چیزها می‌گفتند ودر تنگیدنِ خاطرِ خطیرِ عزیزِ او می‌کوشیذند، چنانک عادتِ علمای زمانست تاب اللهُ عَلَیْهِم، واین ماجری در تاریخ سنهٔ خمس وستمائه بوده،

وحضرت بهاء ولد دائما از سرِ منبر دراثنای تذکیر فخرالدین رازی ومحمد خوارزمشاه را مبتدع خطاب کردی وآیینه‌وار حالِ هر یکی را کَمَا کَان باز نموذی وایشان ازین تقریع وراست گوئی او قوی رنجیذندی واصلا مجالِ قال وامکانِ جواب وسؤال نبوذی

همچنان روزی در وعظ عظیم گرم شذه بوذ؛ فرموذ که ای فخرالدین رازی ومحمد خوارزمشاه ومبتدعانِ دیگر بذانیذ وآگاه باشیذ که شما

---

3 جمهور KZ : تسخیر B || 7 از حجب KZ : از جهت B || آن B : او KZ || 8 گشوده KZ : برگشوذه B || خبث KZ : بخبث B || 9 تنگیذن Z : تنگید K رنجیذن B || 10 بوذه KZ : بود B || 13 رنجیذندی KB : می رنجیذند Z || 14 نبودی KZ : + تا B

---

15 ـ ص 11 / 6 فخرالدین رازی . . . شیاطین است : ر. ک. به معارف بهاء ولد، ص ۸۲

صذ هزار دلهای با راحت را وکشوفها ودولتها را رها کرده ایذ ودرین دو سه تاریکی گریخته ایذ وچندین معجزات وبَراهین را مانده ایذ ونزدِ دو سه خیال رفته ایذ؛ این چندین روشنائی را این دو سه تاریکیٔ عالم برشما تاریک می دارذ واین غلبه از بهرِ آنست که نفس غالبست، شمارا بی کار می دارذ وسعی میکنیذ ببَذی، وچون بیکار باشیذ همه بذی کرده میشوذ وتاریکی ووسوسه وخیال وسوداهای فاسد وضلالت پدیذ آیذ ازانک عقل غریبست ونفس در مملکتِ خوذست وآن مملکت از آنِ شیاطین است الی آخر المعارف

چه خدمت مرحوم خوارزمشاه مریذ بوذ واکثر اوقات با استاذش امام فخرالدین رازی که با او رازی داشت در مجلسِ سلطان العلماء حاضر شذی وهیچ مجلس نبوذی که ازسوختگان جانبازیها نشذی وغریو از نهاذِ مردم برنخاستی وجنازهٔ بیرون نیامذی وهمیشه نفی مذهبِ حکماء وفلاسفه وغیره کردی وبمتابعتِ صاحب شریعت ودینِ احمدی ترغیب داذی، وچون این کلمات بذین نمط از حدّ می گذشت ایشان بالطبع ملول ومنفعل می شذند؛ همانا که از سرِ نفاق اتّفاق کرده بخدمت خوارزمشاه بتصدیع <و> تشنیع غُلُوّ کردند ومُساوی بمَساوی مشغول شذند که بهاء ولد تمامت خلقِ بلخ را بخوذ راست کرده است ومارا وشما را اصلا اعتبار وتمکین نمی نهذ وتصانیفِ ما را قبول نمی کنند وعلومِ ظاهر را فرعِ علم باطن می گیرذ وبامرِ معروف خوذرا مشهور کرده می نمایذ که درین چند روز قصدِ تختِ سلطان خواهذ کردن وکافّهٔ عوام الناس ورُنود با وی متّفق اند؛ حالیا درینَ باب تدبّر وتفکّر در اِبْطالِ این احوال از جملهٔ واجباتست؛ همانا که خوارزمشاه درین فکرت حیرت نموذه فرو ماند تا بچه طریق

7 عقل KZ : عقلی B ‖ 9 بوذ BZ : شد K ‖ 10 فخرالدین KZ : فخر B ‖ 14 رنود KZ : زبود B

9 ـ ص 18/13 چه ... کنیم : ر. کن بسپهسالار، ص ۱۰ ـ ۱۳

این معنی را اظهار کنذ و بسمعِ او برساند؛ جماعتی از محبّانِ حضرتش ازین حال بخدمتِ شیخ اخبار کردند؛ روزِ دوم محمد خوارزمشاه قاصدی از خواصِّ خوذ بحضرتِ سلطان العلماء فرستاذ که اگر مملکتِ بلخ را شیخ ما قبول میکنند تا بعد الیوم پاذشاهی وممالك وعساکر از آنِ او باشذ ومرا دستوری دهذ تا باقلیمِ دیگر روَم وآنجا مقام گیرم که در یك اقلیم دو پاذشاه نشایذ که باشذ؛ ولله الحمد که حضرتِ او را دو گونه سلطنت مُسلَّم شذه است: یکی سلطنتِ این جهانی، دوم سلطنتِ آخرت؛ اگر چنانک سلطنتِ این عالم را بما ایثار کنند واز سرِ آن برخیزند عنایتِ عمیم ولطفِ عظیم خواهد بوذن

چون قاصدِ سلطان بذین طریق تبلیغِ رسالت کرد، حضرت بهاء ولد فرموذ که بخدمتِ سلطانِ اسلام سلام برسان وبگو که ممالكِ ملكِ فناء وعساکر وخزاین و دفاین و تخت و بختِ این جهانی لایقِ پاذشاهانست، ما درویشانیم، مملکت وسلطنت چه مناسبِ حالِ ماست

شعر (مجتث)

کسی که نوبتِ الفَقْرُ فَخْرِی زذ جانش   چه التفات نمایذ بتاج وتخت ولِوا

ما بخوشدلی تمام سفر کنیم تا خدمت سلطانِ ما با اتباع و احبابِ خوذ مستقل باشذ؛ قاصد چون بجواب چو آب مراجعت کرد بهاء ولد اصحابِ خوذ را اشارت فرموذ که سَافِرُوا تَصِحُّوا <و> تَغْنَمُوا خوذ اینچنین می بایست بسم الله استعداد کنیذ تا عزیمت مصمّم کنیم

1 برساند KZ : برسانیذ B || 4 ممالك : + ممالیك B || 10 ولد KZ : + قدس الله روحه العزیز B || 11 که KZ : — B || 15 احباب KZ : احبات (!) B

(٦/۱) گویند قربِ سیصد اشتربار کتبِ نفیس وأثاثِ خانهٔ اصحاب وزاد وزواد وراحلهٔ ایشان ترتیب کردند وچهل مفتیِٔ کامل وزاهدانِ عامل در رکابش عازم شذند، چانک حضرت رسول علیه السلام از ایذای منافقان وشرِّ حسودان از مکّهٔ مبارك بمدینه هجرت فرموذ؛ فریاذ وغریو از نهاذِ اهالیِٔ بلخ که مرید ومحبّ بوذند برخاست وغلوِّ عام شذ وفتنهٔ عظیم خواست واقع شذن؛ خوارزمشاه متوهّم شذ؛ بارِ دیگر قاصدانِ معتبر پیشِ سلطان العلماء فرستاذ؛ تمهیدِ عذر تقدیم داشت وطریقهٔ مستغفرانه پیش‌آورد تا مردم را تسکینی باشذ؛ بعد از نمازِ خفتن پادشاه با وزیر خوذ بخدمت بهاء ولد بیامذند وسرنهاذه بی حدّ لابها کردند که فسخِ عزیمت کنذ واز سفر فارغ شوذ؛ البتّه راضی‌نشذ؛ بعد اللّتیّا والّتی پادشاه التماس نموذ که باری چنان غیبت کنیذ که مردم را اطّلاعی نباشذ والاّ فتنه‌ها متولّد شوذ وخرابیِٔ عظیم واقع گردذ؛ بهاء ولد قولِ سلطان را قبول کرده روزِ جمعه تذکیرِ عظیم فرموذه مجلس بغایت گرم شذ وشورِ اصحاب از حدّ گذشت وبجای اشکها از دیذهٔ محبّان مشکهای خون جاری گشت وهمچنان در اثنای کلام سر آغاز کرد که ای مَلِكِ ملكِ فانی بدان وآگاه باش که اگرچه نمیدانی وآگاه نهٔ تو سلطانی ومن هم سلطانم؛ ترا سُلطان الامراء میگویند ومرا سلطان العلماء می‌خوانند وتو مریدِ منی؛ همانا که سلطنت وپادشاهیِٔ تو موقوفِ یک نفَس است وهم پادشاهی وسلطنتِ من نیز

٦/۱ Z آ ٥ B آ ٥ K ۱۲ T, I, 9 - 10 : H, I, 8

7 فرستاذ KZ : فرستاده B || طریقهٔ KZ : طریق B || 11 غیبت KZ : عزیمت B || کنیذ KZ : کنند B || 12 روز KZ : بروز B || 13 اصحاب KZ : افنان خلایق B || 15 که K : و B — Z

16 - ص 5/15 تو سلطانی . . . خواهذ بوذن : ر. ک : بسپهسالار، ص ۱٥ ؛ T، I ، دیباجه، ص XIV

وابستهٔ یك نَفَس است؛ چون آن نَفَس ِ تو از نَفَس ِ تو منقطع شوذ نه تو مانی و نه تخت و بخت و مملکت و اَعقاب وانساب واسباب ِ تو مانند کَأَنْ لَمْ تَغْنَ بالأَمْسِ (۲۵/۱۰) بکلّی عدم شوند و امّا چون نَفَس ِ نفیس ِ ما از نَفَس ما بدر آیذ انساب و اولاد ِ ما که اَوْتاد الارض اند تا قیام ِ قیامت خواهند بوذن که کلّ سَبَبٍ ونَسَبٍ یَنْقَطِعُ اِلاّ سَبَبی و نَسَبی ؛ حالیا من خوذ میروم ، امّا معلومت باذ که در عقب ِ من لشکر جرّار ِ تاتار که جُنْدُ الله اند و جَراد ِ مبثوث ، وخَلَقْتُهُمْ مِن سُخْطِي و غَضَبی صفت ِ ایشانست ، می رسند و اقلیم ِ خراسان را خواهند گرفتن واهل ِ بلخ را شربت ِ تلخ ِ مرگ خواهند چشانیذن و عالم را تُرْت ومُرْت خواهند کردن وخدمت ملك را از ملك ِ خوذ بصذ هزار درد و دریغ منزعج خواهند کردن و عاقبت در دست ِ سلطان ِ روم هلاك خواهی شذن

(۷/۱) منقولست که در عین ِ این تقریر از ناگاه چنان شهقهٔ بزذ که اغلب ِ جماعت بیهوش شذند و منبر ازکنار ِ محراب تا میانهٔ مسجد روان شذ، بسا مردم که ازان هیبت ِ خذائی جان داذند؛ روز ِ شنبه عَلَی اِستخارة الله تعالی بمبارکی از دیار ِ بلخ هجرت نموذه بجانب ِ دار السلام بغداذ نهضت فرموذ

(۸/۱) همچنان حضرت بهاء ولد را دایهٔ بوذ نصب خاتون نام؛ بغایت عالمه بوذ واهل فتوی بوذ ودر فنون ِ علوم ِ ظنون این نصب ، نصیب ِ بی نَصَب

T 1, 11 - 12 ; H, I, 10 ۷/۱ ـ ۸ Z ۶ آ B ۵ ب ـ ۶ آ K ۱۳ ـ ۱۴

---

2 و اسباب BZ : — K ‖ 6 معلومت KZ : معلوم B ‖ 7 مبثوث KZ : منصوب B ‖ 9 - 10 ترت ... کردن KZ : بی رونق وفرو خواهد کرد B ‖ 17 نصب KZ : [illegible] نصیب

---

11 ـ 12 در دست . . . . خواهی شذن : علاء الدین محمد خوارزمشاه در دست سلطان روم کشته نشده است؛ بجای او پسرش جلال‌الدین خوارزمشاه در دست اکراد در حوالیٔ دیاربکر کشته شد (ر. ك. به İA ، ج ۳ ، ص ۵۲ ؛ T ، ج I ، ص XLIV)

ونصاب أَوْفَر داشت، بعض گویند خواهرش بوذ؛ مذکوره را با شوهرش آنجایگاه رها کردند

وگویند حضرت مولانا جلال الدین محمّد در آن زمان پنج ساله بوذ و برادرش علاءالدین محمد هفت ساله بوذ

(۹/۱) الحکایه : عزیزی از یاران بزرگ چنان روایت کرد که روزی در مقام جنید الزمان چلبی حسام الحق والدین قدّس‌الله سِرّهُ العزیز در قلب زمستانِ شدید سماعی عظیم بوذ وآن روز حضرت مولانا شورهای بسیار کرد؛ وبعد از آن سینهٔ مبارکشرا باز کرده آههای عاشقانه برمی کشید و یاران رِقّتی عظیم می کردند؛ پس آنگاه فرموذ که زمانیست که دلِ صاحب‌دلی بدرد آمده بوذ وهنوز خراسانِ مسکین انتقامِ آنرا می‌کشد وروی بخرابی نهاده اصلا عمارت پذیر نیست واین بیتهارا گفت

شعر (رمل)

تا دلِ مردِ خذا نآمذ بدرد هیچ قرنی را خذا رسوا نکرد
خشمِ مردان خشك گرداند سحاب خشمِ دلها کرد عالمها خراب

بعد از سماع حضرت چلبی حسام الدین رضی الله عنه از آن حال سؤال کرد؛ حضرت خذاوندگار همین حکایتِ انزعاج پذررا مِن اوّلِه الی آخِرِه فرو خواند

(۱۰/۱) همچنان چون از شهرِ بلخ بیرون آمذند و روانه شذند تمامتِ اهالیٔ بِقاع و قِلاع که در راه بوذند حضرتِ رسول‌را علیه‌السلام پیشین بخواب

۹/۱ ـ ۱۰ Z ۶ آ B ۶ آ K ۱٤ T, I, 12; H, I, 10

4 علاء الدین BK ~ محمد Z || 7 شدید KZ : شدند B || 12 b قرنی KZ قومی B || 13 b عالمها Z : عالم را KB

12 تا دل . . . نکرد : MN ج ۲ ، ص ۲۱/٤۲۱۲ ۳۱۱ ؛ MA ، ص ۲۷٤ / ۱۲

13 خشم . . . خراب : MN ج ۳ ، ص ۱٦۰/۲۸۱٦ ؛ MA ، ص ۲٦٦ / ۱۸

می دیذند که سلطان العلماء بهاء ولد بلخی می رسذ، برغبتِ تمام و اعتقادِ تام او را استقبال کنیذ وجانبِ اورا مُبَجَّل داریذ؛ هنوز بذان مقام نارسیذه مردمِ آن منزل وآن بُقْعه یك روزه راه برابر می رفتند و باعزازِ تمام مهمانیها می کردند؛ بعد الحَطّ والتَرْحال چون بحوالیِ بغداد نزدیك رسیذند مگر خفیرانِ شهر پیش دویذند که چه قومیذ واز کجا می آییذ؟ حضرت بهاء ولد سر از عماری بیرون کرده جواب داذ که مِنَ اللهِ و اِلَی اللهِ ولاحَوْلَ ولا قُوَّةَ اِلّا بالله؛ از لا مکان می آئیم و بلا مکان می رویم؛ خفیرانِ عرب در عجب فرو ماندند، یکی را بجانبِ خلیفه فرستاذه از کیفیتِ حال اعلام کردند که جماعتی بس انبوه رسیذه اند؛ اغلب عُلماء وفُضلاء اند و از جانبِ خراسان می رسند؛ خلیفه از استماعِ احوالِ آن جماعت حیران شذ ویکی را بخدمت شیخ مشایخ الزمان شهاب الدین سهروردی رحمةُ اللهِ علیه فرستاذ تا بدار الخلافه حاضر شوذ، چون شیخ این حکایت را از خلیفه بشنیذ فرموذ که مَا هذا اِلّا بهاء الدین الولد البلخی؛ چه این نوع سخن، این طرز گفتار درین عصر هیچ کسی نگفته است مگر بهاء ولد

(۱/۱۱) همچنان مصحوبِ خدمتِ شیخ تمامتِ اکابر واصاغر بغداذ بعشقِ تمام وصدقِ کلّی باستقبال آمذند؛ چون برابر رسیذند، شیخ شهاب الدین از استر فروذ آمذ وزانوی شیخ را بلبِ ادب ببوسـیذ وخدمت کرد وبجانبِ خانقاهِ خوذ روان شذ؛ سلطان العلماء فرموذ که

T, I, ; H, I, 11 — ۱/۱۱ Z ۶ ب B ۶ ب K ۱۵

4 نزدیك KZ : — B ‖ 8 فرستاذه B : فرستادند KZ ‖ 10 می رسند KZ : می رسیذ B ‖ 11 شذ KZ : شذه B ‖ 14 طرز KZ : طریق B ‖ 16 باستقبال آمذند KZ : استقبال کردند B ‖ 17 ببوسیذ KZ : ببوسیده B

ائمّه‌را مدرسه مناسب‌ترست ؛ در مدرسهٔ مُستنصریه نزول کردند وشیخ بنفسه ساقِ موزهٔ ایشان‌را کشیذه از قیاس بیرون خُلقها کرد ؛ بهاء ولد فرموذ که ما می خواستیم که اینجایگاه لنگر اندازیم و نیّتِ اقامت کنیم ؛ امّا بخدمت شیخ ایثار کرده بزیارتِ بیت‌الله الحرام احرام بسته شذ ؛ إن شاء الله وحده العزیز

گویند همان ساعت خلیفه سه هزار دینارِ مصری در طبقِ زرّین نهاذه بانواعِ نُزُلها حقّ‌القدومی ارسال کرد ؛ حضرت بهاء ولد آن‌را قبول نکرد که مالِ او حرام و مشکوك است وکسی که مُدْمِنِ مدام باشذ واستماعِ آوازِ اوتارِ اغانی و مزمار کنذ ، روی اورا نشایذ دیذن ودر مقامِ او نشایذ مقیم شذن

همانا که چون این خبر بسمعِ خلیفه رسیذ بغایت مُتَنغّص وملول شذ ؛ وگویند که مثلِ او ظالم وغاشم وبی باك هرگز درمیانِ خُلفای پاك نبوذ ؛ شیخ‌را پیشِ خویش خواند که البتّه می بایذ که من روی این مرد را ببینم ؛ شیخ گفت : ای خلیفهٔ روی زمین اصلا بمُلاقاتِ دیذارِ شما رضا نمی‌دهذ ومن در مابینِ هیبتِ ولایتِ آن بزرگ وسیاستِ حضرت خلیفه متحیّر مانده ام ؛ خلیفه فرموذ که ناچار تدبیری بایذ کردن تا مگر روی مبارکِ اورا توانم دیذن ؛ شیخ گفت : مگر که روزِ جمعه در مسجد توانیم دیذن ؛ شیخ برخاست وبخدمت سلطان‌العلماء آمذه التماسِ تذکیر نموذ که کافّهٔ اهالیٔ بغداذ از سرِ اخلاص ونیازِ عاشقانه مشتاق وتشنهٔ مجلس شماست برموجَبِ فَذَکِّر فانّ الذِکری تَنْفَعُ المؤمِنینَ (۵۱/۵۵)

---

11 بایذ که KZ : بایذ B || 12 ببینم KZ : بینم B || 15 که KZ : — B || 18 شماست KZ : شمایند B

---

1 مدرسهٔ مستنصریه : مدرسه مستنصریه را مستنصربالله درسال ۶۳۰ ساخته است بنابرین سخنهای افلاکی راجع باین مطلب درست نیست (ر.ك : T ، I دیباجه ، ص ٤٥ ؛ H ، İ ، ص ۱۲ ، حواشی ۱)

عنایت فرمایید؛ امید است که نو امید شوند و نومید نگردند؛ سلطان العلماء اجابت فرموده راضی شد.

همانا که آوازهٔ در شهرِ بغداد افتاد که روزِ آدینه بهاء ولد بلخی وعظ خواهد گفتن، جمیعِ اهلِ بغداد بمسجدِ جامع جمع شدند وحُفّاظِ شیرین الفاظ هریکی از هر جائی آیات و اَعْشار بر خواندند؛ چندانی لطایف ورقایق وغرایب ودقایق فرمود که حاضرانِ مجلس سراسر مست وبیخود شدند وخلیفه نه چندانی گریست که در شرح آید؛ همچنان در ختمِ تذکیر دستارِ مبارك برداشته روی بسوی خلیفه کرد که ای خَلَفِ خَلَفِ بدترینِ آلِ عباس دریغا که خلفِ صالح نیستی؛ زندگانی چنین می باید کردن؟ و در دینِ شریعت بی‌شریعتی ورزیدن؟ عجبا این دلیل را درکتاب الله خواندی؟ واین فتوی را در اخبارِ نبوی یافتی؟ ویا در اقوالِ خلفاء راشدین وافعالِ ائمهٔ دین این حجّت را مطالعه کردی؟ ودر مذهبِ مشایخِ طریقت برهانی مشاهده کردی؟ آخر بنگوئی که بچه وجه این حرکات را روا می داری؟ وبرخود مباح دانی؟ وقدم از جادّهٔ شارع بیرون می نهی؟ از نکالِ خداوندِ متعال نمی ترسی؟ واز حضرت مصطفی علیه السلام شرمسار نمی شوی؟

شعر (هزج)

آراسته ومست ببازار آئی ؛ زان روز نترسی که گرفتار آئی

حالیا بشارتت می دهم که تنگ‌چشمانِ آتش‌خشمان، یعنی لشکرِ مغل می رسند وتقدیرِ الٰهی چنانست که ترا شهید کنند وبزاری وزاریٔ

---

1 فرمایید KZ : فرمایندB || 8 خلف حلف KB : خلف خلیف Z || 9 بذترین KZ : — B || 11 و KZ : ویا B || 14 شارع KZ : شرع B || 15 متعال KB : متعالی Z || 18 که K : که نك (!) Z

تمامت بکُشند وکینِ دینِ محمّدی را از جانِ تو بکَشند ؛ حاضرِ وقت باش و پردهٔ غفلت را از دیدهٔ دل برگیر وگوشِ هوش بگشا وبانابت وایابت واستغفار مشغول شو ؛ همانا که خلیفه فریاذ می‌کرد وزار زار میگریست وآن‌روز بر هفت جنازه از اهلِ مجلس نماز کردند وچندانکه خلیفه اسباب واسبان و نُقود فرستاذ ، بهاء ولد قبول نکرد وگفت لاتَحِلُّ الصدقةُ لِغَنِيٍ ولا لِذِي مِرّةٍ سَوِيٍ ؛ ما را بقدرِ کفایت اسباب واموال هست ؛ هیچ نمی بایذ ؛ چه اگر عطای اورا قبول کنیم مانعِ قضای حق شده باشیم لارادَّ لِقَضَائِهِ ولامَانِعَ لِحُکْمِهِ . یَفْعَلُ اَللهُ مَا یَشاءُ (۲۷/۱٤) ویَحْکُمُ ما یُرِیدُ (۲/۵) وهنوز از بغداذ عزیمت نکرده بوذ که بخلیفه خبر رسیذ که لشکرِ چنگز خان قربِ پانصد هزار مُغل شهرِ بلخ را بمحاصرت گرفته‌اند وچندین پاره شهرستانِ خراسانرا خراب کرده وبغارت برده ، اسیران وبَرده‌ٔ بی حساب بردند

(۱۲/۱) وگویند که چون چنگز خان قصدِ شهرِ بلخ کرد ؛ بلخیان بمحاربه ومقاتلهٔ عظیم مقابلگی کردند وچغطای نام فرزندی از آنِ تولی خان

۱۲/۱ Z ۷ ب B ۷ ب K ۱۸ T, I, 17; H, I, 15

2 و پردهٔ KB : پردهٔ Z || بگشا KZ : + باشایت B || وایابت KZ : — B || 3 فریاذ KZ : فریادها B || 4 از KZ : — B || 5 نقود KZ : + فراوان B || 6 مارا KZ : — B || 7 چه BK : — Z || 14 مقاتله KZ : مقابله B || مقابلگی BZ : مقابله K

14 - ص 1/21 چنطای ... کشته شد : چنطای برادر تولی خان است ، نه پسر او و دزین جنك کشته نشده است ؛ بجای او در سال ۶۱۸ ﻫ / ۲-۱۲۲۱ م در محاصرهٔ بامیان پسرش مواتوکان کشته شد (ر. ك. به Généalogie, Zambaur ص ۲۵۰ ؛ رشید الدین فضل‌الله ، جامع التواریخ ، ص ۱۱۶ ؛ جهان کشا ، ج ۱ ، ص ۱۰۵)

که پسرِ چنگز خان بوذ کشته شذ؛ چنگزخان را بغایت سخت آمذ؛ چنان یَساق کرد که هر که بدست آیذ از صغار وکبار و اطفال بکشند و زنانِ حامله را شکم بدرند وحیواناتِ شهر را بکلّی قربان کنند و بلخ را بزمین هموار کنند

(١/١٣) ومنقول چنانست که دوازده هزار مسجدِ محلاّت را آتش زدند ودرمیانِ مساجد چهارده هزار ختمهٔ قرآن سوخته شذ وقربِ پنجاه هزار دانشمند وطلبهٔ علم وحُفّاظ را بقتل آوردند؛ بیرونِ عوام الناس که بقلم آیذ؛ وگویند دویست هزار آدمی زاذ را فرو زدند و آنچ بنهب وغارت بردند نهایت نداشت وتمامتِ آن مُلْك را خراب ویباب کرده در پیِ محمّد خوارزمشاه افتاذند تا او را هلاك کنند. ودران وهلت که لشکرِ مُغل در اِغارت ومُقاتله مشغول بوذند مگر عزیزی بوذ از مریدانِ بهاء ولد که صاحب کشف وکرامات بوذ، تمامت اکابرِ بلخ بفریاذ پیشِ او در آمذند که گناهانِ مارا از حضرت الله بخواه وشفیعِ ما عاصیان شو تا ظلماتِ این قضا زایل شوذ؛ درویش آن شب تا هنگامِ سَحر سَهَر کرده تضرّع وابتهالِ عظیم نموذ؛ سحرگاه از عالمِ غیب هاتفی آواز داذ که یا أَیُّهَا الکَفَرَةُ اُقْتُلُوا الفجرةَ؛ بعد از سوم روز آن جماعت را بآن عزیز شهید کردند طُوبىَ لَهُم وحُسنَ مآب (١٣/٢٩)

---

1 آمذ KZ : آمده B || 2 یساق Z : یسق K امر B || 6 مساجد KZ : مسجد B || 8 آیذ KB : آمذ Z || گویند KZ : + که B || فرو زدند KZ : فرو ریزند B || 11 اغارت KZ : غارت B || 16 سوم KZ : سیوم B

گویند خلیفهٔ بغداد از استماعِ این خبرِ جانگدازِ نا خوش عظیم مُنَغَّص شذ و حال بر وی بگشت و اثرِ زوالِ دولت و انتقالِ مملکت را درخوذ مشاهده میکرد

(١٤/١) منقولست که سوم روز حضرت بهاء ولد از راهِ کوفه بسوی کعبه عزیمت نموذ وچون از زیارتِ کعبهٔ معظّم مراجعت فرموده بدمشق رسیذ زمانِ ملك اشرف بوذ ؛ اهلِ شام رغبتِ عظیم کرده میخواستند که آنجایگاه مقیم شوذ ، راضی نشذ که اشارت الٰهی چنانست که یُورتگاهِ اقلیمِ روم باشذ وخاكِ ما در زمینِ دار الملك قونیه است وچون بشهرِ ملاطیه بیرون آمذند در سنهٔ أَرْبَعَ عَشَرَةَ وستمائه چنگز خان وفات یافته فرزندش اُوکتای خان را قایمِ مقامِ پذرکرده بوذند وسلطان علاء الدین روم بنوی بر تختِ سلطنتِ روم نشسته بوذ ؛ در شهر سیواس در سنهٔ سِتَّ عَشَرَةَ وستمائه خبر داذند که جلال الدین خوارزمشاه

١٤/١ Z ٧ب B ٧ب K ١٩ T, I, 19; H, I, 16

4 سوم . . . ولد KZ : حضرت بهاء ولد روز سوم B ‖ 9 عشرة Z : عشر KB ‖ 10 قیم KZ : — B ‖ 9 ست عشرة Z : سنة عشر K ست عشر B

9 در سنهٔ . . . کرده بوذند : اینجا یك غلط تاریخی هست ، زیراکه وفات چنکز در سنهٔ ٦٢٤ هجری است نه در سنهٔ ٦١٤ و قایم مقام شدن اوکتای خان درسال ٦٢٦ است (ر. ك. به Zambaur Généalogie ص ١٤٨ ؛ خلیل ادهم ، دول اسلامیه ، ص ٣٤٠ و ٣٤٨)

12 - ص 1/23 در سنهٔ ست . . . بمحاصرت کرفته است : اینجا مؤلف نیز اشتباه کرده ، ازان جهت که جلال الدین خوارزمشاه بنزدیك اخلاط در سال ٦٢٢ آمده و در سال ٦٢٦ شهر مذکور را بمحاصرت کرفته است (ر. ك. به İA ، ج ٣ ، ص ٤٩)

از دست مُغل گریزان گشته شهرِ اخلاط را بمحاصرت گرفته است و برای خوذ تختگاهی می طلبذ و البتّه روم را بچشم کرده است و شَغَفِ عظیم می نمایذ

همانا که سلطان علاء الدین کیقباذ با ملكِ اشرفِ شام بالای ارزنجان در یاسی چومان یعنی چمن لشکرِ خوارزمیان را شکستند و خوارزمشاه بجانبِ خرتپرت گریزان گشته در دستِ کُردانِ کُردان کُشته شذ فَقُطِعَ دابِرُ الْقَوْمِ الَّذِینَ ظَلَمُوا والحَمدُ لِلّهِ رَبِّ العَالَمِین (۴۵/۶)

شعر (رمل)

کشته شذ ظالم جهانی زنده شذ　　هر یکی از نو خذا را بنده شذ
درفتاذ اندر چهی کو کَنْده بوذ　　زانك ظلمش بر سرش آینده بوذ

واین واقعه در عِشْرِین وستمائه بوذه

(۱۵/۱) الحکایه : منقولست که چون بهاء ولد در بغداذ در مدرسهٔ مستنصریه نزول کرده بوذ و هر نیمشبی که طلبِ آب میکرد حضرت فرزندش مولانا جلال‌الدین محمّد از جامه خواب بر میخاست و بطلبِ آب می رفت

۱۵/۱ Z ۸ ۱ B ۸ ۱ K ۱۹　　T, I, 20; H, I, 17

5 یعنی KZ : — B ‖ 6 خرتپرت BZ : خربیرت K خربت Kh ‖ 6 کردان KZ ; — B ‖ کردان KZ : + کرفتار B ‖ 12 جلال KZ : + الله والحق و B

6 کشته . . . بنده شذ : MN ج ۳ ص، ۲۵۰۳ / ۱۴۲ ؛ MA ص ۱/۲۰۸
10 درفتاذ . . . آینده بوذ MN ج ۱، ص ۸۱ / ۱۳۰۸ ؛ MA ص ۱۸/۳۵

11 واین واقعه . . . . بوده : پادشاه شدن ملك اشرف ایوبی در سال ۶۲۶ است و جنك یاسی چمن در تاریخ ۲۸ رمضان ۶۲۷ وقوع یافته ؛ بنابرین تاریخ جنك یاسی چمن که افلاکی داده است درست نیست (ر. ك ، Généalogie Zambaur ص ۱۴۰ ؛ دول اسلامیه ص ۹۲ ؛ İA جلد ۳، ص ۵۲)

وچون بر درِ مدرسه میرسیذ بی‌واسطهٔ مفتاح بامرِ فتّاح چنانک یوسفِ صدّیق را درِ مدرسه گشاذه می‌شذ وابریق را از شطِ بغداذ پرآب کرده بسروقتِ پذر می‌آورد باز درِ مدرسه چنانک بوذ بسته می شذ؛ مگر بوّابِ مدرسه مردی بوذ خیلاطی صاحب دل و روشن ضمیر. بکرّات این معنی‌را مشاهده کرده بوذ وهیچ نمی گفت، چون آن حالت از حد گذشت بمشایخِ بغداذ غمز کردن گرفت، بهاء ولد از آن حرکت منفعل شذ وبوّاب را توبیخ کرد که چرا چنین کردی؟ بوّابِ بیچاره توّاب گشته بنده و مرید شذ

(۱/۱٦) منقولست که چون از شهرِ ملاطیه بیرون‌آمذند و از حِذای ارزنجان عبور می فرموذ، یارانِ کرام شیخ ربّانی گهواره‌گر و خواجگی و شیخ حجّاج وغیرهم که مریدانِ خاص بوذند التماس نموذند که بارزنجان درآئیم فرموذ که دستور نیست که با جماعت دران شهر درآئیم، چه مردمِ بذ درآنجا بسیار اند

(۱/۱۷) روایت چنین کردند که خدمتِ ملك فخرالدینِ ارزنجان رَحمَةُ اللهِ عَلَیْه از جملهٔ روشن‌دلان بوذ ومعتقد اولیاء. وجفتِ او عصمتی خاتون که درعفّت وعصمت عایشهٔ دهر وخدیجهٔ عصر وزمان بوذ وولایتِ او مشهور گشته. از عالمِ غیب اورا معلوم شذ که اینچنین قطبی عالم از حوالیٔ

۱/۱٦ - ۱۷ Z ۸ آ - ب B ۸ آ - ب K ۲۰ T, I, 20 - 21; H, I, 18

5 گذشت KZ : بگذشت B ‖ 11 فرموذ که KZ : فرمود B ‖ 13 ارزنجان KZ : ارزنجانی B ‖ 15 که B : — KZ ‖ دهر KZ : + بود B ‖ عصر و KZ : — B ‖ 16 عالم KZ : — B

9 فخرالدین ارزنجانی: داماد سلطان رکن‌الدین سلیمان شاد سلجوقی است. پس دختر خود را بسلطان عزالدین کیکاوس اوّل (دورهٔ سلطنتش ۶۰۷ — ۶۱٦ھ/۱۲۱۰ — ۱۲۱۹م) داده‌است؛ و درارزنجان حکمداری کرده‌است (ر. ك. به ابن بیبی، الاوامر العلائیه، ص ۱۰۳؛ Zambaur، Généalogie، ص ۱۲۰؛ دول اسلامیه، ص ۲۲٤)

شهر گذر می‌کنند. فی‌الحال بر اسبِ نجیب سوار شذه در پیِ بهاء ولد روان شذ، همانا که غلامانِ خاصِ ملك فخرالدین را از وقوعِ حال اخبار کردند با سواری چند در عقبِ عصمتی خاتون روان شذند و در نزدیكِ آقشهرِ ارزنجان بحضرتش رسیذند و از اسبانِ خوذ پیاده گشته زمین بوسیذند؛ حضرت بهاء ولد دلداریها فرموذ و هردو را بمریدی قبول کرد؛ همچنان ملك فخرالدین بجدِّ تمام بی حدّ لابها کرد که بارزنجان مراجعت نمایذ. ممکن نشذ؛ فرموذ که اگر طالب و عاشقِ منیذ درین قصبه برای من مدرسهٔ بنا کنید تا مدّتی اقامت افتذ؛ علیهٰا در آقشهر ارزنجان جهت ایشان مدرسهٔ عمارت کردند و چهار سال تمام دران مدرسه درسِ عام می‌فرموذند و ملکهٔ جهان ملازمِ خدمتش می‌بوذ

(۱۸/۱) همانا که چون بتقدیرِ مُقدّرِ الامور و مُفرّقِ الجمهور ملك فخرالدین و عصمتی خاتون وفات یافتند الی رحمة الله تعالی؛ حضرت بهاء ولد از آنجایگاه منزل بمنزل تا شهر لارنده که از توابعِ قونیه‌است رسیذند و در آنجا از نُوّابِ سلطانِ اسلام علاء الدنیاء والدین کیقباذ شخصی بوذ امیر موسی نام که سوباشی و حاکمِ آن ولایت بوذ. چه مردی بوذ. ترك و بهاذر وساده دل وطالب صادق؛ شنیذ که چنین مردی از ملك خراسان می‌رسذ و دانست که اینچنین خور آسان بهر جائی نتابذ. با تمامتِ شهریان ولشکریان

T, I, 21; H, I, 18 ۱۸/۱ Z ۸ب B ۸ب K ۲۰

2 نزدیك B : نزدیکی KZ || 7 بنا KZ : عمارت B || 13 اسلام KZ الاسلام B || 17 شنیذ KZ : شنیذند B || می رسذ : می رسیذ KZ ،، دانست KZ : بدانست B || ولشکریان ZK : — B

3 ـ 4 آقشهر ارزنجان : حالا در اناطولی بنام آقشهر جز بدو آقشهر قونیه شهری دیکر موجود نیست ولی ممکن است که یك ده صو شهری که نامش Akşar است همین قصبه باشد (ر. ك. به Türkiyede meskûn yerler kılavuzu ، ج ۱، ص ۳۶ ؛ EI ؛ ج ۱، ص ۳۲۳ آ)

پیاذه استقبال کرده مرید شذند وچندانك بسرای خوذ دعوت کرد راضی نشذ والبتّه مدرســهٔ درخواست کرد که خدمت امیر موسی فرموذ که در میانهٔ شهر جهتِ او مدرسهٔ بنیاذ نهاذند

(۱۹/۱) گویند قربِ هفت سال یا زیاده دران مدرسه می‌بوذند، تا حضرت مولانا جلال الدین محمد بدرجهٔ بلوغ رسیذه دخترِ خواجه شرف الدین لالای سمرقندی را بنکاح آوردند و او مردی بوذ معتبر، کریم‌الاصل، شریف النُّجار؛ دختری داشت درغایت خوبی و لطافت ودرجمال وکمال نظیرِ خوذ نداشت، گوهرخاتون نام؛ همانا که عروسیٔ عظیم کردند وحضرت ســلطان ولد وعلاء الدین از آن خاتون بوجود آمذند در ســنهٔ ثلث وعشرین وستّمائه

وگویند چون حضرت سلطان ولد با والدِ خوذ در هر مجمعی که جمع شذندی اغلبِ مردم ایشــانرا براذران پنداشتندی ودر زمانِ تأهل حضرت مولانا هجده ساله بوذ وپیوسته حضرت ولد درهر محفلی که بوذی در جنبِ والدِ خوذ نشستی

(۲۰/۱) همچنان چون در شهرِ لارنده مدّتی مدید اقامت فرموذند مگر جماعت نمّامان وحُسّاد امیر موسی را دربندگیٔ سلطان علاء الدین نمیمت کردند که حضرت مولانا بهاء ولد بلخی بطرفِ دیارِ روم رسیذه است واین ولایت را بنورِ ولایت خوذ منوّر گردانیذه واز مقدمِ او پاذشاه وقت را اصلا خبری نیست وامیر موسی که از جملهٔ بندگان وسوباشیانِ

۱۹/۱ - ۲۰ Z ۹آ B ۹آ K ۲۱ T, I, 22; H, I, 20

6 بنکاح B : نکاح KZ || 11 سلطان KZ : — B || 14 بوذی KZ : بود B || 17 مولانا KZ : — B

حضرت سلطانست. مُزاحمِ او گشته. اورا در شهرِ لارنده باز داشته است وارادت آورده وبرایْ او مدرسهٔ بنیاذ کرده، این چنین جرأتی ودلیری نموده است واز پادشاه نترسیده؛ همانا که سلطان را عَصَبِ غضب بر خاسته بغایت رنجیذ واز سرِنیاز وزیر پادشاه بصد هزار تلطّفات ولطایف تسکینِ غضبِ سلطان کرده گفت: اوّل تجسسِ کیفیتِ این حال کنیم بعد ازان جزای امیر موسی را تدبیر کرده شوذ؛ سلطان اسلام فرموذ تا مثالِ همایون متضمن بانواع تهدید وتشدید بجانب امیر موسی نبشتند که این ذهول وتغافل تا غایت چرا کرد؟ وشمّهٔ از حال آن بزرگ بموقف عرض نرسانیذ، چون مثال سلطان بامیر موسی رسیذ ازغایتِ ترسِ سلطان لرزان وترسان بحضرت بهاء ولد درآمذ واز ماجرای وقت اعلام کرد ومکتوب سلطان را عرضه داشت؛ حضرت بهاء ولد فرموذ که ملك علاءالدین شُرب میکنذ وآوازِ چنگ می شنوذ؛ من روی اورا چگونه توانم دیذن؟ خوذ پیش ازین واقعه دم بدم امیر موسی اجازت میخواست که خبرِ ایشان را بخدمت سلطان بفرستذ واز عظمتِ ولایتِ او اعلام دهذ؛ بهاء ولد تمکین نمی داذ؛ حضرت شیخ فرموذ که برخیز وبی تحاشی بخدمت سلطان روْ وآنچه دیذی وشنیذی کما ینْبَغی عرضه دار

(٢١/١) همچنان درجوابِ مثالِ پادشاه بنفسه روانه شذ وچون بحضرتِ سلطان درآمذ سر بزمینِ تذلّل نهاذه بلبِ ادب پایهٔ تخت را بوسه داذ.

٢١/١ Z ٩ ب B ٩ ب K ٢٣ — T, I, 23; H, I, 20

2 بنیاد KB : بنا Z || 3 عصب غضب B غضب غضیب KZ || 5 تجسس KZ : باتجسس B || 12 من KZ : ومن B || 15 بخدمت KB : + حضرت Z

سلطان از چگونگیِ قدوم بهاء ولد باز پرسیذ ؛ چنانك كيفيتِ قصّه بوذ تقریر کرد ؛ سلطان از صحت آن خبرِ خیر عظیم خوش‌دل شذ وبسیارگریست وشکرهای بی حدّ کرد که مثل آنچنان عالمِ ربّانی وعارفِ صمدانی بقدومِ مباركِ خوذ ملُكِ ملك روم را مشرّف کرد وسعادتِ كلّیّ بوی مساعدت نموذ وفرموذ که اگر شیخ بدار الملكِ ما قدم رنجه فرمایذ وشهر قونیه را مَحتَدِ اولاد خوذ سازذ من درهمه عمرِ خوذ دیگر آوازِ اغانی وچنگ نشنوم وهرگز کسی را ارادت نیاورده ام بنده ومریدِ او شوم

امیر موسی را تشریفات داذه با خواصّ حضرتِ خوذ بخدمتِ آن سلطان فرستاذ ، چون قُصّاد علی‌التمام و الکمال تبلیغِ رسالتِ بلیغ کردند حضرت بهاء ولد فرزندان واصحاب را برگرفت وبسوی دار الملك قونیه روانه شذ ، وچون خبرِ مقدمِ سلطان العلماء بگوشِ سلطان الامرا رسیذ با جمیعِ اربابِ قلم واصحابِ عَلَم واهالیٔ قونیه استقبال کردند و از دور جای از اسب فروذ آمذه زانوی شیخ را بوسه داذ ؛ میخواست که زیارت ومُصافحه کنذ ؛ مولانا بجای دست عصای خوذ را داذ ؛ سلطان ازان مهابت ونظرِ گرمِ او لرزیذن گرفت

شعر (رمل)

هیبتِ حقّ است این از خلق نیست   هیبتِ این مردِ صاحب دلق نیست
هیبتِ بازست بر كبكِ نجیب   خرمگس را نیست زان هیبت نصیب

وسلطان را نیّت آن بوذ که در طشت خانهٔ خوذ جای سازذ ؛ مولانا قبول

11 الامرا KZ : — B || 12 جمیع Z : جمع BK || 13 جای KZ : جائی B || 15 مهابت KZ : مهابات B || 18 وسلطان KZ : سلطان B || جای KZ : جا II

16 هیبت حق . . . داق نیست : MN ج ۱ ، ص ۸۸/۱٤۲٤ ؛ MA ۱۹/۳۸
17 هیبت باز . . . نصیب MN ج ۳ ، ص ۲٤۸/٤۳٤۰ ؛ MA ۲۳/۳۰۷

نکرد؛ فرموذ که ائمّه را مدرسه وشیوخ را خانقاه و امرا را سرای وتجّار را خان ورنُود را زوایا و غُربارا مصطبه مناسب است. همانا که در مدرسهٔ التونپا نزول فرموذ، وگویند هنوز در قونیه غیر آن مدرسهٔ دیگر نبوذ وبارُوی شهر را نساخته بوذند

چنانک رسم سلاطین واکابر زمانست، انواع نُزلها از نقد وجنس وغیره فرستاذند وازهیچ کس چیزی قبول نکرد که اموال شما مغشوش ومشکوك است ومرا بقدر کفایت اسبابی هست وهنوز ازمال میراث آبا واجداد ما که از غنائم غزا حاصل کرده بوذند دارم؛ همگان ازکمال تقویٔ صدّیقانه واستغناء او تعجّب کردند وبصد هزار صدق واخلاص ارادت آورده زن ومرد مرید شذند وسلطان اسلام با وزرا وخواصّ خویش درین حال حیران می شذند

گویند دران زمان دو جوان مُقْبل مرید مقبول ایشان شذه بوذند، یکی خبّازی میکرد ویکی قصّاب بوذ، وبهر یکی هزار دینار داذه بوذ تا راتب مطبخ درویشان را علی الدوام مهیّا ومرتّب دارند وبذان مقدار تعیّش می کردند

---

1 سرای KZ : سارا B

---

3 مدرسهٔ التونپا : این مدرسه حالا در قونیه موجوداست ، ولی بموزه تبدیل شده است

4 باروی شهر... بوذند : افلاکی درین مطلب نیز اشتباه دارده، زیراکه باروی شهرقونیه در سال ٦١٨ ساخته شده است وآمدن بهاء الدین ولد بقونیه در سال ٦٢٦ بود (ر. ك به. Épigraphie arabe d'Asie-Mineur, Cl. Huart, نمره ٤٨ ، ص٧٥ ؛ ولدنامه ص ١٩٢ ؛ İA ، ج ٣ ، ص ٥٤)

(۲۲/۱) منقولست که روزی سلطان علاءالدین رحمه‌الله اجلاس عظیم کرده حضرت شیخ را بسرا دعوت نموذ؛ چه تمامتِ علماء و عرفاء وحکماء وشیوخِ کبار وارباب فتوّت وگوشه نشینانِ شهر حاضر بوذند؛ چون حضرت بهاء ولدؒ از در درآمذ سلطان اسلام استقبال کرده در خواست کرد که حضرت مولانا بر تخت نشیند. گفت: ای پاذشاهِ دین من بنده‌ام؛ بعد الیوم میخواهم که سوباشیِ تو باشم و حضرت مولانا سلطانی کنذ، چه سلطنتِ ظاهر وباطن از قدیم العهد از آنِ شماست؛ همچنان حضرت بهاء ولد از حدّ بیرون عنایتها فرموده چشمهای سلطان را قُبُلْها داذ وحاضرانِ مجلس آفرینها برجانِ سلطان کردند وتعظیم وانصافِ او را بپسندیذند وثناها گفتند؛ حضرت بهاء ولد فرموذ که ای مَلِك مَلَك سیرتِ ملکدار یقینت باذ که مُلكِ دنیا وآخرت را از آنِ خوذ کردی؛ سلطان برغبت و ایقانِ تمام برخاست و مرید شذ و بموافقتِ پاذشاه جمیع خواص وسپاه مرید شذند؛ وزر افشانیها کرده صدقات باربابِ حاجات بخش کردند؛ مگر دران ساعت درضمیرِ سلطان گذشته باشذ که حضرت مولانا کلماتِ ومعارف می فرموذ تا حاضران مستفید می گشتند؛ مولانا فرموذ که ای ملكِ جهان ترا گفتند که سلطان العلماء می آیذ، نگفتند که فصّالی میرسذ تا جهت ملك فصلی ترکیب کنذ، چه اگر باخلاص وحضورِ دل

T, I, 26-27; H., I, 23 — ۲۲/۲ Z ۱۰آ B ۱۰آ K ۲۴-۲۵

1 رحمه K : رحمة BZ || الله KB : + علیه Z || کرده KZ : کرد و B ||
2 نموذ KZ : — B || 9 تعظیم Z : تعظم KB || بپسندیذند KZ : بپسندیذه دیذه B

Acc. No. 259687

دمی مراقب شوی وادبِ باطن نگاه داری آنچ مطلوب ومقصودِ دنست. بی‌گفتِ زبان میسّرت شوذ.

شعر (رمل)

هرکرا دامن درست‌است ومُعْتَمد   آن نثارِ دل بذانکس میرسذ
دامنِ تو آن نیازست و حضور   هین منه در دامن‌آن‌سنگِ فجور

(۲۳/۱) الحکایه: ازعدولِ رُواتِ‌چنان‌منقولست‌که دران عهد قاضیٔ‌بوذ بس بزرگ واورا بهاء الدین طبری گفتندی؛ مردی بود متبحّر؛ مگر روزی در بندگیٔ سلطان از سرِ حسد و غرضی که داشت در عِرضِ ایشان خُبثگی کرده بوذ؛ اتّفاقا روزی مذکور در محفلِ سلطان حاضر شذه؛ حضرت بهاء ولد فرموذ که هی قاضیٔ طبری زبان از ما کوتاه کن وزحمت مان مده؛ همانا که درین چند روزی که هستی خواهی مُردن واز اعقابِ تو هیچ کسی نخواهذ ماندن وحکم الٓهی چنانست که همه‌شان بمیرند وزحمتِ رشوتِ تو از مظلومانِ امّت منقطع شوذ؛ امّا انساب واعقاب واصحابِ ما تا قیامت دایم وقایم خواهند ماندن

گویند بعد از چند روزی وبایی نزول کرده قاضی بهاء الدین طبری وفات یافته تمامت قومِ او مردند، وگویند اورا هفت روز تمام رُعاف غلبه کرده رحلت نموذ، وگویند بُرْجِ وربَضِ قونیه را دران تاریخ ساختند

۲۳/۱ Z ۱۰ب B ۱۰ب K ۲٦   T, I, 28; H, I, 24

1 نکاه BZ : نکه K || مطلوب KZ : + دل B || 2 میسرت KB : میسر Z || 8 اتفاقا KZ : اتفاق B || روزی KZ : آرزوی B || 10 همانا که KZ : همانا B || چند KZ ~ روزی B || 13 ماندن KZ : بودن B || 14 روزی KZ : روز B || 15 قوم KZ : اقوام B || وکویند KZ : کویند B

3 ـ 4 هرکرا . . . فجور : MN ، ج ۳ ، ص ۲۲۷٤/۱۲۹ ـ ۲۲۷٥ : MA ص ۱/۲۵۲ .

(۲٤/۱) منقولست که چون مدّتی بسر آمذ حضرت بهاء ولد صاحب فراش شذ. سلطان برخاست وبعیادتِ او آمذ وبسیاری بگریست وگفت من میخواستم که باستقلالِ تمامِ حضرت سلطان العلماء برتخت نشیند ومن سرلشکرِ او باشم تا فتحها کنم و فتوحها اندوزم : حضرت مولانا فرموذکه اگر این نیّتِ تو راست است پس یقین شذکه من از عالمِ شهادت بجهانِ سعادت سفر میکنم وتو نیز اندکی مانده است که بایوانِ کیوانِ ارواح ملحق شوی؛ بعد از سوم روز چاشتگاهِ روز جمعه هژدهمِ ماه ربیع الاخر سنهٔ ثمان وعشرین وستمائه بجوارِ جلالِ رحمتِ ایزدی فی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ (٤٥/٥٥) توطّن فرموذ

شعر (طویل)

فَسَارَ اِلَى ٱلْفِرْدَوْسِ يَبْغِي نُزُولَه
بمَقْعَدِ صِدْقٍ فی جوارِ المُهَيْمَنِ

شعر (رمل)

رفت آن طاوسِ عرشی سوی عرش چون رسیذ از هاتفانش بویِ عرش

سلطانِ اسلام قوی متألّم شذ ومضطرب گشته هفت روز تمام از سرا بیرون نیآمذ ، چهل روز سوار نشذ واز سرِ سریر برحصیر نشسته رسم عزا را باقامت رسانیذ وچهل روز تمام درمسجدِ آذینهٔ قلعه ختمها کرده خلقِ عالم را خوانها نهاذند وصدقات برمساکین بخش کردند وفرموذکه

۲۳/۱ Z ۱۰ب B ۱۰ب K ۲٦ T, I, 29; H, I, 25

1 بهاء KZ : + الدین B || 4 باشم KZ : شوم B || 5 اگر BZ : + جه K || 6 تو : KZ ترا B || 8 عشرین KZ : عشر B || 13 a عرشی KZ : عروسی B

13 رفت . . . بوی عرش : MN ج ٦ ، ص٤٥٠/٣١١٨ ؛ MA ص ٦٢٥/١٠

گردا گردِ تربهٔ مبارکِ شیخ حرمی برکشیذند و بر سنگی مرمرین تاریخ وفات را ثبت کرده کاویذند و بعد از چند سالی سلطانِ اسلام نیز بدار سلام رحلت نموذ

شعر (هزج)

گل بوذ که اندکی برویت می ماند اونیز برفت وزندگانی بتو داذ

مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللهُ عَلَيْهِم مِنَ ٱلنَّبِيِّينَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقاً (۶۹/۴)

(۲۰۵/۱) الحکایه : ولیِ ربّانی مستورِ قبابِ سبحانی شیخ حجّاج نسّاج رحمة الله علیه که از جملهٔ مقبولانِ مُقبِلِ حضرت بهاء ولد بوذ، چنان روایت کرد که قاضی وخش مردی بوذ معتبر واز علمای این عالم بوذ، می خواست که از دیباجهٔ کتبِ معارف واستفتاها لقبِ سلطان العلمائی بهاء ولد را محو کنذ، حضرت مولانا برین حال مطّلع شذ، فرموذ که عن قریب نام و کنیتِ آن بزرگ از دفترِ عالمِ وجود محو خواهذ شذن؛ بعد از پنج روزِ معدود بآخرت سفر کرد

(۲۶/۱) همانا که پیوسته ضمایرِ خلایق را فرموذی واز وقوعِ وقایعِ غیبی اعلام کردی وبران فایده‌های دیگر گفتی که همگان متحیّر شذندی و همچنین منکرانِ آن حضرت بعد از مشاهدهٔ کرامات باقرارِ تمام جوْق جوْق می آمذند ومرید می شذند وبسا منکرانِ مُصِرّ که از شومیْ انکار بی ایمان می مُردند

۲۵/۱ ـ ۲۶ Z ۱۱ آ ـ ب B ۱۱ آ K ۲۷ ـ ۲۸   Ṫ, I, 30-31 ; H, I, 26

2 کرده BZ : کردند و K ‖ 9 علیه KZ : — B ‖ 11 ولد را KZ : ولد B ‖ 15 خلایق KZ : خلق را B

(۲۷/۱) وگویند سببِ مرید شذنِ حضرت سیّد برهان‌الدین محققِ ترمذی رضی‌الله عنه همان خواب بوذه است که علمای بلخ در خواب دیذند که مصطفی صلی الله علیه وسلّم اشارت فرموذ که همگان او را سلطان علماء گویند واو را بهتر ومیهترِ خوذ دانند

(۲۸/۱) الحکایه: مگر روزی در درسِ عام، در اثنای بحثِ کلام، جمال الدین حصیری جدل وعسیری می نموذ؛ حضرت بهاء ولد عصا را برکشیذه بر وی حمله کرد که ای مردك صُحُفُ العَصَا لِمَنْ عَصَی؛ شَتَّانَ بَیْنَ الدُرِّ والحَصَی؛ چه اگر ازین صحف که می نازی وبذان قوّت هرسوی می تازی هیچ نماند و بکلّی مُنْعدِم ومُنْدرس شوذ و در ممالكِ دنیاء مدرسهٔ ومسندی نماند، چه خواهی کردن و ازصفحهٔ کذام صحف درس خواهی گفتن و سَبَق خواهی خواندن؟ جهدی میکن که از لطیفهٔ صحیفهٔ دل صفحهٔ از برکنی؛ تا ابد الآباد آن معنی مونسِ جان تو باشد وازیاذِ تو بهیچ وقتی نروذ، وآن علمِ عشق‌است که ترا بعد از مرگ دستگیرشوذ؛ چنانك فرموذه اند

شعر (رمل)

ای فقیه از بهر الله علم عشق آموز تو
زانك بعد از مرگ حِلّ وحرمت ایجاب کو

(۲۹/۱) منقولست که روزی حضرت خداوندگار قَدَّسَنَا اللهُ بِنُورِ الاَحْرار، در مجمعِ یارانِ اَبرار تقریرِ عظمتِ پذرش می فرموذ که حضرت

۲۷/۱ ـ ۲۹ Z ۱۱ ب B ۱۱ ب K ۲۸ — T, I, 31 ـ 32 ; H, I, 26 ـ 27

1 سید KZ : — B || 3 دیذند که KZ : + حضرت B || 4 خود KZ : — B || 8 سوی KZ : سو B || 10 صفحه ZK : صحفه B || 12 صفحه KZ : صحفه B || باشذ B : شود ZK

بهاء ولد روزِ آدینه در بلخ تذکیری میگفت ؛ فرموذ که روزِ قیامت حق سبحانه وتعالی جزای عَمَلِ صالح واَخلاقِ نیکو واحسان مؤمنان را حور وقصورِ جنّات خواهد داذن ؛ از ناگاه پیر مردی مُنْحَنِی از گوشهٔ مسجد بر خاست وگفت : یا امامَ المسلمین امروز درین عالم بخبرِ احوالِ ایشان مشغول شویم و فردا بتفرّجِ حور و قصور اکتفا کنیم ؛ پس حکایتِ دیدار چون خواهد بوذن ؟ در جواب فرموذ که ای عزیزِ من رموزِ حور وقصور از برای قصور فهمانِ عوامست والاّ اصل دیدار دوست است وآن دیدار بانواعِ نامها دارذ، از هر مصنوعی صانع را مشاهده میکنند واز هر ذرّهٔ دیدارِ آفتابِ حقایق را مطالعه نمایند

(۳۰/۱) الحکایه : شمعِ جمعِ یاران ، شیخ محمود صاحب قران ، رحمه‌الله که از جملهٔ مریدانِ محرمِ خداوندگار بوذ چنان روایت کرد که در زمانِ خداوندگار در حمّامِ پوستین دوزان اخی ناطوری بوذ ، بسنِّ صذ و ده سالگی رسیذه واو از جملهٔ مریدانِ بهاء ولد بوذ وما دران هنگام کوذکان بوذیم ؛ روزی اصحابِ کرام در مناقبِ بهاء ولد کلمات می گفتند ؛ اخی ناطور حکایت کرد که روزی عوانی مقابلِ بهاء ولد افتاذه دیذ که مظلومی را می رنجانیذ بر مقتضای فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ (۱۵/۲۸) بعصای خوذ آن عوان را بزذ؛ فی‌الحال جان بجهنّم سپرد؛ برداشتند و بگورش بردند؛ سلطانِ اسلام درین قضیه متردّد خاطر شذ که بی موجب آن شخص را چون کُشت؟ وسبب چه بوذه باشذ؟ مولانا فرموذ که

۳۰/۱ Z ۱۲آ B ۱۲آ K ۲۹

T, I, 33 ; H, I, 27

8 مصنوعی KZ : مصنوع B || 10 رحمه الله KZ : رحمة B || 16 که KZ : — B || بر KZ : در B

تا ملك در تردّد نباشد که بی امر حق برگی از درخت جدا نمی‌شود

شعر (رمل)

هیچ برگی می نیفتد از درخت ⁂ بی قضا وحکم آن سلطان بخت

ومن بحقیقت سگی را کُشتم ومظلومی‌را از ظلم او رهانیدم؛ سلطان فرمود که گور آن عوان را گشادند. همانا که سیاه سگی را خفته یافتند؛ سلطان سر نهاد وبتمهید عذر مشغول شد؛ فرمود که آن شخص را خوی سگی وسَبُعیّت غالب بوده، عقوریها میکرد. عاقبة الامر همچنان سگ محسوس شد وهمچنان برصورت سگی محشور خواهد شدن؛ چنانك فرمود:

سیرتی کان بر وجودت غالبست ⁂ هم بران تصویر حشرت واجبست

سلطان گریها کرده دست وپای شیخ را بوسه‌ها داده استغفار کرد واز منهیّات منزجر گشت

(۳۱/۱) الحکایه: همچنان از خدمت اخی ناطور منقولست که روزی سلطان از حضرت بهاء ولد برغبت تمام والحاح عظیم التماس وعظ وتذکیر کرد؛ بهاء ولد فرمود که منبر را بگورستان قانعی بیرون آوردند ومجموع شهریان من الذُکور والاناث دران جایگاه حاضر شدند؛ حضرت مولانا بر سر منبر رفته حُفّاظ تجوید الفاظ از هر سوره عُشرها وقوارع خواندند

۳۱/۱ Z ۱۲ آ B ۱۲ آ K ۳۰ T, I, 34: H, I, 29

5 سیاه سگی را KZ: سگی سیاه را B || 5–8 فرمود ... شد BZ: — K || 7 بوده Z: بود B || 8 چنانك فرمود KZ: شعر B || 12 الحکایه KZ: منقولست B

3 هیچ ... بخت: MN ج ۳، ص ۱۹/۱۸۹۹: MA: ۶/۲۴۳
9 سیرتی ... واجبست: MN ج ۲، ص ۳۲۳، ۱۴۱۹: MA: ۱۸/۱۳۵

وحضرت مولانا در بیانِ حشر و نشر و عرضِ روز قیامت ومجازاتِ أعمال ومجاریٔ أهوالِ احوالِ آن روز وسؤال وجواب وترازو وصراط وامتیازِ اهل بهشت از اهل دوزخ و کیفیتِ یَوْمَ تَبْیَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ (۱۰۶/۳) چندانی دلائل ووجوه فرموذ که عقولِ عقلای عالم بعِقالِ حیرت بسته شذ وآهِ حسرت از میانِ جانِ همه‌شان بر آمذ ومردم از بسیاریٔ گریه و دردِ دل بیچاره شذند. از ناگاه گوری بشکافت، و یکی کفن پیچیده برخاست وگفت: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰه وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰه، باز فرو خفت؛ همانا که از آن هیبت چندین هزار خلایق بیهوش شذند وبسیاران جان تسلیم کردند وآن درویش سوگندانِ مغلّظه یاذ می‌کرد که من بذین چشمِ ظاهر آن حالتِ معجز را مشاهده کردم وچندانی مرد وزن آن روز مرید شذند که در حساب آیذ؟ وبرین حکایت ماهی نگذشت که حضرتِ آنچنان شاهی نقل فرموذ الیٰ عِنایَتِ اللّٰهِ تَعالیٰ

(۳۲/۱) همچنان منقولست که مریدان حضرت بهاء ولد مردمِ بس شوریذه بوذند وهمه‌شان اهلِ تقوی و ریاضت باره؛ وقتها بخدمت شیخ در گورستان می رفتند وآهسته آهسته قرآن می‌خواندند وچون مولانا دعا می‌کرد اهلِ گورستان محسوس دستها از جیبِ گور بیرون کرده بدعای او آمین می کردند

۳۲/۱ Z۱۲ب B۱۲ب K ۳۱ T, I, 35 ; H, I, 29

2 مجاری KZ : مجازی B || 3 بهشت KZ : بهشت را B || 4 چندانی KZ : چندان از B || 6 و درد KZ : و در B || 8 رسول‌الله KZ : عبده و رسوله B || 10 مغلظه KZ : عظیم B || 14 باره BZ : بان K

(۱/۳۳) همچنان حضرت سلطان ولد قدّس الله لطیفته روایت کرد که روزی حضرت پذرم در تربتِ مولانای بزرگ مراقب نشسته بوذ؛ بارها لاحول ولاقوّة الا بالله العلی العظیم می فرموذ؛ پرسیذم که موجب لا حول ولا قوّة چیست؟ گفت: یکی در صحرای فلوباط اسب می دوانید؛ گفتم: چه باشذ؟ گفت: از بهاء ولد نمی ترسند که اینجایگاه آسوده است

(۱/۳٤) همچنان درویشی روایت کرد که روزی حضرت خذاوندگار بزیارتِ تربهٔ بهاء ولد آمده بوذ وهمان عادت داشتی که هر حالی و مشکلی وواقعهٔ که واقع شذی بتربتِ پذر آمذی ومراقب گشته آن عقده را حلّ کردی، واز روضهٔ ضریحِ پذر صریح جوابِ صواب شنیذی؛ از ناگاه سواری همچون برق دوان دوان از کنارِ تربه درگذشت واورا معروف ولد فخرالدین شاهد میگفتند، واو از جملهٔ خواصِ حضرتِ سلطنت بوذ؛ خذاوندگار قوی منفعل گشته، ازان حضور باز آمذ وفرموذ که این شخص نمی داند که عُروقِ بهاء ولد گردا گردِ تربه را فرا گرفته است وجسمِ مبارکِ او درین مرقد مدفونست؛ درحال آن سوار را اسبش بزمین زذه چندانی کشیذ که پاره پاره‌اش کرد، تا بی ادبانِ راه و مغرورانِ جاه آگاه شوند وعبرت گیرند واز غیرتِ اولیاء هراسان باشند واز سرِ سرورِ غرور کستاخی وجُرأت نکنند

۱/۳۳ ـ ۳٤ Z ۱۲ب B ۱۲ب K ۳۱ T, I, 36; H, I, 29

1 لطیفته KZ : لطیفه B || 4 قوت KB : — Z || یکی KZ : ـ B || دوانید KZ : دوانند B || 7 هر Z : در هر B — K || 9 ضریح BZ : — K || 12 کشته KZ : کشت B || 13 فرا کرفته KZ : فرو کرفته B || 15 کرد BZ : می کرد K

4 صحرای فلوباط : حالا باین نام در نزدیك قونیه صحرائی معلوم نیست ، ولی اسمش درکتب قدیم دیکر نیز ذکر شده است (ر. ك. به ابن بیبی : ص ٦١١ ، ٦٩٠ ، ٦٩٢ ، ٦٩٩ ، اقسرایی ؛ ص ٥٠ (بنام فیل اباد) ؛ منشآت فریدون بیك ، ج ١ ، ص ٣٩٨)

شعر (رمل)

بذ زکستاخی کسوفِ آفتاب　　شذ عزازیلی زجرأت ردّ ِ باب

(۱/۳۵) همچنان منقولست که تصرّفِ حضرتِ بهاء ولد در حقّ ِ مریدانِ خوذ بمثابتی بوذ که چون بسروقتِ شیخ درآمذندی فرموذی که با چشمانِ آلوذه بروی من نگاه مکنیذ و چشمهای خوذرا بقطراتِ عبرات فرو شوئیذ پس آنگاه بروی مردانِ حق نگاه کنیذ تا مگر شعشاعِ آن انوارِ غیبی و عینی را توانیذ دیذن؛ و همچنان خطاب کردی که هی فلان تو در راه برروی شاهدی نظر انداخته، که زِنَاءُ ٱلعُیُونِ النَّظَرُ ازصحبتِ ما غیبت کن و یکی را فرموذی که تو کوذکی را تفرّج کرده، ؛ خوذ را طهارت ده که حضرت الله قدّوس وطاهراست؛ متطهّران را دوست میدارذ که اِنَّ اللهَ یُحِبُّ التَّوَّابِینَ ویُحِبُّ المُتَطَهِّرِینَ (۲/۲۲۲)

شعر (رمل)

چشم آلوذه مکن ازخد وخال　　کآن شهنشاهِ بقا می آیذ
ورشذ آلوذه باشکش می‌شُوی　　زانکِ ازان اشکِ دوا می‌آیذ

(۱/۳۶) الحکایه: علمای اصحاب روایت کردندکه روزی حضرت سلطان ولد فرموذ که ملک المتألّهین فقیه احمد ِ ما رحمة الله علیه نزدِ بهاء ولد بتحصیلِ علمِ فقه مشغول بوذ؛ واو مردی بوذ ترك وساذه دل، وهم

۱/۳۵-۳۶ Z ۱۳ب B ب K ۳۲　　T, I, 37-38; H, I, 31

5 مکنید BZ : نمی کنید K

2 بذ زکستاخی . . . باب : MN ج ۱، ص ۹۲/۸ ؛ MA ۲۴/۳

مریدش بوذ و از یک نظرِ جدّم بی نظیرِ عالم گشته درو حالتی پدید آمد که کتاب را از دست بینداخت و شوریده حال گشته راهِ کوهستان در پیش گرفت و در دریای حیرت وقدرت مستغرق گشته سالهای بسیار درکوهها میگشت وریاضتها می کرد و عاقبت حال سرّ اُوَیْسِ قَرَنی رضی الله عنه بفقیه نبیه متمثّل گشته بکلّی مجذوب و مسلوب گشت ؛ جماعتی از حضرت بهاء ولد از احوال وجنونِ او سؤال کردند ؛ فرموذ که ازآن رطلهای گرانِ ما که سیّدِ سِردان میکشید قطرهٔ ایست که بذین مزد رسیده است ؛ وهمچنان حضرت پذرم نیز روزی فرموذ که از دریای مستیٔ مولانا شمس الدین تبریزی مستیٔ فقیه احمد بویی بوذه باشذ، لا غیر

شعر (هزج)

تو از شراب مستی من هم زبوی مستم   بو نیز نیست اندك در بزم کیقباذی

(۳۷/۱) درخبرست که شیخ حجّاجِ نسّاج که بمرتبهٔ لا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی رسیده بوذ، بعد از وفاتِ بهاء ولد بجامه‌بافی مشغول میشذ و نانهای فَتَخْفَرَهٔ فقرا را خریده درآب خسانیذی و شب ازآن افطار کردی وآنچ از کَسْبِ حلال بدست آوردی هزینهٔ ساختی ؛ تا مبلغ دویست وسیصد عدد شذی، آوردی ودر کفشِ مبارکِ حضرت خداوندگار ریختی وچندانک در قیدِ حیات بوذ بهمین خدمت مواظبت می نموذ

۳۷/۱ Z ۱۳ ب B ۱۳ ب K ۲۳   T, I, 39; H, I, 32

1 حالتی BZ : حالی K || 3 گشته BZ : گشت K || 5 بکلّی BZ : بکل K || 6 احوال BZ : حال K || 7 بذین KZ : باین B || 9 احمد KZ : رحمة الله B

(۳۸/۱) همانا که چون از عالم رحلت کرد. غسّال را حاضر کردند تا ویرا بشویذ؛ مگر غسّال دست دراز کرده تا سترِ عورت را برگیرذ وطهارت دهذ؛ حجّاج دستِ او را چنان سخت بگرفت که بیهوش گشت و فریادِ عظیم برآورد؛ اصحاب چندانی که قوّت کردند، دستِ غسّال را از چنگکِ او نتوانستند رهانیذن؛ بحضرت خذاوندگار خبر کردند، بیامذ وشفاعتها کرده ودر گوشِ حجّاج آواز داذ که معذور دار، ترا ندانست. گناهِ او را بمن بخش؛ همان ساعت دستِ او را بگذاشت؛ بعد از روزِ سوم غسّال نیز نقل کرد

(۳۹/۱) همچنان منقولست که روزی حضرتِ سلطان ولد فرموذ که جدّم بهاء ولد در سنِّ هشتاد وپنج سالگی نقل فرموذ

(۴۰/۱) گویند که پیوسته بهاء ولد گردِ گورستانها گشتی و دعاها کردی که خذایا ما را خوشخو گردان و بارکش گردان، وفرموذی که بروز تفرّجِ گورستان کنیذ و بشب کواکبِ ثواقبِ آسمان را مطالعه نمائیذ که سنّت ووصیّتِ پیغمبرِ ماست علیه السلام تا عجائبها بینیذ

(۴۱/۱) همچنان مرویست که از غایتِ ریاضت ومجاهدات حضرت بهاء ولد را چند دندانِ معدود در دهان بیش نمانده بوذ؛ از تهجّداتِ شب واجتهاداتِ روز یک لحظه فارغ نمیشذ؛ چه اصحابِ حال از ان حال پرسیذند. گفت: جهتِ فرزندان ویارانِ ماست

(۴۲/۱) مگر شبی عزیزی روشندل حضرت بهاء ولد را بخواب دیذ که فرقِ مبارکش برساقِ عرشِ مجید سائیذه بوذ و بغایت بلند گشته، سؤال

۳۸/۱ - ۴۲ Z ۱۳ب B ۱۳ب K ۳٤ T, I, 40; H, I, 32 - 33

7 بخش BZ : بخش K || 9 فرموذ BZ : فرموده K || 10 گویند که B : گویند KZ || ولد KZ : — B || 13 علیه السلام KZ : — B || بینیذ KZ : بینند B || 16 نمیشذ KZ : نمیشده B || 18 که KZ : — B

کردکه بِمَ نِلْتَ مَا نِلْتَ بذین مرتبت ومنزلت بچه سبب رسیذی ؟ فرموذکه ببرکتِ زندگانیٔ لطیف وروِشِ عظیمِ فرزندم جلال‌الدین محمد رسیذم که تمامتِ ارواحِ انبیاء وروحانیانِ سماوات و نورانیانِ عرشِ عظیم مشتاقِ جمال او گشته اند وهمه اولیای کُمَّل سلوكِ اورا تحسینها میکنند وروحِ من ازرَوْحِ آن حالت مباهات میکند ومفتخر میشوذ وچنین می بالذ؛ چه اگر عرشِ عظیم وکریم مانع نشذی بلندیٔ قدِّ من ازحدِّ خلا گذشتی وبجائی رسیذی که جایها ازان هیبت بی جا شوندی

شعر (رمل)

این قَدَرْ خوذ درسِ شاگردانِ ماست کرّو فرِّ ملحمهٔ مان تا کجاست
تا کجا آنجا که جا را راه نیست جز سـنا برقِ مهِ الله نیست
از همـه اوهام و تصویرات دور نورِ نورِ نورِ نورِ نورِ نور

(٤٣/١) صورت نامهٔ که بخدمت ملك یغان تکن رحمه‌الله جدّ خوارزمشاه حضرت بهاء ولد فرستاذه بوذ، جهت شفاعتِ قاضیٔ رومی که حبسش کرده بوذند :

٤٣/١ Z ١٤ آ B ١٤ آ K ٣٥ T, I, 42 ; H —

6 عظیم و KZ : — B || 11 یغان KZ : یغان B || 12 رومی KZ : روم B || که B : — KZ

9 ـ 11 این قدر . . . نور : MN ج ٦ ، ص ٣٩٥/٢١٤٤ ـ ٢١٤٦ ؛ MA ، ص ٦٠٣/٢٠ ـ ٢١

11 ـ ص 6/43 صورت نامهٔ که . . . التقوی : معارف بهاء ولد ، ص ٤١٨ ؛ مکتوبات مولانا جلال‌الدین ، ص ١٥٠

بعد از سلام ودعا بر حضرت ملکی که ملکداریش را سعد ونحسِ انجم بکار نایذ؛ هیچ کاری کمال نگیرذ مگر نیکوکاری؛ میل بغلبه وقوت نبایذ کردن که غلبه در حقیقت دین وتقوی راست که لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ (۳۳/۹)؛ قاضی امامِ رومی بعرف نه، بدیانت وصلاح آراسته است وسعادت بمعاونتِ برّ وتقوی باز بسته است که تَعَاوَنُوا عَلَی الْبِرِّ وَالتَّقْوَی (۲/۵)؛ والسَّلَامُ عَلَی مَنِ اتَّبَعَ الهُدَی (۲۰/۴۷)؛ همان ساعت قاضیِ رومی را تشریف فرموذه دلداریها کرد

(۱/۴۴) صورت رقعهٔ دیگر که جهت مظلومی بنزدِ خوارزمشاه اصدار فرموذه است:

شکر جاهی که مرجعِ مظلومانست، دفعِ ظلم متغلبانست؛ لاسیّما از اصحابِ تصوّف وارباب خیر خاندانی که تربیت سلاطینِ حالیه تَغَمَّدَهُمُ اللهُ بِغُفْرَانِهِ یافته است وذکرِ جمیلِ ایشان بنصرت بذانجا سایر؛ حمداً لله تعالی که آن سُدّهٔ منیع وجنابِ رفیع زَادَهُ اللهُ رِفْعَةً بذان حلیه مُتحلّی است که مثالِ کریم صادر شذه است که متغلّب در امتثال ملکی مینمایذ، آن را بامضا رسانند، تا بی فائده نگردذ والسلام

(۱/۴۵) الحکایه: منقولست که امیر بدرالدین گوهرتاش المعروف بدزدار که لالای سلطان علاء الدین کیقباذ بوذ، مردی بوذ بزرگ وسَرْوَرْ ومُتموّل وصاحب خیرات واستاذِ سرای خاص؛ وسببِ اعتقاد ومرید شذنِ او آن

۱/۴۴ - ۴۵ Z ۱۴ ب B ۱۴ ب K ۳۰ T, I, 43; H, I, 34

2 ـ 3 غلبه KBZ قوت ~ V || کردن KBZ : کرد V || که KBZ : + هوالذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق V || 4 کلّه KBZ : + ولو کره المشرکون وکفی بالله شهیداً V || بعرف نه V : یعرف به KBZ || 7 کرد KZ : کرده B || 13 جناب KZ : جنات B || 16 کوهر ZK : کهر B || 18 استاد BK ، استا Z

بوذه است که روزی حضرت بهاء ولد در مسجدِ سلطان تذکیر می‌فرموذ وتمامتِ علماء وفقراء وامراء وسلطان حاضر بوذند وحضرت بهاء ولد در سببِ نزولِ هر آیتی وتحقیقِ آن واسرارِ هرکلمهٔ گوناگون تفسیرها تقریر میکرد وبسطِ کلام می فرموذ ؛ مگر در ضمیرِ بدرالدین گوهرتاش گذشته باشذ که زهی ذهنِ صافی واستحضارِ عظیم ومطالعهٔ بسیار که چندینَ اقاویل وامثال بیان میکند واین مقدورِ هیچ مفسّری ومذکّری نیست ؛ هماناکه ازسرِ منبر اشارت فرموذ که امیر بدرالدین عُشْری بخوان ؛ ازغایت دهشت وهیبت سلطان بغتةً سورهٔ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (١/٢٣) سرآغازکرد ، فرموذکه اکنون بی‌استحضار ومطالعهٔ بسیار بشنو تا چند آذینه در تحقیقِ کلمهٔ قَدْ تفسیر ومعانی می فرموذ ؛ غریو از نهاذِ خلایق بر خاست ؛ فی الحال بدرالدین گوهر تاش ضمیرِ خوذ را بحضرت سلطان عرضه داشته فروذ آمذ وپایهٔ منبر را بوسه داذه بنده ومرید شذ ؛ بهاء ولد فرموذکه برای شکرانهٔ این حالت جهتِ فرزندانِ من مدرسهٔ بساز ؛ آن بوذ که مدرسهٔ خذاوندگار را ساخته ووقفها نهاذ وچندانک در قیدِ حیات بوذ ، در قیدِ حیات بوذ ووجودِ خوذ را بکلّی وقف خاندانِ او ساخته بوذ

(٤٦/١) الحکایه : همچنان منقولست که خدمت خلیفهٔ بغداذ شیخ شهاب‌الدین سهروردی را رحمة الله علیه بخدمتِ سلطان علاء الدین کیقباذ

٤٦/١ Z ١٤ ب B ١٤ ب K ٣٦ T, I, 44; H, I, 35

4 کوهر KZ : کهر B ‖ 6 مقدور KZ : استطاعت B ‖ 11 کوهر KZ : کهر B ‖ 12 بحضرت KZ : — B ‖ داشته Z : داشت BK ‖ آمذ KZ : آمذند Z ‖ داذه KZ : + و B ‖ 13 ومرید KZ : مرید B ‖ 15 حیات KZ : حناب (؟) B ‖ 16 ساخته‌بود KZ : ساخته B

برسالت فرستاذه بوذ، چون بقونیه رسیذ، سلطان بتفرّجِ قلعهٔ گواله رفته بوذ وحضرتِ مولانای بزرگ را با هم برده، سلطان فرموذ که شیخ را نیز بقلعه آورند؛ بعد از تبلیغِ رسالتِ خلیفه بهاء ولد شیخ را اعزازِ عظیم کرد، چه در بغداذ از حدّ بیرون بندگیها کرده بوذ، واورا می فرموذ که سهروردیان هم عتیقیانند وهم ما را خویشانِ نزدیك اند

وهمان شب سلطانِ اسلام خوابی عجیب دیذه متحیّر بر خاست وصورتِ خوابرا بحضرتِ بهاء ولد وشیخ عرضه داشت وگفت: در خواب می بینم که سَرَم از زر شذه است وسینه ام نقرهٔ خام گشته وازناف زیرتر بکلّی رویین شذه است و هر دو رانم از صُلب است وهر دو پایم از زیرگشته، تمامتِ معبّران معتبر از عظمتِ تعبیرِ این خواب فروماندند؛ همانا که شیخ شهاب الدین تعبیرِ خواب را بحضرت بهاء ولد حواله کرده هیچ نگفت؛ سلطان‌العلماء فرموذ که چندانك تو در عالم باشی، در زمانِ تو عالمیان آسوده وخالص وبا قیمت چون زر باشند، وبعد از انتقالِ تو زمانِ فرزندت بمنزلتِ نقره باشذ، نسبت بزمانِ تو؛ بعد از ان فرزندِ فرزندت بمرتبهٔ رویین باشذ وخلقِ دون همّت وفزون نَهمت سرور شوند؛ وچون سلطنتِ مملکت ببطنِ سوم رسذ جهان درهم شوذ ومیان خلق صفا ووفا وشفقت نماند وچون نوبتِ سلطنت ببطنِ چهارم وپنجم رسذ، ممالكِ روم بکلّی خراب ویباب شوذ وجمیع دیار وبلاد را اهل فسادِ بلیذِ پلیذ فرو گیرذ وزوالِ آلِ سلجوقیان باشذ واصلا نظامِ جهان نماند؛ وکوچکانِ بی اصل بزرگ شوند واشغالِ خطیر، بدستِ دونانِ حقیر افتذ؛ چنانك شاه ما

4 و KZ : — B || اورا K : اورا و Z اورا او B || که KZ : — B || 5 هم مارا KZ : — B || 6 شب KB : + که Z || 15 نهمت KZ : همت B || 17 چهارم BZ : + رسد K || 19 نماند BZ : نباشد K || 20 شاه : + صلی الله علیه B

فرموده است اذا وُسِّدَ الاَمْرُ إِلَى غَيْرِ اَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ ؛ واز هرجائی خوارج خروج کنند واستیلای مغل مملکتِ عالم را خراب کنند وعلمای دین و شیوخِ با تمکین را آثار نماند و برکات از روی زمین مرتفع شوذ وخلایقِ مسکین قیامت کبری را بچراغها جویند

همانا که سلطانِ اسلام وحاضران که بوذند گریها کردند وزاریها نموذند وآن روز سلطانِ اسلام حضرت بهاء ولد را وشیخ را تشریفاتِ عظیم وثمین داذ وسایر علماء وفقرا را عطاها فرموده استدعاء دعاها کرده ؛ تغیرِ حال همچنان شذ که تعبیر کرده بوذند و بیان فرموده

شعر (رمل)

هرچه اندر آینه بیند جوان　　　پیر اندر خشت بیند بیش ازآن

(٤٧/١) همچنان روزی حضرتِ سلطان ولد فرموذ که جدّم بهاء ولد صاحب قوّت بوذ وجسمِ جسیم وهیکلِ عظیم داشت وَزَادَهُ بَسْطَةً فِی الْعِلْمِ والجِسم (٢٤٧/٢) صفتِ ذاتِ او بوذ واستخوانهاش بغایت بزرگ بوذ ؛ چنانک سه نفرِ اشتربانِ لُمْتُرُ را در راهِ بغداذ بیک یك ضرب بینداخت وبحالِ مرگ رسانیذ ؛ وتوبه‌ها کرده مطیع شذند ؛ ووقتی که بغزا سوار شذی در صفِّ هیجا حیدرِ کرّار بوذی

T, I, 46 ; H, I, 36　　　٤٧/١ Z ١٥آ B ١٥آ K ٣٨

3 با تمکین Z : تمکین KB ‖ 7 عظیم و KZ : — B ‖ داذ KZ : داذه B ‖ فرموده KZ : فرموذ B ‖ دعاها BZ : دعا K ‖ 8 تغیر BZ : — K ‖ شذ KZ : شذه B ‖ 9 شعر KZ : — B ‖ 14 بزرك BZ : + بزرك K ‖ 16 سوار KZ : سواری B

10 هرچه اندر... ازآن : رقمِ این بیت ، در «کشف الابیات مثنوی» میرزا طاهر کاشانی غلط ثبت شده است ؛ ازین جهت در مثنوی مولوی نمی توان یافت

(۱/٤۸) همچنان حضرت سلطان ولد فرموذ که روزی در بندگیٔ پذرم حکایت کردند که فلانی در حقّ قرآن طعنه میزنذ ؛ فرموذ که بذ میگویذ واز گزاف میگویذ، نشایذ نشایذ؛ چه اگر او مرید پذرم بهاء ولد ست که مولانا بهاء الدین ولد تا آخر وقت بقراءتِ قرآن وتفسیرِ آن وبنمازِ پر نیاز مشغول بوذ ؛ آنگه قرآن را چون میخواند هر کلمهٔ را پنج وشش بار مکرّر میکرد : چنانکه می گفت : الحمد لله الحمد لله الحمد لله ، ودران حالت که میگفت از وجودِ مبارکِ او نوری عظیم ظاهر میشذ وتا ملاء اعلی می پیوست ؛

(۱/٤۹) وهم از حضرتِ سلطان ولد منقولست که روزی مولانای بزرگ فرموذ که خواهم که خوبیٔ شیث را علیه السلام ببینم ؛ اکنون بروم بحضرت الله که همه آنجا خواهند جمع شذن ؛ خوبیٔ شیث وتمامتِ انبیارا علیهم السلام مشاهده کنم

سلطان ولد فرموذ که چون بتربهٔ جدّم وپذرم نظر میکنم دو نورِ عظیم میبینم که از سرِ هر دو تربهٔ مبارك متصاعد میشوذ وتا عنان آسمان جولان کنان میروذ وبعد از ساعتی آن هر دو نور یك نور میشوذ ؛ یعنی اشارتست که ما هر دو یکیم ویك نوریم

(شعر رمل)

چون از ایشان مجتمع بینی دو یار   هم یکی باشند وهم ششصذ هزار

(۱/۵۰) همچنان حضرت سلطان ولد نقل فرموذ که حضرت پذرم در وقتِ نقلانِ خوذ فرموذ که بهاءالدین بدان وآگاه باش که ما وجملهٔ مریدانِ ما روز

۱/٤۹ ـ ۵۰ Z ۱۰ ب B ۱۰ ب K ۳۸ ـ ۳۹   T, I, 17 - 48; H,I, 36 - 37

3 چه KZ ~ اکر B ‖ 4 بهاءالدین BZ : بهاء K ‖ 11 سلطان ولد Kh : — BZ ‖ 14 هر دو BZ : همه K ‖ 16 نقلان BZ : نقل K

15 چون . . . هزار : MN ج ۲ ، ص ۱۸٤/۲۵۷ MA؛ ۱۲/۱۰۹

قیامت در سایهٔ مولانای بزرگ خواهیم بوذن ؛ وهمه بسبب او بحضرتِ حق خواهیم رسیذن وهمه را خذا برای خاطرِ مولانای بزرگ رحمت خواهذ کردن

(۵۱/۱) منقولست که عارفِ ربانی، واقفِ اسرارِ معانی، خواجگی گهواره‌گر که از مریدانِ واصلِ مولانای بزرگ بوذ رضی‌الله عنه، روزی از شیخ پرسیذ که هر که شراب خورذ چون شوذ؟ گفت: سگ شوذ، خوك شوذ، بوزینه شوذ؛ پیشِ سیّد برهان‌الدین آن حکایت را روایت کرد؛ فرموذ که شیخم فتوی داذ که هر کو چنین شوذ او را حرام باشذ؛ اگر چنین میشوی مخور، واگر نمی شوی تو آن نباشی

شعر (رمل)

لقمه ونکته ست کامل را حلال تو نهٔ کامل مخور می باش لال

(۵۲/۱) همچنان منقولست که چون حضرت بهاء ولد از عالم ملك بملکوتِ سموات نقل فرموذ حضرت خداوندگار در سنِّ بیست وچهار سالگی بوذه در سالِ هفتدهم تأهّل کرد وبارها در مجمعِ اصحاب می گفت که اگر حضرت مولانای بزرگ سالی چند می‌ماند، من محتاجِ شمس‌الدین تبریزی خواستم شذن؛ چه هر پیغمبری را از ابوبکری ناگزیرست وعیسی را حواریونْ در خور

شعر (رمل)

هر پیمبر اندرین راهِ درست معجزه بنموذ وهمراهان بجست

۵۱/۱ - ۵۲: Z ۱۶آ B ۱۶آ K ۳۰؛ T, I, 48; H, I, 38

5 عنه KZ : — B || 6 چون KZ : — B || 13 بیست وچهار K : چهارده BZ || 14 هفتدهم BZ : هفتده K || کرد KZ : کرده B

10 لقمه . . . لال : MN ج ۱، ص ۱۶۲۱/۱۰۰ ؛ MA ۲۲/۴۳

(٥٣/١) الحکایه : در نقلست که بعد از وفاتِ حضرت بهاء ولد رضی الله عنه اندك زمانی گذشت که خبرِ رسیدنِ جلال الدین خوارزم شاه بخدمت سلطان علاء الدین رسید؛ همانا که زیارت تربتِ شیخ را دریافته بوسها داد وزاریها نمود واستعانت وهمّت در خواست کرده استعداد واستقبال اورا مهیّا شد، وچون لشکرِ خوارزمی بحدودِ ارزن الروم رسیدند جواسیسِ شاه ازغلبهٔ لشکرِ او بسلطانِ اسلام اعلام کردند؛ لشکرِ روم را وهمی عظیم ظاهر شد؛ سلطان فکری کرد که کیفیتِ حال وآیینِ او را دریابد. تا بران منوال مستعدّ شوند؛ شبی جامه ها گردانیده چند سر اسبِ باد پای بی داغ بر گزید واز راهِ کوه با ترکی چند با لشکرِ خوارزمیان مُلْحق شد؛ امراء خوارزمی از حالِ ایشان تفحّص کردند؛ گفتند: ما از تُرکانِ این دیاریم، در نواحیِ کوههای ارزن الروم می باشیم واجدادِ ما از آبِ آمُویه بوذند؛ درین چند سال سلطان کیقباد از ما عنانِ عنایت بر تافته ما را بتنگ آورده است؛ پیوسته در انتظارِ مقدمِ عساکرِ منصورِ خوارزمی بوذیم، مگرکه از ظلمِ او خلاص یابیم؛ چون این

T, I, 49 ; H, I, 38 ٥٣/١ Z ١٦ آ B ١٦ آ K ٢٠ :

2 گذشت K : گذشته BZ || 4 نموذ BZ : نموده K | 6 اعلام کردند KZ : عرض کرد B || 9 بالشکر KZ : بلشکر B || 12 آمویه KZ : مویه B || 14 بوذیم KZ : بودم B

٥٣/١ الحکایه... ١/٥٤ همچنان : ر. ك بسپهسالار، ص ١٦–٢١ ؛ غیر از جامه گردانیدن و رفتن سلطان علاء الدین بلشکرگاه خوارزمشاه، بیشتر اطلاعاتی که افلاکی درین حکایت داده است درست است مگر اشتباهی که هست آنست که این جنگ قبل از وفات یافتن بهاء الدین ولد واقع شده است، نه بعد از وفات او ؛ زیرا که جنگ یاسی چمن در بیست هشتم رمضان ٦٢٧ وقوع یافته است (ر. ك به IA، ج ٣، ص ٥٦) که درین تاریخ بهاء الدین ولد بر حیات بود

قضیه را بسمع سلطان رسانیذند، عظیم خوش شذ و بفال نیك صایب نموذ. فرموذ تا خوان خاص را گستردند و امرا و وزرا و خواص حضرت و ارکان دولت هر یکی بمحلّ خوذ جا گرفتند وآیین سلطنت را مهیّا کرده ایشانرا حاضرکردند. زمینبوس شاه کرده ترتیب وآیین اورا علی التّمام والکمال تفرّج کردند و اسبان را عرضه داشتند. سلطان ایشانرا نوازش فرموده خلعَ پوشانیذه وعده جمیل داذ و خیمه معیّن کرده علوفه مرتّب داشتند. نیم شبی مگر خوارزمشاه را در خاطر گذشت که در ممالك علاء الدین بهر جا که عبور کردیم تمامت رعایا ازو شاکر بوذند، چه معنی که این ترکان چند شکایت کردند. چه استماع می روذ که سلطان علاء الدین درین جوانب رسیده است و در عیّاری وشبروی آیتیست. مباذا که این ترکان جاسوسان او باشند. تفحّص حال به ازین بایذ کردن که الحَزمُ سُوء الظّنّ. فی الحال ملك مغیث الدین را که ملك ارزن الروم بوذ، پیش خواند. با او مشورت کرد، گفت: فردا تفحّص کنیم

همان شب سلطان علاء الدین در خواب دیذ که حضرت بهاء ولد می آمذ و میگفت که برخیز وسوار شو؛ چه وقت خوابست؟ چون بیذار شذ اندیشیذ که فردا نیز تفرّج کنیم، آنگه رویم. باز بخواب

2 فرموذ KB : + که Z || 7 نیم Z : + دران KB || که KZ : — B || 9 چند KZ : — B || 15 که KZ : — B

12 ملك مغیث الدین : پسر قلج ارسلان ثانی (دورهٔ سلطنتش ۵۵۱ - ۵۸۸ ه / ۱۱۵۶ - ۱۱۹۲ م) است (ر. ك. به ابن بیبی، الاوامر العلائیه، ص ۲۷۶؛ خلیل ادهم، دول اسلامیه، ص ۲۱۸)

رفته دیذ که مولانای بزرگ عصا را بر تختِ سلطان زده . بالای تخت آمذ و بر سینه اش زذ که چه خفته‌ٔ . از غایتِ هیبت بیذار شذ و لرزهٔ عظیم در تنِ او ساری گشته ، اصحاب را بیذار کرده نیمشب اسبان را زین کردند و اسب خوذ را بدستِ خود زین کرده روانه شذند ؛ چون آخرِ شب شذ ، خوارزمشاه فرموذ که چند امیرِ معتبر در حوالیٔ خیمهٔ ایشان مترصّد باشند . تا امروز بتفحصِ حالِ ایشان مشغول شویم ؛ علی الصباح تجسّس کردند . اثری ندیذند ؛ چه همه شان رفته بوذند ؛ سلطان را اعلام کردند ؛ همانا که دو سه هزار سوارِ بهاذر در پی فرستاذه در عقب خوذ نیز سوار شذ . چون سلطان علاء الدین دیذ که ز عقبِ ایشان گرْدِ لشکری پیذا شذ ، عنان ریزان کرده بلشکرِ خویش پیوست ؛ خوارزمیان خائب و خاسر باز گشتند ؛ سلطان علاء الدین لشکرِ خوذ را مستظهر گردانیذه استمالت عظیم داذ و خزاین بسیار بخشش فرموذ که بعنایتِ حق و همّتِ بهاء ولد ما مؤیَّد و غالبیم و در یاسّی چمنِ ارزنجان لشکرِ خوذ را قرار داذ ؛ همانا که چند روز محاربه کردند ؛ روز پنجم از ناگاه باذِ سعادت و ظفر از مَهَبِّ انفاسِ اولیاء الله تعالی بوزیذ واز طرفِ لشکرِ رومی گرد و خاك را در طرفِ لشکرِ خوارزمی بپراگند وحضرتِ سلطان برموجبِ اشارتِ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى شَاهَتِ الوُجُوه گویان گشت وخوفِ الفرارُ مِمّا لاَ يُطاق مِنْ سُنَنِ المُرْسَلين در دلِ ایشان کار کرد و رایاتِ سلطان . بایآتِ سُبحان . منصوب ومنصور شذ ووفودِ جنودِ او بظفر وپیروزی وبه روزی مقرون گشتند ؛ تا عالمیان را

1 زذه ZB : + و K || 6 تا KZ : که B || 13 یاسی چمن KZ : یاسی خمن (!) B || خوذ را KZ : خود B || 19 منصوب KZ : منصوف B

معلوم ویقین گردذ که بیُمْنِ همّتِ آن قطبِ وقت چنین لشکری با هیبت واُهْبَت مخذول و مقهور گشتند و حقیقت است که عنایتِ این طائفه در دین و دنیا موجبِ سعادتِ ابدی ونجاح و نجاتِ سرمدی خواهذ بوذ وپیوسته سلطان علاء الدین بهر مهمّی که اورا پیش آمذی از روضهٔ شیخِ خوذ استمداد طلبیذه مظفّر فر و مؤیّد یذ باز گشتی

(۵۰/۱) همچنان منقولست که حضرت بهاء ولد فرموذ که تا من زنده ام و در میدانِ معنی تازنده ام. کسی همچو من پیذا نیایذ؛ باش تا من بگذرم تا ببینی که فرزندم جلال الدین محمّد چون شوذ؟ بجای من شوذ وبالاتر از من شوذ

(۵۵/۱) روزی حضرتِ سید رَضِیَ اللهُ عَنْهُ فرموذ که امشب در خواب دیذم که از تربتِ شیخم بهاء الدین ولد قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ دری بازشذ؛ ونوری عظیم بیرون آمذ. تا بخانهٔ ما رسیذ و درخانه درآمذ؛ چه در راه هیچ دیواری حجاب وحایلِ او نشذ ونتوانست هیچ دیواری سایه کردن؛ دران نور چون در خانهٔ ما در آمذ، من از خواب جستم از هیبت و لذّتِ آن نور لا اِلٰهَ اِلاّ الله می گفتم وآن نور می افزوذ تا شهر را همه را فرو گرفت و می‌افزوذ تا محیط شذ وعالم را فرا گرفت؛ بعد ازان من بیخوذ شذم؛ ندانم که چه شذم، وتعبیرِ این آنست که اسرارِ پر انوارِ این خاندان عالم را خواهذگرفتن وعالمیان را مرید ومحبّ خواهذ گردانیذن

1/ ۵۰ - ۵۵ Z ۱۷ آ B ۱۶ ب K ۴۲ T, I, 53 ; H, I, 41

7 در KZ : — B || 14 دران نور BZ : دران نورانی K || 16 همه را BZ : همه K || وی افزوذ ZB : — K || 16 فراگرفت KZ : فرو گرفت B

شعر (رمل)

نورِ مردان مشرق و مغرب گرفت ❊ آسمانها سجده کرده از شگفت

(۱/۵۶) همچنان منقولست که روزی در شهرِ بلخ در مسجدِ آدینه دانشمندی بنماز ایستاده بوذ. و ردای خوذ را بردوش گرفته دست از آستین بیرون نیاورده نماز میکرد؛ حضرتِ بهاء ولد فرموذ که دست در آستین کن. آنگاه بنماز مشغول شو تا حضوری حاصل شوذ؛ و او از سرِ سفاهت وعقلِ بی نباهت بجواب مشغول شذ که تا چه شوذ؛ فرموذ که تا نفسِ مُردریگت بمیرذ ومطیعِ امر شوذ؛ فی الحال بیفتاذ و بمُرد؛ غریو از نهاذِ مردم برخاست؛ گویند آن روز چندین هزار آدمی از علماء وفقراء واُمراء باخلاصِ تمام مرید شذند؛ وبکرامات اولیا که تِلوِ معجزاتِ انبیاست. ایمان آوردند وبسیاران توبه کردند

(۱/۵۷) الحکایه: روایت کردند که پیش از عمارت کردن رَبَضِ قونیه محلّ ِ مرقدی که حضرت بهاء ولد آسوده است. مختصر تلّگی بوذه است؛ روزی استر سوار گشته بذانجایگاه رسیذه ساعتی نیك توقّف

۱/۵۶ Z ۱۷ آ B ۱٦ ب K ۴۳؛ T, I, 54 ; H, I, 42

3 که BZ : — K ‖ 7 نباهت KZ : تباهت B ‖ که KZ : — B ‖ 9 روز KZ : — B ‖ 10 امراء BZ : + و صلحا K ‖ 11 بسیاران BZ : بسیار K

2 نور ... شگف : MN ج ٦، ص ۳۹۰ / ۲۰٦۹؛ MA ٦۰۱ / ۲۹

فرموده اشارت کرده است که قبرِ من و از آنِ فرزندان واعقاب واحفادِ من همین جای خواهند بودن

(٥٨/١) همچنان وقتی که سلطان علاءالدین رحمه الله باروی شهر را باتمام رسانید . بحضرتِ بهاء ولد لابها کرده التماس نموده است که یکبار گِرد بارو برآمده تفرّج فرماید . حضرتِ مولانا فرموده باشد که از دفعِ سَیْل و منعِ خَیل نیکو بنیادی نهادی وقلعهٔ حصین ساختی ؛ امّا تیرِ دعاهای مظلومان را چه توانی کردن که از صد هزار برج و بدن میگذرد وعالم را خراب میکند . الله الله جهدی بنما وجهادی کن تا قلعهٔ احسان وعدل برآوری ولشکرِ دعاهای خیر حاصل کنی که از هزاران حصارِ حصین آنَتْ بهترست . وامنِ عالم وامانِ خلق در آنست ؛ بصدقِ تمام اشارتِ آن حضرت را آلت وعُدّتِ خود ساخته تا وقتِ ممات در نشرِ عدل وحسنات کوشیده برخورداری یافت

شعر (منسرح)

قارون هلاك شد که چهل خانه گنج داشت
نوشین روان نمرد که نامِ نیکو گذاشت

T, I, 54 ; H, I, 42 ‏ ‏ ١/٥٨ ـ ٥٩ Z ١٧ ب ١٧ B آ

3 رحمه الله KZ : رحمة B ‖ 9 دعاهای KZ : دعایی B ‖ 8 عالم را KZ : عالمی را B .

41 قرون . . . گذاشت : گلستان سعدی ، ص ٤١

١/٥٧ د افلاکی درین روایت اشتباه کرده است ؛ زیرا که باروی شهر قونیه قبل از وارد شدن بهاء ولد بشهر مذکور ساخته شده است (ر. ك. به همین کتاب ، ص ٢٩ ، نوط ٣

(۵۹/۱) همچنان منقولست که روزی کیقباد بزیارتِ مولانا آمده بود. بجای دست عصای مبارکش را پیش داشت ؛ تا سلطان زیارت کرد وبوسید ؛ امّا در ضمیرش گذشت که زهی دانشمندِ متکبّر ؛ فی الحال مولانا فرمود که آن تملّق وتواضع را دانشمندانِ گدا کنند. نه سلطانانِ دین که ایشان اصل را گرفته اند. سیران دران میکنند

1 روزی ZK : + سلطان B ‖ 2 مبارکش را KB : مبارك Z ‖ کرد BZ : کرده K ‖ 3 و KZ : — B ‖ دانشمند BZ : دانشمندی K ‖ 5 دین BZ : + و دنیا K ‖ میکنند BZ : + والله الهادی و علیه التکلان وهو المعین و المستعان K

فصل دوم

در مناقب حضرت سیّدِ سردان برهان الحق والدین الحسین الترمدی رَوَّحَ اَللهُ رُوحَهُ اَلْعزِیزَ

(۱/۲) راویانِ اخبار که اخیارِ اصحابِ اخبار بوذند نَوَّرَ اَللهُ ضَرِیحَهُم چنان خبر داذند که حضرت سیّد را در ملكِ خراسان وترمد وبخارا وغیره مشهور سیّدِ سردان می گفتند ودایم از ضمایرِ درون ومغیّباتِ سُفْلی وعُلوی می گفت ؛ ودران زمان که حضرتِ بهاء ولد از دیارِ بلخ هجرت نموذ ، سیّدِ سردان بجانبِ شهرِ ترمد رفته منزوی شده بوذ؛ بعد از مرورِ ایّام روزی بمعرفت گفتن مشغول بوذ؛ چاشتگاهِ روزِ جمعه هرژدهمِ ماهِ ربیع الآخر سنهٔ ثمان وعشرین وستمائه فریادِ عظیم کرد وبسیار گریست که دریغا حضرتِ شیخم از کوی عالمِ خاك ، بسوی عالمِ پاك رحلت نموذ ؛ جماعتی که حاضرِ وقت بوذند ، تاریخِ روز وسال را درحال ثبت کردند ؛ بعد از آنك بملكِ روم رسیذ همچنان بوذ که فرموذه بوذ ؛ نمازِ جنازه را گزارده شرایطِ عزارا باقامت رسانیذ وکافّهٔ اکابرِ آن دیار تا چهل روز تمام سوگُوار می بوذند ؛ بعد از عُرْسِ چهلم روز فرموذ که فرزندِ شیخم جلال الدین محمّدِ من تنهاست ونگرانِ منست ؛ برمن فرضِ عین

۱/۲ Z ۱۷ ب ، B ۱۷ آ K ؛ ؛ T,I,76 ; H,I,59

2 الحسین الترمدی KZ : الحسینی B || روح . . . العزیز KZ : رضی‌الله عنه B || العزیز BZ : + بمحمد وآله وکان من اهل التمییز K || 4 اخبار KZ ; اخیار B || اخیار KZ : —B || 6 می کفتند ZB : کفتند K || 7 علوی K ~ سفلی BZ || 9 بوذ BZ : بوده K || 10 وعشرین K : وعشره BZ || 13 در حال KZ : در حالت B || 14 رسیذ KZ : رسیذند B || 16 روز KZ : — B || 17 من KZ : — B

است که جانبِ دیارِ روم رَوَم و رُوم را بر خاکِ پای او مالم. و در خدمتِ او ملازم باشم و این امانت را که شیخم بمن سپرده است، بوی تسلیم کنم؛ بزرگانِ ترمد در فراقِ حضرت سیّد زاریها کردند؛ با چند یاری همدم قدم در راه نهاذه قطعِ مسافتِ شیب و فراز میکرد؛ چون بدار الملكِ قونیه رسید، از تاریخ شیخ سالی گذشته بوذ و دران هنگام مگر حضرت خداوندگار بسوی شهرِ لارنده رفته بوذ و حضرت سیّد چند ماه در مسجدِ سنجاری معتکف شذه؛ با درویشِ خدمتکار مکتوبی متضمّن بانواعِ حِکَم بجانبِ مولانا فرستاذ که البتّه عزیمت فرمایذ و در مزارِ والدِ خوذ این غریبِ سوخته را دریابذ که شهرِ لارنده جای اقامت و ادامت نیست که ازان کوه در قونیه آتش خواهد باریذن؛ چون مکتوبِ سیّد بمطالعهٔ اشرفِ مولانا رسید از حدّ بیرون رقّتها کرده و بعده شاذان شذ و مکتوب را بر دیدها مالیذه بوسها داذ و گفت

شعر (مجتث)

هزار سال بیایذ که تا بباغِ هنر   زشاخِ دولت چون توگلی ببار آیذ
بهر قران و بهر قرن چون توئی نبوَذ   بروزِ کار چو توکس بروزگار آیذ

و بزوذی مراجعت نموذه چون بشهر رسید بتعجیلِ تمام برخاست و بزیارتِ سیّد رفت؛ حضرت سیّد از درِ مسجد بیرون دویذ بخداوندگار استقبال نموذ؛ همدیگر را در کنار گرفته

شعر (رمل)

هر دو بحری آشنا آموخته   هر دو جان بی دوختن بر دوخته

---

7 خدمتکار KZ : خدمتکاری B || 12 و بعده KZ : — B || 3 شعر ZK : — B

21 هر ... دوخته MN ج ۱، ص ۷۵/۷ ؛ MA ص ۱۱/۳

هردو بیخوذ گشتند ؛ غریو ونعره‌ها از نهاذِ یاران برخاست ؛ بعد ازان حضرتِ سیّد از هر علومی که استفسار فرموذ انواع جوابها داذ ، سیّد برخاست وزیرِ پای خذاوندگار را بوسه‌ها داذن گرفت ؛ وبسی آفرینها کرد وگفت که در جمیعِ علومِ دینی و یقینی از پذر بصد درجه گذشته‌ ؛ امّا پذرت را هم علمِ قال بکمال بوذ وهم علمِ حال بتمام داشت ؛ بعد الیوم می خواهم که در علمِ حال سلوك کنی وآن علمِ انبیاء و اولیاء ست ، وآن را علمِ لَدُنّی خوانند که وآتَیْناهُ مِن لَدُنّا عِلْماً . عبارت ازآنست وآن معنی از حضرتِ شیخم بمن رسیده است وآن را نیز هم از من حاصل کن تا درهمه حال ظاهراً و باطناً وارثِ پذر باشی وعینِ او گردی ؛ بر هر چه اشارت فرموذ مطاوعت نموذه حضرتِ سیّد را بمدرسهٔ خوذ آورد ونُه سال تمام خدمتِ سیّد را بندگیها نموذ

بعضی گویند که دران وهلت مریدِ سیّد شذ ؛ وبعضی گویند که در بلخ درعهدِ پذرِ خوذ بهاء ولد مریدش‌کرده بوذ ؛ وسیّد برسمِ لالا و اتابك دم بدم حضرت خذاوندگار را بر دوش بر میگرفت و می گردانید

(۲/۲) الحکایه : منقولست که روزی حضرتِ خلیفة الحق چلبی حسام الدین قدّس الله سرّه از زبانِ خذاوندگار چنان روایت کرد که

۲/۲ Z ۱۸ ب B ۱۸ آ K ٤۷ T, I, 59 ; H, I, 47

2 انواع K : بانواع ZB ‖ 4 جمیع BZ : — K ‖ 5 درجه BZ : دزج K ‖ 6 داشت BZ : دانست K ‖ 7 و آتینا . . . علماً BZ : و علمناه من لدنا علماً K ‖ 11 آورد B : آورده KZ ‖ 14 بهاء ولد KZ : بهاء الدین ولد B

1 ـ 12 بعد ازان ... نموذ : ر . ك . بابتدانامهٔ سلطان ولد ، ۱۹۳ـ۱۹۵

مگر حضرتِ سیّدِ ما در ملكِ خراسان بشهری رسید بیابانکْ نام ۱ تمامتِ اکابر وصدورِ آن مقام استقبال کرده . معزّز ومبجّل داشتند ودران قصبه شیخ الاسلام نامی مردی بوذ. ذو فنون ومتبحّر از سرِ خُیَلاء وتکبّر باستقبالِ او نیامذ والتفات نکرد. حضرت سیّد بی تحاشی بر جَست وبدیذنِ شیخ الاسلام رفت. بخدمت شیخ الاسلام اعلام کردند که سیّد بر در رسید از سرِ سجّاده پا برهنه تا درِ خانقاه دوید ودستِ سیّد را بوسه‌ها داده عذری میگفت . سیّد فرموذکه در دهم ماهِ رمضان محتاجِ حمّامِ خواهی‌شذن . ودر راهِ حمّام ملاحِده بیرون آیند وترا بکشند . خبرت کردم تا غافل نباشی . واین اشارت در عشرِ آخرِ شعبان بوذه . شیخ الاسلام فریاذ کرد وغریوها بر آورده سر برهنه کرد. بپای سیّد افتاذ. فرموذ که نی نی قَضَی الاَمْرُ واِلَی اللهِ تُرْجَعُ الاُمور (۲ ۲۱۰) . آری جهتِ این نیاز وتضرّع که نموذی ایمان ببری وازدیدارِ باری باری محروم نمانی . آنچنانکْ فرموذه بوذ در دهمِ ماهِ رمضان مُلْحِدانش شهید کردند

(۳/۲) الحکایه : همچنان اخوانِ صفا وخُلّانِ وفا روایت چنان کردند که بعد از مصاحبتِ بسیار حضرت سیّد از خذاوندگار اجازت

۳/۲ Z ۱۸آ B ۱۸آ K ۴۷ T, I, 60 ; H, I, 48

1 ما KZ : — B ‖ **3** قصبه KZ : قصهٔ B ‖ بوذ ZB ~ مردی K ‖ **11** کرد KZ : — B ‖ غریوها B : غریو KZ ‖ برآورده KB : برآورد Z ‖ **13** الامور KZ : للامور B ‖ نیاز BZ ~ تضرع K ‖ **14** باری باری KZ : باری B.

---

1 بیابانك : قصبهٔ است در جنوب شرق کویرنمك (ر. ك. به مسعود کیهان ، جغرافیای مفصل ایران ، ج ۲ ، ص ۴۸۶ ؛ شهریست درمیان خراسان وعراق Kh ص ۴۷)

خواست که جانبِ قیصریه روذ ومدّتی آنجایگاه مقیم شوذ؛ وحضرت مولانا نمی‌خواست که سیّد از قونیه بروذ، دمبدم این خطرت در ضمیرش میگذشت و فرصت نمی یافت که غیبت کنذ؛ مگر روزی جماعتی از اصحاب ملازمِ حضرت مولانا سیّد را بر استری سوارکرده بتفرّجِ باغها روانه شذند ودران ساعت در آینهٔ ضمیرِ سیّد خیالِ قیصریه صورت بسته منسلخ گشته؛ درحال استر برجست وسیّد را بینداخت؛ همانا که پای مبارکش در اندرونِ ساقِ موزه بشکست؛ آهی بکرد وبیخوذ شذ؛ یاران استر را گرفتند وباز سیّد را سوارکرده تا بباغ همام الدین اسفهسالار بردند وسیّد از کیفیتِ حال هیچ نفرموذ؛ چون موزه را بر کشیذند، انگشتانِ مبارکش خرد شذه بوذ؛ حضرت خذاوندگار واصحاب گریستند ومتألّم شذند؛ سیّد فرموذ که زهی مرید که پای شیخ را می شکنند؛ همانا که حضرت مولانا دستِ مبارك برآنجای نهاذه چیزی بر دمیذ؛ فی الحال آن جراحت مُنْدَمِل شذه صحت یافت وبدستوریِ حضرتِ او بجانبِ دارالفتح قیصریه عزیمت نموذ؛ چه شهرِ قیصریه را سیّد عظیم دوست میداشت و برکوه علی رضی الله عنه رفته روزها وشبها بمناجات مشغول می شذ

گویند دران زمان خدمتِ دستورِ اعظم شمس‌الدینِ اصفهانی، طَیَّبَ اللهُ ثَراه، حاکمِ شهر بوذ؛ وبحضرت سیّد ارادت آورده بانواعِ بندگیها میکرد؛ آخرالامر بنده و مرید شذه ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشت

---

6 درحال K : فی الحال BZ ‖ 7 بیخوذ BZ : بیهوش K ‖ 8 سوار کرده BZ : سواره‌کردند K ‖ اسفهسالار BZ : + چلبی سلطان Kh ‖ 12 نهاذ KZ : نهاذه B

17 صاحب شمس‌الدین اصفهانی، در تاریخ ۸ ذی الحجه سنه ٦٤٦ کشته شده است (ر. ك. به T، ج ۱، دیباجه، ص LIII)

(٢/٤) همچنان منقولست که در قیصریه سیّد را در مسجدی امام کرده بوذند؛ از غایتِ استغراقی که داشت درقیامِ نماز روزی تمام می ماند ودر رکوع وسجود همچنان میکرد. بعضی جماعت ازان حال عاجز میشذند؛ روزی از جماعت عذر خواست که مرا عذریست وجنونی دمبدم غلبه میکند برمن؛ ومن امامی را نشایم. مرا معذور داریذ وامامی عاقل طلب کنیذ؛ جماعت فریاذ کردند که در پیِ تو یك رکعت نمازِ ما بجای هزار رکعت نماز است وما بذان جنون راضیم؛ عاقبة الامر فارغ شذ

(٢/٥) همچنان روایتست که سیّد بعد ازآنك مریدِ بهاء ولد شذه بوذ، زمانی دیوانه وار روی بصحرا نهاذه از غلباتِ انوارِ تجلیّات وتواترِ حالات مضطرب وبی قرار می شذ. وریاضتِ او بغایتی بوذ که سر وپای برهنه دوازده سال در بیشه‌ها وکوهستان میگشت؛ وانبانچهٔ داشت پر آردِ جو کرده ودرمدّتِ ده روز باری سه دانه بُغراق می ساخت وافطار میکرد؛ تا حدّی که از غایتِ جوع بکلّی دندانهاش رفته بوذ؛ ناگاه سحرگاهی از عالمِ غیب هاتفی آواز داذ که بعد الیوم ریاضت را بمان ودیگر زحمت مکش؛ سیّد جواب داذ: بالله الّذی بَعَثَ نَبِیّاً محمّداً علی الاَسْوَدِ والاَحْمَرِ، تا معیّن مشاهده نکنم، دست از مجاهده برندارم؛ وهرچه میخواست از حضرتِ عزّت میسّرش میشذ؛ بعد از کمالِ ولایت ومکاشفاتِ بی نهایت بفراغِ بال بحالِ درون مشغول شذ تا انقراضِ ایّامِ عمرِ عزیز

٢/٤ ـ ٥ Z ١٩ آ ـ ب B ١٨ ب K ٤٨ T, I, 61 _ 62 ; H, I, 49

---

1 مسجدی ZB : مسجد K || 3 عذر BZ : عذری K || 9 روایتست KZ : منقولست B
11 بغایتی KZ : بغایت B || 13 بغراق KZ : مراق B || 17 محمداً KZ : محمد B

(٦/٢) الحکایه: کرامِ اصحاب همچنان روایت کردند که بعد از فترتِ بغداذ وکشته شذنِ خلیفه. بزرگی از شیخزاذگان با جماعتی بخدمتِ سلطان غیاث‌الدین کیخسرو پسرِ سلطان علاءالدین برسالت آمده بوذند؛ بطلبِ مرسومات واموالِ روم و استخراجِ خراج درسنهٔ ست و ثلثین وستمائه؛ چون شیخزاده بقیصریه رسیذ صاحب اصفهانی که وزیرِ سلطان بوذ استقبال کرده درخانقاهی فروذ آوردند؛ شیخ زاده فرموذ که زیارتِ سیّد را دریابیم؛ صاحب شمس‌الدین پیشترك بحضرتِ سیّد درآمده، دیذ که سیّد درکازهٔ خوذ آسوذه است، دو پایش بیرونِ در وصومعه چنان مختصر بوذ که جسمِ مبارکش تمام نمی گنجیذ؛ صاحب از دور سرنهاذ و گفت: بزرگی و پاذشاهی از فرزندانِ مشایخِ بغداذ بزیارتِ سیّد می آیذ؛ سیّد بانگی بر وَی زذ که خاموش باش! من پاذشاه واو پاذشاه! غیر از من اگر پاذشاهی هست بیار. تا گردنش را بزنم؛ صاحب از هیبتِ سیّد سراسیمه شذ؛ شیخ بیامذ و سرنهاذ ودستِ سیّد را بوسیذه برروی خوذ می مالیذ؛ سیّد گفت: بگوکه فقیری نیازمندی صادقی می رسذ تا از مردان حق عنایتها برذ؛ اندك ماند که این درویشِ غریب دلریش گردذ؛ شیخ درقدمِ سیّد دینارها نثار کرده فرموذکه مساکینِ شهر یغما کردند

٦/٢ Z ١٩ ب B ١٩ آ K ٩ : T. I, 63 ; H. I, 50

5 که BZ : — K || زاده BZ : — K || 9 و KZ : — B || 12 تا KZ : — B || 16 غریب KZ : عزیز و B

1 _ 5 بعد از . . . ستمائه : سخنهای مؤلف راجع باین مطلب درست نیست؛ زیرا که کشته شدن خلیفهٔ بغداد در سال ٦٥٦ ﻫ / ١٢٥٨ م اتفاق افتاده است، نه قبل از سال ٦٣٦ (ر. ك. به Eİ، ج ١، ص ٢١ ب؛ İA، ج ١ ص ١٩)

(۲/۷) همچنان از حضرتِ خداوندگار منقولست که فرموذ : حضرت سیّد در حجرهٔ مدرسهٔ ما می بوذ ودرشبی هشتاذ بار باری تعالی بسید تجلّی می کرد ؛ ودر هر باری سیّد نعره‌ها می زذ و مناجاتها می‌کرد ؛ همچنان روزی ازمدرسه بیرون آمده بشورِ تمام دوان دوان میرفت وطرفِ فرّجیش را می گشایند ؛ ومن درپیِ سیّد می رفتم که تا کجا می روذ ؛ ناگاه هشیار سری برابرِ سیّد رسیده گفت که ها درویش کنارِ فرجیت را راست کن ؛ فرموذ که مرا غمِ آن نیست ، تو دهانِ خوذ را راست کن ؛ درحال دهانِ آن شخصِ طنّاز لَقْوه شذ ؛ فریاذ کنان سر در قدم سیّد نهاذ ؛ هماندم باز برقرار آمذ

(۲/۸) گویند اوقات یاران را چون ترشی آرزو کردی می‌فرموذ که ترشیِ شلجم سوذمندست وبهترین مخللاتست وشلجم را خام خوردن دیده را روشن کنذ ؛ چه حضرتِ سیّد درعلومِ طبّی وحکمتِ الهی ممتاز بوذ و هر چه گفتی درحال ازعالمِ غیب پیدا شذی

(۲/۹) روزی خدمت صاحب اصفهانی بزیارتِ سیّد آمده بوذ ؛ خادم اعلام کرد که وزیر بزیارتِ پیر آمده است ؛ بیرون آمذ و بر درِ حجره برخاک بنشست ؛ صاحب وامرا برسرِ خاک بنشستند ؛ چندانی معرفت واسرار فرو ریخت که صاحب بیهوش شذ و بر سروقتِ سیّد هنگامهٔ عظیم جمع آمذ ؛ چون معارف تمام شذ . فرموذ که

۲/۷ ـ ۹ Z ۲۰ آ B ۱۹ ب K ۵۰ T. I. 64 : H. I. 51

4 می کرد BZ : کرد K || 6 کجا BZ : کجاها K || 8 طناز KZ : طنان B || 10 می‌فرموذ BZ : فرموذ K || 11 شلجم را KZ : شلغم را B || 12 چه KZ : — B || 13 درحال KZ : — B || 16 و امرا KZ : امرا B

اَلْیَوْمَ یَغْفِرُاللهُ لَکُمْ وهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِین (۱۲/۹۲) ، برخاست و بخانه درآمذ و در را محکم ببست ؛ صاحب شمس الدین از غایتِ خوشی برسمِ شکرانه دینارها بر فقرا تصدّق کرده گریان وآه کنان روانه شذ

(۲/۱۰) همچنان اصحاب قدیم ازحضرت مولانا رضی الله عنه روایت کردند که روزی گفت : شیخم سیّد برهان الدین محقّق دمبدم می فرموذ که قربِ هفت و هشت ســال است که درمعدهٔ من لقمهٔ ایشست نکرده است ومرا آن حالت عجب می نموذ وحیران می ماندم حضرت یَعْلَمُ خَائِنَةَ الاَعْیُنِ وَمَا تُخْفِی آلصُدُور (۴۰/۱۹) علیم است که اکنون قربِ سی سالست که لقمهٔ درمعدهٔ من شبی نمانده است ؛ جهت دفعِ ظنونِ خلق و تعلّقِ صورتِ بشریت بر مقتضای فبَالَ وتوَضَّأ قدری اراقت کردی و بر خاستی ؛ خوذ صفتِ عظمت بشر ـ سّرِ یُوحَی اِلَیّ (۲۱/۱۰۸) ـ ازافهام و اوهامِ بشری بیرونست

(۲/۱۱) گویند پیرمردی درحمّام حضرت سیّد را مُغَمِّزی کرده ، بسیار بندگی نموذ ؛ سیّد را خدمت و تملّقِ او خوش آمذه میخواست که در حقّ ِ او عنایتی کنند ؛ هماناکه آن پیر بدیگری مشغول شذ و اورا تعلّق وتملّق می‌نموذ ؛ فرموذکه این مردك لیفِ حمّام وجاروبِ سقایه بوذه است ؛ درهمی بدستِ او داذ و بیرون آمذ

(۲/۱۲) الحکایه: اَعِزّهٔ اصحاب روایت کردند که خاتونی بزرگ که آسیهٔ وقت بوذ ؛ مریدهٔ سیّد شذه بوذ ؛ روزی بطریقِ مطایبه

۲/۱۰ ـ ۱۲ Z ۲۰ آ ـ ب B ۱۹ ب K ۵۰ ـ ۵۱ T, I, 65 ; H, I, 51

4 رضی‌الله عنه KZ : — B || 7 عجب KZ : — B || 12 بشر سرّ Z : سر سرّ B بشر K || 19 که Z : — KB || آسیه KZ : آبسته (!) B

سؤال کرد که در جوانی نیز مجاهده و ریاضات را بکمال رسانیذه بوذی؛ چه معنی که درین وقتِ آخرِ عمر روزه نمیگیری واغلبِ نمازها نیز از تو فوت میشوذ. فرموذ که ای فرزند! ما همچون اشترانِ بارکشیم، بارهای گران کشیذه وشدائدِ روزگار زورکار چشیذه و راههای دور و دراز کوفته، قطعِ منازل ومراحلِ بیحدّ کرده، پشم وموی هستی فرو ریزانیذه، لاغر ونحیف ونامراد گشته ایم؛ ودر زیرِ بارِ گران گام‌زن واندك خوار وتنگ‌گلو شذه؛ اکنون ما را چند روزی بتجْو باز بسته اند. تا چون پرورده شویم در عیدگاهِ وصالِ سلطان قربان گردیم؛ زیرا که قربانِ لاغر را در مطبخِ سلطان بکار نبرند؛ پیوسته فَرْبِه را فَرْبِه باشذ

شعر (رمل)

گاوِ موسی دان مرا جان داذهٔ — جزو جزوم حشرِ هر آزاذهٔ
گاو اگر خسپذ وگر چیزی خورذ — بهرِ عید و ذبحِ او می پرورذ

خاتون گریان شذ وپایهای سیّد را قُبْلها داذه توبه کرد

(۱۳/۲) همچنان منقولست که حضرت شیخ صلاح الدین، نَوَّرَ اللهُ ضَریحَهُ از جملهٔ مریدانِ سیّد بوذ؛ در اوّلِ حال روایت کرد که

۱۳/۲ Z ۲۰ ب B ۲۰ آ K ۵۲ — T, I, 67 ; H, I, 53

1 نیز KZ : — B || 2 _ 3 و اغلب . . . میشوذ KZ : این عباره در B قلمزده شده است || نیز Z : — K || 4 راهها BZ : رامنها (!) K || 5 کرده KB : کرده ایم Z || 7 خوار KZ : خور B

13-12 گاو موسی . . . پرورد MN ج ۳، ص ۲۲۱ - ۲۲۲/۳۸۹۶ - ۳۸۹۷ ؛ MA ۲۹۵ / ۲۴ - ۲۵

پیوسته حضرت سیّد یاران را وصیّت می فرموذ که اگر هیچ طاعتی وعبادتی نتوانیذ کردن . الله الله روزه را مهمل مگیریذ وهماره بتجوّعِ شکم وتوجّعِ الم حریص باشیذ که بهتر از روزه داشتن طاعتی نیست وخلای شکم کُلَّند ینابیعِ حِکَم است ؛ چه از باطنِ فاطنِ انبیاء واولیاء ینابیعِ حِکَم از برکتِ جوع وروزه بجوش آمده است ؛ امّا بتدریجِ بایذ ؛ ومردِ سالکِ ناسك را بمنزلِ مقصود مُوصِلتر ازمرکبِ روزه هیچ نیست ؛ ودعواتِ اهلِ روزه مستجاب ومقبول است ؛ ودرحضرتِ عزّت اثرهای عظیم دارذ وکلیدِ خزائنِ حکمت است

(١٤/٢) همچنان ازحضرتِ چلبی عارف قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ منقولست که روزی حضرتِ سیّد درکنارِ خندقِ قیصریه سرمستِ ساغرِ الٓهی گشته . نشسته بوذ ولشکرِ مغل شهر را غارت می کردند ؛ ازناگاه مغلی مهیب شمشیرکشیذه برسروقتِ سیّد رسیذه بانگی بروی زذ که های چه کسی ؟ سیّد فرموذ که های مگو، چه اگرچه صورتِ مغل پوشیذهٔ امّا بر ما پوشیذه نیستی، می دانم که چه کسی ؛ درحال از اسب فروذ آمذه سر نهاذ ، دمی بنشست وروانه شذ ؛ اصحابِ حال ازحالِ او سؤال کردند ؛ فرموذ که از مستورانِ قباب

T, I, 68 ; H, I, 54 — ١٤/٢ Z آ ٢١ B آ ٢٠ K ٥٢

1 می فرموذ BZ : کرد K || 2 مگیریذ KZ : مگزاریذ B || هماره B : همانا Z همان K || 4 کلند K : کنید (!) B کلیذ Z || 7 مستجاب KZ : + است B || مقبولست Z : قبولست KB || 8 ودر BZ : در K || 9 قدس . . . سره BZ ~ منقولست K || 11 و KZ : — B || مغلی B : مغل KZ || 12 مهیب KZ : با هیبت B || 13 اگرچه KZ : اگر B

حق است که در قبا پنهان شده است؛ بعد از لحظهٔ باز آمذ، دیناری چند در قدمِ سیّد فرو ریخته سر باز کرد و مرید شذ و برفت

(۱۵/۲) همچنان حضرت ولیة الله فی الارض فاطمه خاتون دخترِ شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللهُ عَنْها وعَنْ اَبیها وعَنْ بَعْلِها روایت کرد که روزی در خانهٔ ما حضرت سیّد فرموذ که حالم را بشیخ صلاح الدین بخشیذم وقالم را بحضرتِ مولانا ایثار کردم

(۱۶/۲) همچنان روزی سیّد فرموذ که آدمی را بیرونِ سه حالت زیاده جوئی فضولیست؛ نخست از هر طعامی آن قدر که بسنده باشذ؛ دوم از ملبوسات آن قدر که دفعِ سرما و گرما کنذ؛ واز بزرگی آن قدر کافیست که بسخره نگیرندش

(۱۷/۲) الحکایه: اخصِّ اصحاب که اربابِ وَمَا یَذَّکَّرُ اِلاّ اُولُوا الْاَلْباب (۲۶۹/۲) بوذند؛ چنان روایت کردند که چون حضرت سیّد را مدّتِ عمر بآخر آمذ وعزیمتِ آن جهان نزدیک رسیذ، بخادمِ خوذ اشارت کرد که سبوئی آبِ گرم مُهیّا کنذ؛ خادم گفت: چون آن را گرم کردم؛ فرموذ که بدر رَوْ و در را محکم ببست و گفت: برو صلائی ده که سیّدِ غریب از عالم نقل کرد؛ خادم گفت: بر درِ صومعه گوش نهاذه بوذم، تا چه خواهذ کردن؛ دیذم که برخاست وضو ساخت وغسل کرد وجامه اش را پوشیذه وجامِ اجل را نوشیذه بکنجِ خانه سرفرو کشیذ وبانگی بر زذ که آسمانها پاکنذ وافلاکیان همه

۱۵/۲ ـ ۱۷ Z ۲۱ آ B ۲۰ ب K ۵۳ — T, I, 68 _ 69 ; H, I, 54

1 در قبا KB : درقباب Z || 3 دختر KB : فرزند Z || 5 حالم را KZ : حالم B || 16 ده BZ : در ده K || 18 پوشیذه KZ : — B

پاکانند و ارواحِ پاکان و پاك روان همه حاضر شده اند ؛ ای حاضر و ناظری که امانتی بمن سپرده بوذی ، لطف کن بیا و بستان سَتَجِدُنِي اِن شَاءَ اللهُ مِنَ الصَّابِرِين (۱۰۲/۳۷) وآهنگِ رفتن کرد و گفت

شعر (رباعی)

ای دوست قبولم کن وجانم بستان   مستم کن واز هر دو جهانم بستان
باهر چه دلم قرار گیرذ بی تو   آتش بمن اندر زن وآنم بستان

و بحق جان را تسلیم کرد ؛ خادم فریاذ بر آورده جامه‌ها را چاك زذ ؛ همانا که خبرِ وفاتِ سیّد بخدمتِ صاحب شمس الدین و اکابر رسیده افغان کنان و موی کَنان حاضر شذند ؛ کافّهٔ اعاظم و اصاغرِ دارالفتح سرها باز کردند وسیّد را چنانک ارکانِ اهلِ ایمانست حُفّاظ قرآن خوانان، وشیوخ ذکر گویان ، وعلماء دستار پریشان ، ومقریان صلا زنان ، در حظیرهٔ مبارکش دفن کردند ؛ خدمت صاحب شمس‌الدین مالهای فراوان خرج کرده عُرُسها ساخت ، ختمها کردند ؛ وفرموذ که بالای تربهٔ سیّد را پوشانیذند ؛ بعد از چند روز خراب شذ ؛ باز فرموذ که طاق بر آوردند ؛ هم منهدم گشت ؛ شبی حضرت سیّد را بخواب دیذ که بر سرِ ما عمارت مکنیذ ؛ بعد از آنک چهلم بگذشت مکتوبی درین باب بحضرتِ خداوندگار اصدار کرد ؛ مولانا با اصحابِ کرام اکرام نموده بسوی قیصریه عازم شذ ؛ وزیارتِ سیّد را در یافته از نو عُرُسی بنیاذ کردند ؛ تمامتِ کتب و اجزای سیّد را صاحب شمس‌الدین عرضه داشته ؛

13 ساخت KZ : ساخته B || فرموذ KB : فرموذند Z || 16 مکنیذ KZ : مکنند B || 18 بسوی KB : سوی Z || 19 کتب KZ : کند (!) B

آنچه مطلوبِ ایشان بوذ قبول کردند و چند جزؤی برسمِ تبرّك و یاذگارِ سیّد بصاحب بخشیذند و باز بسوی قونیه عزیمت فرموذند

(۲/۱۸) همچنان از مریدانِ حضرت بهاء ولد منقولست که اوقات سیّد از استماعِ معارفِ شیخ و کشفِ اسرار چنان گرم شذی که هر دو پای خوذ را در آتشِ منقل نهاده بدستانِ خوذ جمراتِ آتش را فرو کشتی؛ تا حضرت بهاء ولد بانگ بر وی زذی که او را از مجلس بیرون کنید، تا حضورِ ما مشوّش نشوذ، وچون نعرهٔ شیخ درگوشِ سیّد می رسیذ درحال ساکن می شذ

(۲/۱۹) همچنان حضرت چلبی عارف قدّس الله لطیفته از حضرت مولانا قدس الله سرّه روایت کرد که روزی حکایت کرده است که ریاضتِ سیّدِ ما بغایتی بوذ که ده وپانزده روز چیزی افطار نمی کرد وچون نفسش تقاضا کردی وافتقار نموذی، سیّد بر می خاست وبدکانِ روّاسی می رفت ودرِ تغاری که آبِ سرها بسگان می ریختند و در آنجا بقیّهٔ که مانده بوذی، ازآنجا قصدِ نوشیذن می کرد و میگفت: ای نفسكِ فضول دسترسِ من همین قدرست؛ معذورم دار ودیگر زحمتم مده؛ اگر سرِ نوشیذن داری بنوش و می گفت:

۲/۱۸ ـ ۱۹ Z ۲۱ ب B ۲۱ ب K ٥٤ T, I, 71 ; H, I, 56

2 باز KZ : — B || 6 بانك KZ : بانکی B || 7 ما BZ : — K || 9 لطیفته KZ: سرّه B || 10 سره KZ : — B || 11 ما KZ : — B || چیزی BZ : — K || 13 رواسی KZ : روانی (!) B || تغاری BZ : تغاره‌ئی K || : — B

۲/۱۹ همچنان ... ص ۲/۷۰ جانکذار : ر. ك. به سپهسالار، ص ۱۲۳

شعر (رمل)

نفس را درپیش نه نانِ سپوس   نان جَوْ حقّا حرامست وفسوس
تو ازو بستان وامِ جانگذار   نفس را هل تا بگرید زار زار

(۲۰/۲) همچنان از حضرت سلطان ولد قدّس اللهُ سِرَّه منقولست که روزی جماعتی ازسیّد پرسیدند که راهِ حق را پایان هست یا نه ؟ سیّد فرموذ که راهرا پایان هست ؛ امّا منزل را پایان نیست ؛ زیرا که سَیْرْ دواست : یکی سَیْرٌ اِلَی اَللّه است ویکی سَیْرٌ فی اَللّه ؛ آنکْ سَیْرٌ اِلَی اَللّه است پایان دارذ ؛ زیرا گذرکردنست از هستی ودنیای دنی ، واز خوذیٔ خوذ رستن است ؛ واین همه را آخرست وپایان ؛ امّا چون بحق رسیذی بعد ازان سَیْر در علم ومعرفتِ خذاست وآنرا پایانی نیست ؛ چنانک فرموذ

شعر (رمل)

پس نشانِ پا درونِ بحرِ لاست   تا لبِ دریا نشانِ پایهاست
هست دهها و وطنها و رباط   زانک منزلهای خشکی زاحتیاط
وقتِ موج وحبس بی عرصهٔ سقوف   باز منزلهای دریا در وقوف
نی نشانست آن منازل را نه نام   نیست پیذا آن مراحل را سنام

۲۰/۲ Z ۲۲ آ B ۲۱ ب K ۵۵   T, I, 71 – 72 ; H, I, 56

4 سلطان KZ : — B || 5 ه KZ : نی B || 6 سید ZB : — K || که KZ : — B

2 نان جو . . . سپوس : MN ، ج ۵ ، ص ۲۲۱/۳٤۸۸ ؛ MA ۲۰/۵۲۶
5 - 11 روزی . . . نیست : ابتدانامه ، ص ۲۳۷
13 – 16 تا لب . . . نام : MN ج ۵ ، ص ۵۲ / ۸۰۳ – ۸۰۵ ؛ MA
ص ۴۹ ؛ / ۱۷ – ۱۹

(۲/۲۱) همچنان حضرت سلطان ولد فرموذ که سیّد برهان الدین درعنفوانِ جوانی چهل روز تمام ملازمِ صحبت مولانای بزرگ بوذه؛ هرچه حاصل کرد از ولایت وکشوف دران چهل روز بوذه است

(۲/۲۲) الحکایه : همچنان در نقل است که چون حضرتِ سیّد وفاتِ بهاء الدین ولد را شنیذ یکسال تمام بر سرِ خاکسترِ اندوه بماتم نشست و در فراقِ او میسوخت؛ همانا که شبی شیخ را در خواب دیذ که از سرِ حدّت بر وی نظر میکرد و میگفت که برهان الدین چه گونه است که گردِ خذاوندگارِ ما نمی گردی و اورا تنها گذاشته؟ واین طریقهٔ لالائی واتابکی نیست واین تقصیری را چه جواب خواهی داذن؟ از هیبتِ آن حال بیذارگشته باستعجالِ تمام عزیمتِ روم نموذ بحضرت مولانا وصول یافته بانواعِ خدمات مشغول گشت

(۲/۲۳) نقلست از خدمت صاحب اصفهانی که روزی از بندگیٔ سیّد استدعا کردند تا جامه‌های مبارکش بشویند؛ قطعا ممکن نشذ، وقربِ دوازده سال بوذ که ناشسته بوذ؛ فرموذ که اگر باز چرکین شوذ چه کنم؟ گفت : باز بشویند؛ فرموذ : پس ما بعالم جهتِ جامه شوئی آمذه باشیم؟ اینچنین فضولی دیگر مکن و مرا مرنجان؛ همانا که جان شوئی از جامه‌شوئی بهترست

۲/۲۱ ـ ۲۳ Z ۲۲ آ ـ ب B ۲۲ آ K ٥٥ T,I,73 ; H,I,57

1 همچنان KZ : — B ‖ 7 حدت KZ : حیرت B ‖ نظر KZ : نظری B ‖ که برهان KZ : برهان B ‖ 12 خدمت BZ : — K ‖ 13 قرب BZ : قریب K ‖ 14 که تا KZ : تا B ‖ چرکین KZ : چرکینی B

(۲۴/۲) همچنان هم صاحب شمس‌الدین نقل کرد که چون شیخ الاسلام شهاب الدین عمر سهروردی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْه از دار الخلافه بخدمت سلطانِ روم آمده بوذ . میخواست که زیارتِ حضرتِ سیّد را دریابذ ؛ صاحب از بندگیٔ سیّد اجازت حاصل کرده چون بحضرت سیّد در آمذ . دیذ که سیّد بر سرِ خاك نشسته بوذ ؛ اصلا حرکت نفرموذ ؛ شیخ از دور سر نهاذ و بنشست ؛ هیچ گونه قیل و قالی درمیانه نرفت ؛ شیخ زاری کنان برخاست وروانه شذ ؛ مریدان گفتند درمیانِ شما اصلا سوألی وجوابی وکلماتی نرفت مبنی بر چه بوذ ؟ شیخ گفت : پیشِ اهلِ حال ، زبانِ حال می‌بایذ ؛ نی زبانِ قال

شعر (رمل)

پیشِ بینا شذ خموشی نفعِ تو زین سبب آمذ خطابِ اَنْصِتُوا
پس بِرَو خاموش باش از انقیاد زیرِ ظلِّ امرِ شیخ و اوستاذ

چه بی آن حال ، بمجرّدِ قال ، مشکلات در وقت حل نمیشوذ ؛ صاحب شمس الدین و اقرانِ او از شیخ پرسیذند که اورا چون دیذی ؟ گفت دریائیست موّاج از دُرَرِ معانی و غُرَرِ حقایقِ اسرارِ محمّدی . بغایتِ غایت آشکار و در غایتِ غایت پنهان و نپندارم که در جمیع عالم بغیر از حضرت مولانا جلال الحق والدین قدّس الله سرّه کسی بتحقیقِ او رسذ و اورا دریابذ

۲۴/۲ Z ۲۲ ب B ۲۲ آ K ۵۶ T, I, 73 ؛ H, I, 58

6 قیل KB : قیلی Z || درمیانه KZ : درمیان B || 13 در وقت KZ : درون B || 16 آشکار BZ : آشکارا K || 17 الحق و BZ : — K || رسذ Z : نرسذ KB || دریابذ Z : درنیابذ KB

12 پیش . . . انصتوا : MN ج ٤ ، ص ۳۹۹ / ۲۰۷۲ ؛ MA ۳۷۷ /۲۹
13 پس . . . اوستاد : MN ج ٤ ، ص ٤۷٦ / ۲۳٤۹ ؛ MA ۲۷/٤۱۳

فصل سوم

در اعلام بعضی از مناقب ظاهر حضرت مولانا سِرّ الله الاعظم، قدّسنا الله بسرّه المعظّم

(۱/۳) راویان اخبار و حاویان اسرار که احبار حقایق بوذند، روایت چنان کردند که حضرت مولانا در سنّ پنج سالگی اوقات از جای خوذ بر میجستست و مضطرب میشذ، تا حدّی که مریدان بهاء ولد او را درمیان می‌گرفتند؛ از آنك صُوَر روحانی واشکال غیبی بنظرش متمثّل میشذند، اعنی سفرهٔ ملایکه و بررهٔ جن وخواصّ انس که مستوران قباب حق اند؛ چنانك در اوایل حال فرشتگان مقرّب حضرت رسول را و جبرئیل مریم را و ملایکهٔ اربعه لوط را و خلیل را وسایر مرسلین را علیهم السلام تمثّل میکردند؛ و حضرت سلطان العلماء استمالت فرموذی که ایشان غیبیانند؛ خوذ را بشما عرضه میکنند تا نثار عنایات کنند وهدایای عینی و غیبی ارمغان آورده اند و این نوع حالات وسکر بر ایشان بتواتر واقع می‌شذ؛ وخطاب لفظ خذاوندگار گفتهٔ بهاء ولدست، رضی الله عنه؛ ولادت حضرت مولانا در بلخ سادس ربیع الاوّل بوذه لسنة اربع وستمائه

T, I, 76 ؛ H, I, 59 ‏ ‏ ‏ ۱/۳ Z ۲۲ ب B ۲۲ آ K ۵۷

2 در KZ : + مناقب B ‖ 3 المعظم BZ : العزیز K ‖ 4 احبار Z : اخبار K اخبار B ‖ 5 چنان KB : چنین Z ‖ سالگی KZ : + بعضی B ‖ 9 رسول را BZ : + صلعم K ‖ 15 بوذه KZ : + است B ‖ لسنة BZ : سنة K ‖ ستمائه KZ : + حالا B

(۲/۳) الحکایه : شیخ بدرالدین یواشِ نقاش المولوی چنان روایت کرد که من از حضرت سلطان ولد شنیذم که فرموذ که بخطّ ِ مبارك بهاء ولد در صحیفهٔ نبشته یافتند که حضرت جلال الدین محمدِ من در بلخ شش ساله بوذ که روزِ آذینه بر بامِ خانه‌های ما سیْر میکرد و ماضیٔ قرآن میخواند و اکابر زاذگانِ بلخ هر جمعهٔ بخدمتِ او حاضر شذندی و با او صحبت و اُلْفت کردندی و تا وقتِ مسجد باهم بوذندی ؛ مگر کوذکی از میانِ ایشان بدیگری گفته باشذ که بیا تا ازین بام بر آن بام دیگر بجهیم و رِهان می بستند ؛ حضرتِ مولانا زیرِ لب تبسّم کنان بذیشان جواب داذ که ای براذران این نوع حرکت از گُرُبه و سگ و جانورانِ دیگر می آیذ ؛ حیف نباشذ که انسانِ مکرّم بذینها مشغول شوذ ؛ چه اگر درجانِ شما قوّتِ روحانی و میلِ جانی هست ، بیائید تا سوی آسمان پریم و سیْرِ منازلِ ملکوت کنیم ؛ و دران حالت از نظرِ آن جماعت غایب شذن گرفت و از غایتِ وهم تمامتِ کوذکان فریاذها کردند وغریو برآوردند تا مردمان ازان حال مطّلع شذند ، دیذند که بعد از لحظهٔ رنگ ریخته و در جسمِ مبارکش تغیّری ظاهر شده باز آمذ ، جمیعِ کوذکان سرها باز کرده روی برخاكِ قدمش نهاده مرید شذند ؛ فرموذ که آن ساعت که من با شما مکالمه میکردم، دیذم که جماعتی سبز قبایان مرا از میانِ شما برگرفتند و بگردِ اطباقِ افلاك و بروجِ سماوات

۲/۳ Z ۲۳آ B ۲۲آ K ۵۷ T, I, 77 ; H, I, 59

1 یواش KZ : بواش B ‖ 6 با او KZ : باو B ‖ 8 رهان KZ : دهان B ‖ 9 داذ KZ : دادی B ‖ 11 درجان KZ : درجات B ‖ جانی BZ : کانی K ‖ 15 جسم KZ : چشم B ‖ تغیری Z : تغییر KB ‖ 16 سرها Z : سر B

گردانیذند و عجایبِ عالمِ روحانی را بمن نموذند و چون فغانِ شما بگوشم رسیذ بازم این جایگاه فروذ آوردند ؛ و گویند دران سنّ اغلب در سه چهار روز باری هفت روز افطار میکرد

(۳/۳) همچنان از حضرتِ سیّد برهان الدین منقولست که او روایت کرد که حضرتِ شیخم بهاء ولد قدّس اللهُ رُوحَهُ پیوسته میانِ اصحابِ کبار بکرّات میفرموذ که خداوندگارِ من از نسلِ بزرگست وپاذشاهِ اصیلست و ولایتِ او باصالتست . چه جدّه اش دخترِ شمس الائمهٔ سرخسی است

و گویند شمس الائمه شریف بوذ وهم از قِبلِ ماذر بامیر المؤمنین علی مرتضی می رسذ کرّم الله وجه واز قِبلِ پذر بابوبکر صدیق رضی الله عنه و ماذرِ من دخترِ محمّد خوارزمشاه بلخ است و والدهٔ احمد خطیبی جدّم هم دخترِ ملکِ بلخ ابراهیمِ ادهم است ؛ غرض از اعلامِ این انساب مدحِ نسبِ ظاهرِ ایشان است تا اهلِ نسبت ومناظره کنندگانِ بی وقوف را معلوم شوذ که حضرتِ اباء کرام واجدادِ عظامِ ایشان از اصلِ چنین شاهانِ صوری ومعنوی بوذه اند وازان عنصرِ پاك پالوذه اند و بر موجَبِ اشارت نبوی که ، العِرقُ دَسّاسٌ . عِرقِ پاكِ ایشان را معتبر دارند و در تعظیمِ او بیفزایند

۳/۳ Z ۲۳ ب B ۲۲ ب K ۵۸ — T, I, 78 ؛ H, I, 60

3 هفت روز BZ : + باری K ‖ 9 و گویند KZ : گویند B ‖ 10 مرتضی BZ : + رضی الله عنه K ‖ کرم ... وجهه BZ : — K ‖ از قبل ... عنه Z : — KB ‖ 11 جدم BZ : — K ‖ 12 ملك ... ادهم است Z : ملك بلخ است KB ‖ انساب BZ : انتساب K ‖ 13 کنندگان BZ : کنندگان را K ‖ بی وقوف را BZ : بی وقوف K ‖ 15 صوری KZ : صبوری (!) B

شعر (رمل)

این نسب خوذ پوستِ او را بوده است ‖ کز شهنشاهانِ مه پالوده است
مغزِ او خوذ از نسب دور است و پاك ‖ نیست جنسش از سَمَك کس تا سِماك
تا بپشتِ آدم اَسْلافش همه ‖ مهترانِ بزم و رزم و مَلْحَمَه

(٤/٣) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که من در سنِّ هفت سالگی دایم در نمازِ صبح سورهٔ اِنّا اَعْطَیْناكَ الْکَوْثَرَ (١/١٠٨) می‌خواندم و میگریستم؛ از ناگاه حضرتِ الله از رحمتِ بیدریغ خوذ بمن تجلّی کرد؛ چنانکه بیخوذ شذم؛ وچون بهوش آمذم از هاتفی آواز شنیذم که ای جلال الدین! بحقِّ جلالِ ما که بعد ازین مجاهده مکش که ما ترا محلِّ مشاهده کردیم؛ وبشکرانهٔ آن عنایت تا غایت بندگیها می‌کنم و بر موجبِ أفَلاَ اَکُونُ عَبْداً شَکُوراً (٣/١٧) می‌کوشم و می‌جوشم، تا مگر اصحابِ خوذ را بجمالی وکمالی وحالی توانم رسانیذن، چنانکه فرموذ

شعر (رمل)

همچو تاری شذ دل وجان در شهود ‖ تا سرِ رشته بمن روئی نموذ
راههای صعب پایان برده ایم ‖ ره براهلِ خویش آسان کرده‌ایم

٤/٣ Z ٢٣ ب B ٢٢ ب K ٥٩ — T, I, 79 ; H, I, 61

1 شعر BZ : بیت K ‖ 5 که من KZ : من B

2 ـ 4 این ... ملحمه : MN ج ٤ ، ص ٣٣٩ / ١٠٣٦ ـ ١٠٣٨ ؛ MA ١٠/٣٥١ ـ ١١

15 همچو .... نموذ : MN ج ٦ ، ص ٤٤٠ / ٢٩٤٣ ؛ MA ، ص ١/٦٢١

16 راههای ... کرده ایم : MN ج ٣ ، ص ١٦٧ / ٢٩٤٧ ؛ MA ٢٨/٢٦٩

(۵/۳) الحکایت : از کبارِ اصحاب منقولست که چون حضرتِ بهاء ولد از عالمِ فانی بجهانِ باقی رحلت فرموذ . حضرتِ مولانا در سال دوم بجانبِ شام عزیمتِ نموذ تا در علومِ ظاهر ممارست نمایذ و کمالِ خوذ را باکملیت رساند وگویند سفرِ اوّلش آن بوذ ؛ وچون بمبارکی بشهرِ حلب رسیذ در مدرسهٔ حلاویه نزول کرد و از مریدانِ پدرش چند یاری ملازمِ خدمتش بوذه در آنجا مدتی مقیم شذند ؛ مگر ملک الامراء حلب کمال الدین ابن عدیم مَلِکِ مُلْکِ حلب بوذ ؛ مردی بود فاضل و علاّمه وکاردان و صاحب دل و روشن درون، از غایتِ اعتقاد خدماتِ متوافره می نموذ و پیوسته ملازمِ حضرتش می‌بوذ ؛ ازان سبب که فرزندِ سلطان العلما بوذ ، وبتدریس مشغول می شذ و چون در ذاتِ مولانا فطانت وذکاوتِ عظیم می‌دیذ در تعلیم و تفهیمِ او جِدّ بی‌حدّ می نموذ و از همهٔ طلبهٔ علم بیشتر و پیشتر دو سه درس بذو می گفت ؛ بعضی از خواصّ او و طلبهٔ علم و غیره از سرِ انکار وحسدی که داشتندی . ازان ملازمت و رغبتِ او ملول می‌شذند ، وهمچنان بوّابِ مدرسه از خاصانِ حضرت توّاب بی‌خبر بوذ ؛ بارها با نوّابِ ملک شکایت می کرد که حضرت مولانا هر نیمشبی از حجره‌اش غایب میشوذ ، و نمی دانم که کجاها می روذ

۵/۳ Z ۲٤ آ B ۲۳ آ K ۵۹ — T, I, 80 ; H, I, 62

1 الحکایه Z : حکایه KB || 4 بوذ KZ : + و B || 8-7 علامه و کاردان KZ : علامهٔ کاردان B || 8 متوافره Z متوافر KB : || 11 می دیذ KZ : دید B || 14 وهمچنان KZ : همچنان B || از خاصان ... بارها Z : — KB || 15 نواب KZ : بواب B

و عجب درین است که درِ مدرسه را بسته می‌یابم و باقی نمی‌دانم که حال چونست؛ ملك کمال الدین از شماتتِ آن ناقصانِ قاصر فهم متردّدِ خاطر می‌شذ؛ همانا که شبی در حجرهٔ بوّاب متواری گشته خواست که صورتِ حال را دریابذ؛ چون نیم شب شذ، دیذ که حضرتِ مولانا از حجرهٔ خوذ بدرآمذ و روانه شذ؛ چون بر درِ مدرسه رسیذ در باز شذه بیرون آمذ؛ ملك کمال الدین آهسته آهسته در عقبِ او روانه شذ، چون بدروازهٔ شهر رسیذ، همچنان دروازه واز شذه بیرون شذند وتا مسجدِ خلیل‌الرحمن رفتند؛ کمال الدین نظر کرد قبّهٔ دیذ سپیذ، پر از غیبیانِ سبزپوش، که درجمیعِ عمرِ خوذ مثلِ ایشان مردمِ نورانی ندیذه بوذ؛ همشان بحضرتِ مولانا استقبال کرده سر نهاذند؛ کمال الدین ازان هیبت بیهوش شذ، تا وقتِ اشراق بیخوذ خفته بوذه، چون بیذار شذ، نظر کرد نی قبّه دیذ ونه دران حوالی کسی بوذ؛ برخاست زاری کنان، وازان جرأت پشیمان، دران صحرای بی‌پایان روانه شذ؛ روز همه روز تا آفتابِ زرد راه می‌بُریذ واشکها می‌باریذ، اصلا بمنزلی وآباذانیٔ نرسیذ وپایهاش از غایتِ نازکی آبلها کرده بوذ، چه درهمه عمرِ خوذ پیاذه نرفته بوذ، شب همه شب تا سحر بانگها می‌زذ واستغفار میکرد؛ ازین طرف چون خواصِّ او ملك را دو شبانروزی ندیذند دیوانه شذند واین خبرکه مَلِكِ حلب از ناگاه غایب شذ، در شهر شایع گشته کیفیتِ حال را حُجّابِ ملك از بَوّابِ مدرسه در یافتند؛ صبحدم مجموعِ جُندیان از دروازه بیرون آمذه دران صحراها بطلبِ او متفرّق گشتند؛ از ناگاه بحضرتِ

7 همچنان BZ : + آن K ‖ دروازه BZ : در K ‖ واز BZ : باز K ‖ شذند KZ : آمذ B ‖ 11 بوذه KZ : بوذ B ‖ 12 دران KZ : در B ‖ 13 صحرای KZ : صحرایی B ‖ 14 می بریذ KZ : می پرّیذ B

مولانا ملاقات افتاذه بجمعهم با مدّلتِ تمام سر نهاذند، و همشان گریستند؛ وچون سببِ گریهٔ ایشان را می دانست، فرموذ که براهِ مسجدِ خلیل رویذ تا گم شذه را بیابیذ؛ آن روز همه روز رکابدارِ ملك می راند؛ در صحرائی ملك را درمانده و خسته شذه بیافت؛ و از غایتِ جوع وعطش از حیاتِ خوذ بکلّی امیذ بریذه دیذ؛ فروذ آمذه سر نهاذ وبسیار گریست وآب و طعامی که بر گرفته بوذ پیش‌آورد؛ ملك گفت: مرا چون یافتی؟ گفت با لشکرِ شهرِ حلب بطلبِ ملك بیرون آمذه بوذیم، من بنده از دور بحضرتِ مولانا رسیذم وحکایت را عرضه داشتم، بذینجانب اشارت فرموذ، ولله الحمد که مطلوبِ خوذ را یافتم؛ ملك هیچ نگفت، بر اسبِ تازی سوار شذه چون بشهر رسیذ اجلاس ودعوتی عظیم کرده بارادتِ تمام مریدِ مخلص شذ؛ تمامت حُسّاد خجل وشرمسار گشتند واهلِ حلب زن ومرد محبّ ومرید شذند وچون غلوّی عام از حدّ گذشت از آفتِ اشتهار گریزان گشته روزِ سوّم بسوی دمشق نهضت فرموذ؛ بعد از چند ماه مگر سلطان عزّالدینِ روم ملك الادباء بدرالدین یحیي را رَحِمَهُ اللهُ بخدمتِ ملكِ حلب کمال الدین برسالت فرستاذه بوذ، بدعوتِ مولانا تا بمقرّ عزّ خوذ عودت نمایذ؛ این قضیه را علی التمام و الکمال کمال‌الدین بخدمتش تقریر کرد؛ همچنان ملك الادباء بدرالدین یحیي ارادت آورده این حکایت را در وقتِ مراجعت بحضرتِ سلطانِ اسلام وخواصّ حضرتِ او باز گفت؛ همشان عاشق ومعتقد شذند

1 با KZ : تا B || 3 تا BZ : + که K || 5 امیذ BZ : اومیذ K || 10 سوار KZ : سواره B || 12 محب BZ ~ مرید K || 15 رحمه‌الله BZ : — K || 16 عودت KZ : دعوت B || نمایذ ZKB : + در ضمن حکایات و سرگذشتها Zh || 18 سلطان اسلام BZ : سلطانِ الاسلام K

(۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللهُ عَنْهُ فرموذ که در خدمتِ سیّد برهان الدین محقّق عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهٗ بحضورِ تمام مراقب نشسته بوذم ؛ و او از عظمتِ جلالِ مولانا کلمات می فرموذ ؛ گفت : در اوانِ صبیًا که لالا وآتا بلكِ آن سلطان بوذم ، در اوقاتِ عروجِ خوذ بیست کرّت بیشتر حضرتِ او را برگردنِ خوذ گرفته بالای عرش برده ام ، تا بذین عظمت رسیذ، و مرا برو حقوقِ بسیارست و او را بر من اضعاف وآلافِ آنست وچون این حکایت را بحضرتِ مولانا حکایت کردم ، فرموذ که همچنانست و صذ هزار چندانست و رحمت و احسانِ آن خاندان بسیار است و بی پایانست و این بیت را گفت

بیت (بسیط)

أَحسِنْ إِلَى النَّاسِ تَسْتَعبِدْ قلوبَهُمُ فَطَالَمَا اسْتَعْبَدَ ٱلانسانَ إحسانُ

(۷/۳) الحکایه : همچنان شیخ سنان الدینِ اقشهری که از کبارِ اصحابِ کشف بوذ . روایت چنان کرد که چون حضرتِ مولانا بطرفِ دمشق برای تحصیل کردنِ علوم عزیمت نموذ ؛ مگر قافلهٔ شام در ولایتِ سیس بمغارهٔ رسیذه نزول کردند و دران مغاره چهل نفرِ راهبانِ مُرْتاضِ منقطع می بوذند، تا حدّی که کشفِ رازهای عالمِ مُلْك میکردند، واز مُغَیَّبَاتِ سُفلی خبر میداذند ، وضمائرِ مردم میگفتند ، واز اطراف تُحف و نذورشان میبردند ؛ همانا که چون حضرتِ مولانا را دیذند ، کوذکی را اشارت کردند تا آهنگِ جوِ هوا کرده میانِ ارض و سما بایستاذ ؛

T, I, 84 ; H, I, 64 ۶/۳ Z ۲۵ آ B ۲٤ آ K ۶۲

3 جلال Bz : حال K ‖ 4 آن Kz : او B ‖ 9 رحمت Bz : مرحمت K ‖ بسیارست و Kz : — B ‖ 10 گفت Bz : می گفت K ‖ 15 علوم Kz : — B ‖ 17 می کردند Bz : کردند K ‖ 20 سما Kz : شما B

وحضرت مولانا سرِ مبارك درپیشِ خویش انداخته مراقب شذه بوذ ؛ از ناگاه آن کوذك فریاذ کرد که بمن چارهٔ کنیذ والاّ همینجا می بستم واز هیبتِ آن شخصِ مراقب هلاك میشوم ؛ گفتند: فروذ آی ؛ گفت : نمیتوانم فروذ آمذن؛ گوئیا که مرا اینجایگاه بمیخ دوخته اند ؛ چندانکه کوشیذند نتوانست فروذ آمذن ؛ همگان سر در قدمِ مولانا نهاذند که ای سلطانِ دین ! ستّاری فرما ورسوائی ما مکن ؛ گفت : بغیر از گفتنِ کلمهٔ توحید چارهٔ نیست ؛ فی الحال کوذك کلمهٔ شهادت برزبان راند که اَشْهَدُ أَنْ لا اِلٰهَ اِلاّ اللهُ واَشْهَدُ أَنَّ محمّداً عَبْدُهُ ورَسُولُهُ وبآسانی فروذ آمذه همه‌شان باتّفاقِ تمام ایمان آوردند ومی خواستند که مصحوبِ آن حضرت روانه شوند ، راه نداذ ، فرموذ که همینجا بعبادتِ حق مشغول شویذ وما را ازدعای خیر فراموش مکنیذ ؛ باز بهمان عبادت وریاضت ملازم بوذه مغیّباتِ عُلوی وسُفلی ملكِ ایشان شذ ودرآن جایگاه گوشهٔ ساخته صادر ووارد را خدمات میکردند

(۸/۳) همچنان روایت کردند که چون حضرتِ مولانا بدمشقِ مبارك رسیذ علمای شهر واکابرِ دهرکه بوذند استقبال کرده در مدرسهٔ مُقَدَّمیه فروذ آوردند وخدماتِ عظیم کردند واو بریاضتِ تمام بعلومِ دینی مشغول شذ ؛ گویند قُرْبِ هفت سال مقیمِ دمشق بوذ وگویند چهار سال بوذ ؛ ونوبتِ اوّل سیّد ازقونیه باهم سفرکرده درقیصریه پیشِ صاحب اصفهانی بماند ؛ چون حضرتِ مولانا باز گشت ، در ملازمِ او باز بقونیه بیامذ

۸/۳ Z ۲۵ آ B ۲٤ آ K ۶۳ T. I, 84 : H, I, 65

13 جایگاه KZ : جایکه B || 17 و KZ : + بعضی B || 18 در BK : — Z

(۹/۳) همچنان منقولست که روزی در میدانِ دمشق سَیْر میکرد، درمیانِ خلایق بشخصی بوالعجب مقابل افتاذ، نمدی سیاه پوشیذه وکلاهی بر سر نهاذه گشت میکرد؛ چون بنزدیکِ مولانا رسیذ، دستِ مبارکش را بوسیذه گفت: صرّافِ عالم مرا دریاب؛ و آن حضرتِ مولانا شمس‌الدین تبریزی بوذ؛ وتا حضرت مولانا بذو پرداختن گرفت، درمیانِ غلبه ناپذیذ شذ؛ بعد از اندکْ زمانی حضرت مولانا عزیمتِ روم فرموذه چون بقیصریه رسیذ، اکابرِ علماء وعرفاء برابر رفتند وتعظیمِ عظیم کرده، خدمت صاحب اصفهانی میخواست که بسرای خوذ برذ؛ سیّد برهان الدین تمکین نداذ که سنّتِ مولانای بزرگ آنست که در مدرسه نزول کنند؛ وچون حضرتِ مولانا از غلبهٔ زیارتِ مردم خلوت شذ، بطریقِ یاری حضرتِ سیّد فرموذ که ولله الحمد والمنّه که در جمیعِ علومِ ظاهر صذ هزار همچون پذری؛ میخواهم که زمانی هم در علومِ باطن خَوْضی کنی تا دُرَرِ غُرَرِ علومِ لدنّی را بظهور رسانی؛ ومرا ارادتست که پیشِ من خلوتی بر آری؛ همانا که اشارتِ سیّد را بصدقِ تمام تلقّی نموذه، سیّد فرموذ که هفت روزهٔ بگیر؛ مولانا گفت: قوی اندکست، تا چهل روزه باشذ؛ سیّد خلوتی راست کرده، مولانا را بخلوت نشانده، درِ حجره را بگِل برآورد؛ گویند غیر از ابریقی آب وچند قُرْصِ جوین هیچ نبوذ؛ بعد از آنکْ چهل روز بگذشت، سیّد درِ خلوت را بگشاذ؛ چون درآمذ، دیذ که حضرت مولانا بحضورِ تمام در کنجِ تفکّر سر

۹/۳ Z ۲۵ ب B ۲۴ ب K ۶٤ T, I,86 ; H, I, 66

2 افتاذ نمدی B : افتاذندی KZ || 3 وکلاهی KB : وکلاح Z || 5 بوذ B : بوذه KZ || 12 هزار Z :— KB || 13 که BZ : — K || 16 روزه KZ : روز B || کرده KZ : کرد B

بگریبانِ تحیّر فرو برده ، بتدبّرِ عالمِ باطن روی آورده ، بمشاهدهٔ عجایبِ لا مکان مشـــغول شذه است و در سرِّ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ (۲۱/۵۱) مستغرق گشته

شعر (هزج)

بیرون ز تو نیست هرچه درعالم هست   درخوذ بطلب هرآنچ خواهی که توئی

ساعتی توقّف کرده اصلا نگران نشذ ؛ سیّد آهسته بیرون آمذه درِ خلوت‌را برآورد ؛ تا چهلهٔ دیگر بگذشت ، باز درآمذ ؛ دیذ که بنماز ایستاذه نیاز میکند واز عینانِ مبارکش عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ (۵۵/۵۰) روان شذه است ؛ قطعا بسیّد نپرداخت ؛ باز بیرون آمذه در را مُحْکَم کرد وبمراقبتِ حالِ او مشغول شذ ؛ چون چلهٔ سوم بگذشت ، سیّد نعره‌زنان درِ خلوت‌را خراب کرده ؛ دیذ که مولانا از خلوت بصذ جلوت تبسّم‌کنان برابرِ سیّد آمذ وهر دو چشمانِ مبارکش از مستی دریای موّاج الٓهی گشته بوذ

شعر (رمل)

در دو چشمش بین خیالِ یارِ ما   رقصِ رقصان در سوادِ آن بصر

سیّد سر بسجدهٔ شکر نهاذ ؛ بیحدّ زاری و رقّت‌کرده ، حضرت مولانا را در کنار گرفت و بر روی مبارکِ او بوسه‌ها افشان‌کرده بارِ دیگر سر نهاذ وگفت : در جمیعِ علومِ نقلی وعقلی وکسبی وکشفی بی نظیرِ عالمیان بوذی والحالهُ هذه در اسرارِ باطن وسِیَرِ سیّرِ اهلِ حقایق ومکاشفاتِ

6 آمذه ZB : شذ K || 7 که BZ : — K || 11 که ZB : — K || 17 بار BZ : باری K

روحانیت و دیدارِ مُغَیَّبات انگشت نمای انبیاء واولیاء شدهٔ ؛ چه تمامتِ مشایخِ پیشین ، ودانشمندانِ و بینشمندانِ راستینْ ، درین حیرت بوذند که بحضرتِ چون تو پادشاهی وصول یابند ، واز اصولِ کیفیّتِ وصول ، با حصول شوند ؛ ولله الحمد فی الآخرة والأُولی که منِ بندهٔ ضعیف ونحیف بذین سعادتِ سرمدی ، ودولتِ ابدی ، رسیذم ودیذم ؛ بسم الله روان شو وروانِ جهانیان را بحیاتِ تازه ورحمتِ بی اندازه مستغرق گردان ومردگانِ عالمِ صورت را بمعنی وعشقِ خوذ زنده کن ؛ وآن بوذ که حضرتِ مولانا بطرفِ قونیه روانه شـذ وبتدریسِ علومِ ظاهر مشغول گشته ، ابوابِ مواعظ ونصایح وتذکیر را مفتوح گردانیذه دستارِ خوذ را بر موجَبِ اشارتِ نبوی که العَمائِمُ تیجانُ العَرَبِ ، دانشمندانه می پیچیذ وارسال میکرد وردای فراخ آستین ، چنانک سنّتِ علمای راستین بوذ ، میپوشیذ ؛ بعد از مرورِ ایّام حضرتِ سیّد از ممالکِ ملک بعَوالمِ ملکوت نقل فرموذ ؛ حضرت مولانا بجانبِ قیصریه رفته زیارتِ سیّد را در یافت ؛ چنانک یاذ کرده شذ ؛ بعد از آنک بقونیه باز آمذ ، زمانی نگذشت که دوم بار حضرتِ سلطان الفقرا مولانا شمس الدین قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ بقونیه رسیذ ، دربیست وششم جمادی الآخر لِسَنَة اثنی واَرْبَعینَ وسِتَّمائه

(۱۰/۳) الحکایه : همچنان ابتدای حکایتِ مولانا شمس الدین تبریزی

۱۰/۳ Z ۲٦ ب B ۲٥ ب K ٦٦ T, I, 89 ; H, I, 68

2 و دانشمندان Z : — BK || 5 سرمدی BZ : — K || ابدی BZ : ابد K
9 کشته KZ : شذه B || 12 ردای KZ : روای B || 14 رفته ZB : رفت K ||
زیارت KBZ : بزیارت تربهٔ Kh || 15 نکذشت Z : بکذشت BK || 17 لسنه Z : سنه KB ||
اثنین Z : اثنی KB

عَظَّمَ اللّهُ ذِکرَه آنچنانست که در شهرِ تبریز مریدِ شیخ ابو بکرِ تبریزی سلّه و زنبیل باف بوذ ؛ وآن بزرگِ دین در ولایت وکشفُ القَلْب یگانهٔ زمانِ خوذ بوذ وحضرتِ شمس الدین تبریزی را مقامات ومرتبت بذآنجائی رسیذه بوذ که اورا نمی پسندیذ وازآن مقام عالیتر مقامی میجُسْت، تا از برکتِ آن صحبت اعلی وعظیم تر شوذ وبدرجاتِ اکملیّت رسذ وارتقا نمایذ ؛ ودرین طلب سالها بی سر وپا گشته گِرْدِ عالم میگشت وسیاحات میکرد ، تا بذان نام مشهور شذ که شمسِ پرنده اش خواندندی ؛ مگر شبی سخت بی قرار شذه شورهای عظیم فرموذ واز استغراقِ تجلّیاتِ قدسی مست گشته در مناجات میگفت : خذاوندا میخواهم که از محبوبانِ مستورِ خوذ یکی را بمن بنمائی ؛ خطابِ عزّت در رسیذ که آنچنان شاهدِ مستور ، ووجودِ پر جودِ مغفور ، که استدعا میکنی همانا که فرزندِ دلبندِ سلطان العلماء بهاء ولد بلخی است ؛ گفت : خذایا دیذارِ مبارکِ او را بمن بنمای ؛ جواب آمذ که شکرانه چه میذهی ؟ فرموذ که سر را

---

2 سله زنبیل باف Z : — BK || 3 بوذ BZ : بوذه K || 4 بذانجائی KZ : در انجائی B || 5 آن KZ ~ صحبت B || وعظیم تر KZ : او عظیم تر B || 6 رسذ KZ : — B || 7 میکشت KZ : کشت می کرد B || سیاحات KB : سیاحت Z || 9 از استغراق Z : سغراق BK || میکفت BKZ : کفت Bh || 11 در رسیذ BZ : در می رسیذ K || مستوز KZ : مسور مستور B || 12 ولد KB : — Z || 13 دیذار KZ : + دیذار B || 14 شکرانه Z ~ چه KB

شعر (رمل)

تبریز عهد کردم که چو شمس الدین بیایذ

بنهم بشکرِ این سرکه بغیرِ سر ندارم

الهام آمذ که باقلیمِ روم رَوْ ، تا بمقصود و مطلوبِ حقیقی برسی ؛ کمرِ اخلاص درمیانِ جان بسته بصدقِ تمام وعشقِ عظیم جانبِ ملكِ روم روانه شذ

بعضی گویند که از دمشق بروم آمذ و بعضی گفتند که باز بتبریز رفته ، بروم آمذ ؛ وچون بشهرِ قونیه وصول یافت ، چنانك مشهورست در خانِ شکر فروشان نزول کرده ، حجرهٔ بگرفت و بر درِ حجره اش دو سه دیناری قُفْلی نادر می نهاذ ، ومفتاح را در گوشهٔ دستارچهٔ قیمتی بسته بر دوش می انداخت ، تا خلق را گمان آیذ که او تاجرِ بزرگست ؛ خوذ درحجره غیر از کهنه حصیری وشکسته کوزهٔ وبالشی از خشتِ خام نبوذ ؛ در ده و پانزده روزی خشك پارهٔ گرده را در آبِ پاچه ترید کرده افطار میفرموذ

(۳/۱۱) همچنان منقولست که روزی آن سلطانِ عالمِ جان ، بر درِ خان نشسته بوذ ؛ مگر حضرت مولانا ، قَدَّسَ اللهُ لَطیفَتَه از مدرسهٔ پنبه فروشان بیرون آمذ و بر استری رهوار سوار شذه ، تمامتِ طالبِ علمان و دانشمندان در رکابش پیاذه ازآنجا عبور میکردند ؛

T, I. 91 ؛ H, I, 70 ۳/۱۱ Z ۲۷ آ B ۲۵ ب K ٦۷

a 2 تبریز KB : بتبریز Z ‖ 4 باقلیم KB : بملك Z ‖ 7 که BZ : — K ‖ 13 کوزهٔ BZ : ابریق K ‖ بالشی KZ : بالشی(!) B ‖ وپانزده K : پانزده BZ ‖ 14 ترید Z : ثرید KB ‖ خشك پاره KZ : — B ‖ 16 الله KZ : — B ‖ 17 استری BZ : استر K ‖ 18 طالب ... دانشمندان BZ : علماء ودانشمندان وطالب علمان K

همانا که حضرت مولانا شمس الدین برخاست وپیش دویذ ولِگام ِ استررا محکم بگرفت و گفت : ای صرّافِ عالم ونقودِ معانی وعالمِ اسماء ! بگو که حضرت محمّد رسول‌الله بزرگ بوذ یا بایزید ؟ فرموذ که نی نی محمّد مصطفی سَرْوَر و سالارِ جمیعِ انبیاء و اولیاء ست وبزرگواری از آنِ اوست بحقیقت

شعر (منسرح)

بختِ جوان یارِ ما داذنِ جان کارِما
قافله سالارِ ما فخرِ جهان مصطفاست

شمسِ تبریزی گفت : پس چه معنیست که حضرت مصطفی سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ می فرمایذ وبایزید سُبْحَانِی مَا أَعْظَمَ شَأْنِي وَ اَنَا سُلْطَانُ السَّلَاطِینِ میگویذ ؛ همانا که مولانا از استر فروذ آمذه از هیبتِ آن سؤال نعره‌ٔ بزذ وبیهوش شذ وتا یکساعتِ رَصَدی خفته بوذ وخلقِ عالم درآن جایگاه هنگامه شذ وچون از عالمِ غشیان بخوذ آمذ ، دستِ مولانا شمس‌الدین را بگرفت وپیاذه بمدرسهٔ خوذ آورده : درحجرهٔ در آمذند ، تا چهل روز تمام بهیچ آفریذهٔ را راه نداذند ؛ بعضی گویند : سه ماه تمام از حجره بیرون نیامذند

(۱۲/۳) منقولست که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که چون مولانا شمس الدین ازمن این سؤال را بکرد ، دیذم که از فرقِ سرم دریچهٔ باز شذ و دوذی تا قُمّهٔ عرشِ عظیم متصاعد گشت ؛ همانا که

۱۲/۳ Z ۲۷ ب B ۲٦ ب K ٦۸ T, I, 92 ـ 93 ؛ H, I, 71 - 72

3 بود KB : — Z ‖ 13 در آن Z : بران KB ‖ شذ KZ : شذه B

ترکِ درسِ مدرسه وتذکیرِ منبر وصدارتِ مسندکرده بمطالعهٔ اسرار الواحِ ارواح مشغول شذند ؛ چنانک فرموذ :

شعر (هزج)

عطارد وار دفتر باره بوذم زَبَرِ دستِ ادیبان می نشستم
چو دیذم لوحِ پیشانئ ساقی شذم مست وقلمها را شکستم

(۱۳/۳) همچنان چون آن صحبت وانقطاعِ کلّی وخلوت از حدّ گذشت ، کافّهٔ خلقِ قونیه بجوش آمذند ومحبّان ویاران از سرِ غیرت وحسد درهم شذند وهیچ کسی را معلوم نبوذ که او چه کس است واز کجاست ؛ باتّفاقِ تمام قصدِ او بزرگ کردند وفترتی عظیم درمیانِ یاران واقع شذ ؛ همانا که روزِ پنجشنبه ، ببست ویکمِ ماهِ شوّال لسنه اثنین واربعین وستّمائه ، حضرتِ مولانا شمس الدین غیبت نموذ ؛ قربِ ماهی طلبِ او کردند ؛ اثری پیذا نشذ که چه شذ وبکجا رفت ؛ پس حضرت مولانا فرموذ تا از هندباری فرجیٔ ساختند وکلاهی از پشمِ عسلی برسرنهاذ ؛ وگویند درآن ولایت جامهٔ هندباری را اهلِ عزا می پوشیذند وقاعدهٔ قُدَما آن بوذ ، چنانک درین عهد غاشیه می پوشند ؛ همچنان پیراهن را نیز پیش بازکرده پوشیذ وکفش وموزهٔ مولوی در پا کردند ودستار را با شکر آویز پیچیذند وفرموذ که رباب را شش خانه ساختند ؛ چه از قدیم العهد ربابِ عرب چهار سو بوذه وفرموذ : شش گوشهٔ ربابِ ما شارحِ سرِّ شش گوشهٔ عالمست والف تارِ رباب مُبیِّن تألّفِ ارواح است بالفِ الله

۱۳/۳ Z ۲۷ ب B ۲٦ ب K ٦۸ T, I 93 ; H, I, 72

2 شذند BZ : شذیم K ‖ 10 لسنة Z ; سنه KB ‖ اثنین و Z : ثلث KB ‖ 16 کردند BZ : می کردند K

مصراع (رمل)

گر ترا گوشیست بشنو ور بوذ چشمی ببین

بعد ازآن بنیاذِ سماع نهاذ و <از>شورِ عشق و غوغای عاشقان اطرافِ عالم پرشذ وخلقِ جهان از وضیع و شریف و قوی و ضعیف وفقیه و فقیر وعالم وعامی ومسلمان وکافر وجمیعِ اهلِ مِلَل وارباب ِمذاهب ودُوَل روی بحضرتِ مولانا آورده تمامتِ مردم شعرخوان و اهلِ طرب شذند ودائما لیلاً ونهاراً بسماع و تواجد مشغول شذند ویک دم مجالِ آرامش وآسایش نداشت وبسا مَناکِر وحسّاد وخوذپرستانِ مُعْجَب وکور دلانِ متجبّر ومحجوبانِ متکبّرکه مبتدعانِ شریعت و مرتدّانِ طریقت بوذند از اطراف غریذن گرفتند وزبانِ طعن برگشوذند که إِنَّ هَذَا لَشَیْءٌ عَجِیبٌ (۱۱/۷۲)؛ دریغا نازنین مردی وعالمی وپادشاه زاده‌ٔ که از ناگاه دیوانه شذ واز مداومتِ سماع و ریاضت و تجوّع مُختَلّ العقل گشت ومجذوب شذ؛ چنانکه صنادیدِ کُفّار، در شانِ محمّد مختار، گفته بوذند وآن همه از شومیٔ صحبتِ آن شخصِ تبریزی بوذه وحضرت باری تعالی در قهرِ ایشـان جوابِ صواب فرموذه که مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (۶۸/۲) ومصطفی صَلَوات اللهِ وسَلامُهُ عَلَیْهِ میفرمایذ که هیچ ایمانِ بنده‌ٔ بخذا درست نشوذ، تا مردمِ جُهّال ویرا بجُنون منسوب نکنند

1 مصراع KZ : شعر B || 5 ملل ZK : مالك B || 12 كشت KZ : كشته B || 13 شان BZ : حق K

شعر (رمل)

گر فلاطون را رسذ زین گون جنون دفترِ طب را فرو شویذ بخون
آنچنان دیوانگی بگُسست بند که همه دیوانگان پندم دهند

وچون حقیّتِ حقیقتِ حضرتش معلومِ عالمیان شذ ، آنانک توفیق وعنایتِ حق رفیقِ جانِ ایشان شذه بوذ ، بنده و مرید گشته نادم ومستغفر شذند ؛ گروهی که در طُغیان وکُفرانِ خوذ قساوتی داشتند ، در اندک زمانی مخذول و منکوب گشتند ولا یَزِیدُ الکافِرِینَ کُفْرُهم اِلّا خَساراً (۳۹/۳۵) چنانک فرموذ

شعر (هزج)

مشو تو منکرِ پاکان بترس از زخمِ بی باکان
که صبرِ جانِ غمناکان ترا فانی کنذ فانی

امیذ است که تمامیٔ فضلِ مولانا شمس الدین در فصلِ مناقبِ او گفته آیذ ، ان شاء الله تعالی وحده العزیز

(۱٤/۳) الحکایه : همچنان منقولست که حرمِ مولانا کِرا خاتون رَحِمَهَا اللهُ که در طهارتِ ذیل و نقاوتِ عِرض ، مریمِ ثانی بوذ ؛

۱٤/۳ Z ۲۸ آ B ۲۱ ب K ۷۰ T, I, 96 ؛ H, I, 73

5 گشته BZ : گشت K ‖ 12 امیذ است BZ : اومید است K ‖ او KZ : مولانا B ‖ 15 مریمِ ثانی بوذ BZ : خود را نظیر نداشته بود K

2 گر فلاطون را . . . بخون : — MN ؛ — MA

3 آنچنان . . . دهند : MN ج ۲ ، ص ۳۲۱ / ۱۳۸۵ ؛ MA ص ۲۷/۱۳٤

14 کرا : یکی از عنوانهای زنان یونانی است ، مثل خانم و خاتون (ر. ك به T ، ج ۲ ، دیباچه ، ص VI ـ XIII)

روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا درقلبِ زمستان با حضرت شمسِ تبریزی در خلوتی نشسته بوذند و مولانا برزانوی شمس‌الدین تکیه کرده و من از شکافِ درِ خلوت گوشِ هوش فا سوی ایشان نهاده بوذم ، تا چه اسرار میگویند و درمیانه چه حال میروذ ؛ از ناگاه دیذم که دیوارِ خانه گشوذه شذ وشش نفرِ متهیبِ مردمِ غیبی در آمذند ، سلام کردند وسر نهاذه دستهٔ گل در پیشِ مولانا نهاذند و تا قربِ نمازِ پیشین بحضورِ تمام نشسته بوذند ، چنانک اصلا کلمهٔ گفته نشذ ؛ حضرتِ مولانا بخدمتِ شمس الدین اشارت کرد که نماز بگزاریم ، امامتی کن ؛ شمس‌الدین فرموذ که با وجودِ شما کسی‌را امامتی نرسذ ؛ مولانا امامی کرده ، بعد از اتمامِ نماز آن شش نفرِ کرامی اکرام کنان برخاستند و از آن دیوار باز بیرون رفتند ومن از آن هیبت بیهوش شذه ، چون خوذرا جمع کردم ؛ دیذم که مولانا بیرون آمذ وآن دستهٔ گل را بمن داذ که این را نگاه دار ومن برگی چند از آن گل بدکّانِ عطّاران فرستاذم که این نوعِ گل ما هیچ ندیذه ایم ، این گل از کجاست واین‌را چه نام است ؟ تمامتِ عطّاران برطراوت ورنگک وبوی آن گل حیران ماندند که در قلبِ زمستان این چنین گلِ غریب از کجا آمذ ؛ مگر درآن جماعت خواجهٔ بوذ معتبر ، شرف‌الدین هندی نام که دایم بتجارت هندوستان رفتی ومتاعهای غریب وعجیب آوردی ؛ چون گل را بر وَیْ عرضه کردند ، گفت این گلِ هندوستانست ومخصوص درآن ولایت می رویذ ، در حوالیٔ سرندیب ؛ والحالة هذه

---

1 قلب BZ : + ایام K || **3** فا سوی K : سوی BZ || **5** نفر BZ : + مردم K || مردم BZ : — K || **11** دیوار BZ : — K || **13** گل را BZ : گل K || **17** آمذ BZ : آمده K

در اقلیمِ روم چه کار دارد؟ من می باید که کیفیّتِ این حال را در یابم که این تحفه در رُوم چون آمد؟ خادمهٔ کرا خاتون برگها را برگرفته باز بخانه آمد و حکایت را باز گفت؛ حضرتِ کرا خاتون را حیرت یکی در هزار شد؛ از ناگاه حضرت مولانا درآمد، فرمود که کرا آن گل دسته را سر بسته دار وبکسی نا محرم منما که مستورانِ حرمِ کرم و باغبانِ خرّمِ ارم که اقطابِ هندوستانند، آن را جهتِ تو ارمغان آورده اند، تا دماغِ جانت را قوّت دهد و چشمِ جسمت‌را قرّت بخشد، الله الله نیکو محافظت کن تا چشمِ زخم نرسد؛ و گویند تا دمِ آخرین کرا خاتون آن برگها را نگاه میداشت، مگرکه ازآن مجموع چند برگی بخدمتِ گرجی خاتون حرمِ سلطان داده بود وآن هم باجازتِ مولانا بوده وهر کرا چشم درد کردی، برگی‌را برآن می مالیدند شفا می یافت واصلا رنگ و بوی آن گل تغیّر نکرده بود ببرکتِ دستِ آن عزیزانِ مشک جیب

(۱۵/۳) همچنان هم از حضرت کِرا خاتون رَضِیَ اللهُ عَنْهَا منقولست که گفت: در خانهٔ ما چراغ پایهٔ بود که بطولِ قدِّ آدمی ساخته بودند، همانا که حضرتِ مولانا از اوّلِ شب تا طلوعِ فجر

۱۵/۳ Z ۲۹ آ B ۲۸ آ K ۷۱ T, I, 98 : H, I, 75

1 روم KZ : + او B || در یابم KZ : بدانم B || 3 باز گفت KB : گفت Z || 4 کرا Zh : — KBZ || 5 گل‌دسته را BZ : گل دسته K || 7 دهد KZ : — B || قرت Z : قربت B قوت K || 12 دست Z : آسیب || آستین K

10 گرجی خاتون حرم سلطان : گرجی خاتون زن معین‌الدین پروانه است، نه حرم سلطان (ر. ك به T، ج ۱، دیباجه، ص LIV)

بر سرِ پای ایستاده معارفِ حضرت بهاء ولد را مطالعه میکرد ؛ شبی جماعتی از جنّیان که سُکّانِ بِقاعِ ما بوذند ، بمن شکایت کردند که ما را تابِ تابشِ چراغ نیست و از روشنائیِ چراغ زحمت عظیم می بینیم ، مباذا که بمردمِ خانه از ما المی برسذ ، کِرا خاتون فرموذ که حکایتِ این شکایت را بحضرتِ مولانا روایت کردم ، تبسّم فرموده تا سه روز هیچ گونه جوابی نگفت ؛ بعد ازآن فرموذ که بعد الیوم غم مخورکه جنّیان مرید و معتقدِ ما شذند و بهیچ کسی از فرزندان و یارانِ ما زحمتی نخواهند رسانیذن

(۱۶/۳) الحکایه : فخر الاصحاب ، جلال‌الدین قصّاب ، رَحِمَهُ اللهُ که از مریدانِ قدیمِ مولانا بوذ واو مردی بوذ پر لطایف وظرایفِ جهان واو را سنّت چنان بوذی که تازی بچگان می‌خریذ و تیمار داشتی کرده باکابر میفروخت واو را اسبانِ نیکو دایما در اصطبل بوذی ؛ چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا را از عالمِ بی‌چون شوری عظیم ظاهر شذه بوذ وچهل روز تمام دستارِ مبارکش را عربانه تحت العُنُق بسته می گشت ؛ از ناگاه دیذم که غرقِ عرَق شذه بهیبتِ تمام از در درآمذ ومن بیچاره وار سر نهاذم ومتحیّر ماندم ؛ فرموذ که آن فلان اسب حیسان را بزین کن ؛ با سه نفرِ خدمتگارانِ جوان بصذ هزار جهد وشِکال زین نهاذه پیش کشیذم ؛ سوار گشته برابرِ قبله روانه شذ ؛

۱۶/۳ Z ۲۹ آ B ۲۸ آ K ۷ T, I, 98; H, I, 75

1 حضرت KZ : — B ‖ 2 جماعتی KZ : دران جماعت B ‖ 4 که BZ : K ‖ 5 بحضرت ZK : بحضور B ‖ 6 مخور KZ : میخور B ‖ 10 ظرایف BZ : ظرایف K ‖ 18 و شکال Zh : — KBZ

گفتم که بندهٔ خداوندگار نیز بیایذ ؟ فرموذ که بهمّت مدد کن ؛ شب هنگام دیذم که گردآلوذ گشته باز رسیذ وآن چنان اسبِ فیل جثّه بغایت نحیف و دو تا شذه بوذ ؛ روزِ دوم دیذم که باز آمذ واسبی دیگر بهتر ازآن خواسته سوار شذ و برفت ووقتِ نمازِ شام بازآمذه، اسبِ تازی ضعیف وچنگال شذه بوذ ومن اصلا نیارستم دم زذن ؛ روزِ سوم باز آمذ واسبی دیگر سوار گشته روانه شذ ؛ همچنان نمازِ مغرب بیامذ واز مرکب فروذ آمذه بخانه درآمذ و بفراغتِ تمام بنشست وگفت

شعر (رمل)

مژده مژده ای گروهِ عیش‌ساز کان سگِ دوزخ بدوزخ رفت باز

فَقُطِعَ دابِرُ القَوْمِ الَّذِینَ ظَلَمُوا والْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعالَمِینَ (٤٥/٦)

ومرا از هیبتِ مولانا مجالِ آن نشذ که از کیفیّتِ حال سؤال کنم ؛ بعد از چند روز از طرفِ شام کاروانی عظیم رسیذه خبر داذند که لشکرِ مُغل شهرِ دمشق را قوی بتنگ آورده است ؛ گویند : هُولاو خان بوذ که در سنهٔ خمس وخمسین و ستمائه بغداذ را بشمشیر گرفته وخلیفه را کشته، در سنهٔ سبع وخمسین وستمایه قصدِ شام کرد وحلب را بگرفت ؛ و گویند: کتبوغا با لشکرِ گران تا دمشق براند ودرآن وهلت که لشکر محاصرتِ دمشق کرده بوذند واهالیٔ دمشق حضرت مولانا را

1 که بنده KB : بنده Z || 2 آلوذ KZ : آلوده K || اسب KZ : + و B || 3 دو تا KZ : دو تاه B || دیدم Z : می بینم KB || 4 اسب KZ : است B || 6 کشته BZ : شد K || شد BZ : کشت K || نماز BZ : + وقت K || 11 حال KZ : جان (!) B || 13 آورده BKZ : + بوده Zh || 15 وستمایه B : — KZ || 16 لشکر KZ : لشکر را B || 17 محاصرت KZ : مخاضرت (!) B

9 مژده . . . باز : MN ج ١، ص ١٣٥٤/٨٣ : MA ص ٢٠/٣٦

آنجایگاه معاینه دیذند که بمعاونتِ لشکرِ اسلام رسیده مُغل را شکستند وبکلّی منهزم گشته خایباً خاسراً مراجعت نموذند ؛ راویِ خبر میگویذ که از بشاشتِ استماعِ این خبر شاذان شذه بحضرتِ مولانا آمذم تا وصفِ حالِ دمشق را بگویم ؛ فرموذ که آری جلال الدین

شعر (رمل)

آن سواری کوسپه را شذ ظفر اهلِ دین را کیست سلطانِ بصر

تمامتِ یاران نعره زنان شورها کردند و درمیانِ عالمیان شوری وسروری حاصل شذه، این کرامت وقدرت منتشر گشته محبّان مُبْتَشِر شذند

(۱۷/۳) الحکایه : اکابرِ اصحاب روایت کردند که معتبر خواجهٔ مُتَمَوّلِ نیازمند از شهرِ تبریز درخانِ شکرفروشان نزول کرده بوذ ؛ مگر روزی از خواجگانِ شهرِ قونیه استفسار کرده است که درین شهرِ شما از مشایخ وعلماء کیانند که بزیارتِ ایشان مشرّف شوم وسعادتِ دست بوسِ ایشان را دریافته مصاحبت نمایم واز موایدِ فوایدِ ایشان مستفید شوم که مقصودِ عارفانِ عالَم از زحماتِ اَسفار ومطالعهٔ اَسفار دریافتنِ حضورِ علمای کبار ومشایخِ ابرارست، نه آنکه محضِ تجارت واکتسابِ اسباب کنند، چنانکه گفته اند

۱۷/۳ Z ۲۹ ب KB ۷۳ T, I, 101 ; H, I, 76

4 فرموذ KZ : فرموده B || 7 شوری BZ : سوری K || 8 محبان KZ : همجنان B || مبتشر K : منتشر BZ || 11 شما KZ : — B

6 آن سواری . . . بصر : MN ج ۱، ص ۱۳۰/۲۱۳۱ ؛ MA ص ۱۷/۵٦

شعر (رمل)

گفت حقّ اندر سفر هر جا روی ؛ بایذ اوّل طالبِ مردی شوی

گفتند درین شهرِ ما مشایخِ کرام وعلمایِ عظام بسیارند، امّا شیخ الاسلام ومحدّثِ ایّام خدمتِ شیخ صدر الدین است که در جمیعِ علوم دینی وطریقتِ مشایخِ یقینی عَدیمُ المِثْل است ؛ خواجگانِ شهر اورا بر گرفته بزیارتِ شیخ صدر الدین روانه شذند وقربِ دویست دیناری ارمغانیهای عجیب وتُحَفِ غریب باهم بردند؛ چون خواجهٔ تبریزی بر درِ شیخ رسیذ بسا خدم وحشم وشاهد وغلامان دیذ وحُجّاب وبوّاب وطواشی هرچه تمامتر تماشا کرده ازین حال انفعال نموده ملول شذ که من بزیارتِ امیر آمذم یا بدیذنِ فقیر؟ گفتند شیخ را این معنی زیان نمی کنذ که او نفسِ کامل دارذ ؛ چنانک حلوا طبیب را زیان ندارذ ، امّا رنجورِ محرور مزاج را زیان دارذ ونشایذ حلوا خوردن ؛ علیها باکراهِ تمام درآمذه صحبتِ آن بزرگ را در یافته ، از حضرت شیخ همّتی استدعا کرده از زیانهای متواترِ خوذ شکایت نموذ وطلبِ استخلاص کرد وگفت که در

---

4 خدمت BZ : — K ‖ 8 وغلامان BK : غلامان K ‖ طواشی Z : تواشی KB ‖ 9 کرده KZ : کرد B ‖ 11 محرور BZ : بخورد K ‖ 12 در آمذه BZ : + و K ‖ 13 آن KZ : او B

---

2 گفت ... شوی : MN ج ۲ ، ص ۲۲۲۱/۲ ؛ MA ص ۲۲/۱۵۳

---

8 طواشی : خواجگانی که در بندگیٔ سلطان یا امیر باشند (ر. ک. به Histoire des sultans Mamluks, Quatremère ج ۱ ، ص ۱۳۲ ، ۳٦۵ ؛ Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, İ. Hakkı Uzunçarşılı ص ۳۳۹ ، ۳٦۵ ، ۳۷۱ ، ۳۷۷ ، ٤٤٦ ؛ Mevlânâda Türkçe kelimeler, M. Şerefeddin ve Türkçe şiirler TM, ج ٤ ، ص ۱٤۵)

وقتِ حَوَلانِ حَوْل وجه زکات را باربابِ حاجات می‌رسانم و بوُسْعِ طاقت، صدقات دریغ نمیدارم؛ امّا سببِ زیانمندیِ خوذ را نمیدانم که از کجاست؛ چندانک نیاز و ابتهال می نموذ، شیخ بحالِ او ملتفت نمیشذ، همچنان خایب و ملول مراجعت کردند؛ دوم روز باز از خواجگان سؤال کرد که درویشی و عزیزی دیگر نیست که از صحبتِ او توان برخوردار شذن و بمقصود رسیذن و استعانت طلبیذن؟ گفتند: آنچنان مردی وشهسواری که تو میطلبی حضرت مولانا جلال الدین است که ترکِ لذّاتِ ما سوَی اللّه کرده، دکّانِ دو کون را پشتِ پای زذه، روز وشب بعبادت الله مشغول گشته است و در تقریرِ مواعظ و معارف دریای محیطِ معانیست؛ خواجهٔ تبریزی بشغفِ تمام لابه‌های عظیم نموذ که مرا بخدمتِ او دلالت کنیذ که مجرّد از استماعِ جالِ او در باطنِ من سروری سر زذ؛ خواجهٔ چند او را بسوی مدرسهٔ مولانا رهبری کردند ومبلغِ پنجاه دینارِ زر درکنارِ دستارچهٔ بسته باهم بردند؛ همانا که چون بمدرسهٔ مولانا درآمذند، حضرتِ مولانا در جماعتخانهٔ مدرسه تنها نشسته بوذ و بمطالعهٔ کُتُب مستغرق گشته؛ خواجگان بجمعهم سرنهاذند و بیخوذ شذند وخواجهٔ تبریزی از یکْ نظرِ مبارکِ مولانا لایَعْقِل گشته بسیار گریست؛ مولانا فرموذ که پنجاه دینارِ تو در محلِّ قبول افتاذ و بهتر از آن دویست دینارست که تلف شذ وحقّ تعالی میخواست که بر تو آفتی وقضائی بفرستذ، آن قضا را بذین صحبت بخشیذ

2 نمیدانم ZK : نمی دانم B || 6 بمقصود رسیذن Z : بمقصودی BK || 7 حضرت KZ : — B || 8 پشت ZB : + و K || 10 بشغف BZ : بهمه K || 11 مجرد KB ~ از Z || 15 کشته BZ : کشت K

و ز آن آفت رهیذی ، هان تا تو نومیذ نباشی که بعد الیومْ دیگر زیانمند نشوی و عذرِ ما فات را خواسته‌آیذ؛ خواجهٔ مسکین ، از آن نَفَسِ مشکین حیران گشته شاذان شذ ؛ بعد از آن فرموذ که سببِ زیانمندی و بی برکتی ونکبتِ تو آن بوذ که روزی در فرنگستانِ مغرب در محلّهٔ میرفتی ودرویشی فرنگِ از اولیای کبار بر سرِ چارسوئی خفته بوذ ، در هنگامِ گذر بر سرِ وَیْ خُذو انداختی وازو نفرت نموذی ؛ دلِ مبارکِ آن عزیز از تو رنجیذ وازآن سبب ترا چندین وقایع وخسارت پیش آمذ بِرَوْ و اورا خشنوذ کن واز وی حلالی بخواه وهم سلامِ ما را بوی برسان ؛ خواجهٔ بیچاره ازین اشارات سراسیمه شذ که این چه قدرتِ پادشاهی وقوّتِ الٓهیست؟ حضرت مولانا فرموذ که می خواهی که این ساعت اورا مشاهده کنی ؛ نگاه کن ، دستِ مبارك بر دیوار زذه ، دری از دیوار گشـــوذه شذ ؛ خواجه دیذ که آن مرد در فرنگستان در چارسوئی خفته است ؛ خواجه درحال سر نهاذه جامه‌هارا چاكِ زذ وازآن مستی دیوانه‌وار بیرون آمذه عزیمت نموذ وچون بذآن دیار رسیذ ودرآن محلّه بطلبِ آن مرد میگشت ، در همانجایگاه که بوَیْ نموذه بوذند اورا خفته دیذ ؛ از دور فروذ آمذ وسر نهاذ ؛ درویشِ فرنگ گفت : چه کنم که حضرتِ مولانا نمیگذارذ والاّ میخواستم که خوذ را و قدرتِ خذا را بتو می نموذم ؛ اکنون نزدیك بیا، خواجه را در کنار گرفته بر رویش بوسه‌ها داذ؛ وبانواعِ دلداریهاش

2 مشکین KB : —Z || 3 زیانمندی ZB: + تو K || 6 رنجیذ KZ : رنجیده B || 9 که این . . . الهیست Z : — KB || 10 که KZ : — B || 12 فرنگستان BZ : + ستان K || خفته BZ : + بوده K || 17 نموذم ZKB : + می دیدی که جهات میکردم Zh || 18 وبانواع دلداریهاش Zh : — KBZ

فرموذ که اکنون نگاه کن تا حضرتِ شیخم و خذاوندگارم را ببینی ومشاهده کنی؛ خواجه نگاه کرد، دیذ که حضرتِ مولانا در مدرسه مستغرقِ سماع گشته درین بیت ذوقها میکند ورقصها میفرمایذ

شعر (رجز)

ملکیست اورا زُفْت وخوش هرگونهٔ می بایذش
خواهی عقیق ولعل شو خواهی کلوخ وسنگ شو

گر مؤمنی می جویذت ورکافری می شویذت
این کو برو صدّیق شو وآن کو برو افرنگ شو

وچون بمبارکی باز وصول یافت، سلام وسجداتِ فرنگ را رسانید، بی‌نهایت اسباب باصحاب ایثار کرده در قونیه مسکن ساخت واز جملهٔ عاشقانِ مخلص شذ

(۱۸/۳) الحکایه: منقولست که در سرای معین‌الدین پروانه شبی سماعِ عظیم شذه بوذ وشیوخِ ابرار وعلمای مختار حاضر شذه بوذند وآن شب حضرت مولانا شورهای عظیم میکرد ونعرهای پیاپی می زذ؛ آخرالحال بکنجِ خانه رفت وایستاذ؛ بعد از لحظهٔ فرموذ که تا قوّالان چیزی نگویند؛ تمامتِ اکابر حیران ماندند، بعد از ساعتی که مراقب

۱۸/۳ Z ۳۱ آ B ۳۰ آ K ۷۶ T, I, 105 : H, I, 80

---

1 فرموذ KBZ : کرد Zh || 2 خواجه KB : — Z || که BZ : — K || در مدرسه Z : — KB || 9 بمبارکی KZ : مبارکی B || رسانید KZ : رسانیده B || 16 که BZ : — K

12 معین الدین پروانه : یکی از رجال بزرك دولت آل سلجوق بود • در سال ۶۷۶ ھ/۱۲۷۷ م کشته شد (ر. ك به T ، ج ۱، دیباجه، ص LV - LXI)

گشته بوذ ، سر برداشت و هر دو چشمِ مبارکش گوئیا که دو طشتِ پرخون گشته بوذ ؛ فرموذ که یاران پیش‌آئیذ و در دُو چشمِ من عظمتِ انوارِ خذا را عیان تفرّج کنیذ ؛ هیچ کسی را امکانِ نَظرِ آن نظرِ بی نظیر نبوذ و هر که بجِدّ نظر کردی ، فی الحال چشمهاش خیره و بی‌قوّت شذی ؛ اصحاب فریاذها کرده سر نهاذند

(۱۹/۳) همچنان حضرتِ مولانا بسوی چلبی حسام‌الدین نگران گشته فرموذ که بیا دینِ من ، بیا ایمانِ من ، بیا جانِ من ، بیا سلطانِ من ، پاذشاهِ حقیقیْ وحضرت چلبی نعرها می‌زذ واشکها می ریخت ؛ مگر پروانه بخدمتِ امیر تاج‌الدین معتزِ خراسانی پنهانی نظرکرده گفته باشذ که عجبا آنچ مولانا در حقِ چلبی حسام‌الدین می فرمایذ درو آن معنی هست؟ واستحقاقِ آن خطابات دارذ یا تکلّف میکنذ؟ درحال چلبی حسام‌الدین پیش‌آمذه پروانه را محکم بگرفت و گفت : امیر معین‌الدین اگر نیز نیست ، چون حضرت مولانا فرموذ فی‌الحال آن معنی‌را همراهِ جانِ ما کرد وبخشیذ اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَیْئاً اَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ (۸۲/۳۶) که

T, I, 106 ؛ H, I, 80 — ۱۹/۳۰ Z آ ۳۱ B آ ۳۰ K ۷٦

1 که BZ : — K ‖ 5 شذی ZB : + بیهوش‌کشتی K ‖ 8 حقیق BZ : + ما K

9 تاج الدین معتز خراسانی : پسر محیی الدین طاهر قاضی القضاة جلال الدین خوارزمشاهست ، جلال الدین خوارزمشاه اورا بوظیفهٔ ایلچیکری بنزد سلطان علاء الدین کیقباد اول سلجوق (دورهٔ سلطنتش ٦١٦ ـ ٦٣٤ هـ / ١٢١٩ ـ ١٢٣٦ م) فرستاده است ، بعد ازآن از جانب مغل برای تحصیل کردن وامهای آل سلجوق بآناطولی آمده است (ر.ك. به T ، ج ١ ، دیباجه ، ص LXX ـ LXXI ؛ مکتوبات مولانا : ص ٢٧ ، ٦٣ ـ ٦٤ ، ٨٠ ، ٩١ ، ١١١ ، ١٢٢ ، ١٤٠)

مصراع (رمل)

کارِ او کن فیکونست نه موقوفِ علل

شعر (رجز)

مشهور آمذ این که مِس از کیمیا زر می شوذ
این کیمیای نادره کردست مِس را کیمیا

از یار فروشی و بنده نوازی و مرید پروریِ خذاوندگار اینها بعید و بدیع نیست ؛ هماناکه پروانه در عرَقِ تشویر غرق شذه سر نهاذ وعذرها خواسته خواسته بسیار شکرانه فرستاذ

(۳/۲۰) همچنان از کرامتِ عظیمِ آن حضرت یکی آن بوذ که هیچ آفریذهٔ بچشمِ مبارکِ او نیارستی نظر کردن، از غایتِ حدّتِ لمعانِ نور، وقوّتِ شور؛ بایستی که همگان ازآن لمعانِ نور چشم دزدیذندی وبزمین نگاه کردندی

(۳/۲۱) الحکایه : ملك المدرّسین مولانا شمس الدین ملطی رحمة الله علیه که از کبارِ یارانِ محرم بوذ ودر انواعِ حِکَم مُشارٌ اِلَیْه ومتّفقٌ عَلَیْه . روایت کرد که روزی مصحوبِ حضرت مولانا در باغِ جنید الزمان معروف الوقت چلبی حسام الدین بوذیم وحضرت مولانا هر دو پای مبارکِ خوذرا در آبِ جوی کرده معارف میفرموذ ؛ همچنان در اثنای کلام بیاثنای صفاتِ سلطان الفقراء مولانا شمس الدینِ تبریزی

۳/۲۰ - ۲۱ Z ۳۱ آ B ۳۰ ب K ۷۷ T, I, 107 ; H, I, 81

1 مصراع Z : — KB || 7 تشویر KZ : تشویش B || 9 که KB : — Z

مشغول گشته ، مدحهای بی نهایت فرموذ، وخدمتِ مقبول الاقطاب بدرالدین ولدِ مدرّس رحمه الله که از اکابرِ کُمّلِ اصحاب بوذ، درآن حالت آهی بکرد وگفت : زهی‌خیف ،زهی دریغ ؛ مولانا فرموذ که چرا حیف وچه حیف واین حیف برکجاست و موجبِ حیف چیست وحیف درمیانِ ما چه کار دارذ ؟ بدرالدین شرمسار گشته سرنهاذ وگفت : حیفم برآن بوذ که خدمتِ حضرت مولانا شمس‌الدینِ تبریزی را در نیافتیم واز حضورِ پرنورِ او مستفید وبهره‌مند نگشتیم وهمهٔ تأسف وتلهّفِ بنده بذآن سبب بوذ ؛ همانا که حضرت مولانا ساعتی عظیم خاموش گشته هیچ نگفت ؛ بعد ازآن فرموذ که اگر بخدمتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ نرسیذی ، بروانِ مقدّسِ پذرم بکسی رسیذی که در هرتایِ موی او صذ هزار شمسِ تبریزی آونگانست و در ادراکِ سرّ سرِّ او حیران

شعر (رمل)

شمسِ تبریزی که شاه ودلبرست   با همه شاهنشهی جاندارِ ماست

اصحاب شاذیها کردند وسماع برخاست وحضرت مولانا این غزل را آغاز فرموذ

شعر (منسرح)

گفت لبم ناگهان نامِ گل وگلستان   آمذه آن گلعذار کوفت مرا در دهان

2 کل BZ ; — K || 11 تای Z : تار KB || 14 a و K : — BZ || 16 فرموذ BZ : + که K || 18 b آمذه K : آمد BZ

گفت که سلطان منم جانِ گلستان منم
حضرتِ چون من شهی وآنگه یاذِ فلان

الی آخره وگویند قربِ چهل روز چلبی بدرالدین رنجور و مهجور خفته بوذ ، مستغفر گشته صحّت یافت ، باز بعنایتِ مخصوصِ شیخ مشرّف شذ

(۲۲/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمود صاحب قران که از اتراب واقرانِ خوذ گذشته بوذ ، روایت چنان کرد که روزی قاضیْ شهید مرحوم مولانا عزالدینِ قونیه که وزیرِ سلطان عزالدین کیخسرو بوذ رَحِمَهُما اللّهُ وبجهتِ حضرتِ مولانا در دارُالمُلْکِ قونیه مسجدِ جامع بنا کرده، مردی عالی همّت بوذ ؛ از حضرتِ مولانا سوأل کرد که از هر فنّ علمی که حضرتِ شما را حاصلست از علوم ظاهر ما نیز بقدرِ استعداد واجتهادِ خوذ همان کتب را حاصل کردیم و در تحصیلِ آن ممارستِ بی‌حدّ نموذیم ؛ امّا آنچ بحضرتِ شما معلوم ومفهوم شذه است از آنها مارا هیچ گونه وقوفی وخبری نیست و عقلهای ما اصلا مُدرکِ آن معانی نشذه است ؛ حضرتِ مولانا تبسّم فرموده گفت : آری ، ما یکدو ورقی از علمِ اقبال که علمُ اللّٰهست مطالعه کرده ایم که آن

T, I, 109 ; H, I, 82 — ۷۸ K B آ ۳۲ Z ۲۲/۳

3-4 مخصوص ... مشرف Z : شیخ مخصوص K شیخ مشرف مخصوص B ‖ 8 بجهت KZ : جهت B ‖ 10 هر BZ : — K ‖ 12 اما BZ : — K

6 ـ 7 قاضیْ ... عزالدین قونیه : قاضی عزالدین محمد بن محمود رازی است که در ٦٥٤ یا ٦٥٦ هـ / ١٢٥٦ یا ١٢٥٨ م کشته شده است (ر . ك . به مسامرة الاخبار ، ص ٤٠ ـ ٤٢ ؛ ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ٦٠١ ـ ٦٠٨ ، مکتوبات مولانا ، ٧٦ ، ٧٨ ؛ فیه مافیه ، ص ٢٠٢ ، ٣٤٠ حواشی و تعلیقات ناشر)

بخدمتِ شما وسَمعِ شما نرسیده است ؛ بعضی میخواند وبعضی را میخوانند وَ ذَلِكَ فَضْلُ ٱللهِ يُؤتِيهِ مَنْ يَشَاءُ (٩٥/٥)

شعر (رمل)

عقل کآن باشد ز دَوْرانِ زُحَل پیشِ عقلِ ما ندارد آن محل
از عطارد وز زحل دانا شد او ما ز دادِ کردگارِ لطف خو
عَلَّمَ ٱلاِنْسَانَ [1] خمِ طغرای ما عِلْم عِنْدَٱلله [2] مقصدهای ما

فی الحال قاضی سر نهاده گریان بیرون آمد

(٢٣/٣) همچنان منقولست که خدمتِ قاضی عزالدین در اوایلِ حال بغایت منکرِ سماعِ درویشان بود ؛ روزی حضرتِ مولانا شورِ عظیم کرده سماع کنان از مدرسهٔ خود بیرون آمده بسَروَقتِ قاضی عزالدین درآمد وبانگی برویْ زد واز گریبانِ قاضی را بگرفت وفرمود که برخیز! ببزمِ خدا بیا! کشان کشان تا مجمعِ عاشقان بیاوردش ونمودش آنچ لایقِ حوصلهٔ او بود ؛ همانا که جامه ها را چاك زده بسماع در آمد وچرخها میزد وفریادها میکرد ؛ عاقبة الامر ارادت آورده بصدقِ تمام مرید شد

(٢٤/٣) همچنان منقولست که قاضی عزالدینِ قونیه وقاضی عزالدینِ آماسیه وقاضی عزالدینِ سیواس رحمهم الله تعالی که هرسه از کبارِ عصرِ خود بودند ؛ روزی از حضرتِ مولانا پرسیدند که راهِ شما چیست؟

T, I, 110 : H, I, 83 ٢٣/٣ _ ٢٤ Z ٣٢ آ B ٣١ آ K ٧٩

---

1 میخواند Z : میخوانند B ‖ 9 فرمود KB : می فرمود Z ‖ 10 بیاوردش BZ : براوردش K ‖ 13 شد KZ : شدند B

---

4 _ 6 عقل ... ما : MN ج ٥ ، ص ١٦٦/٢٥٨٥ ٢٥٨٧ ؛ MA ص ٢١/٥٠١

---

1 سورهٔ علق ٩٦ / ٥ ؛ تلمیح است به سورهٔ نمل ٤٠/٢٧

فرموذكه قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي اَدْعُو اِلَى اللهِ على بصيرةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي (۱۲/۱۰۸) ؛ سر نهاذه هر سه مريد شذند

(۳/۲۵) همچنان جماعتی از اصحاب روايت كردندكه چون قاضى عزالدين مسجدِ آذينه را در قونيه تمام كرد ، بشكرانهٔ آن اجلاسِ عظيم كرده دينارها باربابِ علم و اصحابِ عمل وحفّاظِ كرام بخش كرد واز حضرتِ مولانا استدعا نموذكه البتّه درين مسجدِ نو تذكير فرمايذ ؛ اجابت كرده بعد از آنك بتذكير ونصايحِ خلق مشغول شذ . در اثناى وعظ حكايتى فرموذكه در فلان اقليم مُرْغَكى بوذكه مويِ سر نداشت ؛ كمال الدين مُعَرِّف تحسينها ميكرد وميگفت‌كه هزار آفرين ، اى پادشاهِ راستين . براى اَدَبَتْ ميرام ؛ نايبِ قاضى مولانا ركن‌الدين همان لحظه مريد شذ . بسببِ لطافتِ آن كلمهٔ كه فرموده بوذ ؛ چه مگر قاضى عزالدين وكمال الدين اميرِ محفل هردو كَلْ بوذند ، موى سر نداشتند ؛ واو بطريقى آن حكايت‌را ادا كردكه گَرْدى در دلِ ايشان ننشست

(۳/۲۶) همچنان منقولست‌كه روزى حضرتش از محلّهٔ ميگذشت ؛ دو شخصِ بيگانه با همديگر مناقشه ومنازعه ميكردند وبهمديگر زى وقاف ميگفتند ؛ حضرتِ مولانا از دور توقّف فرموده مى شنوذكه

۲۵/۳ ـ ۲۶ Z ۳۲ آ ـ ب B ۳۱ آ K ۷۹ ـ ۸۰ T,I, 110-111; H,I,83

5 علم KZ : + علم B

9 معرف : كسيكه در محافل بزرك ويا در مجالس امرا و سلاطين و قضاة باآواز بلند نام و القاب واردين را مى گفته و تعيين جا ومحل واردين با وى بوده‌است (ر . ك . به فيه مافيه ، در قسم حواشى و تعليقات ناشر ، ص ۳۰۸ ـ ۳۰۹ Prof. Dr. Fuad Köprülü. Vakıflar Dergisi. Vakfa ait tarihî ıstılahlar meselesi. شمارهٔ اوّل ، ص ۱۳۳ - ۱۳۴)

یکی بدیگری می گویذ که یعنی بمن میگوئی ، وَاللهِ وَاللهِ که اگر یکی بگوئی هزار بشنوی؛ خداوندگار پیش آمذه فرموذ که نی نی، بیا هرچه گفتنی داری بمن بگو، که اگر هزار بگوئی یکی نشنوی : هر دو خصم سر در قدمِ او نهاذه صلح کردند

(٢٧/٣) همچنان مولانا شمس‌الدینِ ملطی رحمه الله روایت کرد که روزی دانشمندی متبحر با شاگردانِ مُستَدل بزیارتِ حضرت مولانا آمذه بوذند ؛ میخواستند که بطریقِ استفسار وامّا برسبیلِ امتحان سؤالها کنند وبهمدیگر گفته باشند که عجبا مولانا را قسمِ عربیّتش چون باشذ ؟ چنانکه استاذِ ما درآن فن نظیرِ خوذ ندارذ ؛ همانا که چون بحضرتِ خداوندگار زیارت کرده بنشستند ؛ بعد از آنک معارف بسیار ولطایفِ بیشمار فرموذ ، حکایتی آغاز کرد که مگر فقیهی ساده دل با نحویٔ زیرک موافقت کرده بوذ ؛ از ناگاه بسرِ چاهی رسیذند که خراب ویباب گشته بوذ ؛ فقیه آغاز کرد که وبیرٍ مُعَطَّلَةٍ (٤٥/٢٢) بی همزه گفت ؛ نحوی برنجیذ وگفت : وبئرٍ بگو، مهموز بخوان فصیحتر بوَذ ؛ همچنان بحثِ فقیه ونحوی بغایت دراز کشیذ وجهتِ همزهٔ اعلال نموذه تمامتِ کتبِ صرف ونحورا ورق ورق میکردند واز دلائل گفتن ملول شذند ؛ عاقبة الجدال اصلا بمنزلی وآباذانی نرسیذند وبتاریکیٔ شب مانده، درعینِ آنک در بحث گرم شذه بوذند ، قضارا نحویٔ ما بچاهی مَتَغ فرو افتاذ ؛ از اندرونِ چاه بانگ وفریاذ میکرد که ای رفیقِ طریق وای فقیهِ شفیق حَسْبَةً لله تعالی مرا ازین چاهِ مُظلم برهان ،

T, I, 112 ؛ H, I, 84 ٢٧/٣ Z ٣٢ ب B ٣١ آ K ٨٠

1 بمن ZB : بامن K ‖ 2 آمذه BZ : آمد K ‖ 3 نشنوی KB : شنوی Z ‖ 11 فرموذ ZB : فرموده KZ ‖ 14 مهموز BZ : بهمزه K ‖ بوذ BZ : کردذ K ‖ 16 صرف BZ ~ نحو K ‖ 20 شفیق KZ : سفیق B

فقیه گفت : بشرطی خلاصت دهم که همزه را از بئر حذف کنی ؛ بیچاره نحوی مسکین که مغرورِ هنر گشـتة بوذ ، تا از بئر حذفِ همزه نکرد ، ازآن چاه نرهید ؛ همچنان تا همزهٔ تردّد وهستیٔ خوذرا حمزه وار از خوذیٔ خوذ حذف نکنی از بئرِ تاریکِ خوذبینی که چاهِ طبیعت ونفس است وغَیَابَةِ اَلجُبِّ (۱۰/۱۲) عبارت از آنست ، نرهی و هرگز بفضای صحرای وَاَرْضُ اللهِ وَاسِعَةٌ (۱۰/۳۹) نرسی ؛ همانساعت تمامتِ دانشمندان دستارها فروذ آورده ، زنّارِ انکار بریده ، بصدقِ تمام ارادت آورده مریدِ مخلص شذند

شعر (رمل)

مردِ نحوی را ازآن در دوختیم تا شما را نحوِ محو آموختیم
محو می بایذ نه نحوْ اینجا بدان گرتو محوی بی‌خطر درآب ران
فِقْهْ فِقْهْ ونحوِنحو وصَرْفِ صَرْف در کَم‌آمذ یابی ای یارِ شگرف

(۲۸/۳) الحکایه : همچنان منقولست که روزی بعضی از یاران دربندگیٔ حضرت مولانا ذکرِ خیرات وعدلِ معین‌الدین پروانه میکردند که با وجودِ پرجودِ او عالمیان آسوذه اند وامنِ عظیم وارزانیٔ نعمت بی‌نهایتست وهمچنان در زمانِ او علماء وشیوخ و افاضل در مدارس وخوانق مرفّه وجمع اند ، بی حدّ تحسینها می کردند ؛ حضرت مولانا فرموذ که یاران راست میگویند وآنچ میگویند صذ چندانست ؛

۲۸/۳ Z ۳۳ آ B ۳۱ آ K ۸۱ T, I, 114 ; H, I, 86

3 حمزه وار BZ : همزه وار K || 13 همچنان KZ : — B || 17 مرفه : BZ + وآسوده K || بی حد KB : بجد Z || می کردند KZ : می کرد B

10 _ 12 مرد . . . شکرف : MN ج ۱ ، ص۱۷۵/۲۸۴۶، ۲۸۴۱ ۲۸۴۷۰۰ ؛ MA ص ۲۹/۷۵ ، ۲۷ ، ص ۱/۷۶

امّا چیزی دیگر هست و این حکایت بذآن می ماند که جماعتِ حاجیان بزیارتِ کعبه می رفتند؛ مگر درویشی را در راه بادیه اشتری رنجور شذ؛ چندانک کوشیذند برنخاست بارِ اورا بر اشتری دیگر بارکرده اورا گذاشتند وگذشتند؛ همان لحظه جانورانِ وحشی وسباعِ برّی گِردِ او حلقه کرده یکی پیشتر نمی رفت؛ قافلهٔ حُجّاج درین حال حیران ماندند که عجبا جانورانش چرا پاره نمی کنند وامتناع می نمایند؛ شخصی از قافله باز گشت تا کیفیتِ حال را در یابذ؛ در گردنِ اشتر هیکلی بسته دیذ؛ چون هیکل را از او باز کرد و روانه شذ، فی الحال ددّان هجوم کرده پاره پاره اش کردند؛ اکنون بدانیذ وآگاه باشیذ که این عالم برمثالِ آن اشترست وعلماء وامراء وفقراء وغیرهم که درین عالمند برمثالِ آن قافلهٔ حاجیانند ووجودِ ما برمثالِ آن هیکل است که برگردنِ اشترِ عالم بسته اند؛ چندانک آن هیکل برگردنِ اوست بر کارست وقافلهٔ جهان بکامرانی روان باشذ، تا هیکل را بر مُوجَبِ یا اَیَّتُها اَلنَّفْسُ المطمئِنَّةُ ارْجِعی اِلَی رَبِّكِ رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً (۲۷/۸۹ـ۲۸) ازگردنِ اشترِ عالم بگشایند، آنگاه مشاهده کنیذ که عالم چه می شوذ وآدمیان بکجاها می روند وسلاطین وارباب عَلَم وقَلَم چه‌گونه فنا میگردند؛ یاران فریاذها کردند و زاریها نموذند، وگویند که درآن ایّام بوذ که حضرتِ مولانا نقل فرموذه سالی تمام نگذشت که تمامتِ سلاطینِ دنیا واَساطینِ دین واکابر وخواجگان در پیِ یک

2 اشتری KZ : اشتر B || 3 بار KZ : باز B || اشتری KZ : اشتر B || 6 چرا KZ : پاره B || 9 کرده KZ : کرد B || 12 چندانك KZ : چندان B || 15 کنید KZ : کنند B || که KZ : — B || 16 بکجاها Z : بجاها KB || 17 که B : — KZ

دیگر رحلت کردند و اقلیمِ روم یتیم و بی دولت فرو ماند و عالم زیر و زبر شد و بکلّی آثارِ خوشی و رفاهیت و جمعیّتِ خواطر از جمیعِ جهان مرتفع گشته، آنچنان شذ که فرموده بوذند الی ما شاءَ اللهُ تعالی

(۲۹/۳) همچنان منقولست که از خدمت مولانا شمس‌الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ که او گفت: روزی از پگاه بحضرت مولانا رفته بوذم؛ دیذم که درِ صحنِ مدرسه سیر می کنذ و بیتی عربی که صریحاً هزلست می گویذ و آن را در دیارِ عرب زنانِ قیحاب می گویند ولاغ می‌کنند و آن بیت‌را بجدِّ عظیم مکرّر می فرموذ

بیت (هزج)

بین الفَخِذَیْنِ نصف دانق عین الفَخِذَیْنِ دانقینِ
راسٌ دخلاوه أعطِ دِرهم کُلٌّ دخلاه دِرهمینِ

ومن از دور سرنهاده برجایِ خوذ متحیّر ماندم‌که صورتِ این بیت‌را معنی چه باشذ و بچه تأویل کنند؛ درحال جوابِ ضمیرِ من فرموذکه معنیٔ بیت چنانست که هرکه میخواهذکه بعالمِ فقر در آیذ قدمِ اوّل بایذکه یکٔ دانکِ دنیا را ترک کنذ وهرکه خواهذکه سرِّ فقررا دریابذ ودرآن سَیْران کنذ نصفِ دنیا را ترک کنذ و هرکه خواهذ که سر از گریبانِ فقرِ محمّدی بیرون آورذ، همهٔ دنیا را پشتِ پا زنذ وهرکه خواهذکه بدرجهٔ کمالِ فقرِ حالِ محمّدی رسذ دنیا وآخرت‌را

۲۹/۳ Z ۳۳آ B ۳۱آ K ۸۲ T, I, 116 ؛ H, I, —

1 فرو ماند BK : فرو ماندند Z || 4 همچنان BKZ : الحکایه Zh || 8 بجد عظیم Z : — KB || 11 ه رأس KZ : راش B || درهم : فی‌الاصل درهماً || 16 دنیا را KZ : دینار B || 17 دنیارا ZB : دینار B || 18 فقر BZ : — K

ترك كنذ ؛ تا بحضرت مولا وصول يابذ وچون بندهٔ مخلص خالصاً لِوَجْهِ اللهِ تعالی ترکِ ما سِوَی الله کنذ تمامتِ دنيا وعقبی وآنچ دروست فدای قدمِ آن مخلصِ خالص شوذ واين بيت را فرموذ

شعر (رباعی)

دنيا مِستان اگر بقا می طلبی   عقبی مستان اگر لقا می طلبی
هم دنيي وهم عقبي وهم جملهٔ كون   بگذار وبيا اگر خذا می طلبی

(۳۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در سماع تواجدِ عظيم نموذه حالاتِ بی نهايت كرد ودر اثنای آن حالت فرموذ که مَا رَأَيْتُ شَيْئاً إِلاَّ وَرَأَيْتُ ٱللَّهَ فِيهِ ؛ از ناگاه درويشی صاحب دل نعره زنان پيش آمذ که هرچند که گستاخيست ، امّا برمستان نگيرند ، اين لفظِ فيه ظرفيّت راست و در حقِ باری تعالی اين لفظ را اطلاق جائز نيست که او در ظرف باشذ يا در عالم ظرفی باشذ که او مظروفِ آن ظرف شوذ ، نقض لازم آيذ که چيزی برو محيط شوذ وخذا داخلِ چيزی وحيزی باشذ ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که اگر تو مستی ، ما مستِ هشياريم ؛ چه اگر اين سخن کامل وتمام نبوذی ما اين نمی گفتيم ؛ آری نقض وقتی لازم آيذ که ظرف غيرِ مظروف باشذ وظرف ومظروف دو چيز باشند ؛ چنانك عالمِ صفات ظرفِ عالمِ ذات شذه است وهر دو يك چيزند ، لا غير ؛ امّا اين که دو می نمايذ چون فی الحقيقة يکيست کَیْ نقض لازم آيذ که حق تعالی محيط است خارج را وداخل را که اگر داخلش نگوئيم ، پس محيطِ داخل نباشذ واو محيطست بر همه اشياء و قوام و قيامِ کل

۳۰/۳ Z ۳٤ آ B ۳۱ آب K ۸۳   T, I, 117 ; H, I, —

1 مخلص KZ ; مخلصی B || 12 شوذ BZ : باشذ K || 13 كه KZ : — B || 18 کی K : و BZ || 19 نگوئيم K : نگويم ZB || 20 و قيام KB : — Z

بوجودِ واجب الوجودست؛ پس ظرف نیز اوست ومظروف نیز اوست، تا احاطت بر همهٔ موجودات لازم آیذ وهُوَ بِکُلِّ شَیْءٍ مُحِیطٌ (۵۴/۴۱)؛ فی‌الحال درویش سر نهاذ ومرید شذ

(۳۱/۳) همچنان نقلست که روزی حضرت مولانا در دکّانِ شیخ صلاح‌الدین زرکوب رَضِیَ ٱللّٰهُ عَنْهُ نشسته بوذ ویاران گرد اگردِ دکّان حلقه زده بمعارف واسرار مشغول شذه بوذ؛ ناگاه پیر مردی سینه کوبان وعَلاَلا کنان در آمذ وسر بقدمِ مولانا نهاذه زاریها نموذ وگفت: هفت ساله فرزندکی داشتم واورا دزدیذند؛ چند روزست که در طلبِ او سر وپا برهنه بیچاره شذه ام ونمی‌یابم؛ هماناکه بحدّتِ تمام فرموذکه عجب چیزیست! تمامتِ عالمیان خذا را گم کرده اند واورا اصلا نمی‌جویند وطلبِ او نمی‌کنند وسینه کوبان بر سر نمی زنند؛ ترا چه شذه است که سینه کوبی می کنی؟ مردی پیر در هوای طفلکی خوذ را خراب ورسوا می کنی، چرا یکدم خالقِ عالم را نجوئی وازو استعانت واستغاثت نخواهی تا یوسفِ گمشذه را یعقوب وار بیابی؛ فی‌الحال پیرِ بیچاره سر نهاذه استغفار کرد وخوذ را پوشانیذن گرفت؛ درین حالت بوذکه از فرزندِ مفقودِ او خبر داذندکه موجود شذ؛ هماناکه آن روز چندانی خلایق عاشق ومرید شذندکه در شمار آیذ؟

۳۱/۳ Z ۳٤ آ B ۳۲ آ K ۸٤   T, I, 118 ؛ H, I, 87

---

6 شذه KB : — Z ‖ 9 او KZ : وی B ‖ سر وپا برهنه Zh : — ZKB ‖ شذه‌ام KZ : شدم B ‖ 10 خذا را KZ : حدار (!) B ‖ 11 کوبان KZ : کوبان B لا ‖ 12 کوبی KZ : کوبی B ‖ مردی KZ : مرد B ‖ 14 یعقوب وار ZK : یعقوب واره B ‖ 16 خبر KZ : خبری B

(۳۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در مجمعی معانی وحقایق می فرموذ؛ از ناگاه جوانی معتبر از دردرآمذ و بر بالای پیری بنشست، بعد از زمانی حضرت مولانا فرموذکه در زمانِ ماضی امرِ الٰهی چنان بوذ که هر جوانی که بر بالای پیران نشستی، فی‌الحال بزمین فرو رفتی، قصاصِ آن امّت بذآن شکل بوذی؛ اکنون درین زمان می بینم که جوانانِ نوخیز بی تحاشی ودهشت پیرانِ راه‌را لگذها می زنند وهیچ از خَسْفِ عاقبت ومَسْخِ باطن اندیشه نمی کنند، وفرموذ که روزی اَسَدُ اَللّٰهِ الغالِبْ، علیّ بن ابی طالب کَرَّمَ اَللّٰهِ وَجْهَهُ بنمازِ صبح بمسجدِ رسول می رفت؛ درمیانهٔ راه دیذ که پیر مردی یهودی پیش می روذ؛ امیرالمؤمنین ازآنجا که فتوّت ومروّت و حسنِ اخلاقِ او بوذ، محافظتِ ادبِ پیر کرده پیش نگذشت وآهسته آهسته در پیِ او می رفت؛ چون بمسجدِ رسول رسیذ، حضرت مصطفی علیه السلام برکوعِ رکعتِ اوّل خمیده بوذ؛ درحال بامرِ جلیل جبرئیل در رسیده دست بر پشتِ مبارکِ رسول نهاذ تا ساعتی توقّف کنذ که علی مرتضی از ثوابِ رکعت اوّلِ نمازِ صبح محروم نشوذ که ثوابِ رکعتِ اوّل بهتر از صذ ساله عبادتِ مقبولست والرَّکْعَةُ الاُولیَ خیرٌ مِنَ‌الدُّنْیَا ومَا فِیهَا فرموذهٔ رسولست؛ بعد ازآنک حضرت مصطفی صَلَوَاتُ اَللّٰهِ

T, I, 119 ; H, I, 88 ۳۲/۳ Z ۳٤ ب B ۳۲ آ K ۸٤

---

2 از در KZ : — B || بر KZ : در B || بالای Z : بالایِ BK || 3 بعد از . . . مولانا Zh : — KBZ || 6 پیران KBZ : + قدیم Zh || 7 و فرموذ که KZ : همانا که B || 9-12 بمسجد ـ رسول . . . : چون KZ : — B || 11 ادب Zh : — ZK || 12 السلام KZ : — B || 13 رکعت K ~ اول B || 14 ساعتی . . . که Zh : — KBZ

وسَلاَمُهُ عَلَيْه از نماز واورادِ معهود فارغ شد ودعا كرد، از جبرئیلِ امین سؤال کرد که سرِّ حالتِ امروزینه چه بوذ؟ جبرئیل گفت: سبب آن بوذ که علی در وقتی که بمسجد می آمد با پیری یهودی همراه شد، اورا معزّز داشته تبجیل نموذ وپیشتر ازو قدم ننهاذ وپادشاهِ قدیم سبحانه وتعالی روا ندیذ که علیّ مکّی از نیصابِ ثوابِ نمازِ صبح بی نصیب ماند، تا اینچنین عنایت فرموذ؛ اکنون جائی که مثلِ علیّ مرتضی رَضِيَ ٱللهُ عَنْه پیرکِ کافر را حرمت داشت فرموده درمقابلهٔ آن حرمت از حق تعالی چنین کرامات یافت، قیاس کن که اگر عاشقی صادقی پیری را که در راهِ خذا پیر شذه باشذ ودر ملّتِ مسلمانی محاسن سپیذ کرده بوذ وصحبتِ پیرانِ معنی را دریافته مقبولِ حق گشته باشذ، اکرام کنند وحرمت ورزذ واعتقاد بندذ، حق تعالی اورا درعوضِ آن چها بخشذ وچه لطفها کنذ ودر حقیقت عزّت ازآنِ خذاست ورسولِ او وازآنِ بندگانِ خاصِ او که وَلِلّهِ ٱلعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ (۸/٦۳)؛ الله الله اگر خواهی که پیوسته قرینِ بختِ جوان باشی، دامنِ پیرِ معنوی را محکم گیر که بی عنایتِ پیرِ راستین هرگز جوانی پیر نشذ وبکرامتِ پیرانِ معنی نرسیذ

1 سلامه علیه KZ : سلام B || 2 امین KZ : — B || 3 با KZ : تا B || 4 ننهاذ KBZ : + برموجب حدیث نبوی که بجلوا المشایخ فان تبجیل المشایخ من اجلال الله تعالی فرموده بود عمل کرد Zh || 7 پیرك BZ : پیر کی K || فرموذه KZ : فرموذ B || 10 پیران BZ : + قدیم و K

شعر (رمل)

پیر را بگـزین که بی پیر این سفر　　هست بس پُر آفت و خوف و خطر
کرده ام بختِ جوان را نام پیر　　کو ز حق پیرست نه از ایّام پیر
من نجویم زین سپس راهِ اسیر　　پیر جویم پیر جویم پیر پیر
پیرِ گردون نی ولی پیرِ رشاد　　در جهان والله اعلم بالسّـداد

(۳۳/۳) همچنان منقولست که روزی درمدرسهٔ مبارکْ معانی می فرموذ گفت : حق سبحانه وتعالی در قرآنِ مجید می فرمایذکه اِنَّ اَنْکَرَ اَلاَصْوَاتِ لَصَوْتُ اَلحَمِیرِ (۱۹/۳۱) ؛ چه از جمیعِ جانوران صوتِ زشت ومکروه را بذو منسوب کرده است ؛ معلومست یاران را که چه معنی دارذ ؟ یاران سرنهاذه ملتمسِ بیانِ آن شذند ؛ فرموذ که سائر حیوانات را مخصوص نالهٔ ووردی و تسبیحی هست که خالق و رازق خوذ را بذان یاذ می‌کنند ؛ چنانکْ حنینِ شُتر وزئیرِ شیر وانینِ نخچیر وطنینِ مگس ودویِّ زنبور وغیرهم وبر آسمان ملائکه وروحانیان را تسابیح و زَجَلْ است وبنی‌آدم را تسبیح و تهلیل وانواعِ عبادات باطنی وبدنی ، غیر از خرِ بیچاره که در دو وقتِ مُعیّن بانگْ می کند : یکی وقتی که آرزوی جماع کنذ، دوم در وقتی که گرسنه شوذ؛ چنانکْ گفته‌اند

۳۳/۳ Z ۳۵ آ B ۲۲ ب K ۸٦　　T, I, 122 ؛ H, I, 89

---

4 من . . . پیر پیر : — BK || سپس Zh : سبب Z || 8 چه KZ : — B || 11 حیوانات را BZ : حیواں K || تسبیحی KZ : وردی B || 16 یکی B : یك KZ || در وقتی KB : وقتی Z

---

2 ـ 3 پیر را . . . پیر : MN ج ۱ ، ص ۱۸۱ / ۲۹٤۳ ، ۲۹٤۰ ؛ MA ۲/۷۸ ، ۱

4 ـ 5 من نجویم . . . بالسداد : MN ج ٦ ، ص ٥١٠/٤١٢٤ ، ٤١٢١ ؛ MA ٦٥٠/٦٠٧

شعر (رمل)

كَحِمَارِ السَّوْءِ إِنْ اَشْبَعْتَهُ ضَرَبَ ٱلنَّاسَ وَإِنْ جَاعَ نَهَقْ

پس خر دایما بندهٔ فرج و گلوست ؛ وهمچنان هرکسی که در جانِ او دردِ خذا وناله‌ٔ عشق نباشذ ودر سرِ او سودائی وسرّی نبوَذ عِنْدَاللهِ تَعَالَی کمتر ازخرست اُولَئِكَ كَالاَنْعامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ (۱۷۹/۷) نَعُوذُ بِاللهِ مِنْهُ

شعر (رمل)

دانك این نفسِ بهیمی نرخرست زیرِ او بوذن ازآن ننگین ترست
گر ندانی ره هر آنچ خر بخواست عکسِ آن‌کن‌خوذ بوَذ آن راهِ راست

بعد ازآن فرموذکه در زمانِ ماضی پاذشاهی ز پادشاهِ دیگر بطریقِ امتحان سه گونه چیز در خواست کرد که ازآن سه چیز بدتر نبوَذ : یکی طعامِ بذ ، دوم نفسِ بذ ، سوم جانورِ بذ ؛ این پاذشاه از طعامها پنیر.فرستاذ و از نفوسِ بذ غلامِ ارمنی فرستاذ و از حیوانات خری فرستاذ ودر عنوانِ نامه این آیت را نشان کرد : إِنَّ اَنْكَرَ ٱلاَصْوَاتِ لَصَوْتُ ٱلحَمِيرِ (۱۹/۳۱)

(۳٤/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا با جمعِ یاران بسوی باغِ چلبی حسام الدین می رفتند وآن روز خذاوندگار بر خری

۳٤/۳ Z ۳٥ ب B ۳٥ آ K ۸۷ T, I, 123 ; H, I, 90

3 همچنان KZ : — B || 14 و در عنوان KZ : غیر آن عنوان B || 17 الدین KZ : — B

8 دانك . . . ننکین ترست : MN ج ٥ ص ۸۹ / ۱۳۹۲ : MA ۲۷/٤٦٦
9 کرندانی . . . آن راه راست MN ج ۱ ص ۱۸۲ / ۲۹٥٥ : MA ۹/۷۸

سوار شذه بوذ ؛ فرموذکه مَرْکَبُ الصَّالِحین است وچندین پیغامبران خر سواری کرده اند؛ چنانکْ شِیث وعُزَیْر ومسیح وحضرت رسولِ ما علیهم السلام

شعر (رمل)

خر برهنه برنشین ای بوالْفُضُول   خر برهنه نی که راکب شذ رسولِ

مگر یارِ ربّانی شهاب الدین گوینده نیز بر بهیمهٔ سوار شذه بوذ ؛ از ناگاه خرِ او بانگی بر کشیذ ؛ مذکور از سرِ غضب چند بار خررا بر سر بزد ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که حیوانِ بیچاره را چراش می‌زنی؟ برای آنکْ بارت می‌کشذ ؟ شکری نکنی‌که تو راکبی و او مرکوبِ تست ونَعُوذُ بِاللهِ اگر برعکس بوذی چه خواستی کردن ؟ حالیا نالهٔ او از دوحال بیرون نیست : یا برای گلوست یا برای فرج ، درین کار جمیعِ خلق مشترك اند وپیوسته درین کارند وتخمِ هوس را درین کارند؛ پس همه را بر سر بایذ زذن وسرزنش کردن ؛ هماناکه شهاب الدین نادم گشته فروذ آمذ وسُمِّ آن جانور را بوسیذه نوازش کرد

(۳۵/۳) همچنان منقولست که یکی از قلّتِ منال و کِلّتِ حال حکایت می کرد وشکایت می نموذ ؛ حضرت مولانا فرموذکه بِرَوْ بعد الیوم مرا دوست مدار تا دنیات بدست آیذ وفرموذ

T, I, 124 ; H, I, 91   ۳۵/۳ Z ۳۵ ب ۳۳ B آ ۸۷ K

12 جمیع خلق : KB — Z

5 خر برهنه . . . رسول : MN ج ۲ ، ص ۲۸۶/۷۲۵ ؛ MA ص ۱۲۰/۲۹

شعر (هزج)

بیا چون من شو ای متهرو نه دولت جو نه نعمت جو
گر ابلیس را چنین بوذی شه و صاحب علم بوذی

(۳٦/۳) همچنان فرموذ که روزی صحابهٔ حضرت رسول را علیه السلام گفت که ترا دوست می دارم ؛ گفت : چه ایستاذهٔ ؟ جوشِ آهنین بپوش واستقبالِ بلاها کن و قلّت را مستعدّ باش که بلا تحفهٔ محبّان و عاشقانست

شعر (سریع)

گفت اَلَسْتُ و تو بگفتی بلا سرِّ بلی چیست کشیذن بلا

باز فرموذ که عارفی از منعمی پرسیذ که مال را دوست می داری یا گناه را ؟ گفت : مال را دوست می دارم ؛ گفت : راست نمی گوئی بلکه گناه و وبال را دوست تر می داری ؛ نمی بینی که مال را فرو می گذاری و وبال وگناهرا با خوذ می بری وعند الله تعالی موأخذ می گردی ؛ اگر مردی ، جهدی کن که مال‌را بیگناه با هم ببری ، چون دوستش می داری چاره آنست که پیشتر از خوذ مال را بحضرتِ خداوندِ ذو الجلال فرستی . تا آنجا برای تو کارها کنذ که وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا (۲۰/۷۳)

۳٦/۳ Z ۳۵ ب B ۳۳ آ K ۸۷ T, I, 125 ; H, I, 91

2 a جو KZ : خو B || 3 b گر Z : که B || چنین KZ ~ شه B || 5 علیه السلام KZ : — B || 6 باش Zh : — BKZ || 7 عاشقانست KBZ : + عاشقرا یك بلا دربشین و دیگر در کمین است Zh

(۳۷/۳) الحکایه : همچنان یارانی که محرّمِ اسرار ومُحرمِ احرامِ آن کعبهٔ احرار بوذند ، رِضْوَانُ ٱللهِ عَلَيْهِمِ أَجْمَعِينَ ، روایت چنان کردند که روزی معین‌الدین پروانه اَعْلَی ٱللّٰهُ دَرَجَتَهُ در سرای خوذ اجتماعِ اکابر کرده بوذ وجمیعِ علماء وشیوخ وارباب فتوّت وگوشه نشینانِ خلوت ومسافرانی که از اقالیم رسیده بوذند ، درآن مجلس حاضر شذه وصدورِ عظام صدرها را گرفته بنشستند ، مگر پروانه‌را آرزو شذ که اگر حضرت مولانا نیز تشریفِ حضورِ پرنور ارزانی فرموذی چه بوذی ، همانا که شرفِ روزگارِ ما بوذی ؛ خدمت مجدالدین آتابک که داماذِ پروانه بوذ ومریدِ حضرتِ مولانا ، مردی بوذ پر فضائل ومعتقد ؛ برخاست وبدعوتِ مولانا اقدام نموذ ؛ ازینجانب میانِ صدور واکابرِ مشوّش صدور فُجْفُجهٔ در انداخت که اگر مولانا تشریف دهذ کجا نشیند ؛ باتّفاق گفتند که ما هر یکی در مقاعدِ عزِّ خوذ نشسته ایم ، او نیز هر کجا که خواهذ بنشیند ؛ چون مجدالدین آتابک بعبارتِ بلیغ تبلیغِ رسالت کرد ، حضرتِ مولانا چلبی حسام‌الدین واصحاب را جمع کرده روانه شذند ؛ یاران پیشا پیش می

۳۷/۳ Z ۳٦ آ B ۳۳ ب K ۸۸ T, I, 126 ; H, I, 92

3 چنان KZ : چنین B || کردند KB : کنند Z || 6 شذه BZ : بوده K || 11 مشوش BZ : موسوس KZh || 13 کجا Z : جا KB

14 مجدالدین آتابک : مجدالدین علی بن محمد الحسن المستوفی الارزنجانی است ودر ٦۷٦ ﻫ/۱۲۷۷ م فوت شد (ر.ك. به ابن‌بیبی، الاوامرالعلائیه، ص ٦٥٦ـ٦٦٠ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ص ۷۳ ، ۸۹ ، ۹۳ ، ۹٥ ، ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۱۸ ؛ دیوان سلطان ولد ، ص ۱٤۳ ؛ مکتوبات مولانا ، ص ۱٤ ، ۱٦ ، ۲۲ ، ٥۸ ، ۷۱ ، ۱۲٤ ؛ فیه مافیه ، ص ۲۸ ، ۲٦۰ ؛ سپهسالار ، ص ۱۰۰ ، ۳٥۱ ؛ تاریخ بیبرس (ترجمهٔ ترکی) ص ۸٦ ، ۱٥۲ ؛ T ج ۱ ، دیباجه ص LXXVII ـ LXXVIII)

رفتند وحضرتش در پیِ یاران می آمذ ؛ چون حضرتِ چلبی حسام الدین بسرای پروانه در آمذ ، تمامتِ اکابر اکرام کرده بالای صُفّه جا داذند ، در عقب حضرتِ مولانا در رسیذه ، پروانه وارکانِ دولت پیش دویذند ؛ پروانه دستِ مبارکِ حضرت خذاوندگار را بوسه ها می داذ وعذرها می خواست که حضرتِ خذاوندگار را زحمت شذ واما بندگان را رحمت شذ ، لطفها فرموذه ؛ چون بسرای در آمذ ، دیذکه زیر و بالای صُفّه اکابر نشسته اند ، السَّلامُ عَلَیْکُم ورَحْمَةُ اللهِ فرموذه در صحنِ سرای فرو نشست ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین برخاست وبزیر آمذه در پهلوی مولانا بنشست ؛ اغلبِ اکابر بموافقت فروذ آمذند وآنانکه از غلبهٔ نفاق اتّفاق کرده بوذند ، در ماندند ؛ مثلِ ناصرالدین وشیخ شرف الدینِ هریوه وسیّد شرف الدین ومَنْ تابَعَهم مِنَ السُّفَهاء که هر یکی در انواعِ علوم کتابخانهٔ بوذند ؛ گویند : سیّد شرف الدین مردی بوذ حکیم طبع ومتکلّم و گستاخ رَوْ وبذ روی وچون این حالت را بذیذ که تمامتِ بزرگان بموافقتِ او بزرگ از بالا زیر دویذند وحضرتِ آنچنان صدری در صفِّ نِعال صدری ساخته صدرها خالی ماند ، سر آغاز کرد که در صورتِ حال صدر کجاست ؟ و در مذهبِ اهل طریقت صدر چه جارا گویند ؟ قاضی سراج الدین گفت که در مدارسِ علماء صدر میانهٔ صفّه است که مسندگاهِ مدرّس است وشیخ شرف الدین هریوه گفت که در طریقهٔ اهلِ اعتکاف وپیرانِ خراسان کُنجِ زاویه

---

2 کرده ZB : کرد و بالضروری K || 4 حضرت KB : — Z || 9 آمذه BZ : + و K || 13 بذروی BZ : بذ رو K || 14 او BZ : آن K || 16 سر KZ : بسر B || 16 در صورت KB : صورت Z || 20 در طریقه KB : طریقه Z

صدر است و شیخ صدرالدین گفت که در مذهبِ صوفیان صدر در خوانق کنارِ صفّه را گونید وآن فی الحقیقه صفِ نِعالست ؛ بعد ازآن بر سبیل امتحان از حضرتِ مولانا سوأل کردند که محلِّ صدر در سُنّتِ شما کجاست ؛ حضرتش فرموذ که

شعر (رمل)

آستان و صدر در معنی کجاست   ما ومن کو آن طرف کآن یارِ ماست

صدر آنجاست که یار است . سیّد شرف الدین گفت کو یار؟ فرموذ که کوری نمی بینی

شعر (هزج)

تو دیذه نداری که بذو در نگری   ورنی ز سرت تا قدمت اوست همه

هماناکه بر خاست و بسماع شروع کرده ، سماع آنچنان گرم شذ که تمامتِ اکابر جامه ها بر خوذ چاک زدند ؛ عاقبة الامر بعد از وفاتِ مولانا چون سیّد شرف الدین بدمشق رسیذ نابینا شذ ؛ اوقات مگر یاران بذیذنِ او رفتندی ؛ ناله‌ها کردی و گریستی که دریغا دریغ که برجانِ من چها رفت و روایت می کرد که درآن ساعت که حضرتِ مولانا برمن بانگ بر زذ، دیذم که تُتُقِ سیه برابرِ نظر من گرفتند ؛ دیگر درکِ اشیاء نتوانستم کردن و رنگِ چیزی را دیذن ؛ امّا

---

1 که BZ : — K || خوانق Z : خوانیق KB || 2 وآن KZ : — B || 5 شعر KB : + گفت Z || 6 a استان K استانه BZ || 12 زذند KB : کردند Z || 14 رفتندی BZ : آمذندی K || 16 سیه KB : سیاه Z || 17 درک KB : ادراک Z

---

6 آستان . . . ماست : MN ج ۱ ، ص ۱۰۹ / ۱۷۸٤ ؛ MA ص ۱۰/٤۷

از حضرتِ او امیدها دارم که برمنِ بیچارهٔ مغرور عنایت کنذ؛ چه الطافِ اولیاء بی نهایتست؛ چنانک فرمودهٔ او بزرگست:

شعر (هزج)

مشو نومیذ ازآن جرمی‌که کردی که دریای کرم توبه پذیرست
گناهت را کنذ تسبیح و طاعات که در توبه پذیری بی نظیرست

(۳۸/۳) همچنان بعضی ار بابِ احباب روایتِ حکایت چنان کردند که این ماجرا در زمانِ جلال‌الدینِ قَرَطائی بوذه‌است که چون مدرسهٔ خوذ را تمام کردند اجلاسِ عظیم فرموذ کردن وهمان روز درمیانِ اکابرِ علماء بحث افتاذ که صدر کذامست وآن روز حضرتِ مولانا شمس‌الدین تبریزی بتَتَوِی آمده بوذ؛ در صفّتِ نِعال میانِ مردم نشسته بوذ وباتّفاق از حضرتِ مولانا پرسیذند که صدر چه جارا گویند؟ فرموذ که صدرِ علماء درمیانِ صفّه است وصدرِ عرفاء درکنجِ خانهٔ

۳۸/۳ Z ۳۷ ب B ۳٤ ب K ۹۰ T, I, 129 ; H, I, 94

---

1 مغرور BZ ; + غرور K || 4 پذیرست BZ : پذیریست K || 5 نظیرست BZ : نظریست K || 6 احباب Zh : — BKZ || 9 مولانا KB : — Z

---

7 جلال الدین قرطائی: در ۶۵۲ هـ / ۱۲۵۴ م فوت شده است؛ یکی از بزرگان دولت آل سلجوق بود (ر. ك. به ابن بیبی الاوامر العلائیه، ص ۵۹۳ - ۶۰۱ ؛ اقسرائی، مسامرة الاخبار، ص ۳۶ - ۳۸ ؛ Selçuk büyüklerinden Celalettin Karatay ile kardeşlerinin hayat ve eserleri, M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman; Konya، 1940 ؛ Büyük Karatay Medresesi، Konya dergisi, شماره ۴۹ - ۵۰، ص ۳۵ ؛ Selçuk Devri vakfiyeleri، Prof. Osman Turan. Belleten، ج ۱۱، تموز ۱۹۴۷، ص ۴۱۵ - ۴۲۹)

وصدرِ صوفیان در کنارِ صفّه ودر مذهبِ عاشقان صدر در کنارِ یارست؛ همانا که بر خاست وپهلوی شمس الدینِ تبریز بنشست؛ وگویند آن روز بوذ که مولانا شمس الدینِ تبریزی درمیانِ اکابرِ قونیه مشهور شذ ودر زمانِ پروانه دوم بار این حکایت هم واقع شذه

(۳۹/۳) همچنان منقولست که روزی معین‌الدین پروانه حضرتِ مولانا را سماع داده بوذ وجمیع علماء وعرفاء حاضر بوذند وگرمیٔ سماع تا نیمشب کشیذه تمامتِ آشها سرد شذه بیات گشت؛ پروانه شیخ محمد خادم را پیش خوانده قضیّهٔ طعام را بوی عرضه داشت؛ شیخ محمّد خادم آن معنی را میخواست که بطریقِ کنایت بحضرتِ مولانا باز گویذ؛ مولانا فرموذ که تا امیرِ آب آبهارا نبرّذ آسیاب کَیْ ایست کند وسکون یابذ وقرار گیرذ؟ پروانه سر نهاذ واشکها رانده آشهارا یغما فرموذ واز نو بنیاذِ طعام کردند

(۴۰/۳) الحکایه : در خبرست که بُقْراطِ زمان مولانا اکمل‌الدین طبیب طَیَّبَ اللّهُ ثَرَاهُ که از اکابرِ حکمای روم بوذه ونظیرِ خوذ نداشت؛ پیش از آنک مریدِ مولانا شوذ روزی بزیارتِ حضرتش آمذه بوذ؛ مولانا فرموذ که جهتِ هفتده یارِ گزیده مُسْهِل وحبّات ترتیب کنذ واصحابِ کرام باحتما مشغول شذند؛ آن روز که روزِ تناولِ دارو بوذ، علی الصباح حضرتِ مولانا بسوی خانهٔ

۳۹/۳ ـ ۴۰ Z ۳۷ آ B ۳٤ ب K ۹۱ T, I, 130 ; H, I, 95

2 تبریز B : تبریزی K — Z || 3 تبریزی KZ : —B || 9 مولانا KZ : — B || 11 آشها را KZ : آشها B || 17 شذند Z : بوذند K — B

۴۰/۳ الحکایه . . . ص ۱۲٤/۵ قند : سپهسالار، ص ۸۱ ـ ۸۲

اکمل‌الدین رفته ؛ حکیم را خبر کردند ، بیرون آمده سر نهاذ ؛ حضرت مولانا در آمذ و هفتده کاسه دارورا چنانک مهیّا کرده بوذ ، یگان یگان در آشامیذ ودر هرباری الحمد لله ربّ العالمین می‌فرموذ ؛ همانا که اکمل‌الدین از هیبتِ آن حالت در حیرت فرو مانده مجالِ مقالش نبوذ؛ بعد ازآن بجانبِ مدرسهٔ خوذ روان شذ ؛ تمامتِ اصحاب را ازین حال اعلام کردند ؛ همه شان متحیّر ماندند که مزاجِ مبارکِ لطیفِ نازکِ ریاضت بارهٔ او چه خواهذ شذن ؛ زمانی بمعارف مشغول شذه مستیها می نموذ وخدمتِ اکمل‌الدین ناچار برخاست وآهنگِ مدرسه کرد تا کیفیّتِ حال را در یابذ ؛ می بینذ که در محرابِ مدرسه برمثالِ آفتاب تکیه زده بشرحِ حقایق وبسطِ دقایق مشغول شذه است ؛ اکمل‌الدین سرنهاذه پرسیذ که مزاجِ مبارك وطبیعت چونست؟ بطریقِ مطایبه فرموذ که تَجْرِی مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ (۲/۲۵ ، ۲۶۶) ؛ گفت تا حضرتِ خذاوندگار از آب پرهیز کنذ ؛ درحال فرموذ که جَلید بیاوردند وخرد کرده ازآن یخپاره‌ها خوردن گرفت؛ چندانی بخورد که در بیان آیذ ؛ بعد ازآن بجانبِ حمام روانه شذ وچون از استحمام فارغ گشت ، بسماع شروع فرموذ ، تا سه شبانروز در سماع بوذ ؛ همانا که اکمل‌الدین دستار بر زمین زده افغان می کرد ونعره‌ها می زذ که این حالت مقدورِ بشر نیست واین قدرت را از اولیاء کسی ننموذه است ؛ همان ساعت با اولاد واعقابِ خوذ مرید وبنده شذ وحکایت را با حکماء واطبّای عهد باز گفت ، باخلاصِ تمام بجمعهم مرید شذند واقرار

---

2 چنانک K : چنان ZB || بوذ KZ : — B || 7 او KZ : — B || 11 پرسیذ KB : پرسیده Z || 13 خذاوندگار BZ : مولانا Z || 14 بخورد Z : خورد KB || 15 آیذ KB : نایذ Z || 16 شبان روز KZ : شبانه روز B

کردند که این مردِ مردانه مُؤَیَّدْ مِن عِنْدَ اللّه است وذاتِ عالی صفاتست و حکیم الٰهیست

شعر (رمل)

گر ولی زهری خورذ نوشی‌شوذ ورخورذ طالب سیه هوشی شوذ
زآن نشذ فاروق‌را زهری گزند که بُذ آن تریاقِ فاروقیش قند

(۴۱/۳) همچنان مگر درآن روزها درمیانِ حکمای شهر وعلمای دهر، بحثی عظیم افتاده بوذ که نفسِ آدمی بخون زنده است یا بچیزی دیگر؟ اطبّاء علی‌العموم مسئله‌ٔ جامعی گفتند که البتّه بخون زنده است؛ چه اگر خونِ آدمی بکلّی بروذ، فی‌الحال بمیرذ وفقها را مُلزم کردند؛ علماء باتّفاقِ تمام بحضرتِ مولانا آمده این مسئله را عرضه داشتند؛ فرموذ که البتّه محقّق شده است که آدمیان بخون زنده‌اند؛ همه‌شان گفتند که در مذهبِ حکماء چنانست ودر آنجا اَدِلّهٔ حِکَمی وبراهینِ معقول گفتند؛ مولانا فرموذ که مذهبِ حکما نه چندانست؛ بلک آدمی بخذا زنده است نه بخون؛ هیچ کسی را مجالِ لِمْ وَلَا نُسَلِّمِ نبوذ

۳/۱: Z ۳۷ ب B ۳۵ آ K ۹۲ T, I, 132 ; T, I, 96

8 یا KZ : تا B || 13 معقول KZ : معقولی B || نه KZ ; — B || 14 مجال KB ; — Z || و B : — KZ

4 گر ولی . . . شوذ : MN ج ۱، ص ۱۶۰/۲۶۰۳ ; MA ۱۶/۶۹
5 زان نشذ . . . قند : MN ج ۵، ص ۲۶۹/۴۲۳۸ ; MA ۲۵/۵۴۹

شعر (رمل)

فلسفی را زهره نی تا دم زند / دم زند دینِ حقّش برهم زند

بعد از آن فرمود که فصّاد بیارند؛ همانا که از دو دستِ مبارکِ خود فصد کرده چندانی بگذاشت که تمامتِ خون از عروق بیرون آمد ودر جایگاهِ نیش زرد آبی بیش نماند وبطرفِ حکماء التفات فرمود که چونست؟ بخون زنده اند یا بخدا؟ همگان سر نهادند وبقدرتِ مردانِ خدا ایمان آوردند؛ فی‌الحال برخاست وبحمّام در آمد؛ چون بیرون آمد بسماع شروع کرد

(۴۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس‌الدینِ ملطی رحمه الله روایت کرد که روزی بحضرتِ مولانا رفته بوذم؛ دیدم که در جماعتخانهٔ مدرسه تنها نشسته بوذ؛ سر نهاذم ونشستم؛ فرموذ که نزدیك بیا! قدری پیشتر رفتم؛ بارها فرموذ که نزدیک بیا! چندانی پیشتر غژیذم که زانوی من بزانوی مبارکش رسیذ ومرا از غایتِ دهشت وتحاشی اقشعراریٔ عظیم در باطن ظاهرشذ؛ فرموذ که چنان بنشین که زانوی تو بزانوی من متّصل شوذ؛ همانا که از مناقبِ حضرتِ سیّد برهان‌الدین واز کراماتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی قدّس الله سرّهما چندانی

۴۲/۳ Z ۳۸ آ B ۳۵ ب K ۹۳ T, I, 133 ; H, I, 97

2 دین BZ : دید B ‖ 3 همانا KZ : — B ‖ مبارک KB : — Z ‖ 4 چندانی KZ : چندانك ‖ B بگذاشت BZ : بگذشت K ‖ 6 زنده اند BZ : زنده است K ‖ 7 وبحمام ... آمد BZ : — K ‖ رحمه الله KZ : — B ‖ 12 که K : — ‖ BZ چنان KZ : چنین B ‖ 16 تبریزی KZ : تبریز B

2 فلسفی ... زند : MN ج ۱، ص ۱۳۱ / ۲۱۰۵۱ : MA ۲۷/۵۶

بیان فرموذ که من بیخوذ شذم ؛ پس آنگاه فرموذ که حضرتِ سلطانِ ما عِنْدَ ذِکرِ ٱلصَّالِحِینَ تَنَزِلُ ٱلرَّحْمَةُ فرموده است یعنی درجائی که ذکرِ صالحانِ امّت کنند، بارانِ رحمت فرو می بارذ ؛ امّا درآنجا که ذکرِ ما روذ خذا می بارذ

(۴۳/۳) همچنان منقولست که اوقات چون حضرتِ مولانا بحمام می رفت حرمِ او کرا خاتون رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا یاران را سپارش میکرد که حضرتِ مولانا را نگاه داریذ که او را از خوذ فراغتِ کلّیست، یاران قالیچه ونمچین با هم می بردند و در سردابه می گستردند وقتها درآنجا آرام می گرفت ومُغَمِّزی می کردند ؛ مگر شبی در قلبگاهِ زمستانِ شدید بحمام رفته بوذ ؛ یاران بر عادتِ قدیم قالیچه ومقرمه برده در سردابه راست می کردند ؛ هماناکه چون برهنه شذ ودر آمذ، نظری کرد وباز بیرون جست ؛ زمانی کشیذ درپیِ او بیرون آمذه دیذند که بر سرِیخپارهٔ ایستاذه ویخپارهٔ دیگر بر سرنهاذه بوذ ؛ یاران فریاذکردند ؛ گفت : نفسم بذ می آموزذ وگستاخ می شوذ ؛ لله الحمد درویشانیم ازآلِ فرعون نیستیم ؛ ازآلِ پادشاهیم که سلطانِ فقرا بوذ، دستار وفرجی پوسیذه روان شذ

(۴۴/۳) همچنان روزی حضرتِ سلطان ولد نقل فرموذ که حضرت والدم دایما می‌فرموذ که من پنج ساله بوذم که نفسم مرده بوذ ودر حالِ جوانی وکهولت چون بجدِّ تمام بریاضت وشبخیزی مشغول می شذ

۴۳/۳ Z ۳۸ آ B ۳۵ ب K ۹۳ T, I, 134 ; H, I, 98

7 نگاه BZ : + می K ‖ 8 قالیچه و KZ : — B ‖ درآنجا KZ : آنجا B ‖
9 قلبگاه BZ : قلب K ‖ 12 کرد Z : بکرد KB ‖ 12 - 13 که بر KZ : و B

و مبالغه می نموذ ؛ پرسیذم که روزی مرا چنان حکایت فرموذه بوذی ؛ این دم چونست که شب و روز قرار وآرام نداری؟ فرموذ که بهاء الدین ، نفس قوی عیّارست ؛ می ترسم که مباذا از ناگاه از جائی سر زند و شجاع الدینِ عقل را مغلوب و منکوب گرداند

شعر (رمل)

نفس را هِل تا بگریذ زار زار　　　تو ازو بستان وام جانگزار
مصحفِ سالوسِ او باور مکن　　　خویش‌با او همسیر و همسَر مکن

(۳/٤٥) الحکایه : همچنان از حضرت چلبی حسام الدین قدّسَ اللهُ رُوحَهُ العَزیزَ منقولست که سیّد شرف الدین را محبّتی بوذ ، از اکابرِ شهرِ قونیه و او را پسری بوذ ، صاحب جمال ، یوسف مثال و اکثر خلایق شیفتهٔ حسنِ او شذه بوذند وآن پسر از صمیمِ جان و دل عاشق وربوذهٔ حضرت خذاوندگار گشته بوذ ودائما نامِ او می برد و سوگند بخاکِ پای آن حضرت می خورد ؛ پذرش چندانک ازآن حالت او را منع می‌کرد . ممتنع نمی‌شذ ؛ بلک عشق و صدقِ او دائم مضاعف می گشت؛ روزی وا پذرِ خوذ گفت : اگر مرا دوست می‌داری وخواهانِ منی ، می بایذ که حضرتِ مولانا را بخانه دعوت کنی و سماع دهی ومرا

۳/٤٤ـ٤٥ Z ۳۸ ب B ۳٥ ب ۳٦ آ K ۹٤　　　T, I, 135; H, I, 98

1 مبالغه Z : مبالغه‌ها KB || روزی KZ : + که B || بوذی BZ : بودید K || 2 قرار و ارام Z : آرام و قراری KB || نداری BZ : ندارید K || 6 b بستانْ BZ : + و K || 9 سید KBZ : + خواجه Zh || 15 وا KB : با Z || 16 می KZ : — B

7 مصحف . . . همسر مکن : MN ج ۳ ، ص ۲۰۰۰/۱٤٥ ؛ MA ۱۰/۲٥۹

بنده و مریدِ او سازی و الاّ من خوذرا هلاك می کنم ویا از شهر خوذ دیوانه‌وار آواره می‌شوم ؛ خواجهٔ بیچاره از غایتِ محبّتِ فرزند طوعاً وکرهاً راضی شذه بخدمتِ سیّد شرف‌الدین آمذ وکیفیّتِ حال را باز گفت ؛ سیّد شرف‌الدین که از جملهٔ معجبانِ مُکابِر بوذ، بطریقِ انکار بخواجه تعلیم داذ که چون فرزندت مرید شوذ از مولانا سؤال کن که این فرزندِ من بهشتیست و دیدارِ حق را خواهذ دیذن یا نی؟ تا چه جواب دهذ ؛ خواجه تمامتِ اکابر و صدور و علمای شهر را دعوت کرده سماعی عظیم داذ ؛ بعد ازآن که سماع بنشست وطعام خورده شذ، پسرِ خوذ را پیش‌کشیذه مرید کرد، پیش ازآنك خواجه سؤال کنذ ، حضرتِ مولانا فرموذ که این فرزندِ نیکبخت از جملهٔ بهشتیانست ولایقِ دیدارِ الله گشته است وغریقِ رحمتِ حق شذه ؛ آخر امثالِ این فرزند درین شهر بسیارانند؛ چرا بسوی ما رغبت نمی‌کنند وارادت نمی‌آورند؟ خواجه گفت : این را خذا چنین‌کرد ؛ فرموذ که حالیا اوّل بسخنِ تو خذا را دیذ وخذاش بطرفِ ما فرستاذ ؛ چه اگر خذاش نخواستی وقبولِ حضرتِ خوذ نکردی ، بجانبِ ما نیامذی و الهام الله معاون ومرشدِ او نشذی ؛ درحال خواجهٔ مسکین سر در قدمِ مولانا نهاذه مرید شذ و از سلکِ عاشقانِ واصل گشت

---

1 خود KB : — Z || 3 و KZ : او B || شذه ZB : شد K || آمذ KŻ : — B || معجبان KZ : معجران (!) B || 5 شوذ KZ : شد B || 6 چه KZ : — B || 7 کرده KB : کرد Z || 13 این را KZ : این B || کرد KZ : — B || 16 در قدم KB : قدمِ Z

(۴۶/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه رحمه الله در دیوانِ سرای خوذ گفته باشذ که حضرتِ خذاوندگار پادشاهِ بی نظیرست و مثلِ او سلطانی نپندارم که در قرنها ظهور کرده باشذ ؛ امّا مریدانش بغایت مردمِ بذند و فضول نفس ؛ مگر یکی از جملهٔ محبّانِ حضرتش که آنجایگاه حاضر بوذ ، ازغایتِ دردِ دل تحمّلِ آن سخن نکرده این خبر را بحضرتِ مولانا رسانیذه ؛ تمامتِ یاران شکسته دل گشتند ؛ همانا که حضرتِ مولانا رقعهٔ بخدمتِ پروانه ارسال فرموذ که اگر مریدانِ من نیک مردم بوذندی ، خوذ من مریدِ ایشان می شذم ؛ از آنچ بذ مردم بوذند که بمریدیشان قبول کردم تا تبدّل یافته نیکو شوند ودرسلکِ نیکان و نیکوکاران در آیند

شعر (سریع)

کور نیم لیک مرا کیمیاست این درمِ قلب أزآن می خرم

باز فرموذ که بروانِ پاكِ حضرتِ پدرم تا حق تعالی ضامنِ ایشان نشذ که ایشان را رحمت کند واز جملهٔ مقبولانِ خوذ گرداند، بمحلّ قبول نیفتاذند ودر دلِ پاكِ عباد الله جا نکردند

شعر (منسرح)

رحمتیان رسته اند لعنتیان خسته اند ما ز پیِ رحمتِ قومِ لعین آمذیم

چون پروانه رقعهٔ رفیعِ آن سلطان را مطالعه کرد اعتقادش یکی در هزار

۴۶/۳ Z ۲۹ آ B ۳۶ ب K ۹۰ T, I, 137 : H, I, 99

---

4 مردم KZ : — B || مکر KZ : + که B || 10 تبدّل BZ : تبدیل K || 12 خرم KBZh : خورم Z || 17 لعنتیان KZ : لعنتیان (!) B

گشته برخاست و پیاذه بحضرتِ مولانا آمذه عذرها خواست و استغفار کرده بسی شکرانها بیاران ایثار کرد

(٤٧/٣) همچنان منقولست که روزی صاحب فخرالدین ابوالخیرات رحمه الله گفته باشذ که حضرتِ مولانا پاذشاهِ بزرگوارست، امّا اورا می باید از میانِ مریدانش بیرون کشیذن و ایشان‌را تلف کردن ؛ چون خبر بحضرت مولانا رسیذ، تبسّم فرموذه گفت : اگر توانند بیرون کشیذن، بعد ازآن فرموذ که عجبا این یارانِ ما چرا چنین مبغوضِ نظرِ اهلِ دنیاست ؛ مگر که محبوب و مقبولِ نظرِ عنایتِ حق اند ؛ چه تمامتِ عالمیان‌را در غلبیر کردم ، هماناکه همه شان فرو رفتند غیر ازین یارانِ ما که برسرِ بالا آمذه اند ؛ جسمِ ما جانِ یارانست، جسمِ یارانِ ما جانِ عالمیانست ؛ اگر دانند واگر ندانند

٤٧/٣ Z ٣٩ ب B ٢٦ ب K ٩٦ T, I, 138 _ 39 ; H, I, 100

9 فرو Z : فرود KB || 11 دانند KZ : دانید B || ندانند KZ : ندانید B

3 صاحب فخرالدین ابو الخیرات : فخرالدین علی بن حسین الرومی است که تقریبا پنجاه سال در بندگیِ آل سلجوق بامور دولت مشغول شده است ؛ چشمه‌ها ، مدرسه‌ها ، کاروان‌سراها و زوایا ساخته است ؛ ازین جهت بابو الخیرات مکنی گشته است : در ٦٨٧ ﻫ / ١٢٨٨ م فوت شده است (ر. ك. به ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ص ٦١٧ _ ٦١٨ ، ٦٣٣ ، ٦٣٦ ، ٦٥٢ _ ٦٥٦ ، ٦٩٨ _ ٦٩٩ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ر.ك. به فهرست ؛ تاریخ بیبرس ، ر.ك. به فهرست ؛ تاریخ آل سلجوق درآناطولی ، ص ٣٦ _ ٤٠ ، ٤٤ - ٤٩ ، ٦١ ؛ خلیل ادهم ، قیصریه شهری ، ص ١٠٤ Selçuk veziri Sahib Ata ile ، M. Ferit ve M. Mes'ut oğulların hayat ve eserleri ؛ T ، ج ١ ، دیباجه ، ص XC - XCII)

(۴۸/۳) الحکایه : همچنان پیرانِ صحبت و یارانِ خدمت روایت چنان کردند که در جوارِ مدرسهٔ مولانا جوانی بوذ تجارت پیشه؛ مرید و محبِّ خاندان شذه بوذ و هوسِ آن می‌کرد که بجانبِ مصر سفر کند ودوستانش منع می‌کردند؛ همانا که نیّتِ آن جوانِ صادق معلومِ حضرتِ مولانا شذه فرموذ که البتّه بمصر مرو و ترکِ این سفر کن وآن جوان ازآن دغدغه اصلا آسایشی نداشت، علیها شبی بیرون آمذ وعزیمتِ دیارِ شام کرده چون بشهرِ انطاکیه رسیذ، بکشتی نشسته روانه شذ؛ همچنان از قضای آسمانی کشتیٔ او در فرنگستان کیسدانیٔ (؟) گرفتار گشت؛ وآن جوان را اسیر کرده در چاهی کردند وهر روز سدّ رَمَقی بوی می داذند، تا چهل روز تمام در آنجایگاه بماند و شب وروز زاریها می‌کرد وبحضرتِ مولانا لابه ها می نموذ که این جزای جرأتِ منست که امرِ پادشـاهِ خوذ را شکستم وبهوای نفسِ شوم متابعت نموذم؛ همانا که شبِ چهلم حضرتِ مولانا را در خواب دیذ؛ فرموذ که ای فلان فردا روز هرچه این کافران از تو سؤال کنند در جواب بگو که می دانم تا خلاص یابی؛ آشفته‌وار بیذار شـذ وشکرها کرده سرنهاذ ومراقبِ تعبیرِ خواب شذ؛ دیذ که جماعتی فرنگان آمذند ویکی‌را ترجمان کرده ازین جوان پرسیذند که از حکمت چیزی می دانی

۴۸/۳ Z ۳۹ ب B ۳۶ ب K ۹۷ T, I, 139 : H, I, 101

1 الحکایه KB : منقولست که Z || 9 معلوم KZ : مملول م B || 7 انطاکیه B : انطالیه KZ || 8 روانه BK : روان Z || از قضای Z || قضای KB : کسدانیٔ Z || کیسدانیٔ KZ : کستانی B || 10 سد KZ : صد B || 14 این KZ : — B || 13 دیذ KZ : دیده B || 15 شذ KZ : شده B || 16 جماعتی KZ : خلق B || 17 کرده KZ : کردند B

وطبیبی توانی کردن که امیرِ ما رنجور شـده است ؛ گفت : می دانم ؛ فی الحال از چاه بیرون کرده بحمّامش بردند وخلعتِ نیکوش پوشانیذه بخانهٔ رنجورش بردند؛ جوانِ بیچاره بالهام الٓهی فرموذ که هفت گونه میوه آوردند ، نَقُوعی ترکیب کرده قدری محموده در آنجا تعبیه کرد و سه بار نامِ مولانا را بر زبان رانده شربت را در خوردِ رنجور داذ؛ بعنایتِ یزدان و همتِ مردان دو سه مجلس اجابت کرده امیرِ فرنگ خوش شذ وچون عنایتِ آنحضرت همراهِ آن جوان بوذ ، اگرچه عامیْ محض بوذ، صاحب حکمتش کردند ومعاونت فرموذند

شعر (رمل)

شیرِ مردانند در عالم مدد آن زمان کافغانِ مظلومان رسذ

بعد ازآنک امیرِ فرنگ برخاست وصحّتِ کلّی یافت ، آن جوان را گفت : بخواه از من چه می خواهی ؛ گفت : می خواهم که آزاذم کنی تا بوطنِ خوذ روم وصحبتِ شیخِ خوذ را در یابم ؛ واز عظمتِ ظهورِ خذاوندگار باز گفت وحکایتِ سفر وخواب را شرح کرد ؛ همانا که مجموعِ فرنگان نا دیذه محبّ وعاشق شـذند وبذآن سـبب او را آزاذ کرده با اسبابِ مُستوفا وارمغانیها روانه کردند ؛ چون بدار الملکِ قونیه رسـیذ ، پیش ازآنک بخانهٔ

۴۸/۳ Z ۳۹ ب B ۳٦ ب K ۹۷ T, I, 139 ؛ H, I, 101

2 بیرون KZ : — B || 3 کونه KZ : — B || 4 در آنجا BZ : — K || کرد Z : کرده BK || 5 رانده Z : + و BK || داذ Z : داذ K || 7 کردند KB : کرد Z

7 شیر . . . رسذ : MN ج ۲ ، ص ۳۵۲ / ۱۹۳۳ ؛ MA ص ۲٤/۱٤٦

خوذ روذ آهنگِ زیارتِ حضرتِ مولانا کرده چون از دور روی مبارکش را بدیذ، سجده کنان هردو پایش را درکنار گرفته بوسه ها می داذ و روی بر قدمهاش می مالیذ و می گریست؛ حضرت مولانا بر روی آن جوان بوسه‌ها داذه فرموذ که نیک بوذ که فرنگ را خوش کردی، آنگه رفتی؛ بعد الیوم بنشین و بکسبِ حلال مشغول شو و قناعت را درپیش گیر که نسبت بعیّارِ دریا واضطرابِ کشتی و اضطرارِ اسیری وظلمتِ چاه زحمتِ قناعت رحمتِ محض است

(۴۹/۳) همچنان منقولست که روزی اصحابِ صحبت حکایت می کردند که امرا و اکابرِ زمان بنزدِ شیوخِ شهر بجدّ می روند و بزیارتِ این حضرت کمتر می آیند؛ عجبا سببِ آن چه باشذ و از چیست؟ مگر که این عظمت را نمی بینند وازین اسرار محجوبند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که نیامذن را می بینیذ، ازین طرف راندن را نمی بینیذ؛ چه اگر ایشان را راه دهیم تشنگان و یارانِ ما را جا نماند؛ آن بوذ که علی‌الصباح تمامتِ امرای شهر مثلِ فخرالدین و معین‌الدین پروانه و جلال‌الدین مستوفی و امین‌الدین میکائیل و تاج‌الدین

۴۹/۳ Z ۴۰ آ B ۳۷ آ K ۹۸ T, I, 142 : H, I, 103

---

1 کرده BZ : کرد K || 2 کنان KBZ : + نزدیك رسید Kh || پایش را KZ : پایش B || 5 آنکه KZ : آنك B || 8 صحبت KZ : — B || 10 که KZ : — B || عظمت را KZ : عظمت B || 12 راندن KZ : بدن را (!) B

---

14 جلال‌الدین مستوفی : جلال‌الدین محمود مستوفی است از اکابر رجال روم که در آغاز سلطنت غیاث‌الدین کیخسرو بن قلج ارسلان متصدی منصب استیفا شد (ر. ك. به ابن بیبی، الاوامر العلائیه، ص ۶۵۶، ۶۶۴ – ۶۶۵، ۷۲۵، ۷۳۰ – ۷۳۱، ۷۳۳، ۷۳۴؛ اقسرائی، مسامرة الاخبار، ۷۴، ۸۹، ۹۳، ۹۷، ۱۰۰، ۱۰۲ : T، I دیباجه ص LXIV – LXV)

14 امین‌الدین میکائیل : در ۶۷۶ ﻫ/۱۲۷۷ م کشته شده است . یکی از رجال

معتز و اولادِ خطیر و بهاالدین ملکِ السواحل و نورالدین ولد جیجا و مجدالدین آتابک و غیرهم طَیَّبَ اللهُ ثَرَاهُم باتّفاقِ تمام بزیارتِ حضرت مولانا درآمدند؛ صحن وصفّهٔ مدرسه چنان پرشد که هیچ یاری را جای نماند واصحاب بکلّی بیرون آمدند؛ چه حضرت مولانا چندانی معارف ومعانی و لطایف وظرایف فرموذ که در اطباقِ اوراق گنجد؟ و همگان را سیراب گردانیذه مستِ شرابِ الٓهی گشتند وآن روز اصحاب را اصلا التفات نفرموذ؛ یاران نه چنان متألّم ومجروح روح شذند که توان گفت؛ چون امرا بیرون آمذند یاران فریاذکنان در پای خذاوندگار افتاذند که از وظیفهٔ معارف وحقایقِ امروزینه محروم ماندیم؛ مرحمت فرموذه یاران را استمالت و تسکین داذ؛ بعد ازآن فرموذ که اِنَّمَا اَلصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ (۹/۶۱) معارف و اسرارِ ما فی

5 اوراق KZ : او B || 10 یاران KZ : — B || 12 معارف KB : — Z

دولت آل سلجوق بود (ر.ک. ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ص ٦٨٩ ، ٦٩٣ ، ٦٩٦ ، ٦٩٨ ؛ اقسرائی ، ص ٧٤ ، ١٢٢ ؛ TM ، ج ٢ ، ص ١٠ ؛ T ، ج ١ ، دیباجه ص LXIV)

1 تاج الدین معتز الخراسانی : پسر قاضی القضاة محیی الدین طاهر است ؛ از جانب هلاکو خان بروم آمده است (ر. ک. به اقسرائی ، ص ٤٩ ، ١٥٤ ، ٣١٩ ؛ ابن بیبی ، ص ٦٣٣ ـ ٦٣٤ ، ٦٤٧ ؛ مکتوبات مولانا جلال‌الدین ، ص ٢٧ ، ٦٣ ـ ٦٤ ، ٨٠ ، ٩١ ، ١٠٢ ، ١١١ ، ١٢٢ ، ١٤٠ ؛ T. ج ١ ، دیباجه ، ص LXX ـ LXXI)

1 اولادخطیر : نامشان شمس‌الدین وضیاءالدین است که پسرهای خطیر زنجانی بودند؛ هر دو عاصی شدند و در ٦٧٥ هـ/١٢٧٧ م بقتل رسیدند (ر. به ابن بیبی، الاوامرالعلائیه، ص ٦٦٢ ـ ٦٦٩ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ٩٧ ، ١٠١ ، ١٠٩ ، ١١٠ ؛ تاریخ آل سلجوق ، ص ٢٧ ـ ٣٩ ؛ دیوان سلطان ولد ، ص ١٤٥ ؛ مکتوبات مولانا جلال‌الدین ، دیباجهٔ ناشر ، ص ٢١ ؛ T ، ج ١ ، دیباجه ، ص XCII ـ XCIV

الحقیقه حصّهٔ یارانست، هماناکه بر سرِ جانِ دیگران نیز از برکتِ اصحابِ ما فائض می شوذ؛ چنانک شیرِ گوسفندرا دیگران بطفیلِ برّهٔ او می نوشند ووقوعِ این حالت هم از تشنیع و ایرادِ یاران بوذ؛ وقتی که امرا بزیارتِ ما تردّد کنند یاران برنتابند وراضی نشوند؛ پس دعاها می بایذ کردن تا ایشان در پیِ ضبطِ مصالحِ خلق و اشغالِ خوذ مشغول باشند وباوقاتِ درویشان زحمت و تشویش نیارند، تا آن رزقِ حلالی و نورِ جلالی خاص ازآنِ یارانِ ما باشذ

(۳/۵۰) الحکایه: همچنان منقولست که روزی حضرتِ خداوندگار را در اجلاسِ شیخی اتّفاق افتاذ؛ مگر شیخ صائن الدینِ مقریٔ سبعه خوان بخواندن وَ الضُّحَیٰ (۹۳/ ۱) رسیذه تا آخرِ سوره بیاماله خواندن گرفت؛ می خواند که والضُّحیِ واللَّیْلِ إِذا سَجِیِ مَا وَدَّعَکَ رَبُّکَ وَمَا قَلِیِ (۹۳/ ۱ ـ ۳)؛ حضرتِ خداوندگار عظیم منفعل شذ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین بتمهیدِ عذرِ آن آغاز کرد که این مقری قراءت کِسائی می خواند؛ خداوندگار معذورفرمایذ، فرموذ که چلبی راست می فرمایذ، امّا مثالِ ایشان بذآن فقیهِ تُرك می ماند که از سفر رسیذه بوذ؛ نحوییٔ ازو سؤال کرد که مِنِ اَیْنَ اَنْتَ قال مِنْ طِیس، بجای آنک طوس گویذ؛ نحوی گفت: واللهِ مَا

۳/۵۰ Z ۴۰ ب B ۳۷ ب K 99 T, I, 143 ؛ H, I, 104

---

1 جان BZ : — K || نیز از KZ : هزار B || 3 یاران Zh : یاران را KBZ || 4 نتابند K نتابذ Z نیابند B || خوان KBZh : — Z || 12 حضرت KB : — Z

---

8 — ص ۱۳۶ / ۱۴ الحکایه ... شذ : ر. ك. به فیه مافیه، ص ۱/۸۱ و حواشیٔ ناشر ص۲۹۵ ؛ T، ج ۱، دیباجه، ص XXXVI

سَمِعْتُ اَنا اسمَ هذا البَلَدِ فی عُمْرِی ، فقیه گفت : نمی دانی که مِنْ حرفِ جرّست ، در طوس در آمذ آن را طیس کرد ؛ نحوی گفت : من در نحو چنین خواندم که مِنْ حرفی را جرّ کنذ ، امّا نشنیذم که شهری را در گرداند ؛ فی الحال مقری سر واز کرده بنده و مرید شذ

(۳/۵۱) همچنان روزی حضرتِ مولانا اصحاب را معانی می فرموذ ؛ در اثنای سخن حکایتی مثال آورد که مگر نحویئ در چاه افتاده بوذ ؛ درویشی صاحب دل بر سرِ چاه رسیده بانگی زذ که ریسمان ودُوْل بیاریذ ، تا نحوی را از چاه بیرون کشیم ؛ نحویِ مغرور اعتراض کرد که رَسَنْ ودَلْو بگو ؛ درویش دست از خلاصِ او بازکشیذ وگفت تا من نحو آموختن تو در چاه بنشین ؛ اکنون جماعتی که اسیرِ چاهِ جاه وطبیعت گشته اند و پیوسته بَبَرِ هنرِ خوذ می پرند تا ترکِ آن خیالات و هنرها نکنند وپیشِ اولیاء سر ننهند . حقّا که ازآن چاه خلاص نیابند ودر صحرای وَاَرْضُ اللهِ وَاسِعَةٌ (۱۰/۳۹) خرامان نشوند وبمقصودِ کلّیّ نرسند وهذه کفایة

(۳/۵۲) الحکایه : همچنان منقولست که حضرتِ شیخ صلاح‌الدین را عَظَّمَ اللهُ ذِکرَهُ مریدی بوذ تاجر و متموّل ، وبغایت محبّ وصادقِ خذاوندگار بوذ واورا هوسی شذ که بجانبِ استنبول سفر کنذ ؛ مصحوبِ حضرت شیخ بخدمتِ مولانا آمذند ، تا اجازت حاصل کرده واستعانت

۳/۵۱—۵۲ Z ۴۱ آ B ۳۸ آ K ۱۰۰ T I, 141 ; H, I, 104

4 واز K : باز Z او از B || 11 بپر هنر KZ : بر هیز (!) B || 17 — ص ۸/۱۵۵ بجانب . . . شمس الدین BZ : — K

15 الحکایه ...ص ، ۲/۱۳۹ کشت : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۵ ـ ۱۰۷

خواسته روانه شوذ؛ چون بشرفِ دستبوسِ شریفِ آن حضرت مشرّف شذ. خذاوندگار فرموذ که در حوالیٔ شهرِ استنبول قصبهٔ هست معمور و در آنجایگاه راهبی هست در دیرِ خوذ معتکف گشته و از خلایق منقطع و مقتنع شذه؛ از ما بوی سلامی برسانی و بپرسی؛ بازرگان سر نهاذ و عازم شذ؛ چون بذآن سینور رسیذ، از کیفیّتِ احوالِ آن راهب باز پرسیذه در آن دیه شذ و بادبِ تمام از درِ دیر در آمده شخصی را دیذ که کنجی بسانِ گنجی سر در بغل النُورُ فِی السَوَاد، و از دیذنِ آن حال تاجر بیخوذ شذ؛ همانا که چون سلامِ مولانا را براهبِ عزیز رسانیذ از جا برجَست و گفت: وعَلَیْکَ السَّلاَمُ وَسَلاَمٌ عَلَی عِبَادِهِ الَّذِینَ اصْطَفَی (۵۹/۲۷) سر نهاذ و در سجدهٔ دراز بماند؛ چون آن تاجر بکنجی دیگر نظر انداخت دیذ که حضرتِ مولانا بهمان لباس ودستار مراقب نشسته است؛ حال بر وی بگشت، شهقهٔ بزذ و بیفتاذ؛ بعد از آن ساعتی چون بخوذ آمذ راهب دلداریهاش نموذ؛ فرموذ که اگر محرمِ اسرارِ احرار شوی از اخیارِ ابرار گردی؛ آخر الامر مکتوبی بنزدِ تکفور اصدار کرد که فلان تاجر تعلّق بدینجانب دارذ و جانب داریٔ اوکرده خفیرانِ راه و عُمّالِ شهر زحمتش ندهند، چون تاجر بشهرِ استنبول رسیذ ونامهٔ راهب را بخدمتِ سلطان رسانیذ فرموذ که نزلش بردند و مهمّاتِ اورا با تمام رسانیذه عمّا قلیلٍ سالماً وغانماً روانه کردند؛ همچنان در عودت باز بخدمتِ راهب رسیذه راهب گفت: سلام وسجداتِ من بیچاره را بحضرتِ خذاوندگار

---

6 دیه Z : ده B || 7 کنجی Z : کنج B || النور Z : اکنون (!) B || 10 بماند B : بمانده Z || 11 آن Z : — B || 13 نموذ Z : کرده B || 15 بذینجانب Z : برینجانب B

برسانی ؛ امیذست که این محتاجِ پر نیاز را از عنایتِ بی‌نهایتِ خوذ فراموش نکنند؛ بعد از مدتی چون جوان تاجر بقونیه رسیذ و کیفیّتِ حال را بحضرتِ شیخ صلاح‌الدین تقریر کرد، فرموذ که هرچه از اولیاء گویند همه حقّ است و واقع بی گمان و تخمین

شعر (هزج)

هرچه از اولیاء گویند گویم ربِّ فَارْزُقْنِی
هرچه از انبیاء گویند آمنّا و صدّقنا

امّا این قضیّه را تا بهر خسی حکایت نکنی؛ شیخ برخاست و اورا بحضرتِ مولانا برده در آمذ، سرنهاذ وسلام راهب را رسانیذن گرفت؛ مولانا فرموذ که نگاه کن! تا عجایب بینی، بهمان صورتی که اورا دیذه بوذ می بینذ که در کنجِ جماعتخانهٔ مدرسه مراقب نشسته است؛ بازرگان فریاذ کنان جامه‌هارا چاک زذ؛ حضرتِ مولانا در کنارش گرفته فرموذ که بعد ازین محرمِ سرِّ مائی، امّا اسرارِ اولو الابصار را از اغیارِ اشرارِ بی اعتبار نگاه دار

شعر (رمل)

تا نگوئی سرِّ سلطان را بکس تا نریزی قندرا پیشِ مگس
گوشِ آن کس نوشذ اسرارِ جلال کو چوسُوسن صذ زبان افتاذ ولال

---

6 کویم . . . فارزقنی Z : ار زقنی و وفقنی B || 10 صورتی B : صورت Z

16 ـ 17 نکوئی . . . لال : MN ، ج ۳ ، ص ٤ / ۲۰ ـ ۲۱ ؛ MA ، ص ۱۹۳ / ۱۰

همچنان مجموعِ مالِ خوذ را فدای اصحاب کرده سماعها داذ و خرقه پوشیذ و از کارِ دنیا فارغ گشت

(۵۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از مسجدِ مرام با اصحابِ کرام بسوی شهر عزیمت می فرموذ؛ از ناگاه راهبی پیر مقابل افتاذه سر نهاذن گرفت؛ مولانا فرموذ که: تو مسن‌تر باشی یا ریشِ تو؟ راهب گفت؛ من بیست ساله از ریشِ خوذ بزرگترم، او آخرتر آمذه است؛ فرموذ که ای بیچاره! آنک بعد از تو رسیذ وپخته شذ وتو همچنانک بوذی در سیاهی وتباهی و خامی می روی؛ ای وای بر تو، اگر تبدیل نیابی وپخته نشوی؛ رهبانِ مسکین فی الحال زنّار بریذ وایمان آورده از مسلمانانِ مسلم شذ

(۵۴/۳) حکایه: مگر جماعتی سیاه پوشان و پاپاسان بحضرتش مصادف شذه اند واز دور جای چون یاران ایشان را دیذند از روی ناپسند زهی مردمِ تاریک وناخوش گفته؛ فرموذ که در کلّ عالم ازیشان سخی تر مردم نیستند که دینِ اسلام وپاکی وطهارت وانواعِ عبادت را درین دنیا ایثارِ ما کردند ودر آن عالم هم از بهشتِ مخلّد وحور < و > قصور و دیذارِ ملکِ غفور ایشـان را نصیبی نیست که اِنَّ اللّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَی الکَافِرِین (۵۰/۷) واین چندین کفران وتاریکی وعذابهای دوزخ را متصدّی گشته اند؛ هماناکه چون آفتابِ عنایتِ الٰهی از ناگهان بذیشان بتابذ فی الحال منوّر وسپیذ روی شوند

۵۳/۳—۵۴ Z ب ۴۱ B ۳۸ B T, I, 148 ؛ H, I, 107

4 عزیمت B : — Z ‖ از B : — Z ‖ 7 رسیذ Z : رسیده B ‖ 11 الحکایه Z : همچنان B ‖ 16 قصور B : + وطهور Z ‖ نیست Z : — B

شعر (سریع)

کافرِ صد ساله اگر بیندت   سجده کند زوذ مسلمان شوذ

چون نزدیکتر رسیذند سر نهاده بحضرتِ مولانا مشغول گشتند وبصدقِ تمام ایمان آورده مسلمان شذند ؛ فأُولَـئِكَ يُبَدِّلُ ٱللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (۲۵/۷۰) ؛ خذاوندگار رو بیاران کرده فرموذ که

شعر (رمل)

اندرونِ زهر تریاق آن خفی   کرد تا گویند ذو اللُّطفِ ٱلْخَفی

حق تعالی سیاهی را در سپیذی پنهان می کند و سپیذی را در سیاهی جا میدهذ ؛ اصحاب سر نهاده شاذیها کردند

(۵۵/۳) الحکایه: مَلَكِ مجسّم، قدوة الاخیار، مولانا اختیار الدین فقیه رَوَّحَ ٱللهُ رُوحَهُ که از مریدانِ واصلِ حضرت بوذ، مگر روزِ جمعه درمسجدِ آذینه دیر کشیذ و تا آمذنِ او حضرتِ مولانا چند کرّت اورا طلب کرد، بعد ازآنک از مسجد بیامذ، فرموذ که اخوانِ صفا را چه مانع شذه بوذ که دیرترک آمذند ؛ اختیار الدین گفت : خدمتِ واعظِ خجندی بر سرِ منبر رفته بوذ وخلایق را نصیحت می کرد وبنده از دهشتِ مردم گرفتار شذه بوذم ؛ مجالِ بیرون شو نداشتم ؛ فرموذ که آخرچه نوع سخن می راند وچها می گفت واز کجاها نشان می داذ ؟ اختیار الدین گفت : در اثنای وعظش این معنی را

۵۵/۳ Z ٤۲ آ B ۳۹ آ   T, I, 149 ; H, I, 108

---

6 کویند Z : کوینده B || 9 الحکایه Z : همچنان B || 14 خجندی Z : جند B

---

6 اندرون . . . الخفی : MN ج ٦ ، ص ۵۲٤/٤۳٤٤ ; MA ص ۵/٦۵٦

تقریر می کرد که لِلهِ الْحَمْدُ والمِنَّة وَالْحَمْدُ لِلهِ الَّذِی هَدَانَا لِهَذَا (٤٢/٧) که حق تعالی ما را از زمرهٔ کافران نیافریذ وما را بهمه حال بهتر از ایشان کرد واهلِ مسجد تضرّع وزاری می کردند ؛ حضرتِ مولانا شکر خندهٔ فرموذ که زهی بیچارهٔ ضالِّ مُضِلّ که خوذ را بر ترازوی گبران می کشذ که دانگی ازیشان افزونم و بذآن شاذ می شوذ واعجاب میکنذ ومباهات می نمایذ ، اگر مردست تا بیایذ وخوذ را بترازوی انبیاء واولیاء بکشذ تا نقصانِ حالِ خوذ را ببیند وکمالِ حالِ مردان بداند

شعر (مجتث)

فرازِ کنگرهٔ کبریاش مردانند   فرشته صید وپیمبر شکار ویزدان گیر

همانا که یاران از سرِ شاذی بسماع شروع کردند

(٥٦/٣) الحکایه : خدمتِ ملکُ الادباء حسام الملة والدین المعروف بابن آینه دارِ سیواسی رحمة الله علیه از خدمتِ مولانا علاء الدین آماسیّه که از کبارِ خلفاء بوذ وشیخِ او ، چنان روایت کرد که بذرالدینِ تبریزی که معمارِ معمورهٔ تربهٔ مبارک بوذ وبانواعِ کمالات ومنقبت متّصف مثلِ نجوم ورقوم وهندسه وسیمیا وکیمیا وحلّ خواصّ نارنجات وسحریّات وغیره ،روزی درمیانِ اصحابِ عظام حکایت می کرد که مصحوب حضرتِ مولانا در باغِ چلبی حسام الدین بوذم وآن شب تا وقتِ یاحیّ سماعِ عظیم بوذ ؛ بعد ازآن حضرت مولانا مرحمت فرموذه فرو داشت

٥٦/٣ Z ٤٢ ب B ٣٩ ب

T, I, 151 ; H, I, 109

1 لله الحمد و المنه B : الحمد لله و المنة Z || 4 خوذ را Z : خود B || 7 مردان بداند Z : مردان را ببینند B

کرد تا مگر یاران قدری بیاسایند ؛ همانا که تمامتِ اصحاب متفرّق گشته هر یکی بگوشهٔ وپشتهٔ غنوذند و من نیز درمیانِ پشتهٔ نشسته خوذ را بخواب می داذم وزیر زیر نظر می‌کردم تا حضرتِ مولانا چه می کنذ وحضرتش مستغرقِ تجلیّاتِ قدسی گشته حیران شذه بوذ ومرا در ضمیر گذشت که چون حضرتِ موسی وعیسی وادریس وسلیمان ولقمان وخضر وسائر پیغمبران را عَلَیْهِمِ السّلامُ بیرونِ معجزات صذ هزار هنرِ ظاهر بوذ ، مثلِ کیمیا ساختنِ موسی وصناعتِ صباغت عیسی وزره بافیِ داود وهمچنین چندین اولیاء کمّل را خارجِ معقولات انواعِ کرامات و خرقِ عادات بوذه است ؛ عجبا اینچنین حکیمِ الٓهی را ازینها باشذ یا نی ؟ وحاشا که نباشذ بلک نمی خواهذ که بنمایذ وازآفتِ شهرت بخمول می گریزذ ؛ درین تفکّر بوذم که از ناگاه همچون شیرِ غرّان بر من جَستْ که بدرالدین برخیز وبا من بیا ! همانا که دستِ راست درازکرده سنگی بر گرفت و بر دستِ چپ نهاده بمن داذ وگفت : فَخُذْ مَا آتَاكَ اللهُ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِين (١٤٤/٧) برابرِ مهتاب نظر کردم دیذم که آن سنگِ خارا لعل پارهٔ بوذ ؛ بغایت شفّافِ آبدار که در خزائنِ هیچ ملوکْ ندیذه بوذم وازآن هیبت چنان نعرهٔ از من صادر شذ که تمامتِ اصحاب بیذار شذند وبر من غلوّ کردند که این چه نعرهٔ بی هنگام بوذ که همگان همین ساعت بخواب رفته بوذیم ودر اوقات چون بدرالدین درسماع نعره زذی ، گوئیا که آوازِ ده مرده داشتی؛ گفت : بسیار گریه ها کردم واین حکایت را بیاران باز گفتم ؛ تمامت سرنهاذند ومستغفر شذند ومن ازآن اندیشهٔ گستاخانه توبه کردم ؛ حضرت مولانا رحمت فرموذه وآن لعل‌پاره را بخدمتِ گُرجی‌خاتون

---

6 پیغمبران را B : پیغمبران Z ‖ 18 زذی Z : زد B

ارمغان بردم وکیفیّتِ حصولِ آن را باز گفتم ؛ بمبلغِ صد هزار و هشتاذ هزار درم سلطانی قیمت کردند ؛ آن بهارا داده وتشریفاتم پوشانید وچندان عطا و تشریفاتِ دیگر بخدمتِ یاران فرستاذ که در شرح آید؟ همچنان حضرت مولانا بمن فرموذ که حکایتِ آن درویش را که اغصانِ تر را شاخِ زر کرد ، در مثنوی ما نخوانده؟ چه هر حکایتی و اشارتی که در حدیثِ دیگران گفته‌ایم همه وصفِ حال یارانِ ماست ؛ اگرچه کبارِ ماضی علمِ کیمیا را در اجسام و اجساد بکار بردند و آن عجب نیست ، امّا کیمیاکاری در عقول و ارواح عجیبست

شعر (مجتث)

زکیمیا عجب آیذ که زرکنذ مس را   مسی نگر که بهر لحظه کیمیا سازذ

(۵۷/۳) الحکایه : سِرِّ سَرِیِّ سَقَطی مولانا شمس‌الدینِ ملطی رحمة الله علیه ، چنان روایت کرد که چون شیخ مظهر الدین ولدِ شیخ سیف‌الدینِ باخرزی رحمة الله عَلَیْهِمَا بشهرِ قونیه رسیذ ؛ کافّهٔ اعاظم و افاضل بزیارتِ مذکور رفته اورا بغایت معزّز داشتند ؛ اتّفاقا آن روز حضرتِ مولانا با جمعِ یاران بسوی مسجدِ مرام رفته بوذند ؛ شیخ مظهر الدین گفتهٔ باشذ که عجبا این خبر بسمعِ مبارکِ مولانا نرسیذه است که القَادِمُ یُزَارُ ، مگر دانشمندی از اصحابِ مولانا آن را می شنیذ ؛ ازینجانب حضربِ مولانا درمیانِ تقریرِ حقایق بغتةً سر آغاز کرد که

T, I, 153 ; H, I, 110   ۵۷/۳ Z ۴۳ آ B ۴۰ آ

---

4 همچنان B : — Z || 5 ما Z : — B || چه B ~ هر Z || 7 و آن Z : — B || 11 الحکایه Z : همچنان منقولست که B

ای برادر قادم مائیم نه تو؛ ترا وامثالِ ترا لازمست که بزیارتِ ما آئیذ و مشرّف شویذ؛ حاضرانِ مجلس درین نکته واشارت حیران شذند تا خطاب بر کجاست و بر کیست؛ بعد از آن مثال فرموذ که یکی از بغداذ آمذ ودیگری از خانه ومحلّهٔ خوذ بیرون شذ، کذام را زیارت او لیتر باشذ؟ گفتند اورا که از خطّهٔ بغداذ می‌آیذ زیارت وتعظیمِ او از واجباتست؛ فرموذ که درحقیقتِ حال ما از خطّهٔ بغداذِ لامکان رسیده‌ایم واین شیخزادهٔ عزیز که رسیده است از محلّهٔ این جهان می آیذ، پس بزیارت وتعظیم اولیتر مائیم نه او

شعر (رمل)

ما ببغداذِ جهانِ جان اَنا اَلحَق می زذیم
پیش ازآنکین دار وگیر نکتهٔ منصور بوذ

اصحاب شاذیها وشکرها کردند؛ راویٔ حکایت فرموذ که چون بشهر رسیذ از مریدانِ مظهرالدین پرسیذم که شیخزادهٔ شما امروز درچه حکایت بوذ؟ کَمَان کَان حکایتِ حدیث را روایت‌کردند ومن از استماع این خبر لایَتَعقّل شذم؛ همچنان چون این معنی را بخدمتِ شیخ زاده معلوم کردند؛ برخاست وپیاذه بحضرتِ مولانا آمذ وسرباز کرده انصاف داذه ازجملهٔ محبّانِ مخلص شذ وگفت: آنچه پذرم وصیّت می‌فرموذ که چارقِ آهنین می‌بایذ پوشیذن وعصای آهنین بکف گرفتن وبطلبِ مولانا رفتن که در یافتنِ صحبتِ او بزرگٔ ازجملهٔ مفترضاتست؛

1 آئیذ B : آیند Z ‖ 2 و مشرف Z : تا مشرف B ‖ 14 حکایت B : — Z ‖ 18 که Z : — B

حق گفته است و بر حق بوذه است و عظمتِ مولانا صذ هزاران چندانست که پذرم فرموذه بوذ

شعر (رمل)

هر چه گفتند در اوصافِ کمالیّتِ تو
همچنان هیچ نگفتند دو صذ چندانست

(۵۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا به شیخ محمد خادم اشارت فرموذ که برو فلان کار را باتمام برسان، مگر شیخ محمّد در جوابِ ایشان إنشاءَ اللهُ گفته باشذ؛ حضرتِ مولانا بانگ بر وی زذ که ای ابله! پس گوینده کیست؟ فی الحال شیخ محمّد افتاذ و بیهوش شذ واز دهانش کف بیرون آمذن گرفت؛ یاران بجمعهم سر باز کرده سجده‌ها کردند وگریستند که شیخ محمّد خدمتکارِ درویشانست و عظیم در بایست است، دیگر گستاخی نکنذ؛ درحال نظرِ عنایت فرموده، شیخ محمد بخوذ آمذ ومستغفر گشت

(۵۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه اجتماعِ عظیم کرده کافهٔ صدور وبدور حاضر آمذه بوذند وخدمتِ سلطانِ اسلام رکن الدین هم حاضر بوذه، سماع روز تا نِصْفَ اللَّيْل کشیذ؛ مگر میانِ سلطان بدرد آمذه پنهانی بگوشِ پروانه گفته باشذ که اگر سماع می نشست می آسوذم؛ فی الحال خذاوندگار فرو داشت فرموذه بنشستند؛

۵۸/۳ Z ۴۳ب ـ ۴۴ آ B ۴۰ ب — T, I, 156 ; H, I, 112

12 در بایست B : بایست Z || فرموذه : فرموذ Z || 13 محمد B : — Z || 16 میان Z : + مبارک B || 17 پنهانی Z : پنهانه B || سماع B : سماعی Z || 18 آسوذم Z : آسوذیم B

مگر شیخ عبدالرّحمن ِ شیّاد هنوز شورها می کرد ونعره‌ها می زذ؛ سلطان برنجش ِ تمام بگوش ِ پروانه می گویذ که این درویش چه بی شرم کس است که فرو نمی نشینذ؛ یعنی ازحضرت مولانا اورا حالت بیشتراست؛ آن معنی معلوم ِ آن حضرت شذه فرموذ که شمارا که در باطن ِ خوذ کِرمْکی میجنبذ وگوشتان گرفته بملکِ اسفل می کشذ وبسبب ِ او چندین طاق وطُرنب و بُردابُرد می کنیذ وهنوز نمی توانیذ آسوذن و یکدمه تحمّل ِ صحبتِ اولیاء نداریذ ؛ کسی را که در باطن ِ او اژدهائی دهان باز کرده باشذ ودائما آهنگ ِ عالمِ اعلا کنذ و او را بالای بالا بر می کشذ ، چون تواند آسوذن وساکن بوذن ؟ یاران بیگبارگی نعره زنان شاذیها کردند وچون سلطان رکن الدین دو نوبت کرامتِ عظیم مشاهده کرد ، باخلاص ِ تمام سر نهاذ ومرید شذ وخدمات ِ پاذشاهانه نموذ

(۵۹/۳) الحکایه : همچنان اخصّ ِ اصحاب روایت کردند که سبب ِ انقلاب ِ دولت وفَناء فِنای سلطنت ِ آل ِ سلجوق آن بوذ که چون سلطان رکن الدین بحضرت ِ مولانا مرید شذ و اورا پذر ساخت بعد از زمانی مجمعی عظیم ساخته اجلاس ِ بی نظیر کردند ؛ گویند : درآن زمان پیر مردی بوذ واورا شیخ بابای مرندی گفتندی ؛ مردی بوذ مرتاض وزاهد ِ مترسّم وجماعتی از شیاطین الانس که بذآن پیر انس داشتندی چندانی مدح ِ او را پیش ِ سلطان کردند که سلطان مشتاق ِ

۵۹/۳ Z ۴۴ آ B ۴۱ آ T, I, 157 ; H, I, 113

4 کرمکی Z : می کرمکی (!) B || 12 الحکایه همچنان B : منقولست که Z || 13 فنای BZh : — Z || 16 مرندی Z : مریدی B || 17 مترسم Z : متوسم B

12 — ص ... ۱۴۹ / ۳ الحکایه ... باشذ : ر. ك. به سپهسالار، ص ۸۴ ـ ۸۵

صحبتِ او گشته بوذ؛ آخر الامر فرموذ که در طشت‌خانه بنیاذِ سماع کرده با کرامِ تمام شیخ بابای مرندی را آوردند؛ جمیعِ اکابر استقبال کرده باعزازِ وافر بر صدرش نشاندند وسلطان کرسی نهاده در پهلوی تختِ خوذ بنشست؛ همانا که چون حضرتِ مولانا از در در آمذه سلام داذ ودر کنجی فرو کشیذ؛ بعد از تِلاوتِ قرآنِ مجید مُعَرَّفان فصلها خوانده سلطانِ اسلام رو بحضرتِ مولانا کرده گفت: تا معلومِ خذاوندگار ومشایخ وعلمای کبار باشذ که بندهٔ مخلص خدمتِ شیخ بابا را پذرِ خوذ ساختم واو مرا بفرزندی قبول کرد؛ بیاَسْرِهِم آفرین ومبارك باذ کردند؛ همانا که حضرتِ خذاوندگار از غایتِ غیرتِ اِنَّ سَعْداً لَغَیُورٌ وانَا اغْیَرُ مِنْ سَعْدٍ وَاللّهُ اغْیَرُ مِنّی فرموذ که اگر سلطان اورا پذر ساخت، ما نیز پسری دیگر کنیم؛ نعرهٔ بزذ وپا برهنه روانه شذ.

(٦٠/٣) همچنان حضرتِ چلبی حسام الدین روایت کرد و گفت که چون حضرتِ مولانا بیرون آمذ، بجانبِ سلطان نظر کردم، دیذم که بی سر ایستاذه بوذ؛ درحال زخم خورد؛ چندانك علماء وشیوخ در پیِ او دویذند مراجعت نفرموذ؛ آن بوذ که بعد از چند روز امرا اتّفاق کردند، سلطان را بآقسرا دعوت کردند تا در دفعِ تاتار کَنگاجی کنند؛ سلطان برخاست وبحضرتِ مولانا آمذ تا استعانت خواسته روانه شوذ؛ فرموذ که اگر نروی به باشذ؛ چون اخبارِ دعوت متواتر شذ،

٦٠/٣ Z ٤٥آ B ٤١آ — T, I, 158 ; H, I, 114

2 مرندی Z : مریدی B || 7 کبار B : — Z || 13 همچنان H : کویند Z || 16 او Z : — B

نا چار عزیمت نموده. چون باقسرا رسیذ در خلوت جائی در آورده زهِ کمان در گردنش کردند و درآن حالت که می تاسانیذند، فریاذ می کرد و مولانا مولانا! می گفت وحضرت مولانا در مدرسهٔ مبارکِ خوذ درآن دم بسماع مستغرق شده بوذ ودو انگشتِ سبّابه را در گوشها کرده فرموذ که سرنا و بشارت بیارند؛ هماناکه سرِ سرنا و بشارت را در گوشهای خوذ کرده نعره‌ها می زذ و این غزل را فرموذن گرفت:

شعر (مجتث)

نگفتمت مرو آنجا که آشنات منم   درین سرابِ فنا چشمهٔ حیات منم

در پی غزلی دیگر فرموذ که

شعر (مجتث)

نگفتمت مرو آنجا که مبتلات کنند   که سخت دست درازند بسته‌پات کنند

الی آخره؛ چون سماع بآخر رسیذ فرجیٔ خوذ را در محراب فرو انداخته فرموذ که نمازِ جنازه کنیم وتکبیر بست؛ تمامتِ یاران اقتداکرده بعد از نماز اصحابِ کرام حضرتِ سلطان ولد را برآن آوردند که ازکیفیّتِ اشارات وحالاتِ امروزینه استفسار کنند؛ پیش ازآنک حضرتِ سلطان ولد سؤال کنذ. فرموذ که آری بهاء الدین بیچاره رکن الدین را خفه می کردند واو درآن حالت نامِ مرا می گفت و بانگ می‌زذ

3 مولانا Z: — B ‖ 4 شذه Z: — B ‖ بوذ و Z: بوذه B ‖ سبابه‌را: میانه B ‖
17 نام Z: = B

16 رکن الدین را خفه می کردند: سلطان رکن الدین را در ۶۶۳ ه / ۱۲۶٤ م خفه کرده اند (ر. ک. به ابن بیبی، الاوامر العلائیه، ص ۶٤۳ - ۶۵۰، اقسرائی، مسامرة الاخبار، ص ۸۵ - ۸۷)

و در تقدیرِ الهی چنان بوذ که چنین شوذ ؛ نمی خواستم که آوازِ او بگوشم در آیذ و تشویش دهذ . قاصداً سرِ سرِ نارا در گوش می کردم تا از وی فارغ باشم امّا در آن عالم احوالش نیکو باشذ

(۶۱/۳) همچنان از اصحابِ کرام منقولست که پیش از وقوعِ این فترت مگر حضرتِ مولانا در سماعِ عزیزی از اوّلِ روز تا نصف اللیل شورها و ذوقها می کرد و حضرتِ چلبی حسام الدین را خواب غلبه کرده بوذ ؛ مولانا فرجیِ مبارکِ خوذ را بالش کرده فرموذ که تا چلبی قدری سر نهذ ؛ همانا که رعایتِ امرِ ایشان کرده سر نهاذ و بخواب رفته ؛ بین النوم و الیقظه می بیند که مرغی سپیدِ کلان می آیذ و او را بر می گیرذ و می پرّذ تا حدّی که دائرهٔ دنیا در نظرش مقدارِ خردل دانهٔ می نمایذ و عاقبت بر سرِ قُلّهٔ کوهی پر بار و ازهار فروذ می آرذ و آن کوه را در غایتِ سبزی و خرّمی تفرّج می کند ؛ گوئیا که حق تعالی آن کوه را از زمرّدِ سبز آفریذه بوذ ؛ می بیند که آن کوه را بر قُلّه‌اش سریست همچون سرِ آدمیان و آن مرغ شمشیری بدستِ چلبی می دهذ که گردنِ این کوه را بزن که فرمانِ ایزدی چنانست ؛ حضرتِ چلبی می پرسذ که تو کیستی و ترا چه نام است ؟ گفت : من ناموسِ اکبر طاوسِ ملائکه جبرئیلِ امینم ؛ همچنان بذان شمشیر سرِ آن کوه را از تن جدا می کنذ ؛ بازش مُرغ بر میدارذ و بهمان جایش فروذ می آرذ ؛ چون حضرتِ چلبی از هیبتِ آن خواب چشمها

۶۱/۳ Z ۵ ؛ آ B ۱ ؛ ب T, I, 159 : H, I, 115

7 مبارك Z : — B || 8 رعایت Z : — B || 11 فروذ Z : فرو B . 12 می کنذ Z : می کرد B

باز کرده دیذ که ، حضرت مولانا برابرش ایستاده است ؛ برخاست وسر نهاذ ، فرموذ که تعبیرِ آن خواب همین روز بشما معاینه شوذ ؛ آن بوذ که سلطان رکن الدین سماع ساخته شیخ بابا را در حضورِ مولانا نذر ساخت ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین می بینذ که رکن الدین را سرش بریذه فروذ آویخته شذ ؛ نظر بسوی مولانا کرده، فرموذ که تعبیرِ آن خواب اینست که دیذه بوذی

شعر (رمل)

دیذهٔ غیبت چو غیب است اوستاذ کم مباذا از جهان این دیذ وداذ

همان بوذ که برخاست وروانه شذ

(٦٢/٣) همچنان قدوة الاخیار، شیخ محمود نجّار رحمه الله چنان روایت کرد که روزی حضرت مولانا معرفت می فرموذ وکافّهٔ اصحاب حاضر وناظر بوذند ؛ از ناگاه خدمتِ مولانا مفتی الجن والانس نُعمانُ الفِقه، عمّان العلم شمس الدینِ ماردینی رحمة الله علیه از درِ مدرسه درآمذ، حضرتِ مولانا فرموذ که بیا بیا، نیک آمذی ، اگر تا امروز غایب از خذا می گفتند و تو می‌شنیذی ، بعد الیوم از خذا بشنو بی هیچ واسطهٔ ؛ باز فرموذ که زمانی بیایذ که حق تعالی بر بندگانِ خوذ بی واسطهٔ شیخی کنذ ؛ اگرچه در جمیعِ اطوار واکوار وادوار شیخِ حقیقی

٦٢/٣ Z ٤٥ ب B ٤٢ آ — T, I, 161 ; H, I, 116

1 کرده Z : کرد B || 2 آن Z : این B || بشما Z : + عن (!) B || 5 آن Z : این B || 14 امروز B : — Z || غایب Z : غایت B || 15 هیچ B : — Z

8 دیذهٔ . . . وداذ : MN ج ٤ ، ص ٣٦/٢٨٠ ؛ MA ، ص ١٨/٣٢٣

اوست ؛ عجبتر آنک هم شیخ اوست و هم مرید و حقیقت دانم که این آن زمانست و این بیت را گفت

شعر (مضارع)

آن پادشاهِ اعظم در بسته بوذ محکم پوشیذ دلقِ آدم امروز بر در آمذ

(۶۳/۳) همچنان شیخ محمود روایت کرد که روزی معین الدین پروانه در زاویهٔ شیخ صدرِ الدین جمعیّتی عظیم ساخته بوذ و حضرتِ مولانا هم درآن مجمع حاضر شده بوذ و چون بسماع شروع کردند از عظمتِ گرمی و شورِ او قیامتی برخاست و حضرتِ مولانا در عالمِ استغراق مستغرق شذه ؛ مگر کمال الدین امیرِ محفل در جنبِ امیر پروانه ایستاذه بخبثِ یاران مشغول شذ که مریدانِ مولانا عجایب مردم اند ؛ اغلب عامی و محترفه و اعیانِ شهراند ؛ مردمِ فضلا و دانا گِردِ ایشان کمتر می گردند ؛ هر کجا خیّاطی و بزّازی و بقّالی که هست اورا بمریدی قبول می کند ؛ از ناگاه حضرتِ آن سلطانِ آگاه درمیانِ سماع چنان نعرهٔ زذ که همگان بیخوذ گشتند ؛ فرموذ که ای غر خواهر منصورِ ما نه حلّاج بوذ . شیخ ابو بکرِ بخارا نه نسّاج بوذ و آن کاملِ دیگر زجّاج ؛ حرفتشان بمعرفتشان چه زیان کرد که رحمة الله علیه می گوئی ؛ پروانه را ازآن هیبت پروا نمانده کمال الدین و پروانه سر باز کرده مستغفر شذند

۶۳/۳ Z ۴۵ ب B ۴۲ آ

T, I, 163 ; H, I, 117

1 اوست Z : است B || 6 عظیم Z : — B || 7 بسماع Z : — B || 9 امیر B : — Z || 11 دانا B : + اصلا Z || 13 آن B : مولانای Z

(۳/٦٤) همچنان روزی دیگر کمالِ معرّف در سماعی رعایتِ صوفیان کرده پشت بطرفِ یاران کرده بوذ و اصحاب را ملتفت نمی شذ؛ حضرتِ مولانا بانگی بر وی زذ که هی کمالِ ناقص! پشت بکمالِ کمال کردهٔ، هُش دار؛ از ناگاه بیفتاذ و سرش شکافته شذ، برخاست و بپای مولانا افتاذه ابتهالِ عظیم نموذ؛ عنایت فرموذه فرجی و دستارش را بوی بخشیذ؛ زنّارِ انکار را بریذه بصدقِ تمام بنده و مرید شذ

(۳/٦٥) همچنان اربابِ الباب روایت کردند که چون حضرتِ مولانا از کس رنجیذی و مکابرهٔ او از حدّ شذی غر خواهر گفتی و درهمش کوفتی؛ چه اصطلاحِ شتمِ خراسانیان همین بوذه است

(۳/٦٦) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا در شرحِ نیستی و انکسار و تواضع معانی می فرموذ ودلایلِ معقول و منقول و مکشوف می گفت؛ مثال فرموذ که چون شاخهای درختانِ بی بار می باشند. مثلِ صنوبر و سرو و شمشاذ و سپیذ دار دایم سر بالا می دارند و اغصانِ خوذ را ببالا می کشند و چون درختانِ بارْوَرْ باشند؛ تمامتِ شاخهاشان سر زیر می آرند، متواضع و متذلّل می باشند؛ ازین رو حضرتِ پیغمبرِ ما عَلَیْهِ اَکْمَلُ التَّحیّات بغایت متواضع بوذ که شجرهٔ وجودِ مبارکش جامعِ ثمرهٔ اوّلین و آخرین بوذ تا لاجرم از

۳/٦٤ - ٦٦ Z ٤٦ آ B ٤٢ ب T, I, 163 ; H, I, 118

1 همچنان B : کویند Z || 2 بطرف یاران Z : بیاران B || 5 فرموذه Z : فرموذ B || 6 انکار را B : انکار Z || 8 او : — B || 12 فرموذ Z : — B || 13 بار Z : باری B || 15 متذلل Z : مذلل B || 17 وآخرین Z : آخرین B

جمیعِ انبیاء و اولیاء متواضع تر و خاکیتر ودرویشتر وخمولتر بوذ ؛ چنانکه فرموذ اُمِرْتُ بِمُدارات النّاسِ وخُلْقِ الحسَنِ وما اُوذِیَ نَبِیٌّ مِثلَ ما اُوذِیتُ ؛ چنانکه سر ودندانِ مبارکش را شکستند و او از غایتِ کرمِ بی نهایتِ خوذ اللّهُمَّ اهْدِ قَوْمی فَاِنَّهُمْ لا یَعلَمُون می گفت و پیغمبرانِ دیگر در هرزمانی مر امتانِ خوذ را چه نفرینها می کردند ؛ و گویند : هیچ کسی بیشتر از مصطفی صلّی الله علیه وسلّم سلام نمی یارست کردن که ما سَبَقَ رَسُولَ اللهِ اَحَدٌ فی السّلامِ آنگاه این بیت را فرموذ

شعر (هزج)

بنی آدم سرشت از خاک دارذ اگر خاکی نباشذ آدمی نیست

(۶۷/۳) و همچنان از بعض اخلاقِ حمیدهٔ آنحضرت آن بوذ که بهر آحادی و طفلی وبیوه‌زنی تواضع کردی و تذلّل نموذی و دعاها فرموذی و سجده‌کنندگان را سجده کردی . چه اگر نیز کافر بوذی ؛ گویند که روزی قصّابی ارمنی تَنْبِل نام مصادفِ مولانا شذه هفت بار سر نهاذ و او نیز بوی سر نهاذ

(۶۸/۳) همچنان منقولست که روزی از محلّهٔ می‌گذشت وطفلکانِ خُرد بازی می‌کردند ؛ چون از دور مولانا را دیذند بیکبار دوانه شذه سر نهاذند ؛ خذاوندکار نیز سر نهاذ ؛ مگر از دور کوذکی بانگ زذ که

۶۷/۳ ـ ۶۸ Z ۴۶ آ B ۴۲ ب

T, I, 164 ـ 5 ; H, I, 118 ـ 19

1 ودرویشتر Z : درویشتر || 3 شکستند Z : می‌شکستند B || 5 نفرینها B : + که Z || 12 بیوه‌زنی Z : بیره‌زن B || 13 گویند که Z : مگر B || 16 روزی B : — Z || 17 دیذند Z : بدیدند B || دوانه Z : روانه B

تا من نیز بیایم ، تا کوذک فراغت حاصل کردن و آمذن توقّف کرده بوذ

(۶۹/۳) و همچنان درآن زمان نه چندان اعتراض و انکار می کردند و فتویها می نبشتند و در تحریمِ سماع و رباب بابها می خواندند که دربیانِ کتاب آیذ و آن همه را از کمالِ کرم و غایتِ لطف و مرحمت تحمّل می فرموذ و هیچ نمی گفت ؛ عاقبة الامر چنان عدم شذند که گوئیا در وجود نیامذه بوذند وآن طریقت و نسلِ ایشان تا قیامِ قیامت در ازدیاد و بر دوام خواهذ بوذن

(۷۰/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا را پروانه بسماع دعوت کرده بوذ ؛ چون بر درِ سرای رسیذ توقّفِ بسیار فرموذه گفت : تا همه یاران درآیند ؛ چون مجموعِ اصحاب در آمذند پس آنگاه مولانا درآمذ ؛ چون اهلِ سماع متفرّق شذند و آن شب حضرتشان آنجایگاه مانده پروانه از حدّ بیرون بندگیها نموذ وشکرهای عظیم کرد که آنچنان پاذشاهی مهمانِ او شذ ؛ مگر چلبی حسام الدین از توقّف کردنِ خداوندگار بر در سؤال کرده باشذ ؛ فرموذکه اگر اوّل ما در می آمذیم ، بوذی که حشمِ نوّاب بعضی اصحاب را منع کردندی و یارانِ مرحوم از صحبتِ ما محروم ماندندی و چون در دارِ دنیا یارانِ خوذ را نتوانیم بسرای امیری و یا خانهٔ وزیری در آوردن پس روزِ قیامت در سرای عقبی وجنتِ مأوی وحضرتِ مولی چون توانیم بردن ؟ یاران از شاذیِ آن عنایت شکرها کردند و سر نهاذند

۶۹/۳ ـ ۷۰ Z ۴۶ ب B ۴۲ ب ـ ۴۳ آ — T, I, 165 ; H, I, 119

9 مولانا را Z : خداوندکار را B || 14 کرد Z : کرده B || شذ Z : شده B

(۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا رقعهٔ بخدمتِ پروانه فرستاده بوذ در شفاعتِ شخصی که خون کرده درخانهٔ یاری متواری شذه بوذ؛ پروانه در جوابِ رقعه نبشته باشذ که این قضیه بقضایای دیگر نمی ماند، حکایتِ خون است؛ حضرت مولانا در جواب فرموذ که آخر خونی‌را ولدِ عزرائیل میگویند؛ اگر خون نکنند و مردم نکُشذ، پس چه کنذ؟ پروانه بغایت خوش شذه فرموذ تا آزاذش کردند وخصمان را خشنوذ کرده خون بها داذ

(۷۲/۳) همچنان منقولست که خدمتِ مولانا شمس الدینِ ملطی گفت که روزی حضرت مولانا در مدرسهٔ خوذ معانی می گفت؛ در اثنای معرفت فرموذ که من شمس الدین را عظیم دوست می دارم، امّا یکْ عیب دارذ؛ امیذست که حق تعالی آن را نیز از وی ببرذ واو را از آن رغبت ببرّذ؛ فی الحال من بنده سر نهاذم و تضرّعِ عظیم نموذم که عجبا آن عیب چه باشذ؟ فرموذ که آن که در هر وجودی تصوّر می‌کنی که خذا آنجاست و در پیِ آن خیالِ بی حقیقت می دوی

شعر (رمل)

چون بسی ابلیسِ آدم روی هست پس بهر دستی نشایذ داذ دست
چون ترا آن چشمِ باطن بین نبوذ گنج می پنداری اندر هر وجود

همانا که بصدقِ تمام ازآن حالت استغفار کردم و تمیزی عظیم بخشیذ تا از جملهٔ صدّیقان گشتم ومرا در اوائلِ کار عادت چنان

۷۲/۳ Z ٤٦ ب B ٤٣ آ K ۱۰۱

T, I, 166 ; H, I, 120

1 که Z : — B || 8 منقولست که Z : — B || 11 آن را Z : آن B || 17 b می پنداری Z : پندار اند B || 18 هماناکه Z : — B || تمیزی KB : تمیزی Z

16 چون . . . دست : MN ج ۱، ص ۲۱ / ۳۱٦ ؛ MA ص ۸ / ۲٦
17 چون . . . وجوذ : MN ج ۲، ص ۳٦٥/۲۱٥٥ ؛ MA ص ۱٥۱ / ۲٤

بوذ که گِردِ تمامتِ اکابر و شیوخ و گوشه‌نشینان و درویشان می گشتم و استمداد و استعانت می طلبیذم و چون طالبِ صادق بوذم ناچار ازینها می گردم ؛ چون حضرتِ مولانا آنچ نموذ بی بوذ نموذ و دیذهٔ مرا گشوذ ؛ از صحبتِ همه‌شان تبرّا نموذه حقیّتِ حق را معیّن دیذم و سرِّ آن حقیقت بر من مبیّن شذ و آن روز حضرتِ خذاوندگار این بیت را مکرّر می فرموذ و گفت تا یاران یاذ گیرند

شعر (هزج)

درین بازارِ عطّاران مَرَوْ هر سو چو بیکاران
بدکّانِ کسی بنشین که در دکّان شکر دارذ

(۷۳/۳) همچنان منقولست که روزی در محفلی معرفت می‌فرموذ؛ گفت : سلطان العارفین بایزید رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ سخنی عجب فرموذه است و در غایتِ خوبی گفته که من بحضرتِ محمّد رسول الله برای شَقِّ قمر و فَلْقِ حجر و اجتماعِ شجر و تکلّمِ نبات و مَدَر، ایمان نیاوردم ، بلکه ایمان برای آن آوردم که از کمالِ حکمت اصحاب وامّتِ خوذ را از شُربِ شراب نهی کرد و بر امّتِ خوذ حرام کرد ؛ بعد از آن فرموذ که واللّهِ واللّهِ هر که بیشتر کند بیشتر گریذ وندامت بیشتر خورذ ؛ چه اگر در آن مزهٔ و لذّتی ومنفعتی بوذی اوّل

T, I, 168 ; H, I, 121 — ۷۳/۳ Z ٤٦ آ B ٤٣ ب K ۱۰۱

2 می گشتم KZ : — B ‖ بوذم KZ : — B ‖ 4 حقیت KB : حقیقت Z ‖ 5 آن KZ : این B ‖ 6 تا BZ : — B ‖ 11 بایزید KZ : ابا یزید B ‖ 12 محمد KZ : — B ‖ 13 حجر KZ ~ شجر B ‖ 14 از کمال KB : کمال Z

خوذ کردی و دیگران را هم ترغیب داذی و چون شاگردِ خاصِ خالق بوذ آنچ از حق شنیذ آنرا کرد و آنرا گفت

شعر (رمل)

ترکِ این شُرب ار بگوئی یک دو روز   در کنی اندر شرابِ خُلْد پوز
چونک اغلب بذ بذُند و نا پسند   بر همه می را محرّم کرده اند

(۷۴/۳) الحکایه : اصحابِ کرام که کِرَاماً کَاتِبِینَ (۸۲/۱۱) بوذند ، چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در خانهٔ پروانه معانیْ عجیب ومعارفِ غریب بیان می فرموذ ؛ درمیانِ تقریر بیان کرد که روزی امیرالمؤمنین عثمان بن عفّان رضی‌الله عنه از کثرتِ اموال واسبابِ خوذ پیشِ مصطفی علیه السلام شکایت کرد وتنفّر نموذ که چندانک زکات می دهم وتصدّق می کنم و بیشتر خرج می کنم اسباب بیشتر می شوذ واز عوایقِ آن علایق نمی توانم فراغتِ کلّی حاصل کردن وبی قید بوذن وحقیقت می دانم که آسایشِ جان و آرایشِ دین در عالمِ فقرست وراحتِ نَجَا اَلْمُخَفَّفُون در آنست ؛ تا حضرتِ رسول درین باب چه تدبیر و تدارک می فرمایذ ؟ حضرتِ رسول می فرموذ که یا عثمان برو در شکرِ نعمتِ حق تقصیری کن و زمانی کفرانِ

۷۴/۳ Z ۴۷ ب ؛ B ۳ ب ؛ K ۱۰۲
T, I, 169 ; H, I, 121

6 الحکایه K : همچنان Z همچنان منقولست که B || 8 کرد ZB : می کرد K ||
9 روزی KZ : + حضرت B || 10 علیه السلام KZ : صلی الله علیه وسلم B ||
14 المخففون : فی الاصل : المخفون || 16 یا عثمان KB : — Z

4 ترک . . . پوز : MN ح ۱ ، ص ۸۵/۱۳۷۲ ؛ MA ۱۰/۳۷

نعمت ورز، تا مالت کم شوذ و زوذتر درویش گردی و هیچ گونه برکتت نماند؛ عثمان گفت: یا رسول الله حمدِ احد و شکرِ انعامهای بی حدّ او که مونسِ جان و وِرْدِ زفانِ منست و بذآن خوگر شده ام چون توانم کردن که نگویم؛ حضرتِ مصطفی فرموذ که در قرآنِ مجید نخواندی که لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیدَنَّکُمْ (۷/۱٤)؛ یعنی حق سبحانه وتعالی در کلامِ قدیمِ خوذ شکرِ شاکران را زیادتی و عده کرده‌است والشُّکْرُ صَیْدٌ لِلْمَزِیدِ و قیدٌ لِلْعَتِیدِ هم گفته منست

شعر (رمل)

شکرِ نعمت نعمتت افزون کند کفرِ نعمت از کفت بیرون کند
زانک شاکر را زیادت وعده‌است آنچنانک قُرْبْ مُزدِ سجده است

پس ترا یا عثمان ازین غنا واسباب ناگزیرست؛ هرگز در مالِ تو خسارت و نقصان نخواهد بوذن؛ عثمان بشکرانهٔ آن بشارت سیصد سر اشترِ سیاه چشم <و> جعد موی با تمامتِ عُدّت و اُهبت و آلاتِ سیصد مردِ غازی و برگ وزاد فدای غُزاتِ رسول کرده حضرت رسول صلی الله علیه وسلّم دستِ مبارک بر داشته عثمان را دعا کرد و فرموذ که بَارَکَ اللّهُ فِیمَا اَنْفَقْتَ و فِیمَا اَمْسَکْتَ یا عُثْمَان؛ بعد از آن این حکایت را در شانِ پروانه تنزیل فرموذ که لِلّهِ الحمدُ والمِنّةُ ومِنْهُ القُوّتُ

3 زفان BZ زبان : K || 10a وعده‌است KZ : کرده است B || 11 درمال KB : مال Z || خسارت Z : خسار B خسارت و زبان K || 12 سر KB : — Z || 13-14 صلعم KZ : علیه B

9 شکر ... بیرون کند : — MN ؛ MA ص ۹/۲۶۲

والمُنَّةُ که هم درین زمانِ ما خدمتِ امیر معین الدین سلیمان عثمان وار در شکرِ نِعَمِ باریْ تعالی جِدِّ بلیغ می نمایذ وکافّهٔ علما وفقرا وصلحا وعرفا را تربیت می کنذ و سایرِ مستحقّانِ اُمّت را بانواعِ دلداریها می فرمایذ وجمیعِ رعایا را بر موجَبِ الشَّفْقَةُ عَلَى خَلْقِ اللهِ حمیت ورعایت کردن بر خوذ واجب می دانذ واکثرِ اوقات گردِ کعبهٔ دلها نیز طواف می کنذ و درآن عرفات که غُرفاتِ مقاماتِ اولیاست سعیِ جمیل می نمایذ تا لاجرم ببرکتِ دعا ویمنِ همّتِ ایشان حَیْثُمَا سَارَ وتَوَجَّهَ بر هرچه قصد می کنذ و دست می زنذ مظفّر و منصور می شوذ وهمچنان حضرت حق سبحانه وتعالی روز بروز نعمت در نعمت و دولت بر دولت بشکرانهٔ شکرِ او عطا وعوض می فرمایذ وچندانک بیشتر کنذ بیشتر یابذ وپیشتر روذ؛ پروانه از غایتِ شاذی که حضرتِ مولانا در حقّ وی عنایتها فرموذ بپایهای مبارکِ او را بوسه‌ها می داذ وسجده ها می کرد و شکرها می گفت وقربِ دو هزار دینار ایثارِ اصحاب کرده فرموذ که تمامتِ علما ومشایخ وصلحا را سیمها بخش کردند واَیْتام ومساکینِ شهر را جامه‌ها و پیراهنها ساختند

(۷۵/۳) همچنان فقیرِ متکلّم المعروف بشمس الدین مُعَلّم که از خواصِ یاران بوذ، روایت کرد که روزی حضرتِ

T, I, 171 ؛ H, I, 123 ۷۵/۳ Z ۴۸ آ B ۴۴ آ K ۱۰۴

1 خدمت KZ : — B || 6 دران KB : در Z || 10 بر KB : در Z || او KB : — Z || 12 بپایهای مبارك KB : مبارك پایهای Z || 16 المعروف KZ: معروف B

خذاوندگارِ ما باصحاب نظر کرد و فرموذ که حضرتِ پیغمبرِ ما محمّد رسول الله صلّی الله علیه وسلّم چنین فرموده است که چون نورِ خذا در دلِ مؤمن درآیذ دل باز شوذ وفراخ شوذ وصحرائی شوذ خوش ولطیف ، چنانکه سنگی درآب اندازی آن آب ازهم باز شوذ ؛ سؤال کردند که یا رسول الله اگر آدمی را آن نظر نباشذ که فراخ شذنِ دل را ببینذ و درنظرِ آدمی پرده وغباری باشذ از شومیٔ طبیعت وشهوت ، بچه علامت داند که دلِ او فراخ شذ وفسحتی وسَعتی درو سر زذ ؛ فرموذ که بذآن که جمیعِ اسبابِ دنیا واهلِ دنیا ولذّاتِ او در دلِ او سَرْد شوذ و بی ذوق نمایذ و از دوستانِ دنیا وآشنایانِ خوذ بیگانه شذن گیرذ بی هیچ سببی و غرضی

(۷۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا قدسنا الله بسّره الاعلی در چهار سوئی ایستاذه بوذ ؛ معانی و اسرار می فرموذ وتمامتِ خلایقِ شهر هنگامهٔ کرده بوذند ؛ روی مبارك را از خلایق بدیوار کرده معرفت می فرموذ تا شبهنگام نمازِ شام شذ وچون شب درآمذ تمامتِ سگانِ بازارگرْدِ او حلقه کرده بوذند وبذیشان نظرِ مبارك تیز کرده معانی می فرموذ وایشان سر ودُم می جنبانیذند وآهسته آهسته زَوْ زَوْ می کردند ؛ فرموذ که باللهِ العَلیِّ القَوِیِّ القاهِرِ الّذی لاَ قادِرَ ولا قاهِرَ فی الوُجُودِ إلاّ هُوَ که این سگان فهمِ معرفتِ ما می کنند ؛ بعد ازین ایشان را سگ

۷۶/۳ Z ٤٨ آ B ٤٤ ب T, I, 172 ; H, I, 122

1 پیغمبر BZ : پیغامبر K || 3 درآید KZ : + آن B || 5 که KZ : — K || 9 سرد KZ : سر B || 11 حضرت... الاعلی Kh : — KBZ || 15 تیز KB : تیز Z

مگوئیذ که ایشان خویشانِ کلبِ اصحابِ کهفند

شعر (رمل)

شذ سرِ شیرانِ عالم جمله پست   چون سگِ اصحاب‌را داذند دست

واین دَرّ و دیوارها که مُسَبِّحند. فهمِ اسرار میکنند

شعر (خفیف)

چشم کو تا که جانها بینذ   سر برون کرده از در و دیوار
در و دیوار نکته گویانند   آتش و آب و خاك قصّه گزار

از ناگاه یاران از هرجائی ریخته شذند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که

شعر (هزج)

بیائیذ بیائیذ که دلدار رسیذه‌ست   بیائیذ بیائیذ که گلزار دمیذه‌ست

بعد ازآن گفت که حضرتِ حق تعالی صدقه بخش می‌کرد؛ صدقه خوارانِ ما کجا بوذند؟ همه یاران سر نهاذند و همچنان معرفت گویان وسماع زنان تا مدرِسه آمذند؛ آن شب همه شب تا سحرگاه سماعِ بی صُداع بوذه؛ فرموذ که واللهِ واللهِ خواصِّ این خلایق بیچاره اعتقادی که در حقِ انبیا و اولیا بسته‌اند در حقِ تره فروشی لایق نیست. مگر که ایشان عنایت فرمایند، و رحمت کنند

---

2 شعر KB : بیت Z || 4 واین KZ : این B || 8 از ناگاه Z : ناگاه KZ || جائی B : جائی Z || 11 تعالی KB : + تا غایت KZ || 13 آن B : از KB : Z

---

3 شذ . . . دست : MN ج ۱، ص ۱۰۲۲/٦٤ : MA ص ۳/۲۸

(۷۷/۳) الحکایه : ولیِّ پنهانی عارفِ صمدانی سراج‌الدینِ مثنویخان طَیَّبَ اللهُ ثَراه که از اکابرِ یاران بوذ و از حضرتِ چلبی حسام‌الدین عنایات و تربیتها یافته، روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در معنیِ این آیت که اِنَّهُمْ یَرَوْنَهُ بَعیداً وَنَرٰیهُ قَریباً (۷۰/۶–۷) معرفت می‌فرموذ؛ گفت که حضرتِ حق تعالی‌را سرمه‌دانی هست که از آن هرکرا خواهذ سرمه‌چوبی در چشمِ ظاهر و باطنِ او می‌کشذ، تا بر جمیعِ مکنوناتِ مکوَّنات مطّلع گشته غیوبِ غیب الغیب برو کشف می‌شوذ و عین‌الیقین مخفیّاتِ کنوزِ الٰهی‌را کَمٰا هِیَ مشاهده می‌کند و اگر چنانکْ آن عنایت‌را در حقِ او نکنذ و از آن سرمه بچشمِ او نکشذ چه اگر تمامتِ مغیّبات در نظرِ حسِّ او حاضر آیند هیچ یکی‌را نبینند و ندانند

شعر (رمل)

بی عنایاتِ حق و خاصّانِ حق گر مَلَکْ باشذ سیاهستش ورق
بی عنایت کی گشایذ چشم را بی عنایت کی نشانذ خشم را

بعد از آن فرموذ که در نظرِ شیخ یا نور شو یا دور شو

شعر (رمل)

نور خواهی مُسْتَعِدِّ نور شو دور خواهی خویش بین و دور شو

۷۷/۳ Z ۸ب؛ B ٤٤ب K ۱۰۵   T, I, 174; H, I, 125

1 صمدانی KZ : همدانی B || 5 که BZ : — K || سرمه‌دانی BZ : + که K || 6 ظاهر Z ~ باطن KB || 13 a و KB Zh : آن Z || 14 a کی KB : که Z || b کی KB : که Z || 16 شعر KZ : بیت B

13 بی عنایات . . . ورق : MN ج ۱، ص ۱۸۷۹/۱۱٤؛ MA ص ٤۹/۲۰
17 نور . . . دور شو : MN ج ۱، ص ۳٦۰٦/۲۲۱؛ MA ۲۸/۹۳

(۷۸/۳) همچنان خدمتِ مولانا سراج الدینِ مثنوی خوان رحمة الله علیه روایت کرد که روزی بباغِ حضرتِ چلبی حسام الدین رفته بوذم؛ دستارچهٔ پر گلِ احمر بخانه تبرّک آوردم؛ مگر که حضرتِ مولانا در خانهٔ چلبی بوذه است و مرا معلوم نبوذ، بغتةً درآمدم و سر نهاذم، می بینم که اصحابِ عظام زیر و بالا پر نشسته اند و حضرتِ مولانا در صحنِ خانه سیر می کنذ و از معارف و لطایفِ منظوم و منثور هرچه می گویذ یاران می نویسند و من از غایتِ دهشت و حیرت دستارچه را فراموش کردم واز دور در صفّ نعال فروکشیذم؛ حضرتِ مولانا بجانبِ من نگران گشته فرموذ که هر که از باغ بیایذ تبرّک گل آرذ و هر که از دکّانِ حلوائی بیایذ مشتی حلوا آرذ؛ سر بر قدم مبارکش نهاذه گلها را فرو ریختم؛ یاران نعره‌ها زذند و گلها را یغما کردند. همانا که سماع برخاست

(۷۹/۳) همچنان خدمتِ سراج الدین گفت که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که مجموعِ عالم اجزای یک کس است و اشارتِ اَللّٰهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ عبارت ازینست، قومی ای اجزائی؛ چه اگر کافران اجزای او نباشند او کلّ نباشذ

شعر (رمل)

جزؤ درویشند جمله نیک و بذ ورنباشذ اینچنین درویش نیست

۷۸/۳ Z ۴۸ ب B ۴۵ آ K ۱۰۶

[1] T, I, 175 ; H, I, 126

1 سراج KZ : + الله و B || 2 علیه KZ : B || 4 آمذم KZ : آمد B || 11 گلها را KZ : گلها B || 15 ای KZ : از B || اگر KBZh : — Z

18 جزو . . . نیست : فیه ما فیه، ص ۱۵/۷۶

(۸۰/۳) همچنان روزی خدمتِ معین‌الدین پروانه حضرتِ سلطان ولد را لابه‌ها کرد که البتّه میخواهم تا حضرتِ مولانا در خلوت بمن معرفت فرمایذ تا در حقِ بندهٔ خوذ عنایتی کرده باشذ مخصوص؛ چون حضرتِ سلطان ولد استدعاء پروانه‌را بحضرتِ پذرش عرضه داشت، فرموذ که آن حمْل را تحمّل نتوانذکردن، تا سه بار الحاح کرده فرموذ که بهاء الدین دلوی را که چهل کس میکشند آن را یک کس نتواند کشیذن؛ سلطان ولد سر نهاذه گفت: این اگر نمی گفتم اینچنین معنی را ازکجا می‌شنیذم

(۸۱/۳) همچنان روزی دیگر هم پروانه حضرتِ ولد را شفیع گرفت که تمامتِ اکابرِ قونیه بتذکیرِ مولانا مشتاق شذه اند، اگر مجلسی احسان کنند چه شوذ؛ همانا که تشنگانِ آبِ حیات‌را سیراب گردانیذه برخلایق رحمتی عظیم کرده باشذ؛ حضرتِ ولد این حکایت‌را بحضرتش باز گفت؛ فرموذ که بهاء الدین درختِ میوه‌داری که از پُریٔ میوه شاخها تا زمین فروذ آورده بوذ کفرانِ نعمتِ باغبان کرده نتوانستند قِطاف کردن و ازآنجا ربوذن وخوردن وشکرِ نعمتِ حق را بجای آوردن اکنون که سرِ شاخها تا سِدْرَةُ المُنْتهی رسیذه است وخوذ را ببالا برکشیذه، کجا توانند تمتع وتنعّم کردن وبلذّتِ میوهٔ آن نعیم رسیذن؟

۸۰/۳ - ۸۱ Z ۹؛ آ B ۵؛ آ K ۱۰۷ T, I, 176 ; H, I, 126

4 سلطان KZ : — B || پذرش Z : پدر KB || 5 نتواند K : نتوانند Z نتوان B || 7 نهاذه BZ : نهاد و K || 9 روزی K : روز BZ || 11 کنذ BZ : فرمایی K || 13 گفت K : گفته BZ || پری ٔ KZ : پر B || 14 تا زمین فروذ K : تا فرو BZ ; 16 سر KB : — Z || 17 توانند KZ : تواند B || میوهٔ KB : — Z || نعیم KB : نعم Z

(۸۲/۳) همچنان از حضرتِ ولد منقولست که روزی پروانه از حضرتِ مولانا التماس نموذ که وی را پند دهذ ونصیحت فرمایذ؛ زمانی متفکّر مانده بوذ، سرِ مبارك برداشت وگفت که امیر معین الدین می شنوم که قرآن را یاذ گرفته؛ گفت: آری؛ دیگر شنیذم که جامعُ الاصولِ احادیث را از خدمتِ شیخ صدرالدین سماع کرده؛ گفت: بلی؛ گفت: چون سخنِ خذا ورسول را می خوانی و کَمَا یَنْبَغِی بحث می کنی و می دانی وازآن کلمات پند پذیر نمی شوی و بر مقتضای هیچ آیتی وحدیثی عمل نمی کنی از من کجا خواهی شنیذن ومتابعت نموذن؟ پروانه گریان برخاست وروانه شذ وبعد ازآن بعملِ وعدل گستری واحسان مشغول گشته خیرات نموذ تا یگانهٔ آفاق شذ؛ حضرتِ مولانا بسماع شروع فرموذ

(۸۳/۳) الحکایه: ثِقَاتِ رُوات روایت چنان کردند که علمای شهر که درآن عصر بوذند وهر یکی در انواعِ علوم وحِکَم مُتَّفَقٌ عَلَیْه بوذه، باتّفاقِ تمام بنزدِ خیرالانام قاضی سراج الدینِ اُرْمَوی رَحِمَهُ اللهُ جمع آمذند وازمیلِ مردم باستماع رباب ورغبتِ خلایق بسماع وتحریمِ آن شکایت کردند که رئیسِ علما وسَرْوَرِ فضلا خدمتِ مولویست در مسندِ شرعِ نبوی قایمِ مقامِ رسول؛ چرا بایذ که اینچنین بدعتی پیش روذ

۸۲/۳ Z ۴۹ آ B ۴۵ ب K ۱۰۷ T, I, 177 ; H, 127

2 نموذ KZ : نموده B || 3 وگفت KB : وگفته Z || 5 خدمت KB : حضرت Z

14 سراج الدین ارموی : قاضی سراج الدین ابو الثنا محمود بن ابی بکر بن احمد الارموی است که از دانشمندان بزرگ آذربایجان بود و در ۶۸۲ ه‍/۱۲۸۳ م در قونیه فوت شد (ر. ك. به Br. GAL، ج ۱، ص ۶۱۴ .Suppl ج ۱، ص ۸۴۸؛ سپهسالار، تعلیقات و حواشی ناشر، ص ۳۳۸)

واین طریقت تمشیت یابذ؟ امیذ است که عن قریب این قاعده منهدم شوذ و این شیوه بزوذی دور افتذ؛ قاضی سراج‌الدین گفت: این مردِ مردانه مؤیَّدٌ مِنْ عِنْدِ الله است و در همهٔ علومِ ظاهر نیز عَدِیمُ المِثْلست، با او نشایذ پیچیذن، او داند وخذای خوذ

مصراع (خفیف)

کُلُّ شَاةٍ بِرِجْلِهَا سَتُنَاط

بو الفضولی چند، چند فصولی در مسائلِ مشکله از فقه وخلاف ومنطق واصولیَیْن وعربیّت وحکمت وعلمِ نظر وعلمِ معانی وبیان وتفسیر ونجوم وطبّ وطبعیّات وغیرها من الالٰهیّات درطبقی نبشته بدستِ تُرکِ فقیهی داذند تا بخدمتِ مولانا برذ؛ تُرکِ فقیه پرسان پرسان بلکِ ترسان ترسان حضرتش‌را در دروازهٔ سلطان درکنارِ خندق بیافت؛ دیذ که بمطالعهٔ کتابی مشغول شذه است؛ اجزا را بدستِ مولانا داذ واز دور بایستاذ؛ درحال مطالعه ناکرده دوات وقلم خواسته جوابِ هر مسئلهٔ ونکتهٔ را درتحتِ آن ثبت فرموذ بتفاصیل وهمچنان جواباتِ مجموعِ مسایل را در همدیگر آمیخته مجملاً مسئلهٔ ساخت؛ چنانکِ چند دارو را طبیبِ حاذق معجونی مُهَنَّا مُهیّا کنذ؛ چون تُرکِ فقیه کاغذ را بمحکمه باز آورد، بعد از اطّلاع وضوح مشکلات وجواباتِ آن علی العموم در غمامِ غموم منحصر ماندند و در بیّناتِ دلایلِ آن مسایل واقامتِ بیّنه

---

1 یابذ KZ : باید B ‖ 2 دور BZ : ور K ‖ ستناط B : مستناط KZ ‖ مشکله Z مشکل K — B ‖ 14 آن KZ : + پادشاه B ‖ 15 ساخت KZ : ساخته B ‖ 18 منحصر BZ : محضر K

---

6 کلّ . . . ستناط : فرائد اللآل فی مجمع الامثال، ج ۲، ص ۱۰۴

و ایرادِ براهین و اظهارِ مسندِ هر یکی و دلیلِ حصر و الزامِ مَنْ یَقُولُ لَا نُسَلِّمُ و دفعِ معارضهٔ خصم و بحث با توجیهِ حضرتشان حیران ماندند و بیچاره شدند وازین حرکت خجل گشتند

همانا که حضرتِ مولانا در عقبِ رقعه فرمود نبشتن که معلوم رایِ عالیٔ علمای عالم باشد که مجموعِ خوشیهای جهان را از نقود و عقود و عُنْقُودِ اعراض و اجناس و آنچ در آیتِ زُیِّنَ لِلنَّاسِ (۱٤/۳) است وجمیعِ مدارس و خوانق را بخدمتِ صدور مُسَلَّم داشته بهیچ منصبی از آنها نگران نیستیم وبکلّی عَنِ الدُّنیا ومَا فِیهَا قطعِ نظر کرده ایم تا صدور را اسبابِ متوافر ولذّاتِ دنیاوی مرتّب ومستوفا باشد و زحمتِ خود را دور داشته در کُنجی مُنْزَوی گشته‌ایم ودر خانهٔ خمول فرو کشیده؛ چه اگر آن ربابِ حرام را که فرموده بودند ونفی کرده اگر بکارِ عزیزان می آمد وبایست بودی حقّا که دست از آنجا باز کشیده هم ایثارِ ائمّهٔ دین می کردیم واز غایتِ ناچیزی ونا ملتفتی ربابِ غریب را بنواختیم؛ چه غریب نوازی کارِ مردانِ دین وابراهیمِ یقین است وغزل رباب را درحال سر آغاز فرمود و گفت :

شعر (رمل)

هیچ می دانی چه می گوید رباب زاشکِ چشم واز جگرهای کباب

۸۳/۳ Z ٤۹ ب B ٤٥ ب K ۱۰۸ ب

T, I, 178 ؛ H, I, 128

4 همانا KZ : همچنان B || 5 از KZ : — B || عقود K ~ عنقود Z || عقود KZ : — B || 6 اجناس KZ : — B || 7 صدور KZ : صدقه B || 10 گشته‌ایم KB : گشته Z || 11 ـ 12 فرموده بودند KB : فرموذند Z || اگر Kh : — KBZ || 18 a دانی KZ : + که B

الی آخره؛ مجموعِ علماء در خدمتِ قاضی سراج‌الدین نادم گشته توبه‌ها کردند وبحلمِ خلیلانه وخُلْقِ عظیمِ مولانا انصافها داذند و ازآن جملت پنج نفر دانشمندانِ فَحلِ مُستَدِل و مدرّسانِ مفتی بنده ومرید شذند و گفتند :

شعر (رمل)

ز آسمان آید این بخت نه‌از عالمِ خاك　　کارِ اقبال وستارست نه‌کارِ بازو

(٨٤/٣) الحکایه : راویانِ حکایت و حاویانِ آیت ، چنان روایت کردند که جماعتِ حاجیانِ معتبر از کعبهٔ معظّم رسیده بوذند و بزیارتِ مشایخ و گوشه نشینانِ شهر رفته ، هر یکی‌را در یافتند واهالیٔ شهر حاجیان را سماعها داذه ودلداریها کردند؛ آخر الامر مگر دوستی حاجیان را بزیارتِ حضرتِ مولانا ارشاد کرده بجمعهم احرامِ بندگی درمیانِ جان بسته بزیارتِ کعبهٔ جانها توجّه نموذند؛ چون از درِ مدرسهٔ مبارك در آمذند حضرتِ مولانا را در محراب دیذند ، بیکبارگی تکبیر آورده بیهوش شذند؛ بعد از ساعتی چون بخوذ باز آمذند حضرتش بعذر خواستن مشغول شذ که شایذ که برشما پوشیذه شذه باشذ ویا مانند کرده باشذ که آدمی بآدمی عظیم می ماند؛ همگان فریاذ برآوردند که حضرتِ مولانا چه مَغْلَطه و رو پوشست که می فرمایذ چون اصحابِ عظام ازکیفیّتِ حال و تمهیدِ آن عذر تفحّص کردند ، حاجیان باتّفاق گفتند که واللهِ العظیمِ و بکلامه القدیمِ

T, I, 180 ; H, I, 129　　٨٤/٣ Z آ ٥٠ B آ ٤٦ K ١١٠

2 جملت KZ : حلت B || 4 گفتند KZ : — B || 8 جماعت KB : جماعتی Z || 12 در KZ : — B || 13 حضرت مولانا را KB : — Z || 8 بیکبارگی BZ : یکبارکی K || 15 کرده باشذ ZB : کرده باشید K || که KZ : کر B

که این مرد در طوافِ بیت الله الحرام اِحرام بسته با ما بهم بوذ و در وقفهٔ عرفات وسعیِ مروه و صفا وجمیعِ مناسكِ حجّ و غیره زیارتِ مرقدِ رسول علَیْهِ السّلام در مدینه مصاحب و همراهِ ما بوذ ، امّا هیچ روزی با ما همسُفْره وهمکاسه نشذ و چندین مشاعرِ حجّ را تفهیمِ ما می‌کرد ، بهمین صورت ولباس که پوشیده است واین دم متَغلّطه می کنند و خوذ را می پوشانند ؛ یاران شورها کردند وسماعِ عظیم رفت وحاجیان سرها بازکرده مرید وعاشق شذند

(۸۵/۳) همچنان منقولست از فحولِ اصحاب که حضرتِ مولانا را مریدی بوذ از اعیانِ شهر وتجارت صنعت ؛ مگر بکعبهٔ معظّم رفته بوذ ؛ همانا که شبِ عرفهٔ عیدِ قربان خاتونِ آن خواجه حلوای بسیار ساخته بفقرا ومساکین وهمسایگان یگان یگان تصدّق کرده سینیٔ عالی پر حلوای شکّری بحضرتِ مولانا فرستاذ تا اصحاب تناول کنند، خواجه را بدعای خیر معاونت نمایند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که آن خاتون صدّیقهٔ ماست تا تمامتِ اصحاب ازین حلوا بخورند وتبرّك نیز برگیرند؛ جمیعِ اصحاب چنانك می بایذ بذوقِ تمام خوردند وبردند وهنوز سینی مالامال بوذ ؛ حضرتِ مولانا سینی را برگرفت وآهنگِ بامِ مدرسه کرده، یاران متحیّر شذند که چه خواهذ کردن؛ همان لحظه ازبام فروذ آمذ بی سینی ؛ فرموذ که آن حلوا را بآن مرد رسانیذیم تا او نیز بخورذ؛ حیرتِ یاران

۸۵/۳ Z ۵۰ ب B ٦٤ ب K ۱۱۰

T, I, 182 ; H, I, 130

4 هیچ KZ : — B || همسفره BZ ؛ + نشد K || 5 صورت و KZ : + همین B || 12 تا KZ : با B || 14 ماست KZ ؛ مات B || تا KB : — Z || 18 رسانیذیم BZ : + که || حیرت BK ~ یاران Z

یکی در هزار شذ. اتّفاق چنان افتاذ که خبرِ مقدمِ حاجیان رسیده شاذی کنان مردمانِ شهر استقبالِ حاجیان کردند؛ همانا که آن خواجهٔ روشندل همچنان از گردِ راه راست بزیارتِ مولانا آمذه سر نهاذ وشکرها کرد. خذاوندگار دلداریها فرموذه دستورش داذ تا بخانه روذ، بیامذ وعیالِ خوذرا سلامت بی ملالت و ملامت دریافته همان شبِ قدوم که نشسته بوذند غلامان از میانِ رختها سینی را بیرون آوردند؛ خاتون گفت: این سینیٔ ما بشما چه کار دارذ؟ تاریخ ونامِ خواجه بروی نبشته؛ خواجه گفت: من نیز درین حیرتم که این سینی پیشِ من چه کار دارذ؟ خاتون قضیّه را باز پرسیذ؛ گفت: درکوهِ عرفات شبِ عرفه در خیمهٔ خوذ با حاجیان جمع نشسته بوذیم؛ می بینم که دستی از گوشهٔ خیمه درآمذ واین سینی را پرحلوا در پیشِ ما نهاذ؛ دیذم که سینی ازآنِ ما بوذ، الاّ معلوم نشذ که آنجا از کجا آمذ، غلامان بیرون دویذند هیچ کسی را ندیذند؛ خاتونِ صدّیقه درحال سر نهاذه مشکلِ حلوا را حلّ کرد وکیفیّتِ حال را باز گفت؛ خواجهٔ بیچاره ازآن عظمت وقدرت بی قرار گشته، علی الصباح زن و مرد بحضرتِ مولانا آمذه سر برهنه کردند وزاریها نموذند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که آن همه برکتِ اعتقاد وصدقِ نهاذِ شما بوذ که حق تعالی قدرتِ خوذرا از دستِ ما بظهور رسانیذ وَاِنَّ الفَضْلَ بِیَدِ اللهِ یُؤتِیهِ مَنْ یَشَاءُ (۳/۶۶؛ ۵۷/۲۹)

2 مردمان K : مردم BZ || 4 فرموذه KZ : فرمود B || 5 ملالت و KZ : — B
7 بشما KZ : با شما B || و نام Z : نام ونام K نامهٔ B || 11 درپیش KB : پیش Z ||
12 ما KB : من Z || 13 درحال Z : فی الحال KB || 14 کرد Z : واکرد BK ||
16 آمذه KZ : + و B || کردند KZ : کرده B || 17 نهاذ KB : — Z

(۸۶/۳) الحکایه : از یارانِ قدیم مرویست که حضرتِ مولانا در مسجدِ قلعه روزِ جمعه تذکیر می فرموذ و مجلس بغایت گرم شده بوذ و تمامتِ صدور وبدور حاضر بوذند ودر بسطِ کلام وتقریرِ غرایبِ تفسیر یدِ بیضا می نموذ ودُرر غرایب وامثال وحکایات و اشعارِ مناسب آیات نثار می فرموذ واز هرگوشهٔ تحسینها و آفرینها تا بمنجوقِ عَیوق می پیوست و مدّاحان رباعیها می گفتند ومقریانِ خوش‌الحال سحرها می‌کردند؛ مگر فقیهی از سرِ علّتی که در دل داشت گفته باشذ که اغلبِ واعظان آیاتی چند از قرآن مناسبِ وقت وایّام اختیار می‌کنند تامقریان آنرا می‌خوانند وایشان درآن باب استحضار کرده از هر کتابی وتفسیری اقوالِ غریب فرو می‌شمرند وآن موافقِ طباعِ انام می‌آیذ، امّا واعظی که براقاضتِ معانی وابداعِ لطایف قادر باشذ ودر هر فنّی ماهر آنست که ببدیهه از هر جائی که حفّاظ بخوانند درآن باب خوض کنند و از فوائدِ عجیب علمای عالم را محبّ خوذ گرداند؛ همانا که حضرتِ مولانا درعینِ آن استغراق بذآن فقیه اشارت فرموذ که از قرآنِ مجید سورهٔ که بخاطرت آیذ بخوان تا عجایب بینی؛ سلطان و امرا وسایرِ خلق حیرانِ این اشارت گشتند؛ همانا که آن فقیهِ نا نبیه سورهٔ والضُحٰی را (۹۳) فرو خواند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که خواصّ حضرت الٰهی که جاسوس القلوب اند، چون در صحبتِ ایشان رسی بحضورِ دل و صدقِ تمام بنشین تا از سعادتِ سرمدی بی‌نصیب نمانی

۸۶/۳ Z ۵۱ آ B ۴۷. آ K ۱۱۲

T, I, 184 ; H, I, 131

4 درر KZ : در B ‖ 6 سحرها می‌کردند BKZ : مناسب عشرها میخواندند Kh ‖ 10 ببدیهه KZ : بدیهه (!) B ‖ 11 گرداند KB : گردانند Z ‖ 13 عجایب KB : عجیب Z ‖ 14 نا KZ : تا B ‖ 15 خواند ZB : خوانده K ‖ 15 ـ 16 خواص... الٰهی که Z : خواص حضرت مولانا فرمود الهی که B خاصان خدا عز و جل K ‖ جاسوس القلوب ZB : جاسوس قلوب K ‖ 17 نصیب ZK : نصاب B

شعر (رمل)

ای مِری کرده پیاده با سوار سَرنخواهی برد اکنون پای دار
تو مِری باهمچو خوذ موشان بکن با۔شتر مرموش را نبوَذ سخن

پس آنگاه سرآغازِ تفسیر و تحقیقِ سورهٔ والضُحَی کرده، چندانی معانی ودقایق بیان کرد که در تقریر بیان آیذ؟ وتا قربِ نمازِ مغرب مجلس کشیذ و هنوز در تقریرِ واوِ قسَمِ والضُحی غرایب و نوادر می فرموذ؛ حاضرانِ مجلس تمامت مست گشته همان دم آن فقیهِ منکر برخاست و سر برهنه کرده وجامه‌ها چاك زده زاری کنان پایهٔ منبر را بوسها داذه با اعتقادِ کامل وصدقِ بی غِل بنده ومرید شد وآن روز تمامتِ خواصِ مردم ارادت آورده غلوّی عام شد و گویند وعظِ آخرینِ خذاوندگار همان بوذ، دیگر بتذکیر شروع نفرموذ وبطریقِ دیگر لایَنْقَطِع بتذکیر وتقریر مشغول بوذ

(۸۷/۳) همچنان منقولست که درآن زمان بزرگی از أعیانِ شهر وفات یافته بوذ ومجموعِ اهلِ قونیه درآن مجموع حاضر گشته؛ مگر حضرتِ مولانا بیرونِ سرای متوفا سَیْر می فرموذ تا جنازه بیرون آمذن وکمال الدینِ معرّف ایستاذه بوذ، صدورِ شهر را علَی الانْفِراد

۸۷/۳ Z ۵۱ ب B ۴۷ ب K ۱۱۳ T, I, 185 ; H, I, 133

a 3 بکن KZ : مکن B || 6 غرایب KB : غریب Z || 8 کرده KZ : B || زذه KZ : زاده(!) B || 9 با KB : از Z || 11 آخرین BZ : + حضرت K || 12 بوذ KZ : بوده B || 13 که KZ : + روزی B || 15 می فرمود KB : فرموذ Z

11 ای مری . . . پای دار : MN ج ۱، ص ۹۹/۱۶۱۴ ؛ ص MA ۱۶/۴۳
12 تو مری . . . سخن : MN ج ۲، ص ۴۴۱/۳۴۴۹ ؛ ص MA ۶/۱۸۲

تعریف می کرد که بسم الله خواجه صدرالدین ، مرحبا اخی بدرالدین ، بسم الله امیر کمال‌الدین ، خوش آمذی مولانا سیف‌الدین ، شاذ آمذی شیخ عزّالدین وازین قبیل بیحدّ می گفت وچون جنازه را بیرون آورده روانه شذند وتابوت را در کنارِ لحد نهاذند تا دفن کنند ؛ حضرتِ مولانا پیش آمذ وبرسرِ گور مثالِ تلقین‌خوانان بایستاذه فرموذ که کمال‌الدینِ معرّف را بخوانند ؛ معرّف بیامذ و سرنهاذ ؛ جمیعِ علماء وشیوخ نگران شذند تا حضرتِ مولانا چه می کنذ ؛ فرموذ که هم اکنون اگر صدرالدین و بدرالدین وکمال‌الدینست پیذا شوذ و معیّن گرذذ که ازکیانست ومی ترسم که در صدرِ او دین نباشذ وبدرِ اورا نوری نَبُوَذ وکمالِ او در نقصان باشذ وچون سیفِ دین را بر نفسِ خوذ نرانده بوذ، بساطورِ منکَر ونکیر اسیر شوذ وعزّتِ او بخواری بدل گرذذ ؛ غریو از نهاذ خلایق بر خاسته کمال‌الدین بیهوش گشته بسا منکرانِ کهن تجدیدِ ایمان کرده زنّارها بریذند واز نو بنده ومرید شذند

(۸۸/۳) الحکایه : یارانِ صحبت وندیمانِ خدمت چنین روایت کردند که هر سالی حضرتِ مولانا بااصحابِ کرام وگویندگانِ فاخر بر گردونها سوار شذه بجانبِ آبِ گرم می رفتند وقربِ چهل وپنجاه روز آنجایگاه اقامت می فرموذ ؛ مگر در کنارهٔ در یاچهٔ آبِ گرم یاران حلقه زذه بوذند وحضرتِ مولانا سرمستِ جامِ بقا ومستغرقِ

۸۸/۳ Z ۵۱ ب B ، ٤ ب K ۱۱٤ T, I, 186 ; H, I, 134

3 قبیل KB : قبل Z || 4 تابوت را BZ : تابوت K || 5 بایستاذه Z : بایستاد KB || 8 که از KB : از Z || 11 بخواری KB : بخوری Z || 12 بر خاسته BZ : بر خاست K || 13 و از نو . . . شذند ZB : — K || 17 در کناره BZ : کنار K ||

14 ـ ص ۱۷٤/۱۰ الحکایه . . . مرید شذند : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۸۳

انوارِ لقا گشته معانی می فرموذ ، یاران نعره ها می زذند وشورها می کردند اتفاقا تمامتِ جَغْزانِ آن گول بیکبارگی بَوَقْوَقَه در آمذه غلبهٔ عظیم می کردند ؛ حضرتِ مولانا بانگی سهمناک بریشان زذ که این چه غوغاست ، یا شما بگوئیذ یا ما ؛ درحال همه‌شان خاموش گشته هیچ نگفتند ؛ چندانک آنجایگاه بوذند اصلا جانوری دم نزذ وچون بمبارکی نهضت می فرموذ بکنارِ دریاچه بیامذ واشارت کرد که بعد ازین دستورست بحالِ خوذ مشغول شویذ ؛ فی الحال بغلغلهٔ تمام بگفتن آغاز کردند وازین کرامتِ عجیب نه چندان منکرانِ توحید ایمان آوردند که توان گفت ، وقربِ دو هزار آدمی از زن ومرد مرید شذند

(۸۹/۳) همچنان مگر روزی حضرتِ مولانا بزیارتِ تربتِ بهاء ولد می رفت ؛ قضا را مگر قصّابانِ شهرگاوی‌را خریذه بوذند که قربان کنند ؛ ریسمان را بریذه از دستِ ایشان بگریخت وخلایق در پیِ آن گاو می دویذند ؛ علالا می کردند وهیچ کسی‌را یارهٔ آن نبوذ که پارهٔ پیشتر روذ ویا اورا توانند گرفتن ؛ از ناگاه گاو بحضرتِ مولانا مقابل افتاذه فی الحال بایستاذ وآهسته آهسته پیشِ او آمذه بزبانِ حال که اهلِ حالش می‌دانند امان می خواست ولابها می کرد ؛ همانا پیش آمذه گاورا بگرفت وبدستِ مبارک اورا می مالیذ ومرحمت می‌فرموذ ؛ جماعتِ قصّابان در پی رسیذه سر نهاذند ؛ فرموذ که این را نشایذ کشتن آزاذش

T, I, 187 ; H, I, 134 ۸۹/۳ Z ۵۲ آ B ٤۸ آ K ۱۱۵

1 می زدند KB : زذند Z ‖ 6 درياچه KZ : دريا B ‖ کرد BZ : — K
8 نه چندان KZ : — B ‖ 16 افتاده KB : افتاذ Z

کنیذ ؛ قبول کرده آن جانور را آزاذ کردند و از قتل رهیذه ترخانش گذاشتند ؛ بعد از ساعتی چون اصحابِ عظام درعقب رسیذند حضرتِ مولانا بمعرفت شروع فرموذه گفت : حیوانی را که آهنگِ قتلِ او کرده بوذند از ناگاه خلاص یافته بگریخت وبسوی ما آمذ ؛ حق جلّ وعلا اورا از عنایتِ بی نهایتِ خوذ و برکتِ ما از کشتن وشرحه شرحه گشتن رهانیذ و آزاذ شذ ؛ اگر انسانی را که از جان و دل روی بحضرتِ مردان آرذ ومرید شوذ از دستِ سلاّخانِ دوزخ برهانذ وبجنّتِ ابدی برسانذ ، هیچ عجیب وغریب نباشذ ؛ یاران از غایت شاذی برقص وچرخ درآمذه از اوّلِ روز تا شبهنگام مشغولِ سماع بوذند وچندانی دستارها وجامه‌ها بقوّالان داذند که در حساب آیذ ؟ وگویند آن گاوِ آزاذکرده را دیگر کسی بجائی ندیذ و در صحرای قونیه ناپدیذ شذ

(۹۰/۳) همچنان از خدمتِ مفخر الابرار شیخ سنان الدینِ نجّار که از نجّارِ کرام بوذ رَوَّحَ اللهُ روحَهُ منقولست که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که عاشقانِ خذا را حلاوتِ محبّت می کُشذ واهلِ دنیا را زهرِ فراقِ زن و زر می کشذ وچون حق تعالی این عالمِ وجود را از عدمِ محض ساخته‌است ، پس عدم می بایذ شذن تا از تو چیزی سازند

۹۰/۳ Z ۵۲ ب B ۴۸ ب K ۱۱٦ T, I, 189 ; H, I, 135

3 فرموذه KZ : فرمود B || حیوانی را BZ : حیوان را K || که ZK : — B || 5 کشتن KZ : کردن B || 6 انسانی را KB : انسانی Z || برهانید KZ : رهانید B || 7 آرذ KZ : آزاد (!) B || 8 یاران KZ : — B || 9 سماع KZ : بسماع B

(۹۱/۳) همو روایت کرد که روزی خدمتِ مولانا قطب الدینِ شیرازی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ بزیارتِ مولانا آمده بوذ وحضرتش بمعارفِ پذرِ کریمِ خوذ گرم شذه بوذ؛ ازناگاه گردونی از درِ مدرسه می گذشت؛ جماعتی نگرانِ آن صدا شذند؛ مولانا فرموذ که آوازِ گردونست یا فعلِ گردون؟ همه‌شان سر نهاذند؛ بعد ازآن خدمتِ قطب الدین سؤال کرد که راهِ شما چیست؟ فرموذ که راهِ ما مُردن ونقدِ خوذرا بآسمان بردن، تا نمیری نرسی؛ چنانکْ صدرِ جهان گفت تا نمردی نبردی؛ قطب الدین گفت: آه دریغا چه کنم؛ فرموذ که همین که چه کنم؛ پس آنگاه در سماع این رباعی‌را فرموذ

رباعی

گفتم چه‌کنم گفت همین که چه‌کنم   گفتم به ازین چاره ببین که چه‌کنم
روکرده بمن بگفت ای طالبِ دین   پیوسته برین باش برین که چه‌کنم

هماندم مرید شذ

(۹۲/۳) همچنان یکی از کبارِ اصحاب وفات یافته بوذ؛ بحضرتِ مولانا مشورت بردند که اورا بتابوت در گور نهند یا بی تابوت؛ فرموذ: تا یاران چه مصلحت بینند؛ عارفِ ربّانی، معدنِ النور، کریم الدین ولدِ بکتمور رحمة الله علیه که از جملهٔ اهلِ مقامات وصاحب بصیرت

۹۱/۳ ـ ۹۲ Z ۵۲ ب B ۴۸ ب   T, I, 190 ; H, I, 135

1 همو KB : همچنان Z || 2 علیه KZ : — B || 5 خدمت KZ : + مولانا B || 8 نبردی KZ : + مولانا B || 10 رباعی ZB : شعر K || 12 کرده Z : کرد KB || بگفت KZ : گفت B

بوذ؛ فرموذ که بی‌تابوت نهاذن اولیتر باشذ؛ یاران گفتند: بچه دلیل؟ گفت: فرزندرا ماذر بهتر رعایت کنذ که براذر؛ چه جسمِ آدمی از خاکست وتخته‌ٔ چوبین هم فرزندِ خاکست، پس هردو براذر باشند وخاك ماذرِ مشفق. پس بماذر سپردن صواب‌تر باشذ، حضرتِ مولانا تحسینهاش فرموذ وگفت: این معنی در هیچ کتابی مسطور نیست

(۹۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مسجدِ قاضی عزّ الدین واعظی وعظ می‌گفت وحضرتِ مولانا درآنجا حاضر بوذ؛ مگر واعظ در تقریرِ آیات وبیّنات وعـظاتِ مردم مبالغه‌ٔ عظیم می‌کرد؛ حضرتِ مولانا روی بسوی اصحاب کرده بمعرفت شروع فرموده حکایتی عجیب مثال آورد که در خطّه‌ٔ بلخ خواجه‌ٔ بوذ مُنْعِم وصاحب ثروت؛ از ناگاه بعالمِ بقا سفرکرده، اورا فرزندی ماند ناخلَف وپرصلَف وبذکار واز تحویلِ پذرش قربِ صذهزار دینارِ زر نقد بوی میراث ماند، بیرونِ املاك واثاثِ خانه، باعورتی تعشّق کرده تمامتِ اسباب را با وی تلف‌کرد وهیچش نماند

شعر (رمل)

مردِ میراثی چه داند قدرِ مال رستمی جان کَنْد ومجّان یافت زال
نقد رفت وکاله رفت وخانه‌ها ماند چون جُغدان درآن ویرانه‌ها

۹۲/۳ Z ۵۲ ب B ۴۸ ب K ۱۱۷ T, I, 190 ; H, I,

4 مشفق KZ : — B || بماذر KZ : + مشفق B || باشذ Z: نماید K ی ماند B || 5 کتابی KB : کتاب Z || 8 وعظات KB : واعظات Z || 10 آورد KZ : آورده B || 14 باوی KZ : — B || و KZ : — B

16 مرد . . . زال : MN ، ج ۲ ، ص ۳۷۲/۲۶۷ : MA ، ص ۱۴/۱۱۳
17 نقد . . . ویرانه‌ها : MN ، ج ۶ ، ص ۴۲۱۰/۵۱۶ : MA ، ص ۱۹/۶۵۲

عاقبتِ حال این پسر را چون از همه وجوه بسر آمذ ، چنانک بنانی محتاج شذ وآن معشوقهٔ دروغین نیز از وی کنار گرفته ، چندانک می کوشید درمیان نمی آمذ وآن موئی که درمیانِ ایشان نمی گنجیذ از دیدهٔ او سر زذ وبعوضِ هر بوسهٔ دشنام باران می کرد ، آخرالامر بذآن فاحشه گفت: از تو حاجتی دارم، بعد ازآن تو دانی ؛ معشوقه راضی شذ ؛ گفت: میخواهم که دروقتِ بَوْل کردنِ تو درکافِ شکافِ رانت را نظر کنم ؛ گفت: سهلست ؛ همانا که ساعتی بتفرّجِ فُرجهٔ فرجِ او مشغول شده فریاذ کرد وبهایهای بگریست ؛ پرسیذند که موجبِ گریه وافغان چیست ؟ گفت : ازآن مجموعِ مال واسباب واسبان که در راهِ او درباختم درینجا هیچ یکی را نمی بینم وهمه درین جایگاهِ تباهِ پرگناه فرو رفته است ؛ چندانک نگریذم اثری ازآنها پدیذ نیست ؛ همچنین این واعظِ ما نیز وعلمای ظاهرِ خوذنما اگرچه از انبیاء واولیاء واقطاب نشانها می دهند وبذآن قدرمباهات می کنند يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ (۱۱/٤۸) قطعا ازآن حالات ومقاماتِ درویشان چیزی نیست وتصوّرِ ایشان آنست که ماهمه را داریم

شعر (خفیف)

دعوی عشق کردن آسانست   لیک آنرا دلیل وبرهانست

حقّا که هیچ ندارند وآنچ دارند بر بسته است ، نی بر رُسته ؛ عاقبتِ کار معلومشان شوذ وسوذ ندارذ ؛ برخاست وبی کفش روانه شذ

---

6 رانت را BZ : رانت K || 9 آن K : — BZ || 10 فرو رفته است KB : فرو رفته KZ || 15 داریم KZ : میداریم B || 17 b لیک KZ : لیکن B || 18 نی BZ : نه K

17 دعوی . . . برهانست : فیه مافیه، ص ٤

(۹٤/۳) الحكايه : ملك القضاة والحُكّام مولانا كمال‌الدينِ كابى رحمة الله عليه كه از اكابرِ قاضيانِ روم بوذ، روايت كرد كه در تاريخ سنه سته وخمسين وستمائه بجانبِ دار الملكِ قونيه رفته بوذم بديذنِ سلطان عزالدين كيكاوس نوّرَ اللهُ قبرَه تا امورِ ولايتِ دانشمنديه باتمام رسانيذه با اَمثِلَه و فرامين عودت افتذ و بعنايتِ بارئ تعالى بزوذى جميعِ مهمّات بحصول پيوسته مى خواستم كه روانه شوم؛ جماعتى دوستان كه از اكابرِ شهر بوذند، مثل شمس الدينِ ماردينى وافصح الدين وزين الدينِ رازى و شمس الدينِ ملطى رَحِمَهُمُ اللهُ مرا بدريافتنِ زيارتِ حضرتِ مولانا ترغيب و تحريص داذند وصيتِ جميلِ ايشان را خوذ از افواهِ مردم شنيذه بوذم، امّا استكبارِ منصب واستكثارِ اسباب وارتكابِ انكار مانع مى شذ و نمى يارستم بذآن جانب مآبى جُستن؛ عاقبة الحال توفيقِ الٰهى رفيقِ جانِ من گشته برغبتِ تمام و جذبهٔ درونِ آن شاهِ انام مصحوبِ آن جماعتِ كرام بزيارتِ حضرتِ مولانا مشرّف گشتم؛ همانا كه چون از درِ مدرسهٔ مباركش قدم نهاذيم. ديذم كه حضرتِ مولانا خرامان خرامان استقبالِ ما بندگان كرد؛ بمجرّد نظرى كه برچهرهٔ مباركش انداختم عقل از من زايل شذ؛ همچنان بجمع سر نهاذيم و مولانا ازآن ميان من بنده را دركنار گرفته گفت:

شعر (رمل)

مى گريزى هر زمان از كارِ ما
درميانِ كار چونت يافتم

۹٤/۳ Z ٥٣ آ B ٤۹ آ K ۱۱۸ T, I, 192 ; H, I, 136

4 دانشمنديه KZ : دانشمنديان را B || 5 جميع KB : جمع Z || 6 اكابر BZ : + علماى K || شمس‌الدين Z : شمس‌دين K شمس B || 15 كه KB : — Z || 17 شذ KZ : شده B

بعد ازآن فرموذ که لله الحمد کمال الدینِ ما روی بکمالِ جلال آورده از اکملانِ دین شذ و همچنان از علمِ لدنّیِ خوذ زبانی برگشوذ که در جمیعِ عمرِ خوذ از زبانِ هیچ شیخی و قطبی و عالمی نشنیذه بوذم و در هیچ کتابی مطالعه نکرده ؛ چون بقدرِ استعداد و ادراکِ خوذ از عظمتِ او واقف گشتم ، بصذ هزار ارادت و اخلاص از سلکِ مخلصانِ او شذم و فرزندم قاضی صدرالدین و مجدالدین اتابک را مریدش ساختم و چندین بزرگ زاذگان و سایر آزاذگان بنده و مرید شذند؛ همانا که آشفته وار چون بمقامِ خوذ باز آمذم می بینم که بازِ جانم باز در قفصِ قلبِ من بی قرار و پرواز کنان شذ ؛ با دوستانِ عزیز مشورت کردم، البتّه میخواهم که حضرتِ مولانا را سماع دهم و مریدی را پیذا کنم ؛ تمامتِ قونیه را طلب کردند، غیر از سی زنبیل آبلوجِ خاص الخالص نیافتند و قوصره چند از نبات بهم آمیختند ؛ چه درآن زمان تمامتِ عالمیان در کنفِ امان ایمن بوذند؛ از کثرتِ اجتماعها و سماعها و سورها و سرورها هیچ نوع نعمتی بخلایقِ قونیه و لواحقِ آن بس نمی کرد ؛ برخاستم و بنزدیکِ گوماج خاتونِ توقاتی که حرمِ سلطان بوذ رفته کیفیّتِ حال را باز گفتم؛ ده کلّه آبلوجِ دیگر مذکوره انعام فرموذ و من تصوّر می کردم که آنچنان مجمع را این قدر شکّری جلاب چون جواب گویذ ؛ باز فکّری کردم که جهتِ مردمِ عوام جلابهای شهدِ عسلی سازند ؛ درین فکرت بوذم که از ناگاه

1 آورده KB : آورد Z || 2 اکملان K : کملان B ا کمال Z || 4 نکرده KB ناکرده Z : || 7 و سایر آزادکان BK : — Z || 12 کنف KZ : کتف B || بوذند Z : بوده BK || 13 سورها BZ : شورها K || نوع KZ : نوعی B || 14 لواحق KZ : از حق(!) B || 15 کله B : — KZ || 17 شکری KB : سکری Z || فکری KZ : فکر B

7 آزاذکان : ر. ک. به İA ، ج ۲ ، ص ۸۳ ب

حضرتِ مولانا از در درآمذ وگفت: کمال الدین وقتی که مهمانان بیشتر آیند آب را بیشتر بایذ کردن تا بسنده کنند؛ همان بوذ که کَالْبَرْقِ الخَاطِفِ وإِلْهَامِ الْهَاتِفِ ناپدیذ شذ. چندانک در پی دویدند اثری ندیذند؛ علیها تمامتِ آبلوجهارا درحوضِ مدرسه قره طائی کرده در چند خُمِ خسروانیٔ دیگر جلاب ساختیم وبشرابدارِ سلطان سپردم تا آبناک نباشذ، دم بدم می بایذ چشیذن؛ اُسکره پر کرده بدستِ من داذ؛ دیذم که بغایت زبان گز وگلوگیر بوذ. گفتم دیگر آب می بایذ، سبوئی چند باز آب ریختند؛ باز چشیذم شیرین تر از اوّلین بوذ؛ همچنان بغیر از حوض ده خُمِ دیگر از جلاب شکّری پر کردند و هنوز شیرین بوذ فریاذ از نهاذِ من بر خاست که این کرامتِ عظیم از اشارتِ آن حضرتست ومرا اخلاص یکی در هزار شذکه بوذ والوانِ اَطْعِمه را از جلاب بی حساب و قیاس بایذ کردن و درآن شب تمامتِ سلاطین و اساطینِ دین را دعوت کردم؛ چندانی بزرگان جمع آمذند که در شرح گنجد؟ و از وقتِ نمازِ ظهر تا نیمشب حضرتِ مولانا در سماع بوذ وبقوّتِ ولایت وقدرتِ هدایت میدان را از دستِ مردانِ وقت باستقلالِ تمام فرو گرفته کسی را مجالِ جولان و امکانِ حرکت نبوذ ومن در صفِ نعال کمرِ خدمت در میانِ جان بسته تشنگانِ سماع را جلاب بخش می کردم و خدمتِ معین الدین پروانه ونوّابِ سلطان بموافقتِ منِ بنده

3 دویدند KB : دویذندی Z || ندیدند KB : ندیذندی Z || 5 خم K : خمی BZ || 7 زبان‌کز K : زبان‌کیر BZ || دیکر BZ : دکر K || 9 و K : — ZB || 11 اطعمه را KZ : اطعمه B || 12 حساب BZ ~ قیاس K || 13 دین را KB : را Z || 15 وبقوت KB : وقوت Zh — Z

چون شمعِ طراز، بصد هزار نیاز واهتزاز، بر سرِ پا ایستاده بوذند و بو العجب افکار و اندیشه‌ها در دلم می گذشت؛ هماناکه حضرتِ مولانا قوّالان را بگرفت واین رباعی‌را فرموذ

شعر

گرم آمذ و عاشقانه وجست و شتاب
بو یافته روحِ او ز گلزارِ صواب
بر جملهٔ قاضیان دوانیذ امروز
درجستنِ آب زندگی قاضیِ کاب

باز سماع ازآن گرم تر شذ که بوذ؛ همچنان مرا درپیشِ خوذ خوانده درکنار گرفت وبرچشم ورویم بوسه‌ها داده غزلی سرآغاز فرموذ

بیت (مجتث)

مرا اگر تونداني بپرس از شبها . بپرس از رخِ زرد وز خشکیِ لبها

و این غزلیست مطوّل وعظیم ومن فی الحال سرباز کرده جامه‌ها چاک زذم ومریدِ عشقِ او شذم وآن بوذ که احوالِ من وامارتِ من چندانک رفت ترقی گرفته اولاد واعقاب واسبابِ من بی‌نهایت شذ وآنچ بباطنِ من بخشیذ وچشانیذ نتوان بزبان آوردن، يَضِيقُ صَدْرِي ولا يَنْطِقُ لِسانِي؛ چنانک گفت:

1 اهتزاز KZ : اهتراز B ‖ 5 وشتاب K: شتاب Z ‖ 6 بو KBZh : بر Z ‖ 9 گرمتر BK ~ ازان Z ‖ خوانده KB : خواند Z ‖ 10 درکنار BZ : درکنارم K ‖ و رویم BZ : رویم K ‖ فرموذ بیت . . . ص ۱۹۲ / ۲۰ الله ZB : — K (در K آن ورقها که دارای این قسم اند افتاده اند) ‖ 12 بپرس Z : پرس B ‖ 14 من Z : — B ‖ 15 اولاد B : — Z ‖ 17 چنانکه B ~ گفت Z

شعر (رجز)

ملکِ سعادت ببرذ هرکه مرا بنده شوذ
گردذ بشاهِ دو سرا هرکه گزینذ درِ من

(۹۵/۳) همچنان سعداء اصحاب چنان روایت کردند که شبی معین الدین پروانه اکابرِ شهر را سماع داده بوذ و هر یکی شمعی نیم منی با هم برده در پیشِ خوذ نهاذه بوذند؛ عاقبة الامر حضرتِ مولانا را دعوت کرده اجابت فرموذ؛ چه عادتِ آن حضرت چنان بوذ که بعد از اجتماعِ همهٔ اکابر حاضر شذی؛ پس حضرتِ مولانا یاران را فرموذ تا مختصر شمعکی با هم باشذ؛ اعزهٔ اصحاب در حقارتِ آن شمعکِ کوچک متعجّب شذند؛ چون حضرتِ مولانا بسرای پروانه درآمذ در کنجِ خانه فرو کشیذه آن شمعک را در پیشِ او نهاذند؛ صدور واکابر زیر زیر در همدیگر نظر می‌کردند و تعجّب می نموذند و بعضی بر جنون و شَیْد حمل می‌کردند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که جانِ این همهٔ شمعها این شمعکِ حقیرِ ماست؛ اصحابِ صدّیق سر نهاذه مصدّق می‌داشتند و بعضی از روی انکار سر می‌جنبانیذند و مُحال می‌پنداشتند؛ گفت: اگر باور نمی‌کنیذ هوئی بکرد و آن شمعک فرو مرد؛ تمامتِ شموعِ منوّر بیکبارگی کشته شذ و همه شان در تاریکی فرو ماندند؛ فریاذ از نهاذِ یاران برخاسته بعد از ساعتی که حیران مانده بوذند، آهی بکرده مجموعِ شموع کما کان بازوَرْ شذند؛ هیِ سماع برخاست جمیعِ علما و امرا نعره‌زنان سر نهاذند و تا

T, I, 197 ; H, I, 139 ۹۵/۳ Z ۵٤ ب B ۵۰ آ K ۱۲۰

4 همچنان Z : — B || 5 شمعی B : شمع Z || 7 از Z : — B || 11 درپیش B : پیش Z || کشیده B : کشیذ Z || خانه Z : — B || 16 فرو مرذ Z : فرو مرده B

وقتِ سحر سماع می رفت و مجموعِ آن شمعها سوخته شذ وآن شمعکِ کوچکک تا صبحدم از برکتِ آن دم در کار بوذ ؛ همه‌شان بنده و مرید شذند

(۹٦/٤) الحکایه : ملکُ المدرّسین مولانا شرف الملّه والدینِ قیصریه علیه سلام الله والتحیّة که در عصرِ خوذ شافعیٔ ثانی و نعمانی بانی بوذ واز مریدان برگزیدهٔ ممتاز ؛ چنانکه خدمتِ تاج الدین معتز در شهرِ آقسرا جهتِ او مدرسهٔ بنا کرده از حضرتِ مولانا اورا مدرّس خواست ؛ حکایت کرد که روزی در بندگیٔ مولانا حاضر بوذم ؛ فرموذ که مرید را در حضورِ شیخِ خوذ نماز کردن جائز نیست ؛ چه اگر در کعبه نیز باشذ ؛ چنانکه حضرتِ بهاء ولد رضی الله عنه بمعرفت مشغول بوذ ؛ وقتِ نماز شذ ، جماعتی از مریدان ترکِ حضورِ شیخ واستماع معارف کرده بنماز شروع کردند و یاری چند همچنان مستغرقِ حضور و مستهلکِ نورِ شیخ گشته بوذند وحق تعالی نظرِ بصیرتِ ایشان را علی العیان نموذ که نماز کنندگان را روی از سوی قبله برگشته بوذ و نماز باطل شذه و همچنان معنیٔ دیگر فرموذ که سماع شیخِ کامل را چون نمازِ موقّت وروزهٔ رمضان فرضست و بر مریدانِ مخلص و مقبل سماع مباحست چندانکه می‌توانند ، و بر عوام الناس که نه شیخند و نه مرید حرامست وباز فرموذ که کافّهٔ انبیاء و اولیاء در حقِّ حقیقتِ باریٔ تعالی هیچ نگفتند و بر چیزی قرار ندادند ومن از

۹٦/۳ Z ۵٤ ب B ۵۰ ب T, I, 198 ; H, I, 140

9 چه : Z — B || 13 نور Z : بود (!) B || 15 همچنان Z : + در B || 18 بر B : در Z || 17 مقبل Z : + محـ B

سرِّ نورِ جانِ محمّدی عَلَیْهِ الصَّلَوٰةُ والسَّلَام می گویم خذا همگی ذوقست وَمَنْ لَمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ؛ و من آن ذوقم و در آن ذوق بکلّی غرقم و ذوقِ عالمیان عکسِ آن ذوقست که اَلایمَانُ کُلُّهُ ذَوْقٌ وشَوْقٌ؛ همانا که نعرهٔ بزذ وبسماع شروع کرد

(۹۷/۳) همچنان فرموذ که من این جسم نیستم که در نظرِ عاشقان منظور گشته‌ام، بلکٹ من آن ذوقم وآن خوشی که در باطنِ مرید ازکلامِ ما واز نامِ ما سرزند؛ الله الله چون آن دم را در یابی وآن ذوق را در جانِ خوذ مشاهده کنی غنیمت می دار و شکرها می گزارکه من آنم

شعر (رباعی)

خوذرا چو دمی زیار خرّم یابی   ازعمر نصیبِ خویش‌آن دم یابی
زنهار که ضایع نکنی آن دم را   زیرا که چنان دمی دیگرکم یابی

وباز معنیٔ دیگر فرموذ که نظر در لقمهٔ حلال وکسبِ حلال نبایذ کردن که اصلِ آن دخل وخرج است تا در چه خرج شوذ؛ بسیار لقمهٔ حلال باشذ که جز کسل ودغل و فشل بار نیارذ؛ لقمهٔ که درجانِ تو شوق و ذوق افزایذ ورغبت بذآن عالم نمایذ ومیل برطریقهٔ انبیا و اولیا رو یابذ، بذان که حلال است

۹۷/۳ Z ۵۵ آ B ۵۰ ب — T I, 199 ; H, I, 141

1 الصلوة و Z : — B || خذا B : — Z || 2 لم یذق : Z : + ومن B || 5 در B : — Z || 13 در B : بر Z || نبایذ Z : باید B || و Z : — B || 14 درچه Z : درجهٔ B || 15 بار Z : باز B || که Z : + دیگر B

مصراع (هزج)

دانستنی است و گفتنی نیست خموش

و اگر ازآن لقمه بر عکسِ اینها سرزند بدان که حرامِ محض است

شعر (رمل)

لقمهٔ کو نور افزوذ و کمال — آن بوذ آورده از کسبِ حلال
چون ز لقمه تو حسد بینی ودام — جهل وغفلت زایذ آنرا دان حرام
علم وحکمت زایذ از لقمهٔ حلال — عشق و رِقّت آیذ از لقمهٔ حلال
لقمه تخمست وبَرش اندیشه‌ها — لقمه بحر و گوهرش اندیشه‌ها
زایذ از لقمهٔ حلال اندر روان — میلِ خدمت عزمِ رفتن آن جهان

باز فرموذ که لقمه را چندانک توانی خوردن بخور؛ امّا نگاه دار تا خوذرا درامورِ دنیا خرج نکنی؛ البتّه جهد کن که در راهِ حکمت و استماعِ کلامِ اولیاء وانبیاء صرف شوذ والاّ لقمه ترا خورده باشذ؛ چنانک حضرتِ مصطفی صلّی‌الله علیه وسلّم درشانِ امیرالمؤمنین عمر رَضِیَ‌اللهُ عنه فرموذه است کُلُوا مثلَ أَکلِ عمرَ، فإنَّهُ یأکُلُ اکْلَ الرجالِ ویَعْمَلُ عَمَلَ الرِجالِ ، بعد ازآن فرموذ

شعر (رمل)

چونک لقمه می‌شوذ در تو گُهَر — تن مزن چندانک بتوانی بخوَر
چونک در معده شوذ پاکت پلیذ — قفل نه بر حلق و پنهان کن کلیذ
هر که دروی لقمه‌شذ نورِ جلال — هرچه خواهذ تاخورذ اورا حلال

1 مصراع Z : — B ‖ 11 جهد Z ؛ جهدی B ‖ 12 و انبیا Z : — B

5 ـ 9 لقمهٔ . . . جهان : MN ج ۱ ، ص ۱۰۱/۱٦٤۲ ، ۱٦٤٥ - ۱٦٤٤ - ۱٦٤۷ ـ ۱۹٤۸ ؛ MA ص ٤٤ / ٤ ـ ۷

17 ـ 19 چونکه . . . اورا حلال : MN ج ۲ ، ص ٤٤۷ ـ ٤٤۸/۳٥٦۸ ، ۳٥۷۱ ـ ۳٥۷۲ ؛ MA ص ۱۸٤/۲۲ ـ ۲٤

(۹۸/۳) حکایه : یارانی که قولِ ایشان معتبر ومعتمدٌ علیه بوذ چنان روایت کردند که شمس‌الدینِ معلّم پیوسته در سماع برابرِ حضرتِ مولانا واله وحیران می ماند و باقی اصحاب در سور و سرور و شور مشغول می شدند ؛ روزی فرموذ که چرا بر روی ما بجدّ نگاه می کنی وسماع نمی زنی؟ مذکور سر نهاده جواب داذ که غیر از روی مبارکِ شما در عالم چه رویست که توان دیذن وتفرّج کردن واین بنده آن مزه وآن خوشی که از تماشای روی مبارکِ خداوندگار می یابذ از هیچ روی دیگران روی نمی نمایذ ؛ فرموذ که نیکست ، مبارک باذ ، امّا ما را روی دیگر هست پنهانی که آن رو را بذین دیده‌ها نتوانی دیذن ؛ جهدی کن تا روی بر آن روی نهی وآن را بینی تا وقتی که این روی ظاهر پنهان شوذ آن روی پنهان‌را آشکارا توانی مشاهده کردن وچون بینی فی الحال بشناسی

شعر (رمل)

جهد کن بی پرده دیذن نور را   چون نماند پرده نفزایذ عما

الله الله بر قُرصِ آفتاب نبایذ تیز تیز نظر کردن که چشم را خیره وبصیرت را تیره می کنذ وبعد ازآن هیچ نتوانی دیذن

شعر (هزج)

ای چشم که پُر دردی درسایهٔ اوبنشین   زنهار درآن حالت درچهرهٔ او منگر

بعد ازآن شمس‌الدین بعبادتِ سماع قیام نموذ

۹۸/۳ Z ۵۵ ب B ۵۱ آ

T, I, 202 ; H, I, 142

1 حکایه Z : همچنان B || 3 در سور B : در شور Z || شور B : سور Z || 6 باذ Z : بادا B || دیکر Z : دیکری B || 13 b نماند Z : نمایذ B || 14 تیز تیز Z : تیز B

(۹۹/۳) الحکایه : یارِ بزرگوارِ نهری بهاءالدینِ بحری رحمةُ اللهِ علیه که کاتبِ اسرار بوذ ، روایت چنان کرد که روزی از حضرتِ مولانا سؤال کردم که علّتِ مشایخ که در افواهِ مردم گفته می شوذ کذامست؟ عجبا آن علّت در ظاهرست و یا در باطن؟ فرموذ که حاشا از مشایخ که در ایشان چنان علّتِ بذ باشذ ، امّا کسانی که بسببِ جرأتِ باطن و بی باکیِ ظاهر مردودِ طریقت گردند عاقبة بذآن علّت مبتلا شذند ؛ چنانک در زمانِ مولانا شیخی بوذ صاحب قبول و ذو فنون و اورا مشهور شیخ ناصرالدین گفتندی صاحبِ تبصره و با شیخ صدرالدین در جمعِ علوم یکا یک زذی و مریدانِ معتبر داشت ؛ مگر روزی حضرت مولانا با چند درویشی از حوالیِ خانقاهِ مذکور عبور می کرد و او در جوسقِ خوذ با مریدانِ خوذ نشسته بوذ ؛ از ناگاه دیذ که از دور حضرتِ مولانا با مریدانِ خوذ می گذرذ ؛ باصحابِ خوذ گویذ که نظر کنیذ که مولانا در سیرت چه صورتِ تاریک و طریقتِ باریک دارذ با دستارِ دخانی و فرجیِ کبوذ و من هیچ نمی دانم که این مرد چه سیرت و چه طریقت دارذ و خرقهٔ او بکه می رسذ ؛ نپندارم که در وی نوری باشذ ؛ همانا که حضرتِ مولانا از دور بذآن قصر نظر کرده بدرشتی فرموذ که ای حیزِ بی تمیز ! همان ساعت شیخ ناصرالدین آهی بکرد و بیفتاذ ؛ مریدانش فریاذ کنان برو افتاذند که چه حالتست ؛ گفت : دریغا که بی ادبی کردم

۹۹/۳ Z ۵۵ ب B ۵۱ ب　　T, I, 203 ; H, I, 143

4 ویا B : یا Z || 6 کسانی Z : کسانی را B || 8 بود B : + و Z || 11 جوسق Z : جواسق B || 12 از دور B : — Z || می گذرد Z : + گشت B || 13 که B : — Z

و گستاخی نموذم و حضرتِ مولانا بر من زخمی راند و من از عظمتِ ولایتِ او بی‌خبر بوذم؛ هرزه‌ئی که همین ساعت اینجایگاه گفته بوذم غیبیان بگوشِ او رسانیذه مرا حال دگرگون شذ و بختِ من سرنگون گشت

شعر (رمل)

گرچه کس نشنیذ ازوی آن سخُن   رفت درگوشی که بُذ آن مِنْ لَدُن
آن محمّد خفته و تکیه زذه   آمذه سر گردِ او گردان شذه
گفت پیغمبر که عَیْنایَ تَنامْ   لایَنامُ قَلْبی عن حالِ الانام

خوذ همان بوذ از حیّزِ مردی بیرون آمذه حیز شذ، نعوذ بالله من ذلک؛ ازینجانب اصحاب بهر شش جهت نظر کردند که دشنامِ مولانا بر کیست، هیچ کسی را ندیذند و تعجّبِ ایشان یکی در هزار شذ؛ بزاریِ تمام از قضیّهٔ دشنام سؤال کردند؛ فرموذ که ناصرالدینِ بی دین نامرد شذ، در علویٔ خوذ نشسته میانِ اخوان الشیاطین در حقِ صورتِ ما چیزی می‌گفت؛ لاجَرَم حیزی شذ، حق تعالی از غایتِ غیرت آن بیچاره را عبرتِ عالمیان کرد تا مردیٔ مردان و نامردیٔ سَرْدان در نظرِ یارانِ سِرْدان ظاهر گردذ و عاقبة الامر چنان شذ که دبّابان را پنهانی چیزکی می‌داذ تا او را درکار آرند و مَفْعُولٌ مّا یُرَادُ شذ و آن بوذ که درشهرِ قونیه بعلّتِ مشایخ مشهور گشت وبعضی از رنود

3 غیبیان B : غیبان Z || 13 شذ Zh : — BZ || 17 چیزکی Z : چیزی B || 18 که Z : — B

6 ـ 7 گرچه ک . . . گردان شده : MN ج ۳ ، ص ۲۶۰ / ۴۵۲۸ ، ۴۵۲۱ ؛ MA ۴۰۲/۳۱۳

8 گفت . . . حال الانام : MN ج ۲ ، ص ۴۴۷/۳۵۴۹ ؛ MA ص ۱۲/۱۸۴

وبی باکان ِ ناپاکان گرد ِ او می گشتند وازو چیزها می بردند وَخَسِرَ هُنَالِكَ آلْمُبْطِلُونَ (۷۸/٤۰) درشان او می خواندند

شعر (رمل)

بذگمان باشذ همیشه زشت کار نامهٔ خوذ خواند اندر حق ِ یار
هرکه باشذ از زنا وزانیان این برذ ظن درحق ِ ربّانیان

مریدانش شبی دارو داذند وازآن ننگی وتنگی رهانیذند

(۱۰۰/۳) الحکایه : شیخ بدرالدین ِ نقّاش که از مقبولان ِ خاص ِ حضرت بوذ چنان روایت کرد که روزی مصحوب ِ ملك المدرسین مولانا سراج الدین ِ تتری رحمه الله بتفرّج می رفتیم ؛ از ناگاه بحضرت ِ مولانا مقابل افتاذیم که از دور دور تنها می آمذ ؛ ما نیز متابعت ِ او کرده از دور در پی می رفتیم ؛ از ناگاه واپس نظر کرده بندگان ِ خوذ را دیذ ؛ فرموذ که شما تنها بیائیذ که من غلبه را دوست نمی دارم وهمه گریزانیٔ من از خلق شومیٔ دستبوس وسجدهٔ ایشانست ؛ خوذ همواره از تقبیل ِ دست وسرنهاذن ِ مردم بجدّ می رنجیذ وبهر ِ آحادی ونامرادی تواضع ِ عظیم می نموذ، بلك سجده‌ها می‌کرد، بعد ازآن حضرت ِ مولانا روانه شذ، چون قدری پیشترك رفتیم : درویرانهٔ یك چندی سگان برهمدیگر خفته بوذند ؛ همانا که سراج الدین ِ تتری فرموذ که این بیچارگان چه خوش اتّحادی

T, I, 205 ; H, I, 145 ۱۰۰/۳ Z ۵٦ آ B ۵۲ آ

6 رهانیذند B : رهیذند Z ‖ 7 الحکایه B : + همچنان Z ‖ 9 تتری Z : تبریزی B ‖ می رفتیم B : می رفتم Z ‖ 7 از دور دور B : از دور Z ‖ 14 می‌کرد B : کرد Z ‖ 17 تتری Z : تبریزی B

4 بذگمان . . . یار : MN ج ۵، ص ۱۹۸۱/۱۲٦ ؛ MA ص ۲۸/٤۸۲

دارند وچه خوش خفته اند و بر همدیگر چفسیذه ؟ فرموذ که آری ، سراج الدین اگر دوستی و اتّحادِ ایشان را خواهی که دریابی جیفهٔ و امّا جگربندی درمیانِ ایشان انداز تا حالِ ایشان را کشف کنی ؛ همچنین حالِ اهلِ دنیا ومال‌پرستان برین منوال است که می بینی ؛ وقتی که عَرَضی و غرضی درمیان نیست بنده و محبِّ یکی دیگرند وچون محقری از عرضِ دنیا درمیانه در آیذ عِرض چندین ساله را بباذ دهند و حقِّ مُمالحت را بیکسو نهند ؛ پس اتّفاقِ اهلِ نفاق نَفاقی ندارذ وهمین مثالیست که می بینی

(۱۰۱/۳) همچنان منقولست که شبی معین‌الدین پروانه حضرتِ مولانا را دعوت نموذه بوذ و سَروَرانِ شریعت وطریقت بجمعهم حاضر بوذند ، بعد ازآنک از سماع فارغ شذند خوانی عظیم انداخته باشارت پروانه درکاسهٔ زرّین کیسهٔ پر زر در زیرِ برنج نهاذند تا بطریقِ امتحان ببینند که مولانا چه می‌کند وآن کاسه را درپیشِ او نهاذه دم بدم پروانه بتناولِ طعام ترغیب می‌داذ که این طعام ازوجهِ حلالست تا حضرتِ خذاوندکار یک دو لقمه افطار کنذ ؛ مولانا بانگی بر وی زذ که طعامِ مکروه را در ظرفِ مکروه نهاذه در پیشِ مردان آوردن از دینِ مصلحت دورست واز مذهبِ مروّت بیرون ؛ ولله الحمد که ما را ازین کاسه ها وکیسه ها فراغتِ کلّی بخشیذه اند وسیر وسیراب گردانیذه ؛ همانا که سماع برخاسته این غزل را سر آغاز فرموذ

۱۰۱/۳ Z ۴٦ ب B ۵۲ آ   T, I, 207 ؛ H, I, 145

6 عرض Z : غرض B ‖ 8 مثالیست Z : مثالست B ‖ 10 بوذ Z : — B ‖ بجمعهم Z : برمتهنم B ‖ 14 می داد B : می دارذ Z

شعر (رمل)

بخذا میل ندارم نه بچرب و نه بشیرین
نه بذآن کیسهٔ پرزر نه بذین کاسهٔ زرین

الی آخره ؛

پروانه مسکین بپای مولانا سر نهاذ ، عذرها خواسته از امتحانی که کرده بوذ مستغفر شذ وکاسه‌ها را یغما فرموذ و این حکایت‌را در اوائلِ ظهور بوذه است

(۱۰۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ ولد قدَّسَ اللهُ سرَّهُ آلعَزِیزَ فرموذ که از حضرتِ پدرم سؤال کردم که تفسیرِ این کلام که اولیائی تَحْتَ قِبَابی لا یَعْرِفُهُمْ غَیْری چه گونه است ؟ مقصود از قِباب قوالبِ ایشانست یا اخلاقِ ذمیمه ؟ فرموذ که بهاء الدین آن نیز هست ، امّا مراد از قباب خویهای ایشانست ؛ چه بعضی اولیا را در ظاهر حرصِ چیزها باشذ وبعضی را اَسْفار وتفرّج خوش آیذ ؛ باز بعضی مشغول شوند بشاهد بازی ، بعضی را تجارت خوش‌آیذ و بعضی بتحصیلِ علوم رغبت کنند وبعضی باکتسابِ اسباب مایل شوند ، ایاً مَا کَانَ ویُمْکِنُ که بعضی برخلافِ شرایعِ انبیاء کارها کنند که مردم را نا پسند آیذ ودر تحتِ آن قبّه‌ها پنهان بمانند واز آفتِ شهرت گریخته در راحتِ خمولِ خمولِ مکّاره باشند ؛ تا عوام لا بلکْ خواصّ آن جماعت را ندانند وبر حالشان مطّلع نشوند که اِنَّ اللهَ تَعَالی اولیاءَ أَخْفِیاءَ صَدَقَ رسولُ اللهِ

۱۰۲/۳ Z ۵۶ ب B ۵۲ ب T, I, 208 ؛ H, I, 147

5 نهاذ Z : نهاده B || 9 فرموذ B : — Z || 11 که B : — Z || 13 اسفار Z : — B || آیذ . . . خوش‌آیذ Z : — B

شعر (رمل)

قومِ دیگر سخت پنهان می‌روند شُهرهٔ خلقانِ ظاهر کَی شوند
این همه دانند وچشمِ هیچ کس بر نیفتد بر کیاشان یک نفس
هم کرامتشان هم ایشان در حرم نامشان را نشْنوند ابدال هم

و هر جانی‌را که توفیق رفیق شوذ و عنایتِ الٓهی همعنان گرذ وسعادت مساعدت نمایذ در درونِ آن قبّه‌ها ایشان را در یافته از شومیٔ اعراض واعتراض اجتناب لازم داند تا از عنایت و هدایتِ ایشان نصیبی اَجْزَل وحظّی اَوْفَر حاصل کرده مسِّ وجودِ او زرّین گرذ وبحضرتِ اکسیرِ اعظم راه یابذ؛ چنانک فرموذ

شعر (رمل)

دیذنِ ایشان شما را کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خوذ کجاست

(۱۰۳/۳) الحکایه: همچنان کبارِ اصحاب روایت چنان کردند که خدمتِ شیخ بدرالدینِ تبریزی رَحِمَهُ اللهُ که معمارِ تربهٔ معظّمه بوذ ودر علمِ کیمیا وانواعِ حِکم بدیع الزمان ویگانهٔ جهان بوذ؛ روز همه روز در صحبتِ اصحاب ملازمت نموذی، شب همه شب باستعمالِ کیمیا مشغول گشتی وازآنجا دراهم ودنانیر در حقِّ یارانِ فقیر صرف کردی؛ مگر شبی حضرتِ مولانا بخلوتخانهٔ مذکور در آمذه او را در آن

۱۰۳/۳ Z ۵۷ آ B ۵۱ ب   T, I, 209 ; H, I, 147

1 شعر . . . ص: ۲۲/۲۰ برکت: — K || 2 a می روند Z: می آرند B || 13 معظمه B: معظم Z || 15 اصحاب ZB: + یاران Zh

2 ـ 4 قوم دیگر . . . ابدال هم: MN ج ۳، ص ۲۱۰۴/۱۷۶ ـ ۲۱۰۶؛ MA ص ۲۶/۲۷۴ - ۲۷

کار مستغرق دیذ ؛ همانا که مذکور از هیبتِ مولانا برجا خشک گشته حیران بماند ؛ حضرت مولانا بدستِ مبارکِ خوذ سندانِ او را بر گرفته بدستِ او بداذ ؛ دیذ که سندانیست زرّین لطیف درخشیذه گشته ؛ فرموذ که اگر زرسازی می کنی چنین زر ساز واینچنین زر سازی‌را سازی وانگازی وسندانی در بایست نیست وحقیقت بدان که چون بذینها گوهرِ عُمْرِ نازنین را صرف کنی وچون انقلابِ امور پیش آیذ حاصل بیش از قلاّبی نبوذه باشذ وآن زمان که زرِ تو مِس گشته باشذ ندامت وتحسّرِ تو سوذ نکنذ ؛ جهدی کن که تا مِسِّ وجودِ تو زر گردذ وزرِ تو گوهر شوذ وگوهرِ تو آن شوذ که در اوهامِ این وآن نگنجذ ؛ چنانک گفت

شعر (رجز)

عیسی مِستِ‌را زرکنذ ور زر بُوَذ گوهر کنذ
گوهر بوَذ بهتر کنذ بهتر ز ماه ومشتری

همان بوذ که بدرالدین جامه‌ها را چاك زذه ازآن فن تبرّا نموذ

(۳/۱۰۴) همچنان از خدمتِ بدرالدینِ تبریزی منقولست که او گفت: روزی حضرتِ مولانا باصحاب معرفت می فرموذ ومواعظ می‌گفت وبر سُنَنِ فرائض وسَنَنِ رسول تحریص می‌کرد ؛ فرموذکه اصحابِ کرامِ رسول علیه السلام در خدمتِ صدّیقِ اکبر رضی الله عنه بغزا رفته بوذند وقلعهٔ را بمحاصرت گرفته در فتحِ آن می کوشیذند

T, I, 210 ; H, 1, 148 — ۳/۱۰۴ Z ۵۷ ب B ۵۳ آ

5 حقیقت Z ~ بدانکه B || 12 مست را Z : مس‌را B || 16 باصحاب Z : با اصحاب B || 17 رسول Z : رسولم B || 18 علیه Z : + الصلوة و B

وآن کوشش دراز کشیذ ؛ صدّیق فرموذ که در حالتِ عبادتِ خوذ امعانِ نظر کنیذ ، مباذا که از دقایقِ فرائض وسنن چیزی فوت شذه باشذ وبسببِ ترکِ آن فتوحِ این فتح بتأخیر افتاذه ؛ جمیعِ صحابی گردِ احوالِ خوذ برآمذه دیذند که در وقتِ نمازِ شام ترکِ سواکْ کرده بوذند ؛ علی الصّباح روی بحضرتِ خالق الاصباح آورده بخروش وصیاح برخاستند ومسواکْ کرده ونمازِ صبح‌را باقامت رسانیذه آهنگِ جنگِ قلعهٔ یهود کرده تا وقتِ اشراق قلعه‌را بستذند واهالیٔ آن را اسیر کرده بعض را کشتند شاکرًا لله تعالی و ذاکرًا لنعمته بمدینهٔ رسول بازگشتند ؛ الله الله می خواهم که چندانکْ طاقتِ یارانست واستطاعت دست می دهذ بمطاوعتِ تمام بطاعت رغبت کنیذ واجتهاد نمائیذ تا دقیقهٔ از سُنَنِ پیغمبرِ ما نامَرعی و مهمل نماند تا بر قلعهٔ نفسِ امّاره ظفر یافته وساوسِ نفسانی وتسویلاتِ شیطانی را اسیرِ خوذ گردانیذه بقتل آوریذ ، تا مگر شهرستانِ سلطانِ دل را بی حجابِ آب وگِل بحالِ عمارت توانیذ آوردن وکفّارِ افکارِ فاسده وشبروانِ خیالاتِ بیفائده را متلاشی گردانیذن وبنور وایَّدْناهُ بِروُحِ الْقُدُسِ (۲۵٤/۲) امیرِ ایشان شذن ، چنانکْ گفت :

شعر (رمل)

نفس کُشتی باز رَستی ز اعتذار   کس ترا دشمن نماند در دیار

1 کشید : B کشیذه Z ‖ 2 فرائض B : — Z ‖ 3 آن Z : او B ‖ 3 صحابی Z : صحابه B ‖ 9 رسول Z ; رسولم B ‖ 10 بطاعت B : — Z

18 نفس . . . در دیار : MN ج ۲ ، ص ۲۹۰ / ۷۸۵ ؛ MA ص ۱۰/۱۲۲

(۱۰۵/۳) همچنان، یارِ ربّانی خواجه نفیس الدینِ سیواسی رحمه الله روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا وضو می ساخت و من بر دستِ مبارکش آب می‌ریختم، مگر ببازوی مبارکش آب علی‌التمام نرسیده بوذ؛ بخشمِ عظیم بر من نگریست که آب بریز! تا سنّتِ پیغمبرِ ما فرو نماند و بکمال باشذ؛ چنان کرد و صد چندانک فرموذ وزیادتی بر عباداتِ دیگر قیام نموذ که اصلا برآن مکلّف نبود، بلکه از همه تکالیفِ شرعی آزاذ ومسلّم گشته بوذ، امّا رعایةً للشَّرْعِ النَّبَوِی وطَرِیقَتِهِ واِظهارِ اسرارِ حقیقتِه فی عینِ شریعتِه

مصراع (رمل)

تا دمِ آخر دمی فارغ نبوذ

شعر (رمل)

جمعِ صورت با چنین معنیِٔ ژرف   نیست ممکن جز زسلطانِ شگرف

پس فرموذ: هر چیزی‌را که انبیاء واولیاء ورزیذند از اوامر ونواهی بنیاذی محکم نهاذند مرصوص ومنصوص گشته؛ ما را برآن ورزش باعث شذند؛ همانا که آن را باقامت وادامت رسانیذن ومتابعتِ آن مبایعت کردن از جملهٔ واجباتست

۱۰۵/۳ Z ۵۷ ب B ۵۳ ب   T, I, 212 ; H, I, 149

9 مصراع Z : شعر B || نبوذ Z : شود B || شعر Z : — B

12 جمع . . . شگرف : MN ج ۳ ، ص ۱۳۹۳/۷۹ ؛ MA ۲/۲۲۸

(۳/۱۰۶) همچنان یارانِ متّقی از سرِ سرِّ نقی چنان روایت کردند که چون آوازِ اذانِ مؤذّن بگوشِ مبارکش رسیذی بعظمتی تمام بر سرِ زانوها قیام نموذی و گفتی :

مصراع (رجز)

نامت بمانا تا ابد ای جانِ ما روشن بتو

و سه بار بگفتی و سر نهاذی ، آنگاه بر خاستی و بنماز شروع کردی و گفتی

(شعر رمل)

این نماز و روزه و حجّ و جهاد هم گواهی داذنست از اعتقاد
هدیها و ارمغان و پیشکش شذ گواهِ آنکه هستم با تو خوش
گر محبّت فکرت و معنیستی صورتِ روزه و نمازت نیستی

(۳/۱۰۷) همچنان از مستورانِ قباتِ حضرت یکی روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در بیانِ فضیلتِ نماز و نمازکارانِ با نیاز معانی می‌فرموذ ؛ حکایتی کرد که در شهرِ بلخ درویشی بوذ که در اللّهُ اَکْبَر گفتنِ مؤذّن بر سرِ پا بر خاستی و تواضع و تذلّلِ عظیم نموذی تا مؤذّن اذان را تمام کرد ؛ چون ساعتِ نفسِ آخرینِ او پیش آمذ و نفسِ نفیسِ پاکِ او تسلیم شذ از ناگاه مؤذّن اذان کردن گرفت ، در حال باذن الله تعالی بر خاست و همان اکرامِ خوذ را بجای آورده حق تعالی ببرکتِ آن تعظیم ، سکراتِ موت را بر وی شیرین گردانیذه ، چون وی را

۳/۱۰۶ ـ ۱۰۷ Z ۵۸ آ B ۵۳ ب T, 1, 213 : H, I, 150

4 مصراع Z : شعر B ‖ 14 کرد Z : کردن B ‖ 15 گرفت Z : — B ‖ 17 تعظیم Z : + عظیم B

7 ـ 8 این . . . خوش : MN ج ۵ ، ص ۱۳ ـ ۱۴ / ۱۸۳ ، ۱۸۶ ؛ MA ص ۴۳ ؛ ۱۲ ـ ۱۳
9 گر محبت . . . نیستی : MN ج ۱ ، ص ۱۶۲/ ۲۶۲۵ ؛ MA ص ۲/۷۰

درلحد نهاذند و منکر ونکیر گردِ آن فقیر برآمدند وبسؤال کردن مشغول شذند ؛ خطابِ عزّت در رسیذ که بندهٔ ما را سهل گیرید و بادب باز گردید که پیوسته در قیدِ حیاتِ خوذ نامِ عزیزِ ما را عزّت کردی و تواضع نموذی

شعر (رمل)

هرکه آرذ حرمت او حرمت برذ هرکه آرذ قند لَوْزینه خورذ
چون شذی مَنْ کانَ لله از وَلَه من ترا باشم که کانَ اللّٰهُ لَه

(۱۰۸/۳) همچنان شیخ محمّدِ خادم رحمه الله چنان روایت کرد که حضرتِ مولانا پیوسته در قلبِ زمستانِ شدید که از غایتِ شدّتِ سرما مردمِ جوان با پوستینِ گران در کنارِ تنوّر و بخاری هنوز سرما یافتندی، بر بامِ مدرسه رفتی وتا سحرگاه با صذ هزار ناله وآه تهجهّد نموذی ؛ بعد از آنك نمازِ صبح را گزارده از بام زیرآمذی ساقِ موزهٔ مبارکش را می‌کشیذم ، از شکافهای پاشنه‌اش قطراتِ خون روان شذی و اصحاب فریاذها می‌کردند و می‌گربستند وحضرتش می‌فرموذ که نه حضرتِ سلطانِ ما را همین حال بوذ

شعر (رمل)

کرده آماس زایستاذنِ شب پایِ رسول
تا قبا چاك زدند از سَهَرش اهلِ قبا

T, I, 214 ; H, I, 151 ۱۰۸/۳ Z ۵۸آ B ۵٤آ

3 در قید B : — Z || 7 b که B : کی Z || 8 رحمه الله Z : — B || 9 پیوسته B : — Z || 13 شکافهای B : شکنهای Z

6 هرکه آرذ . . . خورذ : MN ج ۱ ، ص ۹۲/۱٤۹٤ ؛ MA ص ۱۱/٤۰
7 چون شذی . . . الله له : MN ج ۱ ؛ ص ۱۱۸/۱۹۳۹ ؛ MA ص ۸/۵۱

نه که مستقبل و ماضی گنهت مغفورست
گفت این جوششِ عشقست نه از خوف ورجا

بعد ازآن باز وضوء را تجدید کردی و نمازِ اشراق را تا ضحی و ضحیٔ را تا قربتِ ظهر گزاردی و گفتی: بُعِثْتُ مُعَلِّماً وَقُبِضْتُ وَاَنَا فِي مَكْتَبِ التَّعْلِيمِ؛ چه اگر ما ازینها هیچ نکنیم امّتِ بیچاره بکلّی ذاهل و غافل شوند

شعر (رمل)

آن همه جهد و طلب نه از بیم بوذ ایمنست او آن پیِ تعلیم بوذ

و پیوسته وصیّت فرموذی که الله الله نمازها بسیار کنیذ. تا اسباب وانساب و اعقاب واحبابِ شما بسیار شوند و چون قیامت شوذ هم ازآن نمازها بیاران مواساها کنیذ ویقین است که از برکتِ نماز طالبِ نیازمند را مقاصدِ دینی و دنیوی بی هیچ ریبی محصّل و میسّر می شوذ

(۱۰۹/۳) همچنان روزی فرموذ که امیرعالمِ مارا بنماز تحریص می کردم، تا هر مرادی که دارذ بحصول پیوندذ؛ بنماز اجتهاد نموذ وچون طالبِ امیری وبزرگی بوذ، عاقبت امیرِ کبیر شذ و خزینه‌دارِ سلطان گشت وهر بنده‌ٔ که بنماز مشغول شوذ هرچه از عالمِ غیب خواهذ میسّرش شوذ؛ باز فرموذ که این پرندگانِ هوا وچرندگانِ صحرا که در دام ومضراب گرفتار می شوند سببش ترکِ تسبیحِ ایشانست وگویند

۱۰۹/۳ Z ۵۸ب B ۵٤ آ ـ ب T, I, 216 ; H, I, 152

3 وضوء را B : وضؤ Z || 4 گفتی B : گفت || 8 a نه Z : — B || 12 ریبی Z : دینی B || 16 بنماز Z : + اجتهاد کند و B || 17 که Z : — B || در B : — Z

گرفتاریِ پرندگان از آنست که بر بام بی نمازی گذر می‌سازند؛ لاجرم بدامی گرفتار می شوند

شعر (رمل)

چون تو وِرْدی ترک کردی در رَوِش
بر تو قبضی آیذ از رنج وتَبِش

(۱۱۰/۳) همچنان مرویست که چون یکی‌را دیذی که بجدّ بنماز مشغولست، فرموذی که زهی بندهٔ طایع و زهی چاکرِ متواضع؛ مردِ مردانه آنست که در خدمتِ مخدومِ خوذ ثابت‌قدم باشذ وبِوُسعِ طاقت طاعت کنذ ومثالِ صورتِ نماز وروزه چنانست که یکی ماذرِ مشفق طفلكِ رضیعِ خوذرا بلذّاتِ اَطْعِمه و اَشْرِبه اندك اندك خو دهذ تا از کثرتِ لذّت گیری قابلِ لقمه پذیری‌شوذ وتواند گواریذن؛ همچنان چون بندهٔ مخلص نیز ازین عباداتِ ظاهر قوّت گیرذ وبالغِ راهِ معنی شوذ و استعدادِ کامل حاصل کنذ؛ همانا که بحضرت عزّت جَلَّتْ قُدْرَتُه قربت یابذ، چنانك فرموذ

شعر (رمل)

گفت وَٱسْجُدْ وَٱقْتَرِبْ یزدانِ ما
قُربِ جان شذ سجدهٔ ابدانِ ما
گر رهی خواهی ازین سجنِ خَرَب
سر مکش از دوست وَٱسْجُدْ وٱقْتَرِب

۱۱۰/۳ Z ٥٨ B ٥٤ ب T, I, 216 ; H, I, 152

10 بلذات B : بلذت Z ‖ 11 تواند Z : توانیدن (!) B ‖ 15 شعر Z : — B

4 چون . . . تبش : MN ج ۳، ص ۳٤۹/۲۲ ؛ MA، ص ۷/۲۰۱
16 گفت . . . ابدان ما : MN ج ٤، ص ۱۱/۲۷۸ ؛ MA ص ٤/۳۲۳
18 گر رهی . . . و اقترب : MN ج ۱، ص۳٦۰۷/۲۲۱ ؛ MA ، ص۲۹/۹۳

(۱۱۱/۳) همچنان بانوی جهان خدیجة الزمان حرمِ خداوندگار کرا خاتون بَیَّضَ اللهُ عِزَّتَها روایت کرد که شبی در فصلِ زمستان حضرتِ مولانا در صفّهٔ خانه نمازِ شب می کرد وبعظمتِ تمام فاتحة الکتاب را کلمه کلمه بتأنّی چنان خواندی که دیگران ده سوره خواندندی ودر اثنای نماز قطراتِ عبرات از دیدهٔ مبارکش چنان چکیذی که چاقاچاقِ اشکٔ بگوشِ ما می رسیذ؛ فریاذ کنان پایهای خداوندگار را بوسه ها داذم وبسیار گریستم و گفتم : ای شفیعِ بندگان ! امیذِ ما مسکینان بعنایتِ شماست وچون شمارا حال برین منوال باشذ ، پس وای برجانِ ما وعاقبتِ احوالِ ما ؛ این همه زاری ورقّت ونزاری ودقّت وآهها برکجاست؟ فرموذ که والله والله نسبت بعظمتِ ذوالجلال وپاذشاهیٔ او اینها که می بینی درغایتِ قصور وتقصیریست؛ امّا از حضرتِ عزّتِ او عذری می خواهم ونیازی می کنم که ای کریمِ علی الاطلاق ! قدرتِ من همین قدرست ، معذورم دار ؛ اگرچه حضرتِ رسول اللهِ ما خطاب لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ (۲/٤۸) می شنیذ جوابی که أَفَلَا أَكُونُ عَبْداً شَكُوراً می فرموذ

شعر (مضارع)

گر ما مقصّریم تو بسیار رحمتی عذری که می روذ بامیذِ عطای تست

۱۱۱/۳ Z ۵۹ آ B ۵٤ ب

T, I, 217 ; H, I, 156

6 می رسید B : رسیذ Z ‖ 9 ـ 10 رفت B ~ دقت Z ‖ 11 اینها B : — Z ‖ 13 قدرت Z : قدرتك من قوتك B ‖ 14 رسول الله Z : + علیه السلام B

وهمچنان بس یاران وبسیاران بر ما تعلّق نموده اند واعتماد کرده ؛ چه اگر ما فارغ شویم وهیچ نکنیم ایشان چه کنند و بر درِ که روند ؟

شعر (رمل)

گفت بیغامبرکه روزِ رستخیز کی گذارم مجرمان را اشک ریز
من شفیعِ عاصیان باشم بجان تا رهانم شان زاشکنجهٔ گران

همچنان مبنی برآن متابعت هر شیخی در حقِّ مریدانِ بیچارهٔ خوذ همین چاره خواهند فرموذن

شعر (رمل)

گفت پیغامبرکه شیخِ رفته پیش چون نبی باشذ میانِ قوم خویش
بندگانِ حق رحیم وبُردبار خویِ حق دارند در اصلاحِ کار

(۳/۱۱۲) همچنان اصحابِ صحبت ورفاقِ سُبحت عَظّمَ اَللهُ ذِکْرَهُم از حضرتِ خذاوندگار قدّس اللهُ لطیفتَه چنان روایت کردند که چون هلاو خان در سنهٔ خمس وخمسین وستّمائه بخطّهٔ بغداذ رسیذ ، محاربه و مقاتلهٔ عظیم کرده اصلا فتحی نشذ ؛ هلاو خان فرموذ : سه روز هیچ کسی چیزی نخورذ واسپان را نیز علیق ندهند

۳/۱۱۲ Z ۵۹ ب B ۵۵ آ T, I, 219 ؛ H, I,

1 کرده B : کرد Z || 6 مبنی B : — Z || 11 همچنان Z : الحکایه B || 12 چنان Z ~ روایت B || 14 رسیذ Z : رسیده B

4 ـ 5 گفت پیغامبر . . . گران : MN ج ۳ ، ص ۱۷۸۳/۱۰۲ ـ ۱۷۸٤ ؛ MA ص ۲۸/۲۳۹ ـ ۲۹

9 گفت . . . خویش : MN ج ۳ ، ص ۱۷۷٤/۱۰۲ ؛ MA ص ۲۳/۲۳۹

10 بندگان . . . کار : MN ج ۳ ، ص ۲۲۲۲/۱۲۷ ؛ MA ص ۳/۲۵۱

وهر یکی برای فتحِ بغداذ ونصرتِ خان بیرَتْغانِ خوذ لابه ها کنند ، تا مگر مُفَتِّحُ آلاَبواب فتحی پیش آرذ وفتوحی حاصل شوذ ؛ چه خدمتِ خلیفه متموّلِ عظیم بوذ ومُتهتّکِ مفرط ؛ چون سه روزه منقضی شذ ، خان بخدمتِ خواجه نصیرالدینِ طوسی رَحِمَهُ الله که وزیرِ مملکتِ او بوذ ومَدارٌ عَلَیْهِ ، اشارت فرموذ که رقعهٔ از پیشِ ما بنزدِ خلیفه بنویس ، تا مطیع شوذ وایلی کند وتمرّد ننماید که حکمِ یرَتْغان چنانست واگر تمرّد کند نتواند بسر بردن ؛ اگر بیایذ دولت وخلعت یابذ واگر نیایذ دانم که نپایذ ؛ فی الحال خواجه نصیرالدین بر کاغذی بنوشت : اَمّا بَعْدَ حَمْداً لِلّهِ فَقَدْ نَزَلْنا ببغدادَ ، فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِینَ (۳۷ / ۱۷۷) فَدعَوْنا مَالِکَها فَاَبَی ، فَحَقَّ عَلَیْهِ الْقَوْلُ (۱۷ / ۱٦) فَاَخَذْناهُ اَخْذاً وَبِیلاً (۷۳ / ۱٦) وقد دَعَوْناکَ اِلَی طَاعَتِنَا فانْ اَتَیْتَ فَرَوْحٌ وَرَیْحَانٌ وجَنَّةُ نَعیمٍ (۵٦/۸۹) وانْ اَبَیْتَ فلا سَلَّطَنَّ مِنْکَ عَلَیْکَ ، فلا تَکُن کَالْبَاحِثِ عَنْ حَتْفِهِ بِظِلْفِهِ والجادِعِ مَارِنَ اَنْفِهِ بِکَفِّهِ وَالسَّلاَم ؛ وگویند مکتوب را بدستِ کتبوغا بهادور داده با جماعتی فرستاذند ؛ ابا کرده تمرّد نموذ وبی سَقَطها داذ ؛ همان روز فتحِ بغداذ کرده خلیفه را اسیر کردند ؛ اکنون جائی که نا خوردن وروزه داشتن در شانِ کفّارِ دین وخامانِ کَمْ یقین اینچنین عمل می‌کند ومقصود شان میسّر می شوذ ومنصور می‌گردند ، قیاس کن که در حقِّ انصارِ اولوالابصار ومحبّانِ ابرار چها کند وچها بخشذ

---

2 مفتح B : متفتح Z ‖ 3 مفرط B : + بوذ Z ‖ 7 کند Z : نماید B ‖ 8 یابذ Z : — B

شعر (مجتث)

بروزه باش که آن خاتمِ سلیمانست   مده بدیو تو خاتم مزن تو ملك بهم

واین حکایت را جهتِ فضیلت جوع و ناخوردن تنزیل فرموذ

(۱۱۳/۳) همچنان منقولست که چون مغل بغداذ را بشمشیرِ خوذ بستذ همچنان خلیفه را دست و گردن بسته پیشِ خان آوردند؛ فرموذ که اورا در خانهٔ محبوس کرده سه روز چیزی بوی نداذند خلیفه از کُرْبتِ گرسنگی فریاذ کنان بسیار گریست ونصیرِ طوسی را خوانده طلبِ مأکول کرد و او شخصی اَکول بوذ و بالوانِ نعمت و نازکی و تازگی آموخته؛ همانا که وزیر چون حالِ اورا در خدمتِ خان عرضه داشت، فرموذ تا ازآن جواهر ولآلی و نقود که از خزینهٔ خلیفه برده بوذند در چند طبق کرده در بعضی مروارید و در بعضی یاقوت ولعل پاره‌ها و در بعضی دینارهای زر و نقره نهاذند وطبق پوشی پوشانیذه پیشِ او بردند؛ مگر خلیفه را تصوّری شذ که خان اورا سُویرغامیشی کرده طعامهاش فرستاذ؛ چون غطای طبق را برگرفتند هیچ گونه خوردنی وآشامیذنی درآنجا نبوذ؛ خلیفه گفت:

والله ازین مجموع یکتا نانی بهتر بوذ، وایشان الزام می‌کردند که البتّه ازینها می بایذ خوردن؛ عاقبة الامر خان فرموذش که چون ترا نانی بَسَنْده بوذ چرا استکبار کرده شکرِ چندین نعمتِ یَرتَغْان را بجا نیاوردی وکفرانها کردی؟ لاجرم بذین سختی و بذبختی گرفتار شذی،

۱۱۳/۳ Z ۵۹ ب B ۵۵ آ   T, I, 221 ؛ H, I, 155

4 مثل Z : — B || 5 همچنان Z : — B || 6 سه Z : همه B || 7 خوانده Z : خواند B || 8 اکول Z ~ بود B || 16 والله Z : + که B

وچون دیذی که مغلوب می‌شوی چرا باین اسباب و اموال و کنوز دفعِ دشمن نکردی؟ بایستی ایل شذن و مطاوعت نموده مالِ خوذرا برای جانِ خوذ پیشکش کشیذن تا امان می یافتی وآن‌را نیز نکردی، باغی وطاغی شذی؛ ناچار می بایذت کشتن؛ وحالِ آن مسکین آنچنان شذ که حضرتِ سلطان العلما رضی الله عنه پیشین فرموده بوذ: اورا نصیحت وتهدید کرده و گفته بوذ که البتّه ترا شهید خواهند کردن وهمانا که رفعِ درجات و دفعِ سیّئاتِ تو ازآن خواهذ بوذن؛ و گویند اورا در غراری کرده بزیر لکذ شهید کردند الی رحمة الله تعالی

شعر (هزج)

چو بذ کردی مباش ایمن زآفات که واجب شذ طبیعت‌را مکافات

(١١٤/٣) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بخدمتِ فرزندش سلطان ولد فرموده است که بهاء الدین اگر از تو پرسند که راهِ مولانا چیست، بگو: ناخوردن وباز فرموذ که نی نی بگو مُرْدن؛ بعد ازآن حکایتی فرموذ که درویشی بردرِ خانهٔ رسیذه آب درخواست کرد؛ دختری چون ماه از خانه بیرون آمذه ابریقی بدستِ درویش داذ؛ درویش گفت: کوزهٔ آب خوردن می خواهم؛ دختر بانگ بر وی زذ که ختّه ختّه درویش بین که روز همه روز می خورذ وشب همه شب می خسبذ؛ چه درویشِ راستین آنست که شبها نیز نخورذ، روز خوذ چه باشذ؟ همانا که آن درویش تا روزِ وفات طعامِ روز را نخورد تا بمقصودِ خوذ رسید

١١٤/٣ Z ٦٠ آ B ٥٥ ب   T, I, 222 ; H, I, 138

1 باین Z : با این B || 6 البته B : — Z || 17 بین Z : این B || روز همه B : همه Z || شب همه B : همه Z || 20 روز را B : روز Z

(۱۱۵/۳) همچنان منقولست که حضرتِ سلطان ولد عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَه فرموذ که روزی پذرم مرا پیشِ خوذ خواند و بر روی و سرم بوسه‌ها داده بی‌نهایت عنایتم فرموذ؛ بعد ازآن گفت که بهاء الدین می خواهی که خذارا بتو بنمایم؛ گفتم که رحمتِ عظیم باشذ؛ فرموذ که در ده روز تمام معیّن ببینی إلاّ بشرطی که بیست و چهار ساعتِ شب و روز را قسمت کنی و بیست و دو ساعتِ رصدی بامورِ این جهانی مشغول شوی از خواب و خور و غیره و آن دو ساعتِ دیگر را بخدمتِ حق مشغول شوی بجدِّ عظیم و حصولِ حضور؛ همچنان بعد از چند روز بیست ساعت بمهمّاتِ خوذ مباشر باشی و چهار ساعت باز بخدمتِ حق مشتغل باشی؛ همچنان تا غایتی که بیست ساعت تمام بعبادتِ حق قیام نمائی و چهار ساعت بعالمِ اسباب واصحاب و مصالحِ ایشان مشغول شوی و آن حالت را بجائی رسانی که تمامتِ ساعت و اوقاتِ تو بخدمتِ الله مصروف شوذ و تعلّقاتِ عالمِ ملک بکلّی منقطع شوذ و هیچ نماند؛ بعد ازآن چندانک خواهی و توانی می بین و با محبوب عشقبازیها می کن وازو هرچه گوئی و جوئی میسّر شوذت؛ فرموذ که بروانِ پذرم آنچنان کردم که فرموذه بوذ وآنچنان شذم که اشارت و ارشاد کرده بوذ؛ چنانک حق تعالی بموسیٰ کلیمِ خوذ خطاب کرد که یا موسی کُنْ لِی کَمَا اُرِیدُ، اَکُنْ لَکَ کَمَا تُرِیدُ یعنی تو آنچنان شو مرا که من می خواهم؛ تا من آنچنان شوم ترا که تو می خواهی؛ چنانک فرموذ

۱۱۵/۳ Z ۶۰ آ B ۵۶ آ — T, I, 223 ؛ H, I, 189

3 داده B : داذ Z ‖ 4 بتو Z : با تو B ‖ 9_11 باز ... نمائی و B : — Z ‖ 14 می کن Z : می کنی B ‖ 19 ترا B ~ که Z

شعر (مجتث)

پریر عشق مرا گفت من همه نازم همه نیاز شو آن لحظهٔ که نازکنم
چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی من از برایِ تو خوذ را همه نیازکنم

(۱۱۶/۳) الحکایه : شیوخِ اصحاب عَظَّمَ اللهُ قَدْرَهُم چنان روایت کردند که روزی حضرت مولانا در شرحِ حقیقتِ حقایق و اسرارِ غامض گرم شذه بوذ ؛ در عینِ آن حالت فرموذ که حق تعالی در حقِّ اهلِ روم عنایتِ عظیم داشت و بدعای صدّیقِ اکبر مرحوم ترینِ جمیعِ اُمّت اند ؛ بهترینِ اقالیم خطّهٔ رومست ، امّا مردم این ملک از عالمِ عشقِ مالکِ الملک وذوقِ درون قوی بیخبر و بی مزه بوذند ؛ مُسَبِّبُ الاَسباب عَزَّ شانُهُ و تَعَالَی سُلْطَانُه لطیفهٔ فرموذه سببی از عالمِ بی سببی برانگیزانیذ ، ما را از ملکِ خراسان بولایتِ روم کشیذه اعقابِ ما را درین خاکِ پاك مأوی داذ تا از اِکسیرِ لدنّیِ خوذ برمِسّ وجودِ ایشان نثارها کنیم تا بکلّی کیمیا شوند ومحرمِ عالمِ عرفان و همدم عارفانِ عالم گردند ؛ چنانک گفت

شعر (رمل)

ازخراسانم کشیذی تا بر یونانیان تادرآمیزم بذیشان تاکنم خوش مذهبی

وچون مشاهده کردیم که بهیچ نوعی بطرفِ حق مایل نبوذند و از اسرارِ الٰهی محروم می ماندند ، بطریقِ لطافتِ سماع و شعرِ موزون که

۱۱۶/۳ Z ۶۰ ب B ۳۶ د T, I, 2-4 ; H, I, 190

4 الحکایه B : همچنان Z || 8 خطهٔ Z : + روم B || 16 b مذهبی Z : + چنانک گفت B

طباعِ مردم را موافق افتاده است آن معانی را در خوردِ ایشان داذیم؛ چه مردمِ روم اهلِ طرب و زهره بیان بوذند؛ مثلا چنانکه طفلی رنجور شوذ واز شربتِ طبیب نفرت نمایذ والبتّه فُقاع خواهذ؛ طبیبِ حاذق، رو چنان نمایذ که دارورا در کوزهٔ فُقاع کرده بذو دهذ تا بوهمِ آنکه فقاعست؛ شربت را برغبت بنوشیذه از خللِ علل صافی گشته حُلَلِ صحّت در پوشذ ومزاجِ سقیمِ او مستقیم گرذذ

شعر (رمل)

الصّلا بیماریِ ناسُوررا داروی ما یک بیک رنجوررا
ما طبیبانیم وشاگردانِ حق بحرِ قُلْزُم دیذ مارا فَانْفَلَق
دست مزدی می‌نخواهیم از کسی دست مزدِ ما رسذ از حق بسی

(۱۱۷/۳) الحکایه: همچنان منقولست که خدمتِ ملک المدرّسین جامع السُنَن والفَرْض، وَلِیُّ اللّه فِی الْاَرْض، شمس الدینِ ماردینی رحمة اللّهُ علیه که در عهدِ خوذ شُرَیْحِ زمان ونُعمانِ ثانی بوذ ودر صیانت ودیانت ثانی نداشت؛ مگر بغایت منکرِ سماع وکراماتِ مشایخ بوذ؛ جماعتِ فقهائی که اندکی از عالمِ مردانِ خذا با خبر بوذند وبوئی برده؛ روزی پیشِ وی ذکرِ مناقبِ مولانا می‌کردند واز اخلاقِ حمیدهٔ او می شمردند که حضرتِ مولانا چنینها می کنذ وبی

۱۱۷/۳ Z ۶۰ آ B ۵۶ ب T, I, 226 ; H, I, 191

6 او Z : — B || 10 a مزدی Z : موزی (!) B || b مزد Z : مزدی Z

2 - 6 مثلا . . . گرذذ : ر. ک. به سپهسالار، ص ۷۰

8 ـ 10 الصلا . . . بسی : MN ج ۳، ص ۲۷۰۹/۱۵۳، ۲۷۰۰، ۲۷۰۸؛ MA ص ۲۶۳/۱۰۰۷، ۱۰۰۶

تأمّل ومطالعهٔ کتب در عینِ سماع فتوی می‌نویسذ وچنان تسخیرِ نفوسِ حکماء وتعطیلِ عقولِ اهل معقول می‌کنذ که هیچ نفسی ازین اکابر پیشِ او نفَسی نمی‌توانند زدن وبکلّی نطاقِ نطقِ منطقیانِ عالم در حضورِ او بسته می‌شوذ؛ همانا که در جوابِ ایشان خدمتش گفته باشذ که ازین خیالاتِ فاسده بایذ گذشتن و پیوسته بعلومِ دینی بایذ مشغول شذن واسکاتِ ایشان کرده چون از درسِ عام فارغ شذ برخاست وچند رکعت نماز کرده سر نهاذ تا قدری قیلوله کنذ و باز بدرسِ خاص مشغول شوذ؛ در خواب می‌بینذ که حضرتِ سلطان الانبیاء والمُرْسَلین محمّد رسول الله صلعم در صدرِ صفّهٔ مدرسهٔ جلال الدینِ قره‌طائی رحمة الله علیه نشسته است وصحابهٔ کرام بجمعهم حاضر وطبقی پیشِ حضرتِ رسول نهاذه؛ همانا که مولانا شمس الدین پیش روذ و بادبِ تمام رسول را علیه السلام سلام می‌دهذ. حضرتِ مصطفی وعلیك السلام والاکرام جواب می‌فرمایذ؛ می‌بینذ که در طبق گوشت‌پاره‌های پخته نهاذه است و اورا پیش می‌خواند وپارهٔ گوشت بمذکور می‌دهذ؛ سؤال می‌کنذ که یا رسول الله بهترین و لذیذترینِ گوشتها کذامست؟ جواب می‌فرمایذ که خِیارُ اللَّحْمِ مَا اتَّصَلَ بالعَظْمِ؛ از ناگاه بیذار می‌شوذ وازین شاذی در پوستِ خوذ نمی‌گنجذ که حضرتِ رسول را در خواب دیذه بدستِ مبارکِ خوذ نصیبی بوی داذ؛ باز تجدیدِ وضوء کرده از حجرهٔ مدرسه بصفّه بیرون آیذ؛ می‌بینذ که در همان صدرِ صفّه که حضرتِ رسول را دیذه بوذ حضرتِ

2 نفسی B : — Z || 6 شذ : شذه B || 8 که Z : — B || 10 رحمة . . . علیه Z : رحمه الله B || 13 والاکرام B : — Z || 17 خوذ B : — Z || 20 رسول را Z : محمد رسول الله را B

مولانا نشسته است؛ متحیّر می شوذ که این چه حالتست؛ بادب سلام می دهذ، حضرتِ مولانا اکرام فرموده بجوابِ سلام قیام می نمایذ، دستبوسِ مولانا کرده برابرش می‌نشینند؛ در خاطرش می گذرذ که عجبا این خواب را که مشاهده کردم بخدمتِ مولانا بگویم یا نگویم؟ باز فکر می کنذ که همان سؤال را ازو نیز بپرسم تا ببینم که چه جواب می دهذ؟ پیش ازآنک سؤال می‌کنذ میفرمایذ که آنچ در خواب حضرتِ محمد امین جوابت فرموده است که خِیارُ ٱللَّحْمِ مَا ٱتَّصَلَ بِالْعَظْمِ؛ فی الحال مولانا شمس‌الدین بیهوش می گردذ و حضرتِ مولانا غائب می شوذ؛ چون مذکور بهوش باز می آیذ می بینند که مولانا غیبت کرده است؛ همانا که این معنی را پنهان کرده با هیچ کسی اظهار نمی کنذ، امّا در باطنش هیبتی واثری عظیم می ماند

(۱۱۸/۳) همچنان روزی خدمتِ مولانا افصح‌الدینِ مُعید خواب دیذه از انکار استغفار می کنذ ودر صفِّ نِعال سر بازکرده بپایماچان می ایستذ؛ چندانی که تا حضرتِ مولانا مقراض نراند ومرید نشذ فروذ نیامذ وآن روز قربِ چهل دانشمند ومتعلّم بموافقتِ استاذشان در سلکِ فقراء وزیِّ مولویان درآمذه ارادت آوردند

(۱۱۹/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که در اواخرِ حال چون حضرتِ مولانا بسماع مباشرت می فرموذ خدمتِ شمس‌الدینِ ماردینی طبلک را بر فرقِ سر بر داشته گفتی: حقّا حقّا که تسبیح می گویذ وهرکه می گویذ که این سماع حرامست حرامزاده است واین

۱۱۸/۳ـ۱۱۹ Z ۶۱ ب B ۵۷ آ T, I, 228 _ 29 ; H, I, 192

5 کِه Z : — B || 9 باز Z : — B || 14 تا B : — Z || 15 ومتعلم B : ومعلم Z

حکایت را مذکور روایت کرد وگفت : رُوِیَ اَنَّ عَلِیّاً رَضِیَ اللهُ عَنْهُ سَمِعَ صَوْتَ النّاقُوسِ فَقالَ لِمَنْ مَعَهُ مِنْ اَصْحابِهِ أَتَدْرِی ما یَقُولُ هذا النّاقُوسُ؟ فَقالَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَابْنُ عَمِّ رَسُولِهِ < اَعْلَمُ > ، فَقالَ عَلِیٌ إِنَّ عِلْمِی مِن عِلْمِ رَسُولِ اللهِ وَإِنَّ عِلْمَ رَسولِ اللهِ مِنْ عِلْمِ جَبْرائیلَ وَإِنَّ عِلْمَ جَبْرائیلَ من عِلْمِ اللهِ : هذا النّاقُوسُ یَقُولُ حَقّاً حَقّاً حَقّاً حَقّاً صِدْقاً صِدْقاً صِدْقاً صِدْقاً ، بعد ازآن فرموذ که ناقوسِ کافرانِ مجوس چون چنین می گویذ تا طبلکِ عاشقانِ قدّوس چها گویذ ؛ همانا که بر مقتضای وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلاّ یُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (۱۷/۴۴) تسبیح گویذ وچون جبالِ داودی تأویب کنذ که یا جِبالُ أَوِّبِی مَعَهُ (۳۴/۱۰) واین معنی منقولست از خدمتِ استاذ المدرّسین مولانا زین‌الدینِ رازی رَحِمَهُ اللهُ که ازو سماع کرده بوذ واو درآن زمان از فحولِ علمای روم بوذ

(۱۲۰/۳) همچنان از خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی منقولست که روزی مگر محتاجِ حمّام شذه بوذ ؛ وقتِ صبح برخاست وآهنگِ استحمام کرده از ناگاه بحضرتِ مولانا مصادف شذه از غایتِ شرم‌ساری می‌خواست که باز گردذ وپنهان شوذ ؛ مولانا آواز داذ که نشایذ گریختن، چرا چنین می کنی؟ مانع چیست؟ گفت : ازحضرتِ مولانا شرمنده شذم وتشویش بر من غالب شذ که درین حالتِ جنابت بر

۱۲۰/۳ Z ۶۲ آ B ۵۷ ب — T, I, 230 ; H, I, 193

10 جبال Z : جبال B || 12 که B : — Z || در ان B : در Z || 17 که B : — Z || 19 شذ Z : شذه B

چهرهٔ طاهرِ خداوندگار نظر نکنم؛ فرموذ که از روی ظاهر نیکوست وادبِ عظیمست، امّا مارا درین وقت بایذ دیذن که نظرِ عنایتِ مردان کم از آبِ حمّامی نباشذ که عبارت از آیتِ وَنَزَّلْنَا مِنَ ٱلسَّمَاءِ مَاءً مباركاً (۹/۵۰) روحِ اولیاست

شعر (رمل)

خوذ غرض زین آب جانِ اولیاست کو غَسُولِ تیرگیهای شماست

وچون مردانِ خذا بر طاهر کردنِ نجاساتِ باطن قادرند، تا نجاساتِ ظاهر را چه کنذ؟ چنانک گفت:

شعر (هزج)

نجس در جوی ما آبِ زلالست مگس در دوغِ ما بازست وعنقاست

(۱۲۱/۳) همچنان کاتب الاسرار الاحرار شیخ بهاءالدینِ بحری که در معارفِ لدنّی بحری بوذ رَحِمَهُ الله، چنان روایت کرد که روزی در باغِ حضرتِ خلیفة الحق چلبی حسام الدین رضی الله عنه سماعِ عظیم بوذ تا هفت شبانه روزی کشیذ؛ بعد ازآن که ختمِ سماع کردند، اصحاب هر یکی منفرّق شذه درجائی خزیذند؛ قضا را آن شب بر من احتلام واقع شذه، پیش از طلوعِ فجر برخاستم تا بکنارِ جوی روَم وغُسلی برآورره وقتِ نمازِ صبح را مهیّا شوم؛ از ناگاه بحضرتِ مولانا رسیذم که از برابرِ من می‌آیذ؛ بحکمِ ضرورت سرنهاذم؛ فرموذ که

۱۲۱/۳ Z ۶۲آ B ۵۷ب T, I, 231 ; H, I, 194

1 ظاهر B : طاهر Z || 7 خذا بر Z : خدایرا B

6 خوذ . . . شماست : MN ج ۵، ص ۲۲۱/۱۵ ؛ MA ۹/۴۳٤

چشمهٔ مقبل آبِ گرم دارذ ، برای غسل کردن آنجایگاه رو وهرچه زوذ تر مراجعت کن و در حال ناپدیذ شذ

(۱۲۲/۳) الحکایه : همچنان حضرتِ سلطان العارفین چلبی عارف قدّس اللهُ سرّهُ العزیزَ چنان روایت کرد که روزی حضرتِ پذرم سلطان ولد حکایت کرد که چون خدمتِ شیخم مولانا شمس الدینِ تبریزی عَظّمَ اللهُ ذِکْرَه از مردمِ دیدهٔ مردم نادیده متواری شذ وصورتِ لطیفِ او همچون معنیٔ منیفش غایب گشت وفترتی درمیانِ یارانِ همدل واقع شذه ، حضرتِ مولانا جهتِ تسکینِ نایرهٔ آن فتنهٔ ضایره بعضی اصحاب واعقاب را برگرفته آهنگِ دیارِ شام کرده ؛ چون ؛ بسنورِ شام در آمذیم از ناگاه لشکری پیدا شذ ، قربِ سیصذ مردِ حرامیٔ پرساز وسَلْب بطرفِ کاروانِ ما عزیمت نموذه متوجّه شذند وجمیعِ اهلِ کاروان بیچاره گشتند ؛ همانا که حضرتِ والدم بنمازِ معهود مشغول شذ ؛ من پیش رفتم ولابه‌ها کردم ؛ فرموذ که بهاء الدین تا غم نخورند که سرِ لشکر باماست ؛ همچنان گردا گردِ کاروان دایرهٔ برکشیذ ، مثالِ دائرهٔ هود نبی علیه السلام تا امّتِ او را باذِ مُهْلِکِ صرصر برباذ ندهذ ؛ چون لشکر برابرِ کاروان آمذند ، چندانک می کوشیذند اسبانِ ایشان گامی پیش نمی رفتند ؛ حرامیان ازین خال بتعجّب ماندند ؛ یکی پیاذه شذ و پیش آمذ و بآوازِ بلند سلام داذه پرسیذ که شما چه قومیذ وازکجا

۱۲۲/۳ Z ۶۲ آ B ۵۷ ب T, I, 231 ; H, I, 195

11 و سلب Z : + و B || 16 بر باد B : بر باذ Z || 17 می کوشیدند B : کوشیذند Z

1 چشمهٔ مقبل : در وادی مرام چشمه ایست مشهور Bh (ورق ۵۷ ب)

می رسیذ واین چه واقعه است که اسبانِ تازیِ ما بسوی شما نمی تازند وگامی پیشتر نمی نهند واز نیامها شمشیرهای مصری بیرون نمی آیذ ؛ مگرکه درمیانِ شما جاذویان هستند ؛ اهلِ کاروان جواب داذندکه حاشا که مردمِ جاذو درمیانِ مردان در آیند ، امّا بدانیذ وآگاه باشیذکه فرزندِ بهاء ولدِ بلخی مولانا جلال الدینِ روم با اولاد واعقابِ خوذ درمیانِ ماست وهیبتِ ولایتِ اوست که شمارا بسته‌کرده است

شعر (رمل)

هیبتِ بازست برکبکِ نجیب ⁂ خرمگس‌را نیست زآن هیبت نصیب

همانا که همه‌شان چو برگِ خزان ریزان گشته خزان خزان پیش آمذه سرهاشان بازکرده باخلاصِ تمام ارادت آوردند وازآن معصیت توبه‌ها کرده چندین تحفه‌های غریب بیاران بخشیذند ومرافقت نموذه تا شهرِ حلب بدرقه شذند وهریکی اجازت خواسته بمقام مألوفِ خوذ معاودت نموذند وهمانا که هرکرا معاون ومناصر ومعاضد حق باشذ ابداً از آفاتِ زمان وبلیاتِ جهان ایمن وسلیم باشذ ؛ چنانکه فرموذ

شعر (رمل)

آن‌کسی راکش خذا حافظ بوَذ ⁂ مرغ و ماهی مرورا حارس شوذ

---

6 که شمارا Z : با شمارا B || 13 حق B : — Z

---

8 هیبت . . . نصیب : MN ج ۳ ، ص ۴۳۴۱/۲۴۸ ؛ MA ص ۲۳/۳۰۷

16 آن کسی را . . . شوذ : MN ج ۳ ، ص ۳۲۳۷/۱۸۴ ؛ MA ۲۳/۲۷۸

(۱۲۳/۳) الحکایه : همچنان از یارانِ مقبول چنان منقولست که روزی مفخر الصلحاء حاجی مبارک حیدری رَحِمَهُ اللهُ که از خلفای معتبرِ قطب الدینِ حیدر بوذ، از جملهٔ محبّانِ حضرتِ خداوندگار قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ در دار الذاکرینِ تاج الدین وزیر رحمه الله بشیخی نصب می‌کردند واجلاسِ عظیم بوذ وخلاصهٔ علماء وفقراء وامراء واعیان واخیان حاضر بوذند وآن روز حضرتِ مولانا شورهای عظیم کرده در چرخ مشغول ومستغرق شذه بوذ؛ بیم آن بوذ که از خوشیِ این چرخِ لطیف چرخ اعظمِ منیف چرخ زنان درهم شذی ورقص الجمل درپیش گرفتی؛ چنانک در شوقِ آن حالت زمانیست که هنوز در چرخ است؛ چنانک گفت

شعر (مضارع)

ای آسمان که بر سرِ ما چرخ می‌زنی
در عشقِ آفتاب تو هم خرقهٔ منی

مگر خدمتِ سیّد شرف الدین که در فنونِ علمِ ظنون نصابی اوفر داشت، امّا از حالاتِ اولیاء بی‌نصیب بوذه در گوشهٔ رفته با مُوَسْوِسِ چند بمساویٔ یاران مشغول شذ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا بانگی بر وی زذ که ای غرخواهر! اَیُحِبُّ اَحَدُکُم اَنْ یاْکُلَ لَحْمَ اَخیهِ مَیِتاً فَکَرِهتُمُوهُ (۴۹ / ۱۲) در کلام الله نخوانده‌؟ تمامتِ اکابر متحیّر ماندند که حضرتِ مولانا چه فرموذ؛ سیّد شرف الدین آغاز

۱۲۳/۳ Z ۶۲ ب B ۵۸ آ

T, I, 233 ; H, I, 196

5 بوذ B : توذه Z || 5_6 امرا . . . اخیان Z : — B || 7 کرده B : + و Z || 8 این Z : آن B || لطیف Z : + و B

کرد که حاشا حاشا مولانا را این معنی خیالست؛ فرموذ که خمُش کن خیلِ خیال همه آنسوست واین جانب جز جانِ حقایق نیست واز هیبتِ حقیقتِ مردان خیالِ سَردان چه سگ باشذ که سرزند؟ همانا که خدمتِ شیخ صدرالدین وپروانه اسکاتِ سیدِ سید سیرت کرده بجدّتِ تمام گفته باشذ که خمُش کن که بالای سخنِ مولانا سخن نیست وسخنِ حق آنست که ایشان می فرمایند واز دستِ یاران و رنود گریخته ماهها از خانهٔ خوذ بیرون نیامذ؛ عاقبت الامر ضریر و بیچاره شذ

(۱۲٤/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمودِ صاحب قران رَحِمَهُ الله روایت چنان کرد که شبی در بندگئ حضرتِ مولانا بوذم وسرمای عظیم بوذ و یاران را از سخنانِ حضرتِ بهاء ولد معانی می فرموذ واصحاب می‌نبشتند ومن اوراقِ نبشته را در تنور خشك می‌کردم تا نصف اللیل؛ بعد ازآن برخاست وبجانبِ حمّام روانه شذ؛ همچنان درخزینهٔ حمّام درآمده فرونشست تا سه شبانروزی یاران طُلَّب طُلَّب در می‌آمدند وبیرون می‌رفتند؛ سوم روز بیرون آمده فرموذ که تا یاران قدری خواب کنند؛ چون اصحاب سر نهاذند برخاست؛ آهسته آهسته بخلوتی درآمده بنماز مشغول شذ ودمبدم آوازِ عظیم می‌شنیذم که الله الله چنان می گفت که سقفِ حمّام می کَفت؛ تا وقتِ نمازِ صبح در خلوتی در می‌آمذ ونماز می‌کرد؛ چون صبحِ صادق دمیذ وجمشیذِ خورشیذ برکرّهٔ فلك سوار شذ، فرموذ که مردم آمذند تا بمدرسه رویم؛ چون بمدرسه رسیذیم باز بسماع شروع فرموذ هفت روز تمام

۱۲٤/۳ Z ٦۳ آ B ٥۸ ب T, I, 235 ; H, I, 197

4 کرده Z : کرد B || 6 و رنود Z : و ربود (!) B || 11 نبشتند B : نوشتند Z || 13 شبانروزی Z : شبانه روزی B

(۱۲۵/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رَحمهُ اللهُ روایت کرد که روزی در شهرِ قونیه واقعهٔ هایل واقع شده بوذ؛ تمامتِ اهالیٔ قونیه بنزدِ مولانا آمدند تا عنایتنامهٔ پیشِ معین الدین پروانه بنویسذ وشفاعت کند وحضرتِ سلطان ولد را شفیع می‌گرفتند؛ چون بحضرتِ مولانا عرضه داشت، مکتوبی در استعفا شفاعتگری ارسال فرموذ؛ چون خدمتِ پروانه رقعه را بوسیده مطالعه کرد، فرموذ که این مهم بولد صد رو تعلّق دارذ تا او نیز حاضر شوذ. در جوابِ رقعهٔ پروانه باز فرموذ نبشتن که مقصودِ درویشان آنست که یک رو باشد واین معنی صد رو دارذ؛ رقعه را بر دیده‌ها مالیذه اهالیٔ شهر را خلاص داذ ودرآن واقعه راضی بوذند که ده هزار دینار بدهند وازآن غصّه برهند؛ همانا که بیک رقعهٔ مبارک خلقی را از بلائی رهانیذ؛ در آخرت نیز چها خواهذ کردن؟

(۱۲۶/۳) همچنان منقولست که عاملی از محبّانِ آن حضرت در ایفای مال قوی زیانمند شذ وقربِ دو سه هزار دینار وامدار گشت وطاقتِ ادا کردنِ آن نداشت؛ برخاست وبا عیالِ خوذ بحضرتِ مولانا آمده پای مبارکش افتاذ که حَسْبَةً لله تعالی عنایت وشفاعتنامهٔ درین باب بخدمتِ پروانه بنویسذ تا مگر چیزی وا برند ویا مهلتی دهند؛ فی الحال رقعهٔ فرستاذه شفاعت کرد؛ پروانه گفته باشذ که این قضیّه بدیوان تعلّق دارذ؛ در جوابِ او باز فرموذ نبشتن که حاشا حاشا دیوان،

۱۲۵/۳ ـ ۱۲۶ Z ۶۳ آ B ۵۸ ب T, I, 235 ; H, I, 198

5 در استعفا Z : در استغفار B || 9 معنی Z : — B || مالیده B : مالیذ Z || 14 سه B : — Z || 15 آن B : — Z || 16 افتاد B : افتاذه Z || 18 گفته B : گفت Z

بحکمِ سلیمانست نه آن که سلیمان بحکمِ دیوان ، وپروانه را نام سلیمان بوذ ، بشاشتِ عظیم نموده ذوقها کرد ورقعه را بوسیذه ذمّتِ عامل را ازآن وام بری کرد واز خاصّهٔ خوذ بدیوان جواب گفت ؛ همانا که حضرتِ مولانا دعاها کرده فرموذ که در پیشانئ معین‌الدین پروانه نوری هست سلیمانی که اگر آهنگ کند ملکِ مغرب ومشرق را فروگیرذ ؛ پرسیذند که عجب آن نور چه نورست ؟ فرموذ که نورِ عشقِ ماست ؛ دوستان این خبررا بگوشِ پروانه رسانیذه سر نهاذ وشکرها کرده نه چندان شکرانها فرستاذ که در شرح آیذ

(۱۲۷/۳) همچنان چلبی شمس‌الدین ولدِ مدرّس رحمة الله علیه روایت کرد که خدمتِ امیر جلال‌الدین قره‌طائی رحمة الله علیه مردی بوذ ولی سیرت ، ظاهر سریرت ، وخیرات وصدقاتِ او برکافّهٔ برایا علی‌العموم متواصل بوذ وحضرتِ مولانا اورا تعظیمِ عظیم می فرموذ ونوازش می‌کرد ؛ بعد از وفاتِ او روزی از درِ مدرسهٔ او گذر می‌کرد؛ زمانی توقّف فرموذ ؛ بعد ازآن گفت که یارِ مرحوم جلال‌الدین قره‌طائیِ ما بانگ میزند که مشتاقِ حضورِ اصحاب شذه‌ام تا از تنفّسِ مبارکِ مولانا یکدم بیاسایم ؛ با جمعِ یاران بزیارتِ او تشریف داذه ساعتی در تربهٔ او نشسته ، حُفّاظ قرآن خواندند ویاران غزلیات ومثنوی خواندند ؛ مرحمتِ بی‌نهایت فرموذه بیرون آمذند

۱۲۷/۳ Z ۶۳ ب B ۵۹ آ T, I, 237 ; H, I, 199

5 که : B — Z || 10 روایت Z : + روایت B || 13 از در B : از Z || 15 ما Z : B — || 16 یکدم B : — Z || با Z : تا B || 17 داده B : داذ Z

(۱۲۸/۳) همچنان هم خدمتِ چلبی شمس الدین حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا با جمعِ اصحاب بسوی زاویهٔ شیخ صدرالدین می‌رفتند ؛ چون نزدیکتر رسیدند خادمِ مقام بیرون آمده خدمت کرد که شیخ در گوشه نیست ؛ خداوندگار فرموذ که خمش کن که از شیخت این قدر نیاموختی که چیزی‌را که از تو نپرسند نگوئی ؛ ازآنجا درگذشتند و بمدرسهٔ که درآن حوالی بوذ در آمذند ، چندانی معانی‌ومعارف فرموذ که توان گفت ؟ بعد ازآن ساعتی گوشِ مبارك را بر دیوارِ مدرسه نهاده سر می‌جنبانید ، فرموذ که اصحاب‌را معلوم است که ما اینجایگاه چون آمذیم ؟ مقصودِ کلّی آن بوذ که این بقعهٔ بیچاره بزبانِ حال بحضرتِ حق می‌نالید و زاریها می‌کرد که چند پوست چند پوست؟ روزی بمعانیٔ دوست مشرّف نشوم ؛ الله الهام داذ تا بذینجا نهضت نموذه ساعتی اورا بمغز نغزِ معانی وقدمِ مبارکِ یاران مشرّف گردانیذم

همچنان فرموذ که امام محمدِ غزالی رحمة الله علیه در عالمِ ملك گَرد از دریای عالم بر آورده ، عَلَمِ عِلم‌را بر افراشته ، مقتدای جهان گشت وعالِمِ عالمیان شذ ؛ چه اگر همچون احمدِ غزالی ذرّهٔ عشقش بوذی بهتر بوذی وسرِّ قربتِ محمّدی‌را چون احمد معلوم کردی ؛ ازآنك درعالم همچون عشق استاذی ومرشدی ومُوْصِلی‌نیست

۱۲۸/۳ Z ٦٤ آ B ٥٩ ب T, I, 238 ; H, I, 200

4 کن که Z : کن B || 10 زاریها Z : زارها II || 14 در B : از Z

شعر (سریع)

عشق گزین عشق که گردی گزین   عشق ترا بخشد رائی رزین

(۱۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در حجرهٔ سراج الدینِ تتری که علاّمهٔ زمانِ خوذ بوذ ، درآمده بمعانی مشغول شذ ؛ فرموذ که حکیمِ الٓهی خواجه سنائی وخدمتِ فریدالدینِ عطّار قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُمَا بس بزرگانِ دین بوذند ولیکن اغلب سخن از فراق گفتند ، امّا ما سخن همه از وصال گفتیم ؛ باز فرموذ : امام ابوحنیفه وامام مطّلبی وامامانِ دیگر رَضِيَ اللهُ عَنْهُم معمارانِ عالمِ خشکی بوذند ؛ هرکه بصدقِ تمام طریقهٔ ایشان را گرفت ومتابعتِ آن عزیزان کرد از شرورِ اشرار وقطّاعانِ راهِ دین ایمن شذ ورهیذ ؛ امّا جنید وذوالنون وابا یزید وشقیق وادهم ومنصور وامثالِ ایشان مرغانِ آبی بوذند وسبّاحانِ عُمّانِ معانی ؛ هرکه متابعتِ ایشان کند از حیله‌های نفسِ مکّار خلاص یابذ وبگوهرِ دریای قدرت ره برذ

(۱۳۰/۳) همچنان خدمتِ بهاء الدین بحری که از علمِ معانی بهرهٔ اکمل داشت روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که هرکه بسخنانِ عطّار مشغول شوذ از سخنانِ حکیم مستفید شوذ و بفهمِ اسرارِ آن کلام رسذ و هرکه سخنانِ سنائی را بجِدِّ تمام مطالعه کند بر سرِّ سنائی سخنان ما واقف شوذ

۱۲۸/۳ Z ٦٤ ب B ٦٠ آ   T, I, 240 ؛ H, I, 201

7 و امام Z B : + شافعی Zh || 11 مرغان Z : مرغ B || سباحان Z : سیاحان B || 14 بهرهٔ B : بهری Z

(۱۳۱/۳) هم او روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا علیه سلامُ الله وتحیّاتُه در مدرسه نشسته بوذ؛ از ناگاه ملك الشعرا امیر بهاء الدین قانعی که خاقانیِ زمان بوذ، با جماعتِ اکابر بزیارتِ خداوندگار درآمذند؛ بعد از مقالاتِ بسیار و اجوبه و اسئلهٔ بی شمار قانعی گفت که بنده سنائی را هرگز دوست نمی دارم؛ ازآنك مسلمان نبوذ؛ فرموذ که چه معنی که مسلمان نبوذ؟ گفت: از برای آنك آیاتِ قرآنِ مجید را در اشعارِ خوذ تضمین کرده است و قوافی ساخته؛ حضرتِ مولانا بحدّتِ تمام قانعی را درهم شکسته فرموذ که خمش کن! چه جای مسلمانی که اگر مسلمانی عظمتِ اورا دیذی کلاه از سرش بیفتاذی؛ مسلمان توئی و هزاران همچون تو؟ او از کونین مسلم بوذ وکلامِ خوذ را که شارحِ اسرار قرآنست هم بذان صورت زیب داذ که اَخَذْنَا مِنَ اَلْبَحْرِ وَاَهْرَقْنَا عَلَى اَلْبَحْرِ و تو این حکمت را ندانی و نخواندهٔ ازآنك بظاهر قانعی و گفت:

شعر (رمل)

اصطلاحاتیست مر ابدال را	که نباشذ زان خبر اقوال را
زان نمایذ این حقایق نا تمام	که برین خامان بوذ فهمش حرام

۱۳۱/۳ Z ۶۵ ب B ۶۰ آ

T, I, 240 ; H, I, 201

3 اکابر Z : — B || B که : — B || 14 اصطلاحاتیست Z : اصطلاحی نیست B

امیر بهاء الدین قانعی: احمد بن محمود الطوسی است که بعد از وفات (۶۷۲ ه/۱۲۷۳ م) مولانا فوت شده است؛ مداح سلاطین آل سلجوق بود و کلیله و دمنه را بنظم آورده است (ر. ك. به Rieu ، Catalog of the Persian manuscripst in the British Museum ج ۲، ص ۵۸۲ ب — ۵۸۴ آ؛ M. Fuat Köprülü ، Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları ، Belleten ج ۷ (۱۹۴۳) ص ۳۹۳-۳۹۶؛ Ahmed Ateş ، Hicrî VI-VIII (XII-XIV). asırlarda Anadoluda Farsça eserler ، TM ج ۷-۸، جزو ۲، ص ۱۱۱-۱۱۲)

وچون خدمتِ شما را از غوامضِ اسرارِ اولیاء حظّی نیست لازم نیاید نفیِ حالِ ایشان کردن وخوذ را در معرضِ هلاکت انداختن؛ ولی اگر در حقّ ایشان اعتقادی بندی و صدق ورزی ترا در روزِ جزا وزری نباشد بلکه ورزی وپناهی باشذت وشفیعِ شفیقِ تو شوند؛ فی الحال برخاست وسر واز کرده استغفار نموذ واز آن بی ادبی توبه کرده مریدِ مخلص شذ

(۱۳۲/۳) همچنان ولیُّ الله عَلَی ٱلْعِیان، سراج الدین مثنوی خوان، رحمةُ اللهِ عَلَیْه از حضرتِ چلبی حسام الدین قدّس اللهُ سِرَّهُ روایت چنان کرد که روزی یکی را از مریدانِ خوذ سوگند می داذ که بکارِ نا مشروع مشغول نشوذ وبر سرِ رحل الٓهی نامهٔ حکیم را پوشانیذه پیش آوردند؛ درحال حضرتِ مولانا از در درآمذه پرسیذ که چه سوگند خوارگیست؟ چلبی فرموذ که فلانی را از تهتکّ سوگند می دهم: ترسیذم که بمصحف سوگندش دهم، الٓهی نامه را رو پوش کردم؛ فرموذ که واللهِ این قوی تر میگیرذ؛ ازآنک صورتِ قرآن برمثالِ ماست است واین معانی روغن وزبدهٔ آن

(۱۳۳/۳) همچنان شهاب الدینِ گوینده وعثمانِ قوّال رَحِمَهُمَا اللهُ از مقبولانِ مُقبِل بوذند، چنان روایت کردند که روزی در مدرسه سماعِ عظیم بوذ وحضرتِ مولانا از حدّ بیرون شورها کرده دم بدم تا تختِ گویندگان می‌آمذ ومنحنی گشته عذرها می‌خواست، باز تواجد می‌نموذ وعذرها می‌خواست که شما را عالمِ نازکیست، بس باشد واصحاب را

۱۳۲/۳ — ۱۳۳ Z ٦٤ ب — ٦٥ آ B ٦٠ آ T, I, 242 ; H, I, 203

2 ولی Z : بلی B ‖ 5 کرده Z : کردی B ‖ 12 می دهم B : + سوکند می دهم Z ‖ 14 بر B : — Z

حیرت یکی در هزار می‌شذ که این تواضع با که می‌کنذ و این تکلّف با کیست؛ چون سماع بنهایت رسیذ حضرتِ چلبی حسام الدین سر نهاذه ازآن سرّ باز پرسیذ؛ فرموذ که سرِّ روحانیتِ خواجه حکیم سنائی متمثّل شذه بوذ وتجسّد نموذه در پهلوی عثمان و شهاب الدین ایستاذه دف می‌زذ ولطفها می فرموذ ومن دمبدم از تمثالِ سرِّ او عذرها می خواستم تا از ما خشنوذ باشذ وحقیقت بایذ دانستن که مردانِ حقّ از عالمِ غیب هرکرا یاذ کنند وخواهانِ او شوند درحال پیشِ او متمثّل می‌شوند؛ چنانک روح القدس مریم را وحضرت رسول را عَلَیْهِمَا السلام وصور روحانی اولیاء کمّل را وآن را درویشانِ عالَم تَرَوْحُن وتمثّل وتجسّد گویند

(۱۳۴/۳) همچنان یارِ ربّانی خواجه نفیس الدین سیواسی رحمة الله علیه روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بحمّام درآمذه بوذ ودر میانهٔ گرما به مُرَبّع نشسته معانی می فرموذ واصحاب شورها می‌کردند؛ از ناگاه برخاست وبانگی بر زذ که درین مجمع مولانائی کیست تا سه بار؛ جمیعِ یاران خاموش کرده هیچ نگفتند؛ بعد از آن فرموذ که اگر چنانک بیگانهٔ درین حمّام درآیذ ودر جامه‌کَنِ حمّام جامه‌های اصحاب را ببینذ، درحال بداند که یارانِ مولانا اینجایگاه بوذه اند؛ اکنون از آنک جامه ودستارِ شما مُعَرِّفِ شما باشذ، چرا نبایذ که شما مُعَرِّفِ جانها وجامه‌ها باشیذ؛ چنانک ظاهرِ یاران بدینها آراسته است، بایذ که بواطنِ شما

۱۳۴/۳ Z ۶۵ آ B ۶۰ ب

T, I, 243 ; H, I, 204

6 باشذ Z : شود B || 7 شوند Z : شوید B || 14 مجمع Z : جمع B

نیز بمعرفتِ الهی وحقایق آراسته شوذ که اِنَّ اللهَ لا یَنْظُرُ اِلیٰ صُوَرِکُم ولا اِلیٰ اَعْمالِکُم ولٰکِنْ یَنْظُرُ اِلیٰ قُلُوبِکُم ونِیّاتِکُم، تا من جمیع الوجود مولویٔ معنوی باشیذ وهذه کفایة

(۱۳۵/۳) همچنان خواجه نفیس الدین روایت کرد که روزی در مدرسه سماعی عظیم بوذ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا تیز تیز بسوی من آمذ وگریبانِ مرا محکم بگرفت ومن از آن هیبت بیخوذ گشتم؛ بعد از آن فرموذ که اگر از تو سؤال کنند که مولانا آستینِ فرجی را چرا تشمیر میکنذ چه خواهی گفتن؟ گفتم: هرچه خداوندگار فرمایذ؛ فرموذ که کلّ کائنات بر مثالِ خانقاهیست بس عالی وعظیم ودر آن خانقاه شیخِ حقیقی حضرتِ الله است وتمامتِ انبیاء واولیاء وخواصِ امّت بسانِ صوفیان مسافرند، وچون صوفیٔ غریب درین خانقاه نزول کنذ وخادم را نداند بایذ که نظر کند تا آستینِ جامه را که تشمیر کرده است استدلال کنذ که خادمِ خانقاه اوست وسایر ارکان وآدابِ اربابِ تصوّف را ازو اکتساب کنذ؛ بعد از آن با صوفیانِ صفا وسالکانِ راهِ وفا محرم وهمدم تواند بوذن ودر آنجا اقامت کردن واستقامت نموذن والّا هم اندر ساعت از هانقاهش برون اندازند؛ اکنون درین خانقاهِ عالم از تحویل آدم وفیضِ آن دم خادم الله مائیم والخادِمُ اللهِ حَبیبُ الله ضابطهٔ کلّیست والعاقِلُ یَکْفیهِ الاِشارَةُ، واین نصیبِ خدمت از نصابِ رسول الله بما رسیذه است کما قال صلّی الله علیه وسلّم: سَیِّدُ القَوْمِ خادِمُهُمْ؛ زهی مبارك خدمتی که خادمی از برکت خادمی مهتر وبهترِ عالمیان شذ ومخدوم جهانیان گشت

T, I, 243 _ 45 ; H, I, 204 _ 205 ۱۳۵/۳ Z ۶۵ آ B ۶۰ ب ـ ۶۱ آ

(۱۳۶/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی پیشِ حضرتِ مولانا از یکی حکایت کردند که فلانی می گویذ که دل و جان بخدمتست؛ فرموذ که خمش کن! درمیانِ مردم این میراث دروغ مانده است که میگویند و او آنچنان دل و جان از کجا یافت که در خدمتِ مردان باشذ؟ بعد ازآن روی مبارك بسوی چلبی حسام الدین کرد که الله الله با اولیای حق زانو بزانو بایذ نشستن که آن قربت را اثرهای عظیمست، چنانك فرموذ

شعر (هزج)

بهر حالی که باشی پیشِ او باش که از نزدیك بوذن مِهر زایذ
چنانك تن بسایذ بر تنِ یار بدیذن جانِ او بر جان بسایذ
جذائی را چرا می آزمائی کسی مر زهر را چون آزمایذ؟
اگر تو پاك وناپاکی بمگریز که پاکیها زنزدیکی فزایذ

(۱۳۷/۳) همچنان روزی خدمتِ علاء الدین ثریانوس بحضرتِ مولانا حکایت میکرد که اخی احمد امروز در مجمعی می گفت که ما نیز از جملهٔ عاشقانِ مولانائیم؛ فرموذ که خمش کن! چه گونه مرده خاوند عاشق است که اورا معشوقش نمی‌شناسذ. اگرچه محرم نشوند

شعر (رمل)

زان بیاورد اولیارا در زمین تا کنندشان رحمةً للعالمین

---

1 همچنان . . . ص ۱۲/۲۴۸ لاندة BZ : — K || 7 _ 6 چنانك فرموذ Z : — B || در B : بر Z کشته || 10 a بسایذ Z : ساید B

18 زان . . . للعالمین : MN ج ۳ ، ص ۱۸۰۴/۱۰۳ : MA ۱۴/۲۴۰

(۱۳۸/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا رو بیارانِ عزیز کرده فرموذ که چندانکه ما را شهرت بیشتر شذ و مردم بزیارتِ ما می آیند و رغبت می‌نمایند ازآن روز باز از آفتِ آن نیاسوذم ، زهی که راست می‌فرموذ حضرتِ مصطفای ما که الشُهرَةُ آفةٌ والراحةُ فی‌الخُمولِ ؛ امّا امر چنانست چه توان کرد که اُخرُجْ بِصِفَاتِي اِلَی خَلْقِی مَنْ رَآكَ رآنی ومَن قَصَدَكَ قَصَدَنی وپیوسته اصحاب‌را ازآفتِ شهرت حذر میفرموذ و میگفت

شعر (رمل)

خویش را رنجور سازی زار زار تا ترا بیرون کنند از اشتهار
کاشتهارِ خلق بندِ مُحْکَمَست در ره این از بندِ آهن کَیْ کَمست

(۱۳۹/۳) الحکایه : فقیرِ نهری ، نی دهری ، شیخ سنان الدین آقشهری رحمةُ اللهِ علیه که از کُمَّلِ اصحابِ حُلوی وسالکِ مسالکِ عُلوی بوذ ، از حضرتِ سلطان ولد چنان روایت کرد که او فرموذه است که در ماهِ رمضان حضرتِ والدم قربِ ده روز در خانهٔ منزوی شذه روی بکسی ننموذ ؛ روزی اکابرِ قونیه از علما وفقرا وعرفا و امرا وعموم مردم در مدرسه غُلوّی عام کردند که ما بفراقِ خذاوندگار تحمّل نداریم وزاریهای عظیم نموذند

T, I, 246 ; H, I, 206 ۱۳۸/۳ ـ ۱۳۹ Z ۶۵ ب B ۶۱ آ

5 ـ 6 اخرج . . . قصدنی : گفتهٔ بایزید بسطامی‌است (ر. ک. به رسالة النور ، ص ۱۳۹ ؛ فیه ما فیه ، ص ۷۶ ، ۲۹۳ حواشی و تعلیقات ناشر)

9 خویش را . . . کمست : MN ج ۱ ، ص ۹۵/۱۵۴۵ ـ ۱۵۴۶ ; MA ۴۱/۱۹ ـ ۲۰

شعر (متقارب)

درازست قصّه تو خوذ این بدانی طپشهای ماهی ز بی استقائی

حضرتِ ولد فرموذ که برخاستم و بر درِ حجره رفتم، تا از حالِ پذرم تجسّس کنم؛ آهسته آهسته آمذم و دزدیذه از شکافِ در نظر کردم؛ حضرتِ پذرم فرموذ که بهاء الدین بیرون چه غلبه است؛ گفتم: تمامتِ شهر محبّان و عاشقان در فراقِ خذاوندگار می سوزند؛ گفت: حق بدستِ ایشانست، امّا سه روزِ دیگر مرا مُهلت دهند؛ سر نهاذم و باز گشتم، اصحاب را خبر کردم؛ شاذیها کردند و سماعها زدند؛ بعد از سوّم روز علی الصباح آمذم و از شکافِ در در حجره نظری کردم دیذم که تمامتِ حجره از زیر تا ببالا بجسمِ مبارکِ مولانا پر شده بوذ و مالامال گشته وهمچنان شکافِ در نیز آگنده شذه بوذ؛ چنانک پنبه را در شکافها پر می‌کنند؛ از آن هیبت نعرهٔ زذم وبیخوذ شذم تا دو سه نوبت این حالت را دیذم؛ آخرین نوبت باز نظر کردم، دیذم که بر جسمِ او همان قرارِ اعتدال ولطافت ولاغری بوذ که بوذ و دیذم که بدستِ مبارکِ خوذ را مینواخت که شا باش! نیکو رفتی! اَحسَنْتَ زهی تحمّل که نموذی، آنچ کوهِ طور برنتافت وپاره پاره شذ تو برداشتی، آفریها برچون تو یارِ غار باذ، چنانک فرموذ

شعر (رمل)

از کمالِ قُدرتْ ابدانِ رجال یافت اندر نورِ بیچون احتمال
آنچ طورش برنتابذ ذرّهٔ قدرتش جا سازذ از قارورهٔ

19 _ 20 از کمال ... قارورهٔ : MN ج ٦ ص ٤٤٧ / ٣٠٦٦ _ ٣٠٦٧ : MA
٦٢٤ / ٧ _ ٨

فریاذ کنان از در درآمذم وسر نهاذم وروی بر پایش مالیذم؛ فرموذ که بهاءالدین این سرّیست میانِ ما وشما؛ وقتها می باشذ که ما بحضرت میرویم واوقات فیض وتجلّیٔ حضرتِ تعالی وتَقَدَّس برما می‌آیذ؛ ساعتی که ما آنجا رویم لاغر وذلیل و پر نیاز شویم؛ ساعتی که حضرتِ عزّت تشریف فرمایذ در جملهٔ عالم نگنجیم، تا حجرهٔ را چه رسذ؟ بیرون آمذم واصحاب را خبر کردم؛ غلغلهٔ در شهرِ قونیه افتاده طُلَّب طُلَّب اکابر واصاغر بزیارت می آمذند وهر یکی را علی الانفراد از کمالِ اتّحاد دلداریها میفرموذ وعنایتها می‌کرد؛ بعد ازآن بلا انقطاع هفت شبان روزی بسماع شروع فرموذ

(۱٤۰/۳) همچنان محقّقانِ طریقت ومحقّانِ حقیقت علَیْهِم التّحیّةُ والسّلام روایت چنان کردند که مگر روزی خدمتِ جلال‌الدین قره طائی را در دل رغبتی شذ که نمازِ صبح را در پیِ مولانا گزارذ؛ پنهانی برخاست وتنها بمدرسهٔ ایشان درآمذ در وقت یا حیّ؛ ودر پسِ در بنماز ایستاذ؛ دیذ که حضرتِ مولانا در محراب ایستاذه است. می بینذ که از ناگاه بلند شذ وعظیم شذ وبالیذ وتناوُر گشت وتمامتِ صحن وصفّهٔ مدرسه مالامال شذ، چنانک او را مجالِ مقال ومقامِ قرار نماند؛ نعرهٔ بزذ وبیهوش شذ؛ بعد از ساعتی چون بخوذ آمذ، دیذ که حضرتِ مولانا بسجده رفته بوذ؛ چون نمازرا تمام کرد، فرموذ که امیر جلال الدین وقتی که حضرتِ عزّت مارا بنوازذ چنان میشویم

۱٤۰/۳ - ۱٤۱ Z ٦٦ ب B ٦۲ آ — T, I, 249 ; H, I, 208

2 سرّیست Z : سرّاست B || 3 ما B : — Z || 4 ساعتی که ما B: ساعتی ما Z || 5 نگنجیم B : نگنجذ Z || 10 محقّان B : محقّقان Z || 14 بنماز B : نماز Z || 15 از ناگاه B : ناگاه Z

وقتی که ما را آنجا خوانند چنین میشویم ؛ سر نهاد و گریان بیرون آمذ وآن روز یاران را بخشایشِ بسیار فرموذ

(۱٤۱/۳) همچنان خدمتِ زبدة الفضلاء ینبوع المعانی مولانا صلاح الدینِ ملطی رحمةُ اللهِ علیه که از کبارِ علمای اصحاب بوذ وحضرتِ خداوندگار اورا یارکَ بهاء الدین خطاب فرموذی ودر فنِّ عربیّت سیبویهِ وقت بوذ و استاذِ چلبی عارف قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ چنان روایت کرد که حضرتِ خداوندگار قربِ چهل روز تمام از ناگاه غائب شذ و تمامتِ اصحاب واکابر در طلبِ او دیوانه شذند تا مباذا که دشمنی ومنکری فرصت یافته چیزی واقع شوذ ؛ همچنان یاران فوج فوج گشته طلب میکردند وپرسان می شذند تا حدّی که در شهر مُنادی کردند که هرکه خبرِ خداوندگار بیارذ ونشان دهذ هزار درم شکرانه دهند ؛ مگر که حمّامِ دَوَلی را قازغان خلل آورده آبش چکیذن گرفت ؛ همانا که آتش کشیذه حمّامی در آمذ که مرمّتِ آن خلل کند ؛ دیذ که حضرتِ مولانا با جامه‌ها ودستار بر بالای گوزبانِ خزینه ایستاذه است وواله گشته که نه جامه‌هاش تر شذه بوذ ونه غرقِ عَرَق شذه ؛ بادبِ تمام سر نهاذه بازگشت ودوان دوان بمدرسه آمذ ؛ دیذ که مجموعِ یاران در بندگیِ سلطان ولد وچلبی حسام الدین جمع آمذه درآن اندیشه بوذند ؛ کیفیّتِ حال را باز گفته از غایتِ شاذی یاران اورا بر داشته بوی فرجیها وچیزها بخشیذند و خدمتِ خواجه مجدالدینِ مزاغی فی الحال

5 بهاء الدین Z : بها الدنیش B ‖ 6 چلبی B ~ عارف Z ‖ روایت Z ~ چنان B ‖ 12 دهند ZB:دهیم Bh ‖ 13 آتش‌را B : آتش Z ‖ 16 دوان دوان Z : دران مدت B ‖ آمد دیذ Z : آمده دوان B ‖ 18 اورا Z : او B

هزار درم و خلعتش داذ؛ بجمعهم بحمّام آمذند وقوّالان حاضر شذند؛ همچنان سماع کنان و رقص زنان بمدرسه آمذند؛ گویند: یکهفته تمام سماع واجتماع بوذ

(١٤٢/٣) الحکایه : همچنان روزی حضرتِ خلیفهٔ خداوندگار، سلطان الابرار، چلبی حسام الحق والدین رَضِیَ اللهُ عَنْه روایت فرموذ که از حضرتِ مولانا چنان شنیذم که حق تعالی چون جسمِ پاکِ آدم را علیه السلام از اَدَمهٔ کورهٔ خاك ابداع کرد وروحِ قدسی را در وی نفخ فرموذ، جبرائیلِ امین را خطابِ عزّت در رسیذ که از دریای قدرتِ من سه پاره گوهرِ عظیم بر گیر و در طبقِ نورین نهاذه نثارِ آدمِ صَفیّ کن و برو عرضه می دار، تا ازآنها یکی را اختیار کنذ؛ یکی گوهرِ عقل بوذ، دوم گوهرِ ایمان بوذ، سوم گوهرِ حیا بوذ؛ چون جبرائیلِ امین طبق را بحضرتِ آدم عرضه داشت وکیفیّتِ حال را باز گفت: بنظرِ فراستِ اَلْمُؤمِنُ یَنْظُرُ بِنُورِاللهِ نظر کرده گوهرِ عقل را اختیار کرد؛ جبرائیل می خواست که طبق را بآن دو گوهر برگیرذ و باز بدریای قدرت برذ؛ از غایتِ گرانی بآن قوّت که اورا بوذ نتوانست برگرفتن؛ گوهرِ ایمان و حیا جواب داذند که ما از

١٤٢/٣ـ ١٤٣ Z ٦٧ آـ ب B ٦٢ ب   T, I,251 _ 52; H, I, 210 _ 11

1 آمدند و B : آمذه Z || 3 آمدند B : آمذه Z || 8 فرموذ Z : می فرمود B || 10 یکی را B : یکی Z || 16 بوذ Z : — B || داذند Z : داذندی B

13 المؤمن ... الله : یکی از احادیث نبوی است (ر.ك. به احیاء علوم الدین، ج ٢ ص ٢٠١؛ ج ٢، ص ١٨؛ جامع صغیر، ج ١، ص ٨؛ کنوز الحقائق، ص ٣؛ فیه مافیه. ص ١٢٨ و حواشی و تعلیقات ناشر ص ٣١٥)

صحبتِ عقل، محبوبِ خذا جذا نمی شویم و هرگز بی وجودِ او بجائی مارا قراری و وجودی نیست ؛ ازآنک از قدیم العهد ما هر سه جوهرِ کانِ عزّتیم و گوهرِ بحرِ قدرتیم ؛ از همدیگر انفکاکی نداریم : از حضرت الله خطابِ عزّت در رسیذ که یا جبرائیل دَعْهُم وتَعَال یعنی که بگذار وبیا ؛ همانا که عقل بر قلّهٔ دماغِ آدمی منزل گرفت و گوهرِ ایمان در دلِ پاکِ درّاکِ او مسکن ساخت و گوهرِ حیا بر چهرهٔ مبارکِ آدم فرو نشست وآن هر سه گوهرِ پاکِ میراثِ فرزندانِ خاصّ آدم اند ؛ چه از نسلِ آدم هر فرزندی که بذآن گوهرها متحلّی و متجلّی نیست ازآن نور وازآن معنی خالیست وَالْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الاِشَارَةُ

(۱۴۳/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولد مدرّس روایت کرد که بندگیٔ مولانا حمزه نامی نای‌زنی بوذ و بغایت استاذ وخوشنواز بوذ وحضرتِ مولانا درحقِّ او عنایتهای عظیم داشت ؛ از ناگاه رنجور شذ و بمرد ؛ بحضرتِ مولانا اعلام کرده بعضی اصحاب بتجهیزِ او مشغول شذند ؛ همانا که مولانا برخاست و بخانهٔ او رفته چون از درِ او درآمذ گفت : یارِ عزیز حمزه برخیز ! لَبَّیْک کنان بر خاست و نای نواختن گرفت ؛ سه شبان روزی سماعی عظیم کردند وآن روز قربِ صد کافرِ رومی مسلمان شذ وچون قدم مبارک بیرون نهاذ فی الحال رحلت نموذ .

1 خذا Z : — B || او Z : ان B || بجائی Z : جائی B || 2 قراری و وجودی Z : قراری وجود B || از قدیم B : قدیم Z || 14 که B : — Z || 16 شبان Z : شبانه B

(۱۴۴/۳) همچنان درویشی از یاران سفر کرد؛ چون خبرِ وفاتِ او بحضرتِ مولانا رسیذ فرموذ که چرا پیشترک خبر نکردید که رها نمی کردم که می رفت؛ قُضِیَ الْاَمْرُ وَ اِلَی اللهِ تُرْجَعُ الاُمُورُ (۲۱۰/۲)

(۱۴۵/۳) همچنان یارِ ربّانی ملکُ الخلفاء سالکُ سنی مولانا بدرالدینِ معدنی رَحِمَهُ اللهُ که در معدنِ لُولُوَه خلیفهٔ بزرگ بوذ و صاحب دل، روایت کرد که حضرتِ مولانا را گویندهٔ بوذ بغایت شیرین نَفَس، امّا در پشتِ خوذ کوژی داشت؛ روزی حضرتِ مولانا در سماع شورها میکرد و تواجد مینموذ و بنزدِ او آمده حالها میکرد وآن بیچاره منحنی گشته بعشقِ تمام دف می زذ و اسرار می گفت؛ بعد از سماع فرموذ که چرا راست نمی ایستی، تراچه حالتست؟ کوژ پشت را عرضه داشت؛ همانا که دستِ مبارک بر آنجا مالیذه شذ درحال قدّ او بالیذه شد؛ سر نهاذ وهمچو سروِ روان روان شذ، شاذی کنان چو بخانهٔ خوذ آمذ زنِ او انکار نموذه در را نگشوذ که تو شوهرِ من نیستی؛ اصحاب حکایتِ عنایت را باز گفته و سالها در بندگی قیام می نموذ

(۱۴۶/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا را حکایت کردند که فلان الدین نائی در حالتِ مستی نمانده است؛ فرموذ شکر که نماند

۱۴۴/۳ – ۱۴۶ Z ۶۷ ب – ۶۸ آ B ۶ آ T, I, 253_54;H, I,211_12

---

6 لولوه B : لولؤه Z || 8 خوذ B : او Z || 9 حالها Z : حالتها B || 13 درحال ... بالیده شد B : — Z || 14 او Z : او را B || 15 عنایت را B : غایت را Z || 17 مولانا را Z : مولانا B

و درآن مستی بمرد ؛ چه اگر ماندی و هشیار شدی نیک نبودی . چنانک بلبلِ بیچاره در وقتِ گل برابرِ گل نعره‌ها میزنند و فریاذها میکنند ، چندانی که بیخوذ میشوذ چه اگر گُربهٔ درآن حالت فرصت یابذ وآن بلبلِ بیخوذرا بخورذ آن بلبل ابداً مست بماند و بیخوذ محشور شوذ کَمَا تَعِیشُونَ تَمُوتُونَ و کَمَا تَمُوتُونَ تُحْشَرُون

شعر (رمل)

این قدر گفتیم باقی فکرکن فکر اگر جامد بوَذ رَو ذکرکن
ذکر آرذ فکررا دراهتزاز ذکررا خورشیذِ آن افسرده ساز

(۱٤٧/٤) همچنان جماعتی از حضرتِ مولانا سؤال کردندکه پیشِ جنازهٔ مردگان مقریان و مؤذّنان تا بوذه است از قدیم العهد بوذه است ؛ درین زمان که دَوْرِ شماست بوذنِ این گویندگان چه معنی دارذ ؟ هماناکه علمای امّت وفقهای شریعت تشنیع میزنند وآن را بدعت میگویند ؛ فرموذکه درپیشِ جنازه مؤذّنان و مقریان و حفّاظ گواهی میدهند که این میّت مؤمن بوذ و در ملّتِ مسلمانی وفات یافت ؛ قوّالانِ ما گواهی میدهند که این متوفّا هم مؤمن بوذ و هم مسلمان و هم عاشق بوذ ودیگر آنک روحِ انسانی که سالها محبوسِ زندانِ دنیا وچاه طبیعت شذه بوذ واسیرِ صندوقِ بدن گشته ، از ناگاه بفضلِ حق خلاص یافت و بمرکزِ اصلیِ خوذ رسیذ . نه موجبِ شاذی و سماع وشکرها باشذ ، اورا تا همچنان پَرْزنان وشاذی کنان بحضرتِ عزّت رغبت ومراجعت نمایذ ودیگران را هم ترغیب دهذ بجانبازی

8 b ذکر را Z : ذکر B || 16 روح Z : روحانی B || 18 یافت Z : یافته B || 19 بحضرت Z : حضرت B || 18 بجانبازی B : جنبازی Z

7-8 این... افسرده‌ساز : MN ج ٦، ص ٥٧/١٤٧٥-١٤٧٦؛ MA ص٥٨٧/١١

ودلبری ، چه اگر در صورتِ حال یکی‌را از زندان آزاذ کنند وتشریف دهند بی هیچ شکّی موجبِ هزار مَتحْمِدَت وشاذی باشذ وفی الحقیقة مرگِ یارانِ ما درین مثابت است که گفته شذ

شعر (رمل)

چونک ایشان خسروِ دین بوذه اند   وقتِ شاذی شذ چو بشْکستند بند
سوی شاذُروانِ دولت تاختند   کُنْده و زنجیر را انداختند
روحِ سـلطانی ززندانی بجست   جامه‌چه‌دْرانیم وچون خائیم‌دست

(۱٤۸/۳) همچنان از حضرتِ سلطان ولد منقولست که گفت:

روزی ملالت وقبضِ عظیم بر من غلبه کرده بوذ ؛ دیذم حضرتِ والدم از درِ مدرسه در آمذ ومرا ملول ومنقبض دیذه فرموذ که ازکسی تو رنجیذی که چنین تُرنجیذی ؛ گفتم : نمی‌دانم که چه حالست ؛ پذرم برخاست وبخانه در آمذه بعد از لحظهٔ دیذم که پوستینِ گرگین‌را گردانیذه سر وروی مبارك‌را پوشانیذه بیرون آمذ وچون نزدیکِ من رسیذ فرموذ که بُعْ بُعْ یعنی مرا بترساند ، چنانک اطفال را ترسانند ومرا ازآن حرکتِ لطیفِ پذرم خندهٔ عظیم وارد شذه چندانی خندیذم که نتوان گفت ؛ سرنهاذم وپایهای پذررا بوسه‌ها داذم ؛ فرموذ که بهاء الدین چنانک اگر ترا محبوبی لطیفی که ملازمِ

۱٤۸/۳ Z ٦۸ آ B ٦۳ ب   T, I, 255 ; H, I, 213

---

2 هزار Z : هزاران B

---

5 ـ 7 چونك . . . دست : MN ج ٦ ، ص‌ ۷۹۸/۳۱۸ ـ ۷۹۹ ، ۷۹۷ ؛ MA ص ۵۷۱ / ۱۲ ـ ۱۱

کنارِ تو بوذه باشد وهمواره با تو لاغها کند و طرب انگیزیها نماید، از ناگاه صورت را بگرداند وبیاید وترا بُع بُع کند، هیچ ازو بترسی؟ گفتم: نی نترسم؛ فرموذ که آن محبوبی که ترا بغایت شاذان میداشت وازو در بسط بوذی ونشاط میکردی هموست که غمگینت میدارد وازو مقبوض گشته؛ همه اوست وازوست وازو فایض میشوی

شعر (رمل)

گر لباسِ قهر پوشد چون شرر بشناسمش
کو بدین شیوه برِ ما بارها مست آمدست

پس چرا بی فائدهٔ غمناک میشوی ودر قبضهٔ قبض فرو می مانی

شعر (رمل)

قبض دیدی چارهٔ آن قبض کن زآنک سرها جمله میرُوید زبُن
بسط دیدی بسط خوذ را آب ده چون بر آید میوه با اصحاب ده

فرموذ که فی الحال حال برمن بگشت وهمچون گلِ تازه شگفته ومنبسط شذم وچندانک عمرِ من بوذ دیگری روی غم را ندیذم وغمناک نشذم واصلا غمِ دنیا در گردِ من نگشت واز غایتِ بسط با والدم انبساطی کرده گفتم که از مقامات وکرامات ودرجاتِ جملهٔ انبیاء واولیاء علیهم السلام خبرها فرموذیذ واز بزرگیٔ هر بزرگی نشانها باز نموذیذ امّا از عظمت وپاذشاهیٔ خوذ هیچ نگفتید؛ پذرم فرموذ که بهاء الدین سهل گیر! نمیدانی که

---

6 شعر Z : — B || 12 بگشت Z : گشت B || 14 در گرد B : گرد Z || 15 که Z : — B

---

11 ـ 12 قبض... ده : MN ج ۲، ص۰ ۳۶۲/۲۲ ـ ۳۶۳ ؛ MA ص۲۰۱/۱۴

شعر (رمل)

مادحِ خورشید مدّاحِ خوذست که دو چشمم روشن ونا مُرْمِدَست

وچون حضرتِ پذرم از عالمِ قبض بعالمِ بسطم کشیذه بوذ واز مملکتِ کثرت بملکوتِ وحدت رسانیذه

شعر (طویل)

وَمَا الحُسْنُ اِلاّ واحدٌ غَیْرَ انّهُ اذا اَنْتَ عَدَّدْتَ المَرَایا تَعَدَّدَا

طریقهٔ انبساط را مفتوح گردانیذه درین سؤال الحاحِ عظیم کردم که البتّه شمّهٔ ازآن احوالِ خوذ باز گوئی؛ فرموذ که بهاء الدین درین شهرِ قونیه نظرکن تا چند هزار خانه‌ها وکوشکها وسرایهای اُمراء واکابر واعیانِ فاخر هست؛ چه خانه‌های خواجگان واکادشه از خانهای محترفه عالیترست و سرایهای اُمراء از خانهای خواجگان عالیتر وهمچنان طاق و قصورِ سلاطین وملوك ازآن مجموع بصذ درجه بالاتر ومعظّمترست، امّا بلندی وعظمتِ آسمانها بمقابلهٔ آن سراها بغایت رفیع ومنیع وعظیم افتاذه است وچند در چند ست، اکنون مقاماتِ تمامتِ انبیاء واولیاء برین منوالست که ذکر کرده شذ چنانک قرآنِ مجید می‌فرمایذ تِلْکَ الرُسُلُ فَضَّلْنا بَعْضَهُم عَلَی بَعْضٍ (۲۵۳/۲) وقوله وکَذالِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِیِّنَ عَلَی بَعْضٍ (۵۵/۱۷) وقال تعالی وَرَفَعْنَا بَعْضَهُم فَوْقَ بَعضٍ دَرَجَاتٍ (۳۲/۴۳) ودرین معنی

---

2 b و Z : — B || 3 بسطم Z : بسیطم B || 5 شعر Z : — B || 14 افتاذه Z : — B || 15 تمامت Z : تمام B || چنانک Z : + در B

---

2 مادح . . . مرمدست : MN ج ۵، ص ۹/۰؛ MA، ص ۴۲۹/۵

آیات و اخبار بسیارست ، امّا مقامات ما نسبت بآن سراها بمثابت آسمانهاست . وَاللهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (٢١٢/٢ ؛ ٣٧/٣ ؛ ٣٨/٢٤) از آنِ ماست و ما من جمیع الوجوه وارثِ نور محمّدیم

شعر (رمل)

بگشاذند خزینه همه خلعت پوشیذ مصطفی باز بیامذ همه ایمان آریذ

(١٤٩/٣) الحکایه : اصحاب یقین رِضْوَانُ اللهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ چنان روایت کردند که یارِ ربّانی شیخ فخرالدینِ سیواسی رحمة الله علیه مردی بوذ ذو فنون ، و درآن عهد کتابتِ اسرار و معانی بر عُهده‌ٔ او بوذ ؛ از ناگاه درو جنونی طاری شذه دیوانه گشت ، حضرتِ مولانا همین غزل را همان روز فرموذ

شعر (رجز)

ای عاشقان ای عاشقان یک لؤلؤی دیوانه شذ
طشطش فتاذ از بامِ ما تگ سوی مجنون خانه شذ

الی آخره

اوقات مگر او در کلامِ خذاوندگار مدخل میکرد و بطریقِ اصلاح قلم می راند و تحریفِ کلمات می‌کرد بی آنک اجازت فرموذی

(١٥٠/٣) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا فخرالدین را بتندیٔ تمام بگرفت وگفت : مرا با تو سؤالیست درین معنی که آدمِ

١٤٩/٣ ـ ١٥١ Z ٦٩ آ B ٦٤ ـ ب . T, I, 258 - 60 ; H, I, 216 - 17

1 ما نسبت Z : خاصان B || 3 ماست Z : خاصانست B || شعر B : بیت Z || 10 فرمود B : فرموده Z || 17 همچنان B : — Z .

تقی وابلیسِ شقی هر دو گناهی کرده بوذند ، عاقبت آدم مغفور ومرحوم شذ وشیطان محروم ومرجوم گشت ، سببِ آن چه بوذ ؟ فخرالدین سر نهاذ و بسیار گریست و در جوابِ آن عاجز گشت ؛ فرموذ که سببِ طردِ او شرکت بوذ وپس فخرالدین از خجالت بیخوذ شذ ؛ بعد از آنک رحلت نموذ از عزیزانِ روشن‌دل یکی او را در خواب دیذ که دندانهاش را ملائکهٔ قهّار بمقامعِ حدید خرد میکردند و او فریاذها می‌کرد ، بینندهٔ بینا از آن حال باز پرسیذ ؛ گفت : مکافاتِ آن بی ادبیهاست که در کلامِ مولانا می کردم ومداخلت می نموذم ؛ یاران از آن هیبت قوی دلتنگ شذند و گریستند ؛ باتّفاق بحضرتِ تربهٔ شیخ در آمذند وسرها بازکرده شورها کردند و گناهانِ فخرالدین را در خواستند ؛ هم درآن شب همه‌شان بجمعهم در خواب دیذند که در قصورِ علیّینَ سَیْر می‌کرد؛ از حالِ او پرسیذند که ما فَعَلَ اللهُ بِکَ قال غَفَرَلِی رَبّی ؛ بر من رحمت کردند واز آن زحمت بدعا وشفاعتِ یاران رهیذم

(۳/۱۵۱) همچنان مؤلّفِ کتاب بندهٔ خاکی اَحسَنَ اللهُ اِلَیهِ میگویذ که حضرتِ مولانا قدّس اللهُ سرَّه سطری چند بدست خطِّ مبارکِ خوذ در صفحهٔ کتابی بسرخی نبشته بوذ که شبی مندیلِ شیخ صلاح الدین عظّم اللهُ ذکرَه در حمّام گشوذه شذ وافتاذ ؛ گفت : ای چراغ ! رُسوایم کردی ؛ درحال چراغ نگونسار شذ فرو افتاذ ومُرد وجماعت پیشِ شیخ دویذند که ما هیچ ندیذیم ؛ شیخ بذآن

2 شیطان Z : + علیه اللعنة B || 3 آن : — Z || 6 میکردند B : میکرد Z || و او ... می کرد B : — Z || 19 رسوایم Z : رسوام B

گفت: ایشان خشنوذ شذ که دیذه نا دیذه آوردند، اکنون نا مبارکست آن تبدیلِ مثنوی و تحریفِ کلمه؛ اِنَّا نحنُ مُصلِحُونَ اَلاَ اِنَّهُم هُمُ المُفسِدُون (۲/۱۱-۱۲) چنانست که چنگال در نهاذند واعضا وشکم فرو میتراشند بناخن، وگوشت را بر میدرّند؛ آن دستار چنین می بایذ، چنین می بایذ، اندرین کناره می بایذ اوکه اینجاش استانیذ، قادرست که اورا ماه کنذ وآن ماه را آفتاب کنذ وآن آفتاب را چیزی لطیفتر ونافعتر، واللهُ اَعلَم

(۱۵۲/۳) الحکایه: همچنان کبارِ اخیارِ اصحاب روایت کردند که خدمتِ امیرِ یگانه، مقبول الاولیاء، تاج الدین معتز الخراسانی رَحِمَهُ اللهُ که از خواصِ مریدانِ حضرت بوذ وامیری معتبر ومردی بوذ صاحب خیرات وحبرت؛ چه در ممالکِ روم مدارس وخوانق و دار الشفاء ورباطها بنیاذ کرده است وحضرتِ مولانا از جمیعِ اُمرای سلطان اورا دوستر داشتی وبذو همشهری خطاب کردی وآن روز که مذکور در حضورِ مولانا تشریف داذی اصحاب شاذیها کردندی وچون حضرتِ مولانا اورا طالبِ صادق ومستسقیِ آبِ حیات وجلابِ معانی میدیذ در شرحِ حقایقِ معارف گرمتر میشذ واسرارِ غریب میفرموذ. مگر روزی بنابر سیرتِ قدیمِ خوذ بزیارت آمذه بوذ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که کسانی <که> از هستیِ خوذ بکلّی نرسته اند واز خوذیِ خوذ نگذشته اند ودم از عالمِ نیستی میزنند مثالشان چنانست که یکی در

۱۵۲/۳ Z ۶۹ب B ۶۴ب　　T, I, 261 : H, I, 299

5 چنین می بایذ Z : — B || او Z ~ که B || 9 رحمه الله که Z : — B || 12 سلطان Z : — B || 14 داذی Z : کردی B || 15 جلاب B : جذاب Z || 16 مولانا Z : — B || 19 نگذشته اند B : نکذشته Z

قعرِ چاه اَنَا الاَعْلَی می‌گویذ و لاف از مقام بالائی می‌زنند وهمچنان کسانی که از هستیٔ خوذ نیست شذه اند و رهائی یافته اند ، بر بالای بام ندای اَنَا اَلْاَدْنَی می زنند ، همگان دانند که آوازِ از جای عالی می آیذ واو در همهٔ حال عالی است و مثالِ این دو دعوی چنانست که یکی در دهانِ خوذ سیر گرفته است دم از مشک میزنند ویکی در دهانِ خوذ مشک میدارذ و سیر میگویذ ؛ امّا عارفانی که مشامِ جانِ پاکِ ایشان از بوی اِنّی لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمَنِ من قِبَلِ الیَمَنِ یُمْنی یافته باشذ و گشاذه مشام گشته فی الحال مشک را از پُشک و آوازِ باز را از کنجشک میدانند و درمیانِ حقّ و باطل وعالی از نازل فاروق‌وار فرقی میکنند که المؤمن کَیِّسٌ مُمَیِّزٌ فَطِنٌ یَنْظُرُ بِنُورِ الله

شعر (رمل)

هرکه او یَنْظُرُ بنورالله شذ — از نهایت وز نخست آگاه شذ
حق چو سیما را مُعرِّف خوانده‌است — چشمِ عارف سوی سیما مانده‌است

قَوْلُهُ تَعَالَی سِیمَاهُمْ فِی وُجُوهِهِم مِن اَثَرِ السُّجُود (۲۹/۴۸) ؛ بعد ازآن فرموذ که اُمیرتاج‌الدین! بیا بوکن؛ چه اگر بوی وی نیایذ بِبُر و بینداز

1 می گویذ B : گوید Z ‖ 2 یافته اند B : یافته Z ‖ 11 فطن Z : ظن (!) B ‖ 12 الله Z : + تعالی Z ‖ 17 بوکن Z : + بی کن B

14 حق . . . مانده‌است : MN ، ج ۱ ص، ۱۲۶۵/۷۸ ؛ MA ، ص ۱۷/۳۴

10 المؤمن ... فطن : حدیث نبوی‌است (ر.ک. به جامع الصغیر ، ج ۲ ، ص ۱۸۴ ؛ کنوزالحقائق ، ص ۱۳۶ ؛ فیه مافیه ، ص ۱۱۷، ۱۴۷ وحواشی وتعلیقات ناشر، ص ۳۱۰)

شعر (متقارب)

بجو بوی حق از دهانِ قلندر بجد چون بجوئی یقین محرم آئی

باز فرموذ که پیوسته جانورانِ صحرائی از هر علفی و گیاهی که میچرند همرنگِ آن گیاه میشوند: بعضی سبز رنگ، بعضی کبوذ، بعضی سیاه، بعضی زرد؛ همچنان حق را بندگانِ شایسته هستند که دائما در صحرای وأَرْضُ ٱللهِ وَاسِعَةٌ (۱۰/۳۹) چَرا میکنند و ازآن چشمه‌ها می‌نوشند که دل را چشمها می بخشد واز غذای نور چنان پُر شده اند که بکلّی نورِ حق گشته اند؛ چنانک فرموذ

شعر (رمل)

هرکه کاه وجو خورذ قربان شوذ هرکه نورِ حق خورذ قرآن شوذ
گر خوری یکبار ازآن مأکولِ نور خاک ریزی بر سرِ نانِ تنور

چنانک حضرتِ سلطانِ ما صَلَّى ٱللهُ علیهِ وسَلَّم گشته بوذ؛ همانا که امیر تاج الدین سر در قدمِ مولانا نهاذه صدقش یکی در هزار شذ والبتّه استدعا نموذ که جهتِ یاران دارالعُشّاق بنا کند، حضرتِ مولانا فرموذ

شعر (مضارع)

ما قصرِ چارطاق درین عرصهٔ فنا
چون عاد وچون ثمود مُقَرْنَس نمی‌کنیم
جز صدرِ قصرِ عشق درآن ساحتِ خلود
چون نوح وچون خلیل مؤسَّس نمی کنیم

---

14 فرمود Z : + که B || شعر Z : — B

10 هر که ... قران شوذ : MN، ج ۵، ص ۲٤۷۸/۱۵۹ : MA، ص ٤/٤۹۸، 16

واهلِ معنی را متابعتِ حضرت رسول الله از جملهٔ واجباتست؛ چه او قسم یاذ می‌کنند که واللهِ مَا عَمَّرْتُ شِبْراً وَلاَ ادَّخَرْتُ تِبْراً؛ چون از بندگیٔ مولانا بیرون آمذ بسرای خوذ رفت؛ از مالِ جزیه سه هزار دینار درکیسها کرده با نوّابِ خوذ ارسال کرد تا یاران بحمّام دهند وحضرتِ مولانا قبول نکرد وانفعالِ عظیم نموذ؛ فرموذ که ما ازکجا وشنقصهٔ دنیا ازکجا؟

شعر (هزج)

من همچو منی خواهم من سیمتنی خواهم
بیزارم ازآن زشتی کو سیم ودرم دارذ

همچنان گرفتند وباز بردند؛ آخرالامر حضرتِ سلطان ولد شفیع گرفته گفت: تا حضرتِ مولانا رضا دهذ واجازت فرمایذ که پهلوی مدرسهٔ عامره خانهٔ چندِ درویشانه بی تکلّف جهتِ خدمتگاران عمارت کنند؛ باجازت واشارتِ حضرتِ ولد خانه‌ها را بنیاذ کردند

(۱۵۳/۳) همچنان خدمتِ سنَدالصلحا ولیِّ مستور شیخ بدرالدینِ نجّارِ مولوی که در طهارتِ سریرت فرشته خلقت بوذ؛ حکایت کرد که من مراهق گشته بوذم ودرخدمتِ نجّارانِ حاذق درآن خانه‌ها کار می‌کردم چون سقفِ تابخانه را پوشانیذند وبسقفِ صفّهٔ بزرگ مشغول گشتند مجموعِ درختان را پیموذه اندازه گرفتند؛ مگر که تیری ازآنجملت نیم گز کوتاه آمذ؛ چندانک در شهر بدل آن را طلب کردند

۱۵۳/۳ Z ۷۰ آ B ۶۵ ب   T, I, 264 ; H, I, 218

3 آمد Z : آمده B || 5 که Z : — B || 7 شعر Z : — B || 12 چند Z : + برای B || درویشانه Z : درویشان B || 16 نجاران Z : نجارانی B

دست نداذ؛ استاذ وجمیعِ نجّاران فرو ماندند که چه تدبیر کنند؛ ازناگاه حضرتِ مولانا ازسماع بیرون آمده بسروقتِ ما درآمذ که استاذان درچه فکرند، همگنان سرنهاده ازکوتاهیِ آن درخت باز گفتند؛ فرموذ نی نی این چنین درختِ نازنین کوتاه چون باشذ؟ مگرکه در پیموذنِ آن غلط کردند؛ استاذم باز بر خاست ودر نظرِ خذاوندگار دوم بار پیموذ؛ همان بوذکه بوذ؛ دیذم که حضرتِ مولانا پیش آمذ ودستِ مبارک برآن درخت مالیذه گفت: این چنین تیرِ موزون چرا بایذ که کوتاه باشذ؟ سَهْو از نجّارانِ ماست؛ فرموذکه هم اکنون باز بپیما؛ چون بهان گز پیموذند ازدرختانِ دیگر نیم گز وچیزی درازتر بوذ؛ تمامتِ استاذان ویاران نعره زنان بیخوذ شذند وهمگان در سجدهٔ حیرت بوذندکه خذاوندگار غیبت کرده بوذ؛ همان روز صفّه را تمام کردند؛ همانا که معجزاتِ انبیا وکراماتِ اولیا را علیهم السلام درتصرّفِ اشیا وتبدیلِ جمادات ونامیات وغیرها نهایتی نیست

شعر (رمل)

این کسی داندکه روزی زنده بوذ وزکفِ آن جانِ جان جامی ربوذ
معجزهٔ موسی واحمد را نگر چون عصا شذ مار وآستین باخبر
فلسفی کو منکر حنّانه‌است از حواسِّ اولیا بیگانه است

---

13 جمادات Z : حمامات (!) B

15 این کسی . . . ربوذ : MN ، ج ۰ ۵ ص ۵۹٤/۳۹ ؛ MA ، ص ٦/٤٤٤

17 فلسفی . . . بیگانه است : MN ، ج ۱ ، ص ۲۰۲ / ۳۲۸۰ ؛ MA ص ۸٦ / ۱۹

(۱۰۴/۳) همچنان خدمتِ کاتبُ الاَسرار بهاء الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ فرموذ که روزی مصحوبِ حضرتِ مولانا درحمّام بوذم؛ حکایتی درپیشِ خاطرم آمذ که روزی شیخِ گرامی ابو سعید ابوالخیر رحمة الله علیه با مریدانِ خوذ در حمّام در آمذه بوذ و مریدان گرداگردِ شیخ حلقه زذه، شیخ گفته باشذ که لِلّهِ الْحَمْدُ وَ المِنّةُ که مائیم و میزری وآن نیز ازآنِ حمّامی؛ یعنی تجریدِ خوذ را عرضه میداشت؛ حضرتِ مولانا فرموذ که یا بوسعیدِ بوالخیر! نگوئی که جامه‌ها وجُبّه‌ها که درجامه‌کنِ حمّام نهاذه است ازآنِ کیست؟ وحمّامی بگرو نگاه می‌دارذ؛ ازآنِ کیست؟ واستری که بر در بسته اند بکه تعلّق دارذ؟ بعد ازآن فرموذ که حقّا ثُمَّ حقّا وَهُوَ الحقُّ بالحقِّ وَ اللهُ یَقُولُ الحقَّ وَهُوَ یَهْدِی السَّبِیلَ (۴/۳۳) که تمامتِ انبیاء واولیارا درین عالم اندکی تعلّقِ مالی بوذ وقدری از برای مصالحِ خلق میلی داشتند، ما را آن قدر نیز نیست ونخواهذ بوذن

شعر (رجز)

چون کرد بر عالم گذر سلطانِ مَا زَاغَ البَصَر
نقشی بدیذ آخر که او بر نقشها عاشق نشذ

(۱۰۵/۳) همچنان خدمتِ یارانِ ربّانی شیخ بدرالدینِ یواش المعروف بالنقّاش رَحِمَهُ اللهُ مردی بوذ صاحب دل وصایب نظر، چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بیارانِ عزیز فرموذ که الله

۱۰۴/۳ـ۱۰۵ Z ۷۱ آ B ۶۶ آ (فقط ۱۰۵) T, I, 266 – 68 ; H, I, 219

3 علیه Z : — B || 5 میزری Z : می ریزی (!) B || 6 یعنی Z : + که B || 8 حمام B : — Z || ازآن کیست Z : — B || 12 آن Z : این B || 16 شیخ B : — Z

الله که جمیعِ اولیا درِ توقّعِ سؤال را جهتِ ذُلِّ نفس و قهرِ مرید گشاذه کرده بوذند، ورفعِ قندیل وتحمّلِ زنبیل را واداشته واز مردمِ مُنْعِمِ برموجبِ وَأَقْرِضُوا ٱللَّهَ قَرْضاً حَسَناً (۷۳ / ۲۰) مالِ زکوة وصدقه و هدیه وهبه هم قبول می‌کردند؛ ما آن درِ سؤال را بریارانِ خوذ در بسته‌ایم واشارتِ رسول را برجای آورده که اِسْتَعْفِفْ عَنِ السُّؤالِ مَا اسْتَطَعْتَ، تا هریکی بکدِّ یمین و عرقِ جبینِ خوذ امّا بکسب و امّا بتجارت و امّا بکتابت مشغول باشند و هر که از یارانِ ما این طریقه‌را نورزذ پولی نیرزذ؛ همچنان روزِ قیامت روی ما نخواهذ دیذن واگر چنانکه بکسی دست دراز کنند من روی بذیشان فراز خواهم کردن واین حدیث‌را گفت:

شعر (رمل)

گفت پیغمبر که جنّت از اِله　　گر همی خواهی زکس چیزی مخواه
گر نخواهی من کفیلم مرترا　　جنّةَ المأوی، ودیدارِ خدا

(۱۵۶/۳) همچنان منقولست از خدمتِ نور الاصحاب مولانا نورالدینِ تیز بازاری نَوَّرَ اللهُ قَلْبَهُ وقَبْرَهُ که از جملهٔ مریدانِ خاصّ بوذ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا معانی می‌فرموذ ودر اثنای کلام حکایتی غریب روایت کرد که درویشی مُتَأَلِّهِ چهل سال تمام در بیشه واله مانده بوذ، تا حدّی که مرغان برفرقِ سرِ او لانها کرده بوذند؛ ناگاه قطبی‌را براو گذر افتاذ؛ سیلیٔ محکم برقفاش فرو

۱۵۶/۳ Z ۷۱آ B ۶۷آ　　T, I, 268 ; H, I, 220

16 کرد Z : کرده B || روزی B : + که Z

12 _ 13 گفت ... خذا : MN، ج ۰۶ ص ۲۹۰/۳۳۳ ـ ۳۳۴ ; MA، ص ۵۵۸ / ۲۵

کوفت که ای مردکِ حرام خوار! درویش از عالمِ سکر بعالمِ صَحْو بیرون آمذه ازآن مستی و استغراق هشیار گشت، فرموذ که چهل سال تمام من طعام حلالِ دنیا را تناول نکرده ام تا حرام را چه رسذ که بر من راهْ می بُرّی؛ قطب فرموذ که نه قاصدانِ صبا و نسیمِ سحری وشمالِ بهاری ورياحِ رایحه‌رسان بویهای خوش را بدماغ ومشامِ تو می رسانند ودر گلوی تو فرو می برند وترا می پرورند وازآن بویهای خوش قوت می شوذ وازآن قوّت می گیری وآن همه بی کدّ ورنجِ تست ودر مذهبِ کُمّلِ رجال آن برتو حرامست أَمَا سَمِعْتَ مِن سَيِّدِ المُرْسَلِينَ كُلْ مِن كَدِّ يَمِينِكَ وعَرَقِ جَبِينِكَ؛ نشنیدی که سلیمان نبی را علیه السلام دمبدم طعامهای بهشتی می آوردند واو ازآنجا افطار می کرد ومتلذّذ می شذ؛ مگر روزی جبرئیلِ امین علیه السلام حاضر بوذ که از بهشت راتبهٔ طعام آوردند وباشتهای تمام ازآنجا می‌خورد؛ فرشتهٔ با ملکِ دیگر میگویذ که سلیمان نبی چنان برغبت واشتها میخورذ که گوئی در تحصیلِ آن رنجی برده است؛ پیغامبرِ خذا بایستی که طبل نخوردی؛ سلیمان از جبرئیل پرسیذ که چه میگویند، سلیمان گفت: یعنی ازکدِّ یمین وکسبِ حلال حاصل شوذ بهتر ولذیذتر از طعامهای جنّت است؛ گفت: بلی؛ بعد ازآن سلیمان توبه‌کرده دست بزنبیل بافی نهاذ واز بهاء آن طعام میخورد؛ همچنان روزهٔ داودی می‌گرفت وازآن لقمه افطار میکرد؛ جبرئیل گفت: ای رسولِ خذا بدان وآگاه باش که سببِ لذّتِ طعامهای بهشتی هم ازآنست که حق تعالی

4 می بری B : بری Z || 6 می پرورند : بری BZ || 8 آن B : — Z || 10 علیه السلام B : — Z || 17 دست B : زو Z || 18 نهاذ Z : نهاده B

عینِ جنت‌را وآنچ دروست از رنجِ عبادتِ عابدان وذکرِ ذاکران وشکرِ شاکران وصبرِ صابران آفریذه است؛ تا رنجی نبری گنجی نبری

شعر (رمل)

هرکه رنجی دیذ گنجی شذ پذیذ هرکه جِدّی کرد در جَدّی رسیذ

وهمچنان اغلبِ اکامل انبیاء وکمّلِ اولیاء وشیوخِ کبار واکابرِ علماء وحکماء وسلاطینِ ماضی بصنعتی وکسبی منسوب بوذند

(۱۵۷/۳) همچنان هم درین معنی حکایتی دیگر تقریر کردند که موسی را علیه السلام چشمها درد کرده بوذ وزحمتِ عظیم می‌دیذ که لا وَجَعَ اِلاّ وجعُ العَیْنِ ؛ همانا که ناله کنان بجانبِ طور روانه شذ و درآن راهی که می رفت نباتاتِ زمین اورا آواز می‌داذند که ای موسی مارا برگیر وبرچشم بمال تا خوش شوذ ، اصلا بذیشان التفات نمی‌کرد؛ چون از مناجات فارغ شذه گفت: خذاوندا! از دردِ دو چشم قوی‌ضعیف شذم ؛ از حضرتِ عزّت وَاِذا مَرِضْتُ فَهُوَ یَشْفِینِ (۲۶/۸۰) دوائی وشفائی شیءٌ للهِ میکنم ونباتاتِ زمین که خاصیّتِ خوذ را برمن عرضه کرده بوذند قبول نکردم تا حضرت چه فرمایذ؛ خطابِ عزّت در رسیذ که سخن ایشانرا بشنو تا چشمت شفا یابذ، ازآن که در مقابلهٔ هر دردی دوائی وبرای هر المی مرهمی آفریذه ام وسببی ساخته

۱۵۷/۳ - ۱۵۸ Z ۷۱ ب - ۷۲ آ B ۶۷ آ K ۱۲۱ T, I, 271 ; H, I, 222

1 عین Z : غیر B || 6 همچنان B : — Z || 6 اکامل Z : کامل B || 8 همچنان Z : — B || کردند B : کرد Z || 9 که B : — Z || 12 بمال Z : مال B || نمی کرد B : می نکرد Z || 13 شذه B : شذ Z || خذاوندا Z : خذاوند B || دو Z : — B

4 هرکه رنجی . . . رسیذ : MN ، ج ۵ ، ص ۱۳۰ / ۲۰۴۷ ؛ MA ، ص ۴۸٤ / ۲۲

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که یزدانِ مجید   از پیِ هر درد درمان آفرید

چون از کوهِ طور مراجعت نموذ از نباتها بر چشمها مالیذن گرفت؛ از آنچ بوذ دیگر بتر شذ؛ فریاذ کنان بحضرتِ بی علّت بازگشت وتضرّعِ عظیم نموذه؛ خطاب آمذ که یا موسی! نگفتمت که از صحرا برگیر و بچشمِ خوذ بمال بی آنک در تحصیلِ آن زحمتی کشی، بلک بدکّانِ طبیبان رَوْ وازیشان آن اجزاء دارو را بخر و توتیا ساخته بر دیدهٔ خوذ بمال تا شفا یابی و براحتی برسی و بذآن محقّرِ تو طبیب نیز جلبِ منفعت کنذ وبفایدهٔ برسذ؛ موسی علیه‌السلام همچنان کرد. تا شفا یافت

(۳/۱۵۸) همچنان منقولست که روزی از حضرتِ مولانا سؤال کردند که محبّان وعاشقانی که بمزارِ انبیاء واولیاء شموع وقنادیل و براتها می برند عجبا فائدهٔ آن چه باشذ و صاحب خیرات را ازآن چه عاید شوذ؟ فرموذ که مثالِ آن چنانست که یکی شمعی اِمّا چراغی بکف گرفته باشذ و ازهمسایهٔ مُنوِّر منوّر نور می گیراند تا خانهٔ خوذرا هم ازآن منوّر گرداند؛ این شمعها و چراغها که بمزارِ انبیاء و اولیاء می برند همچنانست که چراغی بر می گیرانی تالحدِ تاریکِ خوذ را ازآن منوّرکنی ودرآن روزی که اُنْظُرُو نَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِکُم (۱۳/۵۷) پیش آیذ، درکفِ تو شمعی باشذ که نُورُهُمْ یَسْعَی بَیْنَ اَیْدِیهِم وبِاَیْمَانِهِم

13 اما Kh BZ : ویا K || 14 منور منور KBZ : منور Kh || تا Bz : —K || 15 که KB : — Z || 16 خوذ را KBZ : شان Kh || 16 کنی KBZ : میشود Kh

2 کفت ... آفریذ : MN ، ج ۲ ، ص ٦٨٤/٢٨٤ ؛ MA ، ص ۳/۱۲۰

(٨/٦٦) تا جوابِ آن جماعتِ منکران گوئی که قِیلَ ارْجِعُوا وَرَاءَکُمْ فَالْتَمِسُوا نُوراً (١٣/٥٧) چنانک حضرتِ رسول علیه السلام شبِ نمازِ برات بمسجدِ خوذ در آمذ دیذ که مسجد را پر چراغ و قندیل و غیره کرده بوذند؛ پرسیذ که این تعظیم وتنویر را که کرد؟ عمر رَضِیَ اللهُ عَنْهُ برخاست و خدمت کرد که بندهٔ مخلص کرد یا رسول الله؛ حضرتِ رسول فرموذ که نَوَّرَ اللهُ قَلْبَکَ وقَبْرَکَ یا عُمَرُ کَمَا نَوَّرْتَ مَسْجِدِی؛ و همچنان تشعیلِ قنادیل و تنویرِ چراغها از زمان عمر تا غایت میانِ امّتِ مرحوم یاذگارست وگویند: امیر المؤمنین علی را کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ سه عادتِ عالی بوذ که سعادتِ عالمیان در آنست: یکی آن که چندانک او را مهمان آمذی در پیشِ او عسل آوردی، دوّم مساکین و مستحقّان را شلوار پوشانیذی، سیوّم در هر مسجدی چراغها فرستاذی؛ مقرّبانِ حضرتِ علی رضی الله عنه از سرّ آن سه عادت سؤال کردند؛ فرموذ که مسافرانِ فقیر را از آن بعسلِ مصفّی مهمانی میکنم تا چون دهان وکامِ ایشان شیرین شوذ در حقّ من دعائی کنند، تا مگر مرارتِ موت در کامِ من شیرین شوذ؛ دوّم آن که مسکینان را شلواری و پیراهن از آن می سازم که تا دعائی کنندم، از برای آن وقتی که یُحْشَرُ النَّاسُ حُفَاةً عُرَاةً؛ چون جمیع خلایق عور محشور شوند مرا سترِ عورتی و پوششی باشذ تا در آن مجمعِ روزِ عظیم رسوا نشوم؛ سوم آنک در مساجدِ خذا چراغها وقندیلها می فرستم تا مگر حق سبحانه وتعالی گورِ تاریکِ مرا از لطفِ عمیمِ خوذ منوّر گرداند ودرآن

---

8 علی را K : علی BZ ‖ 11 مسجدی KB : مسجد Z ‖ 14 میکنم BZ : + که K ‖ 14 - 15 در حق ... شوذ KZ : فرمود که درحق مسافران فقیر B ‖ 16 شلواری و K : یاری BZ ‖ که تا BZ : تا K ‖ 17 چون KZ : — B ‖ 20 وتاریک KB : — Z

لحدِ تنگ وتاریک بی چراغم نگذارذ. تا بدانی که شمع وچراغ و براقی و غیره که بزیارتِ اولیاء می برند چه اثرها دارذ وچه عنایتها حاصل می کنذ و درکتبِ همه مِلَل شموع ونزور وچراغ وبخور بردن بصوامع وبِیَع وکنایسِ ایشان واردست، وثوابِ آن مرجو؛ علی الخصوص که در بخورات راحتِ جمیع ثَقَلَیْن است وفوایدِ بسیار

(۱۵۹/۳) الحکایه : رُواتِ فُحول وثِقاتِ عدول رَضِیَ اللهُ عَنْهُم چنان روایت کردند که روزی معین الدین پروانه رَحِمَهُ اللهُ از حضرتِ مولانا سؤال کرد که مشایخِ ماضی را اَنارَ اللهُ بُرهانَهُم علَی الاِنْفِراد اورادی و ذکری بوذه است، مثلِ کلمهٔ لا اِلـٰهَ اِلاَّ اللهُ وبعضی درویشانِ ترکستان هُو هُو می گفته اند وبعضی را ذکر اِلاَّ اللهُ بوذه فَحَسبْ وبعضی زُهّاد لاحَوْلَ ولاَ قُوَّةَ اِلاَّ باللهِ العَلِیِّ العَظِیم را تکرار می کرده اند وبعضی اَسْتَغْفِرُ اللهَ العَظِیمَ می گفته وبعضی کَلِمتانِ سُبْحانَ اللهُ وبِحَمْدِهِ را تا صذ بار می شمرده اند، عجبا حضرتِ خذاوندگار را طریقهٔ ذکر چگونه است؟ فرموذ که ذکرِ ما الله الله الله است، ازانک ما اللّهیانیم از الله می آئیم وباز بالله می رویم

شعر (هزج)

مازاده زذاتیم سوی ذات می رویم بر رفتنِ ما دهیذ یاران صلوات
همانا که ترکِ ماسِوَی‌الله گفته الله را گرفته ایم

۱۵۹/۳ Z ۷۲ ب B ۶۷ ب K ۱۲۲ T, 1, 273 ; H, I, 224

2 می برند B : برند KZ || 3 می کند B : کنذ KZ || 3 بخور KZ : — B || 4 وکنایس ایشان KBZ : ومراقد انبیا واولیا Kh || 4 واردست KZ : از دست (!) B || 17 a می رویم B : رویم KZ

شعر (مجتث)

ز هر دو عالم پهلوی خوذ تهی کردم   چو هی نشسته بپهلوی لام اللهم

(۱۶۰/۳) همچنان حضرتِ والدم بهاء الدین ولد قدّس الله سرّه پیوسته از الله می‌شنیذ واز الله می گفت و ذاکرُ الله بوذ ؛ چه حق تعالی جمیعِ انبیاء واولیا را از اسمی مخصوص تجلّی فرموده است و تجلیٔ ما محمّدیان از اسم الله است که جامعِ جامع است

(۱۶۱/۳) همچنان شیخ محمودِ عزب رحمه الله روایت کرد که حضرتِ مولانا پیوسته در شبهای دراز دایم الله الله می فرموذ وسرِ مبارکِ خوذ را بر دیوارِ مدرسه نهاذه بآوازِ بلند چندانی الله الله می گفت که میانِ زمین وآسمان از صدای غلغلهٔ الله پر می شذ

(۱۶۲/۳) همچنان روزی مگر حرمِ مولانا کرا رَضیَ اللهُ عنها بندی را بریذه بر فرجیٔ مولانا می دوخت ؛ درآن حالت که پوشیذه بوذ ومعروف چنانسب که جامهٔ را که پوشیذه باشند بر بالای خوذ ندوزند تا در دهان چیزگی نگیرند چنانک دانهٔ واما برگِ کاهی واما کاغذ پارهٔ که بغایت شوم آورده اند ؛ مگر در ضمیرِ کرا خاتون گذشته باشذ که حضرتِ مولانا چیزگی در دهانِ مبارک می گرفت؟ فی الحال فرموذ که غم نیست، محکم بدوز که اینک من قُلْ هُوَ اللهُ اَحَد را در دهان میدارم وخذا را بندندان محکم گرفته ام

(۱۶۳/۳) همچنان منقولست که روزی خدمتِ معین الدینِ پروانه بزیارتِ مولانا آمذه بوذ وحضرتش متواری گشته اُمرای کبار چندانی

۱۶۰/۳ ـ ۱۶۳ Z ۷۳ آ B ۶۸ آ K ۱۲۲ ـ ۱۲۳ · T, I, 275 ; H, I, 225

1 شعر KZ : — B || عزب KZ : عرب B

توقّف کردند که عاجز شدند و انتظار از حدّ گذشت والبتّه روی مبارکِ بذیشان ننموذ؛ مگر در ضمیرِ پروانه گذشته باشذ که امیرانِ عادل را که اولوالامرند عزّت کردن و محترم داشتنِ بزرگانِ دین و مشایخِ یقین قوّتِ جان و مددِ حالِ ایشان می باشذ واز پرتوِ آن عنایت براهِ سداد ارشاد وهدایت می یابند؛ عجبا گریزِ مولانا از امرا وملوك بنابر چیست؟چه علماء ومشایخ زمان التفاتِ امرا را بچراغها می طلبند ومردهٔ آنند و او از ما چنان می گریزذ که بهشتی از دوزخ و مرغِ پرّان از فخ؛ ازناگاه حضرتِ مولانا از جماعتخانهٔ مدرسه بیرون آمذ وخوذ را بسانِ شیرِ غرّان بذیشان عرضه داشت و در ضمنِ معارف حکایتی روایت کرد که در زمانِ شیخ ابوالحسن الخرَقانی رحمة الله علیه سلطان سعیدِ مسعودِ غازی محمودِ سبکتگین رحمة الله علیه برخاست و قصدِ زیارتِ شیخ کرد وزرا واکابرِ ارکانِ دولتِ سلطان پیشتر دویذند تا شیخ را از مقدمِ سلطانِ اسلام اعلام کنند؛ شیخ هیچ نگفت تا حدّی که بر درِ باغچهٔ خانقاه رسیذ حسنِ میمندی درآمذ وسر نهاذ، گفت: حسبةً لله برای مصلحتِ اصحاب ورعایتِ خاطرِ سلطان تا شیخ قدم رنجه کنذ تا ناموسِ پادشاهی را خللی نیفتذ؛ شیخ اصلا ازجا نجنبیذ تا بردرِ مقام رسیذ وزیرِ پیشترك دویذ که ای بزرگِ دین درقرآنِ مجید نخواندهٔ که أَطِيعُوا اللهَ وأَطِيعوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ

5 می یابنذ KZ : می باشند B || امرا و KZ : — B || بنا B : بنی KZ ||
11 غازی KZ : — B || رحمة . . . علیه KZ : رحمه‌الله B || 12 پیشتر KZ : پیشترك B ||
18 مجید KZ : — B

10 ـ ص ۲۵۳ / ٤ در زمان شیخ ابوالحسن... رفتند: ر. ك. به نورالعلوم (İran، ۳) ص ۱۹۲ ـ ۱۹۳؛ تذکرة الاولیا، ج ۲، ص ۲۰۸؛ سمعانی، کتاب الانساب، ص ۱۹٤ ب؛ حدائق الوردیه فی حقائق علی نقشبندیه، ص ۱۰٦

مِنْكُمْ (٥٨/٤) چه عزّت و تعظیمِ اُولُو الاَمر از جملهٔ واجباتست، فخاصّه این چنین سلطانِ ولی سیرت، شیخ جواب فرموذ که بحضرتِ اَطِیعُوا اللهَ چنان مستغرق و مستهلک شذه ام که باَطِیعُوا الرَّسُولَ را هنوز نپرداخته ام تا باُولُو الاَمْر چه رسذ؟ فی الحال سلطان سر نهاذ و مریدِ مخلص شذ و گریان از حضرتِ شیخ بیرون رفتند

شعر (رمل)

مطربِ عشق این زند وقتِ سماع   بندگی بند و خذاوندی صُداع
بندگی و سلطنت معلوم شذ   زین دو پرده عاشقی مکتوم شذ
غیرِ هفتاذ و دو ملّت کیشِ او   تختِ شاهان تخته بندی پیشِ او
پاذشاهانِ جهان از بَدْرَگی   بو نبرند از شرابِ بندگی
ورنه اَدْهَم وار سر گردان و دنگ   ملک را بر هم زذندی بی درنگ

همچنان معین الدین پروانه و امرا بجمعهم گریان تاسّف کنان بیرون آمذند

6 مطرب ... صداع : ZK — B

7-8 مطرب ... مکتوم شد : MN ج ٣ ، ص ٤٧٢٢/٢٧٠ ، ٤٧٢٤ ؛ MA ، ص ٢٤/٣١٧ _ ٢٥

9 غیر ... پیش او : MN ، ج ٣ ، ص ٤٧٢١/٢٧٠ ؛ MA ، ص ٢٢/٣١٧

10 _ 11 پاذشاهان ... درنگ : MN ، ج ٤ ، ص ٦٦٧/٣١٨ _ ٦٦٨ ؛ MA ، ص ١٩/٣٤١

(١٦٤/٣) همچنان شیخ نفیس الدینِ سیواسی رَحِمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در صحنِ مدرسهٔ مبارکِ سِتّبر می‌فرموذ و اصحاب بجمعهم ایستاذه جمالِ باکمالِ آن سلطان را مشاهده میکردند؛ فرموذ که درِ مدرسه را محکم کنیذ؛ از ناگاه خدمتِ سلطان عزّالدین با وزرا و امرا و نُوّاب بزیارتِ مولانا آمذند؛ در حجرهٔ در آمده خوذ را پنهان کرد؛ فرموذ که جواب دهند تا زحمت ببرند؛ چون آن جماعت مراجعت کردند یکی درِ مدرسه را بجدّ می‌زذ و بجدّت می‌کوفت؛ درویشی می‌خواست که در را بگشایذ؛ مولانا تمکین نداذ، بنفسه پرسیذ که کیست که درِ مردان را می‌زند؛ گفت: بندهٔ بندگان امیر عالِم است؛ در آمذ سجده کنان تا حضرتِ مولانا بیامذ؛ فرموذ که امیر عالِم قُلْ هُوَاللهُ اَحَد (١/١١٢) را میدانی؟ گفت: بلی، میدانم؛ گفت: برخوان تا بشنوم؛ چون بخواند، فرموذ که حق سبحانه وتعالی میفرمایذ مرا ماذر و پذر و فرزند و مانند و شریک و شبیه نیست؛ کنون ایّامِ عمل و هنگامِ خدمتست؛ بُوسْعِ طاقت در طاعت کوش و تکیه بر من مکن که مردانِ خذا خذا صفت اند و این آیت را فرو خواند که فَلَا اَنْسَابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَلَا یَتَسَاءَلُونَ (١٠١/٢٢)

شعر (رمل)

اندرین ره دانْ که لا انساب شد زهد و تقوی فضل را محراب شد

وهمچنان حضرتِ چلبی امیر عالِم تا بوذ در عبادت و تقوی و زهد و سخاوت مشغول بوذ؛ شیخ نفیس الدین گفت که چون چلبی امیر عالِم

١٦٤/٣ Z ٧٣ ب B ٦٨ ب K ١٢٤   T, I, 278 ؛ H, I, 227

7 بجد KBZ : بی حد Zh ‖ 11 بلی B ~ میدانم KZ ‖ 19 و زهد B : — ZK

از حضرتِ مولانا بیرون آمذ یاران ازآن اشارت در قلق افتاذند که آیا عاقبتِ ما چه خواهذ شذن؟ و بسیار بگریستند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ : نی نی تا این حدّ نیست ، میخواستم که امیر عالمِ ما بکلّی تنبل نشوذ ونفسِ مکّار را کاهلی تعلیم نکنذ و بقدرِ امکان در کوشش وجوشش باشذ که حق تعالی مردمِ کاهلی و عاطل و اهلِ کسل را دوست نمی دارذ

شعر (رمل)

دوست دارذ یار این آشفتگی کوششِ بیهوذه به از خفتگی
کافرم من گر زیان کردست کس در رهِ ایمان وطاعت یک نفَس
کارِ تقوی دارذ و زهد و صلاح که بذان باشذ بدو عالم فلاح

چه اگر آنچ مرا از رحمتِ بی نهایت معلوم شذه است اعلام دهم و افشا کنم و بخلق بگویم بکلّی ازکار بمانند وهیچ نجنبند و گفت :

شعر (مضارع)

تو امنِ مطلقی و برنا رسیذگان اینست اعتقاد که خوف و رجاستی

(۱۶۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در جماعتخانه با یارانِ همدم صحبتی کرده بوذ ویارِ زبّانی ربابی می زذ ودر سرِّ رباب معرفت می فرموذ ؛ از ناگاه شیخ المشایخ

۱۶۵/۳ Z ۷٤ آ B ۶۹ آ K ۱۲۵ T, I, 280 ; H, I, 228

8 دوست . . . خفتگی : MN ، ج ۱ ص ۱۱۱ / ۱۸۱۹ : MA ، ص ۲/٤۸
9 کافرم . . . نفس : MN ، ج ۱ ، ص ۶۱ / ۹۷۷ : MA ، ص ۱۹/۲۶

شرف الدینِ مَوْصِلی رحمه الله از کبارِ فضلا بوذ با امیری چند از خدمتِ پروانه برسالت آمذند ؛ مگر خواجه مجدالدینِ مراغی که از مقرّبانِ حضرتِ مولانا بوذ بتعجیلِ تمام درآمذ واز غایتِ ساده دلی بربابی میگویذ که ربابرا برگیرکه بزرگان می آیند ؛ چون بزیارتِ مولانا مشرّف گشته بیرون آمذند ؛ اصحابِ کرام تا درِ مدرسه تشییع کردند ؛ شیخ شرف الدین فرموذ تا دو هزار درهم بخدمتِ خواجه مجد الدین داذند تا یاران را کفش بهائی باشذ ؛ همانا که چون خواجه مجد الدین حال را بحضرتِ مولانا عرضه داشت از سرِ حدّت فرموذکه مه تو تومانی ، مه آن درهم ، مه آن مردگانِ سَرد که آمذه بوذند چنان بتعجیلِ تمام از در درآمذکه پنداشتم نبیِّ مُرْسَل رسیذ ویا جبرئیلِ امین مُنْزَل شذ ؛ ما بکارِ خوذ مشغولیم هر که خواهذ بروذ ، تو چرا شتاب میکنی ؟

شعر (هزج)

مارا چه ازین قصّه که گاو آمذ وخر رفت
هین وقت لطیفست ازآن عربده بازآ

هماندم خواجه مجد الدین سر باز کرده بپای خداوندگار افتاذ وزاری کنان استغفار کرد ؛ باز عنایت فرموده گفت : این درمها را بخدمتِ چلبی حسام الدین بُبَر تا در اتمامِ مهمّاتِ یاران صرف کنذ

1 بامیری ZK : بامیری B || 4 بربابی ZK : بر پای B || 6 فرموذ ZK : + که B || 10 تمام ZK : — B || درآمذ ZK : آمدی B || 11 بکار KZ : بکارك B || 14 رفت B : شذ KZ || فرموذه ZK : فرمود B

خدمتِ خواجه مجد الدین مردی بوذ منعم و صاحب یسار و خیر وهرچه داشتی از عُروض و نُقود همه را فدای حضرتِ مولانا کرده بوذ، تا حدّی که دو سه صندوق و تخته جامها از پوششهای دوخته نگاه می داشت، مثلِ دستارهای شاشِ هندی و فرجیهای هندباریٔ نفیس وپیراهن وغیره و کفشها وموزه‌ها ؛ از هر یکی دو سه دسته ساخته ونهاذه بوذ وچون حضرتِ مولانا در حالتِ سماع و امّا جائی دیگر بگوبندگان و مردم بخشش فرموذی ، درحال خواجه مجد الدین مُعَدّ داشتی و در حقِّ مذکور عنایتِ موفور مبذول بوذ ؛ مگر در زمانِ هؤلاو خان که با لشکرِ گران در بلادِ روم هجوم کرده خرابیها کرده بوذند وفترتی عظیم در مسلمانان واقع شذه مذکور را هزار سر گوسفندِ پروری بوذه ؛ قوی مشوّش شذه که آنهارا چه کنذ و بکجا برذ؟ برخاست وبحضرتِ مولانا آمذ وقضیّه را باز گفت ؛ فرموذ که هیچ غم مخور ، شیری‌را بگمارم تا گوسفندانِ ترا از شرِّ گرگانِ گرگین نگاه دارذ ؛ همچنان در حوالیٔ قونیه هر گوسفندی ومواشی که بوذ تمامت‌را لشکرِ مُغُل بتاراج برده بعنایتِ حق اصلا از گوسفندانِ او برّهٔ کم نشذ

(۳/۱۶۶) همچنان مگر روزی منعمی‌را بحضرتِ مولانا آورده بوذ تا زیارت کنذ ؛ مولانا برخاست ودر سقایه درآمذه دیر کشیذ ؛ مجد الدین

۳/۱۶۶ Z ۷٤ ب B ۷۰ آ K ۱۲۷ T, I, 282 ; H, I, 231

1 وصاحب BK : + مال Z || خیر KZ : خیّر B || 7 معد KB : معدد Z || 10 عظیم KB : — Z || 15 تمامت را KB : + از Z || 17 بحضرت KZ : بخدمت B || 18 سقایه ZB : سقاوه K

در پی درآمذ، تا حال را دریابذ؛ دیذ که مولانا در کنجِ مَتبرَّز مراقب نشسته بوذ؛ سرنهاذه گفت: خذاوندگارِ بنده چه میکنی؟ فرموذ که گندِ این مبرزِ آگنده از صحبتِ اغنیاء جان کنده پیشِ من بصد درجه بهترست؛ چه صحبتِ اهلِ دنیا و اغنیاء دلهای روشن را تاریک می‌کند وتشویش می‌دهذ؛ فی الحال آن خواجهٔ منعم جامه‌ها را چاک زده بنده ومرید شذ وتمامتِ اسبابِ خوذ را بانساب واصحاب بذل کرده فرجی پوشیذ و از خلق انقطاع نموذ و بمقصود رسیذ

(۱۶۷/۳) الحکایه: یارانِ عتیق واخوانِ شفیق که هریکی شقیقِ وقتِ خوذ بوذند رَحِمَهُمُ اللهُ چنین روایت کردند که چون لشکرِ باجو گرداگردِ قونیه را تو بر تو حلقه زده بوذند وبمحاصرت مشغول شذه وکافّهٔ خلایق از جانِ خوذ اومیذ بریده از همدیگر حلالی می‌خواستند، بحضرتِ مولانا آمذه فریاذها کردند واستمداد خواستند؛ همانا که حضرتِ مولانا از دروازهٔ حلقه بگوش بیرون آمذه برسرِ تلّی که سپسِ میدانِ قونیه‌است برآمذه بنمازِ اشراق مشغول شذ وگویند که خیمهٔ باجو را زیرِ آن تَل زده بوذند؛ از بعضی نویینانِ او ذیذند که شخصی ازرق پوشِ دخانی دستار بر بالای آن تل برآمذه بفراغتِ تمام نماز می‌گزارذ وعالم درهم شذه وآن زمان لشکرِ مغل از نورِ اسلام وامانِ ایمان وأیْمان بیخبر بوذند؛ بلکه در چندین پارهٔ شهرهای اسلام هَدمِ مدارس ومساجد ومنارها کرده بوذند، باتّفاقِ تمام قصد کردند که حضرتِ مولانا را

T, I, 282 ; H, I, 231　　۱۶۷/۳ Z ۷٤ ب B ۷۰ آ K ۱۲۷

3 این KB : — Z ‖ 8 الحکایه KB : همچنان Z ‖ 9 رحمهم BK : رحم Z ‖
16 تمام KZ : — B ‖ 19 تمام KZ : — B ‖ که B : — KZ

تیر باران کنند همه را دستها بسته شذ ؛ چندانک می کوشیذند کشیذن کمان ممکن نشذ ؛ بر اسبان سوار شذه بر بالای تل می تاختند و اسبان را گرم می کردند ؛ اسبی از آن جملهٔ گامی پیش ننهاذ واهالیِ شهر این قدرت را از بالای برج تفرّج می کردند وتکبیرها وفریاذها بعیّوق می رسانیذند ؛ چون بخدمتِ باجو این حکایت را عرضه داشتند بنفسه بر خاسته از در خیمه بیرون آمذ ، تیر وکمان خواسته تیری بجانبِ او پرّان کرد ؛ هماناکه تیر باز گشته درمیانِ لشکر افتاذ ؛ تا سه نوبت سوار شذه اسب را پیش راند ، دیذ که هیچ نمی روذ از غایتِ غیظ و غضب پیاذه گشته روان شذ ؛ بقدرتِ قادرِ کُنْ فَیَکُون هر دو پایش بسته شذه نتوانست جنبیذن ؛ گفت : آن مرد بحقیقت از آن یَرتْغانست از خشمِ او پرهیز باید کردن و در هر شهری وولایتی که چنان مردی باشذ آن مردم اصلا مغلوبِ ما نشوند

(۱۶۸/۳) همچنان حضرتِ مولانا هم در حقّ مذکور بارها می فرموذ که باجو ولی بوذ ، ولی نمی‌دانست ؛ چون آن عظمت وکرامت را دیذند باجو گفت : بعد الیوم تا محاربه ومقاتله نکنند ؛ آن بوذ که از سرِ شهر برخاسته بصحرای فلوباط فروذ آمذند ؛ تمامتِ اکابر واعیانِ شهر بخدمتِ سلطانِ اسلام آمذه بحضرتِ مولانا آمذند وعذرها خواسته شکرها کردند ومالهای بی حدّ جمع آورده از نقود واجناس

۱۶۸/۳ Z ۷۵ آ B ۷۰ ب K ۱۲۸

T, I, 284 ; H, I, —

1 شذ Z : شده KB || 5 باجو KZ : + خان B || برخاسته KB : برخاست Z || 6 کرد KZ : کرده B || 7 تیر KZ : + راست رفته B || نوبت ZB : + باز K || 9 شده KB : — Z || آن مرد BZ ~ بحقیقت K || 13 هم B : — KZ || 14 می فرمود KB ؛ فرموذ Z || 14 ولی نمی‌دانست ... ص ۲۶۴/۲۲ افطار BZ : — K (آن ورقها که دارای این قسمند افتاده اند) || ولی B : — Z

و مواشی و تُحَفِ غریب پیشکش بردند و ایلی کردند ؛ باجو راضی شذه شهرها را بخشیذ واز اکابرِ شهر حضرتِ مولانارا پرسیذ که او چه بزرگست واز کجاست؟ حکایتِ بهاء ولد را وخروجِ ایشان را ازبلخ مِن اَوَّلِه اِلَی آخِرِه بیان کردند ؛ فرموذ که برای ناموس وخاطرِ من کنگرهای شهررا ویران کنند که من سوگند خورده ام ؛ واکابرِ شهر چون بخراب کردنِ کنگرها دست نهاذند غریو از نهاذِ شهریان بر خاسته یاران آن حکایت را بحضرتِ مولانا اعلام کردند ؛ فرموذ که تا ویران کنند که قونویان را محقّق شوذ که شهرِ قونیه از برج وبدنِ دیگر محروس ومحروزست ، نی بذین برج و باروی سنگین که باندک حکمی خراب وبکمتر زلزلهٔ یباب میشوذ؛ چه اگر همّتِ مردانِ خذا نبوذی بایستی که تا غایت چون شهرستانِ قومِ عاد وثمود عالِیَها سافِلَها (۸۲/۱۱) زیر و زبر گشته بوذی وعالمیان برای اطلال وزمنِ او زاریها کردندی

شعر (رمل)

شیر مردانند در عالم مدد   آن زمان کافغانِ مظلومان رسذ
مهربان بی‌رشوتان یاری‌گران   درمقامِ سخت ودر روزِ گران
رو بجو این قوم را ای مبتلا   هین غنیمت دان شان پیش از بلا
بندگانِ حق رحیم وبُردبار   خویِ حق دارند در اِصلاحِ کار

5 سوکند B : سوکندی Z || 8 کنند که Z : کنند B

15 شیر مردانند ... رسد : MN ج ۲ ، ص ۱۹۳۳/۳۵۲ ؛ MA ص ۲۴/۱۴۶
16 ـ 18 مهربان ... کار : MN ج ۲ ، ص ۲۱۲۳/۱۲۷ ، ۲۲۲۲ ، ۲۲۲۴ ؛ ۲۵۱ / ۳ ـ ۴

(۱۶۹/۳) همچنان دم بدم حضرتِ مولانا می فرموذ که قونیه را بعد ازین مدینة الاولیا لَقب نهیذ که هر مولودی که درین شهر بوجود آیذ ولی باشذ وچندانک جسمِ مبارکِ حضرتِ بهاء ولد ونسلِ ایشـان درین شهر خواهذ بوذن درین شهر شمشیر نروذ ودشمنِ این شهر بسر نَتبَرذ وعاقبت هلاک شوذ واز آفاتِ آخر زمان در امان باشذ؛ چه اگر بعضی خراب شوذ ومندرس گردذ وبکاهذ، امّا بکلّی منهدم نشوذ؛ چه اگر خراب شوذ امّا گنجِ ما درو مدفون باشذ؛ چنانک گفت:

شعر (مجتث)

تتار اگرچه جهان را خراب کرد بجنگ
خراب گنجِ تو دارذ چرا شوذ دلتنگ

و عاقبت الامر از تمامتِ عالم مردمِ معنوی روی بدینجانب آورده چنانک خوشیها شوذ که مردگان هوَسِ برخاستن کنند ومعانی و اسرارِ ما عالم را فرو گیرذ و باز فرموذ که چندانک درشهرِ قونیه از منکرانِ خاندانِ ما قومی باشند مردمِ این شهر نخواهذ آسوذن

(۱۷۰/۳) الحکایه : مگر درویشی از ندیمانِ حضرت انبساط نموده بطریقِ مطایبه گفته باشذ که خذاوندگارِ ما عجب بوذ که از لشکرِ باجو نترسیذ و در چنان روزِ قیامت برسرِ آن تل بنماز ایستاذ؛ زهی شجاعت

---

۱۷۰ ـ ۱۶۹/۳ Z ۷۵ آ-ب. B ۷۰ ب ۷۱ آ

T, I, 285 _ 286 ; H, I, 233 _ 234

---

1 مولانا B : — Z || 3 چندانک B : چندان Z || 6 چه Z ~ اگر B || 12 بدینجانب Z : برینجانب B || 16 الحکایه Z : همچنان B

ودلیری، یقین شذ که حذاوندگارِ ما پهلوانِ عظیم بوذه است؛ فرموذ که ای والله نه که شاهِ ما اَنَا اَشْجَعُ النّاسِ فرموذه است؟ یاران بجمعهم سر نهاذند و آفرینها کردند؛ همانا که این قصیده را سر آغاز کرد وگفت:

شعر (هزج)

من این ایوان نه تو را نمی‌دانم نمی‌دانم من این نقاشِ جاذو را نمی‌دانم نمی‌دانم

• و یاران می نبشتند تا بذین ابیات رسیذ که

بدستم یرلغی آمذ ازآن قانِ همه قانان
من این باجو وباتو را نمی دانم نمی دانم

چه رومی چهرگان دارم چه ترکانِ نهان دارم
چه عیبست آن هلاورا نمی‌دانم نمی‌دانم

الی آخر القصیدة

(۳/۱۷۱) الحکایه : همچنان منقولست که از حرمِ خذاوندگار کرا خاتون رضی الله عنها که او روایت کرد که شبی حضرتِ مولانا از میانهٔ ما غایب شذ و من اندرون و بیرونِ خانهای مدرسه را یگان یگان جُستم و نیافتم و حال آن بوذ که تمامتِ درها بسته بوذ؛ درین اندیشه همگان متحیّر مانده بوذیم؛ بعد ازآنک همه در خواب رفته بوذیم، از ناگاه بیذار شذم؛ دیذم که بنمازِ تهجّد ایستاده بوذ،

۳/۱۷۱ Z ۷۵ ب B ۷۱ آ T, I, 287 ; H, I, 235

2 بجمعهم Z : همه B ‖ 5 b نمی دانم Z : — B ‖ 9 چه رومی . . . نمی دانم نمی‌دانم B : — Z ‖ 13 شبی B : — Z ‖ 17 دیذم Z : — B

تا نماز را تمام کردن هیچ نگفتم؛ چون از نماز و اورادِ خوذ فارغ شذ، بر خاستم وپیشتر رفته سر نهاذم وپایهای مبارکش را در کنار گرفتم وآهسته آهسته می مالیذم؛ دیذم که پایهای مبارکش گرد آلوذ گشته بوذ ودرمیانِ اصابعِ پایش رنگین ریگها می یافتم؛ کفش را دیذم پر ریگ شذه بوذ، بخشیتِ تمام ازآن حالت پرسیذم؛ فرموذ که در کعبهٔ معظّمه عظّمها اللهُ وشرّفها، صاحب دلی بوذ که دم از محبّتِ ما می‌زذ، یکدمه بمصاحبتِ آن درویش رفته بوذم وآن ریگِ حجازست؛ نگاه دار وبکسی مگو؛ مرا در ضمیر می گذشت که زهی سفرِ عظیم وسیرِ عجب! درین تعجب مانده بوذم که فرموذ

شعر (مضارع)

مردان سفر کنند درآفاق همچو دل نی بستهٔ منازل وپالان واشترند

ومن جمیعِ ریگ را جمع کرده صبحدم قدری در کاغذ پیچیذه بخدمتِ ملکة الملکات گرجی خاتون که مریدهٔ حضرتش بوذ فرستاذم وازآن عظمتِ سیر وطیِّ زمین اورا اعلام کردم؛ همانا که ملکه را اعتقادش یکی در هزار شذ وبشکرانهٔ آن چندان بخششها ارزانی داشت که در بیانِ بنان گنجذ؟

(۱۷۲/۳) منقولست که همچنان شیخ محمودِ صاحب قران علیهِ عنایةُ الرّحمن حکایت چنان کرد که من بنده در آن وهلت که بحضرتِ مولانا نو مرید شذه بوذم دیذم که جماعتی حاجیان از جانبِ شام رسیذند

۱۷۲/۳ Z ۷۶ آ B ۷۱ ب   T, I, 288 ; H, I, 236

7 درویش Z : درویشی B || 12 ریگ را Z : ریگ B || 17 منقولست که Z : الحکایه B

وجوانی خوب روی که از خواجه‌زادگانِ قونیه بوذ بزیارتِ مولانا آمذه از حدّ بیرون خدمات نموذ وانواعِ هدایا علی الانفراد بیاران احسان کرده حکایتی عجب بخدمتِ اصحاب روایت کرد که شبی در راهِ بادیه خواب بر من مستولی شذ ؛ از قافله باز ماندم ؛ از ناگاه چون بیذار شذم دیذم که تمامتِ قافله رفته بوذند ؛ بریمین و یسارِ خوذ نظر کردم دیاری پدیذار نبوذ ؛ بسی گریستم فریاذها کردم ونمی‌دانستم که بکذام سُون بایذ رفتن ؛ غلیها اُفتان وخیزان تا قربِ نمازِ دیگر رفتم ، همانا که از دور دیذم درمیانِ بادیه خیمهٔ بزرگ زده اند وازآنجا دوذی عظیم بیرون می‌آیذ ؛ بی‌خوذوار تا بذآن خیمه دویذم ؛ چون نزدیک رسیذم ؛ دیذم که بر درِ آن خیمه شخصی مهیب ایستاذه است ، بصد ترس وادب سلام کردم ؛ جواب داذ که وعلیك السلام درآ وبنشین وبیاسآ ! درآمذم می بینم که در پاتیلهٔ حلوای خانگی می پخت ؛ گفتم که ای ولیّ‌الله ! درین چنین بادیهٔ خون‌خوار این چنین خیمه واین چنین حلوای گرم وآبِ لطیفِ سَرْد از کجاست واین چه حالتست ؟ بمن بیان کن ؛ گفت : ای جوان ! بدان وآگاه باش که حضرتِ مولانا فرزند بهاءالدین ولد رَضِيَ‌اللهُ عَنْهُمَا هر روز یکبار ازین طرف عبور می کنند ومن از جملهٔ مریذانِ آن سلطانم ، این حلوارا جهتِ او می‌سازم ، تا مگر از عمیمِ عنایتِ خوذ ازینجا قدری افطار کنذ ، وحیرتِ من یکی در هزار شذ ؛ ساعتی برین نگذشت دیذم که حضرتِ مولانا از درِ خیمه درآمذه این مرد پیش رفت وسر نهاذه طبقِ حلوا درپیشِ مولانا نهاذ ؛ همانا که حضرتِ مولانا مقدارِ فندقی ازآنجا

4 شذ Z : شده B || 11 کردم Z : دادم B || 21 نهاذ KZ : نهاده B

در دهان کرده پارهٔ بمن نیز داذند ومن دست بر دامنِ مولانا زدم که از بهرِ خذا از شهرِ قونیه ام و عیال مند ، از قافلهٔ حاجیان مهجور مانده راه را نمی دانم ؛ فرموذ که چون همشهریٔ منی هیچ غم مخور ؛ بعد ازآن گفت که چشمهات بهم کن! بعد از لحظهٔ چون چشمها را باز کردم خوذ را درمیانِ قافله دیذم

شعر (رمل)

گر بماند عاشقی از کاروان خضر آیذ بر سرِ ره رهبرش

و من این واقعه را بجمیعِ حاجیان باز گفتم و تاریخِ روز را نبشته در آنجایگاه بصد هزار جان و دل بنده و مرید شذم و در وقتِ وصول تمامتِ حجّاج بارشادِ آن جوان سرها باز کرده ارادت آوردند

(۱۷۳/۳) همچنان ملازمانِ حضرت کَثَّرَ اللهُ اَمْثَالَهُمْ چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا از درِ حمّامی می گذشت ؛ از ناگاه کلخن تابِ حمّامی سر در پیِ مولانا کرده لابهای عظیم نموذ که مُقِلِّ الحالم و مردی صاحب عیال واز دنیاوی هیچ ندارم ؛ البتّه من خواهم که مولانا بمن چیزی دهذ ؛ فرموذ که دهان باز کن! همانا که چون دهان باز کرد مولانا مشتِ خوذ را در دهانِ او کرده ؛ کلخن تاب زوذ زوذ در دامنِ خوذ فرو ریخت ، می بینذ که بیست دینارِ زرِ سرخ بوذ مضروب ومسکوک ؛ چه هنوز

T, I, 290 ; H, I, 237 ۱۷۳/۳ Z ۷۰٦ ب B ۷۲ ب K ۱۲۹

1 بر دامن Z : بدامن KB || 3 مانده KB : مانده ام Z || چون ZB : — K || 4 چشمهات KZ : چشمها B || : بعد از لحظهٔ Z : — KB || چشمها را KB : چشمها Z || 11 همچنان KB : — Z || چنان KZ : + چنان B || 13 سر B : — KZ || 16 همانا که KB : همانا Z

گرمیش باقی بوذ وآن درویشِ کلخنی پیشِ اصحاب حکایت چنان کرده است که اگرچه از گرمئ دنانیر زبانم سوخته شذ امّا زیانم توخته شذ؛ بیچاره کلخن‌تاب بی‌تاب گشته میخواست که شوری نکند وعالم را بشوراند؛ خذاوندگار فرموذ که نی نی غلبه مکن وازینها با کسی باز مگو واگر وقتها سیمت بایست شوذ باز بنزدِ ما بیا

(١٧٤/٣) همچنان کرامِ اصحابِ عظامِ روایت کردند که ملک شمس‌الدینِ هندی که ملکِ مُلکِ شیراز بوذ رقعهٔ بخدمتِ اَعْذَبُ الکلام واَلْطَفُ الانام شیخ سعدی اصدار کرده استدعا نموذ که غزلی غریب که محتوی برمعانئ عجیب باشذ ازآنِ هرکه باشذ بفرستی، تا غذای جانِ خوذ سازم؛ شیخ سعدی غزلی نو ازآنِ حضرتِ مولانا که درآن ایّام بشیراز برده بوذند وخلق بکلّی ربوذهٔ آن شذه بنوشت وارسال کرد وآن غزل اینست:

شعر (منسرح)

هر نفس آوازِ عشق می رسذ از چپ وراست
ما بفلک می‌رویم عزمِ تماشا کراست

الی آخره . . .

١٧٤/٣ Z ٧٧آ B ٧٢آ K ١٢٩ T, I, 291 ; H, I, 238

4 باکسی KB : بکسی Z ‖ 5 بنزد KB : نزد Z ‖ 6 همچنان KB : منقولست که Z ‖ 8 سعدی KB : + رحمه‌الله Z ‖ 12 آن KZ : این B

6 همچنان ... ص ١٩/٢٦٨ آسوده است : مؤلف درین روایت اشتباه کرده است، زیراکه در میان ملوك شیراز شمس‌الدین هندی نام کسی نیست؛ بجای او شمس‌الدین نام شخصی دیگر هست که او صاحب دیوان و ممدوح سعدی بوذ نه ملك شیراز . و بدین منصب در ٦٧١ ﻫ/١٢٧٢ م آمده‌است؛ وشیخ سیف‌الدین باخرزی در ٦٥٨ ﻫ/١٢٥٩ م فوت شده است، یعنی قبل از صاحب دیوان شدن شمس الدین؛ سعدی نیز بقونیه نیامده است (ر. ك. به بدیع الزمان فروزان فر، رساله در تحقیق احوال زندگانئ مولانا جلال‌الدین محمد . ص ١٤١؛ T . ج ١، ص LXXIV)

و در آخرِ رقعه اعلام کرد که در اقلیمِ روم پادشاهی مبارکْ قدوم ظهور کرده است و این از نفحاتِ سرّ اوست که ازین بهتر سخنی نی گفته‌اند و نه خواهند گفتن ومرا هوس آنست که بزیارتِ آن سلطان بدیارِ روم روم وروُم‌را بر خاکِ پای مبارکِ او مالم، تا معلومِ مَلِکْ باشذ؛ همانا که ملکْ شمس الدین آن غزلرا مطالعه کرده از حدّ بیرون گریها کرد و تحسینها داذه مجمعِ عظیم ساخته بذآن غزل سماعها کردند و تحف بسیار بخدمتِ شیخ سعدی شکرانه فرستاذ وآن بوذ که عاقبة الامر سعدی بقونیه رسیذه بدستبوسِ آن حضرت مشرّف گشته ملحوظِ نظرِ عنایتِ مردان شذ و گویند که ملکْ شمس الدین از جملهٔ معتقدانِ شیخ سیف الدین باخَرْزی بوذ رَوَّحَ اللهُ رُوحَهُ آن غزل را در کاغذی نبشته با ارمغانهای غریب بخدمتِ شیخ فرستاذ تا شیخ در سرّ آن چه گویذ؛ جمیعِ اکابرِ شهرِ بخارا در بندگیِٔ شیخ حاضر بوذند؛ چون شیخ آن غزل را بفراغتِ تمام و امعانِ نظر مطالعه نموذ، نعرهٔ بزذ و بیخوذ شذه چندانی شورها کرده جامه‌ها دریذ و فریاذها کرد که در حساب آیذ؟ بعد ازآن فرموذ که زهی مردِ نازنین! زهی شهسوارِ دین! زهی قطبِ آسمان و زمین! الحق غریب سلطانی که در عالم ظهور کرده است حقّاً ثم حقّاً که کافّهٔ مشایخِ ماضی که صاحب مکاشفه بوذند در حسرتِ اینچنین مردی بوذند و از حضرتِ حق تمنّا می‌بردند که بذآن دولت رسند، میسّرشان نشذ وآن سعادت بآخر زمانیان مساعدت نموذ؛ چنانکْ فرموذ

3 گفتن KB : — Z || 4 بر KZ : — B || مبارک KZ : — B || 8 عاقبة الامر KZ : + شیخ B || 11 نبشته KZ : بنوشته B || 14 شذه BZ : شد K || درید K : دریذه KB : دریده Z || 15 درحساب BZ : + نه K || 16 سلطانی ZB : سلطان K || 19 می بردند K : می برند Z

شعر (مضارع)

بختی که قرنِ پیشین در خواب جُسته اند
آخر زمانیان را کردست افتقاد

الله الله چارقِ آهنین بایذ پوشیذن و عصای آهنین بکف بگرفتن و بطلبِ او بزرگ رفتن و وصیّت است بر دوستانِ ما که هرکرا استطاعتِ راه باشذ و طاقتِ بدنی و قوّتِ سفر دست دهذ بی هیچ تعلّلی بایذ که بزیارتِ این پادشاه روذ و آن نعمت و رحمت را در یابذ که حضرتِ بهاء ولد و آباء کرام و اجدادِ عظامِ ایشان از کبارِ مشایخ و عظیم الشان بوذند و صدّیقِ اکبر جدّ نُهمِ ایشانست رِضوانُ اللهِ عَلَیْهِمْ اَجْمَعِینَ و من قوی ضعیف و پیر شذه ام و تحمّلِ مشقّتِ سفر ندارم و اِلاّ مَشْیاً عَلَی الهام لا عَلَی الاَقْدام بزیارتِ آنحضرت اقدام می کردم؛ مگر شیخ مُظهر الدین فرزندِ مهینِ شیخ درآن مجلس حاضر بوده؛ شیخ بجانبِ او ملتفت گشته فرموذ که مظهر الدین امیذ دارم که چشمهای تو بدیذارِ مبارکِ آن مَظْهرِ مُطَهّر منوّر گردذ و سلام و خدمتِ ما را بحضرتش برسانی اِن شاءَ اللهُ وَحْدَهُ العَزیز؛ بعد از وفاتِ پذر شیخ مظهر الدین عزیمتِ ملکِ روم کرده بسعادتِ زیارتِ آن حضرت مستسعد گشته سلام و اشتیاقِ پذررا بحضرتِ مولانا رسانیذه دلداریها فرموذ و چند سال در قونیه اقامت نموذه باز ببخارا عزیمت نموذ وگویند: از فرزندان او یکی در قونیه آسوده است

T, I, 294 ; H, , 240 ۱۳۱ K آ ۷۳ B آ ۷۸ Z ۱۷٤/۳

3 افتقاد KZ : افتعال B || 5 بر دوستان ما BZ : دوستان ما را K || 7 پاذشاه BK : — Z || 12 بوده BZ : بوذ K || 14 تو BK : — Z || مبارك BK ~ آن Z || 17 رسانیذه BZ : رسانید K || 18 نموذه BZ : نمود

(۳/۱۷۵) همچنان منقولست که چون این غزل و خبرِ ظهورِ مولانا درعالم منتشر شد، اکابرِ بخارا و دشت از علماء وشیوخ لاَ یَنْقَطِعِ بروم آمده زیارتِ آن حضرت را در می یافتند و ازآن بحرِ معانی دُر می یافتند و گویند: روزی از بخارا وسمرقند بیست نفر رسیده مرید شدند و در قونیه فرو کشیدند

(۳/۱۷۶) همچنان فضلای اصحاب روایت کردند که روزی دانشمندی بزرگ بدیدنِ مولانا آمده بود؛ بطریقِ امتحان چند سؤالی بکرد که خدای تعالی را نَفْس توان گفت یا نی؟ چه اگر اورا نفس توان گفتن کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ٱلْمَوْتِ (۳/۱۸۵) را معنی چه باشد؟ واگر اطلاقِ نفس درشانِ بی نشانِ باری جایز نباشد چرا عیسی علیه‌السلام تَعْلَمُ مَا فِی نَفْسِي وَلاَ اَعْلَمُ مَا فی نَفْسِكَ (۵/۱۱٦) گفت واین دو معنی متضادّ می نماید وهمچنان اگر چنانک حق را شیْ گفتن روا باشد پس کُلُّ شیْءٍ هالِكٌ (۲۸/۸۸) چرا گفت؟ حضرتِ مولانا فرمود که معنیٔ وَلاَ اَعْلَمُ مَا فِی نَفْسِكَ (۵/۱۱٦) اَیْ فِی عِلْمِكَ وغَیْبِكَ باشد وبنزدِ اهلِ کشف اَیْ فی سِرِّ سِرِّكَ گفتن باشد یعنی تَعْلَمُ مَا فی سِرِّی وَسِرِّ سِرِّی وَلا اَعْلَمُ مَا فی سِرِّ سِرِّكَ وارباب الباب می گویند: مَعْنَاهُ: تَعْلَمُ مَا کَانَ مِنّي فی الدُّنْیاء ولا اَعْلَمُ سِرَّ ما یکُونُ مِنْكَ فِی الآخِرة واما اطلاق کردنِ شیْ بر حق تعالی جایزست کما قال تعالی قُلْ ایُّ شیْءٍ اَکْبَرُ شهادةً قُلْ اللّهُ (٦/۱۹) اَیْ اللّهُ

۳/۱۷۵ — ۱۷٦ Z ۷۸ ب ۱۳۳ K T, I, 296 - 97 ؛ H, I, 242

3 زیارت KZ : زیارت B || در می یافتند BZ : در یافتند K || 4 رسیده BZ : رسید K || 8 نی KZ : نه باید B || 9 معنی BK ~ چه Z || 10 علیه السلام KZ : — B || 13 هالك BK : + الا وجهه Z || 15 سر BZ : — K || 18 قال KZ : + الله B

اَعْظَمُ بِالشَّهادَةِ ؛ قُلِ اللهُ شَهيدٌ بَيْني وَبَيْنَكُم (١٩/٦) يَوْمَ القيامةِ و معنى قولِهِ تعالى كُلُّ شَيْءٍ هالِكٌ اىْ كُلَّ شَيْءٍ مَخْلُوقٌ هالِكٌ سِوَى الخالِقِ تعالى اى اِلّا هُوَ وَالاَصْلُ فِي البابِ انّ المُسْتَثْنى مِنْهُ هُوَ وَاللهُ اَعْلَمُ ؛ همانساعت آن دانشمند بندهٔ مخلص و مریدِ محقّق شذه فرجی پوشید

(١٧٧/٣) همچنان روزی جماعتِ مستعربان آمده بوذند ؛ هر معرفتی و اسراری که آن روز فرموذ بعربی گفت و ختمِ معانی برین کلمات کردند که الآدَمِيُّ كَالاِناءِ اَوْ كَالقَصْعَةِ ، فَغَسْلُ ظاهِرِهِ واجِبٌ وغَسْلُ باطِنِهِ اَوْجَبُ وَغَسْلُ ظاهِرِهِ فَرْضٌ. فَغَسْلُ باطِنِهِ اَفْرَضُ لِاَنَّ شَرابَ اللهِ لا يُصَبُّ اِلّا فِي اِناءٍ طاهِرٍ فاَمَرَنا بتطهيرِ الاِناءِ لِاَنَّ مَحَلَّ الشَّرابِ باطِنُهُ لا ظاهِرُهُ

شعر (رمل)

طَهِّرًا بيتى بيانِ پاکیست گنجِ نوراست ارطلسمش خاکیست
گرجسذ خانهٔ حسد باشذ ولیک آن جسد را پاک کرد الله نیک

باز فرموذ که كُلُّ مَنْ ماتَ نَفْسُهُ وشَيْطانُهُ وطُهِّرَ عَنِ الاَخْلاقِ الذَّميمَةِ ، وَصَلَ اِلَى اللهِ ؛ حاشا لله بَلْ قَدْ وَصَلَ اِلَى طَريقِ اللهِ ؛ اِذا كانَ يَعْرِفُ اَنَّهُ ما وَصَلَ اِلَى اللهِ ، فَقَدْ وَصَلَ اِلَى طَريقِ اللهِ فَهُوَ ضالٌّ عَنْ طَريقِ اللهِ

7 آن KZ : — B || فرموذ ZB : فرموده B || معانی برین BZ : — K ||
14 باز فرموذ که BK : — Z || 17 ما BK : — Z

13 طهرا ... نیک : MN ، ج ١، ص ٢٧ / ٤٣٤-٤٣٣ ؛ MA : ١١ / ٢٩-٢٨

(۱۷۸/۳) همچنان روزی در بندگی مولانا شخصی گفته باشد که جَمیعُ ٱلانْبِیاء والخَواصِّ ارْتَعَدُوا مِن هَیْبَةِ ٱلْمَوْتِ وشِدَّتِها؛ قال مولانا حاشا عَنْ شَأنِهِم هَلْ یَعْرِفُونَ النّاسُ مَا ٱلمَوْتُ؟ اَلْمَوْتُ عِندَ الرِجالِ رُؤیةُ ٱلحَقِّ، کَیْفَ یَهْرِبُونَ مِن رُؤْیَتِهِ

(۱۷۹/۳) همچنان منقولست که روزی در اثنای معرفت فرموذ که یَحْسِبُ الناسُ أنَّ المُخاطَرةَ فی قَوْلِهِ تَعالَی: وَلاتُلْقُوا بِأیْدِیکُمْ اِلَی التَّهْلُکَةِ (۱۹۵/۳) هُوَ الوُقُوعُ مِن السَّطْحِ العالِی، لا بَلْ لاتُلْقُوا بِأیْدِیکُم اِلَی ٱلتَّهْلُکَةِ مِن اِسْتِماعِ کَلامِ غَیْرِ اِمامِکَ فَإذا لَمْ یَجُزْ اِسْتِماعُ کَلامِ غَیرِ مُرْشِدِکَ وإنْ کانَ کَلاماً واضِحاً؛ فَالاِشْتِغالُ بالوَسْوَسَةِ الباطِلَةِ اَخْزَی واَفْضَحُ واَبْطَلُ؛ بعد ازآن فرموذ که روزی حضرتِ مصطفی علیه السلام صحابهٔ را بخواند و او در نماز بوذ؛ چون تمام کرد برخاست و بیامذ رسول باو عتاب کرد که چرا دیر آمذی؟ گفت: نماز می‌کردم؛ فرموذ که آخر نه مَنَت می‌خواندم؟ الاَبْرارُ لایَحْتَمِلُ الانْتِظارَ

(۱۸۰/۳) همچنان از اصحابِ خبیر منقولست که حضرتِ مولانا چندانک غرّهٔ ماهِ محرّم که سرِ سالِ عربست طلوع کردی در وقتِ رؤیتِ هلال این دعا را می‌خواند: اَللّهُمَّ أنْتَ الاَزَلیُّ الاَبَدیُّ القَدیمُ؛ هذهِ سَنَةٌ جَدیدَةٌ اَسْألُکَ العِصْمَةَ فیها مِن الشَّیْطانِ الرَّجیمِ

۱۸۰-۱۷۸/۳ Z ۷۸ ب - ۷۹ آ B ۷۳ ب - ۷۴ آ K ۱۳۲

T, I, 297 - 98 ; H, I, 243

---

1 همچنان KB : وگویند Z || 11 علیه KZ : + الصلوة و B || 15 خبیر BZ : چنین B

والعَوْنَ عَلَی هذهِ النَّفْسِ الاَمَّارَةِ بالسُّوءِ والاشْتِغَالَ بِمَا یُقَرِّبُنِی اِلَیْکَ والاجْتِنَابَ مِمَّا یُبَعِّدُنِی عَنْکَ ؛ یا اللهُ یا رَحْمَنُ یا رَحِیمُ بِرَحْمَتِکَ یا ذَاالجَلالِ والاِکْرامِ

(۱۸۱/۳) همچنان خدمتِ ملکُ المدرّسین شیخ شمس‌الدینِ ماردینی رحمةُ اللهِ عَلیه روایت کرد که روزی شخصی را از محبّان تب گرفته بوذ ؛ بحضرتِ مولانا بیامذ واز حُمّی شکایت کرد ؛ فرموذ که بنویس ودر انداز وبمحموم ده تا بفضلِ حق شفا یابذ واینست آنچ املا فرموذ : یا اُمَّ المِلْدَمِ إنْ کُنْتِ آمَنْتِ باللهِ الاَعْظَمِ لاتُصَدِّعِ الرَّأسَ ولاتُفْسِدِ الفَمَّ ولاتَاْکُلِ اللَّحمَ ولا تَشْرَبِ الدَمَ فَتَحَوَّلِی عَنِّیَ أوْ عَنْ فُلانٍ اِلَی مَنْ اَشْرَکَ مَعَ اللهِ اِلَهاً آخَرَ واِنّی اَقُولُ اَشْهَدُ اَنْ لا اِلَهَ اِلاَّ اللهُ واَشْهَدُ اَنَّ محمداً عَبْدُهُ ورَسُولُهُ ؛ همانا که محموم چون ازآن آب بخورد شفا یافت بعون الله تعالی

(۱۸۲/۳) همچنان منقولست که بر سه دانهٔ سیر واگر بعضی نتواندخوردن بر سه دانهٔ باذام بنوشت ودر خوردِ محموم داذ ، در سه روز شفا یافت وآن اینست اذان اذن بسین (؟)

(۱۸۳/۳) همچنان از خدمتِ مفخرالاولیاء مولانا سراج‌الدین مثنوی خوان استاذ جامعِ کتاب رحمه اللهُ که او روایت کرد که حضرتِ مولانا پیوسته این سه بیت را تکرار می کرد وحضرتِ چلبی حسام‌الدین را یاذ می‌داذ ومرا فرموذ که یاذ گیرکه من از حضرتِ شیخم سیّد برهان‌الدین محقّقِ ترمدی قدّسَ اللهُ سِرَّهُ یاذگار دارم

1 بالسوء KZ : — B || 5 علیه BZ : — K || 10 فلان KZ : + او عنی B

شعر (بسیط)

الرُّوحُ مِنْ نُورِ عرشِ اللهِ مَبْدَاءُها
وتُرْبَةُ آلارْضِ اَصْلُ آلجِسْمِ وآلبَدَنِ
قد اَلّفَ المَلِكُ الجَبّارُ بَيْنَهُما
لِيَصْلُحا لِقبولِ آلعهدِ وَ آلمِحَنِ
الرّوحُ فِي غُربَةٍ وآلجِسمُ فِي وَطَنٍ
فارْحَمْ غريباً كَئِيباً نازِحَ آلوَطَنِ

وهمچنان شورها می کرد و می گفت

شعر (هزج)

گر خیره سری زنخ زند گو می زن
معشوقه ازین لطیف تر امکان نیست

(٣/١٨٤) الحکایه : منقولست که روزی حضرتِ مولانا با یاری چند از دروازهٔ اسب‌بازار بیرون آمده بزیارتِ مرقدِ سلطان العلماء بهاء الدین ولد رَضِیَ اللهُ عَنْه وارْضاهُ می رفت ؛ دیدند که خلایقِ بیشمار بر شخصی هنگامه شده اند وازآن جماعت جوانی چند پیش دویدند وفریاد کردند که حَسْبَةً لِلّه یکی را سیاست می‌کنند تا حضرتِ مولانا شفاعت کنند که نوجوانست رومی ؛ فرمود که چه کرده است ؛ گفتند که یکی کشته است قصاص میکنند ؛ درحال پیش رفته تمامتِ جلاّدان

1 شعر K : بیت Z || 12 الحکایه KB : همچنان Z

ومردمِ شحنه سر نهاده از دور ایستادند؛ دامنِ فرجیٔ مبارک برو پوشانیده؛ شحنهٔ شهر بخدمتِ سلطانِ اسلام کیفیّتِ حال را عرضه داشت؛ فرموذ که مولانا حاکم است، چه اگر شهری را بخواهذ وشفاعت کند می رسذش وهمه فدای اوست تا رومیٔ که باشذ؟ همانا که اصحاب اورا بر گرفته بحمّام بردند واز حمّام بیرون کرده بمدرسه آوردند، تا بدستِ مولانا ایمان آورده مسلمان شذ؛ همان لحظه ختنه کرده سماعِ عظیم کردند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که نامت چیست؛ گفت: ثریانوس؛ فرموذ که او را بعد الیوم علاء الدینِ ثریانوس بگویند؛ عاقبة الامر از برکتِ نظرِ عنایتِ حیات بخشِ آن حضرت بجائی رسیذ که مشایخِ کبار وعلمای اخیار در تقریرِ معرفت وسیرِ آن مذکور حیران میشذند واز بذله ولطایفِ او تعجّب می ماندند؛ مگر روزی حضرتِ مولانا از مذکور شیخ علاء الدین پرسیذه باشذ که این کشیشان واحبارِ نصاری هَدَاهُمُ اللهُ در حقِّ حقیقتِ عیسی علیه السلام چه می گویند؟ گفت: خذا می گویند؛ فرموذ که بعد ازین بذیشان بگو که محمّدِ ما خذا تر، محمّدِ ما خذا تر، محمّدِ ما خذا تر

(۱۸۵/۳) همچنان روزی جماعتی از فُقها نزدِ ملکُ القضاة سراج الدینِ ارموی رحمه اللهُ تشنیع کردند که علاء الدین ثریانوس بجِدّ می گویذ که مولانا خذاست وآن در قانونِ شریعتِ نبوی جایز نیست،

T, I, 300 ; H, I, 245 — ۱۸۵/۳ Z ۷۹ ب B — K ۱۳۵

1 ـ 2 دامن . . . داشت KZ : — B || داشت Z : داشته K || 8 الیوم KBZ : + داماد Kb || 11 مکر BK : همچنان Z || 13 علیه السلام K : — ZB || 14 می گویند BZ : + و K || 14 ـ 15 خذاتر . . . ما خذاتر KZ : — B || 16 همچنان . . . ص ۲۷٦/٦ نثوی KZ : — B || 18 می گوید که Z : می گویذ K

بلکه کفرست؛ مُحضِری چند فرستاده اورا حاضر کردند؛ قاضی گفت: توئی که مولانا را خدا می گوئی؟ گفت: حاشا وکَلاّ، بلکه می گویم که مولانا خذا سازست؛ نمی بینی که مرا چگونه ساخت؟ گبری بوذم بعید وعنید، عرفانم بخشید وعالِمم گردانید وعقلم داذ وخذادانم کرد واز تقلیدِ خذاخوانی بتحقیقِ خذادانی ام رسانید ومَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ نقدِ وقتِ من شذ وتا در جانِ کسی خذائی نباشذ خذا را نتواند شناختن واین دلیلِ قطعیست

شعر (مضارع)

بی عقل عقل را چو نداند کسی یقین
پس فهم کن ازین که که باشذ خذای دان

نحوی نحوی‌را داند، فقیه فقیه‌را شناسذ؛ هرگز جاهلی عالم را نداند وکور آفتاب را نبیند وبی خذائی خذائی نتوان کرد که اُخْرُجْ بِصِفاتِی اِلَی خَلْقِی؛ چنانکه خدمتِ مولانا ببرکتِ صحبت وتربیتِ خوذ جاهلی را عالم می کند وفقیه ونحوی ومنطقی می کند واز پرتوِ تو تبدیلی می یابذ، همچنان صحبتِ حضرتِ مولانا نیز بنَفَسِ مبارکِ خوذ نَفْسِ جاهل را عالم می کند، عارف می کند، عاقل می کند وباز عاقلان را عاشق می‌کند؛ نی بلکه چیزی می‌کند که هرکسی آن نتواند شذن؛ آخر نمی بینی؟ که در علمِ کیمیا دانگی اکسیر مِسِ زنگ آلوده را زرِّ خالص می‌سازد واز هستیِ پیشینی اش تبدیل می‌کند؛ اگر چنانکه مردِ خذائی

16 ک Z: — K || 17 مس K: + حس Z

که از هستیِٔ اوّل مبدّل شذه باشذ و از خوذیِٔ خوذ رسته و از نورِ خذا برگشته مسِّ وجودها را زر کنذ و منوّر گرداند وبدریای وَالَی اللهِ تُرجَعُ الاُمُورُ (۲/۲۱۰ ؛ ۳/۱۰۹ ؛ ۸/۴۵) رسانذ هیچ عجیب وغریب نباشذ تمامتِ دانشمندان وفُقَها خجل وشرمسار گشتند ؛ علاء الدینِ ثریانوس چون ماجرای قاضی وفقها را بحضرتِ مولانا عرضه داشت تبسّم فرموذه گفت که بایستی گفتن بقاضی که وای بر تو! اگر خذا نشوی

(۱۸۶/۳) همچنان مگر جماعتی از اربابِ تصوّف اورا درمیان گرفته عتاب می کردند که مولانا را چرا خذا می گوئی ؛ گفت: بهرِ آنکه بالاتر از خذا وعالیتر ازآن نام نیافتم که بگویم واگر چیزی دیگر بوذی هم گفتمی

شعر (مضارع)

از عشق شرم دارم اگر گویمش بشر
می ترسم از خذای که گویم که این خذاست

ودر طریقتِ اهلِ حقیقت مریدِ مخلص را درحقِّ شیخِ خوذ هرچه گویذ جایز داشته اند واورا گرفت نیست

(۱۸۷/۳) همچنان خدمتِ اخی احمد که ازمعتبرانِ زمان بوذ، روزی بعلاء الدین گفته باشذ که من یکٔ خروار کتاب خوانده ام ودرآنجا هیچ اباحتِ سماع را ندیذه‌ام ووجهِ رخصت را نشنیذه ؛ شما این بدعت را بچه دلیل پیش می بریذ؟ علاء الدین جواب داذ که خدمتِ اخی خروار خواند،

۱۸۶/۳ ـ ۱۸۷ Z ۸۰ آ B ۷٤ ب K ۱۲٦ T, I, 302 ; H, I, 247

6 فرموذه Z : فرمود K || کفت که Z : کفت K || 7 ـ 15 همچنان . . . کرفت نیست KZ : — B || 9 از K : — Z || از خدا K : از خدائی Z || 16 همچنان BK : کویند Z || خدمت B : — KZ || 17 خوانده ام BK : خواندم Z || ندیذه ام KZ : ندیدم B || 19 خدمت ZB : — K

برای آن ندانست؛ بحمد الله که ما عیسی وار خوانده ایم و بسرّ آن رسیده

(۱۸۸/۳) همچنان از خدمتِ شیخ محمودِ نجّار رَحِمَهُ اللهُ منقولست که او گفت: روزی علاء الدین از حضرتِ مولانا پرسید که در ایّامِ زمستان بر پشتِ پا مسح کردن رواست؟ فرموذ که شما را رواست؛ همو پرسیذ که این که پیوسته مردم می گویند که کنارِ تنّور جای مردانست چه معنی دارذ؟ مولانا فرموذ که معنیش آنست که هر که در ایّامِ تابستان کوششی نموذ و ذخیرهٔ نهاذ، لاجرم در هنگامِ زمستان کنارِ تنّور و آسوذنگاه جای اوست و هر که از تکاسُل تقاعد نموذ و کوششی نکرد و بقدرِ امکان دست و پائی نزذ و اجتهاد ننموذ، همانا که در شدایدِ زمستان بیچاره و نا مراد مانده بکنارِ تنّور نرسیذ؛ همچنان مثالِ این عالم و آن جهان همچنین است؛ العَاقِلُ یَکْفِیهِ الاِشَارَةُ

(۱۸۹/۳) الحکایه: مفخر الابرار شیخ محمودِ نجّار رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا روی مبارک بسوی یاران کرده فرموذ که دریغا اهلِ قونیه از سماعِ پر ذوقِ ما ملول می شوند و زیر زیر طعنه می‌زنند و بذین خوشیها و شاذیهای ما راضی نیستند و همچون اهلِ سبا کفرانِ نعمتِ حق می‌کنند و بگوشم می رسذ که تشنیعها می زنند؛ همانا که مالکِ یوم الدّین جزای کفران و شومیٔ طغیانِ ایشان چندانی غم و پریشانی برایشان ریزانذ که همشان عاجز و بیچاره شوند؛ عاقبت الامر ترکِ عیال و اسباب کرده جلاء وطن کنند و املاک و ضیاعِ

۱۸۸/۳ ـ ۱۸۹ Z ۸۰ آ ـ ب B ۷٤ ب ـ ۷۵ آ K ۱۳۷ T,I, 303 : H,I, 247

7 نهاذ KZ : نهادء B || 8 آسوذنگاه KZ : آسودگاه B || 11 همچنین است K : همچنانست B : + و Z || 12 الحکایه BK : همچنان Z || 14 پر ذوق K : و ذوق BZ
17 ایشان BZ : ایشان را K || 19 الامر B : — KZ

ایشان دردستِ مستأ کله خراب ویباب شوذ واغلبِ اغنیاء ومردم زادگانِ این دیار بعلّتِ قلّت هلاك شوند ؛ آخرالامر چون بتوبه آیند واستغفار کنند واولاد واعقاب واحمادِ مارا باعتقادِ تمام مبجّل دارند وبفضلِ باریٔ تعالی شهرِ قونیه از نَوْ معمور شوذ واهلِ آن زمان سماع دوست ومردمِ ذوقی باشند وعالمِ عشق همهٔ جهانرا فرو گیرذ وکافّهٔ مردم عاشقِ کلامِ ما شوند وعظمتِ این خاندان چندانکه روذ ترقّی گیرذ وخواستِ الله پیش روذ ویارانِ ما بر عالمیان بچربند هم بقال وهم بحال وسرّ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاءَ (۲۵۵/۲) معلومِ اهلِ عنایت شوذ إنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى

(۱۹۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بدیدنِ شیخ المشایخ نادرة الزمان ملكُ المحدّثین شیخ الصدرالدین رَحِمَهُ اللهُ رفته بوذ ، شیخ بتعظیمِ تمام استقبال کرده بر سرِ سجّادهٔ خوذ نشاند وبرابرِ او بدو زانوی ادب درآمذه مراقب گشتند ودر دریای حضورِ پرنور زمانی سبّاحی وسیّاحی کردند ؛ مگر درویشی که در بندگیٔ شیخ مجاور بوذ وچند نوبت زیارتِ کعبه را دریافته بصحبتِ مشایخِ ربعِ مسکون رسیذه بوذ واورا معروف حاجی کاشی خواندندی از حضرتِ مولانا سؤال کرد که فقر چیست؟ هیچ جواب نفرموذ ؛ شیخ عظیم رنجیذ ، مکرّر تا سه نوبت سؤال کرد؛ هیچ نگفت ؛ همانا که مولانا برخاست وروانه شذ ؛ شیخ تا درِ بیرونی وداع کرده باز گشت

۱۹۰/۳ Z ۸۰ ب B ۷۵ آ K ۱۳۸ T, I, 305 ; H, I, 249

11 رحمه الله BK : + رحمة الله علیه Z || 15 بوذ BZ : بوده K || 18 رنجیذ BZ رنجیذه K : || 19 بیرونی BK : بیرون Z

وبغضبِ تمام گفت : ای پیرِ خام ! وای مرغِ بی هنگام ! درآن وقت چه جای سؤال وکلام بوذ که بی ادبی کردی وهمچنان سؤالت را جوابِ صواب فرموذ وتو بی خبر ، حالیا حاضرِ وقتِ خوذ باش که از عالمِ غیب زخم خوردی ؛ کاشی گفت : جوابم چه بوذ ؟ گفت : آنک اَلْفَقِیرُ اِذا عَرَفَ اللهَ کَلَّ لِسَانُهُ ؛ یعنی درویشِ تمام آنست که در حضورِ اولیا هیچ نگویذ نه بزبان و نه بدل ؛ یعنی که اِذا تَمَّ اَلْفَقْرُ فَهُوَ اللهُ چنانک گفت :

شعر (رمل)

پیشِ بینایان خبر گفتن خطاست کآن دلیلِ غفلت ونقصانِ ماست
پیشِ بینا شذ خموشی نفعِ تو بهرِ این آمذ خطابِ اَنْصِتُوا

بعد از سوم روز در راهِ باغش رندان برسیده اورا بقتل آوردند وهرچه داشت بردند ، نَعُوذُ بِاللهِ مِن قَهرِهِم و نَهْرِهِم وهمچنان درویشی از حضرتِ مولانا سؤال کرد که عارف کیست ؟ فرموذ که عارف کسیست که هیچ کدورتی مشربِ صافِ او را مکدّر نگرداند که اَلْعَارِفُ لاٰ یَتَغَیَّرُ وهرکدورتی که بذو رسذ صافی شوذ ؛ چنانک گفت :

شعر (هزج)

درآبِ روان ای جان خاشاک کجا پایذ
در جان وروان ای جان چون خانه کنذ کینه

2 که BK : — Z || 6 که KZ : — B || 11 بقتل B : قتل KZ || 16 شعر KB : — Z

9_10 پیش . . . انصتوا : MN ، ج ٤ ، ص ۳۹۹/۲۷۰۱ _ ۲۰۷۲ : MA ، ص ۳۷۷ / ۲۸ _ ۲۹

(۳/۱۹۱) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا از یاران دوات و قلمی خواسته وسطری سِطَبْر بر روی دیوارِ مدرسه بنوشت که روزه گرفتن از غذای روح حرامست واللهُ اَعْلَم. وباز در صفحهٔ کتابی فرموذ نبشتن که دَلیلُ لَذَّةِ اَلْمَعْشُوقِ دَمْعُ العاشِقِ وَهُوَ مُعجِزَةُ الاَنْبِیاءِ عَلَیْهِم السَّلامُ

شعر

در هوات که، می دارذ در هوای او باش

در طابت که می دارذ در طلبِ او باش

گویند: روزی در تفسیرِ این آیت تحقیق می فرموذ که الَّذِی خَلَقَنِی فَهُوَ یَهْدِینِی (۷۸/۲۶) خَلَقَنِی لِخِدمَتِهِ یَهدِینِی لِآدابِ الخِدْمَةِ وتَقَلُّبَكَ فی الساجِدِینَ (۲۱۹/۲۶) فی الاَصْلاب الاباءِ واَرْحامِ الاُمَّهاتِ

(۳/۱۹۲) همچنان از افاضلِ اصحاب مولانا فخرالدینِ ادیب رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در محفلی عظیم این حدیث را شرح می فرموذ که قالَ النَّبِیُّ صلعم ما رَأَیْتُ اللهَ اِلاَّ بِلِباسٍ اَحْمَرَ و هیچ کسی را مجالِ دم زدن نبوذ و درآن شرح همگان خیره گشته بوذند؛ وروایتِ دیگر فرموذ که ما رَأَیْتُ رَبِّی اِلاَّ وَفِی حُلَّةٍ حمراءَ؛ وشورها کرده این غزل را فرموذ

۳/۱۹۱-۱۹۲ Z ۸۱ آ B ۷۵ ب T, I, 306 _ 07 ; H, I, 250

1 همچنان BK : الحکایه Z || 2 قلمی BZ : قلم K || خواسته BZ : می خواست K || 5 علیهم السلام BK : — Z || 8 در طابت KZ : در طلب B

شعر (هزج)

نوریست میانِ شعرِ احمر — از دیده وهم ز روح برتر
خواهی خوذرا بذو بدوزی — برخیز وحجابِ نفس بردر
آن روح لطیف صورتی شذ — با ابرو وچشم و رنگِ اسمر
بنموذ خذای بیچگونه — بر صورتِ مصطفی پیمبر
آن صورتِ او فنای صورت — وآن نرگسِ او چو روزِ محشر
هرگه که بخلق بنگریذی — گشتی ز خذا گشاذه صذ در
چون صورتِ مصطفی فنا شذ — عالم بگرفت اللهُ اکبر

و فرموذ که در خواب جامهٔ سرخ پوشیذن یا سرخی دیذن عیش است و فرح ، سبزی دیذن زهدست . سپیذی تقویست . کبوذی وسیاه ماتم و غم وَاللهُ اَعْلَم

(۱۹۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در مجمعِ پروانه عند الحضور الصدور واکابر الجمهور در اثناء معرفت فرموذ که الله تعالی مَوْجُودٌ عِنْدَ النَّاظِرِ فِی صُنْعِهِ ؛ مفقودٌ عِنْدَ النَّاظِرِ فِی ذاتِهِ ؛ لَا یَصِلُ اِلَی غَیْرِ اللهِ اِلاَّ بِالصَّبْرِ عَلَیْهِ ؛ اللهُ اَظْهَرَ مِنَ الشَّمْسِ ، فَمَنْ طَلَبَ الْبَیَانَ بَعْدَ الْعِیَانِ فَهُوَ فِی الخُسْران

شعر (رمل)

هرکه برهستیٔ حق جویذ دلیل — او زیان مندست اَعْمَی و ذلیل

۱۹۳/۳ Z ۸۱ ب B ۷٦ آ K ۱٤۰ — T, I, 308 ; H, I, 251

b2 ز : BK — Z || a3 خواهی KB : + که Z h K || بذو BK : برو Z || a4 روح BK : نور Z || b4 ابرو ... رنگ KB : ابرو چشم رنگ Z || 8 الله BZ : اله Z h K

هر که مقصودی ندارذ وجودی ندارذ واگر دارذ بجز از بهرِ عقوبتی ندارذ ؛ الزَّاهِدُ یُحِبُّ الخِدْمَةَ والعِبَادَةَ والعَارِفُ یُحِبُّ المَخْدُومَ ؛ الزَّاهِدُ جَرِیحٌ والعَارِفُ جَرَّاحٌ

(۱۹٤/۳) گویند : روزی در حضرتِ مولانا قدّس اللهُ سرّه در بابِ سماع سخنی می‌گفتند؛ فرموذ که اوّل اهلیّتِ سماع حاصل کن ، آنگاه سماع کن که من دی شکر را در بینی کردم ، بینیٔ من شکر را نشنیذ ، مستعدّ آن نبوذ

شعر (رمل)

اوّل استعدادِ جنّت بایذت تا ز جنّت زندگانی زایذت
بی ز استعداد در کانی روی بر یکی حبّه نگردی محتوی

اگر خواهی که در زیرِ خاک نروی، در نور گریز که نور زیر خاک نروذ

شعر (رمل)

نور خواهی مستعدّ نور شو حور خواهی پاکتر از حور شو
تا نگردی پاك دل چون جبرئیل سوی مردان ازکجا یابی سبیل

۱۹٤/۳ Z ۸۲ آ B ۷٦ آ K ۱٤۰ T, I, 309 ; H, I, 252

4 کویند BK : همچنان Z || 5 در KZ : — B || 9 زایذت K : + شعر Z ||

9 اول . . . زایذت : MN ج ٦ ، ص ٤٤۳٤/٥۲۹ ؛ MA ص ۱/٦٥۸

10 بی ز استعداد . . . محتوی : MN ، ج ٦ ، ص ٤٤۲٥ / ٥۲۸ ؛ MA ، ص ۲٦ / ٦٥۷

14 نور خواهی . . . شو : MN ، ج ۱، ص ۳٦۰٦/۲۲۱ ؛ MA ، ص۲۸/۹۳

فرموذ که من مردهٔ باشم و او در من نگرذ به از زندهٔ که او در من ننگرذ

شعر (رمل)

مردهٔ باشم بمن حق بنگرذ   به ازآن زنده که باشذ دور و رَد

(۱۹۵/۳) منقولست که پیوسته حضرتِ خذاوندگار دعا کرذی یاران را که خذا از قضای آشکاراتان نگاه داراذ؛ یاران ازین معنی سؤال کردند؛ فرموذ که قضای آشکارا صحبتِ اغیار و نا جنس است؛ الله الله صحبت عزیز است لا تُصاحِبوا غَيْرَ اَبْناءِ اَلجِنْسِ چنانکه گفت:

شعر (رمل)

ای فغان از یارِ نا جنس ای فغان   همنشینِ نیکک جوئید ای مهان
گر نخواهی خدمتِ ابنای جنس   در دهانِ اژدهائی همچو خس

وفرموذ که درین معنی حضرتِ خذاوندم سلطان الفقرا مولانا شمس‌الدینِ تبریزی عَظَّمَ اَللهُ ذِكْرَهُ می فرمایذ که علامتِ مریدِ قبول یافته آنست که اصلا با مردمِ بیگانه صحبت نتواند کردن و اگر از ناگاه در صحبتِ بیگانهٔ اتفاق افتذ، چنان نشیند که منافق در مسجد و کوذک در مکتب واسیر در زندان

۱۹۵/۳ Z ۸۲ آ B ۷۶ ب   T, I, 310 ; H, I, 253

1 فرموذ که : — Z || 5 منقولست BK : کویند Z || 6 خذا KZ : خدا را B
13 وفرموذ BK : — Z || مولانا BK : — Z || 18 با مردم KZ : بمردم B

4 مردهٔ . . . ورد : MN ، ج ۵ ، ص ۲۵۶ / ۴۰۲۸ ؛ MA ، ص ۸/۵۴۳
11 ای فغان . . . مهان : MN ، ج ۶ ، ص ۴۴۱/۲۹۵۰ ؛ MA ، ص ۴/۶۲۱

(۳/۱۹٦) همچنان روزی در مدرسه معارف می فرموذ و اکابرِ شهر حاضر بوذند؛ گفت: هرگز مسرورِ غرض و مغرورِ عوض نبوذه ام

شعر (منسرح)

گر بی برگی بمرگ مالذگوشم آزادی را ببندگی نفروشم

طُعْمِ طمع نچشیذه‌ام، اینک چهل سالست تا قناعت توشهٔ من بوذه است و فقر پیشهٔ من

شعر (رمل)

حاش لله در دلِ من طمع نیست از قناعت در دلِ من عالمیست
تا دهذ دوغم نخواهم انگبین زانک هرنعمت غمی دارذ قرین

بعد ازآن فرموذ که هرکه کمالی وجمالی دعوی می‌کنند یا بفعل یا بقول وتکبّر و نازی دارذ همانا که باندازهٔ حالِ خوذ اَنا الحقّ می‌گویذ؛ درآن صفت الاّ آنانک کاذب باشند ملحق شوند بفرعون وجنسِ او؛ و امّا صادقان و عزیزانی که ایشان را رسذ آن دعوی، روزی سر بر آرند ازآن کمال که دعوی می‌کنند؛ چنانک عالمیان را حقیقتِ حقّیتِ ایشان مُحقّق شوذ، چنانک گفت:

۳/۱۹٦ Z ۸۲ آ B ۷٦ ب K ۱٤۲ T, I, 311 ; H, I, 254

2 عوض KZ : عرض B || 4 شعر BK : — Z || 14 عزیزانی K : عزیزان Z

9 حاش ... عالمیست : MN ، ج ۱ ، ص ۲۳٦۲/۱٤٦ ؛ MA ، ص ٤۲ / ۲٦

شعر (رمل)

آن اَنارا لعنة الله در عقب   وين انارا رحمة الله ای مُحِب
رحمة الله آن عمل را در وفا   لعنة الله اين عمل را در قفا

(۱۹۷/۳) همچنان اصحابی که در مسالکِ رَوِی ومواقفِ سَوِیِ مُستوی بوذند ودر مرکزِ صورت معنوی چنين روايت کردند که روزی حضرتِ مولانا در بسطِ معارف ونشرِ اسرارِ لطايف گرم شده بوذ ودر مناقبِ منصورِ حلاّج قدّس الله سِرّه العزيز چيزها می فرموذ؛ آخرالکلام می فرمايذ که سببِ صلبِ منصور آن بوذ که روزی گفت: اگر محمّد را در يافتمی بغرامت گرفتمی ماجرا اين بوذ که چون در شبِ معراج بحضرتِ عزّت رسيذ تنها مؤمنانِ امّت را خواست، چرا همه را در خواست نکرد؟ چرا نگفت؟ که همه را بمن ببخش، همين مؤمنان را خواست؛ فی الحال حضرتِ مصطفی عليه السّلام متمثّل ومتجسّد گشته از در در آمذ که اينك آمذم! چگونه بغرامتم می گيری؟ بگير! فرموذ که ما بفرمانِ حق ميخواهيم آنچ ميخواهم ودلِ ما فرمان خانهٔ اوست که از غيرِ ارادت وفرمانِ او پاك ومعصوم شذه است؛ اگر فرموذی که همه را بخواه همه را بخواستمی، امّا همه را نفرموذ مؤمنان را فرموذ؛ منصور دستار فرو گرفت که يعنی بغرامت می ايستم؛ گفت: الاّ

4 مواقف KZ : مواقف B || 6 بسط KZ : بسيط B || 10 ـ 12 چرا همه . . . خواست BK : — Z || 16 که BK : — Z || 17 که Z : BK

2 آن . . . مُحِب : MN ، ج ٥ ، ص ١٢٩ / ٢٠٣٦ ؛ MA ، ص ١٦/٤٨٤
8 سبب صلب . . . ص ٢٨٦ / ٥ روی نکرداند : ز . ك . به ترجمهٔ ترکیِ نفحات الانس لامعی چلبی ص ٢٠١ - ٢٠٢ نقل از مرصاد العباد نجم الدين ابوبکر عبدالله بن محمد الاسدی الرازی

سر، بدستار راضی نشوم ؛ تا روزِ دوم آن قضیّه واقع شذ و آن بهانه شذ و او بر سرِ دار می‌گفت که من می‌دانم که این از کجاست و این خواستِ کیست؟ از خواستِ او رو نگردانم ؛ همچنان سر را بباخت وروی از آن سرِّ عالم نگردانیذ و هرگز عاشقانِ صادق از امرِ بزرگانِ دین وعارفانِ سرِّ یقین روی نگردانند؛ اَلعارِفُ مَعْدَنُ عِلمِ اللّهِ ، مُرضِعُ اَرواحِ الطّالِبینَ بِنَفْسِهِ ، صُحُفُ اَسْرارِ رَبِّ العالمین بِرُوحه ؛ العارِفُ وإنْ كانَ بَدَوِيّاً وَحْشِيّاً فَهُوَ مَعْدَنُ العَقْلِ وَالاَدَب

(۱۹۸/۳) همچنان منقولست که درصحنِ مدرسهٔ مبارك سَیْر می فرموذ و می‌گفت : بِسمِ اللهِ الَّذی لا يُغْلَبُ مَنْ تَمَسَّكَ بِه ولا يُخْسَرُ مَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ ؛ بِسمِ اللهِ عَلَى تَوْبَتِي ؛ بِسْمِ اللهِ عَلَى سُرورِ قَلْبِي ، بِسمِ اللهِ عَلَى سُكْرِي وَشُكْرِي

(۱۹۹/۳) الحکایه : همچنان ملكُ الخلفاء وَلِيُّ اللهِ فی الاَرْض شیخ مَوْلَی اَلْکَابی رحمةُ اللهِ علیه که از یارانِ بزرگ و پهلوانانِ سُتُرگ بوذ ، در ولایتِ دانشمندیه روایت چنان کرد که مصحوبِ مولانا شمس‌الدینِ ماردینی رَحِمَهُ اللهُ در وقتِ نمازِ صبح در مدرسهٔ مولانا یافت شذیم والبتّه اصحاب التماس نموذند که حضرتِ مولانا امامتی کنند که مَنْ صَلَّی خَلْفَ اِمامٍ تَقِيٍّ فكأنّما صَلَّی خَلْفَ نَبِیٍّ ؛ اجابت فرموذ ؛ چندان اورادِ غریب ودعواتِ عجیب خواندند که هیچ

T, I, 313 ; H, I, 255 ۱۹۸/۳-۱۹۹ Z ۸۲ ب B ۷۷ آ K ۱۰۳

7 العارف KZ : المارف B || 11 شکری BK : بشکری Z || 12 الحکایه BK : — Z || 16 نموذند KZ : نمود B || 18 دعوات BK : دعوت Z

مشایخ را نبوذه است و ازآنجملة این ده کلمات را یاذگارِ آن حضرت یاذ کرفتم که، اعدَدتُ لِکُلِّ هولٍ لا اِلهَ الّا الله وَلِکُلِّ همٍّ وغمٍّ ما شاءَ اللهُ وَلِکُلِّ نِعمَةٍ اَلحَمْدُ لِلهِ وَلِکُلِّ رخاءٍ الشُّکْرُ لِلهِ وَلِکُلِّ أعجوبةٍ سُبْحانَ اللهُ وَلِکُلِّ ذَنْبٍ اَسْتَغفِرُاللهَ وَلِکُلِّ ضِیقٍ حَسْبِیَ اللهُ وَلِکُلِّ قَضَاءٍ وقَدَرٍ تَوَکَّلْتُ عَلَی اللهِ وَلِکُلِّ مُصیبَةٍ اِنّا لِلهِ وَاِنّا اِلَیْهِ راجِعُونَ (۲/۱۵۶) وَلِکُلِّ طاعةٍ و معصیةٍ لا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ اِلّا بِاللهِ العَلِیِّ العَظِیمِ و همچنان فرموذند که پیوسته سلطانِ ما بعد از گزارکردنِ فرضِ صبح این دعا را بجدّ می خواند که اَللّهُمَّ اجْعَلْ لِی نوراً فی قَلْبِی و نُوراً فِی سَمْعِی ونوراً فی بَصَرِی و نُوراً فی شَعری و نوراً فی بَشَرِی و نوراً فی لَحْمِی ونُوراً فِی دَمِی ونُوراً مِنْ بَیْنِ یَدَیَّ و نُوراً مِنْ خَلْفِی ونوراً مِن تَحتِی ونُوراً مِنْ فَوْقِی و نوراً عَن یَمِینِی و نُوراً عَنْ شِمَالِی؛ اللّهُمَّ زِدْنِی نُوراً وَاَعْطِنِی نُوراً واَجْعَلْنِی نُوراً، یا نُورَ النُّورِ بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الراحِمِینَ

(۲۰۰/۳) الحکایه : همچنان اصحابِ نظر واخوانِ عِبَرْ خبر چنان داذند که در زمانِ حضرتِ مولانا درشهرِ قونیه زنی بوذ ولیّه وکامله که اورا معروف فخرالنساء خواندندی رَضِیَ اللهُ عَنْهَا و او خاتونی بوذ پارسا وصدّیقه ودر عهدِ خوذ رابعهٔ جهان بوذ واکابرِ عالم وعارفانِ

۲۰۰/۳ Z ۸۲ ب B ۷۷ آ K ۳:۱ T, I, 313 ; H, I, 255,

2 هم KZ : غم B || 8 پیوسته KZ : + حضرت B || 10 فی بشری K : فی ممّا بشری (!) Z || 15 الحکایه BK : — Z

صاحب دل محبّ ومعتقدِ مذکوره بوذند و اورا کراماتِ ظاهره از حدّ بیرون بوذ و او پیوسته از صحبتِ حضرتِ مولانا خالی نبوذی وایشان نیز اوقات بدیذنِ او رفتندی ؛ مگر محبّانِ فخرالنساء او را باعث شذه باشند که البتّه بحج بایذ رفتن واورا هم داعیهٔ باطن بوذه گفت : تا بحضرت مولانا مشورت کنم که بی‌اجازت واشارتِ او مرا مجالِ حرکت امکان نیست وهرچه او فرمایذ آن کنم ؛ برخاست وبزیارتِ مولانا آمذه پیش از آنک بگفت آیذ ، مولانا فرموذ که بغایت نیّتِ نیکوست وسفرِ مبارکست ، اومیذست که باهم باشیم ؛ سر نهاذ وهیچ نگفت ؛ یاران متحیّر ماندند که کیفیّتِ حال و ماجرَی بَیْنَهُمَا چیست وآن شب خدمتِ فخرالنساء درخانهٔ مولانا مانده صحبت کردند ؛ بعد از نیم شب خداوندگار بر بامِ مدرسه رفته بتهجّد مشغول شذه ؛ بعد از فراغِ نماز نعرهای عظیم می‌زذ وشور می‌کرد ؛ همانا که از روزنِ بام اشارت کرد که فخرالنساء بالا بیایذ ؛ چون مذکوره بربامِ مدرسه برآمذ فرموذ که بالا نگاه کن که مقصود حاضر شذه است ؛ می بینذ که کعبهٔ معظّم بر بالای مولانا طواف می‌کند وچرخ می‌زند عیاناً ویقیناً لا رَیْباً وتَخْمیناً ؛ فخرالنساء ضعیفه شهقهٔ بزد و درو بوالعجب حالتی وحیرتی طاری شذه ، بعد از زمانی چون بهوش آمذ سرنهاذ، وازآن خواست بکلّی برخاست ؛ همانا که حضرتِ مولانا این غزلرا سراغاز فرموذ

۲۰۰/۳ Z ۸۳ آ B ۷۷ ب K ۱۴ : T, I, 314 ; H, I, 256

2 بوذ BZ : بوده K || 5 بحضرت KZ : حضرت B || 6 او KZ : — B
8 نهاذ BZ : نهاده K || 17 شد : شذه BKZ || 19 فرموذ K : + که Z

شعر (رجز)

کعبه طواف میکند برسرِ کوی یک بتی
این چه بتست ای خذا این چه بلا وآفتی

ماهِ درست پیشِ او قرصِ شکسته بستهٔ
بر شکرش نباتها چون مگسیست زحمتی

جمله ملوکِ راهِ دین جمله ملایکِ امین
سجده کنان که ای صنم بهرِ خذای رحمتی

اهلِ هزار بحر وکف گوهرِ عشق را صدف
زآن سوی عزّت و شرف سخت بلند همتی

اوست بهشت وحورِ خوذ شاذی وعیش‌وسورِ خوذ
در غلباتِ نورِ خوذ آه عظیم آیتی

بشنو این خطاب را، ساخته شو جواب را
ذرّه مر آفتاب را گشت حریف با بتی

ای تبریزِ مرحمت شمسِ هزار مکرمت
گشته سخن سبو صفت بریم بی نهایتی

(٢٠٤/٣) همچنان فقیرِ آن سری، فقیه سراج الدین تتری رحمةُ الله علیه که از کبارِ یاران بوذ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا مرا فرموذ که حاضر باش که امشب ترا در کنار خواهم گرفتن؛

T, I, 316 : H, I, 257　　　　١٤٥ K آ ٧٨ B ب ٨٥ Z ٢٠٤/٣

14 مرحمت K : محرمت Z || **16** همچنان BK : الحکایة Z

همانا که ازآن شاذی رادی نموذه هرچه داشت و پوشیذه بوذ بیاران وفقرا شکرانه داذ و گفت: چون شب شذ جامه خوابِ لطیف گسترانیذم، توقّعِ آنک مگر خذاوندگار دمی بیایذ بیاسایذ که از مکابداتِ عباداتِ شب وسماعهای روز ونا خوردن وجودِ مبارکش چون لبِ ساغر لاغر گشته بوذ؛ از ناگاه بیامذ؛ فرموذ که سراج الدین تو در جامه خواب درآ! در آمذم وتا اوّلِ صباح بیذار می غلطیذم بامیذِ آنک شایذ که بیایذ؛ دیذم که بنماز مشغول شذ و دیر کشیذ؛ فریاذی کردم که ای سلطانِ دین! یکدمه آسایشی نکنی، صبح نزدیکست وبنده از انتظارِ خذاوندگار مردم؛ فرموذ که سراج الدین اگر ما در خواب رویم چندین خفتگانِ بیچاره را که چاره کنذ؟ چه همه را بعهده رفته ایم تا از حق بخواهیم وبکمال برسانیم واز عقباتِ عقوبات برهانیم وبدرجاتِ جنّات برسانیم ان شاء الله وَحْدَهُ العَزِيزُ واین غزل را فرموذ که

شعر (مجتث)

اگر تو کار نکردی ومفلسی از خیر
بیا که کار چو تو صذهزار ما کردیم

وچون سراج الدین این خبر را بیاران رسانیذ سجده کنان بجمعهم شکرها کردند

۲۰٤/۳ Z ۸٤ آ B ۷٦ آ K ۱٤٦ — T, I, 317 ; H, I, 258

---

1 شاذی رادی KZ : شادی را ذوق B || 4 عبادات KZ : عبادت B || 14 شعر BK : — Z

(۲۰۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ سلطان ولد فرموذ که از یاران یکی بحضرتِ پدرم شکایتی کرد که دانشمندان با من بحث کردند که مثنوی را قرآن چرا می‌گویند؟ من بنده گفتم که تفسیرِ قرآنست؛ همانا که پدرم لحظهٔ خاموش کرده فرموذ که ای سگک! چرا نباشذ؟ ای خر! چرا نباشذ؟ ای غر خواهر! چرا نباشذ؟ همانا که در ظروفِ حروفِ انبیاء واولیاء جز انوارِ اسرارِ الٰهی مُدرَج نیست وکلام الله ازدلِ پاکِ ایشان رُسته برجویبارِ زبانِ ایشان روان شذه است

شعر (کامل)

انَّ الکَلامَ لَفِی الفُؤادِ وَاِنَّما جُعِلَ اللِسانُ عَلَی الکَلامِ دَلیلاً

خواه سُریانی باشذ، خواه سبع المثانی، خواه عبری، خواهی عربی

شعر (رمل)

گر چنینی وچنانی جانِ جانی جانِ جان ׀ هر زبان خواهی بفرما خسروِ شیرین لبی

چون این بیان از زبانِ صاحب عیان ׀ بسمعِ دانشمندان رسیذ بجمعهم بتمهیدِ عذرِ بلادت و نادانئ خوذ مشغول گشته استغفار کرده از سلکِ یاران شذند

(۲۰۶/۳) همچنان عزیزی از پنهانیانِ حق روایت چنان کرد که روزی حضرتِ مولانا در کنارِ خندقِ قلعه ایستاذه بوذ؛ مگر فقیهی

۲۰۵/۳ ـ ۲۰۶ Z ۷۸ آ B ۷۶ آ ـ ب K ۱٤۷ T, I, 318 ; H, I, 259

1 ـ 13 همچنان ... خواهی عربی KZ : — B ‖ 11 خواه سبع Z : خواهی سبع K ‖ خواهی Z : خواه K

چند از مدرسهٔ قره‌طائی بیرون آمده از سرِ امتحان سؤال کردند که رنگِ سگِ اصحاب الکهف چگونه بوذ؟ فرموذ که زرد بوذ؛ زیراکه عاشق بوذ و همیشه رنگِ عاشقان زرد باشد چنانک رنگِ من؛ سرنهاذند و مرید شذند

(۲۰۷/۳) الحکایه: ثِقاتِ رُوات حکایت چنان کردند که شبی معین الدین پروانه رَحِمَهُ اللهُ جهتِ مولانا سماعِ عظیم ساخته بوذ واجتماعِ اکابر کرده، بعد ازآن که سماع فرو داشت کرد وجماعتِ کبار سفره را خورده متفرّق گشتند. واصلا مولانا انگشتِ مبارك در طعام نکرد؛ پروانه را آتش در نهاذ افتاذه برابرِ شمعِ مولانا پروانه‌وار می‌سوخت؛ فرموذ که درکاسهٔ چینی جلابِ شرابِ حُمّاض ساخته پیش آوردند؛ بردست گرفته بحضرتِ مولانا عرضه داشت تا مگر کفچهٔ بخورذ؛ دم بدم می گفت که این شربت از وجهِ حلالست؛ همچنان حضرتِ مولانا کفچه را بر می گرفت وتا نزدیکِ دهانِ مبارك برده باز در کاسه می نهاذ تا چند بار و بمعانی مشغول می شذ وخدمتِ پروانه شمع‌وار اشکها می ریخت تا نزدیکِ سحرگاه درین جزر ومدّ بوذند؛ آخرالامر محاسنِ مبارکِ خوذرا بگرفته فرموذ که امیر معین الدین از ریشم شرم نمی‌داری که مرا محتاجِ قدمگاه می‌کنی وگفت:

T, I, 318 ; H, I, 259 ۱٤۷ K آ ۷۸ B آ ۸٤ Z ۲۰۷/۳

1 که KZ : — B || **2** سگ BK : — Z || **5** الحکایه BK : همچنان || چنان BK : چنین Z || **12** می گفت B : گفت KZ || **15** اشکها می BK : اشکهای Z

شعر (رمل)

چرب و شیرین مینماید پاک و خوش یکشبی بگذشت و با تو شد پلید
چرب و شیرین از غذای روح خوار a تا پرت بر روید و دانی پرید

یاران با سَر هم غریو برآوردند؛ باز برخاست و بسماع شروع فرمود؛ یارانِ عزیز چنان گفتند که چون از آن سماع فارغ شد بیرون آمد و بحمّام درآمد و در خزینهٔ حمّام هفت شبانروزی نشسته بود وکسی را زهرهٔ آن نبود که از سردابه تا اندرون در آید؛ اصحاب از گریه و افغان بی طاقت گشتند که این چه ریاضت و مجاهدتست؛ باتّفاق بحضرتِ سلطان ولد لابها کردند که والدِ خود را از آن استغراق باز آرد و همچنان درآن وقی که لا يَسَعُنِي فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ بودی، جز حضرتِ ولد را مجالِ مقال نبودی، چون حضرتِ ولد بحمّام درآمده پیشِ خزینه زاریها کرد، حضرتِ مولانا سر از دریچهٔ خزینه بیرون کرده فرمود که بهاءالدین چونست؟ یاران مشتاقِ ما شدند؟ ولد سر نهاده روی بر قدمِ پدر می مالید و می نالید؛ نی نی بلک می بالید؛ یاران شادیها کردند و بقوّالان فرجیها بخشیدند؛ بیرون آمده بسوی مدرسه روانه شد و خلایقِ عالم در پیِ او و این بیت را گفت:

شعر (رجز)

از روی همچون آتشم حمّامِ عالم گرم شد
بر صورتِ گرمابهٔ چون کودکان کمتر گری

---

3 a خوار BK : خور Z || 5 که KZ : — B || 8 مجاهدت BK : مجاهد Z || 12 بحمام KZ : در حمام B || در آمده Z : در آمد BK || 14 ما BK : — Z || سر نهاده BZ : سر نهاد K || 16 گفت Z : می گفت BK

وچون بمدرسه رسیذ باز بسماع مشغول شذ وآن حالت تا چهل روز تمام کشیذ

(۲۰۸/۳) الحکایه : سَرورِ راهبانِ دیرِ افلاطون که از اکابرِ احبارِ ایشان مردی بوذ پیر و متبحّر وازجمیعِ ولایتِ استنبول وفرنج وجانیک وغیره بطلبِ آن علم پیشِ او می‌آمذند وازو تحصیلِ احکام می‌کردند ؛ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بدیرِ افلاطون که دردامنِ کوهست آمذه بوذ ودرآن مغاره‌ٔ که از آنجا آبِ سرد بیرون می‌آیذ درآنجا رفته تا قعرِ غار روانه شذ ومن بیرونِ غار مراقبِ آن حال شذم که تا چه خواهذ کردن؟ تا هفت شبان‌روزی درمیانِ آبِ سرد نشسته بوذ ، بعد ازآن شورکنان بیرون آمذ وروانه شذ ؛ حقّاکه اثرِ تغیّر اصلا درجسمِ مبارکش نبوذ وسوگندان خورد که آنچ درصفتِ ذاتِ مسیح خوانده بوذم ودر صُحُفِ ابراهیم وموسی مطالعه کرده بوذم وهمچنان عظمتِ ورزشِ انبیارا که درتواریخِ سلف دیذه بوذم درو همان بوذ وزیاده ؛ چنانکه در اسرارِ خوذ فرموذ و نموذ

شعر (مضارع)

ای محوِ عشق گشته جانی وچیزِ دیگر
ای آنکه آن تو داری آنی وچیزِ دیگر

۲۰۸/۳ Z ۸٤ ب B ۷۸ ب T, I, 321 ; H, I, 261

4 الحکایه BK : — Z ‖ که Z : — BK ‖ 5 مردی بود K : مرد بوذ Z بود B ‖ متبحر KZ : متحبر B ‖ 7 از انجا BZ : — K ‖ 9 شبان روزی KZ : شبانه روزی B ‖ 11 شذ KZ : + و B ‖ 13 بوذم KZ : — B ‖ 17 a عشق KZ ~ کشته B ‖ چیز KZ : چیزی B

(۲۰۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ در مدرسهٔ مبارك فرموذ که هرکه می‌خواهذ که انبیا را ببینند مولانا را ببینند، سیرتِ انبیاء اوراست، ازآن انبیاء که بایشان وحی آمذ نه خواب والهام؛ خوی انبیاء صفای اندرون ودر بندِ رضای مردانِ حق بوذن؛ اکنون بهشت رضای مولاناست، دوزخ غضبِ مولاناست؛ کلیدِ بهشت مولاناست، برو مولانا را ببین اگر خواهی که معنیٔ العُلَمَاءُ وَرَثَةُ الأَنْبِیاءِ بدانی وچیزی که شرحِ آن نمی‌کنم؛ اگر بی شیخ بماندمی بماندمی، هزار رحمت بر روحِ تو باذ؛ خذای تعالی مولانا را عمرِ دراز دهاذ؛ خذاوندا اورا بما ارزانی دار، مارا با او ارزانی دار، آمین

(۲۱۰/۳) همچنان روزی فرموذه است که این ساعت مثلِ مولانا در ربعِ مسکون نباشذ؛ درهمه فنون خواه اصول، خواه فقه وخواه نحو وخواه منطق با اربابِ آن بقوّتِ معنی سخن گویذ به از ایشان و با ذوقتر از ایشان وخوبتر از ایشان که اگر من از سرِ خرذ صد سال بکوشم ده یکِ علم وهنرِ او حاصل نتوانم کردن؛ او آنرا نا دانسته انگاشته است پیش از من از کمالِ لطفِ خوذ

(۲۱۱/۳) همچنان از فضلای اصحاب منقولست که خدمتِ مولانا صفی‌الدین هندی رَحِمَهُ اللهُ که علاّمهٔ زمانِ خوذ بوذ ودر مدرسهٔ پنبه

۲۰۹/۳ ـ ۲۱۱ Z ۸۰ آ B ۷۹ آ K ۱٤۹ H, I, 261 ـ 62 ; T, I, 322 ـ 23

4 بند KZ : شد B || 8 بماندی بماندی KZ : بماندی نماندی B || 9 دراز KZ : درازها B || 10 دار BK : — Z || 11 همچنان BK : وکویند Z || 12 فقه BZ : فروع K || 13 معنی KBZ : + و Kh || 14 او BK : و Z || 15 من KZ ∼ از B || 17 همچنان Z : الحکایة BK

فروشان مدرّس؛ وگویند: مردی بوذ پارسا و متدیّن؛ مگر روزی بربامِ مدرسه رفته بوذ و وضو می ساخت و طلبهٔ علم گرداگردِ او حلقه زده؛ از ناگاه آوازِ رباب بگوشِ او رسیذه گفته باشذ که این رباب چندانک رفت بیشتر شذ و بدعت از سنّت گذشت، در منعِ آن چارهٔ بایذ کردن؛ از ناگاه حضرتِ مولانا مصوّر گشته فرموذ که نشایذ نشایذ؛ درحال نعرهٔ بزذ و بیهوش گشته، طالبِ علمان که غلمانِ او بوذند اورا در گلیمی کرده فروذ آوردند؛ بعد ازآنک بهوش آمذ حضرتِ سلطان ولد را لابها کرده شفیع گرفت، تا عذرِ آن بی ادبی را از حضرتِ مولانا در خواهذ، چندانک سلطان ولد بوالدِ خوذ سر می نهاذ و شفاعت میکرد البتّه راضی نمی شذ؛ فرموذ که هفتاذ گبرِ رومی را مسلمان کردن سهلتر از آنست که صنمّی هندی را صفائی بخشند و ارشاد کنند که لوحِ روحِ او چون روی مشقهای کوذکان سیاه و تاریک گشته است؛ علیها حضرتِ ولد چندانی کوشیذ که شفقتِ مولانا جوشیذ و رضا داذ؛ تا جمیعِ اهلِ مدرسه برخاستند و بحضرتِ مولانا آمذه مریدِ مخلص گشتند و چندین مشکلاتی که در علمِ دین اورا بوذ نا گفته روز بروز حلّ می شذ و اغلب درخوابش خداوندگار تفهیم می داذ

(۲۱۲/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرموذ که روزی حضرتِ والدم بمن گفت که بهاء الدین! خواهی که دشمن را دوست داری واو ترا دوست دارذ، چهل روز خیرِ او ونیکیٔ او بگو؛ آن دشمن دوستِ تو گردذ؛ برای آنک چنانک از دل بزبان راه است، از زبان بدل همچنان راه است؛ محبّتِ خذای را نیز بنامهای عزیزش توان

۲۱۲/۳ Z ۸۵ ب B ۷۹ ب K ۱۵۰ — T, I, 324 ; H, I, 263

در یافتن ؛ خذا فرموذ که ای بندگان زینهار زینهار یاذِ من بسیار کنیذ تا صفائی حاصل شوذ ؛ چندانک صفا بیشتر ، پرتوِ نورِ حق درآن دل بیشتر ، همچنانک تنورِ نانبا چندانک گرم باشذ نانرا قبول کند و چون سرد شوذ قبول نکنذ

(۲۱۳/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرموذ که روزی پذرم در مدرسه معانی می فرموذ ؛ گفت : مریدِ راستین آنست که شیخِ خوذ را بالای همه داند، چنانک شخصی از مریدِ ابا یزید پرسیذه است که شیخِ تو بزرگست یا ابو حنیفه ؟ گفت شیخِ من ؛ گفت : ابو بکر بزرگست یا شیخِ تو؟ گفت : شیخِ من و تمامتِ صحابه را می‌شمرد وگفت : محمّد بزرگست یا شیخِ تو ؟ گفت : شیخِ من ، گفت : خذای تعالی بزرگست یا شیخِ تو؟ گفت : خذای را من در شیخ دیذم ، غیرِ شیخِ خوذ من چیزی دیگر نمی دانم ، همه شیخِ خوذ را می دانم ؛ همچنان از دیگری پرسیذند که خذای تعالی بزرگست یا شیخِ تو ؟ گفت : در میانِ این دو بزرگ هیچ فرق نیست؛ عارفی دیگر گفته است که ازین دو بزرگ بزرگتری می‌بایذ تا تواند فرق کردن

شعر (رمل)

چون خذا اندر نیایذ در عِیان　　نایبِ حقّند این پیغامبران
نی غلط گفتم که نایب با منوب　　گر دو پنداری قبیح آیذ نه خوب

۲۱۳/۳ Z ۸۵ ب B ۷۹ ب K ۱۵۰　　T, I, 324 ; H, I,263

1 در یافتن K : یافتن Z || 9 ـ 11 وگفت . . . . دیذم KZ : — B || 12 همچنان BK : — Z || 14 نیست KZ : نی B || 15 بزرگتری BK : بزرگتر Z || 18 a که KZ ; — B

17 ـ 18 چون . . . خوب : MN ، ج ۱ ، ص ۴۲ / ۶۷۳ ـ ۶۷۴ ؛ MA ، ص ۱۸ / ۵ ـ ۶

(۲۱٤/۳) همچنان از حضرتِ سلطان ولد منقولست که روزی حضرتِ مولانا در تعزیهٔ ولدِ شجاع حاضر شده بوذ و تمامتِ قضاة وشیوخ وامرا و اخیان جمع بوذند و هر یکی در طلبِ بالائی و علّتِ تفوّق می مردند ؛ مولانا فرموذ که بالائی آنست که بطرفِ حق باشذ ، نه بطرفِ دنیا و خلق ؛ بالائی دنیا برای آنست که زیر افتذ ؛ چه هرچه بالاترست زیرتر افتذ وخردتر شوذ و بالائی ، بالائیِ حق است نه بالائیِ دنیا ؛ وگفت :

شعر (رمل)

نردبانِ خلق این ما ومنّیست　　عاقبت زین نردبان افتاذنیست
هرکه بالاتر روذ ابله تراست　　کاستخوانِ او بتّرخواهذ شکست

طُوبَی لِمَن ذَلَّتْ نَفْسُهُ وَحَسُنَتْ خَلِيقَتُهُ وَطَابَتْ سَرِيرَتُهُ ؛ همشان شرمسار گشته سر نهاذند

(۲۱۵/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرموذ که تجلّیِ مولانای بزرگ بعظمت وکبریا بوذ و تجلّیِ حضرتِ والدم بتواضع و لطفِ عظیم ؛ همانا که ولیِّ خذارا کبرش خذائی بوذ و لطفش خذائی ؛ وفرموذ که روزی پذرم گفت : چون ولیِّ حقّ ازین جهان نقل کند سیرش صذ هزار چندان باشذ که در حالتِ زندگی بوذ ؛ از آنکه آن سَيْرٌ فِي الله است آنرا نهایت نیست و همچنان تا روزِ قیامت در مریدان وعاشقان تصرّفِ او باقی باشذ ؛ چنانک فرموذ

۲۱٤/۳-۲۱۵ Z ۸٦آ B ۸۰آ K ۱۵۱آ　　T, I, 325-7 ; H, I, 263-4

4 می مردند BKh Z : می بودند K || 6 وبالائی BK : — Z || 12 سلطان Z : — KB || 16 وفرمود که KB : — Z || 17 آن KZ : — B

8-9 نردبان . . . شکست : MN ، ج ٤ ، ص ٤٤۱ / ۲۷٦۳ - ۲۷٦٤ ؛ MA ، ص ۳۹۷ / ۲ - ۳

شعر (رمل)

تنگری اِتدِی نا کم انلر اِتدِلر   تنگری حاضردُر گرانلر گیتدِلر

و تصرّفِ حق در بندگانِ خوذ تا ابد الآباد باقیست و هذه کفایه

(٢١٦/٣) همچنان ولد فرموذ که روزی پدرم مست شده بوذ؛ گفت: بهاء الدین، خداوندِ تعالی بمن نموده است بنیاذِ ایجادِ عالم را که این عالم از کی ساخته است و چون ساخته است و تا کی خواهد بوذن والله اَعْلَم

(٢١٧/٣) همچنان ولد فرموذ که روزی معین الدین پروانه بزیارتِ مولانا آمده بوذ، بحضرتِ پدرم خبر کردم و من پیشِ پروانه بسیار نشستم؛ پروانه منتظر نشسته بوذ و من بتمهیدِ عذر مشغول شدم که مولانا بارها فرموده است که مرا کارهاست و حالها واستغراقها بحق؛ امیران و دوستان هر وقتی مرا نتوانند دیذن تا ایشان باحوالِ خوذ و امورِ خلق مشغول باشند؛ ما برویم و ایشان را ببینیم؛ پروانه تواضع می نموذ؛ ازناگاه مولانا بیرون آمذ؛ پروانه سرنهاذ و گفت: خدمتِ مولانا بهاء الدین تا غایت عذرها می خواست و چنین لطفها می‌فرموذ و من بنده از دیر آمدنِ خداوندگار این تصوّر می‌کردم که یعنی این حالت اشارتست بتو ای پروانه! انتظار داشتنِ مردمِ نیازمند چه تلخ است و چگونه زحمت است؟ و مرا از دیر آمدنِ شما این فایده روی نموذ؛ مولانا

٢١٦/٣ - ٢١٧ Z ٨٦ آ B ٨٠ آ K ١٥٢   T, I, 327 : H, I, 264_65

6 چون ساخته است KZ : چون ساخته B || 12 دوستان KZ : + و B || 15 چنین KZ : چیز B || 18 این KZ : — B

فرموذ که این تصوّر بغایت نیکست ، امّا قاعده آنست که بر درِ کسی چون سائلی بیایذ که اورا آواز وشکلِ بذش باشذ ، بزوذی براه می‌کنند تا آوازِ او را مکرّر نشنوند وروی اورا نبینند ؛ امّا اگر سائلی باشذ خوش‌آواز وخوب روی وخواهنده ، بتضرّع وزاری زوذ زوذ نانپاره‌اش ندهند ، بلکه گویند که صبرکن ، نان پخته شوذ تا بتواتر آوازِ اورا بشنوند ؛ اکنون دیر آمذنِ ما بهرِ آن بوذ که تضرّعِ شما وعشقِ شما ونیازِ شما با مردانِ حقّ خوش می‌آمذ ؛ خواستیم تا بیشتر شوذ ومقبول تر گردذ عند الله تعالی ودرین حالت پروانه سجده‌ها می‌کرد ومی شگفت ومی‌گفت : مقصودِ بنده بر درِ خداوندگار آمدن آنست که تا عالمیان بدانند که من نیز از جملهٔ بندگانِ این حضرتم واز چاکرانِ آستانه‌ام ؛ چون بیرون آمذ بشکرانهٔ آن رحمت ومرحمت مبلغِ ششهزار عددِ سلطانی یاران را بندگی کرد ؛ فرموذ که بخانهٔ چلبی حسام‌الدین بردند تا باصحاب قسمت کنند

(۲۱۸/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد نقل فرموذ که روزی والدم در بیانِ لذّتِ صدق واعتقادِ پاک معانی می‌فرموذ ؛ گفت : جملهٔ علومِ علمای جهان که در عالم کسب می‌کنند تا لبِ گورست ، دیگر پیشتر نمی‌گذرد

شعر (هزج)

چو مال این علم مانند مردریگت نه تومانی نه علمی که گزیدی

امّا اعتقاد آنست که از آن عالم آمذه است باز بذآن عالم بهم

T, I, 328 ; H, I, 266 ۲۱۸/۳ Z ۸٦ ب B ۸۰ ب K ۱۵۳

1 بغایت BZ : + خوبست و K || 2 او را K : — BZ || بذش KZ : + اورا K || بزودی KB : + اورا Z || 4 زود زود BK : + تا Z || 5 گویند که Z : بگویند KB

می روذ؛ درین میان مثالی وحکایتی فرموذ که مرا درجوانی یاری بوذ در دمشق که در درسِ هدایه شریکِ من بوذ؛ آخرالامر اورا در ملاطیه قاضی کرده بوذند؛ مگر بهادر نامی ملاطیه را بستذ وشهررا غارت کرده مالِ این قاضی را بردند؛ عاقبت فرموذ که اورا خصی کنند وخایهاش را بیرون آرند؛ قاضی گفت: ای امیرِ کبیر! اَیَّدَکَ اللّهُ بِروحٍ مِنْه هرچه اینجا حاصل کرده بوذم بردند ودر دستِ من هیچ نماند واین خایها را من از ولایتِ خوذ بهم آورده‌ام، چرا می بُرَند وچرا می بَرَند؟ امیررا خوش آمذ واورا کَمَاکَان عزیز داشته، دلداریها فرموذ ومنصبِ قضا را باز داذ؛ تا بدانی که آن مردی و مردُمیْ آدمی که می گویند اعتقادِ راستِ اوست که از ولایتِ قدیمِ اَلَستْ با هم آورده است و باز بعالمِ قدیم باهم خواهذ بردن؛ جهدی می بایذ کردن که در صحبتِ سُستان طریق مردی را بباذ داذه عنّین نشوند تا از ابکارِ جنّت محروم نمانند

شعر (رمل)

مردی آن مردیست نی ریش و ذکر ورنه بوذی شاهِ مردان کیرِ خر
هرکه نا مردی کند در راهِ دوست رهزنِ مردان شذ و نامرد اوست

(۲۱۹/۳) همچنان ولد فرموذ که پیوسته جدّم مولانای بزرگ عَظَّمَ اللّهُ ذِکْرَهُ با مریدان و اصحابِ خوذ وصیّت می‌کرد که فرزندم

۲۰۸/۳ ۸۷ ب B ۸۰ آ K ۱۵۳ T, I, 330 ; H, I, 267

1 درین BK : در Z || 2 که BZ : — K || 3 کرده KZ : کرد B || 5 ای KZ : — B || 7 خایها را ZB : خایها K || 8 عزیز BK : عزیزی Z || 9 می گویند KZ : + و B || 10 راست KZ : درست B || 11 خواهذ Z : خوذ K

17 همچنان ... ص ۱۶/۳۰۲ او بوذه : مؤلف یا راوی دزین روایت اشتباه کرده است، زیراکه وفات شمس‌الائمهٔ سرخسی در میان ۴۸۳–۵۰۰ ھ/۱۰۹۰–۱۱۰۶ است (ر.ك. به Brockelmann، G، ج ۱، ص ۴٦۰، S، ج ۱، ص ٦۳۸). بنابرین دختر او مادرِ مادرِ مولانا نتواند شد (ر.ك. به T، ج ۱، دیباجه ص LXXV).

مولانا جلال الدین را محترم و عزیز دارید و عزّتِ عظیم کنید که اصیل است و اصلِ بس بزرگ دارد و اصالتِ او ازلیست، همانا که ماذرِ ماذرش دخترِ شمس الائمّهٔ سرخسی است و او حسینی بوذ و همچنان شمس الائمّه چندین پاره کتبِ نفیس در هر فنّی تصنیف کرده بوذ که هیچ عالمی مثلِ آن در خواب ندیذه بوذ؛ بزرگانِ آن عصر مصلحت چنان دیذند که آن کتب را آشکارا نکنند تا بدستِ قتلهٔ انبیاء و دجاجلهٔ اولیاء نیفتذ و فتنهٔ واقع نشوذ؛ چنانک گفته اند

شعر (خفیف)

جاهلان منکرند علمی را که ز جهل و عمی ندانندش
گرچه ایمانِ محضِ آن باشذ چون ندانند کفر خوانندش

بعضی را نموذند و بعضی را در بغداذ در دار الخلافة نهاذه اند بمُهر و هنوز باقیست و گویند: ذکاوتِ وزیرکیٔ او بزرگ بغایتی بوذ که یک روز بر درِ جامع ملکِ شهر کاتبان نشانده است، تا نامِ جملهٔ خلق را و نامِ پذرشان را نبشته اند؛ بعد از آنک از نمازِ جمعه فارغ شذند شمس الائمّه از اوّل گرفته است مرتّب تا آخر نامِ همه را علی الانفراد فرو خوانده و آن مبنی بر ولایت و سیادتِ او بوذه

(۲۲۰/۳) همچنان حضرتِ ولد فرموذ که شبی اصحاب در بندگیٔ پذرم نشسته بوذند و حکایت ختنهٔ سورِ یکی می‌رفت؛ مولانا فرموذ که

۲۲۰/۳ Z ۸۷ آ B ۸۱ آ K ۱۵٤ T,I, 330 : H, I, 267

1 دارید KB : — Z || 4 در هرفنی KZ : در هر وقتی B || 9b عمی KZ : عار B || 10a محض KZ : مخلص B || 11 نهاذه‌اند KZ : نهادند B || 12 گویند BK : + کان Z || 13 نام KZ : تمام B || 14 KB و ~ نام Z || پذرشان را BK : پذرشان Z

بهاء الدینِ ما هفت ساله بوذه و برادرش علاء الدین هشت ساله بوذ که در قلعهٔ قره‌حصارِ دوله بدرالدین گوهرتاش دزدار ؛ ایشان را سنّت کرد؛ مولانای بزرگ فرموذ که ماذرشان حاضر نیست؛ بگریند و اورا خوش نیایذ؛ گفت : بانواعِ جواب بگویم؛ چون عروسی آغاز کردند تمامتِ امرا و نوّابِ سلطان علاء الدین حاضر بوذند ؛ جملهٔ قلعه را آراستند از جامهای نفیس و سلاحهای ثمین و پاذشاهِ اسلام درآن مجمع حاضر بوذ ؛ چنان عروسی کردند که در هیچ عهدی نبوذه است و چندانی بندگی نموذ که لا تسئل

(۲۲۱/۳) همچنان حضرتِ ولد فرموذ : چون سلطان جدّم را بقونیه دعوت کرد بعد از سالی خدمتِ امیر موسی باز حضرتِ جدّم را بلارنده دعوت کرده حضرتِ پذرم را داماذ کردند ومن آنجایگاه بوجوذ آمذم

(۲۲۲/۳) همچنان ولد فرموذ که روزی دو فقیهِ تُرکْ بزیارتِ پذرم آمذه بوذند واندکی عَدَس هدیه آورده واز حقارتِ آن شرمنده می شذند ؛ حکایتی فرموذ که روزی حقّ تعالی بمصطفی علیه السلام وحی فرستاذ که تا اصحابِ الباب برای من مال واسباب دهند ؛ اشارت کرد تا هر یکی بوسعِ طاقت و امکانِ استطاعتِ خوذ مال آوردند ؛ بعضی نیمهٔ مال آورد و بعضی ثلثِ مال و ابوبکرِ ما جملهٔ مالِ خوذ آورده ؛ تا مالهای بی حدّ حاصل شذ ، بعضی اشتر ، بعضی زر ،

۲۲۱/۳ ـ ۲۲۲ Z ۸۷آب ـ B ۸۱ بآ ـ K ۱۵۶ـ۱۵۷ T, I, 332 ; H, I, 268

3 بگریند KZ : بگویند H || 9 حضرت ولد فرموذ BZ : — K || 10 حضرت BK : بحضرت Z || 11 کرده BZ : کرد K || 13 همچنان BK : وگویند Z || 18 آورد BZ : — K

بعضی آلاتِ حرب ؛ مگر صحابیٔ بوذ درویش که هیچ چیزی نداشت غیر از سه دانه خرما ویکتا نانِ جوین واو پیر و عیالمند بوذ وآن مقدار قوتِ عیالِ او بوذ ؛ بر خاست وآن مُحقَّر را بنزدِ پیغامبر آورد وشرمنده بنشست ؛ اصحاب را خنده گرفته بخفیه می‌خندیذند ؛ مصطفی دریافت که او را می‌خندند ؛ فرموذ که از عالمِ غیب بشما اسرار بگویم ؟ جملهٔ صحابه ثنا کردند که بلی یا رسولَ الله ؛ فرموذ که حق تعالی پردها را برداشت ودیذم که جملهٔ مالهای شما را بیکْ طرفِ ترازو نهاذند وآن سه دانه خرما ونانِ جوینِ اورا بیکْ طرفِ دیگر وآن مُحَقَّر برهمه زیاده آمذ ؛ همگان سر نهاذند وسِیْر سرّ مصطفی را تحسینها داذند واز سببِ این سرّ باز پرسیذند ؛ فرموذ که برای آنکْ آن درویش از سرِ چیزی برخاست که غیرِ آن چیزی نداشت که اَلسَّخِیُّ بِمَا مَلَکَ و باقی اصحاب را هم بقیّهٔ مال مانده است وفرموذ که القَلِیلُ عِنْدَ الجَلِیلِ کَثِیرٌ ؛ چه یکْ دانهٔ حقیر را بزمین دفن می‌کنند ، وبخذای سپارند حق تعالی آن یکْ دانه را درختی میکند که چندین دانهای میوه می‌دهذ بی‌حدّ ؛ برای آنکْ آنرا بخذا سپردند ؛ پس داذنی را بدرویش و بندهٔ حق را بایذ داذن ، که بخذا سپردن آنست که الصَّدَقَةُ تَقَعُ فِي يَدِ الرَّحْمٰنِ قَبْلَ أنْ تَقَعَ فِي يَدِ الفَقِيرِ ، اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ (۹/۶۱) ؛ همانا که فقرای مهاجر وانصار شاذیها کردند وخوشیها نموذند ؛ ازین شاذی هردو فقیه بنده ومرید شذند

1 آلات BZ : آلت K || بوذ KZ : + و B || که KZ : — B || چیزی KZ : چیز B || 10 سرّ KB : — Z || که KB : - Z || 16 حق را BK : حق Z

(۲۲۳/۳) الحکایه : همچنان حضرتِ ولد فرموذ که در اجلاسِ مدرسهٔ اتابکیّه تمامتِ علمای کبار و مشایخِ اخیار و امرای دین‌دار حاضر بوذند و ارسلاندغمش اتابک میان بسته بندگی می کرد و مدرّس خدمتِ مولانا شمس‌الدینِ ماردینی بوذ ، در مسندِ تدریس نشسته ، همانا که بطرفِ راستِ او قاضی سراج‌الدین و بطرفِ چپ شیخ صدرالدین بوذ و باقی اکابر بر نشسته بوذند ؛ آخر الامر حضرتِ پذرم رسیذ ؛ تنها چون در آمذ سلام داذ ودرمیانِ کنارِ صفّه که جای نقیبت است بنشست ، تا حدّی که دامنِ مبارکش زیرِ صفّه آویخته بوذ ؛ فی الحال پروانه وصاحب و نایب و مجدالدینِ آتابک بر خاستند و در جنبِ مولانا آمذند ؛ همانا که حضرتِ پذرم سر در پیش انداخته بکس نپرداخت ؛ قاضی سراج‌الدین بیامذ و دستِ مولانا را بوسیذه بستذ وبالای خوذ بنشاند بلابهای تمام و شمس‌الدینِ ماردینی عذر میخواست که این همه جمعیّت برای بندهٔ شماست که مرید و بنده است ؛ همانا که جمعیّتِ خذاوندگار بالای ملکوت است ، تا نمازِ پیشین مولانا در معرفت و گرمی بوذ ، چنانک امراء وعلماء جامها چاک کردند ؛ بعد ازآن سماع شذ تاشبهنگام

(۲۲٤/۳) همچنان حضرتِ ولد نقل فرموذ که خدمتِ شیخ صدرالدین را اوّل در حقّ مولانا انکارِ عظیم بوذ ؛ شبی در خواب دیذ که پای مبارکِ مولانا را مُغَمِّزی می‌کرد ؛ بیذار شذ استغفار کرده دوم بار بازهمچنان

۲۲۳/۳-۲۲٤ Z ۸۷ B آ ۸۱ آ K ۱۵۷ T, I, 334 ; H, I, 270

1 الحکایه BK : منقولست که Z || همچنان KZ : — B || 4 که BZ : — K || 5 راست BK : — Z || 6 حضرت BK : + مولانا Z || 7 جای نقیبت BK : جایست Z || 16 همچنان BK : منقولست که Z || 18 مغمزی BZ : مغامزی K || دوم KB ~ باز Z

دیذ تا سه بار استغفار می‌کرد ؛ آخرین بار بیذار شذ؛ فرموذ که چراغ ور کنند ؛ غلام را فرموذ که برو از کتابخانه فلان کتاب را بیاور ؛ چون غلام از علوی قصدِ زیر آمذن کرد ، دیذ که مولانا درمیانِ نردبان نشسته است ، پیشِ شیخ آمذه خبر کرد ؛ شیخ بیامذ دیذ که مولانا نشسته است ؛ چون شیخ را دیذ برخاست ویگدیگر را در کنار گرفته فرموذ که ملول مشو و استغفار مکن ، چنین باشذ گاه شما پای ما را مُغَمَّزی کنیذ ، گاهی ما ازآنِ شما را ؛ گاهی شما خدمتِ ما کنیذ ، گاهی ما خدمتِ شما کنیم ؛ درمیانِ ما یگانگیست ، بیگانگی نیست ، همان لحظه باز غایب شذ ؛ شیخ متعجّب مانده روزِ فردا بخلوتِ قاضی سراج‌الدین رفته قضیّه را علی التمام باز گفت ؛ همچنان مصحوبِ قاضی سراج‌الدین بتمهیدِ عذرِ مولانا آمذه حضرتش از حدّ بیرون دلداریها فرموذه چون بیرون آمذند شیخ فرموذ که این مرد مؤیَّد مِنْ عِنْدَ الله است و از جملهٔ مستورانِ قبابِ حضرتِ عزّت است ؛ همانا که در کیفیّتِ افعال واقوال و احوالِ او عقولِ عقلاء خیره میشوذ ؛ او را بعد الیوم بنظرِ دیگر بایذ دیذن وحرمت و عزّتِ او بشیوهٔ دیگر بایذ کردن ؛ چنانک فرموذ

شعر (هزج)

بالایم اگر چه می نمایم پستی   هشیار درآن دمم که آیذ مستی
درمابه ازین‌نظرکن‌ای دوست ازانک   مارا نتوان دیذ چنین سر دستی

4 نشسته است KZ : نشسته B || 5 یگدیگر را BZ : یکدیگر K || 7 ازان شما را BK : از آن شما Z || 8 یگانگیست BZ : بیگانگیست K || 12 فرموذه BZ : نموذه K || 14 عزت است B : عزت KZ || 15 عزت او Z : خدمت او K خدمت او را B || 18b آیذ Z : می آیذ KB

قاضی سراج‌الدین فرموذ که الحق آنچنانست که شیخ می‌فرمایذ؛ بعد ازآن چندانک رفتند درحضور و غیبت در اعتقادِ او افزوذند و تا مُردن از جملهٔ محبّانِ مخلص بوذند

(٢٢٥/٣) همچنان حضرتِ ولد فرموذ که روزی ملک الحُفّاظ اسحق حافظ نزدِ مولانا آمده بوذ؛ تکلّفِ عظیم فرموده قیام نموذ، گفت: تا بالا نشینند، چنانک مصحف‌را عزیز می دارند و بالای رحل وکرسی می‌نهند بایذ که حافظان را نیز عزیز دارند و بالا نشانند که ایشان حاملِ کلام الله اند وهمچنان در هر دلی که نورِ قرآن باشذ نشایذ که روی دوزخ بینذ؛ زیرا کاغذ پارهٔ که درو قرآن نبشته اند آنرا بآتش نمی اندازند وحرمت می کنند و می گویند که درو قرآن نبشته است؛ اکنون دلی را که درو چندین قرآن باشذ چون بدوزخ اندازند؟ همانا که تمامتِ حافظانِ شهر بشکرانهٔ این مژده مرید و بنده شذند

(٢٢٦/٤) همچنان حضرتِ ولد فرموذ که روزی پذرم گفت که بهاء الدین بمن نیک نیک نظرکن که چون دانهٔ من درخت شوذ مرا توانی دیذن و دریافتن؛ معنیٔ مارا نیک نیک دریاب وبسیار بسیار بخای تا ازو لذّت گیری ومحظوظ شوی؛ بدانک جسم انبیاء واولیاء و محبّانِ ایشان تلف نمی شوذ، چنانک هر دانهٔ وتخمی که در زمین اندازند اگرچه درصورت می میرذ ونا پدیذ می‌گردذ، امّا بعد از روزی چند زنده می‌شوذ و درخت می‌گردد؛ جسمِ انبیاء و اولیاء نیز همچنانست

٢٢٥/٣-٢٢٦ Z ٨٨ ب B ٨٢ K ١٥٩   T, I, 336 ; H, I, 272

4 حضرت KZ : — B || که BZ : — K || 9 درو BK : دران Z

(۲۲۷/۳) همچنان حضرتِ ولد فرموذ که یکی از اصحابِ دیوان آمذه بوذ که ازآن کار استغفار کنند و بمُهمّی دیگر مشغول شوذ؛ حضرتِ پذرم فرموذ که در زمانِ هارون الرشید شحنهٔ بوذ که هر روز خضر عَلَیْهِ السلام بزیارتِ او آمذی؛ از ناگاه تایب گشته تقاعد نموذ؛ دیگر خضر بصحبتِ او نیامذ وبکلّی منقطع شذ؛ شحنهٔ مسکین درقلق افتاذه مضطرب شذ؛ آن شب زاریها کرده درخوابش نموذند که درجهٔ تو درآن کار بوذ؛ صباحی برخاست وپیشِ خلیفه رفته طالبِ منصبِ خوذ شذ؛ پرسیذ که حال چونست؟ آنچ واقع بوذ باز گفت؛ خلیفه همان شحنگی را بوی مقرّر داشته؛ دیذ که همچنان خضر بزیارتِ او آمذ؛ شحنه از سرِّ حالِ خوذ باز پرسیذ؛ خضر گفت که رفعِ درجاتِ تو درین است که در دیوان بنشینی و رعایتِ مساکین و ضُعَفَا کنی و مظلومان را از چنگِ ظالمان برهانی وآنرا بهتر از هزاران خلوت وچله دانی و بر موجَبِ مَنْ بُورِكَ فِي شيْءٍ فَلْيَلْزَمه درآن شغلِ خطیرِ با خطر ملازم باشی؛ همانا که آن مرد منصبِ خوذرا باز قبول کرده مباشرت نموذ وعنایتِ شیخ را رعایت فرموذ

(۲۲۸/۳) همچنان فرموذ که روزی مولانا شمس الدینِ تبریزی شرحِ والدم می‌کرد؛ فرموذ که سرِّ مولانا همچون سرِّ اسلام پوشیذه است، چون اسلام غریب آمذه است، سرِّ اورا ببین که چون باشذ که

T, I, 337 ؛ H, I, 272 ۲۲۷/۳ - ۲۲۸ Z ۸۹ آ B ۸۲ ب K ۱۶۰

2 بوذ KZ : بوذند B || مشغول KZ : مشغولی B || 4 از ناگاه BZ : ناگاه K || 8 خلیفه KZ : ــ B || 12 آن را KZ : او زا B || 17 همچنان BK : وگویند Z

الاِسلامُ بَدَأَ غَرِیبًا وسَیَعُودُ غَرِیبًا فَطُوبَی لِلْغُرَبَاءِ . فرموذ که روزی مولانا شمس الدینِ تبریزی با مولانا می گفت که مرا شیخی بوذ ابو بکر نام، در شهرِ تبریز و او سلّه‌بافی می کرد و من بسی ولایتها که ازو یافتم ، امّا در من چیزی بوذ که شیخم نمی دیذ و هیچ کسی ندیذه بوذ ، آن چیزرا خذاوندگارم مولانا دیذ

(۲۲۹/۳) همچنان حضرتِ ولد فرموذ که سیّد با سنائی چنان عشق داشت که مولانا با شمس‌الدینِ تبریزی ؛ فرموذ که عادتِ پذرم پیش ازآنک بفقر رونهذ چنان بوذ که در مدرسه درس می‌گفت و در هر حجرهٔ دو سه طالبِ علم بوذندی ، هر بار می رفت زیرِ نمدِ هر یکی بیست عدد ، امّا سی عدد و امّا ده عدد لایقِ هر یکی می نهاذ ؛ چون فقیهان در می آمذند و نمذ را برمی داشتند تا گَرد افشانی کنند درمها ریخته می شذ ؛ حیران می ماندند و تعطّف و تلطّفِ اورا سر می نهاذند ؛ فرموذ که حضرتِ پذرم از اوّلِ حال تا آخرِ عمر عُمَروار هر چه کرد برای خذاکرد نه برای خلق وریا ؛ فرموذ که روزی در تربهٔ مقدّس یوسفِ حافظِ قونوی قرآن خواند ، یاران نعره‌ها می زذند واز آوازِ او خوش می شذند ؛ پذرم فرموذ که شیخی وعظ می‌گفت ، مردمان در راه از مریدانِ او یکی را دیذند ، گفتند : آخر شیخِ تو در مسجد وعظ می‌گویذ تو چرا آنجا نبوذی ؟ چون مرید این سخن بشنیذ فریاذ کرد ونعره‌ها زذ ؛ گفتند : وعظ را ناشنیذه چه نعره‌ها می زنی وفریاذ میکنی ؟ مرید گفت : من دانم که هرچه شیخِ من

۲۲۹/۳ Z ۸۹ آ B ۸۳ آ K ۱۶۰ ـ ۱۶۱ T,I, 338 ؛H,I, 273

6 همچنان Z : — BK || حضرت BK : — Z || 7 باشمس‌الدین BK : شمس‌الدین Z || 18 این KZ : آن B

بگویذ همه خوب باشذ وصواب باشذ ؛ اکنون اگرچه مردمان معنیٔ قرآن را نمی دانند ، امّا این قدر می دانندکه قرآن از حق آمذه است همه نیکوست ؛ برآن عشق نعره‌ها می زنند وغرقِ ثوابِ بی حساب می‌شوند که القَارِئُ والمُسْتَمِعُ فِی الأَجْرِ سَوَاءٌ

(۳/۲۳۰) الحکایه : همچنان حضرتِ ولد فرموذکه روزی فخرالدینِ سیواسی‌که جامعِ کتبِ اسرار بوذ ، ازسیواس رسیذه بوذ؛ همان روز پروانه وامراء بزیارتِ پذرم آمذه بوذند ؛ از ناگاه فخرالدین در آمذ؛ حضرتِ مولانا اکرام کرده پرسیذ که دوش بکجا منزل بوذی ؟ جواب داذ که درخانِ پروانه ؛ فرموذ که یعنی امیر پروانه را درین راه خان هست؟ گفت: بلی ؛ امّا درزمانِ او امن وآمان بغایتیست که کاروان در هر مقامی وصحرائی‌که می‌رسند؛ منزل می‌کنند ؛ بی اندیشهٔ وخوف ؛ پروانه را خوش آمذه بعد ازآن والدم فرموذ که درزمانِ بنی اسرائیل اشتری بوذه است‌که در گردنِ او هیکلی بسته بوذند ؛ هر که او را می‌دیذ ، عزّت می‌کرد و از باغ میوها می‌داذند؛ روزی یکی آن هیکل را از گردنِ شتر بریذ ؛ بعد ازآن اشتر را بسُخره گرفته بار کردند ؛ اکنون ای امیرِ کبیرِ فقیر نهاذ ! بدانک آن هیکل مائیم برگردنِ اشترِ عالم بسته ؛ چون ازینِ عالمِ غدّارِ غرّار بعالمِ ابرارِ دار القرار سفر کنیم، آنگاه احوالها معلوم شوذ که چونست؛ پروانه بگریست وگفت: آن روز مباذا که بعد از خذاوندگار بمانیم ؛ فرموذ که

۳/۲۳۰ Z ۸۹ ب B ۸۳ آ ـ ب K ۱۶۱ـ۱۶۲ T,I, 339 ; H, I, 274

5 الحکایه BK : وگویند Z || 6 که KZ : — B || 9 راه KZ : ره B

نی نی شما اندک زمانی خواهیذ ماندن ، الاّ آسایش و آرایش نخواهذ بوذند ؛ همچنان شـــذ که فرموده بوذ و چون حضرتِ مولانا نقل می‌کرد یارانِ قدیم را گفت که بعد از من شما را آسایش نخواهذ بوذن ، الاّ فرزندانِ شما در عالم بیآسایند

(۳۳۱/۳) و گویند که روزی بعضی مریدان گفتند که ما بیچارگانیم ، گناهکارانیم ، نمی توانیم بخدمتِ مولانا آمذن ؛ فرموذ که شما را بایذ آمذن که محتاجیذ و گناهگار ؛ فرموذ که هر که معانیٔ مثنوی‌را بشنوذ و بذآن کار نکنذ سَمِعْنَا وعَصَيْنَا (۹۳/۲ ؛ ٤۸/٤) ست سَمِعْنَا وَ اَطَعْنَا (۲۸۵/۲ ؛ ٤۹/٤ ؛ ۱۰/۵) نیست ؛ فرموذ که شی پذرم بنماز مشغول بوذ ؛ در پهلوش نشسته بوذم ؛ پذرم در حالتِ قیام الله الله می‌فرموذ ؛ بعد از زمانی دیذم که دهانِ مبارکش باز مانده بوذ ولب نمی‌جنبیذ ، امّا از اندرونِ سینه‌اش آوازِ الله الله می‌آمذ ؛ ولد فرموذ که روزی بحضرتِ والدم گفتم که یاران می گویند که وقتی که ما مولانا را نمی بینیم اصلا خوش نمی شویم و خوشیٔ ما می روذ ؛ فرموذ که هر که بی‌من خوش نمی‌شوذ آنست که مرا نشناخته است ، مرا آن وقت شناخته باشند که بی من خوش باشند از من ، یعنی با معنیٔ من آشنا باشند ، فرموذ که بهاء الدین ، هر وقتی که خوذ را ببینی که خوشیٔ داری وحالتِ خوش بذان که آن خوشی منم در تو ؛ چنانک گفت

۳۳۱/۳ Z ۹۰ آ B ۸۳ ب ـ ۸٤ آ K ۱٦۳ T, 1, 341 : H, I, 276

1 آرایش KB : آرام Z || 3 که K : — Z || 5 گویند Z : فرموذ KB || 7 که KZ : — B || 13 فرموذ KB : — Z || 17 باشند KZ : شوند B

شعر (رمل)

لیکْ ما را چو بجوئی سوی شاذیها جو
که مقیمانِ خوشِ آباذِ جهانِ شاذیم

(۲۳۲/۳) همچنان منقولست که روزی شیخِ گرامی اوحدالدین خوئی رَحِمَهُ اللهُ ازحضرتِ مولانا پرسیذ که کافرکیست ؟ فرموذ که تو مؤمن را بنما تا کافر معلوم شوذ ؛ شیخ اوحد گفت : مؤمن شمائید ؛ خذاوندگار فرموذ : پس هرکه ضدِّ ماست کافر اوست

شعر (رمل)

کیست کافر بی‌خبر ز ایمانِ شیخ کیست مرده بی خبر ازجانِ شیخ

(۲۳۳/۳) همچنان منقولست از خدمتِ شیخ عزّالدین کوسه که از جملهٔ واصلانِ حق بوذ که روزی حضرتِ مولانا فرموذه است که مرغی که از زمین بالا پرذ اگرچه بآسمان نرسذ امّا این قدر باشذ که ازدامِ زمین دورتر باشذ و برهذ ؛ همچنان اگر یکی درویش شوذ اگرچه بکمال نرسذ این قدر باشذ که از زمرهٔ خلق واهلِ بازار ممتاز شوذ واز زحمات دنیاء برهذ وسبکبار گردذ که نَجا اَلْمُخَفِّفُونَ وَهَلَكَ اَلْمُثَقَّلُونَ

(۲۳٤/۳) همچنان روزی از حضرتِ مولانا یکی سؤال کرد که فلانی کارِ ناپسندیده می‌کند ، حالِ او چون باشذ ؟ فرموذ که غم نیست ، زیرا مرغی‌را مانذ که پرِّ او رُسته است ، هرجاکه خواهذ

۲۳۲/۳ ـ ۲۳٤ Z ۹۰ آ B ۸٤ آ K ۱۶۳ ـ ۱۶٤ T, I, 342 ; H, I, 276

6 اوحد ZK : + الدین Zh || 9 b کیست KZ : کفت B 17 که KB : — Z

9 کیست ... جان شیخ : MN ، ج ۲ ، ص ٤۳٤ / ۳۳۲۵ ; MA ، ۹/۱۷۹

بپرذ ؛ امّا آن مرغ را غم است که پَرَش تمام نا شذه باشذ، چو از لانهٔ خوذ بپرذ طعمهٔ گرُبه باشذ

(۲۳۵/۳) همچنان از حضرتِ ولد منقولست که حضرتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی در مجمعی فرموذ که اگر تو یارِ وفادار نیافتی من یافتم حضرتِ مولانا را مَدَّ اللهُ ظِلَّهُ وروی مبارکْ بمولانا کرده فرموذ که یگانهٔ در عالم آمذی واز میانِ جملهٔ عالم گوی از میدان بیرون بردی وعالمیان را مستِ عشقِ خوذ گردانیذی

(۲۳۶/۳) همچنان فرموذ که مگر عزیزی درمیانِ جماعتی مدحِ حضرتِ مولانا می‌کرد که مولانا بغایت فرّی دارذ ونوری و مهابتی ودر حقِّ مولانا شمس الدین انکار می‌کرد ؛ مولانا شمس الدین جواب فرموذ که آنچ او معتقد شوذ واقتدا کنذ ومتابعت کنذ بباطل این چگونه فرّی باشذ و نوری؟ بلکْ اقتدا برحق کنذ نه بباطل ، باز می‌گوئی که می بایذ پنجاه ولیِّ مُفَرِّد دررکابِ مولانا روذ ؛ آخر بنابینائی چگونه اقتدا کنند؟ باز می گوئی که اولیا را لشانها می باشذ ؛ تو کَیْ اولیا را تا نشان بدانی ؟ آدمی چون عاجز شود ، یا از آن عجز روشنائی پیذا شوذ یا تاریکی؛ زیرا ابلیس از عجز تاریکْ شذ وملائکه از عجز روشن شذند، معجزه همین کنذ ، آیاتِ حق همچنین باشذ وچون عاجز می شوند بسجود در می آیند

۲۳۵/۳ ـ ۲۳۶ Z ۹۰ آ B ۸٤ آ K ۱٦۳ T, I, 342 _ 343 ؛ H, I, 277

1 غم است KB : غمیست Z || باشذ BK ~ ونوری Z || 14 می باشذ BK : باشذ Z

10 مفرد : بتشدید الراء المکسورة من التفرید فی بعض کتب اللغة فی الحدیث طوبی للمفردین فرد الرجل اذا تفقه و اعتزل عن الناس و خلا بمراعاة الامر والنهی و قیل هم الذین هلکوا لذاتهم و بقوا فهم یذکرون الله وقیل هم المتخلفون من الناس بذکر الله (کتاب کشاف اصطلاحات الفنون ، ج ۲ ، ص ۱۱۰۷ ؛ النهایه ، ج ۳ ، ص ۲۰٦)

(٢٣٧/٣) همچنان مگر در بندگیٔ مولانا یاری چند گفته باشند **که** حضرتِ مولانا از دنیا فارغ است ؛ امّا مولانا شمس‌الدینِ تبریزی فارغ نیست از دنیا ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که این ازآنست که شما مولانا شمس‌الدین را دوست نمی داریذ که اگر دوست داریذ شما را طمع ننمایذ ومکروه ننمایذ

شعر (طویل)

وَعَیْنُ الرِضَا عَنْ کُلِّ عَیْبٍ کَلِیلَةٌ
سِوی أَنَّ عَیْنَ السُخْطِ تُبْدِی المَساوِیا

حُبُّکَ الشیءَ یُعْمِی ویُصِمُّ یَعْنِی عَنْ عُیُوبِ المَحْبُوبِ ؛ همین که عیب دیذن گرفت بدانك محبّت کم شذ : نمی بینی که ماذرِ مشفق از احداثِ فرزندِ محبوبِ خوذ هیچ نمی رنجذ و نمی گریزذ و بجان و دل مشتریٔ اوست ؛ بلکه آن دگر از خرِ لنگِ خوذ ننگ نمی‌دارذ اگرچه لکذ زنذ وکراهت کنذ

(٢٣٨/٣) همچنان حضرتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی فرموذ که امروز غوّاسِ دریای معنی مولاناست و بازرگان من شمس الدین تبریزی خَلَّدَ اللهُ بَرَکَتَهُمَا و گوهر میانِ ماست ؛ من حدیثِ گوهر می‌گویم تو ازسرِ پولی بر نمی خیزی ؛ طریقِ خذا اینست ، البتّه گذر باقسراست و البتّه گذشتن است بر پُلِ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ (٨٩/٩) ؛ اوّل ایثارِ مال است ، بعد ازآن کارها بسیار

٢٣٨-٢٣٧/٣ Z ٩٠ ب B ٨٤ ب K ١٦٥ T I, 344-45 ; H, I, 278

4 که KZ : — B || 14 همچنان KB : الحکایه Z || 17 البته BK : — Z

9 حبك .. يصم : ر. ك. به فرائد اللآل ، ج ١ ، ص ١٦٢

است؛ الا اوّل متمرّ براقسراست، یعنی اوّل دریافتنِ مردِ خداست؛ آنگاه حصولِ وصولِ خداست

(۲۳۹/۳) الحکایه : همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که درآن ایام که حضرتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی أعلَی اللهُ کلمتَهُ تشریف داده بوذ درمیانِ اکابرِ شهرِ قونیه غلغلهٔ عظیم درافتاذ که عجبا خدمت شمس الدینِ تبریزی ولیست یا نیست؟ و هریکی چیزی میگفتند و آرزوی صحبتِ او میکردند تا مگر در یابندش و او پیوسته از مجامع و محافل وغلبهٔ خلقان گریزان می بوذ و اوقات که در مجمعها یافت می شذ درمیانِ سخنانِ او سخن می گفتند. همچنان روزی مولانا شمس‌الدین می فرموذ که آنک درمیانِ سخنِ ما سخن در آرذ همچون شرفِ لَهاوَری آن در آبِ تیره فرو رفتن است؛ چنانک بخواب دیذ که بآبِ تیرهٔ بزرگ فرو می رفت ودو انگشت بزینهار می جنبانیذ که ای مولانا شمس‌الدین! دستم گیر! دستم گیر! آتش پند نشذ؛ باز بحضورِ من آغاز کرده فرقِ میان معجزهٔ انبیاء وکرامتِ اولیاء شرح می کرد که انبیاء هر وقت که خواهند معجزه بنمایند؛ گفتمش: حدیثِ اولیاء ازکجا و تو ازکجا؟ آغاز کرد که بعضی‌را فیضان مستمرّ وبعضی‌را نامستمرّ، بعضی‌را فیضان باختیار و بعضی‌را بی اختیار؛ گفتم: تصوّری کردهٔ ولی را حالِ اورا بخیالِ خوذ، چون رو بگردانیم از سخنِ او واز بهرِ مصلحت او گویذ که با من حسد دارذ وکین دارذ؛ من خوئی دارم که جهودان را دعا کنم؛ گویم

۲۳۹/۳ Z ۹۱ آ B ۸٤ ب ۸۵ آ

T, I, 345 ; H, , 279

3 الحکایه KB : وگوینذ Z || 4 که Z || 7 مکر B : — KZ || 10 KZ — : B || لهاوری KZ : + و B || در KZ : — B || 13 دستم‌گیر KB : — Z || کرده K : کرد Z

خذاش هدایت دهاذ آنرا که مرا دشنام می دهذ ؛ دعا می‌گویم که خذایا ! او را ازین دشنام داذن بهتر وخرشتر کاری بده تا عوضِ این تسبیحی گویذ وتهلیلی و مشغولِ عالمِ حق گردذ ؛ ایشان کجا افتاذند بمن که ولیست یا ولی نیست ؛ ترا چه که اگر ولی هستم یا نیستم ؛ چنانک گفتند جوحی‌را که این سو بنگر که خوانچها می‌برند ؛ گفت : مارا چه ؟ گفتند : بخانهٔ تو می برند ؛ گفت : اکنون شمارا چه ؟ ازین سبب از صحبتِ خلق پرهیز می‌کنم تا از سرِ تقلید در تشویشِ تسویس نباشند

(۲۴۰/۳) همچنان منقولست که یکی در حضورِ حضرتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی بحضرتِ مولانا گفت که من ترا دوست می دارم و دیگران را از بهرِ تو دوست می دارم و شعر مجنون را استشهاد می‌آورد

شعر (وافر)

أُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّى أُحِبُّ لِحُبِّهَا سُودَ ٱلكِلَابِ

مولانا جواب فرموذ که اگر این غیر مولانا شمس‌الدینِ تبریزی‌را می‌گوئی ، اگر مرا بهرِ او دوست می داری فاضل‌تر باشذ ومرا خوشتر آیذ ، ازآنک اورا از بهرِ من دوست داری وآنچ می گوئی‌که غیرمحبوب‌را بتبعیّتِ محبوب دوست دارند وآن هم وقتی روا باشذ که محبوب راضی باشذ بتبع داشتنِ آن غیر ؛آن شخص هیچ نگفت ، سری نهاذ وبرخاست

۲۴۰/۳ Z ۹۱ آ B ۸۵ آ K ۱۶۶ T, I, 347 ; H, I,

8 تسویس KZ : تشویش B || 11 می دارم B : دارم KZ || 15 مرا KZ : — B || 16 او را KZ : — B || آنچ KZ : اینچه B || 17 دارند KZ : دارید B .

(۲۴۱/۳) همچنان حضرتِ مولانا در مجمعی معرفت می فرموذ؛ گفت: حضرتِ رسولِ ما علیه السلام فرموذه است که اُسْتُرْ ذَهَابَكَ وذَهَبَكَ ومَذْهَبَكَ؛ در حدیثِ دیگر کفته مَنْ کَتَمَ سِرَّهُ مَلَكَ أَمْرَهُ وآن سُنّت خوبست و چنانست و برجاست؛ آری بندهٔ باشذ، چرا پنهان گویم، مولانا شمس الدینِ تبریزی را اَعْلَى اللهُ ذِکْرَهُ مُسلّم باشذ که مَنْ اَظْهَرَ سِرَّهُ مَلَكَ أَمْرَهُ، الا آن بنده کو؟

(۲۴۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا شمس الدین در حضورِ اصحابِ حضور فرموذ که امشب خواب دیذم که با مولانا می گفتم: کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۸۸/۲۸) باقی دیذارِ دوستان است وآن دوست توئی

شعر (هزج)

یا دیذنِ دوست یا خیالش باقی همه چیزها خیالست

اهلِ دنیا اند واهلِ آخرت واهلِ حق؛ شبلی اهل آخرتست و حضرت مولانا اهلِ حق وآنچ مراست از حضرتِ مولانا مرا و سه کسِ دیگر را بس است؛ همانا که مقرّبانِ حضرت از سرِ نیاز از سرِّ آن سه کس باز پرسیذند؛ فرموذ که شیخ صلاح الدین وشیخ حسام الدین و مولانا بهاء الدینِ من رِضْوانُ اللهِ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ ومن تَابَعَهُمْ اِلَى يَوْمِ الدِّينِ، آمین! بِحَقِّ نَبِيِّهِ الأَمِينِ

۲۴۱/۳-۲۴۲ Z ۹۱ ب B ۸۵ ب K ۱۶۷ T, I, 347 - 48 ; H, I, 280

1 همچنان BK : — Z || حضرت BZ : — K || 2 ما ZB : — K || 3 ذهبك BZ ~ مذهبك K || 6 که BZ : + کوید B || 17 پرسیذند KZ : + که B

(٢٤٣/٣) الحکایه : همچنان شیخ نورالدین پدرِ کمالِ خُرساف رَحِمَهُ اللهُ که از معتبرانِ اعیان بوذ، روایت چنان کرد که در اوّلِ حال مریدِ شیخ صدرالدین شذه بوذم و ذکر شنیذه وبخدمتِ او بزرگ تردّد می‌نموذم وسنّتِ شیخ چنان بوذ که بعد از نمازِ جمعه تمامتِ علماء وفقرا واُمرا بر موجَبِ فَانْتَشِرُوا فِی ٱلْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ ٱللهِ (١٠/٦٢) در زاویه جمع آمذندی وخدمتِ شیخ مسئله واِمْلا نکتهٔ می‌گفت. تا درکشفِ آن بحثها می‌کردند وغلبهٔ عظیم می‌شذ وشیخ اصلا نمی‌گفت؛ عاقبت سخنی می‌فرموذ تا بحث منقطع می‌شذ وروزی درخدمتِ شیخ اکابرِ بسیار نشسته بوذند؛ از ناگاه از دور حضرتِ مولانا پیذا شذ؛ شیخ برخاست وبا جمیعِ اکابر استقبالِ مولانا کرده همانا که برکنارِ صفّه بنشست؛ شیخ بسیار تکلّف کرد که البتّه بر سرِ سجّاده نشینند. فرموذ که نشایذ، بخذا چه جواب گویم؛ شیخ گفت: تا در نیمهٔ سجّاده حضرتِ مولانا نشینند و در نیمهٔ دیگر بنده؛ گفت: نتوانم بحق جوابِ آن گفتن؛ شیخ گفت: سجّادهٔ که بجلوسِ خذاوندگار بکار نیایذ بما نیز نمی‌بایذ، سجاده را نوردیذ وبینداخت؛ بعد ازآن هرگز حضرتِ مولانا سخنی نفرموذ وصامت گشته چندانی بنشست که حاضرانِ مجلس حیران وسکران شذند وهمچنان شیخ را می‌دیذم که سر درپیش انداخته پیشانیش بزمین می‌سائیذ وغرقِ عَرَق گشته بوذ؛ از ناگاه مولانا الله بگفت وبرخاست همانا که وَفَّقَکُمُ ٱللهُ

T, I, 349 ; H, I, 281   ٢٤٣/٣ Z ٩١ ب B ٨٥ ب K ١٦٧

1 الحکایه KB : منقولست که Z ‖ 3 حال KB : حالی Z ‖ 13 تا در نیمه BZ : تا نیمه ‖ 15 نوردیذ BZ : نوردیده K ‖ 16 سخنی KZ : سخن B

گویان روان شذ و خدمتِ شیخ ازآن مستی سه شبانروزی بخوذ نیامذ وبکسی سخن نگفت و تمامتِ اکابر ازآن عظمت کالیوه گشته ارادت آوردند ومن بنده فی الحال ببندگیٔ خذاوندگار آمذه مرید شذم و برمزید گشتم والحمد لله علی نَعْمائه

(٢٤٤/٣) همچنان خدمتِ نورالدین والدِ خُرساف رَحِمَهُ اللهُ حکایت کرد که فرزندم کمال الدین را سنّت می‌کردم وختنه؛ سورِ عظیم بوذ وحضرتِ مولانا شانزده روز تمام در عروسیٔ ما بوذند وفوج فوج اکابر را سماع داذه؛ جماعتی می‌رفتند و جماعتی می‌آمذند؛ همانا که حضرتِ مولانا در مداومتِ سماع چنان مستغرق شذه بوذ که درآن شانزده روز هرگز طعامی نخورد و شربتِ آب نچشیذ و بخواب نرفت، بعد از روزِ شانزدهم طعامهای نفیس آورده فرموذ تا یاران برغبت بخورند که مرا اشتها صادق نیست وچون سُفره را سَفَرهٔ خدمت برداشتند، چلبی امیر عالم صاحب کرسی گشته کمال را بگرفت تا ختنه کردند؛ همان شب حضرتِ مولانا اشارت کرد که طعام بیاورند؛ همچنان چهار چهار کاسه می‌آوردند از هر نوعی وهمه را بجدّ تمام می‌خورد؛ قربِ پنجاه کاسه طعام را فرو خورد وباز بسماع شروع کرده یاران را حیرت در حیرت زیاده شذ؛ فرموذ که مردِ خذا مثالِ عصای موسی است که چندان اشتر بار سِحْرِ سَحَرَه را فرو برد واندرو شکمی پیذا نشذ وشکم بین نگشت ویا همچون نورِ چراغیست که

T, I, 350 ; H, I, 282 ١٦٨ K آ ٨٦ B آ ٩٢ Z ٢٤٤/٣

3 خذاوندکار ZB : مولانا K || 10 نخورد BZ : نخورده K || بچشیذ BZ : بچشیذه K

ظلمتِ خانها را ناچیز می‌گرداند وهمچنان در شکمِ مبارکشان از آن اَطْعِمه ذرّهٔ تفاوت نکرده بوذ وهمان بوذکه بوذ واین از جملهٔ کراماتِ عجیب است

شعر (رمل)

لقمه و نکته ست کامل را حلال   تو نهٔ کامل مخور می باش لال
هر که در وی لقمه شذ نورِ جلال   هرچه خواهذ تا خورذ او را حلال

(۲۴۵/۳) الحکایه : فخرِ جویندگان و نمکِ گویندگان شرف الدین عثمانِ گوینده که ندیمِ قدیم بوذ چنان روایت کرد که روزی در باغِ کرامانا خاتون که ولیّهٔ زمان بوذ، سه شبانروزی حضرتِ مولانا سماع کرد ودر تواجد مشغول بوذ؛ همانا که سه جوق گوینده از گفتن ونا خفتن عاجز ومسکین گشته بوذند، درمیانِ سماع بگوشِ زکی قوّال گفتم که سه شب است که بخانه نرفتیم، عجبا حالِ ایشان چون شذه باشذ؟ همانا که حضرتِ مولانا دست از زیرِ دامنِ مبارکْ بیرون کرده مشتیٔ سیمِ نوِ مضروب ومسکوکْ در دفَ ما چنان ریخت که رَقِّ دف دریذه بزمین ریخته شذ؛ جمع کرده شمردیم، هزار وهفت صذ درم بوذ سلطانی وما از آن قدرت بی قوّت گشته

۲۴۵/۳ Z ۹۲ ب B ۸۶ ب K ۱۶۹   T, I, 351 ؛ H, I, 158

2 همان KZ : همین B || 3 عجیب BZ : عجب K || 5a و Z : — KB || 7 الحکایه KB : وگویند Z || 10 بوذ ZB : شد K || 16 هزار وهفت BZ : هزار هفت K

5 لقمه . . . لال : MN، ج ۱، ص ۱۶۰۲۱/۱۰۰ ؛ MA، ص ۲۲/۴۳
6 هر که . . . حلال : MN، ج ۲، ص ۳۵۷۳/۴۴۸ ؛ MA، ص ۲۴/۱۸۴

حیران مانده بوذیم که علی الصباح حضرتِ مولانا در میانِ باغ روانه شذ و من بنده در پیِ خذاوندگار می رفتم تا ببینم که کجاها می روذ ، بر هر درختی که می‌رسیذ سلامی می‌کرد و همه درختان بسجده می‌رفتند و مرا ازسرّ وَٱلنَّجْمُ وَٱلشَّجَرُ يَسْجُدَانِ (٦/٥٥) حکمتی می‌فرموذ ، همانا که فریاذ برآوردم وشورها می کردم ؛ بآستینِ مبارکِ مرا اشارت کرد که مگو ! ازآن هیبت سه شبانروزی بی‌خوذ و بی‌زبان افتاذه بوذم ، مگر یاران مرا می‌طلبیذند ؛ اشارت کرده است که عثمانِ ما سکران گشته فلان جای خفته است ؛ بصذ هزار نیاز و ادب پیشِ خذاوندگار آمذه سر نهاذم و استغفار کردم وهرگز در همهٔ عمرِ خوذ بی‌نوا نگشتم و غمناک نشذم .

(۲٤٦/۳) همچنان خدمتِ خواجه شرف الدینِ سمرقندی که از بطانهٔ خانهٔ مولانای بزرگ بوذ و لالای فرزندانِ ایشان که دخترِ او ماذرِ حضرتِ سلطان ولد و مولانا علاء الدین است چنان روایت کرد که حضرتِ مولانا در سنِّ نُه سالگی سایرِ اکابرِ علما را و دانشمندانِ چُستِ نکته‌گوی را در بحث مُلْزَم می کرد و باز تلطّف نموذه خوذرا مُلْزَم می‌کرد و بلطفِ تمام سؤالها می‌کرد وجوابها می‌داذ و هرگز در اثنای کلام وبحث کسی را لا نُسَلِّمْ نمی گفت ؛ ایشان غلبه می کردند ولا نُسَلِّمْ می گفتند ومنعها می کردند ومن تشنیع می‌زذم که چرا لا نُسلّم نمی گوئی وتن می‌زنی ؟ گفت :

T, I, 352 ; H, I, 159 ۲٤٦/۳ Z ۹۲ ب B ۸٦ ب K ۱۷۰

2 می‌رفتم BK : رفتم Z || 7 یاران KZ ~ مرا B || 8 کشته BZ : + نکک K || 11 همچنان KB : وکویند Z || 12 ـ 13 که دختر ... علاءالدین‌است B : — KZ || 17 می‌داذ BZ : می کفت K || کلام او KZ : — B || 18 می کردند KZ : — B

چون او در سال از من بزرگترست ، بر روی او لاَ نُسلّم چون گویم ؟ بارها می‌دیدم که قاصر و مُلْزَم می‌شد تا بکلّی خراب نشوند و در رعایتِ اکابرِ دین مبالغه می فرموذ و همچنان اصحاب‌را دایم وصیّت می‌فرموذ که وقتی که از یاران بشما نقلِ مساوی کنند بایذ که هفتاذ بار تأویل کنی بخیر ونیکی ونیکٔ اندیشی وچون بکلّی از تفسیر وتأویلِ آن فرومانی تأویل کنی که سرِّ آن را او داند وفارغ شوی تا بی‌یار نمانی ومَنْ طَلَبَ اَخًا بِلاَ عَیْبٍ فَقَدْ بَقِیَ بِلاَ اَخٍ

شعر (رمل)

یار آئینه است جان‌را در حزن   بر رخِ آئینه ای جان دم مزن

(۲۴۷/۳) همچنان از اکابرِ یاران منقولست که روزی امیر قانعی که ملك الشعرای زمان بوذ از حضرتِ مولانا پرسیذ که سنائی مسلمان بوذ؟ فرموذ که مسلّم بوذ و نور بخشِ مسلمانی بوذ؛ قانعی سر نهاذ ورفت

(۲۴۸/۳) همچنان در معرفت فرموذ که وجودِ شیخِ کامل بر مثالِ حمّام است ؛ چنانك در وقتِ دخولِ حمّام تا ازجامها و غیره تجرید نشوی طهارتِ ظاهر حاصل نمی شوذ واز اَوْساخِ بدن تنقیه نمی یابی واز جنابت پاك نمی شوی ، همچنان تا پیشِ شیخِ راستین نیز از هستی و خوذ پرستی مجرّد نشوی بعیشِ مجدّد نرنی وبطهارتِ قیامت نرسی واز جنابتِ باطن که خیانت نفس است طاهر نگردی . واین آیت را

T, I, 354 ; H, I, 160   ۲۴۷/۳ - ۲۴۸ Z ۹۳ آ B ۸۷ آ K ۱۷۱

3 و BK : — Z ‖ 5 و نیکٔ BK : — Z ‖ چون B : — KZ ‖ 11 پرسید KZ : پرسیدند B ‖ 13 همچنان BK : وگویند Z ‖ 17 مجدّد BZK : + بعیش مجرد Zh

9 یار . . . مزن : MN ، ج ۲ ، ص ۲۴۸ /۳۱ ؛ MA ، ص ۱۰۵ /۲۸ .

تفسیر کرد لَقَدْ خَلَقْنا الْاِنسانَ فِی کَبَدٍ (٤/٩٠) ای فی ظُلْمَةٍ وجَهْلٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَیْهِم مِنْ نُورِهِ فَفَنَیَ عَنْ اوصافِ الانسانیة، فَخَرَجَ مِنَ الْکَبَدِ الی الراحة، فَلَا اقْتَحَمَ العَقَبَةَ (١١/٩٠) العَقَبَةُ نَفْسُهُ، فَکُّ رَقَبَةٍ (١٣/٩٠) اَنْ یُعْتِقَ نَفْسَهُ مِن رِقِّ الخلقِ وَمِنْ رُؤْیَةِ اَفْعالِ نَفْسِهِ ومِنْ رُؤْیَةِ اَنَّهُ فَکَّ والله اَعْلَم

(٢٤٩/٣) الحکایه: همچنان خدمتِ ملکه خاتون بنت مولانا رَوَّحَ اللهُ رُوحَهَا روزی از خساستِ حالِ شوهرِ خوذ خواجه شهاب‌الدینِ روغنِ قرامید شکایت کرد که درخانهٔ خوذ تنعّم ندارذ وبا وجودِ چندان اسباب واموال وکنیزکان وغلامان خوذرا عور وگرسنه می‌دارذ؛ فرموذ که نیکو نمی‌کنذ؛ همانا که سرش می‌خارذ، بعد ازآن فرموذ که اگر امساکِ مُمَسِّکان نبوذی اکساب واسبابِ دنیاوی کی جمع شذی؟ وحکایتی فرموذ که مگر خواجهٔ بوذ منعم وبخیل؛ روزی بمسجدِ جماعت رفته بوذ؛ از ناگاه بخاطرش افتاذ که مباذا چراغ بی‌سرپوش مانده باشذ؛ زوذ برخاست وبخانه دویذه کنیزکْ را بانگ کرد که در را مگشا، امّا سرِ چراغ را بپوشان تا باذ بزر را نخورذ؛ کنیزکْ گفت: در را چرا نگشایم؟ گفت: تا پاشنهٔ در خورده نشوذ؛ کنیزکْ گفت: با چندین تصرّف که می‌کنی از مسجد تا اینجا آمذن را چرا نمی‌بینی که کفشت پاره می‌شوذ؛ گفت: معذور دار، پا برهنه آمذم، اینکْ کفشها‌ام در بغل است؛ همانا که ملکه خاتون منبسط گشته خندهٔ زذ وفارغ شذ

٢٤٩/٣ Z ٩٣ آ B ٨٧ ب K ١٧٢ T, I, 355 ; H, I, 161

7 ملکه K : ملکْ Z ‖ 13 بوذ KZ : بودم B ‖ 15 باشذ K : بوذ Z ‖ 16 باذ ZK : + باد B ‖ 18 باچندین KZ : + که B ‖ 20 ملکه K : ملکْ Z

(۲۵۰/۳) همچنان شیخ محمودِ نجّار رَحِمَهُ اللهُ حکایت کرد که روزی درویشی وفات یافته بوذ؛ چون در گورش نهاذند حضرتِ مولانا هر دو پایِ مبارکِ خوذ را در گورِ او کرده ساعتی مراقب شذ؛ بعد از آن نعرهٔ بزذ و تبسّم کنان برخاست، اصحابِ محرم از آن حال سؤال کردند؛ فرموذ که منکر و نکیر آمذه بوذند تا او را برنجانند مرحمت نموذه ایشان را منع کردم که از آنِ ماست؛ از انک پیوسته همسایگانِ سلطان از شرِّ عوانان و ظالمان در امان باشند و سلیم گذرند؛ یکی را گفتند که از حضرتِ مولانا چه دیذی، که مریدِ او شذی؟ گفت: ازین بیشتر چه بینم که مرا با او اضافت می کنند و بنامِ او می خوانند و فلان الدینِ مولوی می گویند؛ بهتر ازین چه باشذ که نامِ من با نامِ او آمیخته شذ و جانِ من عاشقِ جانِ او گشته محبّتِ او را می‌ورزذ و از محبّانِ حضرتِ اوست و سرِّ مَنْ اَحَبَّ قَوْمًا فَهُوَ مِنهُمْ مرا حاصل شذه و آن از عنایتِ بی نهایت و جذبهٔ اوست و اِنَّ اَلْفَضْلَ بِیَدِ اللهِ یُؤْتِیهِ مَنْ یَشَاءُ (۷۳/۳) چنانک فرموذ

شعر (هزج)

ای عاشقِ بیچاره ببین تا زچه تیری   اندازهٔ معشوق بوَذ عزّتِ عاشق

(۲۵۱/۳) همچنان در نقل است که پیوسته حضرتِ مولانا اصحاب را وصیّت می فرموذ که در هر حالی که می باشم اگر جماعتی فتوی آرند وکسی را سؤالی باشذ منع مکنیذ و البتّه بمن عرضه داریذ تا مرسومِ

۳/۲۵۰ ـ ۲۵۱ Z ۹۳ ب ۹٤ آ B ۸۷ ب K ۱۷۳ T, I, 356-7 ; H, I, 162

12 مرا BK : — Z || 16 a بوذ BZ : شذ K || 17 همچنان BK : الحکایه Z || 18 می باشم Z : باشم BK

17 همچنان ... ص ۳/۳۳۰ حکمت است: ر.ک. به سپهسالار، ص ۹۷ ـ ۱۰۱

مدارس بر ما حلال باشذ و نمی خواهم که فتوی ازین خاندانِ تقوی منقطع شوذ و همچنان در وقتِ استغراق و سماع اصحابِ کرام دوات و قلم حاضر داشتندی تا همچنان مطالعه ناکرده مُطّلعِ حال شذی و جوابِ صواب ثبت فرموذی؛ اتّفاقا روزی در مسئلهٔ مشکلِ مُختَلَفٌ فیه جواب نبشت و آن فتوی را بدستِ شمس الدینِ ماردینی داذند؛ قبول نکرد و انکار نموذ و آن فتوی را بخدمتِ قاضی سراج الدین برده در بُطلانِ جوابِ فتوی طاماتی فرو نهاذند؛ مگر مولانا امام اختیار الدین درآن مجمع حاضر بوده، بحث کنان برخاست و بحضرتِ مولانا صورتِ ماجرارا عرضه داشت، حضرتِ مولانا تبسّمی فرموده گفت: برو بموالی سلامِ ما برسان و بگو: تحقیقِ مسئله ناکرده در حقّ درویشان طعنه زدن مصلحت نباشذ؛ فی الجمله خدمتِ مولانا شمس الدین را کتابیست در دو جلد، در شرحِ فتاوی که آنرا در شهرِ حلب خریده بوذ بمبلغِ چهل درم و مدتیست که بمطالعهٔ آن کتاب مشغول نشده است، از کتبخانه طلب کنند و در وسطِ کتاب در هشتمین سطر نظر کنند تا مشکل حل شوذ؛ درحال اختیار الدین رفته احوال را کما کان تقریر کرد؛ تمامتِ علما برسرِ پا خاسته عذرها خواستند؛ شمس الدین ماردینی گفت: بلی این که دو مجلّد کتاب را بمبلغِ چهل درم در حلب خریده بوذیم راست است و آنچ بمطالعهٔ آن مشغول نگشته ام هم واقع و این کراماتِ عظیم است، باقی را احتیاط بایذ کردن؛ قاضی سراج الدین فرموذ تا کتب را اینجا بیارند؛ فرزندِ مولانا شمس الدینِ ماردینی رفته آن کتب را بیاورد؛ بر مقتضای اشارتی که کرده بوذ ورق ورق شمرده درهمان

1 ازین KZ : ازان B || 9 در حقّ KZ : — B || 19 آن کتب را BZ : آن کتاب را K

صفحه بوذ که فرموده بوذ ؛ حلّ اشکال کرده حاضرانِ آن مجلس از نورِ ولایت و احاطتِ اسرارِ او تا غایت در شگفت ماندند و بر قوّتِ مکاشفه وحسنِ کرامات و ملاطفهٔ او انصافها داذند و عاجزوار مستغفر گشتند

(۲۵۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی نقل کرد که شبی حضرتِ رسول را علیه السلام بخواب دیذم در جائی نشسته بوذ ؛ چون پیش رفتم وبحضرتش سلام کردم ، روی مبارکْ را از من گردانید واز جائی دیگر رفتم ، همچنان کرد ؛ گریان گشته گفتم : یا رسول الله چندین سال بامیذِ عاطفت و عنایتِ حضرتِ تو رنجها بردم وتحصیلها کردم و در تحقیقِ اخبار وآثار اجتهاد نموذم ودر حلّ مشکلاتِ دینی سعیها کردم ؛ عجبا موجبِ حرمانِ این بیچاره از چیست وسببِ آن چه باشذ ؟ حضرتِ رسول علیه السلام فرموذ که آن همه راست است ، امّا اخوان مرا بنظرِ انکار می نگری واین کار مرا خوش نمی آیذ واین حرکت ورای همه کناهانست وجرمِ عظیم وجنایتِ شنیع

شعر (مضارع)

ای اولیای حق را از حق جذا شمرده
گر ظنِّ نیکْ داری در اولیا چه باشذ

علی الخصوص حضرتِ مولانا که فرزندِ جانِ منست ؛ فرموذ که چون از خواب بیذار شذم ، استغفار نموذه از آن حال توبه کردم وهنوز بشرف

T, I, 358 ؛ H, I, 164 ۲۵۲/۳ Z ۹۴ آ B ۸۸ آ K ۱۷۴

4 مولانا Z : — K || 5 بخواب BZ : در خواب K || 6 مبارکْ را KZ : مبارکْ B || 7 از جایی دیگر BZ : از جانبی دیگر K || 11 رسول KZ : رسول را B || 12 مرا BZ : مارا K || کار مرا BZ : کار ما را K

ارادتِ مولانا مشرّف نگشته بوذم که این نوع کراماتِ متتالی مشاهده می‌کردم ؛ عاقبة الامر مطاوعت نموده از مخلصانِ حضرتِ او شذم

(۲۵۳/۳) همچنان هم از خدمتِ مذکور منقولست که درمیانِ ائمّهٔ دین تقریر کرد که روزی در مدرسهٔ حضرتِ مولانا اجتماعی عظیم بوذ وتمامتِ امرا واکابر حاضر وسماعی گرم می رفت و مدرسهٔ ما نیز درآن حوالی بوذ واستماعِ آن حالها و ذوقها مرا شیفته گردانیذه ؛ بر خاستم و مختصر جامهٔ پوشیذه ازمیانِ ازدحامِ خلق بمدرسه درآمذم ودر گوشهٔ درپسِ مردم بتلاوة سورهٔ سجده مشغول گشتم ؛ همانا که چون بآیتِ سجده رسیذم ، حضرتِ مولانا درحال سجده کرد ؛ گفتم : شایذ که اتفاق باشذ ، سورهٔ دیگر خواندم الی‌آخر السجدات ؛ همچنان سجده‌ها می‌کرد ؛ یقینم شذ که نظرِ مبارکِ ایشان برلوحِ محفوظاست ولوحِ محفوظ باطنِ فاطنِ اوست واشارتِ مَا کَذَبَ ٱلْفُؤَادُ وَ مَا رَأَى (۱۱/۳۵) عبارت ازینست ؛ درین تفکّر وتحیّر بوذم که گریبانِ مرا گرفته کشان کشان پیش کشیذ ؛ فرموذ که این سجداتِ اهلِ عادات نیست ، بلکه سجداتِ اهلِ سعاداتست ؛ بعد ازین دانشمندی‌را بمان ، بینشمندی‌را پیش‌گیر وازین بیشتر امتحان کردنِ مردان حراماست ؛ ومن درآن حالت بیخوذ گشته چون بهوش آمذم جامها‌را چاک زده با خوذ گفتم : ای شمسک ! محجوب از انوارِ چنین آفتابِ معانی تا کی در پردهٔ حجاب خواهی بوذن ؟ چه بارها برهان وحجّت دیذهٔ مگر که نا دیذهٔ که

۲۵۳/۳ Z ۹٤ آ B ۸۸ ب K ۱۷۵ — T, I, 359 ; H, I, 164

1 که KZ : — B || 3 که KZ : B || 6 گردانیذه BK : گردانیذ Z || 9 شایذ BZ : نشایذ K || 18 آفتاب BZ : — K

دیدهٔ عالم را نا دیده می آوری؛ گریان گریان آهسته بیرون آمذم وبخانه رفتم و تمامتِ طلبه و غلبهٔ خوذ را بر گرفتم و شبهنگام بخانهٔ مولانا شذم؛ چون نزدیکِ مدرسه رسیذم، دیذم که شیخ محمّد خادم در را گشاذه استقبالِ ما کرد؛ گفتم: احوال چونست؟ گفت: حضرتِ مولانا فرموذ که جمعی آشنایان می آیند، در را بگشا واستقبال کن؛ چون در آمذم در پایماچان ایستاذه استغفار کردم، پیش رفته بصذ هزار لابه وشفاعتِ یاران کفِ پای مبارکِ مولانا را بوسیذم و بر روی خوذ مالیذم ومریدِ مخلص شذم؛ هماناکه فرجیٔ مبارکِ خوذ را در من پوشانیذه درحال فرجی وفرحی در جانِ من ساری شذه فرّخی یافتم واستغراقِ حضرتش بغایتی بوذ که اگر ناگهان کفشِ او در گل ماندی وامّا تنگ بوذی همانجای رها کردی وپای برهنه روانه شذی واگر جمعِ فقرا دریوزه کردندی فرجی از دوش ودستار از سر و پیراهن از تن وکفش از پا بذیشان داذی ورفتی

(٣/٢٥٤) همچنان در نقل است که خدمتِ صدرِ عالی قدر مولانا مجد الدینِ اتابک داماذِ معین الدین پروانه رَحِمَهُما اللّهُ روزی از حضرتِ مولانا التماس نموذ که در مدرسهٔ ایشان خلوتی بیرون آورذ؛ اجازت فرموذه در خلوت شذ درحجرهٔ مدرسه؛ بعد از چند روز جوعش غلبه کرده طاقتش نماند؛ چه با تنعّم وفراهت آموخته بوذ واورا یارکی

٣/٢٥٤ Z ٩٤ ب B ٨٨ ب K ١٧٦ T, I, 362 ; H, I, 283

---

10 استغراق KZ : + کرم ایشان B || 12 جمع KZ : در جمع BZ || 14 همچنان BK : — Z || خدمت KZ : + شیخ خدمت B || 18 نماند Z : نمانده K || فراهت KZ : فراهم B

بوذ همدرد و محرمِ او بوذ ، ضرورتِ جوع را درمیان نهاذه اتّفاق کردند وشبی از حجره بیرون آمذه بخانهٔ دوستی رفتند و صفتِ جوع را بذو رجوع کردند ؛ آن عزیز جهتِ ایشان بطّ مسمّن وابرنجی مُفَلْفَل مهیّا کرد ؛ بعد از تناولِ طعام باز بمقام خوذ آمذند و فرو کشیذند ؛ علی الصباح حضرتِ مولانا برعادتِ خویش بر درِ حجره آمذ ، انگشتِ مبارکش بر درِ حجره نهاذ وبوی کرد ؛ بعد ازآن گفت : عجیب حالیست ازین حجرهٔ ما بوی بط ودانهٔ برنج می آیذ ، نه بوی ریاضت ؛ همانا که خوذ را تسلیمِ شیخِ سلیم بایذ کردن تا شیخ درهمه حال غصّهٔ اورا می خورذ وبمقصودش می‌رساند ؛ هردو یار از حجره بیرون آمذه درپای مولانا افتاذند واستغفار آورده گفتند : با وجودِ چنین دریا بَسْطتی ومحیط رحمتی خوذ را درکنجِ خلوتی قدید کردن از بی سعادتی خواهذ بوذ

(۲۵۵/۳) همچنان منقولست که یارِ ربّانی فخرالدینِ سیواسی رَحِمَهُ اللهُ که ازاکابرِ اصحاب بوذ مگر که اورا تبِ محرقهٔ مهلکه لازمه شذه بوذ ومدّتی صاحب فِراش گشته همچون فَراش سوخته شذه بوذ وتمامتِ اطبّا از معالجهٔ آن عاجز گشته ؛ همانا که حضرتِ مولانا بعیادتِ او تشریف فرموذه اشارت کرد تا سیردانها حاضر کردند ودر سیرکوب کوفته فرموذ تا بخوردِ او دهند ؛ چون اطبّا را قضیّهٔ این معالجه معلوم شذ بکلّی ازصحّتِ او نومیذ گشتند ؛ بعنایتِ حق وهمّتِ مردانِ مطلق همان شب عَرَق کرده روی بصحّت نهاذه ؛ اطبّا گفتند :

۲۵۵/۳ Z ۹۵ آ B ۸۹ آ K ۱۷۷ T, I, 363 ; H, I, 166

5 آمذ BZ : آمذی K || 10 آورده KB : آوردند Z || 13 از Z : — K || که KZ : — B || 17 قضیه KB ~ این Z

12 همچنان . . . ص ۳۳۰ ۲/ حکمت است : ر.ک. به سپهسالار، ص ۱۰۱

این معالجهٔ دستِ قدرتِ مولاناست نه قاعدهٔ طبّ وقانونِ حکمت است

(۲۵۶/۳) همچنان روزی یارِ گرامی چلبی جلال الدین رحمه اللهُ از کثرتِ غلبهٔ خواب بحضرتِ مولانا شکایت کرد؛ فرموذ: تا شیرِ خشخاش را بیرون آورده بخورذ؛ همانا که خوابش بکلّی زایل گشته، از بسیاریٔ سهر دماغش بخلل آمده باز بحضرتِ مولانا رجوع کرد؛ دستِ مبارکش بر سرِ او مالیذه از آن مرض صحّت یافت، تا مفهوم ومعلومِ عالمیان گردذ که رجال الله را آن قوّت وآن قدرت چنان ملکِ یمینِ ایشان شذه است که هر چه سببِ رنج و عنا باشذ آن موجبِ صحّت و شفا گردانند وجهل را علم وبله را عرفان و اعدا را اخوان کنند؛ چنانکه گفت

شعر (رمل)

چون قبولِ حق بوذ آن مردِ راست دستِ او درکارها دستِ خذاست

اولیا را هست قدرت از اله تیرِ جسته باز گرداند ز راه

(۲۵۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بر بالای بامِ مدرسهٔ خوذ سیر می‌فرموذ وحقایق می‌گفت؛ ازمیانِ اصحاب یکی آهی

T, I 356 ; H,I, 264 ۲۵۶/۳ـ۲۵۷ Z ۹۵ آـب B ۸۹ آـب K ۱۷۷

3 یار KZ : از B ‖ 5 کشته BZ : کشت K ‖ 7 مفهوم B ~ معلوم Z ‖ 10 علم BK : — Z ‖ 14 b تیر KZ : تیره B ‖ کرداند KBZ : آرندش Kh

3 همچنان . . . ص ۸/۳۳۱ مرید شذ : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۲
13 چون . . . خذاست : MN ج ۱، ص ۹۹ / ۱۶۱۰ ؛ MA ، ص ۴۳/۱۴
14 اولیا را . . . راه : MN ج ۱ ، ۱۶۶۹/۱۰۲ ؛ MA ، ص ۴۴/۲۲

سوزان از جگرِ گرم برکشید؛ مگر بزرگی از کِبارِ کُبّارِ شهر از راه می‌گذشت؛ گفت: علّی؛ حضرتِ مولانا از سرِ غیرت فرموذ: هله تا ببینیم علّت کرا واقع می‌شوذ؟ بحکمِ الٓهی اورا علّتی و غُلّتی حاصل شذ که اکابرِ طبیبان از تشخیصِ مرضِ آن شخص فرو ماندند؛ بعد از مدّتی سببِ علّت‌را دانسته بصدقِ تمام برخاست و بخدمت شتافت وبانابت و استغفار و اعتذارِ بسیار مشغول شذ؛ وچون توبهٔ او باجابت مقرون گشت عَرَضِ آن مرض از وی زایل گشته ارادتِ کلّی آورده مرید شذ

(۲۰۸/۳) الحکایه: همچنان منقولست که امیر محمّدِ سکورجی که مریدِ خاصِّ سلطان ولد بوذ، چنان نقل کرد که خدمتِ شاه زادهٔ جهان کیغاتو خان بعد از نقلِ حضرتِ مولانا چون باقسرا رسیذ ایلچیٔ معتبر بطلبِ امرا و اتراکِ قونیه فرستاذ تا مطاوعت نموذه استقبال کنند؛ مگر چندی از رنود از سرِ گستاخی وجلادت ایلچیٔ اورا بقتل آوردند؛ چون این خبر بسمعِ پادشاه رسیذ غضبی عظیم کرده یرلیغ شذ که تمامتِ عساکر بقونیه روند وشهررا حصار کرده خلقِ اورا بقتل آورند وبنهب و غارت مشغول شوند؛ درآن فرصت هیچ یکی از نوّاب وامرا دفعِ آن غضب نتوانستند

۲۰۸/۳ Z ۹۰ ب B ۸۹ ب K ۱۷۸ T, I, 365 ; H, I, 167

1 کشیذ BZ : کشیذه K ‖ 2 کمت KZ : — B ‖ علی BKZ : علّی (در سپهسالار) ‖ 3 ببینیم BZ : ببینیم که B ببینم K ‖ 5 بخدمت KZ : + تمام B ‖ 7 کشته KB : شد Z ‖ 11 چون KZ : — B ‖ 13 کنند B : کنذ Z ‖ 14 غضبی BZ : غضب K

۲۰۸/۳ الحکایه . . . ص ۳۳۳/۳ آوردم : ر . ك . به سپهسالار ، ص ۱۰۳

کردن ؛ هماناکه مجموعِ اهلِ قونیه از آن خبر منزعجِ خاطر شدند ودر استخلاصِ خوذ هیچ چارهٔ ندیذند جز پناهِ حضرتِ تربهٔ مقدّس ؛ باتّفاقِ تمام بحضرتِ تربه آمده زاری وتضرّع کردند ؛ چون کیغاتو با لشکرِ عظیم درآن حوالی رسید ، شبی حضرتِ مولانا را در خواب دیذ که بهیبتِ عظیم از قبّهٔ خوذ بیرون می‌آیذ وپیچِ دستارِ مبارکِ خوذ را گشوده گِرِدِ باروی شهر حلقه می‌کنذ ؛ بعد ازآن بُتندیِ تمام بسروقتِ کیغاتو می‌آیذ وانگشت برحلقش می‌نهذ واورا خفّه می‌کند واو فریاذکنان امان می‌خواهذ ؛ می فرمایذ که ای ترُکَکِ بی خبر! ترکِ این فکر واین حرکت بکن وترکانِ خود را هرچه زوذتر بسوی ترکانِ خوذ بر ! الاّ جان بسلامت نبری ؛ درحال که بیذار شذ امرا ومقرّبانِ خوذ را خوانده چون بخدمتش رفتیم اورا بغایت خایف ولرزان وگریان یافتیم؛ سؤال ناکرده صورتِ خواب را باز گفت؛ تمامتِ نوینان ومقرّبان بیکْ زبان سر نهاده گفتند که ما این معنی را اندیشه کرده بوذیم که این شهر واین اقلیم ازآنِ حضرتِ مولاناست وهرکه قصدِ این دیار می‌کنذ از نسلِ او دیّار نمی‌مانذ و هلاکْ می‌شوذ ؛ امّا ازخوفِ پاذشاه مجالِ مقال نبوذ؛ باز یرلیغ شذ که لشکر باز گردند؛ چون روز شذ بنفسِ خوذ با جمیعِ امرا بزیارتِ تربهٔ مقدّس مشرّف گشته ؛ من بنده نیز هنوز تربه را ندیده بوذم ؛ حضرتِ سلطان ولد را حاضر کرده مرید شذ وقربانها کرده صدقات بمجاورانِ حضرت وائمّهٔ دین ارزانی داشت وگناهِ شهریان را بخشیذه بخوش دلی عودت نموذ ؛ اهالیِ شهر شاذیها

1 مجموع BK : مجمع Z || 3 آمده BK : آمدند Z || 13 که BK : — Z ||
17 جمیع BZ : جمع K || 19 حضرت و KZ : — B || دین KZ : ـ B

کردند و تکلّفاتِ بسیار از هرنوع پیش‌کشی کردند و مرا محبّت وعشقِ قدیم یکی در هزار شذ ، تا مریدِ سلطانِ ولد شذم ؛ همچنان بشکرانهٔ آن رحمت چشمهٔ تربه را بحالِ عمارت آوردم

(۲۵۹/۳) همچنان در نقل است که حضرتِ مولانا در اوایلِ جوانی روزی در میانِ موعظه بر سرِ منبر مگر حکایتِ خضر وموسی را عَلَیْهِمَا السلام تقریر میکرد ویارِ ربّانی مفخر الابرار شمس‌الدینِ عطّار در گوشهٔ مسجد بحضورِ تمام نشسته بوذ ؛ در اثنای آن بیان شخصی‌را دیذ که بصورتِ عجیب در گوشهٔ دیگر نشسته هر بار سر می‌جنبانیذ و می گفت : راست می گوئی ونیکو نقل میکنی گوئیا که ثالثِ ما تو بوذی ؛ این درویش چون این کلمه را بشنیذ دانست که خضرست علیه السلام ؛ دست در دامنش زذ تا ازو استعانت طلبذ ؛ خضر فرموذ که ما همه استمداد ازو می‌طلبیم و تمامتِ اَبْدَال و اَوْتَاد وَ اَفْرَاد وکُمّل و اَقطاب را سلطان اوست و دامنِ اورا بگیر وازو طلب کن هر چه می‌طلبی ؛ ازناگاه دامن را از دست درچیذ و غایب شذ ؛ شمس الدینِ عطّار گفت : چون بدستبوسِ حضرتِ مولانا رسیذم فرموذ که خضر نبی وعزیزانِ دیگر از عاشقانِ ماست ؛ درحال سرنهاذم و مرید شذم

(۲۶۰/۳) الحکایه : کرامِ اصحاب روایت چنان کردند که شبی خدمتِ شیخ‌الاسلام صدر الملة و الدین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرتِ رسول را علیه السلام در خواب دیذ که در خانقاهِ او آمذه بر صدرِ صفّه بنشست

۲۵۹/۳-۲۶۰ Z ۹۶ آ B ۹۰ آ K ۱۷۹-۱۸۰ T, I, 367 ; H, I, 168-9

1 تکلفات KZ : تکلف B || 3 آن KZ : — B || 10 که Z : + حضرت BK || 14 دامن‌را KZ : — B || 17 روایت KZ : — B || چنان BK : — Z || که B : — KZ || 18 صدر KZ : + الدین B || 19 آمذه KZ : آمد B

واصحابِ عظام و اولیای کرام بر یمین ویسارش صف کشیده بوذند ؛ ازناگاه حضرتِ مولانا حاضر شذ ؛ مصطفی صلّی الله علیه وسلّم در بارهٔ او بزرگ از حدّ بیرون عنایت فرموده روی بصدّیقِ اکبر کردکه یا ابا بکر ! مقبل فرزندی داری که چشمهٔ چشمِ همهٔ ما بذو روشن است وفخرِ ما بذوست و اوفرزندِ جانِ منست ودرموضعِ معیّن بطرفِ راستش اشارت فرموذکه بنشینند و حضرتِ مولانا حقایق ومعانی می‌فرموذ ورسول علیه السلام تحسینها می کرد وتمامتِ حاضران ذوقها می کردند ؛ علی الصباح حضرتِ مولانا بخانقاهِ شیخ رفته شیخ پیش دویذه واکرامِ عظیم کرده بر سجّادهٔ خوذ تکلیف می کرد ؛ همانا که حضرتِ مولانا درهمانجای بنشست که شب حضرت رسول الله اشارت فرموذه بوذ ؛ بعد ازآن فرموذکه چون حضرتِ سلطانِ ما این جای‌را تعیین‌کرده بوذ برموجبِ امرِ اوهمین جا فروکشیم ودیگر هیچ نگفت ؛ چون از پیشِ شیخ بیرون آمذ شیخ اصحابِ صفّه‌را وصیّت فرموذکه الله الله پیشِ این مردِ خذا دلها را جمع داریذ واز خطراتِ فاسده احتراز کنیذکه او برسرایرِ دلها وضمایرِ درون مُشْرِفست وپاذشاهِ بزرگوارست وصورتِ خواب را علی التمام باکابرِ کرام باز گفت واز عظمتِ مولانا همه‌را اعلام کرد وشیخ‌را ارادت یکی درهزار شذ

6 منست KBZ : + تحقیق قرآن واحادیث ما مانند این کمترکسی فهمیده است ، بعد از آن فرموذ که جلال الدین بیا بنشین وجائی تعیین کردند ودر موضع معین بطرف راستین اشارت فرمود که بنشیند وحضرت مولانا آنچنان کرد که فرموده بود وعلی الصباح Kh ‖ 7 بنشینند KZ : بنشستند B ‖ 10 تکلیف BK : تکاف Z .

(۳/۲۶۱) همچنان نقل است که ملکهٔ سعیده گوماج خاتون که منکوحهٔ سلطان رکن‌الدین بوذ و مریدهٔ حضرتِ مولانا، حکایت کرد که روزی در سراهای قدیمِ ما با عیالِ خوذ با جمعِ خواتین نشسته بوذیم؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از در درآمذ؛ فرموذ که زوذ ازین خانه بیرون آئیذ؛ درحال پای برهنه بیرون دویذیم؛ چون تمامتِ قوم بیرون آمذند طاقِ صفّه فرو نشسته؛ در پای مبارکِ مولانا افتاذه صدقات بارباب حاجات ایثار کردم و هفت هزار درمِ سلطانی بشکرانهٔ آن باصحاب فرستاذم

(۳/۲۶۲) همچنان منقولست که حضرتِ مولانا پیوسته هلیلهٔ زرد در دهانِ مبارک می‌داشت؛ جمعی از مقرّبانِ او تأویلها می‌کردند؛ از حضرتِ سلطان الخلفا چلبی حسام‌الدین رضی‌الله عنه ازآن سِرّ سؤال کردند؛ فرموذ که ریاضتِ حضرتِ مولانا تا بحدّیست که نمی خواهذ که آبِ شیرینِ دهانش در حلقِ او در آیذ؛ بلک می خواهذ تا بذآن عفوصت آمیخته بشیع و تلخ باشذ، تا حظّ نفس نشوذ و این دالّست بر کمالِ قوّتِ ریاضتِ او

(۳/۲۶۳) همچنان منقولست که روزی با جمعِ اصحاب بعیادتِ چلبی حسام‌الدین می رفت؛ درمیانِ محلّهٔ سگی برابر آمذ؛ کسی خواست که اورا برنجانذ؛ فرموذ که سگِ کوی چلبی‌را نشایذ زذن

۳/۲۶۳ ـ ۲۶۱ Z ۹۶ ب B ۹۰ بَ K ۱۸۱ T, I, 369 : H, I, 170

3 خواتین K : — Z || خواتین K : + جمع B || 4 در آمذ KZ : آمده B || 7 باصحاب KZ : اصحاب B || 13 عفوصت BK : عصوفت (!) Z

1 همچنان . . . ص ۱۹/۳۳۶ یافت : ر. ک. به سپهسالار، ص ۸۸ ـ ۸۹، ۹۱

شعر (رمل)

ای که شیران مرسگانش را غلام   گفت امکان نیست خامش والسلام
آن سگی را کو بوذ در کوی او   من بشیران کی دهم یکموی او

(٢٦٤/٣) نقلست که پیوسته کرا خاتون می‌فرموذ که سالها در تمنّای آن بوذم که یکبار بحضرتِ مولانا متابعتِ نماز کنم و در پیِ او نماز بگزارم وآن سعادت مرا مساعدت نمی نموذ وآن دولت دست نمی‌داذ؛ روزی از اوّلِ صبح حضرتِ مولانا را مستی و استغراقِ عظیم غلبه کرده بوذ ؛ چنانکه از اوّلِ روز تا وقتِ عشاء بر سرِ بامِ مدرسه آمذ و شذ می‌کرد و وجدها می‌نموذ وبهیچ آفریذهٔ التفات نمی‌کرد؛ از ناگاه در اثنای سَیْر بکنارِ بامِ مدرسه رفته پا بر هوا نهاذ وغایب شذ و این ضعیفه از پرتوِ آن حالت بیخوذ گشته تا وقتِ صبح مانده بوذم ؛ ناگاه سحرگاهی برسرِ سروقتِ من آمذ و اشارت فرموذ که وقتِ نمازست ، نماز بگزاریم ؛ همچنان از دستارِ مبارک دو عقد را گشوذه سجّاده کرد ؛ نیّتِ فرض کرده اقتدا کردم ؛ بعد از اتمامِ نماز برخاستم تا کفشِ مولانا را راست کنم ؛ پر از ریگِ حجاز دیدم ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که چون برآن مطّلع گشتی مباذا که این معنی را بکسی نقل کنی ؛ تا حضرتِ او در قیدِ حیات بوذ هرگز بکسی نگفتم وآن ریگ را بسوذم و توتیا وار بچشم ، هرکه بسوذم خوش شذ ودر شربتِ هر رنجورکه کردم شفا یافت

T, I, 369 ; ,H ,I 171   ٢٦٤/٣ Z ٩٦ ب B ٩١ آ K ١٨٢

4 نقلست BK : منقولست Z || 10 نهاذ KZ : نهاده B || 12 ناگاه سحرگاهی BZ : ناگاهی K || 13 مبارک KZ : + مولانا B || 14 کرده KZ : — B || 19 که KZ : — B

3-2 ای که ... او : MN ج ٣ ، س٣٣/٥٧٦،٥٧٧ ؛ MA ، ص٢٠٦/١٣،١٢

(۲۶۵/۳) الحکایه: همچنان حکیمِ جهان افلاطونِ زمان اکمل الدینِ طبیب رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی خدمتِ سلطان رکن الدینِ سعید از من التماسِ ترکیبِ تریاقِ فاروقی کرده بوذ؛ تمامتِ أدویه را ترتیب کرده در خلوتخانهٔ خوذ بتعجینِ آن مشغول گشته بوذم، تا حدّی که خدمتگارانِ خانه نیز حاضر نبوذند و مخارج و مداخلِ خلوت را بسته بوذم؛ چون باتمام رسیذ ازناگاه حضرتِ مولانا از گوشهٔ تابخانه ظاهر شذ ازغایتِ حیرت بیخوذ گشته سرنهاذم و طاسِ زرّینِ تریاق را عرضه داشتم؛ اصلا التفات ننموذ، گفت: ای خواجه اکمل الدین! اژدرهائی که درونِ ما را نیش زذه است اگر بحرِ محیط تریاق شوذ علاجِ آن نتواند کرد ودرحال باز غایب شذ وگویند: این حکایت را هم علاء الدینِ طبیبِ ارزنجانی کرده است

(۲۶۶/۳) همچنان در نقل است که یکٔ نوبت حضرتِ مولانا بآبِ گرم رفته بوذ؛ اصحاب پیشترکٔ رفته حمّام را شستند و بخورات کرده مردم را بیرون راندند وباز باستقبالِ مولانا رفتند تا آمذنِ ایشان تمامتِ مجذومان ورنجوران ومبتلایان باز پر شذه بوذند؛ مگر اصحاب ایشان را می رنجانیذند واز آب دور می‌کردند؛ بانگکٔ بر اصحاب زذ وجامها بیرون کرده بآب درآمذ ونزدیکِ ایشان رفته ازآن آبها برخوذ می‌ریخت؛ کافّهٔ حاضران ازآن خُلقِ عظیم وکرمِ عمیمِ او حیران می‌ماندند؛ مگر

۲۶۵/۳ ـ ۲۶۶ Z ۹۷ آ B ۹۱ آ K ۱۸۳ T, I, 371 ; H, I, 284

4 مشغول کشته BK : — Z || 5 مخارج ZB ~ مداخل K || 10 درحال KZ : درحالت B || 15 و مبتلایان BK : — Z || 16 می‌کردند BZ : کردند K

1 الحکایه ... کرده‌است : ر. ک. به سپهسالار، ص ۸۲

12 همچنان ... ص ۳۲۹/۲ نمود : ر. ک. به سپهسالار، ص ۸۲ ـ ۸۳

خدمتِ ملکُ الادبا امیر بدرالدینِ یحیی آنجایگاه حاضر بوذه از سرِ ذوق این بیت را می گفت

شعر (رمل)

از خذا آمذهٔ آیتِ رحمت بر خلق
خوذ کذام آیتِ حسن است که درشانِ تو نیست

(۲٦۷/۳) همچنان منقولست که روزی معین‌الدینِ پروانه ترتیبِ جمعیّتی کرده اکابر را دعوت کرده بوذ و جملگان حاضر گشته، آخر الامر حضرتِ مولانا را حاضر کردند؛ چون سماع بآخر آمذ اکابر بتناولِ طعام مشغول شذند؛ حضرتِ مولانا از شیخ محمّد خادم ابریق خواسته بمتوضّا رفت؛ امیر پروانه سه هزار درم بشیخ محمّد خادم شکرانه داذه ابریق را ازو بستذ وبحضرتِ مولانا رسانیذ؛ همانا که دعاها کرده بقدمگاه قدم نهاذ و امیر پروانه بر در تا دیرگاه منتظر ایستاذه بوذ؛ بعد از ساعتی جماعتی از خدمتگارانِ پروانه در آمذند ودستبوسِ امیر کرده از دور ایستاذند که امیر در انتظارِ چیست؟ گفتند منتظرِ حضرتِ مولاناست که از متوضّا بیرون آیذ؛ گفتند: ما از راهِ مسجدِ مرام می آمذیم؛ حضرتِ مولانا را دیذیم که بتعجیل می رفت؛ پروانه حیران شذ؛ شیخ محمّد خادم را گفت: در آ واین خبر را تحقیق کن! چون بمتوضّا در آمذ غیر ازآن ابریقِ پُر کسی نبوذ؛

۲٦۷/۳ Z ۹۷ آ B ۹۱ ب K ۱۸٤ — T, I, 372 : H, I, 285 , 172

3 شعر KZ : — B || 10 رسانیذ BZ : رسانیده K || 15 حضرت Z : — K

پروانه سجده‌ها کرده اعتقادِ او مضاعف شذ وحضرتِ مولانا تا چهل روز تمام بخلق روی ننموذ

(۲۶۸/۳) همچنان منقولست که یک نوبت سلطان رکن الدینِ سعید غفّرَ <لهُ> اللهُ که در سرای خویش دعوتِ عظیم کرده بوذ و تمامتِ شیوخ و اکابر حاضر آمذه. چنانک قاضی سراج الدین در مسندِ صدر بوذ و شیخ صدرالدین در صدرِ دیگر و سیّد شرف الدین پهلوی تختِ سلطان نشسته بوذ و مجموعِ اکابر زیر وبالا بر نشسته؛ از ناگاه حضرتِ مولانا با اصحاب در آمذ ودرمیانِ سرا گردِ حوض فرو کشیذ؛ چندانک سلطان و پروانه مبالغه کردند بالا نگذشت؛ شیخ صدر الدین گفت: وَمِنَ ٱلْمَاءِ كُلُّ شَيْءٍ حَيٍّ؛ حضرتِ مولانا فرموذ بَلْ وَمِنَ ٱللهِ كُلُّ شَيْءٍ حَيٍّ؛ مجموعِ اکابر فرو آمذند؛ همانجا سماعِ عظیم شذ

(۲۶۹/۳) همچنان در خانهٔ پروانه سماعِ عظیم بوذ؛ حضرتِ مولانا شورهای بی‌نهایت فرموذ؛ مگر سیّد شرف الدین با پروانه بگوشهٔ رفته بمساوی مشغول شذ و او از سرِ ضرورت می‌شنیذ؛ فی‌الحال حضرتِ مولانا سرآغاز کرد واین غزل را فرموذ

شعر (رمل)

هذیان که گفت دشمن بدرونِ دل شنیذم
پیِ من تصوّری را که بکرد هم بدیذم

۲۶۸/۳ ـ ۲۶۹ Z ۹۶ ب B ۹۱ ب K ۱۸٤ T, I, 373 ; H, I, 172

1 شذ و ZB : شذه K || 7 برنشسته KB : برگشته Z || 11 فروآمذند BZ : فروذ آمذند K || 12 همچنان BK : الحکایه Z || 13 شورهای BZ : + عظیم و K || 19 تصوری را BK : تصوری او Z

3 همچنان . . . ۳٤۰/۵ نداذ : ر. ك. به سپهسالار، ص ۸٦ ـ ۸۷

سگِ او گزیذ پایم بنموذ بس جفایم
نگزم چو سگ من اورا لبِ خویش را گزیذم

چو برازهای مردان برسیذه ام چو مردان
چه بذین تفاخر آرم که برازِ او رسیذم

درحال پروانه سرنهاذ واستغفار کرده دیگر سیّد شرف‌الدین را رو نداذ

(۳/۲۷۰) همچنان نقلست از عثمانِ گوینده که او گفت: نوعروسی کرده بوذم وافلاسِ عظیم براحوالِ من راه یافته بوذ وضرورت بغایت رسیذه ودلداریٔ عروسِ نو از جملهٔ واجبات بوذه؛ حضرتِ مولانا را معلوم شذ، برخاست و در حرمِ خوذ در آمذ واز خدمتِ کرا خاتون شش دینارِ مصری بوام حاصل کرده باز بیرون آمذ وبنشست؛ بعد از زمانی در اثنای سخن فرموذ که یا عثمان! پیش ازین خوش سنّتی داشتی که دم بدم با ما مصافحه می‌کردی؛ مدّتیست که ترکِ آن سنّت کردهٔ، سبب چیست؟ زوذ برخاستم تا دستبوس کنم دینارها را پنهان در دستم نهاذ وفرموذ که این سنّت را چون فرضِ نماز محافظت کن؛ شاذ شذم ومدّتی آن وجه را خرج کردم

(۳/۲۷۱) همچنان نوبتِ دیگر باز مفلس شذم و هیچ نداشتم؛ پیشِ مولانا آمذم که وقتِ آن شذ که سنّتِ دسنبوس را بجا آورم؛ حضرتِ مولانا تبسّم فرموذه گفت: سهل است خاطر خوش دار که

۳/۲۷۰ ـ ۲۷۱ Z ۹۸ آ B ۹۲ آ K ۱۸٥ T, I, 375 ; H, I, 173 - 74

8 ازجلهٔ KZ : + از جلهٔ B || 15 کردم K : می‌کردم BZ || 16 همچنان BK : — Z

6 همچنان . . . . ۱٦/۲٤۱ می کردم : ر. ك. به سپهسالار، ص ۹۰

امروز بتو لقمهٔ چرب خواهذ رسیذن ؛ آن روز تا بشب ملازمِ آستانه بوذم ، اصلا اثری ظاهر نشذ ؛ حیرتی بر من مستولی گشت که اشارتِ آن حضرت چون واقع نشذ ؟ چو شبهنگام شذ اندکی باران باریذن گرفت ویاران یکٔ یکٔ می رفتند ؛ گفتم پیش از آنکٔ تاریکٔ و گِل شوذ راهِ خانه پیش گیرم ؛ از درِ مدرسه بیرون آمذم ، دیذم که سیلابِ عظیم می گذرذ ؛ همانا که بواسطهٔ خار وخاشاکِ محلّه بند گرفته بوذ ونمی رفت ؛ بپای خوذ راهِ آب را گشوذم تا روان شوذ ، ناگه گوشهٔ ریسمانی در پایم افتاذ و پیچیذه شذ ، چون پای را بیرون کشیذم دیذم که همیانی پر سیمِ سلطانی در آنجا افتاذه است ، در بغل کرده روانه شذم و در خانه شمردم ، هفتصذ درم بوذ ؛ بعضی را بعروس داذم و بعضی را بما لابدّ خوذ صرف کردم ؛ روزِ دوم همچنان ترش گشته بحضرتِ مولانا رفتم ، یعنی که فتوحی حاصل نشذ ؛ اشارت فرموذ که عثمان چرا رو ترش گشتهٔ زر را بکیسه بخانه بردی ودم از افلاس می زنی ، نگهدار تا شکایت نکنی ؛ بایذ که بشکرانهای آن عطا شکرها گوئی ، فی الحال سر نهاذم و توبه کردم

(۲۷۲/۳) همچنان نقلست که شخصی از مریدانِ مولانا که صاحب یسار بوذ در وقتِ نقل وصیّت کرد که می خواهم تا حضرتِ مولانا

۲۷۲/۳ Z ۹۸ آ B ۹۲ آ K ۱۸۰ T, I, 375 ; H, I, 174

---

1 آن روز تا BK : — Z || 6 راه خانه پیش BK : راه در پیش خانه Z || در BK : — Z || که BK : — Z || 7 بند K : بندام (؟) BZ || 11 بعروس BK ؛ بعروسی Z || بما BZ : ما K || 12 روز BK : — Z || 14 زر را BZ : سیم را K || 15 بایذ KZ : — B

---

17 همچنان . . . ص ۳٤۲ / ۹ فرموذ : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۹۱

سه روز مرحمت فرموده برگورِ من تردّد فرمایذ؛ بعد از وفاتِ مذکور یک روز تمام برسرِ گورش بنشست؛ جمعی از فرزندانِ متوفّا پذرِ خوذرا درخواب دیذند که جامهای فاخر پوشیده بوذ و خرامان خرامان می آمذ؛ پرسیذند که مَا فَعَلَ اللّٰهُ بِكَ؟ گفت؛ در حالی که مرا در گور نهاذند گروهی از ملائکهٔ عذاب حاضر شذند تا مرا برنجانند وجهتِ حرمت داشتِ حضرتِ مولانا نزدیکِ من نمی‌آمذند؛ ناگاه مَلَکی خوب روی از گوشهٔ درآمذ وآن ملائکهٔ عذاب‌را ازمن دور کرد که خذاوندِ تعالی این شخص را درکارِ مولانا کرد و اورا بیامرزیذ و عنایت فرموذ

(۲۷۳/۳) همچنان یارِ ربّانی بهاء‌الدینِ بحری حکایت کرد که در زمانِ امارتِ خوذ مرا عادت بوذ که دم بدم بزیارتِ حضرتِ چلبی حسام‌الدین می رفتم و با او صحبتها داشتم واوقات هم چلبی بخانهٔ ما می‌آمذ و هنوز بحضرتِ مولانا وصول میسّر نشده بوذ؛ روزی چلبی بخانهٔ من تشریف داذه بوذ؛ همانساعت دیذم که مولانا از نردبان بالا آمذ که امیر بهاء‌الدین! حضرتِ چلبی را می خواهی که از دستِ ما بربائی؟ سرنهاذم که هر دو بندهٔ مخلص از جملهٔ ربوذگانِ حضرتِ خذاوندگاریم؛ همانا که بیامذ وبفراغت بنشست؛ اندیشیذم که طعامی پیدا کنم؛ فرموذ که

T, I, 377 ; H, I, 285   ۲۷۳/۳ Z ۹۸ ب B ۹۲ ب K ۱۸۸

4 درحالی K : درحالBZ || 6 نمی آمذند BZ: نیامدند K || 10 همچنان BZ : الحکایه K || که BK : — Z || 11 زمان KZ : زمانی B || بزیارت KZ : + بزیارت B || 13 وصول KZ : فضول (!) B || 14 داذه K : نموذه Z

چیزکی بیار؛ برخاستم که بروم؛ گفت: بخدمتگار بانگی زن تا بیاورذ؛ خدمتگار را برومی گفتم که ما حضَر چه داری؟ گفت: همین دم طعام خوردیم و در دیگِ آبِ گرم نهاده‌ام تا کاسها را بشوییم؛ مولانا فرموذ که تا آن دیگ را بیاورذ، صحن وکاسه بخواست و از دیگ برآنجا بدستِ خوذ بپرداخت؛ دیذم که قلیه برنجی بوذ بغایت خوبی و در لذیذی بی‌نظیر بوذ؛ همگان حیران ماندیم که از دیگِ خالی چندین طعام از کجاست؟ فرموذ که هُوَ مِنْ عِنْدِ الله طعامِ غیبست بایذ خوردن؛ چون بنده و حضرتِ چلبی بطعام خوردن مشغول شذیم حضرتِ مولانا بنماز ایستاذ؛ آن بوذ که ترکِ مال و عقار و عیال ویار کرده بنده و مرید شذم

(۲۷۴/۳) همچنان در نقل است که اوقات حضرتِ مولانا بحمّام رفتی و حلق کردی؛ آثارِ ایشان را یاران بتبرّک برگرفتندی؛ مگر بزرگی در خلوتِ حمّام نشسته بوذ؛ درضمیرش گذشته باشذ که اگر از آن آثار بدستِ من افتاذی مرید می‌شذم؛ فی الحال مولانا فرموذ که قدری از آن مو بذآن عزیز داذند؛ همان لحظه سر نهاذ و مرید شذ وخدمات نموذه سماعها داذ

(۲۷۵/۳) همچنان نقل است که روزی حضرتِ مولانا در مدرسهٔ خوذ ستیّر می‌فرموذ و خدمتِ سلطان ولد وجلال الدینِ فریدون وجماعتی

۲۷۴/۳ - ۲۷۵ Z ۹۸ ب B ۹۳ ب K ۱۸۸ T, I, 378 ; H, I, 286

2 که : KZ — B || ما حضر BK : ما حضری Z || 10 ایستاذ BK : ایستاذه Z || عقار BZ ~ عیال K

12 همچنان ... ۷/۳۴۴ کردند : ر. ک. به سپهسالار، ص ۱۰۴

از اصحابِ کرام .در علوی حاضر بوذند وبر سَبْرِ حضرتِ مولانا ناظر؛ از ناگاه امیری غریب بزیارتِ مولانا حاضر شذ ونذری که کرده بوذ یکک همیان زر در پیشِ او نهاذ وسوگندانِ عظیم خورد که از وجهِ حلالست ، تا خذاوندگار قبول فرماید ؛ همه را در آستینِ مولانا ریخت وبیرون آمذ ؛ چون او غایب شذ همه را بر سرِ خاکک ریخته روانه شذ ؛ اصحاب فروذ آمذه آن مبلغ را جمع کردند ؛ حضرتِ سلطان ولد همه را بیاران بخش کرده وجهِ معاشِ خوذ کردند

(٢٧٦/٣) همچنان چون حضرتِ مولانا از کثرتِ ازدحامِ خلق ملول شذی بحمّام رفتی وچون در حمّام نیز غلوّ کردندی در خزینهٔ حمّام در آمذه در آبِ گرم فرو شذی ؛ اتّفاقا سه شبان روزی در خزینهٔ حمّام آرام گرفته روی نمی نموذ ؛ همانا که مستغرقِ تجلّیات وبارقاتِ وصال گشته بوذ ؛ بعد از سوم روز حضرتِ چلبی حسام الدین تضرّعِ بسیار کرده التماس نموذ که اصحاب را روی نمایذ ، چون مزاجِ مبارککِ مولانا را در غایتِ ضعف دیذ قطراتِ سرشکک بر وجناتِ رخساز روان کرده فریاذها کرد که مزاجِ لطیفِ خذاوندگار بغایت نحیف شذه است ؛ اگر جهتِ ما ضعیفان شربتی افطار کنی ولحظهٔ آرام گیری چه باشذ ؟ فرموذ که کوهِ طور باهمه وجودِ خوذ تحمّلِ یکک نظرِ جمالِ حق نکرد وپاره پاره شذ

٢٧٦/٣ Z ٩٩ آ B ٩٣ آ K ١٨٨ — T, I, 379 ; H, I, 175

1 حضرت Z : — K || ناظر Z : + بودند K || 5 او K : — Z || 8 همچنان K : وکویند Z || 12 بارقات BK : باوقات Z || 14 ضعف Z : ضعیف BK

8 همچنان . . . . ١٧/٢٤٥ بوذ : ر. ک. به سپهسالار ، ص ١٠٧، ١٠٤

شعر (رمل)

صَارَ دَكّاً مِنهُ وَانْشَقّ الجَبَل
هَلْ رَأيتُمْ مِنْ جَبَلْ رَقْصَ الجَمَل

مسکین تنِ ضعیفِ نزارِ من که در سه شبان‌روزی هفتده بار شعشعهٔ آفتابِ جلال وبوارقِ انوارِ جمال برو تابذ ، چون تاب آورذ و تحمّل کنذ و از آن تاب هرگز رو نتابذ؟ و گفت :

شعر (رمل)

از کمالِ قدرتِ ابدانِ رجال یافت اندر نورِ بی‌چون احتمال
آنچ طورش بر نتابذ ذرّهٔ قدرتش جا سازد از قارورهٔ
گشت مشکاة و زُجاجه جایِ نور که همی‌درّذ ز نور آن قاف وطور
جسمشان مشکات دان دلشان زجاج تافته بر عرش وافلاک این سراج

همانساعت برخاست و بسماع شروع کرده ، گویند هفت شبانروزی بلا انقطاع در سماع بوذ

(٢٧٧/٣) همچنان نقلست که جمعی از تجّار که از قدیم العهد

٢٧٧/٣ Z ٩٩ ب B ٩٣ ب K ١٨٩ T, I, 380 ; H, I, 287

11 مشکاة Z : + و K

2ـ3 صار . . . الجمل : MN ، ج ٣ ، ص ١٦/٣ ؛ MA ، ص ٨/١٩٣
8 ـ 11 ازکمال . . . سراج : MN ، ج ٦ ، ص ٣٠٦٦/٤٤٧ ـ ٣٠٦٩ ؛ MA ، ص ٦٢٤ / ٧ ـ ٩

با جلال الدینِ فریدون دوستان بوذند، هر بار بطریقِ ممالحت بخدمتش آمذندی و دلبستگیٔ عظیم نموذندی؛ روزی از خدمتِ او التماس کردند که بحضرتِ مولانا ارادت آورند وحسابِ اموالِ خوذرا نبشته بمذکور تسلیم کردند تا شکرانهٔ یاران باشذ وایشان بکلّی از دنیا فارغ گشته درویش شوند و بجدّ گرفتند که این ارادتِ ما را بحضرتِ مولانا عرضه کن تا چه فرمایذ وآن اموال را بر چه نسق بمصرف رسانیذه آیذ؟ همانا که چون چلبی جلال الدین احوالِ تجّاررا بحضرتِ مولانا کما کانَ عرضه داشت، مولانا از سرِ ملالت برخاست وابریق ستذه بمبرز درآمذ وزمانی مکث فرموذه، انتظارِ تجّار از حدّ گذشت؛ بخدمتِ سراج الدینِ تتری لابها کردند تا حالِ توقّف‌را در یابذ؛ چون بقدمگاه درآمذ دیذکه حضرتِ مولانا در گوشهٔ ایستاذه است؛ فرموذ که سراج الدین! ما از کجا ودنیا ازکجا وماراکی دنیا بوذه است؟ وپیغامبرِ ما را چه دنیا بوذ واصحابِ او دنیا را کی دوست داشتند؟ حقّاکه بوی این نجاستِ مبرز در مشامِ من بهتر از اسبابِ تمامتِ دنیا واهل دنیاست؛ لطف کن واز ایشان عذرِ ما را بخواه تا بدستِ خوذ باربابِ الباب واستحقاق قسمت‌کنند اگر صادقِ راهِ حقند بی سُمْعَة وریا؛ چه ثواب درآنجا بیشترست از آنچ ما واصحاب در زحمت باشیم واز مجموعِ آن اسباب خِلالی قبول نفرموذ وآن جماعت همهٔ اموال را بدرویشان ویاران بذل کرده سماعها داذند ومرید شذند

---

2 بخدمتش : KB بخدمت Z ‖ 4 خود را B : خوذ KZ ‖ 8 چون K : — Z
13 بوذه است BZ : + که K ‖ 19 آن KZ : این B ‖ ویاران KZ : — B

I - 20 همچنان ... شذند : ر. ک. به سپهسالار، ص ۱۰۸

(٢٧٨/٣) الحكايه : همچنان از کرامِ اصحاب منقولست که سلطان رکن‌الدین از خدمتِ علاءالدینِ طبیبِ ارزنجانی در ارزنجان التماس نموذ که برای او انواعِ معاجین ترتیب کنذ؛ قربِ سه هزار عددِ سلطانی خرج کرده مجموع را عجین می‌کرد؛ مگر فرزندانِ طبیب گفته باشذ که تو مردِ کریم نهاذی و بخدمتِ تو آمذ وشذِ دوستان دایم است و ازین معجونها التماس خواهذ کردن وناچار بهر یکی خواهی داذن و بسی خواهذ تلف شذن؛ تدبیر آنست که ترا درخلوتی کرده از بیرون قفل نهیم تا معلوم کنند که درخانه کسی نیست؛ همان روز دررا محکم کرده حکیم با حرمِ خوذ بترکیبِ معاجین مشغول شذند؛ ازناگاه دیذند که پردهٔ تابخانه باز شذ وحضرتِ مولانا از بیرون آمذ و درکنجِ خانه فروکشیذ؛ حکیم وخاتونش بیهوش گشته از هیبتِ آن حالت خشکک شذند؛ بعد از ساعتی خوذرا جمع کرده برخاست وتمامتِ معجونها را که در طاسِ زرّین کرده بوذ پیشِ مولانا نهاذ که البتّه تا حضرتِ مولانا تناول کنذ؛ انگشتِ مبارکش بالای آن نهاذه گفت: در اندرونِ مادردیست که اگر معجونهای عالم‌را بذو دهند یکدم تسکین نپذیرذ وآن وجعِ فجیع آرام نگیرذ؛ هر دو گریان گشته حضرتِ مولانا برخاسته بردر اشارت کرده قفلها وا شذ وروانه گشت؛ چندانکه در پیِ او دویذند آثاری ندیذند؛ هر دو باخلاصِ تمام بنده وعاشق شذند؛ چه پیش ازین حکیم علاءالدین‌را در حقّ اولیا اعتقادی نبوذ وطعنها می‌زذ؛ ازآن

٢٧٨/٣ Z ٩٩ ب B ٩٤ آ K ١٩٠ T, I, 382 ; H, I, 287

8 حکیم KZ : — B || 10 از (: — B) بیرون آمذ BZ : اندر شذ K || خانه BK : — Z || 16 برخاسته Z : برخاست BK

محبّت شفته گشته خاتونِ خوذرا برگرفت و بقونیه آمذه مریدِ مخلص شذند ووقوعِ این قضیّه در ارزنجان بوذ

(۲۷۹/۳) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که پیوسته حضرتِ خضر علیه السلام با حضرتِ مولانا صحبتها کردی و رموزِ کنوزِ حقایقِ غیبی‌را از حضرتِ مولانا پرسیذی وجوابهای لطیف شنیذی؛ روزی مگر حضرتِ سلطان ولد دستارِ خوذرا می‌پیچیذ وکنارِ دستار راست نمی‌آمذ؛ باز خراب می‌کرد و می‌پیچیذ؛ مولانا فرموذکه بهاء الدین مکرّر مپیچ و دربندِ تکلّف ورعونت مباش که من نیز درجوانی یکبار دستارِ خوذ را مکرّر پیچیذم، براذرم خضر علیه السلام ازمن‌صحبت اختیارکرد، مدّتی از صحبتِ او محروم ماندم؛ بعد الیوم حضرتِ سلطان ولد دیگر دستارِ خوذرا نپیچیذ، اصحاب می پچیذند و اوبر سرِ مبارك می نهاذ

(۲۸۰/۳) همچنان منقولست که دراوانِ جوانی حضرتِ مولانا در دمشق درمدرسهٔ مقدّمیه وگویند بَرّانیه بتحصیلِ علوم مشغول بوذ؛ بارها جماعتی از اهلِ بصیرت دیذندکه حضرت درآن حجره تردّد می‌کرد وتا غایت آن حجره مزارِ احرارست واغلب عرفای کمّل از اطلاعِ اسرارِ آن حضرت غافل وذاهل بوذند؛ چه مستورانِ حق را هرکسی نمی تواند دیذن و دانستن

(۲۸۱/۳) همچنان درنقلست که شیخ ابو بکر کتّانی رحمه الله بزیارتِ کعبهٔ معظّم مشرّف شذه بوذ ودرزیرِ ناودان نشسته؛ دیذ که پیر مردی

۲۷۹/۳ ـ ۲۸۱ Z ۱۰۰آ B ۹٤آ K ۱۹۲ T, I, 383 ; H, I, 176

3 همچنان KB : الحکایه Z || 18 همچنان BZ : چنانک K

18 همچنان . . . ص ۹، ۱۳/۳ المنتهی : ر. ك. به سپهسالار، ص ۲۹ ؛ تذکرة الاولیا، ج ۲، ص ۱۵/۱۲۱

از بابِ بنی شیبه در آمذ وبا شکوهِ تمام بنزدیکِ او آمذ وسلام کرد وگفت: چرا آنجا نروی که مقامِ ابراهیم است وآنجا جماعتی نشسته اند واستماعِ حدیثِ نبوی می‌کنند ، تا تو نیز بشنوی و مستفید شوی که آنجا پیری آمذه است روایاتِ درست واسانیدِ عالی دارذ ؛ ابوبکر گفت: ای خواجه او اسنادی دراز دارذ واو هرچه آنجا باسناد می گویذ من اینجا بی اسناد از استاذ می‌شنوم ؛ گفت: از که می‌شنوی؟ گفت: حَدَّثَنِی قَلْبِی عَنْ رَبِّی ؛ گفت: بچه دلیل می گوئی؟ گفت: بآن دلیل که تو خضری ، خضر گفت: سبحان‌الله! تا این وقت می پنداشتم که مجموعِ اولیای حق را می‌دانم واز من پوشیذه نیست ، یقینم شذ که مستورانِ حق از چشمِ من نیز مستور بوذه اند ومن ایشان را نمی شناسم ، ایشان مرا می شناسند ؛ چنانک فرموذ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ (۱۲/۷۶)

شعر (رمل)

دست بر بالای دستست ای فتی تا بیزدان که اِلَیْهِ اَلْمُنْتَهی

(۲۸۲/۳) همچنان حضرتِ مولانا فرموذ که مولانا شمس الدینِ تبریزیْ ما معشوقِ خضرست علیهما السلام و بر درِ حجرهٔ مدرسه هم بدستِ مبارکِ خوذ نبشته است که مقامِ معشوقِ خضر علیه السلام وحضرتش ازآن مستورانِ نازنین بوذ که از خضر نیز وشمس تبریزی نیز مخفی بوذ ودر خدرِ حق مستور

۲۸۲/۳ Z ۱۰۰ ب B ۹٤ ب K ۱۹۳ T, I, 385 ; H, I, 177

5 باسناد KZ : باسنادی B ‖ 14 همچنان B : وهمچنان KZ ‖ 15 هم K : — Z

13 دست بربالای ... المنتهی : MN ، ج ٤ ، ص ۳۱٦۲/٤٦٥ ؛ MA ، ۲۱/٤۰۸

شعر (خفیف)

بارها گفته‌ام که فاش کنم　　هرچه اندر زمانه اسرارست
لیک از چشمِ زخم و بیمِ جفا　　بر زبانم نهاده مسمارست

(۲۸۳/۳) همچنان ازکرامِ اصحاب منقولست که حضرتِ مولانا درفصلِ زمستانِ شدید شبی در مدرسهٔ خوذ بنمازِ تهجّد مشغول بوذ وروی مبارکٔ را برفرشِ مدرسه نهاده چندانی اشک راندی که مشکها پر شذی ، چنانکه از برودتِ هوا محاسنِ مبارکش یخ گرفته بر فرش چفسیذه بوذ ؛ علی الصباح اصحاب بصیاحِ تمام آبِ گرم بروی او می ریختند تا یخ حل شذ وچون صورتِ نمازِ ظاهرش این بوذ تا براسرارِ نمازِ باطنِ ایشان کرا اطلاع افتذ ؛ مگر محبّانِ مخلص ازین حال سؤال کردند ؛ فرموذ که ازامیر المؤمنین علی ابن ابی طالب کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ منقولست که اِذا حَضَرَ وقتُ الصلوة یتزلزلُ ویتلوّنُ ؛ فقیل لَهُ ما لَکَ یا امیرَ المؤمنینَ؟ فیقولُ قَدْ جاء وَقْتُ اَمانَةٍ عَرَضَها اللهُ تعالی « عَلَی السَّمٰوات والاَرْضِ والجبالِ ، فَاَبَیْنَ أن یَحْمِلْنَها واَشْفَقْنَ مِنْها وَحَمَلَها الانسانُ (۸۲/۳۳) فَلاَ اَدْرِی مَا اَحْسَنُ ؟ اِذا ما حَمَلْتُ اَم لاَ ؛ وقالَ علیه السلام والصَّلٰوةُ اتّصالٌ باللهِ مِن حَیْثُ لایَعْلَمُهُ الظاهِرُ ؛ وچون حالِ علیٍّ ولی برین منوالست تا دیگران را چه رسذ ؟ وگفت :

۲۸۳/۳ Z ۱۰۰ ب B ۹۵ آ K ۱۹۳　　T, I, 386 ; H, I, 178

8 شذ Z شوذ BK : || 9 ایشان KZ : — B

۳/ ۲۷۰ همچنان . . . ۱۰/ ۴۲۷ تحریر : ر . کن به سپهسالار ، ص ۴۱ ـ ۴۲ ، ۳۰

شعر (مجتث)

زبان که طوطیٔ گویاست باهزار بیان — ز صد یکی نکند سرِّحالِ دل تقریر
قلم که چوب زبانست وبسته بند ببند — چگونه سرِّ دلِ عاشقان کند تحریر

(٢٨٤/٣) همچنان نقلست که روزی از عرفای زمان جماعتی بزیارتِ حضرتِ مولانا آمده بوذند ؛ یکی از ایشان از سرِّ این حدیث که انَّ اللهَ تعالی شرابًا اَعَدَّهُ لِاَوْلِیائِه ، اِذا شَرِبُوا سَکِرُوا واِذا سَکِرُوا طَابُوا وَاِذا طَابُوا طَاشُوا اِلَی آخِرِه سؤال کرد ، تا آن چه شرابست؟ فرموذ که چون حضرتِ محمّد رسول الله صلعم بقربِ خاصِّ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنَی (٩/٥٣) اختصاص یافته مشرّف گشت و بر شرفاتِ حقایق مُشْرِف شذ وجمالِ جلالِ حضرتِ احدیّت را جَلَّ جَلالُه بدیذهٔ بصیرت مشاهده فرموذ بعد از کشفِ لطایفِ سبحانی وتحقیقِ رموزِ کنوزِ ربّانی از حضرتِ عزّت دو جامِ جهان نمای از نور حاضر آمذ ؛ یکی پراز شرابِ خالص ویکی پر از شیرِ سایغ وباختیارِ یکی ازین دو جام اشارت رسیذ ؛ حضرتِ رسول الله فرموذ که اِخْتَرتُ اللَّبَنَ وَاِخْتَبَأْتُ الخَمْرَ لِاَخْیَارِ اُمَّتِي ؛ زیرا که آن عهد ابتداء احکامِ قوانینِ شریعت واستحکامِ اساسِ اوامرِ طریقت بوذ ؛ جامِ جهان نمای حقیقت را جهتِ عارفانِ امّت. وخاصانِ ملّتِ خویش محافظت

٢٨٤/٣ Z ١٠٠ ب B ٩٥ آ K ١٩٤ T, I, 387 ؛ H, I, 179

2 b سِرّ : BZ + و K || 7 طابوا : KZ اطابوا B || 12 حاضر : KZ — B || 13 آمد : KZ — B || اخترت : KZ اختیارت (!) B || باختیار : BK — Z

2 ـ 3 زبان . . . تحریر : ر. ك . به سپهسالار ، ص ٣٠
4 همچنان . . . ٢٠/٣٥٢ الشوق : ر. ك. به سپهسالار ، ص ٦؛

فرموذ و از بوی خوشِ آن شرابست که بعضی از اولیای کُمَّل اوقات بیخوذ می‌شوند و کشفِ رازها می‌کنند؛ چنانکه گفت:

شعر (مجتث)

کذام شربت نوشیذ پورهٔ ادهم
که مست وارشذ از ملک و مملکت بیزار
چه سُکر بوذ که آواز داذ سبحانی
که گفت رمزِ اَنا آلحق و رفت برسرِ دار

باتّفاق تحسینها کرده ارادت آوردند و همچنان حضرتِ مولانا در صفتِ آنچنان شرابِ خوش‌گوار چه گفتارِ بسیار که فرموده اند و گفته:

شعر (هزج)

اگر بر عقلِ عالمیان ازین مستی چکذ جرعه
نه عالم ماند و آدم نه مجبوری نه خوذکامی

و همچنان در غزلی می‌فرمایذ

شعر (رجز)

ساقیِٔ جانِ خوب رو باده دهذ سبو سبو
تا سر و پای گُم کنذ زاهد و مرتضای من
از کفِ خویش جسته ام در تکِ خم نشسته ام
تا همگی خذا شوذ حاکم و کذخدای من

پرسیذند که وجد چیست؟ فرموذ اَلْوَجْدُ اِنْزِعاجُ الرُّوحِ عَنِ احتمالِ غَلَبَةِ الشَّوْقِ

---

4 نوشیذ KZ : نوشیده B ‖ 9 که KB : —Z ‖ وگفته BK : — Z ‖ 12 b عالم ZB ~ آدم K ‖ 19 پرسیذند KB : — Z

(۲۸۵/۳) همچنان رؤسای اصحاب روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا مع الاصحاب بحمّام رفته بوذ ؛ چون یاران باشارتِ حضرتش بخدمتِ همدیگر مشغول شذند برخاست ودر خلوتی درآمذه از حدّ بیرون ماکث شذ ؛ مگر چلبی جلال الدین فریدون را اصحابِ کرام بجِدّ گرفتند تا برتوقّفِ مولانا اطلاع یابذ ؛ بر درِ خلوت شذ تا ازآن جلوت چه بیند ؛ دیذ که تمامتِ خلوت تا سقف از وجودِ مبارکشان مالامال شذه بوذ ، لرزهٔ براعضاش طاری گشته چنان نعرهٔ زذ که تمامتِ یاران بیهوش شذند وحضرتِ مولانا آهسته آهسته بیرون آمذه سماع کنان تا مدرسه روانه شذ

(۲۸۶/۳) همچنان از خدمتِ استاذ الفضلا مولانا شرف الدینِ قیصریه رَحِمَهُ اللهُ منقولست که او گفت : چون خدمتِ شیخ صدرالدین پیش آمذ که برجنازهٔ مولانا نماز کند ، ازناگاه شهقهٔ بزذ وبیخوذ شذ تا ساعتی ؛ بعد ازآن نماز کرد واشکِ خونین از دیذگانِ خوذ روان کرده روان شذ ؛ جماعتِ کبار از کیفیّتِ آن حال سؤال کردند ؛ گفت : چون پیش آمذم تا بنماز مشغول شوم صفّی دیذم از روحانیانِ ملاء اعلی حاضر آمذه و روحِ حضرتِ رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مصوّر ایستاذه بزیارتِ ونمازِ مولانا مشغول شذند و فرشتگانِ آسمان بجمعهم کبوذ پوشیذه می گریستند ؛ همانا که خدمتِ

T, I, 390 ; H, I, 181 ۲۸۵/۳ ـ ۲۸۶ Z ۱۰۱ ب B ۹۵ ب K ۱۹٦

5 جلوت K : خلوت BZ || 14 آن BZ : — K || 15 پیش BK :+ نماز Z || 16 وروح... الله K : — BZ || 16 - 17 علیه ... ایستاده K : — BZ || 18 می گریستند KZ : گریستند B || که B : — KZ

شیخ با جمیعِ اکابر چهل روز تمام بزیارتِ تربتِ مبارکِ او تردّد می‌نموذند؛ هم مولانا شرف الدین فرموذ که خدمتِ استاذم و مسندِ اسنادم قاضی سراج‌الدین برابرِ تربهٔ مولانا ایستاذه بوذ و زاری کنان این بیتهارا می‌گفت:

شعر (رمل)

کاش آن روز که در پای تو شذ خارِ اجل
دستِ گیتی بزذی تیغِ هلاکم برسر
تا درین روز جهان بی تو ندیذی چشمم
این منم برسرِ خاکِ تو که خاکم برسر

(۲۸۷/۳) همچنان منقولست که در عنفوانِ جوانی در شهرِ حلب پیشِ کمال الدین ابن عدیم که عدیم المثل و عالی القدر بوذ در چند مدرسه بافادت واستفادت مشغول بوذ. همچنان روزی در دمشق بربامِ مدرسهٔ مقدّمیه تکرارِ علومِ اسرار می‌کرد، سیْر کنان از کنارِ کنگرهٔ بام یکْ دو تیرِ پرتاو برروی هوا می‌رفت وباز قهْقرا می‌آمذ وطلبهٔ علم بیاسْرِهِم مریدِ مخلص شذه بوذند وپیوسته حالات‌را مشاهده می‌کردند

(۲۸۸/۳) همچنان اخوانِ صفا چنان روایت کردند که حضرتِ مولانا بالای بامِ مدرسهٔ خوذ طواف می‌کرد؛ اوقات یکْ دو تیرِ پرتاو

۲۸۷/۳ـ۲۸۸ Z ۱۰۱ ب B ۹٦ آ K ۱۹٦ـ۱۹۷ H, I, 288 ؛ T, I, 391

2 هم مولانا BK : همچنان Z || 3 برابر BK : بر Z || 5 شعر KZ : — B || 9 این BK : ای Z || 13 علوم اسرار K : — BZ || کنار KZ : کناره B || 14 پرتاو BK : + و Z || می آمذ BZ : آمذ K || 15 حالات را KZ : حالت را B || 17 طواف BK : طوف Z

بر روی هوا می‌رفت، باز ببامِ مدرسه می‌آمذ، روزی چنان غایب شذ که بعد از بیست روز تمام در مسجدِ مرام نشان داذند و اصحاب جمع آمذه هفتهٔ در سماع بوذ

(۲۸۹/۳) همچنان از کبارِ احرار منقولست که یارِ عزیز امیرجی که از جملهٔ مریدانِ مخلص بوذ مگر اورا جهتِ مصلحتی عزیمتِ دمشق افتاذه بوذ؛ پیشِ مولانا آمذ واستعانت خواسته وطلبِ استمداد کرده بدمشق روانه شذ؛ چون بشهرِ دمشق درآمذ بر سرِ کوشکی حضرتِ مولانارا ایستاذه دیذ که بدستِ مبارکِ خوذ اشارت می‌کرد؛ درحال نعرهٔ بزذ وبیهوش شذ؛ چون بخوذ آمذ هیچ ندیذ؛ مهمّاتِ خوذرا باتمام رسانیذه چون بقونیه آمذ بزیارتِ مولانا مشرّف گشته می‌خواست که حکایت‌را بازگویذ؛ مولانا فرموذ که مردانِ حق همچون ماهیانِ دریای محیط اند، از هرجا که خواهند سر بیرون کنند؛ سرنهاذ وکیفیّتِ تمثّل را باصحاب بازگفت

(۲۹۰/۳) همچنان خدمتِ ملکُ الادباء مولانا صلاح‌الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ فرموذ که چون بحضرتِ مولانا مرید شذم می دیذم که در روزی ده <و> دوازده رقعه بخدمتِ پروانه وغیره فرستاذه مساکین واهلِ حاجات را دوا شذی وهیچ یکی خطا نکردی؛ مرا در ضمیر گذشت که عجبا روزِ قیامت نیز این دستگیری خواهذ بوذن؟ فرموذ که ای والله ای والله، چرا نباشذ؟ بلکِ صالحان اُمّت‌را رحمتها وشفاعتها وسخاوتها خواهذ بوذن؛ چنانکِ فرموذ

۲۸۹/۳ ـ ۲۹۰ Z ۱۰۲ آ B ۹۶ ب K ۱۹۷ T, I, 392 ; H, I, 289 , 18[illegible]

4 امیرجی KBZ : امیر کورجی Kh || 5 جملهٔ KZ : — B || 6 بوذ KZ : — B || خواسته BK : خاست Z || 12 هر جا KB : هر بجا Z || 16 فرستاذه KZ : فرستاد B || 17 حاجات را KZ : حاجات B || 18 دستگیری B : دستگیر KZ

شعر (رمل)

صالحانِ امّتم خوذ فارغند   از شفاعتهای من روزِ گزند
بلکهٔ ایشان را شفاعتها بوَذ   گفتشان چون حکمِ نافذ می‌روذ

وقتی که شمشیرِ برّان در اندرونِ غلافِ خوذ ببرّد قیاس کن که در وقتِ تجرید چها کنذ، یاران شاذي کنان شکرها کردند

(۲۹۱/۳) همچنان کمالِ کرم ووفورِ حلم وشیمِ ایشان بغایتی بوذ که روزی در سماع گرم شذه بوذ ومستغرقِ دیذارِ یار گشته حالتها می‌کرد؛ از ناگاه مستی بسماع در آمذه شورها می‌کرد وخوذ را بیخوذوار بحضرتِ مولانا می زذ؛ یارانِ عزیز اورا رنجانیذند؛ فرموذ که شراب او خورده است بد مستی شما می‌کنیذ؛ گفتند ترساست؛ گفت: او ترساست شما چرا ترسا نیستیذ؟ سر نهاذه مستغفر شذند

(۲۹۲/۳) همچنان روزی درمیانِ بازارِ قونیه می‌رفت، مگر ترکی پوستینِ روباه بدست گرفته مزاد می‌کرد که دِلکُو دلکو وبجِدّ می گفت؛ حضرتِ مولانا نعره زنان بچرخ در آمذه دل کو دل کو می گفت وسماع زنان تا بمدرسهٔ مبارك روانه شذ

T,I, 392 ; H, I, 289   ۲۹۱/۳ - ۲۹۲ Z ۱۰۲ آ B ۹۶ ب K ۱۹۸

6 همچنان BK : — Z || که KZ : — B || 8 از KZ : — B || مستی BK : — Z || بسماع KB : در سماع Z || 13 و BK : — Z

2 ـ 3 صالحان . . . می روذ : MN ، ج ۳ ، ص ۱۰۲ / ۱۷۸۶ ـ ۱۷۸۷ ؛ MA ، ص ۲۳۹/۲۹ ، ۱/۲٤۰

6 همچنان . . . شذند : ر . ك. به فیه مافیه ، ص ۷٤/۵

12 همچنان . . . ص ۳۵۷ / ۱۹ ذوالمنن : ر . ك . به سپهسالار ، ص ۹۲ ، ۷٤ ـ ۷۵

(۲۹۳/۳) همچنان روزی از حضرتش سؤال کردند که بعضی اولیا را متکبّر می بینیم وآن تکبّر برکجاست؟ فرموذ که در مردانِ خذا کبر کبریائی باشذ نه کبرِ ریائی وتجبّرِ نفسانی وعُجبِ جاهِ مردمِ جانی؛ چنانک امامِ جعفرِ صادق رضی الله عنه که گاه تزکیهٔ نفسِ خوذ کردی وخلفا وملوک را التفات ننموذی؛ پرسیدند از آن تکبّرِ او، گفت: حاشا من متکبّر نیستم ولیکن چون من از هستیٔ خویش برخاستم کبریائی او مرا مستهلک گردانیذ وبجای کبرِ من بنشست واین کبر از کبریائی اوست ومن درمیان نیستم

شعر (رجز)

گفتِ زبان کبر آورذ کبرت نیازت را خورذ
شو تو زکبرِ خوذ جذا در کبریا آویخته

ونقلست از بایزید که فرموذ هر که مرا دیذ از رقمِ شقاوت ایمن شذ؛ چنانک فرموذ

شعر (مجتث)

رهذ زتیرِ فلک وز سنانِ مرّیخش هرآن مرید که اورا بعشق پروردم

وجای دیگر گفت

شعر (رمل)

خوذ مریدِ من نمیرذ کآبِ حیوان خورده است
وانگهان از دست، که از ساقیانِ ذوآلمنن

۲۹۳/۳ Z ۱۰۲ آ B ۹۶ ب K ۱۹۹ T, I, 393 _ 94 ; H,I,289

3 باشد KZ : و B || 5 پرسیدند KZ : + که B || 6 چون KZ : — B || 12 از BZ : کز K || 13 فرموذ KZ : گفت B

(۲۹٤/۳) وهمچنان روزی درمیانِ مجمعِ اکابر دربیانِ معجزاتِ انبیا وکراماتِ خواصِّ اولیا معانی می فرموذ؛ گفت: فرقِ میانِ معجزات وکرامات آنست که معجزات افعال وسُنَنِ انبیاست وکرامات آثار وانوارِ اولیاست؛ معجزات اخراجِ شیٔ است از عدم وتقلیبِ اَعیانست وکرامات صفتِ انوارِ باطنِ اولیاست، کما قال بعضُ اهلِ المَعْرِفَةِ کَرامَةُ الوَلیِّ هُوَ قُوَّةُ فِعْلٍ وَکِفایَةُ مَؤُنَةٍ یَقُومُ لَهُم الحقُّ بِما هِیَ ما خَرَقَ مِنَ العاداتِ؛ ومُعْجِزَةُ النَّبِی اِخْراجُ الشیٔ مِن العَدَمِ الی الوُجُودِ وتَقْلِیبُ الاَعْیانِ، کَما قالَ قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ

شعر (رمل)

قلبِ اَعیانست واکسیرِ محیط ائتلافِ خرقهٔ تن بی مَخیط

وقال لِلأَوْلِیاءِ کَرامَاتٌ ولِلاَنْبِیاءِ معجزاتٌ؛ فَالمُعْجِزاتُ بالدَّعْوَی، لاَنَّها حُجَّةٌ وَالکَرامَاتُ بِغَیر دَعْوَی لاَنَّها اِجابَةُ دَعْوَةٍ؛ همانا که بعض کاملانِ سبیلِ طریقت وَ شاربانِ سلسبیلِ حقیقت از اظهارِ کرامات بنفرتِ تمام احتراز واجتناب واجب دانند بلکه مشغولیٔ آن را عینِ حجاب انگارند؛ چنانکه بخدمتِ جُنَیْد رَضِیَ اللهُ عَنْهُ نقل کردند که فلان درویش برسرِ شطّ سجّاده انداخته نماز می کند ودر هوا می پرذ وبوالعجب کلمات می گویذ؛ شیخ فرموذ که دریغا که او

T, I, 395 ; H, , 290 ۲۹٤/۳ Z ۱۰۲ ب B ۹٦ ب K ۱۹۹

3 معجزات BK : + انبیا Z || 4 و B : او KZ || 10 شعر BK : — Z || 14 همانا BK : — Z || 18 او KB : — Z

1 همچنان . . . ص ۹/۳۵۹ الطاعت : ر.ک. به سپهسالار . ص ۷٦

11 قلب . . . مخیط : MN ج ٥ ، ص ۷۸۸/٥۱ ؛ MA ، ص ۱۰/٤٤۹

ببازیچهٔ مشغول شذه است وبذآن قانع گشته وبحالِ خویش خرسند آمذه ؛ اورا بخواند وبیاگاهانیذ وازآن حالت باز آورد و از آن ایست باز ایستاذ ؛ تا معلوم شوذ که مقاماتِ کاملانِ مکمّل تا کجاست

شعر (رمل)

تا کجا آنجا که جا را راه نیست جز سنا برقِ مهِ الله نیست
ای برادر بی نهایت درگهیست بر هر آنچ می رسی بالله مه ایست

وقال قدّس اللهُ سِرَّه : عُقُوبَةُ الاَنْبِیاءِ حَبْسُ الْوَحْیِ وعُقُوبَةُ الاَوْلِیاءِ اِظْهارُ الکَراماتِ و عُقُوبَةُ الْمُؤمِنین التقْصیرُ فی الطاعتِ

(۲۹۵/۳) همچنان ملکُ الادباء خدمتِ مولانا صلاح الدینِ ملطی روایت کرد که در شهر عراقلیه درخانهٔ نورالدینِ وفادار با جماعتِ قبّهٔ بزرگ وشیوخِ کرام همدم بوذم ؛ همانا که شیخ مؤیدالدینِ جَنَدی با چندی صوفیان که جُنُدی بوذند از قونیه رسیذ ؛ استقبالِ او کرده بغایت مکرّم ومعزّز داشتند ، بعد از سلام وطعام و انواعِ کلام از شیخ مؤیّد الدین سؤال کردم که خدمتِ شیخ صدرالدین

T, I, 396 ; H, I, 183 — ۲۹۵/۳ Z ۱۰۲ ب B ۹۷ آ K ۲۰۰

5 نیست ZB : + شعر K || 10 همچنان BZ : + خدمت K || خدمت BZ : — K || 15 که KZ : — B

5 تا کجا . . . الله نیست : MN ؛ ج ٦ ، ص ۳۹۵/۲۱٤۵ ؛ MA ، ص ٦۰۳/۲۰

15 مؤید الدین جندی : مؤید بن محمود بن صاعد الصوفی الحاتمی الجندی است ؛ از شاگردان صدرالدین قونوی بود و در ٦۹۰ ﻫ/۱۲۹۱ م فوت شد (ر. ک. به Brockelmann ، GAL ، ج ۱ ، ص ٤۵۱ (۵۸۸) ، Suppl. ، ۱ ، ص ۸۱۰)

در شانِ بی‌نشانِ مولانا چه می‌گفت و در خلوات چگونه صفت می‌کرد؟ گفت: والله روزی با خواصِ یاران در بندگیِ شیخ نشسته بوذیم، مثلِ شمس‌الدینِ ایکی وفخرالدینِ عراقی و شرف‌الدینِ موصلی و شیخ سعیدِ فرغانی و نصیرالدینِ قونوی و غیرهم؛ حکایتِ سیرت وسریرتِ مولانا بیرون آمذ؛ شیخ بصدقِ تمام وایقانِ کلّی شور کنان فرموذ که اگر بایزید وجنید درین عهد بوذندی غاشیهٔ این مردِ مردانه را بر گرفتندی ومنّت بر جانِ خوذ نهاذندی؛ همچنان خوانسالارِ فقرِ محمّدی اوست؛ ما بطفیلِ او ذوق میکنیم وهمگی ذوق وشوقِ ما از قدمِ مبارکِ اوست؛ تمامتِ درویشان انصاف داده بیانِ عیانِ شیخ آفرین کردند؛ بعد ازآن مؤیدالدین گفت: من بیچاره نیز ازجملهٔ نیازمندانِ حضرتِ آن سلطانم واین بیت را گفت:

شعر (کامل)

لَوْکَانَ فینا لِلْاُلُوهةِ صورةٌ هُوَ اَنْتَ لااُکنی ولا أتردَّدُ

(۲۹۶/۳) همچنان منقولست که مگر راهبی دانا در بلادِ قُسْطَنطنیه آوازهٔ علم وحلم وتواضعِ مولانا را شنیذه بوذ وعاشق شذه مسافرت نموذه بطلبِ مولانا بقونیه آمذه؛ راهبانِ شهر اورا استقبال کرده معزّز داشتند؛ راهبِ صادق التماسِ زیارتِ آن حضرت کرده اتّفاقا در راه مقابل رسیذه سه کرّت بخذاوندگار سجده کرده؛

۲۹۶/۳ Z ۱۰۳ آ B ۹۷ ب K ۲۰۱ T, I, 398 ؛ H, I, 184

1 در خلوات BK : در خلوت Z ‖ 2 نشسته BK : — Z ‖ 5 آمذ KZ : آمده B ‖ 8 فقر BK : — Z ‖ 12 شعر BK : بیت Z ‖ 13 a للالوهة K : للالوهیة ZB ‖ 15 وتواضع KZ : — B ‖ مولانا را B : مولانا KZ ‖ 18 سه ZB : سی K

چون سر بر می داشت مولانا را در سجود می‌دیذ؛ گویند: حضرتِ مولانا سی وسه بار بذو سرنهاذ؛ راهب فریاذ کنان جامها را چاک زذه گفت: ای سلطانِ دین! تا این غایت چه تواضع و تذلّل است که با همچون منِ بیچارهٔ پلیذی مینمائی؟ فرموذ که چون حدیثِ طُوبیَ لِمَنْ رَزَقَهُ اللّهُ مَالاً وجمالاً وشَرَفاً وسُلْطَاناً فَجَادَ بِمَالِهِ وعَفَّ فِي جَمَالِهِ وتَواضَعَ فِي شَرَفِهِ وعَدَلَ فِي سُلْطَانِهِ فرموذهٔ سلطانِ ماست، با بندگانِ حق تواضع چون نکنم وکم زنی چرا ننمایم واگر آنرا نکنم چرا شایم وکرا شایم وبچه کار آیم؟

شعر (رمل)

گفت آنک هست خورشیذِ ره او حرفِ طُوبی هرکه ذَلَّت نَفْسُهُ
بندگئ او به از سلطانیست که اَنا خَیْرٌ دمِ شیطانیست

فی الحال راهبِ بیچاره با اصحابِ خوذ ایمان آورده مرید شذ و فرجی پوشیذ؛ چون حضرتِ مولانا بمدرسهٔ مبارک آمذ حضرتِ ولد واصحاب را حکایت فرموذ که بهاء الدین امروز راهبی کم زنی قصدِ کم زنئ ما کرده بوذ تا آن مسکنت را ازدستِ ما بربایذ والله الحمد که بتوفیقِ احدی ومعاونتِ احمدی درکمی وکم زنی ما غالب شذیم؛ چه آن تواضع وکم زنی ومسکنت ازحضرتِ مصطفی میراثِ محمّدیانست ونصابِ آنچنان دولت نصیبِ مسکینانِ امّتِ اوست واین غزل را گفت

---

14 ما KZ : — B ‖ 18 این غزل را . . . . ص ٦/٣٦١ الی‌آخره BZ : در K، در ص ٢٩٧ ثبت شده است

---

10 ـ 11 گفت . . . شیطانیست : MN، ج ٤، ص ٣٣٤٤/٤٧٦، ٣٣٤٢؛ MA، ص ١١/٤١٣، ١٠

شعر (سریع)

آدمیٔ آدمیٔ آدمی بسته دمی زانکٔ نهٔ آن دمی
آدمیٔ را همه در خوذ بسوز آن دمیٔ باش اگر محرمی
کم زذ آن ماهِ نو وبدر شذ تا نزنی کم نرهی از کمی
همچو ملَک جانبِ گردون بپر همچو فلکٔ خم دهٔ اگر می خمی

الی آخره

(۲۹۷/۳) همچنان روزی یاری میخی بر دیوارِ حجرهٔ مدرسه می‌کوفت ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که این مدرسهٔ ما مسکنِ اولیاست و این حجره از آنِ مولانا شمس الدین است ؛ نمی ترسند که درینجا میخ می‌کوبند ، تا دیگر چنان نکنند ؛ می‌پندارم که آن میخ را برجگرم می‌زنند ، حرمتِ مدرسه‌را تا این غایت رعایت می‌فرموذ ، تا بی‌حرمتان را چه رسذ

(۲۹۸/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا درین بیت معانی می‌فرموذ

شعر (خفیف)

دعویٔ عشق کردن آسانست لیکٔ آنرا دلیل و برهانست

گفت : روزی پادشاهی دیذ که کوذکی پیری را می‌زذ وعظیم می‌رنجانیذ ؛ سلطان فرموذ که اورا حاضر کردند ؛ پرسیذ که آن پیررا چرا می‌زنی و بی‌حرمتی می‌کنی ؟ همین دم سیاستت کنم ؛ کوذکٔ گفت : سلطانِ

۲۹۸-۲۹۷/۳ Z ۱۰۳ ب B ۹۷ ب K ۲۹۶ — T, I, 543 ; H, II, 23

11 رعایت BK : — Z || 4 شعر (+ که K) KZ : — B || 16 می زد ZB : می زند K

15 دعویٔ . . . برهانست : ر.ک. به فیه ما فیه ، ص ٤

اسلام را بقا باذ ، او دعویٔ عاشقی می کرد و از محبّتِ من می لافیذ ؛ اکنون سه روزست که اورا ندیذم ، بدآن سبب اورا می رنجانم ، تا عاشقانِ حق را عبرت باشذ واز غیرتِ او اندیشه کنند

(۲۹۹/۳) الحکایه : همچنان احزابِ اصحاب رَضِیَ اللهُ عَنْهُمْ روایت کردند که روزی جوانی معتبر از ساداتِ مدینهٔ حضرتِ رسول الله علیه السلام بزیارتِ سلطان ولد آمذه بوذ ؛ جماعتی از ساداتِ قونیه با او بوذند ؛ تعریفش کردند که خدمتش فرزندِ سیّدِ تربه دارِ مصطفاست ؛ همانا که بوالعجب دستاری بسته بوذ چنانک عذبهٔ درپیش تا بناف فرو گذاشته وکنارِ دیگر را شکرآویزِ مولوی کرده ؛ همچنان حضرتِ سلطان ولد اورا اکرامی عظیم فرموده بزبانی که بِلِسَانٍ عَرَبِیٍّ مُبِینٍ (۲۶/ ۱۹۵) بوذ بمعانی واسرار مشغول شذ وآن جوان باخلاصِ تمام ارادت آورده مرید شد واجازت در خواست کرده ؛ بوی بعربی اجازتی داذند تا خلیفهٔ خاندان باشذ ؛ بعد ازآن حضرتِ سلطان ولد ازو پرسیذ که این شیوهٔ شکرآویز سنّتِ مولانای ماست ومنسوب بمولویان است ومشایخِ دیگر را این قسم نیست وساداتِ دیگر این شیوه را نکرده اند ، شما را این ینگث ازکجاست؟ سیّد جواب داذ که ما از قدیم العهد آلِ خلیلیم واز قبیلهٔ قریشیم وتا بوذه است از زمانِ خلیل الرحمن مفاتیحِ کعبهٔ معظّم وازآنِ رسول

۲۹۹/۳ Z ۱۰۳ ب B ۹۸ آ K ۲۹۷ب T, I, 544 ; H, II, 24

1 اسلام را : KZ : اسلام B || 4 الحکایه KB : منقولست که Z || اصحاب Z : اصحاب را B احباب K || 6 جماعتی KZ : جماعت K || 9 چنانک KZ : — B || 11 بود KB : — Z || اسرار KB : + بعربی Z || 13 اجازتی KZ : اجازت B || 14 سلطان B : — KZ || 15 مشایخ BZ : شیخ K

پیشِ ماست و بهرکه مفتاحی بایست شوذ ویا نَعْلَیْنِ مبارکِ رسول ویا از آثارِ او تربه‌دارانِ حضرت که آباء و اجدادِ ما بوذند، بسادات می دهند و باجازتِ ما در اطرافِ جهان میانِ اُمّتِ محمّد می گردانند وازآنجا متمتّع می شوند و محصولِ آن را سال بسال پیشِ ما می آورند تا بسُکّانِ آنحضرت ومجاوران آن دولت عَلَی قَدْرِ مَرَاتِبِهِم ومَنَاقِبِهِم وظیفهٔ وقت را می‌رسانند؛ وهمچنان از اجدادِ مامنقولست که ودر کتابِ اسرارِ معراج مسطور که چون حضرتِ رسول در شبِ سُبْحَانَ اَلَّذِي اَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً (١/١٧) بمعراج عروج کرد وبقربتِ ثُمَّ دَنَى فَتَدَلَّى (٨/٥٣) مشرّف شذ و برؤیتِ دیدارِ جبّارِ مخصوص گشت وملحوظِ نظرِ عنایت گشته محظوظ شذ وآنچ از آیات دیدنی بوذ کما یَنْبَغِی دیذه واسرارِ وحی‌را بی واسطه شنیذه

شعر (رمل)

درمیانِ عاشق ومعشوق کاری رفت‌رفت
تو نه معشوقی نه عاشق مر ترا باری چه شذ

وچون بمبارکی جهتِ دعوتِ اُمّت عودت نموذ بر کنگرهٔ عرشِ مجید تمثالِ صورتی‌را مشاهده فرموذ که مثلِ آن صورتی بذآن خوبی در ارکانِ مَلَك وسُکّانِ فلك ندیذه بوذ

1 شوذ ZB : باشد K || 2 تربه‌داران KZ : تربه‌دران B || 3 باجازت ZB : اجازت K || میان KZ : بنیان (!) B || 4 متمتّع KZ : ممتنع (!) B || 5 آن KZ : — B || 11 وحی را KZ : روحی را B || شنیذه K : شنیذ BZ

شعر (هزج)

یکی ماهی همی بینم برون از دیده در دیده
نه اورا دیده٫ دیده نه وصفش گوش بشنیده

وحضرتِ رسول در لطافت ونظافتِ آن صورت حیران وسکران مانده بذو تعلّقِ عظیم نموذ ؛ دیذ که دستاری بر سر نهاذه بوذ با شکر آویز وجامهای بردِ یمنی پوشیذه بغایت اهتزاز واضطراب می‌نموذ ؛ از خدمتِ ناموسِ اکبر ، طاوسِ شهپّر کیفیّتِ حالِ آن پیکررا باز پرسیذ که چندین هزار تماثیلِ عجیب واشکالِ غریب که تحت العرش در هر فلکی علی حده مشاهده کردم که مَا مِنْ مَخلُوقٍ اِلاّ ولَهُ تِمثَالٌ تَحتَ العَرْشِ الی آخره هیچ یکی از آنها مرا چنان بخوذ ربوذه ونگران نکرد الاّ که این صورتِ لطیفِ الیفِ منیف ؛ عجبا این صورتِ که باشذ وسرِّ این چگونه بوذ؟ أهَذا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أمْ نبیٌّ مُرسَلٌ اَوْ ولیٌّ مُكَمَّلٌ؟ جبرئیل گفت : این صورتِ کسیست از نسلِ صدّیقِ اکبر که در آخرِ زمان میانِ امّتِ تو ظهور خواهذ کردن وعالم را بانوارِ اسرار وحقایقِ تو مالامال کرده زیب وزینت خواهذ بخشیذن وهمچنان حق تعالی اورا قدمی وقلمی ودمی بخشذ که جمیعِ ملل وارباب دُوَل محبّ ومریدِ او شوند واو سرِّ نور مُظهِرِ مَظهَرِ دینِ تو خواهذ بوذن ، چنانك گفت :

---

4 و حضرت KZ : وچون حضرت B || 11 نکرد ZB : کرده K || 12 سرّ KZ : سیر B || 17 ملل KZ : ملك (!) B || ارباب BZ : — K || مطهرِ و مظهر KZ : مظهر مطهر و مظهر K

شعر (رمل)

مخزنِ انّا فتحنا برگشا   سرِّ جانِ مصطفی را باز گو

وهمانا که در سیرت و صورت مِن جمیع الوجوه نظیرِ تو باشد ؛ کما قال صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ مَا مِن نبیٍّ إلاّ وَلَهُ نَظِیرٌ فِی اُمَّتِهِ ونامِ او هم محمّد باشد ولقبِ او جلال الدین بوَذ و سخنانِ او شارحِ اسرار اخبارِ تو وکاشفِ بطونِ قرآنِ عظیم بوَذ ؛ درآن حال حضرتِ رسول از غایتِ شاذی بشاشتِ عظیم نموده چون بمبارکی بمقرِّ عزِّ خوذ رسیذ دستارِ مبارکِ خوذ را بهمان شیوهٔ که تفرج کرده بوذ باز بست وفرموذ که ذَنِّبُوا عَمائِمَکُم فاِنَّ الشَّیطَانَ لا یُذَنِّبُ وَالعَمائِمُ تِیجَانُ العَرَب ومقدارِ یکشبر تمام برسرِ پستانِ خوذ ارسال کرد وکنارِ دیگررا در پسِ قفا شکرآویز بست ؛ ازآن زمان تا الی یَومِنا هذا ما قریشیان متابعتِ سنّتِ رسول کرده همان می ورزیم وآن سنّتِ قبیلهٔ ماست وگویند : علما ومشایخِ خراسان برهمین سنّت می‌روند وآن روز ازغایتِ شاذی صدّیقِ اکبر هرچه داشت بشکرانه فدای رسول ویاران کرد وگویند که در وقتِ وفاتِ رسول ابو بکرِ صدّیق از حدّ بیرون می گریست وزاریها می‌کرد ؛ رسول فرموذ که أیُّهَا الصَّدِّیقُ الصَّدیقُ مَا یُبْکِیکَ واین گریهٔ بی نهایتِ تو ازبرکجاست ؟ فرموذ که حضرتِ آدمِ صَفِی ونوحِ نجی وانبیای کرام را عمرهای دراز بوذ وسالهای فراوان

7 نموده : KZ + و B || بمبارکی KZ : مبارکی B || 9 عمایمکم Kh : عمامتکم KBZ || 10 تیجان KZ : فتحان (!) B || 12 سنت KB : — Z || 15 که B : — KZ || 19 فراوان K : — BZ

درمیانِ امّتِ خوذ بدعوت مشغول شدند ؛ تو که پادشاهِ همهٔ وَآدمُ ومِنْ دُونَهُ تَحتَ لِوَائی می‌فرمائی درشصت ودو سالگی سفر می‌کنی و می‌روی ؛ ازآن سبب دلم می‌سوزذ و دریغم می‌آیذ که چون تو سلطان بزوذی می‌روذ ؛ من خواستم که همچون آدم هزار سال درعالم می‌ماندی تا عالمیان بوجودِ مبارکِ تو مشرّف گشتندی ؛ فرموذ که هیچ غم مخور که یکٔ روزه دعوتِ پررحمتِ من مقابلِ هزار سالِ پیغامبرانِ دیگرست وآنچ بامّتِ من روی نموده است وخواهد نموذن وعلمای امّتِ مرا رسیده است اُمَمِ ماضی را در سالهای بسیار روی ننموذه است ونبوذه و ندانی که عُلَمَاءُ اُمَّتِی کَاَنْبِیَاءِ بَنِی اِسْرَائِیلَ گفتهٔ منست ؛ یا صدّیق خاطرِ عاطر خوش دارکه الیوم تُسَدُّ کُلُ فُرْجَةٍ اِلاَّ فُرْجَةُ اَبی بَکْرٍ همه روزنها بسته کردند مگر روزن ابوبکر صفتان ؛ بدانکٔ سرِّ من وحقیقتِ من روزی‌از گریبانِ فرزندانِ ابوبکر سر بیرون خواهیم کردن وعالم را باز منوّر گردانیذن تا مقصودِ تو بکلّی حاصل شوذ ؛ ابوبکر سرنهاده شاذان شذ وحضرتِ رسول همانساعت رحلت فرموذ وما سادات قرنًا بَعْدَ قَرْنٍ در تمنّای این زمان بوذیم که آن صورت را که بذان صفت رسولِ ما دیذه بوذ واشارت فرموذه ظهور کند تا ما بشرفِ روزگارِ شریفِ او مشرّف شویم ولله الحمد که بذآن دولت رسیذیم وآن سعادت مساعدت نموذ ومقصودِ ما بحصول

1 در K : — BZ || 2 لوائی B : + بمن K || 6 که یك KZ : یکٔ B || روزه KZ : روز B || 7 بامت KZ : برامت B || 8 نموذه است BZ : نموذه K || 9 که KZ : — B || 10 خاطر KZ ~ عاطر B || 12 صفتان BZ : + و K || سرّ ... حقیقت KZ : — B || 13 ابوبکر KZ : تو B || 19 نموذ BZ : نموده K

پیوست؛ همچنان جماعتِ حاجیان نیز متواتر این خبررا داذند و از ساداتِ راستینِ مدینه بذین تفصیل و تفضیل شنیذند

شعر (رمل)

آنچ گفتند در اوصافِ کمالیتِ او   همچنان هیچ نگفتند دو صذ چندانست

(۳۰۰/۳) الحکایه : همچنان منقولست که در زمانِ حضرت سلطان ولد قدّس اللهُ سرّه العزیزَ معتبر تاجری بقونیه آمذه بوذ؛ همانا که زیارتِ حضرت تربه‌را در یافته انواعِ تحف و طُرف بحضرتِ ولد برده اصحاب‌را خدماتِ بسیار کرد و از سرگذشتهای سفرِ خوذ بسی حکایات باز گفت و در اثنای حکایت چنان گفت که سفرِ کیش و بحرین کرده بوذم تا مگر لآلی ودرر و یواقیت بچنگ آورم، بزرگی از اعیانِ آن دیار بمن ارشاد کرد که مطلوبِ تو پیشِ فلان صیّادی یافت شوذ؛ چون بخدمتِ وی رسیذم صندوقی باز گشاذه از هر نوعی عرضه داشت؛ چنانک در قیمتِ هر یکی حیران ماندم واز حصولِ آن مجموع وچگونگیِ کثرتِ ثروتِ اورا باز پرسیذم؛ گفت : والله ما چهار براذر بوذیم وپذری داشتیم پیر؛ از قدیم العهد ماهی‌گیران بوذیم؛ امّا درویش ومُقِلّ الحال؛ اتّفاقا روزی درکنارِ دریا شست انداخته بوذیم؛ ازناگاه جانوری درشستِ ما گرفتار شذ؛ چندانک می کشیذیم و می کوشیذیم، نمی توانستیم بیرون آوردن؛ علیها بعد از زحماتِ بسیار چون بکنارِ دریا بیرون آوردیم

۳۰۰/۳ Z ۱۰۵ آ B ۹۹ آ K ۳۰۱   T, I, 549 ; H, II, 28

1 جماعت : KZ — : B || 3 شعر : BZ — : K || 8 کرد KZ : کرده B || از : KZ — : B || 15 ما : B — : KZ

آن خوذ خذاوندِ آب بوذه است واورا عجب البحر خوانند ؛ چنانکه در افواهِ مردم مشهور است : جانوری دیذیم بس بو العجب ؛ همگان بتعجّب ماندیم که این را چه کنیم واین بچه کار آیذ ؟ همچنان بسَد دل گشته بر بی طالعیْ خوذ می گریستیم که بعد از چندین روز یعنی شکاری بدستِ ما افتاذ ؛ وآن جانور همچنان بر ما نگاه می‌کرد ؛ پذرم گفت : من این را درخانهٔ بکنم و از هرکسی درمی بستانم آنگاهش بخلق بنمایم تا هیأتِ این را تماشا کنند وقدرتِ حق را ببینند بلکه گِردِ عالم بگردانم تا فتوحی حاصل شوذ ورنجِ ما بکلّی ضایع نشوذ ؛ بانطاقِ واهب النطق والحیات آن جانور بگفت آمذ و گفت که مرا رسوای خلق مکنید ؛ هرچه مطلوبِ شماست بیاورم چندانی که سالهای دراز باولادِ اولادِ شما بس کنذ وما از گفتارِ او ولافِ او بتعجّب ماندیم ؛ پذرم گفت : ای جانورِ عزیز ! ترا بی‌پایندان چون توان رها کردن ؟ گفت : سوگند بخورم آنگاه بروم ؛ پذرم گفت : بسم الله بیار تا چه داری ؛ گفت : ما محمّدیانیم و مریدانِ حضرتِ مولانائیم ؛ بروانِ مقدّسِ مولانا جلال‌الدینِ روم که بروم وباز بیایم ؛ پذرم نعرهٔ بزذ وبیهوش شذ ؛ گفتیم : تو اورا از کجا می‌شناسی ؟ گفت : ما دوازده هزار قومیم ، روی بوی آورده ایم واو هر باری در قعرِ دریا باز بما روی نموذه از معانی و حقایق درسِ ما می فرمایذ و ارشادِ ما می‌کنذ و ما پیوسته باسرارِ آن سلطانِ دین مشغول می باشیم ؛ فی‌الحال پذرم اورا آزاذ کرد ؛

---

1 خوذ KZ : خد B || 3 این KZ : — B || 9 خلق KZ : — B || 10 دراز KZ : — B || 11 ولاف او KZ : — B || 12 ترا بی KZ : آبی B || توان B : — KZ || 13 آنگاه بروم KZ : — B || 17 نموده B : نموذ KZ

بعد از دوم روز بیامذ وچندانی مروارید و سنگها آورد که توان گفت؟ واز ما حلالی خواسته عودت نموذ و درعینِ آن چنان قلّت وفقر و فاقهٔ عظیم ازناگاه قارونِ وقت شذیم وخواجگانِ معتبر گشتیم؛ چنانک غلامانِ ما تاجرانِ فاخرند و هرتاجری‌که از یواقیت وغرایب طلب داشت، پیشِ ما یافت شذ و ما اولادِ آن صیّادیم ومرا پسرانِ صیّاد می‌گویند ودرآن عهد پذرِ عزیزِ ما بقونیه رسیده زیارتِ حضرتِ مولانا را دریافته بوذ ولله الحمد که درین وقت من بنده را نیز ملاقاتِ حضرتِ شما میسّر شذ و بدولتِ ابدی رسیذیم

همچنان تجّارِ قدیم ازیشان این حکایت‌را بتواتر روایت‌کردند چنانک فرموذ

شعر (مجتث)

بماهیان خبرِ ما رسید دردریا هزارموج برآورد جوشِ دریا باز

ودرجای دیگر فرموذ

شعر (رمل)

ماهیان از پیر آگه ما بعید ما شقی زین دولت وایشان سعید

واین کراماتیست درغایتِ عظمت و معجزاتِ محمدی صلی الله علیه وسلّم

(۳۰۱/۳) همچنان ازکرامِ اصحاب منقولست که روزی خدمتِ شیخ صدرالدین وقاضی سراج‌الدین وسایر العلماء والعرفاء باتّفاق بتفرّجِ مسجدِ جامعِ مرام و باغها بیرون آمذه بوذند وهمچنان

۳۰۱/۳ Z ۱۰٦آ B ۹۹ ب K ۲۰۲ T, I, 399 ; H, I, 291

3 ازکاه KZ: از نکاه B || 7 وقت KZ: زمان B || ومعجزات B : معجزات KZ || 17 وسایر ... العرفا BZ : وسایر علما وعرفا K || 10 بتفرج ... جامع KB : بمسجد Z

14 ماهیان ... سعید : MN ، ج ۲ ، ص ۳۳۳۸/٤۳٤ ؛ MA ، ص ۱۷۹ / ۱۹

حضرتِ مولانا هم درمیانِ آن جماعت تشریفِ حضور ارزانی فرموده بوذ؛ بعد از ساعتی بر خاست و در آسیابی در آمده بسیار توقّف فرموذ وانتظارِ این جماعت از حدّ گذشت؛ مگر خدمتِ شیخ وقاضی سراج الدین در طلبِ او بآسیاب در آمدند ودیذند که حضرتِ مولانا برابرِ سنگِ آسیا بچرخ در آمده است؛ فرموذ که بحقِّ حقِ او که این سنگِ آسیا سُبُّوح قُدُّوس میگویذ؛ شیخ فرموذ که من وقاضی سراج الدین همانساعت محسوس می‌شنیذیم که ازآن سنگِ آسیا آوازِ سُبُّوح قُدُّوس بسمعِ ما می رسیذ واین غزل را سر آغاز کرد که

شعر (رمل)

دل چو دانه ما مثالِ آسیا — آسیا کی داند این گردش چرا
تن چو سنگ وآبِ او اندیشها — سنگ گویذ آب داند ما جرا
آب گویذ آسیابان را بپرس — کو فکند اندر نشیب این آب را
آسیابان گویذت کای نان خوار — گر نگردذ این که باشذ نانبا
ماجرا بسیار خواهذ شذ خوش — از خذا وا پرس تا گویذ ترا

وما از غایتِ آن عظمت وتصرّفِ او بی‌خوذ شذیم؛ چون بهوشِ خویش باز آمذیم حضرتِ مولانا غایب شذه بوذ

---

3 خدمت BZ : حضرت K || 4 سراج الدین K : — BZ || در آمدند B : در آمده KZ || 6 می‌کوید BK : کوید Z || فرموذ که BZ : فرمود K || 8 می رسید BK : رسیذ Z || سر آغاز BK : سرآغازی Z || 15 وما KZ : و اما B || آن BK : — Z || خویش باز KZ : — B || 16 حضرت BK : — Z

(۳۰۲/۳) الحکایه : همچنان شیخ محمودِ صاحب قران روایت کرد که یارِ غار جلال الدینِ قصّاب روزی حکایت می‌کرد که پیشِ مولانا شخصی گفت که فلان کس خوی بذ و بارِ گران دارذ واین مثل است مشهور که خوی بذ و بارِ گران ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که اصلِ آن مثل چنانست که در زمانِ ماضی پادشاهی بوذ بس عادل وکریم نهاذ وبر گذرِ سیرانگاهِ او بر دروازهٔ آن شهر دکّانِ کوزه فروشی بوذ واو بغایتِ پیری رسیده؛ چندانک این پادشاه ازآن دروازه در آمذی پیرِ کوزه‌فروش در دعای سلطان مبالغه نموذی ومدحها کردی؛ همانا که روزِ نوروز پادشاه‌را برو گذر افتاذ فرموذ که ای پیر! هر چه ترا مقصود و مطلوب است امروز از من بخواه! پیر گفت: شاهِ عالم‌را بقا باذ، بفرما تا خواصِّ حضرت و لشکرِ مملکتِ تو هر یکی از من کوزهٔ وإمّا سبوئی بذآن بها که من خواهم بخرند وبمیدانِ سلطان بهم برند؛ پادشاه اشارت فرموذ که هر که مرا دوست می‌دارذ ازین پیر کوزهٔ بخرذ؛ تمامتِ لشکریان از امرا وکبرا علی حده کوزهٔ از وی بدیناری خریذند وبردند؛ مگر سلطان‌را وزیری بوذ گرانجان وفرومایه وبذخو، آخر تر شنیذه بنفسه بطلبِ کوزه بیامذ؛ پیرِ پر عقل بر وی سبوئی عرضه داشت وصذ هزار دینار بها نهاذ؛ وزیر مناقشه نموذه قبول نمی‌کرد؛ آخر الامر بحکمِ ضرورت بهزار

۳۰۲/۳ Z ۱۰۶ آ B ۱۰۰ آ K ۲۰۲. T,I, 400 ; H, I, 291

1 الحکایه BK : — Z || 2 می‌کرد BK : کرد Z || 4 بذ KZ : + دارد B || 6 برگذر ... او KZ : — B || 7 او... ازان (: ازین B) BK : شهر Z || 13 بهم KZ : باهم B || 14 وکبرا BK : — Z || 17 هزار BZ : — K || 18 نموذه BK : نموذ Z

درم سبورا بخریذ؛ پیر بجِدّ گرفت که البتّه مرا نیز بگردن گرفته بحضرتِ سلطان با هم ببری و الاّ سبورا نمی دهم؛ اگر خواهذ واگر نی ناچار پیر را بر گردن برداشته سبورا بحضرتِ پاذشاه آورد؛ همانا که پاذشاه گفت: ای پیر این چه حالست و اهانت که کردی؟ گفت: شاهِ عالم خوی بذ< و >بارِ گران، یعنی یاوُز خو یاوُز یوکْ؛ چه اگر خیسّتی نمی کرد دیناری می داذ وسبورا می برد، بذین ملامت وملالت مبتلا نمی‌شذ بشومیٔ خساست نفسِ خوذرا بباذ داذه برجانِ خوذ خواری بار آورد

(۳۰۳/۳) همچنان خدمتِ جلال‌الدینِ قصّاب که ندیمِ اصحاب بوذ حکایت کرد که روزی در اوایلِ ظهورِ این اسرار جماعتی فقها درخلوت مرا در میان آوردند و از سرِ طنز وانکارلتّتِ عظیم زدند ومن از سرِ درد از ناگاه تیزی داذم، خنده برایشان غلبه کرد؛ فی الحال مرا آزاذ کردند وبیرون جستم؛ گفتم: تیز از من وعنایت ازخدا؛ یاران خندها زدند و خوش شذند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که سرّ این مثل چنانست که پاذشاهی بوذ که اورا بفصد کردن احتیاج افتاذه بوذ؛ چون فُصّادِ پاذشاه فَصّاد را حاضر کردند؛ فَصّادِ مسکین نشتر را تیزکرده قسدِ فَصْد کرد؛ همانا که سرِ نشتر شکسته شذ ودرآنجا بماند؛ فصّاد از وهمِ پاذشاه بی خواستِ خوذ تیزی در غایتِ تیزی بداذ؛ سلطان‌را خندهٔ عظیم بگرفت وبقهقهه بخندیذ؛ فی الحال سرِ نشتراز بازوی

۳۰۳/۳ Z ۱۰٦ ب B ۱۰۰ ب K ۲۰٤   T, I, 402 ؛ H, I, 292

1 درم سبورا KZ : دیناز اسبورا B ‖ 3 ناچار BK : — Z ‖ 4 همانا که BZ : + دید K ‖ که BK : — Z ‖ 5 یاوز یوک BK : باوزلق Z ‖ 8 بذر BZ : باز K ‖ 12 از ناگاه BK : ناگاه Z

سلطانِ بیرون جست؛ فَصّاد گفت: سلطانِ عالم تیز از من عنایت از خذا؛ واین مثل میانِ مردم از آنگاه باز یاذگار بماند؛ همانا که بقدر الامکان از بندگانِ فقیر بندگی واز حق تعالی عنایت ودستگیری؛ چنانک گفته اند: عَلَى ٱلدِّیکِ صِیَاحٌ وَعَلَى ٱللهِ صَبَاحٌ واین دو حکایت از لطایفِ حضرتِ مولاناست که اوقات می فرموذ؛ چنانک گفت

شعر (خفیف)

هزلِ من هزل نیست تعلیمست بهرِ ارشادِ خلق وتفهیم است

(۳۰٤/۳) همچنان منقولست که در زمانِ مولانا شخصی بر بالای درختِ میوه دار بر آمده بوذ تا میوها چینذ؛ از ناگاه صاحب باغ واقف شذ بیامذ؛ گفت که از درخت فروذ آی! گفت: فروذ نمی آیم؛ چون باغبان بجِدّ گرفت گفت: زنم مطلّقه باذ اگر ازین درخت فروذ آیم وسه شبانروزی بر آنجا بماند؛ بانواعِ فتوی طلب کردند ممکن نشذ؛ عاقبت عزیزی گفته باشذ که این مشکل را بحضرت مولانا می باید عرضه داشتن؛ جماعتی از محبّانِ مخلص این حکایت را بحضرتِ مولانا روایت کردند؛ جواب فرموذ که از آن درخت بر درختِ دیگر روذ و فروذ آیذ تا هیچ خللی واقع نشوذ واگر چنانک درخت تنها باشذ بر سرِ اسبی فروذ آمده فرو آیذ حانث نشوذ؛ همچنان کرد ورهیذ؛ تمامتِ مفتیانِ شهر آفرینها کردند

T, I, 402 ; H, I, 293 ۳۰٤/۳ Z ۱۰۷ آ B ۱۰۱ آ K ۲۰٤

1 عالم KZ : — B ‖ 4 چنانک BK : چنان Z ‖ 5 گفت BZ : می گفت K ‖ 8 در KZ : درلن B ‖ 10 گفت Z : — BK ‖ فرود نمی آیم BK : فرو نمی آیم Z ‖ 11 ـ 12 ازین درخت BK : — Z ‖ 16 تا KZ : — B ‖ 17 فرو KZ : فرود B

(۳۰۵/۳) الحکایه : همچنان از کبراء فقرا چنان منقولست که درخانِ ضیاء الدین وزیر طاوس نام خاتونی بوذ چنگی ؛ بغایت خوش آوازِ شیرین سازِ دلنوازِ جامه برازِ نیکو دلربا ونادرهٔ جهان بوذ واز لطافتِ چنگِ او تمامتِ عاشقان اسیرِ چنگِ او گشته بوذند ؛ اتفاقا روزی حضرت مولانا در آن خان درآمده برابرِ حجرهٔ او بنشست ؛ هماناکه طاوسِ چنگی جلوه کنان پیش آمده سر نهاذ و چنگ در دامنِ مولانا زذه بحجرهٔ خوذ دعوت کرد ؛ حضرتِ مولانا اجابت فرموده از اوّلِ روز تا نمازِ شام بنماز و نیاز قیام نموده از دستارِ مبارکِ خوذ مقدارِ گزی بریذه بوی داذ وکنیزکانِ اورا دینارهای سرخ بخشیذه روانه شذ ؛ همان روز شرف الدین خزینه‌دارِ سلطان را بروی عبور افتاذه عاشق ومفتونِ او شذ؛ مردمِ امین ارسال کرده اورا بحمّام فرستاذ و در حبالهٔ خوذ آورد و پنجاه هزار دیناری کلاه بندش بخشیذه خدماتِ بی‌حدّ نموذ ودر شبِ زفاف ازو سؤال کرد که تا غایت ترا این خوبی و ملاحت نبوذ ، درین ایّام چه معنی که ترا رابعهٔ عهد وزلیخای زمان می‌بینم وآن نیستی که پیش ازین بوذی و این زیب وزینت ترا از کجاست ؟ همچنان حکایتِ تشریف داذنِ مولانا را تعریف کرد و پارهٔ دستارِ اوراکه برو سربند کرده بوذ باز نموذ خزینه‌دار دلشاذ گشته بحضرتِ مولانا شکرانها فرستاذ و مرید شذ ؛ عاقبت کارِ حالِ طاوسِ چنگی بجائی رسیذ که حوریانِ قونیه

۳۰۵/۳ Z ۱۰۷ آ B ۱۰۱ آ K ۲۰۰ T I, 404 ; H, I, 184

2 خان KZ : خانه B || 10 سلطان‌را KZ : سلطان B || 12 فرستاد KZ : فرستاده B || 13 نمود و BK : نموذه Z || 15 و این KZ : و از این B || 17 برو BK : — Z

ونوریانِ قدس مریدهٔ او شدند و میانِ ایشان صریح کرامات می‌گفت واز ضمیرِ مردم خبر می‌داذ و مجموعِ کنیزکانِ خوذرا آزاذ کرده بشوهران داذ وآخر الامر آن خانِ مبارك حمّامِ مسلمانان شذ واین زمان مشهور حمّامِ نقشلو می‌گویند

(۳۰۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا درخلوتِ خوذ مستغرقِ نماز شذه بوذ ؛ یکی درآمذ که بی‌نوایم وچیزی ندارم چون اورا درآن استغراق بدیذ قالیچه را از زیرِ پایِ مبارکش برکشید وروانه شذ؛ هماناکه خواجه مجدالدینِ مراغی آن حال را دریافته چون مرغی بطلبِ آن شخص بیرون آمذ واورا در تیز بازار بدیذکه قالی را می‌فروخت ، بزجرِ آن مسکین مشغول گشته بحضرتِ مولانا آورد ؛ فرموذ که از غایتِ احتیاج کرده است عیب نیست ، معذور دار ، ازو بایذ خریذن ؛ زهی کمالِ حلم وجمالِ علم ودریای سلْم!

(۳۰۷/۳) همچنان شیخ نفیس‌الدینِ سیواسی رَحِمَهُ‌اللّٰهُ روایت کردکه روزی حضرتِ مولانا مرا اشارت کردکه دو درمی خُطابِ نیکو بستان وبیار وآن زمان یك سینی خُطاب را بدرمی می‌داذند؛ فی‌الحال حاصل کرده از دستِ من بستذ و درمیزری کرده روانه شذ ومن آهسته آهسته درعقبِ او می‌رفتم تا در خرابهٔ درآمذ؛ دیذم که ماذه سگی بچّگان کرده بوذ ؛ همه‌را درخوردِ آن سگك داذ ومن ازآن شفقت ومرحمت حیران مانده بوذم ؛ فرموذکه هفت شبانروز

۳۰۶/۳ ـ ۳۰۷ Z ۱۰۷ ب B ۱۰۱ ب ۱۰۲ آ K ۲۰۵ ـ ۲۰۶
T, I, 404 _ 405 ; H, I, 186 , 294

---

3 آن KZ : — B ‖ 18 در خورد KZ : خوردن B ‖ داذ Z : داده K

ست که این بیچاره چیزی نخورده است و بسببِ بچگانِ خوذ غیبت نمی تواند کردن ؛ همانا که حق تعالی نالهٔ اورا بسمعِ من رسانیذه غمخوارگی فرموذ

(۳۰۸/۳) همچنان روایت کردند که در خانهٔ پروانه سماعِ عظیم بوذ وحضرتِ مولانا بخلوتخانهٔ درآمذ ، بنماز شروع فرموذه خدمتِ گرجی خاتون دو سینیٔ بزرگث خُطاب فرستاذ تا یاران بخورند ؛ از ناگاه سگی درآمذه خطابهارا بخورد وبعضی را ملوّث گردانیذه اصحاب ملول شذند ، میخواستند که اورا قهر کنند وبرنجانند ؛ فرموذ که مصلحت نیست ، او از شما محتاج ترست واشتهای نفسِ او از شما صادقتر ؛ همگان سرنهاذه فارغ شذند

(۳۰۹/۳) همچنان اصحابِ عظام چلبی بدرالدین وشمس الدین حکایت کردند که روزی در بامِ مدرسهٔ لالا نشسته بوذند ؛ مگرکه براذرش شمس الدین گفته باشذ که کو آن زمانی که جامهای نفیس پوشیذه بر استرسوار می گشتیم وغلامان در پیِ ما دویذند ؛ همانا که بعد از ساعتی بحضرتِ مولانا آمذه از ناگاه پروانه سه هزار درم بوغچهٔ پرجامهای نفیس وغلامی واستری فرستاذه عذرها خواستند ؛ فی الحال حضرتِ مولانا فرموذ که چلبی بدرالدین این درمها را ببراذرت شمس الدین بده تا جامها را بپوشذ واز جامها بنوشذ وبراستر سوار گشته غلامی خدمتگارش باشذ ودرمها را خرج کنذ ودرسینهٔ بی کینه اش تأسّف وتلهّف

۳۰۸/۳ـ۳۰۹ Z ۱۰۷ب B ۱۰۲آ K ۲۰٦ T,I, 406-07; H,I, 294, 186

4 کردند Z : کرد BK || 5 آمد B : آمذه KZ || 8 می خواستند BZ : بخواستند K || 12 برادرش ZK : برادر B || 14 می گشتم BZ : می گشتیم K

وتصلّف را راه ندهد واز غیرتِ فقر وفقرای راستینِ دین بر حذر باشد؛ درحال چلبی بدرالدین وشمس‌الدین جامها را چاك زده روی برخاك نهادند ومستغفر شدند؛ بعد ازآن فرموذ که بهرکه لذّتِ فقرِ محمّدی روی نموذ حقّا که از لذّات دوجهانی وأغراضِ فانی اعراض کرد وفارغ شد و در سلكِ أحرارِ ابرار منخرط گشت واین بیت را گفت

شعر (رمل)

هرکه از دیدار بر خوردار شد   این جهان برچشمِ او مردار شد
فَقْر فَخری بهرِ آن آمد سَنی   تا ز طمّاعان گریزم در غَنی

(۳۱۰/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد ایّدَنا اللّهُ بِسِرّهِ المؤیَّد نقل فرموذ که روزی حضرتِ والدم در مدرسهٔ مبارك نشسته بوذ؛ دیذم که سه نفرِ جوانِ سرخ پوش درآمذه سرنهاذند و بحضورِ تمام فرونشستند؛ حضرتِ پذرم فرموذ که مصلحت باشذ تا ببرند؛ فی‌الحال از نظرِ من غایب شذند؛ ازآن حال سؤال کردم؛ فرموذ که ایشان از هفتان اند، مگر یکی از ایشان نقل کرده بطلبِ بدلِ او آمذه بوذند واینجایگاه سقّائی هست از محبّانِ من؛ چه او بکمال حال

۳۱۰/۳ Z ۱۰۸ آ B ۱۰۲ آ K ۲۰۷   T, I, 408 ; H, I, 187

5 منخرط KZ : منحوط (!) B || 8 b بر KBZ : در Kh || 13 فرونشستند KZ : فروکشتند B

8 هرکه ... مردار شد : MN ، ج ۲ ، ص ۵۸۲/۲۷۹ ؛ MA ، ص ۲٤/۱۱۷
9 فقر فخری . . . درغنی : MN ، ج ۵ ، ص ۷۱۵/٤۷ ؛ MA ، ص ۹/٤٤۷

ومقاماتِ رجال رسیده بوذ ومقرّبِ درگاهِ الله شده ؛ از من اورا در خواست کردند ، اشارت کردم تا اورا ببرند وبر جای متوفّی نصب کنند وحدیثی فرموذ که كُلَّمَا مَاتَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ اَبْدَلَ اَللّٰهُ تعالی مَكَانَهُ آخَرَ فَاِذَا جَاءَ الامرُ قُبِضُوا ویارانِ ما چندانک آن سقّارا طلب کردند دیگر ندیذند و همچنان بعد از وفات حضرتِ مولانا بزیارتِ سلطان ولد رسیذه از مقامات و درجاتِ خوذ باز نموذه غایب شذ

(۳۱۱/۳) همچنان یارِ ربّانی مَلَکِ مصوَّر، فلکِ منوَّر، مولانا اختیار الدین امام رحمه الله روزی بحضرتِ مولانا خوابی را که دیده بوذ تقریر میکرد وتعبیرِ آن می‌جست ؛ گفت : امشب در خواب دریائی دیذم بس بی کران و در کنارِ آن دریا درختی دیذم برمثالِ درختِ طوبی بغایت بلند بلند و بزرگ و بر شاخهای بی نهایتِ آن مرغان کلان کلان نشسته بوذند و هریکی بالحانِ شیرین صفیره می‌زذند وتسبیحی می گفتند ومن درآن عظمت حیران مانده بوذم ؛ حضرتِ مولانا جواب فرموذ که آن دریای بی نهایت عظمتِ ایزدِ تعالی است وآن درختِ بزرگ وجودِ مبارکِ محمّد مصطفا ست صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و شاخهای آن درخت درجاتِ انبیا و مقاماتِ اولیاست وآن مرغانِ کلان کلان ارواحِ ایشانست والوان و الحان که می سرائیذند معانی واسرار ولغاتِ زبانِ ایشانست

۳۱۱/۳ Z ۱۰۸ ب B ۱۰۲ ب K ۲۰۸ T, I, 409 ; H, I, 187

---

1 بوذ KZ : بودی B || 6 خوذ KZ : — B || 8 رحمه الله BZ : رحمة الله علیه K || که BZ : — K || 9 در خواب BK : در خوابی Z || 14 عظمت KZ : — B || تعالی است ZB : است K || و K : + تعظیم BZ

(۳۱۲/۳) همچنان هم خدمتِ مولانا اختیارالدین در واقعه دیذه بوذ که حق سبحانه وتعالی اورا دعائی تلقین می‌فرموذ بدین عبارت که اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ وَتَحَنَّنْ عَلَی سَیِّدِی وَسَنَدِی وَشَیْخِی ومکانِ الرُوحِ مِنْ جَسَدِی وَ ذَخِیرَةِ یَوْمِی و غَدِی ومولانا جلال الحق والدین وعَلَی آبائِهِ واَجْدَادِهِ واُمَّهاتِهِ واَوْلَادِهِ وخُلَفَائِهِ واَتْبَاعِهِ اِلَی یَوْمِ اَلْقِیامَةِ

(۳۱۳/۳) همچنان مقبول الحضرة المولویة مولانا شمس الدین وَلَدِ مدرّس روزی بحضرتِ مولانا از دانشمندی بزرگ روایت کرد که فلانی می‌گویذ که ما نیز بنده وعاشقِ خداوندگاریم ، امّا درین حال بتحصیلِ علوم مشغول گشته ایم واجتهاد می‌نمائیم ؛ امیذ است بعد از حصولِ مطلوب بیابیم ومرید شویم ؛ جواب فرموذ که حاصل ناکرده نمی تواند ترکِ آن کردن ، وقتی که حاصل کند چون تواند از قیدِ فقه رهیذن وبعالمِ مطلقِ فقر رسیذن ؟ همانا که فقر کارِ بیکارانست

شعر (هزج)

این کارِ کسی نیست که کاری دارذ   تا بخت کرا بوذ وکرا دارذ دوست

(۳۱٤/۳) هم بروایتِ او بزرگ مگر دانشمندی منکرِ عظیم بوذ واز حالِ اولیا تمرّد می‌نموذ ؛ از ناگاه روزِ عرفهٔ عیدِ اَضْحَی بحضرتِ مولانا مقابل افتاذه دستِ اورا بگرفت واز دروازهٔ میدان

۳۱۲/۳ - ۳۱٤ Z ۱۰۸ ب B ۱۰۲ ب - ۱۰۳ آ K ۲۰۸ - ۲۰۹
T, I, 410 ; H, I, 188 , 295

3 شیخی BZ : + معتمدی K || 12 که BK : — Z || 13 مطلق KZ : — B ||
17 عرفهٔ KZ ~ عیدِ B

بیرون آمذ وبخلوتجائی برد که هیچ کس نبوذ؛ فرموذ که نگاه کن! دانشمند خوذرا برکوهِ عرفات میانِ اهلِ تلبیه دیذ از غایتِ حیرت ولهی درو پیدا شذ، نعرهٔ بزد و بی خوذ گشت؛ حضرتِ مولانا روانه شــذ؛ چون دانشمندِ مسکین ازآن غرقابِ فنا بخویش آمذ دیذ که حضرتِ مولانا رفته بوذ؛ فریاذ کنان بمدرسه آمذ وازین حال یاران را باز گفت، باخلاصِ خاص واتقانِ ایقان از جملهٔ معتقدانِ خالص گشت وبذآن عنایتِ ناگهان ونوازشِ شاهان شکرها می کرد وشکرانها می داذ

شعر (متقارب)

مگر ناگهان آن عنایت رسذ که ای من غلامِ چنان ناگهان

(۳۱۵/۳) الحکایه: راویانِ عدل که باسالیبِ فضل آراسته وپیراسته بوذند، روایت چنان کردند که حاجی بکتاشِ خراسانی که خلیفهٔ خاصِّ بابا رسول بوذ که در مُلکِ روم ظهور کرده بوذند وجماعتی اورا بابا رسول الله می گفتند وحاجی بکتاش مردی بوذ عارف دل وروشن درون؛ امّا در متابعت نبوذ؛ هماناکه نقیبِ خوذ شیخ اسحق را با مریدِ چند بنزدِ مولانا فرستاذ که در چه کاری وچه میطلبی واین چه غوغاست که در عالم افگندهٔ؟ وابن سؤال مبنی برآنک چون تمامتِ اکابرِ جهان واصاغرِ عالم راغبِ آنحضرت شذند وذوقِ همهٔ مشایخ وعلما وامرا بذآن سخنان بوذ. وبسی مریدانِ مقلّد که از شیوخِ مترسّمِ خوذ

۳۱۵/۳ Z ۱۰۸ ب B ۱۰۳ آ K ۲۰۹

T, I, 410 ; H, I, 296

1 فرموذ که BK : فرمود Z || 2 دانشمند KZ : دانشمندی B || 6 اتقان KZ : ایقان B || 5 الحکایه BK : همچنان Z || 11 بکتاش K : بکتش BZ || خلیفهٔ BZ : — K || 13 الله BK : — Z

اعراض کرده بنده و مریدِ این خاندانِ تحقیق وتصدیق شذند وایشان را رشکِ آن حالت بغایت می‌خلیذ و از هر جانبی از سرِ غیرت هریکی سخنی ونکتهٔ می گفتند و طعنه می‌زذند؛ همچنان گفته بوذ که اگر یافتی فَهُوَ ٱلْمَطْلُوب ساکن باش واگر نیافتی این چه غلغله است که درجهان انداختی وخوذ را منظورِ عالمیان ساختی ودکّانِ چندین خلق را درهم زذی؛ چنانک فرموذه است

شعر (رمل)

سر قدم کردیم وآخر سوی جیحون تاختیم
عالمی برهم زذیم وجست بیرون تاختیم

چونک در سینورِ مجنونانِ آن لیلی شذیم
سرکش آمذ مرکب واز حدِّ مجنون تاختیم

الی آخره . . . وهمچنان گفته بوذ که جهان را از شیرینیٔ شورِ خوذ پرکردی وبسا زرّاقانِ سیه‌کار که از هیبتِ شورِ تو تلخ‌کامه وسیاه‌جامه شذند؛ گویند : چون مریدِ مذکور شیخ اسحق بردرِ مدرسه رسیذ مگر حضرتِ خذاوندگار درآن حالت درسماع بوذ؛ آستانهٔ مدرسه را بوسیذه بادبِ تمام وحضورِ درویشانه درآمذ؛ هماندم حضرتِ مولانا این غزل را سرآغاز فرموذ

---

2 جانبی BK : جانی Z || 9 b جست بیرون BK جست وبیرون Z || 13 تلخ BK : + و Z

8 ـ 11 سرقدم . . . تاختیم : ترجمهٔ ترکیٔ دیوان کبیر ، ج ٤ ، ص ۳

شعر (مجتث)

اگر تو یار نداری چرا طلب نکنی
وگر بیار رسیذی چرا طرب نکنی
بکاهلی بنشینی که این عجب کاریست
عجب توئی که هوای چنان عجب نکنی

الی آخره . . . آن درویش بیخوذ گشته همان غزل را وتاریخِ وقت را نبشته روانه شذ ؛ چون بخدمتِ حاجی بکتاش رسیذ وقضیّه را چنانکْ دیذه بوذ و شنیذه کماکان شرح داذ و تاریخِ وقت را عرضه داشت ؛ حاجی بکتاش گفت : همان روز بوذ که دیذم که حضرتِ مولانا چون شیرِ غرّان از در در آمذ و فرموذ که ای غر خواهر ! شورِ ما از سرِ سور وطربست نه از سرِ سوز وطلب و گلوی مرا محکم بگرفت ؛ بیم آن بوذ که هلاکْ شوم ؛ سرنهاذم واستغفار کردم واضطرار وتذلّل پیش آوردم ؛ درساعت از دیذهٔ من غایب شذ ؛ اکنون ای درویشانِ من سلطنت وعظمتِ او درآن مثابت نیست که در تصوّرِ مثالِ امثالِ ما گنجذ ؛ بغیر از امتثالِ مثالِ آن صورتِ معنی مثال صورت نمی بنذذ

شعر (مجتث)

چنان لطافت وخوبی وحسن وجان بخشی
کسی ازو بشکیبذ زهی شقا وضلال

بجمعهم سرنهاذند ومحبِّ مخلص شذند

---

2 نداری B : ندیدی KZ || **6** چنانک BZ : + که K || **9** سور Z : شور BK
18 محب B : + و KZ

(۳۱۶/۳) همچنان علمای اصحاب کَسَاهُمُ اللهُ جَلابِیبَ رِضْوانِهِ روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا باصحابِ کرام بمسجدِ جمعه می رفتند؛ از ناگاه بجلاّدی مقابل افتاذ که چندین خونها کرده بوذ و گردنِ مردم زده اورا زیارت کرد وعزّت نموذ؛ یاران ازآن حالت حیران ماندند که اوچه اهلِ زیارتست تا مثلِ او سلطانی اورا تعظیم کنند؛ بزرگی ازآن حال سؤال کرد؛ فرموذ که مردی بوذ از اولیاء الله که در قبابِ غیرت پوشیده مانده بوذ ودایم آرزو بردی که از قفصِ قالب مرغِ روح را پرواز دهذ وبدرجهٔ شهادت رسذ؛ حق تعالی سببی ساخت تا مذکوررا متّهم کردند واین جلاّد اورا از حبسِ قفصِ بدن رهانیذ؛ آن ولیِّ خذا ولایتِ خوذرا بذین جلاّد داذ؛ همانا که یاران وصفِ حالِ اورا بذو تقریر کردند، درحال جلاّدِ مسکین بجلادت تمام و صدقِ عظیم بتوبه واستغفار جلدی نموذ وازجملهٔ مریدانِ مقبل شذ

شعر (رمل)

ای بسا سگّ پوست کورا نام نیست
لیک اندر پرده بی آن جام نیست

(۳۱۷/۳) همچنان امامِ ربّانی سیّد المذکّرین، مولانا مجدالدین ولد چاغا القیرشهری رَحِمَهُ اللهُ مردی بود متّقی واهلِ ورع واز انواعِ علوم بهره‌مند واز علمِ اولیا حظّی اوفر داشت واز جملهٔ خلفای

۳۱۶/۳ـ۳۱۷ Z ۱۱۰ آ B ۱۰٤ آ K ۲۱۱ـ۲۱۲

T, I, 414-15 ; H, I, 297-98

2 باصحاب KZ : با اصحاب B || 3 افتاذ BZ شذ : K || 7 در قباب KZ : در قناعت B || 16 همچنان BK : — Z || المذکّرین KZ : المذکورین B

ای بسا . . . جام نیست : MN ، ج ۳ ، ص ۲۱۰/۱٤ ؛ MA ، ص۱۹۸/۱۰

خذاوندگار در خطّهٔ روم یکی او بوذ وشجرهٔ اورا بدستِ مبارکِ خوذ نبشته ، روایت کردکه در اوّلِ حال از قیرشهر تُرکک پسری متعلّم بقونیه باهم برده بوذم ؛ در مدرسهٔ مولانا در خدمتِ من می‌بوذ ؛ مگر شبی حضرتِ مولانا در صحنِ مدرسه تا نصف اللیل كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ سَيْرْ می فرموذ وجمیعِ اصحاب در خواب رفته بوذند وآن طالبِ علم تُرکک آهسته آهسته درسِ خوذرا تکرار می‌کرد و مراقبِ احوالِ خذاوندگار می‌بوذ ومرا هم خواب غلبه کرده ؛ فقیهِ تُرکک می بیند که حضرتِ مولانا بر نورِ سبز راکب شذه اندک اندک جانبِ روزن بالا رفتن گرفت ؛ چون بروزن رسیذ فقیه مرا بیذار کرد و چون بر آن اطلاع یافتم ، نتوانستم تحمّل کردن وخوذرا گرفتن ؛ بیخوذوار نعرهٔ زذم وبیهوش گشتم ؛ یارانِ خفته یکبارگی بیذار گشتند وچون من بخوذ آمذم فرموذ که مجدالدین چرا نعره می زنی وطعمهٔ خوذرا از حوصله بیرون می اندازی ؟ تُرکی نو مرید می تواند تحمّل کردن توافشا می‌کنی ؛ ابدالانِ حق را ازینها بسیار باشذ ؛ محرمیّت حاصل کن تا محروم نشوی ؛ هماناکه مَنْ كَتَمَ سِرَّهُ مَلَكَ أَمْرَهُ نه که فرموذهٔ مردانست

شعر (رجز)

گر رازدارستی بشر پیذا نگردی خیر و شر
هرچه‌که ناپیذاستی بر ویْ همه پیذاستی

---

1 یکی BK : Z || مبارک BZ : متبرك K || 2 قیرشهر KB : قیرشهری Z || 3 متعلم KZ : — B || باهم BZ : بهم K || 11 من KZ : — B || 17 شمر BZ : — K || 19 a ناپیذاستی KBZ : ناپیداستش Kh

(۳۱۸/۳) همچنان یارانِ خاص که محلِّ اجتبا واختصاص داشتند وبانوارِ اخلاص منوّر بوذند روایت چنان کردند که روزی حضرتِ مولانا در مدرسهٔ خوذ فرموذ که خدمتِ مولانا شمس‌الدینِ ماردینی مردِ ولیست، امّا خوذ را نمی‌داند تا اورا از خوذیِ خوذ واقف کنیم؛ چه بعضی از اولیا هستند که ولایتِ خوذ را نمی‌دانند وبعضی ولایتِ خوذ را موقن اند، امّا دیگری را نمی‌دانند وبعضی کُمَّلِ کرام آنانند که ولایتِ خوذ را و دیگری را عین‌الیقین می‌بینند وحقّ‌الیقین می‌دانند وایشان ساقیانِ کامل اند واز مشربِ کوثرِ محمّدی می‌نوشند واین شمس‌الدینِ ماردینیٔ مارا روزی مردی از مردانِ خذا نظرِ عنایت انداخته بوذ تا ازآن نظرِ مبارکْ بی‌نظیرِ عالم شذ وولی گشت؛ چون یاران این خبرِ خیر را بمذکور رسانیدند که حضرتِ مولانا درحقِّ شما امروز در مدرسه میانِ چندین اکابر چنین گواهی داذ؛ درحال سر نهاذ وشاذیها کرده گفت: همچنانست که مولانا فرموذ وحکایتی کرد که روزی مراهق گشته بوذم ودر شهرِ حلب در مدرسه تحصیل می‌کردم وبتکرارِ هدایه مشغول بوذم؛ دیذم که ناگاه درویشی از در درآمذ واز من آب درخواست کرد؛ بی‌تعلّل و توقّف برخاستم وکوزهٔ آب بدستِ درویش داذم وقدری طعامِ مـا حَضَر که داشتم در پیشِ درویشِ دلریش نهاذم؛ ازآن حرکتِ موزونِ من دیذم که درویش

T, I, 416 ; H, I, 302 — ۳۱۸/۳ Z ۱۱۰ آ B ۱۰٤ آ K ۲۱۳

1 اجتبا KZ : احتبا B || 6 دیگری‌را KZ : دیگری B || 7 آنانند KB : آنند Z || ماردینی Bh : — KZB || 10 مبارکْ KZ : مبارکی B || 11 خیر BK : — Z || 12 چنین BK : — Z || 13 کرده KZ : کرد B || 16 کرد BK : کرده Z || 17 بدست درویش Z : بدرویش BK || 18 دیذم KZ : دید B

خوش شذ ؛ و در من یک نظری عجب بکرد ؛ همانا که از لذّتِ نظرِ شیرینِ او چنان ذوقناک شذم که انزالِ منی شذ و من در آن خوشی تا خوذ را جمع کردم دیذم که درویش رفته بوذ و غایب گشته و هنوز لذّتِ آن نظر در کام جانِ من باقیست ، امّا چون بحضرتِ مولانا رسیذم و این عظمت را دیذم و ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشتم حلاوت آن نظر را در مقابلهٔ این عنایت کم از قطرهٔ دیذم از دریای محیط و ذرّهٔ یافتم از نیّر اعظم ؛ و للهِ الحمد والمنّة که بعنایت و ارشادِ او سلطانِ ولی شناس نیز گشتم

(۳۱۹/۳) همچنان اصحابِ عظام اَسْكَنَهُمُ اللهُ فِی الدارِ السّلامِ روایت چنان کردند که شیخ بدرالدینِ تبریزی مردی بوذ ذو فنون و در فنّ کیمیا و صنعتِ سیمیا بو علی سینا بوذ و در حکمتِ حکمای حکمت سُقراطِ ثانی وافلاطونِ یونانی ؛ چون بدار الملکِ قونیه رسید بانیٔ تربهٔ مقدّس امیر عَلَمُ‌الدینِ قیصر رَوَّحَ اللهُ روحَهُ مذکور را بحضرتِ سلطان ولد دلالت نموذ و هنرمندیٔ او را عرضه داشت و نموذ که او دعوی میکند که هر روز هزار درمِ سلطانی بخدمتِ یاران مُجری دارذ ؛ چه اصحاب بیشترند و وجهِ اخراجات کمتر ؛ حضرتِ ولد که مربّیٔ تمامتِ اصحاب و امرا و اهلِ آداب بوذ این قضیّه را در بندگیٔ والدِ خوذ عرضه داشت و حضرتِ مولانا هیچ نفرموذ ؛ علیها چون

T, I, 417 ; H, I, 303 ۳۱۹/۳ Z ۱۱۰ ب B ۱۰٤ ب K ۲۱٤

1 در من BZ : بر من K || 2 انزال منی شذ BKZ : متحیر گشتم و بی خویش شدم Kh || 3 تا KZ : — B || کردم BK : کردن Z || 7 نیّر KZ : نیز B || 8 نیز Z : — BK || 9 فی K : — BZ || 14 اورا KZ : او B || 15 که BK : — Z

9 همچنان . . . ص ۱/٤۷۸ بوذ : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۳۹

بدرالدینِ تبریزی بادبِ تمام درآمذ و سر نهاذ بصدقِ درون مریدِ مخلص شذ

(٣٢٠/٣) همچنان حضرتِ ولیّةُ اللهِ فِی الاَرْض فاطمه خاتون والدهٔ شیخِ ما سلطان العارفین چلبی جلال الدین امیر عارف قدّسَ اللهُ سِرَّهُما بنت شیخ صلاح الدین رضی الله عنه که مریمِ ثانی و صدّیقهٔ ربّانی بوذ خبر داد که من از شکافِ در نظر می کردم که خذاوندگار درین باب چه فرمایذ ؛ فرموذ که سبحان الله ، عجب خبریست ، ما سعی میکنیم که زر را خاک کنیم تا گَرْدِ فتنهٔ او بنشیند ودوذِ کدورتش از دوذمانِ ما برخیزذ یکی آمذه است که من خاک را زر می کنم تا فتنه برانگیزاند مگرکه از اشارتِ اَلْفِتْنَةُ نائِمةٌ لَعَنَ اللهُ مَنْ اَیْقَظَها بی خبر است ، این کار افزائی باشذ ، ونمی داند که من زیاده جوئی را دوست نمی دارم ، حقّا ثمّ حقّا که حق را بندگان هستند که اگر بر سنگ وکاوخ نظر کنند بی علّتِ کیمیا زر و یاقوت گردذ ؛ همچنان برخاست و دستِ مبارک را بر استونِ مرمرینِ مدرسه نهاذ ، در حال دیذم که استونِ مرمر همچون آفتابِ درخشنده زرّین شذ تا لمعانِ آن چشمها را خیره کرد ؛ اصحاب و بدرالدینِ تبریزی نعره زنان بجمعهم بیهوش گشتند ؛ مرا عقل زایل شذه است وچون بخویش آمذم فرموذ که بهاء الدین

٣٢٠/٣ Z ١١٠ ب B ١٠٤ ب K ٢١٤ T, I, 418 ; H, I, 303

3 الارض KZ : الارضین B || 6 که خذا KZ : خذا B || 8 کنیم BK : می کنیم Z || 9 برخیزذ KZ : خیزذ B || 13 علّت KZ : — B || 15 شذ KZ : شده B || 16 کشتند KZ : کشته || 14 مدرسه BZ : — K || 16 کشتند K : کشته

خدمتِ بدرالدین را بصحبتِ جنید الزمان خلیفة الحق چلبی حسام الدین ببر، تا ملازمِ خدمتِ ایشان باشذ

شعر (رمل)

تا بداندکه بزر طامع نه ایم ماز ر از زر آفرین آورده ایم
آنک گرخواهذ همه خاكِ زمین سر بسر زر گردذ و درِّ ثمین
فارغیم از زرکه ما بس پر فنیم خاکیان را سر بسر زرّین کنیم
از شما کی کُدیهٔ زر میکنم من شمارا کیمیاگر میکنم
همرهِ جانت نگردذ ملك وزر زر بده سرمه ستان بهرِ نظر

بعد الیوم بدرالدین هر هنری که می ورزیذ و صنعتی که بکار می برد فدای یاران میکرد وعاقبة الامر علم الدینِ قیصر بعد از رحلتِ مولانا اورا معمارِ تربهٔ مبارك ساخته بوذ

(۳۲۱/۳) همچنان از مقرّبانِ حضرت منقولست که روزی خدمتِ سلطان رکن الدین أَنَارَ اللّٰهُ بُرْهانَهُ پنج همیان سیمِ سلطانی فرستاذه بوذ؛ خواجه مجدالدین برگرفت و پیشِ مولانا برده؛ بانگ بر وی زذکه بیرون انداز تا هر که خواهذ برگیرذ

شعر (هزج)

قماشی کآنِ تو نبوذ برون انداز از خانه
درونِ مسجدِ اقصی سگِ مرده چرا باشذ

۳۲۱/۳ Z ۱۱۱ آ B ۱۰۵ آ K ۲۱۵ ؛ T, I, 420 ; H, I, 305

2 ملازم K ~ خدمت Z || 3 شعر BZ : مثنوی K || 18 کان KZ : که آن B

4 _ 8 تابداند . . . نظر : MN ، ج ٤ ، ص ۳۱۷ / ٦۵۵ _ ٦۵۹ ، ٦۷۲ ؛ MA ، ص ۱۳/۳٤۱ _ ۱۵ ، ۲۱

بیرون در انداختند ؛ هیچ کسی بر نداشت ، مجدالدین حال را بحضرتِ مولانا عرضه داشت ؛ فرموذ که برو خرج کن ، هم نتوانست تلف کردن ، سوم بار پرسید که آن سیم را چه کنم و چه می بایذ کردن ؟ فرموذ که اگر مرا بحقیقت بی تقلید دوست می‌داری آن مجموع را بر گیر و در خندق ریز تا جانت از حساب آن خلاص یابذ ؛ همچنان بر گرفتند و در خندقِ قلعه ریختند و خندق پر آب و لجمِ سیاه بوذ ، بسا کسانی که در هوسِ آن سیم سپیذ رویها سیاه کرده جانها باختند ؛ بعد از آن فرموذ که مالِ دنیا زهرِ قتّالست و همگنان از بهرِ او در قتال و تمامتِ خلق را می کُشذ و فانی میکنذ ؛ تا حدّی که مردانِ خذا را نیز دهان تلخ می‌کنذ ؛ الله الله احتیاط می بایذ کردن تا از جمیعِ آفاتِ سیم سلیم مانی و سلیمِ عاهاتِ او نگردی

شعر (هزج)

دنیا نبوذ عیدم من زشتیٔ او دیذم ❊ کلگونه نهذ بر روآن روسپیٔ زرده

(۳۲۲/۳) الحکایه : همچنان مشهورِ آفاق، سرورِ باستحقاق، اخی امیر احمدِ پاپیرتی رَحِمَهُ الله که از رؤسای آن دیار بوذ ؛ مردی بوذ منعم و متموّل و صاحب مقام و بس روزگار دیذه و بصحبتِ اکابر رسیذه بوذ و چون حضرتِ سلطان العارفین چلبی جلال الدینِ عارف قدّس اللهُ سِرّه بذآن دیار رسید و جمیعِ اهالیٔ پاپیرت من الذکور والاناث بنده و مریدِ او شذند چنان حکایت کرد که در عنفوانی

۳۲۲/۳ Z ۱۱۱ ب B ۱۰۵ ب K ۲۱٦ T, I, 421 : H, I, 305

---

1 ـ 2 بحضرت مولانا KZ : بمولانا B || 3 سوم KZ : سیوم B || 10 آفات KZ : افاتی B || 17 جلال الدین KZ : — B || 18 سرّه KZ : + العزیز B

جوانی چون صیتِ جمیلِ ظهورِ حضرت مولانا جدّ شما بتواتر اینجا می‌رسیذ واز عظمتِ حال وقالِ او مسافرانِ عالم روایت می‌کردند مرا هوسِ آن می‌شذ که از پذر اجازت خواسته بطرفِ قونیه عازم شوم وشرفِ دستبوسِ آن حضرت در یابم والبتّه ماذر وپذر دستوری نمی داذند وبهلا هلا تعبیرِ زمان کردم؛ شبی از غایتِ شوق وعشقِ تمام برخاستم وچند رکعت نمازِ حاجت گزاردم وبآن نیّت چهل بار سورهٔ اَنْعام خواندم تا مگر اِنْعامِ حق معاون گشته از سلکِ اَنْعام بیرون آمده بذآن زیارت مشرّف شوم؛ چون نزدیکِ صبح سر نهاذم وبخواب رفتم بهمان صفت وصورت که از یاران ومسافران شنیذه بوذم حضرتِ مولانا را بخواب دیذم: فرجیها پوشیذه ودستارِ دخانی بر سر نهاذه بخانهٔ ما در می آیذ ومن بنده پیشتر دویذه سر می‌نهم وروی بر خاکِ قدمش می مالم ولابها می‌کنم واو از یاری مقراض می‌خواهذ وموی مرا بریذه بر رویم بوسها می‌دهذ وچند بار بَارَکَ اللهُ بَارَکَ اللهُ می‌گوییذ ومی فرمایذ که شیخ مثنویست ومن از غایت شاذی بیذار می‌شوم وموهای بریذهٔ خوذ را بر سرِ بالین می‌یابم وازین حالت حیرتی در من ظاهر می‌شوذ واز شوقِ آن ذوق چند روزی دیوانه‌وار در کوهها می گردم؛ عاقبة الامر اجلاسِ عظیم کرده فرجی می‌پوشم وباقامتِ سماع واوضاعِ اجتماع وتلاوتِ مثنویِ معنوی شروع می‌کنم بعد ازآن ارمغانیِ نیکو. از هر چیزی

---

1 ظهور BZ : — K || 2 می رسیذ BZ : رسید K || 4 شرف BK : + و Z || ماذر KZ ~ پدر B || 7 تا مکر انعام KZ : — B || 11 می آیذ KZ : آمد B || 13 یاری KZ : یاران B || 14 که KZ : — B || 17 کوهها BZ : کومها K || می‌کردم KZ : + و B || الامر KZ : + مرا B || 18 کرده KZ : — B || اوضاع KZ : و B

ترتیب کرده بحضرتِ مولانا ارسال کردم وازحالِ خوذ اعلام داذم ؛ همانا که شجرهٔ خلافت فرستاذه من بنده را بمریدی قبول کردند وهمچنان علامتِ قبولِ من آن بوذ که حضرتِ شما بذین دیار تشریف داذ و علم الیقینِ مرا عین الیقین گردانیذ و بحق الیقین رسانیذ ؛ همچنان پیوسته حضرتِ سلطان ولد مذکوررا براذر ویار می خواند ؛ از نو بصدقِ تمام مریدِ حضرتِ چلبی عارف گشته تمامتِ فرزندان و اصحاب واعقابِ خوذرا مریدِ آن سلطان کرده وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآب (۳۸/۲۵، ۴۰) مقام ایشان شذ

(۳/۳۲۳) همچنان منقولست که درویشی حضرتِ مولانا را بخواب دیذه مرید شذ ومویش را بریذند ؛ علی الصباح خواب‌را بکرامِ اصحاب حکایت کرد ؛ اصحاب آن عزیزرا بحضرتِ مولانا ارشاد کردند تا از نو مرید شوذ و گویذ هَـٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا (۱۲/۱۰۰) وچون حضرتِ مولانا آن درویش‌را بدیذ فرموذ که آخر موی اورا دوش برگرفته بوذم واورا قبول کرده ؛ آن کافی باشذ

(۳/۳۲۴) همچنان منقولست که روزی خدمتِ شیخ صدرالدین بدرسِ احادیث مشغول بوذ وافاضلِ عالم درآن مجلس حاضر بوذند ؛ ازناگاه حضرتِ مولانا از در درآمذ شیخ استدعا نموذ که درسِ

۳/۳۲۳ - ۳۲۴ Z ۱۱۲ آ B ۱۰۶ آ K ۲۱۸ T, I, 423-24 ; H, I, 307

2 بمریدی BK : بمرید Z || 7 کرده BZ : کرد K || 9 که BZ : — K || 11 عزیز را KZ : عذرا (؟) B || 13 وچون KZ : چون B || 15 باشذ BK : شذ Z || 17 بوذند B : شده K — Z

امروزینه را حضرتِ مولانا متعهّد شوذ؛ همانا که در بیانِ هر حدیثی چندان احادیثِ غریب استشهاد آورده و بسطِ معانیٔ عجیب کرد و سببِ ورودِ احادیث فرموذ و تحقیق کرد که حاضرانِ مجلس متحیّر ماندند؛ مگر در ضمیرِ شیخ گذشته باشد که عجبا معنیٔ این حدیث آنچنانست که مولانا فرموذ یا چیزی دیگر؟ چه ما این معانی را از هیچ بزرگی سماع نکرده‌ایم و این طرز را نشنوذه‌ایم؛ همان شب حضرتِ مصطفی را صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّم بخواب می‌بیند که در صدرِ خانقاه نشسته‌است؛ شیخ پیش می‌روذ و دستبوسِ رسول کرده میفرمایذ که معنیِ آن حدیث و مقصودِ من آنچنانست که مولانا فرموذ و بر آن مزید نیست؛ شیخ صدرالدین از غایتِ شاذی بیذار می‌شوذ و پیش از آنک خواب را بدرویشان واگویذ می‌بیند که حضرتِ مولانا از درِ خانقاه درآمد و بر صدرِ صفّه بنشست و فرموذ که اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا (۳۳/۴۴؛ ۴۸/۸) لِحَقِیقَةِ سِرِّنَا وَمُبَشِّرًا لَكَ فی الرُّؤیاءِ یعنی که گواهیٔ آنچنان شاهدِ عدل در حقِّ بندگانِ مقبول بایذ که در محلِّ قبول افتذ ان شاء الله تعالی؛ همی برخاست؛ شیخ را اعتماد و اعتقاد و اتحاد یکی در هزار شد

(۳۲۵/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا بحمّام درآمده بوذ؛ همان لحظه باز بیرون آمده جامها پوشیذ؛ یاران سؤال کردند که خذاوندگار چه

۳۲۵/۳ Z ۱۱۲ ب B ۱۰۶ ب K ۲۱۹ T, I, 425 ; H, I, 308

1 حضرت BK : — Z || شوذ BZ : باشذ K || که BZ : — K || 2 آورده B : + و KZ || کرد BZ : کرده K || 3 فرموذ BZ : فرموده K || 4 مگر BK : + که Z || معنی KZ ~ این B || 6 نشنوذه‌ایم BZ : نشنیده‌ایم K || 7 صدر KZ : — B || 8 آن KZ : این B || 10 صدرالدین B : — KZ || 15 همی BZ : همانا K || 16 واتحاد KZ : — B || 17 آمده KZ : آمد B || پوشید KZ : پوشیده B

زوذ بیرون آمذ ؟ فرموذ که دلاّکْ شخصی‌را از کنارِ حوض دور می‌کرد تا مرا جا سازذ ، از شرمِ آن عَرَق کرده زوذ بیرون آمذم

(۳/۳۲٦) همچنان روزی یاران برای یکی گفتند که مردِ بی وفاست؛ فرموذ که وفا خوش است؟ گفتند : آری؛ گفت : اکنون شما وفا را سخت گیریذ ودایما فرموذی که بحقّ وفای مردان ویا گفتی بحقّ وفا وگفتی

شعر (رمل)

حق تعالی فخر آورذ از وفا گفت مَن اَوْفَی بِعَهْدٍ غَیْرَنا
مرسگان را چون وفا آمذ شعار رو سگان را ننگ وبذنامی میآر
بی‌وفائی چون سگان را عار بوذ بی وفائی چون روا داری نموذ
گر غلامِ هندوئی آرذ وفا دولت او را می‌زند طال <ال>بقا

(۳/۳۲۷) همچنان اوقات اتّفاق چنان می افتاذ که گویندگان از غایتِ مداومتِ سماع خسته می‌شذند ؛ روزِ دو شنبه واما پنجشنبه بمدرسه دیرترک می آمذند ؛ حضرتش می فرموذ که چون نمازِ عشّاق دست نداذ باری نمازِ اشراق بگزاریم وچند رکعت نماز کرد تا گویندگان می‌رسیذند وپا کوبندگان سماع می‌کردند

۳/۳۲٦ ـ ۳۲۷ Z ۱۱۲ ب B ۱۰٦ ب T, I, 425 ; H, I, 308

2 جا BZ : جای K || 4 همچنان K : — BZ || 12 همچنان BK : — Z || 13 بمدرسه KZ : — B

8 ـ 10 حق... نموذ : MN ، ج ۳ ، ص ۳۲۳/۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ؛ MA ، ص ۲۳/۲۰۰ ـ ۲۲

(۳۲۸/۳) همچنان مگر روزی در بندگیٔ مولانا رباب می‌زدند ومولانا ذوقها می‌کرد؛ از ناگاه عزیزی درآمذ که نمازِ دیگر می‌گویند؛ لحظهٔ تن زذ، فرموذ که نی نی آن نمازِ دیگر، این نمازِ دیگر؛ هردو داعیانِ حقند یکی ظاهر را بخدمت می‌خواهذ واین دیگر باطن را بمحبّت ومعرفتِ حق دعوت مینمایذ

(۳۲۹/۳) همچنان از اصحاب یکی تاهّل کردی؛ فرموذ که انشاء الله یارِ دینی باشذ؛ همچنان روزی درویشی از مساوی گفتنِ یکی شکایت کرد واز انکارِ این کار باز گفت؛ فرموذ که جهان‌گیر توان شـذ امّا دهان‌گیر نی

(۳۳۰/۳) همچنان روزی حضرت مولانا بحمّام درآمده بوذ وبچشمِ ترحّم بجسمِ مبارکِ خوذ نظر می‌کرد که قوی ضعیف ونحیف گشته است؛ فرموذ که درجمیعِ عمرِ خوذ ازکسی شرمسار نگشته‌ام، امّا امروز از جسمِ لاغرِ خوذ بغایت خجل شذم که بزبانِ حال چها گفت وچها نهفت وچگونه نالها کرد که روزی مرا در آسایش نداری؛ کم از روزی یا شبی که قدری قوّت می‌گرفتم تا یارستمی بارکشی کردن، امّا چکنم که آسایشِ من در رنجِ اوست؛ چنانک گفت:

شعر (هزج)

اگر یکدم بیآسایم روانِ من نیآسایذ
من آن لحظه بیآسایم که یک لحظه نیآسایم

۳۲۸/۳ ـ ۳۳۰ Z ۱۱۲ ب ۱۱۲ آ B ۱۱٦ ب T, I, 426 ; H, I, 109

1 همچنان K : وکویند Z ‖ 4 دیکر BK : + که Z ‖ 6 همچنان KB : وچون Z ‖ فرمود B : فرموذی KZ ‖ 10 همچنان BZ : — K ‖ حضرت مولانا KZ : — B
13 که KZ : — B ‖ 17 شعر K : — Z

همانا که آسایشِ عاشقان در تعب است و گنج در رنج و طرب در طلب و مرحومی در ادب

شعر (هزج)

کشاکشهاست در جانم کشنده کیست می‌دانم
دمی خواهم بیاسایم و لیکن نیستم امکان

(۳۳۱/۳) همچنان روزی مگر حرمِ مولانا کرا خاتون رضی الله عنها از سرِّ این حدیث سؤال کرد که اَکْثَرُ اَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْهُ چه معنی دارذ؟ فرموذ که اگر اَبْلَه نبوذندی کی بجنّت و اَنْهار خرسند شذندی؟ جائی که دیدارِ یارست چه جای جنّت و انهارست؟ فرموذ که اَکْثَرُ اَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْهُ و عِلّیون لِذَوِی الْأَلْباب و این بیت را گفت

شعر (هزج)

در دوزخ اگر زلفِ تو در چنگ آیذ
از حالِ بهشتیان مرا ننگ آیذ
ور بی تو بصحرای بهشتم خوانند
صحرای بهشت در دلم تنگ آیذ

پس هر دون همّتی که بتفرّجِ باغ بسته شذ از دیدارِ باغبان محروم ماند

۳۳۱/۳ Z ۱۱۳ آ B ۱۰۷ آ K ۲۲۰ — T, I, 427 ; H, I, 310

5 امکان KZ : امکانم B || 8 ابله BK : البله Z

شعر (رجز)

جنّت مرا بی روی او هم دوزخست وهم عدو
من سوختم زین رنگ وبوکو فرِّ انوارِ بقا

فرموذ که روزی جماعتی صاحب دلان دیذند که رابعه بدستی آتش گرفته بوذ وبدستی دستیٔ آب وباستعجال می‌دویذ ؛ سؤال کردند که ای بانوی آخرت کجا می‌دوی و در چیستی ؟ گفت : می‌روم که آتش دربهشت زنم وآب در دوزخ ریزم تا این هردو حجابِ رهزن از میانه بر خیزند ومقصد معیّن شوذ وبندگانِ خذا خذا را بی غرضِ رجا وعلّتِ خوف خدمت کنند ؛ چه اگر رجای جنّت وخوف جحیم نبوذی یکی حق را نپرستیذی ومطاوعت ننموذی

شعر (رمل)

پشتِ این مستی مقلّد کی خمیذی در رکوع
گرنه در جنّت امیذِ قلیه وحلواستی

امّا مقصود ومطلوبِ مخلص وصالِ محبوبست وهردو عالم تبعِ آن وصال

شعر (رمل)

هرچه جز عشقِ خذای احسن‌است گر شکرخواریست آن‌جان‌کندنست
از خذا غیرِ خذا را خواستن ظنِّ افزونیست وکلّی کاستن

3 من BŻ : هم K ‖ زین KZ : ز B ‖ 4 [فرموذ] که Z : فرمود B همچنان K ‖ 6 می‌دوی KZ : می‌روی B ‖ 12 مستی KB : مشتی Z ‖ 18 a غیر KZ : + از B

4 هرچه . . . کندنست : MN ، ج ۱ ، ص ۲۲۶ /۳۰۸۶ ؛ MA ، ص ۹۵ /۲۵
5 از خذا . . . کاستن : MN ، ج ۵ ، ص ۵۰ /۷۷۳ ؛ MA ، ص ۴۴۸ /۲۴

شیخ ماتریدی‌را گفتند: سَلْ ما تُرِیدُ؛ گفت: اُرِیدُ أنْ لاَ اُرِید

(۳۳۲/۳) الحکایه: همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در تقریرِ معانی گرم شـــده بوذ و جماعتی از هر طایفه حاضر بوذند؛ حکایتی فرموذ که مگر تُرْکی بشهر آمده بوذ؛ ازناگاه بر درِ مدرسهٔ رسیذ؛ دیذکه مدرسه‌را روفته اند وآب افشانی کرده وفُقَها با دستارهای بزرگ وجامهای نفیس نشسته اند؛ بعد از ساعتی دیذ که بوّابِ مدرسه بیامذ وجهتِ هر یکی از معنیٔ نان و گوشت وغیره که راتبهٔ ایشان بوذ آورده هرکسی را حصّهٔ بداذ؛ تُرکْ‌را این حالت قوی خوش آمذ؛ روزِ دیگر تُرکِ بیچاره تَرْکِ عیال و دیهِ خوذ کرده برخوذ دستاری وجبّهٔ راست‌کرده بمدرسه در آمذ و بمدرّس سلام داذه در جنبِ او بنشست؛ مگر مدرّسِ فقیه فقیر بوذ؛ بفراست معلوم کرد که او عالم نیست وآن‌را برای غرضی کرده‌است؛ مدرّس فرموذکه ای عزیزِ من بآرایشِ ظاهر وجبّهٔ ودستار کسی دانشمند وفقیه نمی‌شوذ وبی مجاهده کسی بمشاهده نرسیذه‌است؛ سالها خونِ جگر بایذ خوردن و تکرار تکرار می بایذ کردن ودوذآلوذِ چراغ بایذ شذن تا مگر بتوفیقِ اللهِ وعِنایَتِهِ ناکسی کسی شوذ وازوجودِ او کسان وناکسان کسی توانند آموختن؛ اکنون مثالِ جماعتی‌که صورت پرستان اند ودر زیبِ صورت مانده اند و بتربیت ظاهر اکتفا کرده وفرجی‌را برای صورت پوشیذه اند و هرگز معنی دان و معنی

T, I, 429 ؛ H, I, 311 ۲۲۱ K آ ۱۰۷ B ب ۱۱۳ Z ۳۳۲/۳

5 مدرسه را KZ : مدرسه ‖ 7 غیره KZ : غیر B ‖ 8 ترک را KZ : ترک B ‖ 10 کرده KZ : کرد B ‖ 12 کرده‌است BK : کرده Z ‖ 15 تکرارتکرار BK : تکرار Z ‖ 16 عنایته BK : عنایت Z ‖ 17 وناکسان KZ : — B ‖ 19 فرجی را BZ : فرجی K

بین و معنی‌کش نیستند ، همچو آن تُرْک‌کند که گفته آمذ ؛ سالها زحمات بایذ کشیذن تا مگر آدمیْ یکدمه‌ٔ آن دمی‌گردذ و گفت :

شعر (رمل)

سالها بایذ که اندر آفتاب لعل یابذ رنگ و رَخْشانی و تاب
تا که پُشکی مُشک گرذذ ای‌مرید سالها بایذ در آن روضه چریذ
همچو تاری شذ دل و جان در شهود تا سرِ رشته بمن روئی نموذ
چون خیالی میشوذ در زُهد تن تا خیالات از درونه روفتن

(۳۲۳/۳) همچنان مقبولِ کُمَّل الاحرار شیخ محمودِ نجّار رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی در مدرسه‌ٔ مبارک سماعِ عظیم بوذ و خدمتِ شیخ فخرالدینِ عراقی که از عارفانِ زمان بوذ در آن ساعت حالتی کرده خرقه و تخفیفه اش افتاذه می‌گشت و بانگها می‌زذ ؛ همانا که حضرتِ مولانا در گوشه‌ٔ دیگر سماع می‌کرد و خدمتِ مولانا اکمل‌الدینِ طبیب با جمیعِ علماء و امراء نگاه داشت می‌کردند ؛ بعد از سماع اکمل‌الدین فرموذ که خذاوندگارِ راستین ، خدمتِ شیخ فخرالدینِ عراقی ازین بیش خوابهای خوش خواهذ دیذن ؛ فرموذ که اگر سر این سو کنذ و خُسبذ ؛ آخر الامر ملحوظِ نظرِ عنایت گشته باجازتِ

T, I, 431 ; H, I, 312 ۳۲۳/۳ Z ۱۱۰۳ب B ۱۰۷ ب K ۲۲۲

1 گفته آمد K : گفته‌اند BZ || 4 b رخشانی KZ : رخشان B || 8 کمّل KZ : کمال B || 10 ساعات K : ساعت Z || 16 خسپذ BK : خسبند Z

4 سالها ... تاب : MN ، ج ۱ ، ص ۱۵۹ / ۲۵۹۲ ؛ MA ، ص ۲۱/۶۸
5 تا که ... چریذ : MN ، ج ۵ ، ص ۱۵۸ / ۲۴۷۲ ؛ MA ، ص ۱/۴۹۸
6 همچو ... نموذ : MN ، ج ۶ ، ص ۴۴۰ / ۲۹۴۳ ؛ MA ، ص ۱/۶۲۱
7 چون ... روفتن : MN ، ج ۵ : ص ۱۸۰ / ۲۸۱۶ ؛ MA ، ص ۱۹/۵۰۸

آن حضرت معین‌الدین پروانه شیخ فخرالدین را بجانبِ توقات دعوت کرده خانقاهِ عالی جهتِ او عمارت فرموذ و درآن جایگاه شیخِ خانقاه شذ و پیوسته شیخ فخرالدین در سماعِ مدرسه حاضر شذی و دایما از عظمتِ مولانا باز گفتی و آهها زذی و گفتی که اورا هیچ کسی کَما یَنْبَغِی ادراک نکرد؛ درین عالم غریب آمذ و غریب رفت

شعر (رمل)

در جهان آمذ و روزی دو بما رخ بنموذ

آنچنان زوذ برون شذ که ندانم که که بوذ

(۳۳٤/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا درمیانِ معرفت فرموذ که این آبِ جوئی که ماهیان در وی مقیم اند تا نان ریزه در وی نریزی ماهیان سر برون نمی کنند و بذآن نانپاره‌ها نمی پیچند؛ همچنان جوی حکمتِ ما که درجوی روانِ ما روانست تا صدقِ طلب و اعتقادِ درست و اخلاصِ بی‌ریا در وی نریزی ماهیانِ معانیٔ ما عَلَی قَدْرِ هِمَمِ اَلْمُسْتَمِعِین وَ اَلطالِبِین ازین جوی سر نمی کنند و گرفتارِ شصتِ هیچ صیّادی نمی شوند؛ همانا که تذلّل و افتقارِ عظیم می باید که اضطراب واضطرار موجبِ استحقاقست أَمَّنْ يُجِيبُ المُضْطَرَّ اِذا دَعَاه (٦٢/٢٧)

T, I, 431 ; H, I, 313 ۳۳٤/۳ Z ۱۱٤ آ B ۱۰۷ ب K ۲۲۳

2 کرده BZ : کرد K ‖ 5 درین KZ : در B

شعر (رمل)

حق تعالی گر سماوات آفریذ   از برایِ دفعِ حاجات آفریذ
هرچه روئیذ از پیِ محتاج رُست   تا بیابذ طالبی چیزی که جُست
تا نگریذ طفلکِ نازک گلو   کی روان گردذ ز پستان شیرِ او

(۳۳۵/۳) همچنان روزی مگر عزیزی از یاران غمناک شده بوذ؛ حضرتِ مولانا اورا فرموذ که همه دلتنگیِ دنیا از دل نهاذگیِ این عالمست؛ هر دمی که آزاذ باشی ازین جهان و خوذرا غریب دانی و در هر رنگی که بنگری و هر مزهٔ که بچشی دانی که با او نمانی و جای دیگر می‌روی دلتنگ نباشی؛ طُوبَی لِمَنْ جَالَسَ اَهْلَ الفِقْهِ والحِکْمَةِ وخَالَطَ اَهْلَ الذُّلِّ والمَسْکَنَةِ؛ باز فرموذ که آزاذ مرد آنست که از رنجانیذنِ کسی نرنجذ. جوانمرد آن باشذ که مستحقِ رنجانیذن را نرنجانذ؛ چنانک گفت:

شعر (خفیف)

تا درین خرقه ایم ازکس ما   هم نرنجیم و هم نرنجانیم

(۳۳۶/۳) همچنان مرویست که روزی یکی از اصحاب از قلّتِ اسباب شکایت می‌کرد وبحضرتِ مولانا لابها می نموذ، تا وی‌را قدری دنیاوی دست دهذ؛ فرموذ که برو و مرا دشمن‌گیر وهیچ دوستم مدار تا دنیا

۳۳۵/۳ ـ ۳۳۶ Z ۱۱۴ آ B ۱۰۸ آ K ۲۲۳   T, I, 432 ; H, I, 313

I شعر BK : — Z || 10 باز فرموذ K : — Z

2 ـ 4 حق . . . شیر او : MN ، ج ۳ ، ص ۲۰۹/۱۸۳ ، ۳۲۰۸۳ ، ۳۲۱۳
MA ، ص ۲/۲۷۸ ، ۴۰۱

ترا دوست گیرذ وحق تعالی ترا دنیا دهذ ؛ گفت : نتوانم ؛ فرموذ که پس برو در بی‌نوائی و درویشی صبرکن تا بنوائی استماع کنی ؛ چه دین با دنیا بیکجا جمع نمی‌شوذ مگر مردانِ حق را واین بیت را گفت :

شعر (هزج)

ای طالبِ دنیا تو یکی مزدوری وی عاشقِ خلد ازین حقیقت دوری
وی‌شاذ بهر دو عالم از بی‌خبری شاذیٔ غمش ندیذه معذوری

(۳۳۷/۳) همچنان مگر شخصی کیسهٔ پر زر یاوه کرده بوذ وبیخوذوار می‌دویذ واز هرکسی می‌پرسیذ ؛ از ناگاه بحضرتِ مولانا رسیذ ؛ فرموذ که مگو که گُم کردم ، بلکٔ بگو که یافتم

(۳۳۸/۳) همچنان درویشِ دلریشی روایت‌کرد که روزی شخصی بحضرتِ مولانا مقابل افتاذ ، سر نهاذ وگفت‌که ازین عالمِ دون قوی سیر وملول شذه‌ام کاشکی بذآن عالم می‌رفتم باری می‌آسوذم که حضرتِ باریٔ تعالی آنجاست ؛ فرموذ که چه دانی که اگر اینجا باشذ

شعر (هزج)

بیرون ز تو نیست هرچه در عالم هست
درخوذ بطلب هر آنچ خواهی‌که توئی

۳۳۷/۳ ـ ۳۳۸ Z ۱۱۳ ب B ۱۰۸ ب K ۲۲٤ T, I, 433 ; H, I, 314

3 این بیت را Z : بیت B این را K || 7 مگر KZ : — B || 9 که مگو که BK : مگو Z || که KZ : — B || 10 همچنان BK : — Z || 11 افتاذ BZ : شد K || سر نهاد KZ : — B || 13 دانی که BZ : دانی K

(۳۳۹/۳) همچنان مگر عزیزی را از یاران در مجمعی عظیم اتّفاق افتاذ و هر یکی از هر بابی فصلها می‌خواندند وفضلها می‌جستند و آن عزیز هیچ نمی گفت، حضرتِ مولانا فرموذ که یارا چرا تو هم معرفتی و سخنی نگفتی ؟ گفت : مجمعِ اکابر بوذ، متوهّم شذم ؛ فرموذ که تو دهان بایستی گشاذن ما خوذ می‌گفتیم

(۳۴۰/۳) همچنان قدوة الاصحاب چلبی جلال الدین المعروف بابن اسفهسالار رَحِمَهُ اللّهُ که از عرفای اصحاب و امیر زادهٔ شهر بوذ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا مرا با چند یاری بقیصریه پیشِ پروانه قاصد می‌فرستاذ؛ نامهٔ املا فرموذه حضرتِ چلبی حسام الدین بنوشت و در ضمنِ مکتوب گفتنیها را گفته دُررِ معانی سفته بوذند ؛ چون نامهٔ مبارکْ را برسرِ دستار زذم سر نهاذه پایهای مبارکِ خذاوندگار را بوسها داذم و گفتم : اگر بزبان پیغام پرسند چه گویم ؟ فرموذ که تو آنجا چون دهان باز کنی ما گفتنی را بگوئیم ؛ چون بخدمتِ سلطان و امرا رسیذم و سلامِ مولانا را رسانیذم همگان برسرِ پا برخاسته اکرامِ عظیم کردند و ایستاذه پروانه مکتوب را بعبارتِ شیرین فرو خواند و در هر محلّی آفرینها می‌کردند و بمطلوبِ ما اجابت نموذه از عظمتِ خذاوندگار سؤال کردند که چه می‌کند و مزاجِ مبارکش چونست؟ چندانی حقایق و دقایق گفته ام که بی‌خوذ شذه ام ؛ پروانه

۳۳۹/۳ ـ ۳۴۰ Z ۱۱۴ ب B ۱۰۸ ب K ۲۲۴ ـ ۲۲۵ T, I, 434 ; H, I, 315

4 سخنی BK : سخن Z || 8 روزی KZ : روز B || 9 می فرستاذ KZ : + و B || فرموذه Z : فرموذ BK || 10 گفتنیها را Z : گفتنیها BK || 11 مبارکْ را BK : مبارک Z || نهاذه BZ : + بر K || 12 خذاوندکار را BZ : خذاوندکار K || بزبان BZ : زبان K || 15 برخاسته KZ : برخاست B || 16 کردند BK : کرد Z || 18 که KZ : — B || شذه ام KZ : شذم K

وامرا گریها می‌کردند وافسوسها می‌خوردند که چرا از آن حضرت دورند واز آن صحبت ودیدار مهجور، عاقبت پروانه از من پرسیذ که خدمتِ چلبی بارها تشریف می‌فرموذ امّا مثلِ این بار شمارا پربارِ معرفت ومعانی ندیذه‌ایم، حکایت را باز گفتم؛ همشان باتّفاق سرنهاذند وتحسینها کردند وبسی خدمتها ونعمتها که فرستاذند

(٣٤١/٣) همچنان خدمتِ افلاطونِ زمان خواجه اکمل‌الدینِ طبیب طابَ الله ثَرَاهُ روزی بزیارتِ مولانا آمذه بوذ وآن روز درخانهٔ چلبی حسام‌الدین بوذند؛ مگر اکمل‌الدین جامهای بس نفیس پوشیذه بوذ وچوقای سقرلاطِ سرخ با پوستینِ سمور بردوش گرفته؛ بعد از لمحهٔ حضرتِ مولانا در گوشِ اکمل‌الدین سرّی گفته فی الحال سرنهاذ وجامها را بقوّالان داذه روانه شذ؛ حضرتِ چلبی حسام‌الدین ازمذکور پرسیذ که مولانا درگوشِ شما چه می‌فرموذ وموجبِ سجده وحالت چه بوذ؟ گفت: مرا در ضمیر می‌گذشت که باین جامهای نفیسِ زنانه در نظرِ مردانِ حق چون آمذم وچون یافت شذم؟ واین حرکت هیچ مصلحت نبوذ؛ همانا که خوذرا بغایت بیچاره وشرمسار دیذم وحالم دیگرگون گشت؛ همانساعت در گوشم فرموذ که فارغ باش واندیشه مکن وخجل مشو؛ جامهٔ جانِ ما که تن است نزدِ ما اعتباری ندارذ تا جامهٔ بارانی‌را که بیرونیست چه اعتبار خواهذ بوذن که انّ اللهَ لاَیَنْظُرُ اِلَی صُوَرِکُم وَلا اِلَی اَعْمَالِکُم وَلَکِنْ یَنْظُرُ اِلَی

T, I, 435 ; H, I, 316 ٢٢٥ K ب ١٠٨ B آ ١١٥ Z ٣٤١/٣

1 می‌کردند KZ : کردند K || می خوردند BZ : خوردند K || 4 ندیده ایم BK : ندیده‌ام Z || 5 خدمتها BZ : خدمتیها K || 10 لمحهٔ KZ : انج (؟) B || کفته BZ : کفت K

قُلُوبِكُمْ و نِيّاتِكُمْ ؛ جهدی کن که تو معرِّفِ جامه شوی ، نه جامه معرِّفِ تو و من از خوشیٔ آن عنایت جامها را بقوّالان شکرانه داذم وچندانک اکمل‌الدین در قیدِ حیات بوذ دیگر جامهای بتکلّف نپوشید

(۳۴۲/۳) همچنان ملازمانِ صحبت و خادمانِ خدمت روایت چنان کردند که حضرتِ مولانا حیدروار سیر را دوست می داشت ؛ بعد از آنک ده پانزده روز بلک بیست و سی روز گذشتی که اصلا افطار نکردی سیر دانهای خام می خورد و می‌فرموذ که حضرتِ مصطفی بامیرالمؤمنین علی هردم اشارت می‌فرموذ که یا عَلِيُّ كُلِ الثُّومَ نَيِّئاً برجهتی وحکمتی که او داند

(۳۴۳/۳) همچنان حضرتِ کراکا والدهٔ چلبی عارف قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُما روایت کرد که قربِ ماهی حضرتِ مولانا را ندیذم که چیزی افطار کرد و من هنوز نو عروس بوذم ومعلّمِ من حضرتش بوذ ؛ روزی فرموذ که فاطمه خاتون ، درخانهٔ ما ماست هست؟ کفتم : بلی هست ، امّا بغایت ترش ؛ فرموذ که درکاسهٔ بزرگ کرده در پیشِ او نهاذم ؛ فرموذ که بیست سر سیر بکوب ودر آنجا کن تا لذّت گیرذ ؛ نیمشبی دیذم که باز آمذ و ماست بخواست ونانهای بیاتِ کرهِ زنگ گرفته را درآنجا ترید کرده تمامتِ آن کاسه را بخورد ومن قدری از آن ماست در دهان کردم ، فی الحال زبانم آبله کرد از غایتِ جدّتِ آن ؛

۳۴۲/۳ ـ ۳۴۳ Z ۱۱۵ ب B ۱۰۹ آ K ۲۲۶ T, I, 436-37 ; H, I, 317

---

2 شکرانه BK : — Z || بقوالان K ~ شکرانه B || 9 برجهتی و B : جهت KZ || 10 کراکا Z : کرها (ویاکوکا) B فاطمه که KZh || 14 دربیش KZ : بیش B || 16 ماست KZ : ماست را B || زنگ BZ : — K || 17 ترید KZ : تریب B || ازان KZ : — B

همچنان کاسه را لیسیده بمن داذ و بنمازِ تهجّد شروع فرموذ، حتی مطلع الفجر وچون یاران جمع آمذند بسماع مشغول شذ تا هفت شبانروزی قرار نکرد ولحظهٔ نیارامیذ؛ روزِ هشتم بحمّام رفته؛ هفتهٔ دیگر درآنجایگاه بوذ وعالمیان بذین قدرت وقوّتِ عظیم حیران مانده بسی منافقان که زنّار بریذند و موافق شذند واز مخالفت استغفار کرده موافقت نموذند؛ همچنان روزی فرموذ که ما ازین عالم سه چیز را اختیار کردیم: یکی سماع ویکی فُقّاع ویکی حمّام

(۳۴۴/۳) همچنان منقولست ازچلبی شمس الدین ولدِ مدرّس که او روایت کرد که روزی حضرتِ فرزندِ خذاوندگارم ملکه خاتون رَحِمَهُما اللهُ مملوکهٔ خوذرا رنجانیذه بوذ؛ ازناگاه حضرتِ مولانا از در درآمذه بانگی بروی زذ که چراش می‌زنی وچراش می‌رنجانی؟ چه اگر او خاتون وتو کنیزک بوذی چه خواستی کردن؟ می‌خواهی که فتوی دهم که در کلّ عالم غلام وکنیزک هیچ نیست الاّ حق را وفی الحقیقه همه براذران وخواهرانِ ما اند که مَا خَلْقُكُم وَلَا بَعْثُكُم اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ (۲۸/۳۱)؛ درحال توبه کرده اورا آزاذ کرد وهرچه پوشیذه بوذ بروی پوشانیذ وچندانک درقیدِ حیات بوذ دیگر غلامان وکنیزکان‌را تعرّض نرسانیذ وبرسُنّتِ نبوی سلوك نموذه می‌گفت

T, I, 437 ; H, I, 317 ۳۴۴/۳ Z ۱۱۵ ب B ۱۰۹ آ K ۲۲۶

2 مطلع BZ : تطلع K ‖ بسماع BK : + شروع Z ‖ شبانروزی KZ : شبانه روز B ‖ 4 عظیم BZ : — K ‖ مانده KZ : ماند B ‖ 6 چیز را BK : چیز Z ‖ 9 حضرت BK ~ فرزند Z ‖ 10 رحمهما Z : رحمها که B رحمها K ‖ 12 و تو کنیزک بودی BK : بوذی و تو کنیزک Z ‖ 16 دیگر Z — K

شعر (رمل)

شرم دارم از نبیّ ذو فنون ... أَلْبِسُوهُمْ گفت مِمَّا تَلْبَسُون
مصطفی کرد این وصیّت بابنون ... اَطْعِمُوا اَلْأَذْنَابَ مِمَّا تَأْكُلُون
من چو پوشم از خز و اطلس لباس ... ز آن بپوشانم حَشَم را نی پلاس

(۳۴۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از کثرتِ سماع و لطافتِ مزاج هنگامِ شتا زُکام شده بوذ، که الزُّكَامُ امانٌ مِنَ اَلسِّرسَامِ وَهُوَ يَقْطَعُ عِرْقَ اَلْجُذَامِ، اَوَّلُهُ فَصْدٌ وآخِرُهُ حَمَّامٌ؛ همانساعت قصدِ فصد کرده پیراهنِ خوذرا بفصّاد بخشیذ؛ دوّم روز بحمّام رفت

(۳۴۶/۳) همچنان بزرگی سؤال کرد که در عقیبِ کلِّ صلواتِ مکتوبة آیة الکرسی خواندن چه حکمت دارذ؟ فرموذ که قال النبیُّ صلی الله علیه وسلّم مَنْ قَرَاءَ آيَةَ الكُرْسِيِّ عَقِيبَ كُلِّ صَلَوَاةٍ مَكْتُوبَةٍ قَبَضَ اَللهُ رُوحَهُ بِنَفْسِهِ؛ عجبا از آن عظیمتر چه فایده و حکمت باشذ که جانِ ترا بدستِ خوذ او قبض کنذ و فیضِ رحمت فرمایذ؛ لا جرم حضرتِ مصطفی علیه السلام دایما می خواند و اُمّتِ خوذرا هم بر قراءتِ آن ترغیب و تحریض می فرموذ و فضیلتِ آیة الکرسی از عرشِ عظیم عظیم ترست و در هیچ کتابی نیست، مخصوص بمصطفاست و بامّتِ مرحومِ او علیه السلام

۳۴۵/۳ ـ ۳۴۶ Z ۱۱۶ آ B ۱۰۹ ب K ۲۲۸ T, I, 339 ; H, I, 319

7 السرسام KZ : سر السام (!) B ‖ 10 در عقیب KZ : در عقب B ‖ کل B Zh : — KZ ‖ 12 مکتوبة BK : + مفروضة Z ‖ 16 می فرمود BK : فرموذ Z ‖ 17 عظیم عظیم KZ : عظیم B

---

2 ـ 4 شرم ... پلاس : MN ، ج ۶ ، ص ۵۰۱/۲۹۷۴ ـ ۲۹۷۵ ، ۲۹۷۳ : MA ، ص ۶۴۶ / ۶ ـ ۷

(۳۴۷/۳) همچنان یارانِ عتیق که سالکانِ طریقِ تحقیق و مستانِ جامِ رحیق بوذند رِضوانُ اللهِ عَلَیهِم اَجْمَعِین چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که یارانِ ما تربهٔ مارا بلند سازند تا از مسافتِ دور پیدا شوذ که هرکه تربهٔ مارا ار دور ببیند و اعتقاد نماید و بولایتِ ما اعتماد کند ایزذِ تعالی اورا از جملهٔ مرحومان گرداند ؛ علی الخصوص که کسی بعشقِ تمام و صدقِ بی‌ریا و حقیقتِ بی‌مجاز و یقینِ بی‌گمان بیایذ و زیارت کند و نماز گزارذ و هر حاجتی که دارذ بخواهذ ، باری سبحانه وتعالی جمیعِ حاجاتِ اورا بر آورده گرداند و بمقاصدِ خوذ برسذ ومطلوبِ او دینی ودنیاوی حاصل شوذ

شعر (مجتث)

ز بس دعا که بکردم دعا شذست وجودم
که هرکه بینذ رویم دعا بخاطر آرذ

همچنان فرموذ که دعا همچون تیرست وآمینِ یاران پرهای آن تیر

شعر (هزج)

بخواه ای دل چه می‌خواهی عطاء نقد وشه حاضر
که آن مه رو نفرمایذ برو تا سالِ آینده

T, I, 440 ; H, I, 319 ۳۴۷/۳ Z ۱۱۶ آ B ۱۰۹ ب ۲۲۸K

5 ایزذ BZ : الله K || 9 مطلوب KZ : بمطلوب B || 13 بخاطر BZ : بخاطرم K || 14 فرموذ KZ : فرموده است B

(۳۴۸/۳) همچنان نقلیست صحیح که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که هفت کرّت تربهٔ مارا عمارت کنند ؛ آخرین بار ترکی بیرون آیذ مُتَموّل وتربه را یکٔ خشت از زر و یکٔ خشت از نقرهٔ خام بسازذ وحوالیٔ تربهٔ ما شهری شوذ بس بزرگٔ و تربهٔ ما در میانهٔ شهر بماند ودرآن زمان مثنویٔ ما شیخی کنذ

(۳۴۹/۳) همچنان از یارانِ کبیر منقولست که روزی در بندگیٔ مولانا حکایتِ سبعه خوانیٔ صاین الدّینِ مُقری می‌کردند که ابوحفصِ دوران وقالونِ زمانست و هرشب بایذ که ختمِ قرآن کنذ ، آنگاه آرامذ ؛ فرموذ که آری ، گردگان را نیکو می‌شمرذ واز مغزِ نغزش حظّی ندارذ وفرموذ که کِتابُ ٱللهِ مَبْنِی عَلَی اَرْبَعَةٍ : العبارةُ والاِشَارَةُ وٱللَّطائِفُ وٱلحقائِقُ ؛ فالعِبَارَةُ لِلْعَوام وٱلاِشَارَةُ لِلْخَواصّ واللَّطَائِفُ لِلاَوْلِیاءِ والْحَقَائِقُ لِلاَنْبِیاءِ ؛ وآن عزیز پیوسته بعمارتِ عبارت مشغولست واز اسرارِ آن محجوب

(۳۵۰/۳) همچنان روزی صاین الدّین بتکلّف می گویذ که امشب بعشقِ مولانا قرآن را ختم کردم ؛ فرموذ که چون نطرقیذی؟ فی الحال سرنهاذ وگریان شذ ومولانا فرموذ

شعر (رمل)

بر دلش گر تافتی گفتِ لبش ذرّه ذرّه گشته بوذی قالبش
که لَوْ اَنزَلْنَا کِتَاباً لِلْجَبَل لاَنْصَدَعْ ثُمَّ انقَطَعْ ثُمَّ ارْتَحَل

لَرَأَیْتَهُ خاشِعاً مُتَصَدِّعاً مِنْ خَشْیَةِ ٱللهِ (۵۹/۲۱) ودرین باب چه‌معانیها

۳۴۸/۳ ـ ۳۵۰ Z ۱۱۶ ب B ۱۱۰ آ K ۲۲۹ T, I, 441 ; H, I, 320

9 می شمرد BZ : می شمارذ K || 12 اسرار KZ : سرّ B

18 که . . . ارتحل : MN ، ج ۲ ، ص ۵۰۹/۲۷۵ : MA ، ص ۱۱/۱۱۶

که می‌فرموذ و فرموذ که امام ابوحنیفه رَضِیَ اللهُ عَنْهُ شبی نماز عشا می‌کرد، سورهٔ اِذَا زُلْزِلَتِ اَلاَرْضُ زِلْزَالَهَا (١/٩٩) فرو خواند؛ چون بذین آیة رسیذ که فَمَنْ یَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَیْرًا یَرَهُ (٧/٩٩) شهقهٔ بزذ و بیهوش گشت؛ گویند: هفت شبانروزی بر سر سجّاده بیخوذ مانده بوذ از هیبتِ اسرارِ قرآن؛ اگر قرآن خوانی آنچنان خوان که ترا بخوانندت نه آنک از غفلتِ آن خواندن برانندت و سرّ رُبَّ تَالِیِ اَلقُرآنَ وَ اَلقُرآنُ یَلْعَنُهُ اینست

شعر (هزج)

عروسِ حضرت قرآن نقاب آنگه براندازذ
که دار الملکِ ایمان را مجرّد بیند از غوغا

(٣٥١/٣) همچنان کُمّلِ اصحابِ درایت روایت چنان کردند که روزی قاضی سراج الدینِ اُرْمَوی رَحِمَهُ اللهُ که در جمیعِ علومِ عقلی و نقلی شافعیٔ ثانی بوذ؛ از چند فنّ معتبر مسایلِ مشکل و نکتِ غرّا استنباط کرده مستحضر گشت و بشاگردانِ خوذ تفهیم داذ که وقتی که مرا در مجمعِ امرا و فضلا با حضرتِ مولانا اتّفاق افتذ، میخواهم که فضیلت و چستیٔ خوذ را بوی بنمایم، تا معلوم کنذ که دانشمندی چیست ودرآن دم که من در بحث گرم شذه باشم و دقیقهٔ از من فوت شوذ از هر جائی معاونت کنیذ؛ همانا که حضرتِ مولانا صباحی بسروقتِ

T, I, 443 ; H, I, 321 ٣٥١/٣ Z ١١٦ ب B ١١٠ ب K ٢٣٠

1 می فرمود BK : فرمود Z || امام BK : — Z || 12 ـ 13 عقلی ونقلی BZ : عقلِ ونقلِ K || نکت BK : نکتهٔ Z || 18 کنیذ KZ : کنند B

قاضی می در آیذ و سلامی داذه بهیبتِ عظیم در وی نظر میکنند و بزوذی باز بیرون می‌آیذ ؛ قاضی سراج الدین در پیِ او بیرون می‌روذ وهیچ‌کس را نمی بینند و از مردمِ محکمه سؤال می‌کنذ ، کسی نشانش نمی‌دهذ ؛ بعد از ساعتی دیذ که حضرتِ مولانا از عُلویٔ قاضی فروذ آمذ وروانه شذ ؛ حیرتِ آن جماعت یکی در هزار شذ ؛ خدمتِ قاضی بالای علوی میروذ که نمازِ صبح‌را میگزارذ ؛ می‌بینند که بر آبگینهای دیوارِ علوی مجموعِ آن مسایل ونکته‌ها را یگان یگان نبشته است و اَسئِوله واجوبهٔ آنرا در تحتِ هر مسئله ونکته ثبت فرموذه و در تحقیقِ آن چندان لطایفِ غیبی و عینی بیان کرده که در بیان آیذ ؟ فی الحال قاضی نعرهٔ می‌زند وجامهارا برخوذ چاک می‌کند و از آن امتحانِ بارد وتصوّرِ شارد استغفارکرده دوان بمدرسه می‌آیذ واز حضرتِ مولانا عذرها خواسته محبِّ مخلص می‌شوذ وپیشِ تمامتِ اکابر وشیوخ این قضیّه را باز می گویذ واین حکایت دربدایتِ حال بوذه واز آن سبب بوذ که بعد از نقلِ مولانا در منعِ رباب وتحریمِ سماع جماعتی سعیها می‌کردند وازو استمداد می‌طلبیذند اصلا تمکین نمی‌داذ وراضی نمی‌شذ

(٣٥٢/٣) همچنان روزی حضرتِ چلبی حسام الدین قدّس الله سرّه از حضرتِ مولانا پرسیذه است که هم شهریٔ ما قاضی سراج الدین

٣٥٢/٣ Z ١١٧ آ B ١١٠ ب K ٢٣١ — T, I, 444 – 45 ; H, I, 323

1 می درآیذ Z : در می‌آیذ K در می‌آمد B || داذه KZ : داد B || 6 می گزارذ Z : گزارذ K بگزارد B || 8 فرموذه BZ : کرده K || 10 می زند KZ : می زد B || 12 می‌آیذ KZ : می‌آمد B || محب Z : + و K || 17 حضرت BK : — Z

چگونه کس‌است؟ فرموذ که نیکو مردست، گردِ حوض می گردذ، موقوفِ یکْ لکذست؛ امیذست که نومیذ نشوذ، بلکْ نَوْ امیذ گردذ

(۳۵۳/۳) همچنان خدمتِ چلبی شمس‌الدین ولدِ مدرّس رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که چون یارانِ عاشق مریدِ مولانا می شذند دعا می‌کرد و می فرموذ که خذاوندِ تعالی شمارا از شرِّ گرگانِ کُهن نگاه داراذ؛ یاران سؤال کردند که ایشان چگونه قومند؟ فرموذ که قاطعانِ طریقِ حق و اهلِ هوا و بدع و منکرانِ جاهل

(۳۵۴/۳) همچنان منقولست که چون حضرتِ مولانا در سماع مست می‌شذ قوّالان‌را می گرفت و همچنان چرخ زنان و پای کوبان صلوات می‌داذ که اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَعَلَی آلِ مُحَمَّدٍ، باز شروع می‌کرد

(۳۵۵/۳) همچنان مگر روزی آینه داری محاسنِ مبارکش‌را می‌ساخت؛ گفت: خذاوندگار چه می‌فرمایذ؟ چگونه می‌سازم؟ فرموذ: آن قدر که فرقی باشذ میانِ مرد و زن؛ روزِ دیگر فرموذ که من بر قلندران رشکْ می‌برم که هیچ ریش ندارند و حدیثی فرموذ که مِنْ سَعادَةِ آلْمَرْءِ خِفَّةُ لِحْيَتِه، لِأَنَّ آللِّحْيَةَ حِلْيَةُ المرءِ وَفی کَثْرَتِها اِعْجابُ آلْمَرْءِ بِنَفْسِه وَهُوَ مِنَ آلْمُهْلِکات و فرموذ که بسیاریِ ریش صوفیان‌را خوشست، امّا تا صوفی ریش‌را شانه کردن عارف بخذا می رسذ

۳۵۵-۳۵۲/۳ Z ۱۱۷ ب B ۱۱۱ آ K ۲۴۲ T,I, 444 - 45 ; H, I, 323

1 کس BK: — Z || 10 که BZ : — K || 12 مبارکش را BZ : مبارکش K || مگر روزی KZ : یکی روز B || 19 تا KZ : — B

(٣٥٦/٣) همچنان روزی بر درِ مدرسه ایستاده بوذ و یاران بجمعهم حاضر بوذند؛ رو بیاران کرد وگفت: والله والله در عالم کسی نیست بجز یکٔ کس وآن کس باشماست واز برای شماست و از بهرِ شما می‌کوشذ و شمارا می خواهذ؛ چنانکٔ گفت:

شعر (رجز)

من از برای مصلحت در حبسِ دنیا مانده‌ام
حبس ازکجا من ازکجا مالِ کرا دزدیذه‌ام

یاران شکرها کرده سر نهاذند و شاذان شذند

(٣٥٧/٣) همچنان خدمتِ ولدِ مدرّس روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که خواجه فقیه احمد رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ پیوسته گفتی که چهل سال تمام لیلاً ونهاراً مجاهداتِ بی‌حدّ کردم و ریاضتِ بسیار کشیذم تا مگر علّتِ دانشمندی ازمن بروذ وازآن حجاب بیرون آیم؛ می‌بینم که هنوز اثری باقیست و چندانکٔ لوحِ دل ساذه‌تر، قربت بیشتر؛ همانا که لوحِ محفوظ از لوحِ حافظ اعلاست

(٣٥٨/٣) همچنان فرموذ که حضرتِ والدم سلطان العلماء فی العالم بهاء الدین ولد رضی الله عنه دایما می فرموذ که اگر مارا نه این علمهای تحصیل گسترستی، آن معنی ازعلم قوی ترستی و می گفت

٣٥٦/٣ ـ ٣٥٨ Z ١١٦ ب B ١١١ آ ـ ب K ٢٣٣ T, I, 446 : H, I, 324

9 خدمت KZ : — B || 11 سال ZK : + خدمت B || 15 همچنان BK : وکویند Z || 16 این KZ : — B

شعر (رمل)

دل ز دانشها بشستم آشنائی یافتم ظلمتِ هستی بماندم روشنائی یافتم

اکنون نادر کسی می‌بایذ که چون از مدرسهٔ فقه بمدرسهٔ فقر آیذ چنان بایذ که حق را یابذ

شعر (مجتث)

چنانکه مدرسهٔ فقه را برون شوهاست
بدانکه مدرسهٔ عشق را قوانین‌است

(٣٥٩/٣) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بخدمتِ عارفِ صمدانی علاء الدینِ ثیریانوس رَحِمَهُ اللّهُ اشارت فرموذ که اگر از تو سؤال کنند که مولانا که بوذ؟ جواب ده که نبینی و نشنوی؛ یعنی نه عظمتِ اورا توانی دیذن و نه اسرارِ اورا توانی شنیذن؛ بعد ازآن فرموذ که ده من نان‌را خائیذن و درجیب ریختن قوی سهلست امّا یکمن نان را خوردن عظیم دشوارست؛ چه این علمای ظاهر علومِ اهلِ معلوم‌را می‌خایند و می‌ریزند؛ اگر یکبار چنانکه می‌بایذ خوردندی بی‌آنکه خواندندی از زحمتِ خائیذن رهیذندی و خاموشی را پیشهٔ خوذ کردندی

شعر (خفیف)

شصت فرسنگ ازسخن بگریز که ز دامِ سخن درین شستی

T, I, 446 ; H, I, 324 ٣٥٩/٣ Z ٢١٦ آ B ١١١ ب K ٢٣٣

4 بایذ : BZ بایذ K || 5 شعر BK : — Z || 8 که BZ : — K || 12 سهل‌است BZ : سهل تراست K

(۳۶۰/۳) همچنان فرموذ که درآخرِ وقت خواجه حکیم سنائی رحمةُ اللهِ عَلَیْه زیرِ زبان چیزی می‌منگید؛ محبّان گوش فا پیشِ دهانش بردند، این بیت‌را می گفت

شعر (رمل)

باز گشتم زآنچ گفتم زانک نیست در سخن معنی و در معنی سخن

(۳۶۱/۳) همچنان از اصحابِ کرام منقولست: مگر که معین‌الدینِ پروانه میخواست‌که ولدِ تاج وزیررا در قونیه قاضی کنذ واو مردی بوذ پرفضایلِ علمِ ادب؛ امّا بی‌ادب و مُعْجِب واز عالمِ اولیا دور؛ گفت: بسه شرط منصبِ قضارا قبول می‌کنم: شرطِ اوّل آنک ربابرا از میانِ خلق برگیری؛ دوم آنک محضرانِ کهن‌را که جلاّدانِ محکمه اند برانی؛ سوم آنک محضرانِ نَوْرا جامگی دهی تا از مردم چیزی نبرند، پروانه جواب داذ که هر دو شرط‌را ملتزم می‌شوم وتوانم می‌کردن، امّا ربابرا نتوانم برداشتن که وضعِ پاذشاهی بس بزرگست، از آن سبب بقضا رضا نداذ؛ چون این حکایت بسمعِ مولانا رسیذ فرموذ که زهی ربابِ مبارک! ولله الحمد که رباب دستگیرِ او شذ واورا از چنگِ قضاء قضا رهانیذ؛ عاقبة‌الامر تمامتِ اولادِ او مریدِ خاندان شذند

۳۶۰/۳ ـ ۳۶۱ Z ۱۱۸ آ B ۱۱۱ ب K ۲۳۳   T, I, 447 : H, I, 325

1 همچنان BK : — Z || 2 رحمة . . . علیه KZ : — B || 6 که KZ : — B || 10 آنک B : — KZ || کهن KZ : — B || 13 می کردن KZ : کردن B || 14 سبب BZ : — K

(٣٦٢/٣) همچنان یارانِ کرام روایت کردند که روزی حضرتِ سلطان ولد بحضرتِ والدِ خوذ حکایت می‌کرد که این صوفیان با همدیگر چه خوش می‌سازند و صحبت میکنند و با یکدیگر قیل و قالی ندارند، امّا یارانِ ما با همدیگر در جنگند بی‌موجبی و سببی و با یکدیگر نمی سازند؛ فرموذ که آری، بهاءالدین، اگر هزار پر ماکیان در خانهٔ باشند، با همدیگر می‌سازند؛ امّا دوخروس دریک محل نمی‌سازند؛ اکنون یارانِ ما بمثابتِ خروسند ازآن با خروشند

(٣٦٣/٣) همچنان شیخ محمودِ صاحب قران روایت کرد که روزی شخصی بحضرتِ مولانا شکایت می‌کرد که یاران با همدیگر دایم در جنگند: فرموذ که برادر با برادر اگرچه جنگ می‌کند، امّا پذر با هر دو صفاست؛ مگر روزی یاران اتّفاقِ صوفیان را درحضرتِ مولانا تقریر می‌کردند که با همدیگر چه خوش بر می‌آیند؛ فرموذ که نی نی چه عظیم فرو می روند؛ علامتِ برآمذنِ آدمی آنست که با مردانِ خذا و اولیای والا صحبت کنند و الاّ برآمذنِ اهل دنیا عینِ فرو رفتن است؛ چنانک کِرمی در سرگین وچمین اگرچه بالا می‌جوشذ، هم باز فرو می‌روذ؛ بعد ازآن فرموذ که شیخ همچون آفتابیست؛ دست بدامنِ آفتاب زنیذ وخوذرا بوی تسلیم کنیذ، اگر برآیذ بهم برآئیذ و اگر افول کنذ بهم غروب کنیذ تا تسلیمِ کلّی و انقیادِ پیر ومطاوعتِ وی ثابت شوذ .

٣٦٢/٣ - ٣٦٣ Z ١١٨ ب B ١١١ ب - ١١٢ آ K ٢٦٤

T, I, 449 ؛ H, I, 326

5 پر BZ : سر K || 9 می کرد KZ : کرد B || باهمدیکر ZK : همدیکر B || 11 مکر روزی K : همچنان Z || 14 و الا KZ : — B || 16 همچون Z : محمود K

(۳/۳٦٤) همچنان روزی با عالی مردی معرفت می گفت ؛ فرموذ که درین حال تو بمثابتِ زری ؛ بایذ که زر تر شوی و وقتی شوی که در کوره در آئی و بارها بجوشی و بر سندانِ ریاضت ضربتِ ضرّاب خوری تا انگشتریِ سلیمانی شوی ویا گوشوارهٔ عارضِ سلطانی گردی ؛ اکنون این همه آدمیان مردم اند و مسلمانِ مقلّد ؛ وقتی آن دمی و محقّق شوند که در کورهٔ عشق در آیند و بر سرِ سندانِ صبر زخمهای شداید کشند و تحمّلِ محالات کنند و بر جفاهای عوام احتمال نمایند تا صفا یافته مرأت الله گردند وهذهِ کفایة

(۳/۳٦٥) همچنان از محقّقانِ اصحاب چنان منقولست که روزی معین الدینِ پروانه بخدمتِ شیخ صدر الدین رفته بوذ ؛ بعد از فرموذنِ فوایدِ بسیار شیخ فرموذ که امشب مرا عروجِ عالمِ ملکوت شذه بوذ ؛ بسی حجُب مرتفع گشته حضرتِ مولانا را بر بالای عرشِ مجید ایستاذه دیذم وآنچنان قربی که اوراست هیچ ولی را نیست ونبوذه است ؛ دوم روز پروانه معتقدِ عظیم گشته باکابرِ شهر بزیارتِ مولانا آمذه بادبِ تمام بنشست ؛ پیش از آن که آن حکایت را روایت کند فرموذ که امیر معین الدین، آن معنی راستست وآنچنانست که شیخ دیذ، امّا ما اورا آنجایگاه هیچ ندیذیم ؛ هی ٔ سماع شذ واین غزل را سر آغاز کرد وگفت :

۳/۳٦٤ ـ ۳٦٥ Z ۱۱۸ ب B ۱۱۲ آ K۰ ۲۳٥ T, I, 450 ; H, I, 327

1 که : KZ + تو B || 5 و : KZ — B || 6 شوند : BZ باشند K || کورهٔ : KZ کوزه B || 10 بخدمت : BZ بحضرت K || 14 باکابر : KZ با اکابر B || 15 بادب : KZ با ادب B

شعر (مجتث)

اگر حریفِ منی پس بگو که دوش چه بوذ
میانِ این دل وآن یارِ می فروش چه بوذ
وگر بچشم بدیذی جمالِ ماهم دوش
مرا بگو که درآن حلقهای گوش چه بوذ
وگر تو با من هم خرقهٔ وهمرازی
بگو که صورتِ آن شیخِ خرقه پوش چه بوذ
اگر فقیری ونا گفته راز می شنوی
بگو اشارتِ آن ناطقِ خموش چه بوذ
وگر شناختهٔ کاصلِ انس وجان زکجاست
یکیست اصل پس این وحشتِ وحوش چه بوذ
وگر بدیذی که جانی‌که پشت ورویش نیست
گهِ تصوّرِ عشّاق پشت وروش چه بوذ
وگر ز عشق نه سر دفترِ غرض مائیم
هزار دفتر وپیغام وگفت وگوش چه بوذ

پروانه‌را ازآن حال مجالِ قال نبوذ؛ سرنهاذ وزوذ برخاست

(۳/۳۶۶) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که خدمتِ قدوة

۳/۳۶۶ Z ۱۱۹ آ B ۱۱۲ ب K ۲۳۶ T, I, 450 ; H,I, 427

2 چه KZ : که B || 3 این KZ : آن B || چه K : که BZ || 5 چه BK : که Z || 7 چه KB : که Z || 9 چه KB : که Z || 10-11 وکر... چه بود BK : — Z || 10 ز کجاست B : بجاست K || 11 این K : آن B || 12 که جانی K : — BhBZ || 13 که KB : + در Z || چه KB : که Z

الابدال خواجه فقیه احمد رحمةُ اللهِ عَلَیْه از جملهٔ شاگردانِ بهاء ولد بوذه ، درسِ هدایه می‌خواند و آن روز سلطان العلما چندانی معانی گفت و نموذ که جانهای مقدّس حیران شذند ؛ فقیه آشفته‌وار برخاست وکتبِ خوذرا درآتش انداخته و بجانبِ کوهستان روانه شذ ؛ چندانک حضرتِ شیخ در قیدِ حیات بوذ بشهرِ قونیه نیامذ ؛ بعد از آنک رحلت فرموذ بشهر بیامذ و در دروازهٔ احمد تقاعد نموذه وآنگاه شهرت گرفته کرامات می نموذ و مغیّبات می گفت ؛ امّا در متابعت نبوذ و اوقات‌که در جوالی حضرتِ مولانارا بر و گذری افتاذی نعره‌ها زذی و غریوها کردی و گفتی که راه دهیذ که گنجِ روان می‌آیذ و از دور سجده کردی و مجموعِ خلایق که بر و هنگامه بوذندی چندین نوبت این گواهی‌را ازو شنیذندی وکیفیّتِ حال و اسرارِ آن قال معلومِ ایشان نشذی و گویند : حضرتِ مولانا چندانک فقیه را دیذی تا گذشتن چشمها بهم‌کردی وفرموذی که او اهلِ اقتدا نیست ؛ مقتدیٔ مخلص آنست که من جمیع الوجوه بطریقِ متابعت بمقتدای خوذ اقتدا نمایذ و این مردیست یکسواره که گلیمِ خوذ را از عزقاب برهانیذه است ونجات یافته وایشان را در عالمِ غیب اهلِ فتور خوانند تا حضرتِ مَاشَاءَاللهُ چه فرمایذ وچه معامله کنذ

1 شاگردن BZ : + سلطان العلماء K || 2 بوذه BZ : بود K || روز KZ : + حضرت B || 4 انداخته BZ : انداخت K || 6 بشهر بیامد KZ : — B || نموذ K : نموذه Z : نموده و B || 9 کردی BK : می کردی Z || 11 این KZ : آن B || از و KZ : ازوی B || 12 نشذی BZ نبودی K || وگویند K : همچنان Z || 13 فرموذی BZ : فرمود K || 15 مردیست KZ : + که B

(٣/٣٦٧) همچنان منقولست از حضرتِ کرای بزرگ که والدهٔ حرمِ مولانا بوذ وشرحِ ولایتِ آن خاتونِ آخرت در اطباقِ اوراق گنجائی ندارذ رَضِیَ اللهُ عَنْهَا که شبی نزدیکِ سحری از عالمِ غیب الغیب غلغلهٔ و کُلکُلهٔ بسمعِ مبارکِ او رسیذ؛ ازآن معنی از حضرتِ مولانا سؤال کرد که غلغلهٔ ارواح کُلکُلهٔ ملایکه بتواتر می شنوم ، چه حالست؟ فرموذ که روحِ پاکِ فقیه احمدرا ملایکهٔ کرام بآسمان می برند؛ آن بوذ که وقتِ چاشت قیامت برخاست در تاریخ سنه ثمان عشر وستمایهٔ ونمازِ اورا مولانا گزارده دفن کردند؛ همچنان خدمتِ ولیّ الله فی لارض حبیبِ فقیهِ اقشهری واستاذ زکریای توقاتی از شاگردانِ مقبلِ مقبولِ سلطان العلما بوذند

(٣/٣٦٨) همچنان مگر درویشی از مشایخِ آن عصر در اوّلِ بهار وفات یافت واعتقادِ هوامِ عوام آن بوذ که او ولیّ خذاست؛ بحضرتِ مولانا اعلام کردند که آن فلان مردِ ولی مُرد؛ فرموذکه تمامتِ اشیا واجزای عالم رو بحیات نهاذه اند او چون مُرد؟ پس چگونه مردِ خذاست؟ تا مردِ خذا رضا ندهذ مرگ را برو دست رسی نیست واغلبِ انبیا واکابرِ اولیا بایذکه در فصلِ خزان وقلبِ زمستان نقل کنند؛ چنانک حضرتش در زمستانِ شدیدکه روی زمین چون حدید شده بوذ رحلت فرموذ وهذا مِن اَماراتِ الوِلایة

٣/٣٦٧ - ٣٦٨ Z ١١٩ ب B ١١٢ ب K ٢٣٧ T, I, 453 ; H, I, 329

1 منقولست KZ : — B || والدهٔ KZ : والد (!) B || 2 در اطباق KB : + و Z || 3 ندارذ KZ : + و B || 4 - 5 بسمع . . . که BK : — Z || رسید KZ : می رسید B || 5 ارواح BK : — Z || 6 حالست BK : حالیست Z || احمد Z : — BK || 11 همچنان BK : الحکایه Z || مگر درویشی KZ : یکی درویش B || 12 او KZ : — B || 13 که آن KZ : آن B || 15 دست رسی Z : دست BK || 15 اولیا بایذ KZ : اولیاید (!) B || 18 امارات KZ : امارت B

(۳/۳٦۹) همچنان خدمتِ قدوة المدرّسین وقامعِ اهلِ بِدَع و المُدَرِّسین مولانا شمس الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که ازین یارانِ ما هیچ کاری نیایذ و کوششی نتوانستند کردن ؛ بهتر ازآن نیست که پیشترک بذآنِ عالم دویم و جهتِ ایشان درجاتی مهیّا کنیم تا یاران را مشکلاتِ عقباتِ عقوبات آسان شوذ

شعر (رجز)

گفت مرا دولتِ نو راه مرو رنجه مشو
زانک من از لطف وکرم سوی تو آینده شوم

(۳/۳۷۰) الحکایه : همچنان از فحولِ اصحاب منقولست که در جمعیّتِ معین الدینِ پروانه شیخ مجد الدینِ جندی که در علمِ حروف ممتاز بوذ بنزدِ شیخ صدرالدین وسایر علما و شیوخِ دین دعوی کرد و التزام نموذ که امروز درین مجلس هرچه مولانا بگویذ من بلا نُسَلِّمْ منع کنم تا مُلْزَم شوذ ؛ شیخ بارها فرموذ که امتحانِ کبار در طریقت مذموم است ، نشنیذ ؛ همانا که چون حضرتِ مولانا از درِ سرای درآمذ فرموذ که لا اِلٰهَ اِلاّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ الله بیکبارگی فریاذ کردند ؛ شیخ مجد الدین بیامذ و سرنهاذه مستغفر شـــذ وبسی عذرها خواست و همان روز در اثنای معرفت فرموذ که چنانک در قانونِ شرعِ

۳/۳٦۹ ـ ۳۷۰ Z ۱۱۹ ب B ۱۱۳ آ ب K ۲۳۸ T, I, 454 ; H, , 330

2 رحمه‌الله BK : رحمة الله علیه Z || 3 نیایذ KZ : نیامد B || 4 دویم KZ : رویم B || 8 شوم KZ : شدم B || و K : — Z || 9 که KZ : + روزی B || 11 بنزد BZ : نزد K || کرد KZ : کرده B || نموذ KZ : نموده B || 13 نشنیذ KZ : نشنیدی K || 16 نهاذه BZ : نهاد K || شذ KZ : شده B || 17 وهمان روز KB : همچنان روزی KZ

نبوی فِی تَحْتِ کُلِّ شَعْرةٍ جنابةٌ واردست تا اگر یکتای موئی از مویهای تن تر نشوذ آدمی از جنابتِ ظاهر طاهر نمی شوذ؛ همچنان زدِ محقّقانِ مدقّق نیز تا در آدمی از هستیٔ او موئی برو باقی باشذ هرگز از جنابتِ خباثتِ باطن پاک نشوذ، چنانک گفت :

شعر (هزج)

کامل صفتی راهِ فنا می پیموذ ناگاه گذر کرد ز دریای وجود
یکموی ز هستِ او برو باقی بوذ آن موی بچشمِ فقر زنّار نموذ

چه آنچ حق تعالی در شانِ مشرکان اِنَّمَا اَلْمُشْرِکُونَ نَجَسٌ (۲۹/۹) فرموذ، مقصود نجاستِ باطنِ باطلِ ایشان بوذ، نی نجاستِ ظاهر وآن هستی وفضولیٔ نفسِ ظلوم وجهول است وتمرّد از دعوتِ انبیا واولیا وترکِ متابعت

(۳۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا فتوی نبشته بوذ وآنرا بخدمتِ قاضی عزالدّینِ سیواسی بردند؛ چون بمطالعه رسانیذ از سرِ فضیلت وفضولی وتصدّر قبول نکرد؛ فی الحال حضرتِ مولانا بمذکور مصوّر شـذ وفرموذ که آن مسـئله در آن کتاب مختلف است که کاغذِ فتوی را نهادهٔ، نعرهٔ بزذ واز هوش برفت، چون بخویشتن باز آمذ آن مسئله را درآنجا بیافت از سرِ اخلاص بنده ومریدِ خاص شذ

۳۷۱/۳ Z ۱۲۰ آ B ۱۱۳ ب K ۲۳۹   T, I, 456 ; H, I, 331

1 اکر || 2 نزد BK : — Z || 6a بیوذ BZ : بنوذ K || 8 مشرکان BZ : + فرموذ که BhK || 10 ـ 11 وتمرد . . . متابعت KZ : — B

(۳۷۲/۳) الحکایه : همچنان راویانِ حکایت وحاویانِ حکمت از خدمتِ ملک المدرّسین ، سلطان القضاة ، مولانا قطب الدینِ شیرازی رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ چنان روایت کردند که روزی در مجمعِ فضلای تبریز حکایت کرد که در اوانِ شرح الشبابی چون بقونیه رسیذم و با اکابرِ آن دیار همدم و هم زبان گشتم و ما دوازده یاران بوذیم در غایتِ استعداد و هریکی در فنونِ علوم ذوفنون بوذند ؛ عاقبة الامر باتّفاقِ یارانِ خوذ از چند پاره کتبِ غریب مسایل و نکتِ عجیب اختیار کرده مستحضر شذم ؛ چنانک هیچ کسی را درآن باب مجالِ ایراد وجواب نبوذی ؛ همانا که چون روی مبارکِ آن پادشاه را دیذم از آنها یکی در خاطرم نماند ، چندانک کوشیذم که نکتهٔ بگویم و مسئلهٔ وا پرسم دیذم که همه از لوحِ درونم محو شذه بوذ و اصلا قوّتِ حافظه ومذکوره ام مددی نکردند ، از سرِّ آیتِ یَمْحُو اللهُ مَا یَشَاءُ وَیُثْبِتُ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْکِتَابِ (۴۱/۱۳) چیزهای عجب معلومم شذ ودیذم که از کمالِ قوّت درمن تصرّفی کرده جمیعِ علوم را از دلم پاک برده بوذ و مرا خالی مانده ؛ چنانک می گویذ

شعر (رمل)

چون بنسیان بست او راهِ نظر ‌ ‌ ‌ کار نتْوان کرد ور باشذ هنر
چون بتذکیر و بنسیان قادرند ‌ ‌ ‌ بر همه دلهای خلقان قاهرند
آیت أَنْسَوْکُمْ ذِکْری بخوان ‌ ‌ ‌ قدرتِ نسیان نهاذنشان بدان

۳۷۲/۳ Z ۱۲۰ آ B ۱۱۳ ب K ۲۳۹ ‌ ‌ ‌ T, I, 456 ; H, I, 331

1 الحکایه BK : وگویند Z || 6 باتفاق BZ اتفاق K || 7 نکت BK : نکته Z || غریب KZ : + و B || 12 مددی K : مدد Z || 14 بود KZ : — B || 15 می گوید KZ : گفت B

19-17 چون ... بدان : MN ج ۱ ، ص ۱۰۳ / ۱۶۷۶ ، ۱۶۷۵ ، ۱۶۷۴ ؛ MA ، ص ۲۵/٤٤ ، ۲٤

و من در دریای حیرت یاوه گشته بوذم ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا بشرحِ معانی شروع فرموده در ضمنِ آن معانی و آن لطایف تمامتِ مسایل و نکتِ ما را تلفیق کرده یگان یگان تقریر کرد و مواضعِ ایراد و دقیقه گیری را باز نموذ و هر یکی را بجائی رسانیذ که از فهمِ آن عقولِ عقلای عالم حیران ماندند ؛ بر خاستم و بصدقِ تمام با یارانِ خوذ بنده و مرید شذیم ؛ حقّا که الیوم خوذ را بحرِ بی پایان دیذم

(۲۷۳/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی مگر در جوابِ مسئلهٔ فرومانده بوذ و در فتویٔ آن قاصر شذه ؛ شبی حضرتِ مولانا را در خواب دیذ ؛ فرموذش که آن مسئله در هدایه مذکورست ، در فلان باب سی و سوم ورق را بشمار و در صفحهٔ راست در هفتم سطر ببین و استحضار حاصل کرده فتوی بنویس و هیچ از متعصّبانِ مذهب میندیش ؛ صباحی بر خاست و هدایه را در پیش گرفته از هدایتِ آن سلطانِ هادی همچنان بوذ که فرموده بوذ ؛ بعد از آنک فتوی را بنوشت کیفیّتِ حال را کماکان بعلمای مدرسه تقریر کرد و گویند آن روز بیست نفر دانشمندانِ نفور زنّارِ انکار بریذه زنارِ آن کار نجات یافتند و مریدِ مخلص شذند وَ السَّلامُ عَلَی مَنِ اتَّبَعَ الهُدَی (۴۷/۲۰)

شعر (مضارع)

من عشق را بدیذم بر کف نهاذه جام   می‌گفت عاشقان را از بزمِ ما سلام

۲۷۳/۳ Z ۱۲۰ آ B ۱۱۴ آ K ۲۴۰   T, I, 458 ; H, I, 332

1 حضرت BZ : — K || 2 آن معانی BK : — Z || 3 نکت BK : نکتهٔ Z || تلفیق KB : تلقین Z || 7 همچنان BK : — Z

(۳۷٤/۳) الحکایه: همچنان یاران مُکرَمِ مُکرَّم، مقرّبانِ حرمِ خرَّم عَظَّمَ اللّهُ ذِکرَهُم چنان روایت کردند که ملکهٔ زمان، بانوی جهان، خاتونِ سلطان، گرجی خاتون رَحِمَهَا اللّهُ که از جملهٔ محبّانِ خالص ومریدهٔ خاصّ خاندان بوذ ودایم در آتشِ شوقِ مولانا می‌سوخت؛ اتّفاقا خواست که بقیصریه روذ وسلطان‌را ازو ناگزیر بوذ، ازآنک گزین وصاحب رای رزین بوذ وتحمّلِ بارِ نارِ فراقِ آن حضرت نداشت؛ مگر درآن عهد نقّاشی بوذ که در صورتگری وتصویرِ مصوّرات مانیٔ ثانی بوذ ودر فنّ خوذ مانی‌را در نقشِ مافرومانی می‌گفت واورا عین‌الدولهٔ رومی گفتندی؛ اورا تشریفها داذه اشارت کرد که تا صورتِ مولانا‌را در طبقِ کاغذ رسمی بزنند وچنانک می‌بایذ در غایتِ خوبی بنگارذ وگزار کند مونسِ اسفارِ او باشذ؛ پس عین‌الدوله با امینی چند بحضرتِ مولانا آمذ تا ازین حکایت اعلام دهند؛ همچنان سر نهاذ واز دور بایستاذ، پیش ازآنک سخن گویذ فرموذ که مصلحت است اگر توانی؛ هماناکه طبقی چند کاغذِ مخزنی آورده عین‌الدوله قلم بردست گرفته توجّه نموذ وحضرتِ مولانا برسرِ پا ایستاذه بوذ؛ نقّاش نظری بکرد وبتصویرِ صورت مشغول شذ ودر طبقی بغایت صورتی لطیف نقش کرد؛ دوم بار چون نظر کرد دیذ که آنچ اوّل دیذه بوذ آن نبوذ؛ در طبقی دیگر رسمی دیگر زذ؛ چون صورت‌را تمام کرد

۳۷٤/۳ Z ۱۲۱ آ B ۱۱٤ آ K ۲٤۰ — T, I, 458 ; H, I, 333

1 الحکایه BK : منقولست که Z || 10 که KZ : — B || کاغذ BK : کاغذی Z || 12 آمذ ZK ; آمده B || 13 دهند BZ : دهد K || نهاذ و KZ : نهاده B || 15 بردست BK : بدست Z || 18 چون Z : — B || زذ KZ : زد B

بازشکلی دیگر نموذ ؛ علیها در بیست طبق گوناگون صورتها نبشت وچندانک نظر را مکرّر می‌کرد نقشِ پیکر دیگرگون می‌دیذ ؛ متحیر مانده نعره‌ٔ بزذ وبیهوش گشته قلمها را بشکست و عاجزوار سجده‌ها می‌کرد ؛ همانا که حضرتِ مولانا همین غزل را سرآغاز فرموذ که

شعر (خفیف)

آه چه بی‌رنگ و بی‌نشان که منم	کی ببینم مرا چنانک منم
گفتی اسرار در میان آور	کو میان اندرین میان که منم
کی شوذ این روانِ من ساکن	اینچنین ساکنِ روان که منم
بحر من غرقه‌گشتِ هم درخویش	بوالعجب بحرِ بی‌کران که منم

الی آخره

همچنان گریان گریان عین الدوله بیرون آمذ وکاغذها را بخدمتِ گرجی خاتون بردند، مجموعِ آن صوررا در صندوق نهاذه در سفر وحضرِ خوذ با خوذ می‌داشت و در هرحالتی که شوقِ آن حضرت اورا غالب شذی درحال مصوّر و مُشکّل می شذ تا آرام می گرفت

(٣٧٥/٣) همچنان یارِ ربّانی ، ولیِّ پنهانی ، حسام‌الدینِ دبّاغِ مولوی رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که مرا در جوانی دردِ چشم شذه بوذ و بمعالجهٔ اطبّا اصلاح نمی پذیرفت وناسور شذه بوذ ؛ روزی درویشی از مریدانِ مولانا بخدمتِ پذرم دلالت کرد که اورا بحضرتِ مولانا ببر وازواستعانت جوی

٣٧٥/٣ Z ١٢١ ب B ١١٤ ب K ٢٤٢ T, I, 460 ; H, I, 434

4 کَه KZ : — B || 10 الی آخره BZ : — K || 12 صور را BZ : صورت را K || 14 می گرفت KZ : + الحکایه B || 18 تا KZ : — B

تا چشمهای فرزندت خوش شوذ؛ همچنان پذرم مرا برداشته بحضرتِ مولانا آورد، مگر حضرتِ ایشان را هم وَجَعُ العَینی بوذه است و مرا در ضمیر گذشت که چون او معالجهٔ دردِ خوذ نمی تواند کردن، بدردِ دیگران چه درمان کنذ؟ فی الحال فرموذ که حسام الدین پیشتر آ تا چشمهات را ببینم؛ پیش دویذه سر نهاذم؛ همانا که بدو انگشتِ مبارک خذوی دهان برگرفت و بر چشمهای من مالیذ و فرموذ که فرزند کارد دستهٔ خوذ را نمی بُرَّذ امّا در مقامِ دیگر ذوالفقاری کنذ و سنّتِ الهی چنانست که بندگانِ او محتاجِ همدیگر باشند و فی الحقیقه آن همه افتقارها بر حق می گرذذ؛ بعد دوم روز باذن اللّهِ تعالی و بعنایتِ مولانا عینانِ من منوّر گشته پذرم ترتیبِ سماع کرد و دعوتِ کبار کرد و مجموعِ اهل خانه مرید و بنده شذیم و ازین کرامتهای عجیب در هر روزی بی حساب مشاهده می کردیم؛ درین حال هشتاذ ساله شذه ام دیگر زحمتی و دردی ندیذم والحمدُ للّهِ ربِّ العالمین

(٣٧٦/٣) همچنان خدمتِ شیخ کمال الدینِ تبریزی الخادم رحمةُ اللّهِ علیه که سرورِ خدّامِ مشهدِ مقدّسِ تربه بوذ چنان روایت کرد که مصحوبِ حضرتِ مولانا در شهرِ حلب بوذم و چند روز آنجایگاه اقامت افتاذه؛ روزی بسوی بازار رفتم و از بقّالی چیزی خریذم؛ از ناگاه بمن دشنام داذ و مرا رنجانیذ، بیامذم و غریب دشمنیٔ آن قوم را بحضرتِ مولانا تقریر کردم؛ از آن قوم قوی رنجیذ؛ فرموذ که ازین

٣٧٦/٣ Z ١٢١ ب B ١١٤ ب K ٢٤٣ T, I, 361 ; H, I, 335

3 مسالجه KZ : بمعالجهٔ B || 7 مقام KZ : مقامی K || 10 کرد KZ : کرده B || 11 عجیب BK : عجب Z

شهر سفر بایذ کردن که لشکرِ مُغل می رسذ و حلب‌را خراب می‌کنذ، همان بوذ که بطرفِ دمشق روانه شذیم در عقب لشکرِ مغل رسیذه حلب‌را خراب و بیاب کرد و بیچاره بقّال را پاره پاره کردند

(۳۷۷/۳) همچنان کراماتِ دیگر که از حضرتش در راهِ شام مشاهده کردم و شجاعتِ پنهانئ اورا آشکار دیذم آن بوذ که ساربانِ اشترانِ ما در منزلی بجِدّ گرفت که البتّه اینجایگاه نزول کنیم؛ حضرتِ مولانا تمکین نداذ؛ باز لجاج کرده پیش آمذ که من نمی‌روم؛ حضرتِ مولانا مشتی بر نیاگوشِ او فرو کوفته درحال نگونسار شذ، هر دو دستش را محکم ببسته بر دوشِ مبارکش بگرفت و روانه شذ؛ همچنان قربِ یک فرسنگ راه رفته درسبزه گاهی و خوش گیاهی فرو نهاذ و فرموذ که ای ابله! گیرم که درحقِّ ما رحمتی وشفقتی نداری، غمِ اشترانِ خوذ نیز نخوری؟ چه آن منزل خشکستان بوذ وامشب آن منزل منزلگاهِ لشکرِ مغل خواهذ شذن و حوالئ آن را زیر و زبر خواهند کردن؛ آن بوذ که لشکرِ مغل منزل بمنزل درپیِ ایشان می‌رسیذند و ولایتِ حلب را خراب کرده جلبِ حلَب کردند

(۳۷۸/۳) همچنان از شیخ کمال الدین منقولست که شبی خدمتِ شیخ صدرالدین رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ مصطفی را صلّی الله علیه وسلّم در خواب دیذ ومشکلاتِ مسائلی که برو پوشیذه بوذ استفسار کرده برو کشف می‌شذ و می‌دیذ که حضرتِ مولانا برابرِ رسول نشسته‌است و قولِ اورا تصدیق

۳۷۷/۳ - ۳۷۸ Z ۱۲۱ ب B ۱۱۵ آ K ۲۴۳ T, I, 462; H, I, 335

1 بایذ KZ : می‌باید B || 2 که ... درعقب BK : — Z || رسیده BK : می‌رسیذه Z || 5 آشکار KZ : آشکار را B || 12 نیز B : — KZ || خشکستان BK : خشکان Z || 15 حلب BK : جلب Z || 19 می دید BK : می دیذم Z

می کنند و تحسین می فرمایذ ؛ شیخ بیدار شذه از شاذی درجهان نمی گنیجذ ودرآن اندیشه فرو رفته بوذ ؛ از ناگاه دیذ که حضرتِ مولانا از در درآمذ ودر همان مقام که برابرِ مصطفی نشسته بوذ بنشست و آن مشکلات را بر شیخ مکرّر کردن گرفت تا نیک مقرّر شوذ ؛ شیخ نعره ها بزذ وحالها نموذ وباخلاصِ تمام شکرها می کرد که در زمانِ آن چنان سلطانی شیخِ زمان بوذ مُشارٌ اِلَیْهِ شذ ومدارٌ عَلَیْهِ

(۳۷۹/۳) همچنان از کبارِ احرار رضی الله عنهم چنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از پیشِ دکّانِ شیخ صلاح الدینِ زرکوب قدّس الله سِرّه می گذشت ؛ همانا که آوازِ طقطقِ ضرّابان بگوشِ مبارکش رسیذه بسماع و چرخ مشغول شذ و هنگامهٔ عظیم جمع آمذ ؛ بخدمتِ شیخ صلاح الدین خبرکردند که مولانا بسماع شروع فرموذه است ؛ شیخ بشاگردانِ خوذ اشارت کرد که دستها را از ضرب وا مگیریذ ؛ چه اگر زر ورق تلف شوذ باکی نیست ؛ از وقتِ ضحی تا قربِ نمازِ دیگر در سماع بوذ ؛ بعد از آن فرموذ که بس کنیذ ؛ آن بوذ که گویندگان رسیذند و سماع را بجدّ گرفته این غزل را سرآغاز فرموذ :

شعر (هزج)

یکی گنجی پذیذ آمذ درآن دکّانِ زرکوبی
زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی

الی آخره

۳۷۹/۳ Z ۱۲۲ K ۲۴۴

T, I, 463 ; H, I, 336

2 آمذ KZ : آمده B || 3 برابر BZ : حضرت K || 4 شوذ BZ : شذ K || 6 شذ KBZh : — Z || 7 همچنان... ص ۴۳۰/۷ کردند KZ : — B || 10 رسیذه BK : رسید Z

شیخ بدکّان در آمذه دیذکه تمامتِ دکّان پر زر ورق شذه بوذ و سندان وهر آلتی که بوذ زرّین گشته ؛ شیخ فریاذ کنان بیرون آمذ و در پای مبارکِ مولانا می غلطیذ ؛ همان دم فرموذکه دکّان را یغما کردند واز سرِکار برخاسته در حلقهٔ بیکاران نگینِ کار شذ وآن بوذکه ازآن عنایت مشهورِ جهان گشت و گویند سندانِ زرّین را شاگردانِ شیخ پنهان کرده بوذند؛ فروخته اخراجاتِ سماعها کردند و یارانِ عزیزرا بخش کردند

(۳۸۰/۳) همچنان خدمتِ رئیس‌الاصحاب چلبی جلال الدین المعروف بابن اسفهسالار رحمه اللهُ حکایت کردکه مرا در عالمِ جوانی خوابِ عظیم زحمت می‌داذ ودایما سرگران می‌بوذم ؛ بحضرتِ مولانا از غلبهٔ خواب شکایت کردم ، فرموذکه خشخاشِ بسیار آوردند وشیرِ آن را برگرفتند و علی الرّیق مرا در خورانیذ ؛ همان بوذکه ازآن گرانی در من اثری نماند و بعنایتِ او آن بخارات از دماغِ من زایل شذ و سر سبکْ گشتم و دایما اسرارِ خداوندگار را مذکور نبشتی ، هفت شبان روزی گذشتی که خوابش نبردی

(۳۸۱/۳) همو روایت کردکه روزی حضرتِ مولانا در باغِ خلیفةُ اللهِ بَیْنَ خَلیقَتِهِ چلبی حسام الحق والدین قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُما بوذ وآن روز سماعِ عظیم شذ از اوّلِ روز تا وقتِ عصر؛ همانا که تقاعد فرموذه هردودستانِ مبارکِ خوذرا بالآ برداشته آواز داذکه

T, I, 464 - 65 ; H, I, 337 ۳۸۰/۳ـ۳۸۱ Z ۱۲۲ ب B ۱۱۵ آ K ۲٤٥

1 تمامت K : — Z ‖ 3 مبارکْ K : — Z ‖ که K : — Z ‖ 4 برخاسته Z : برخاست K ‖ 7 بخش‌کردند K : داذند Z ‖ 12 که BZ : — K ‖ 14 خداوندکار را BK : خداوندکار Z ‖ 16 همو BK : همچنان Z ‖ 17 الحق و KZ : — B

شعر (متقارب)

بیائید بیائید کمر باز گشائید

آنگاه فرموذ که جماعتی از سفرِ دور می رسند واز ما حلوائی گرم می خواهند؛ مگر در ضمیرِ آن مسافرانِ عزیز خیالِ حلوا سرزده بوذ؛ از ناگاه جماعتِ فضلاء از بلادِ ترکستان و بخارا بشهرِ قونیه رسیذند وحضرتِ مولانا را طلب داشته، خبر داذند که در باغِ چلبی حسام الدین است؛ همچنان با گَرْدِ راه گِردِ شاه گشته درحال رسیذند؛ چون بشرفِ مثولِ مولانا مشرّف گشتند وبتشریفِ سعادت مُستسعد شذند، هماندم خدمتِ ملکة الخواتین فخرالنساء فی العالم رضی اللهُ عَنْهَا سینیْ پرحلوای خانگی درپیشِ مسافران نهاذ؛ حضرتِ مولانا اشارت فرموذ: فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حَلَالًا طَيِّبًا (۱۱٤/۱٦) چه اگر مایدهٔ عیسی را درخواست می‌کردید درین منزل مُنْزَل می‌شذ تا حلوا را چه رسذ؟ الله الله ازحضرتِ مردانِ خذا طلبِ حلوا مکنید، بل طلبِ آن کنیذ که مشکلِ شما حل وا شوذ وقوتِ جانی غذای شما گردذ؛ هرچهار یار بنده و مرید شذند

(۳۸۲/۳) همچنان جماعتِ شیوخ ازحضرتِ مولانا سؤال کردند که در روزِ عید طبل ونقّاره چرا می‌زنند وسرّ آن چیست؟ فرموذ که دُهل وسُرنا را جهتِ گوشِ گران زنند تا از آن حال ایشان را

T, I, 466 ; H,I, 338 ۳۸۲/۳ Z ۱۲۳ ب B ۱۱٥ آ K ۲٤٦

1 که K شعر BK : — Z || 3 می‌رسند BZ می‌رسد K || 6 چلبی K : — Z || 9 فی العالم KB : فی العالمین Z || 12 چه اگر KZ : اگرچه B || می‌کردید BK : می‌کردند Z || منزل BK : حاضر Zh — Z || 18 سرنا را BK : سرنا Z

انتباهی باشذ و غافلان از خوابِ غفلت بیذار شوند و استعدادِ روزِ عید کنند از هر چیزی و این معنی‌را از دمدمهٔ صورِ قیامت وطبلِ روزِ عرصات بر گرفته اند که روزِ قیامت بعضی را عید وقومی‌را وعیداست تا ازآن زمزمهٔ صور ونقرهٔ ناقور اعتبار گیرند واز حشرِ اجساد ومعادِ خوذ باخبر شوند

شعر (رمل)

نالهٔ سُرنا وتهدیدِ دُهُل چیزکی ماند بذآن ناقورِ کُل

همگان تحسینها داذند وسرها نهاذند

(۳/۳۸۳) همچنان منقول‌است که شخصی‌را مگر زنش بسه طلاق سوگند داذ که هرچه بگویم آن کنی واگر نکنی من مُطَلَّقه باشم؛ شوهرش راضی شذ؛ گفت: بایذ که یکمن گوشتِ خوک بخوری؛ آن مسلمان درین حال سرگردان شذ واز هیچ عالمی مشکل او حل نشذ؛ برخاست وبحضرتِ مولانا آمذ وزاریها نموده ازین حال اخبار کرد؛ فرموذ که از محکمهٔ قاضی یک من نان بستان وبخور تا طلاق واقع نشوذ

(۳/۳۸۴) همچنان مگر گرجی خاتون از خدمتِ معین‌الدین پروانه رنجیذه بوذ؛ تمامتِ اکابر ونوّابِ دیوان شفاعت کردند تاگناهِ پروانه‌را عفوکرده مصالحه کنند؛ راضی نشذ؛ گفت: بشرطی صلح می‌کنم که پروانه بسه طلاق سوگند بخوردکه هرچه از او التماس کنم بدهذ؛ پروانه راضی‌شذ و التزام نموذ؛ گفت: می خواهم که مرا طلاق دهذ؛

۳/۳۸۳ - ۳۸۴ Z ۱۲۲ آ B ۱۱۵ ب K ۲۴۶   T, I, 467 ; H, I, 339

7 وسرها نهاذند K : سر نهادند Z — B || 11 راضی شد BKZ : + بعد از ان زن Z h || 14 یک من KZ : منی B

نالهٔ . . . کل : MN ، ج ۴ ، ص ۷۲۳/۳۲۱ : MA ، ص ۱۷/۳۴۳

پروانه درین مشکل سرگردان بماند؛ همانا که از حضرتِ مولانا چارهٔ جُسته؛ فرموذ که آن خواهش را موقوف دارذ ودم بدم جواب دهذ که بدهم اِلیٰ مَا لا نِهایَة

(۳۸۵/۳) همچنان مگر عزیزی خاتونش را دوست می داشت؛ روزی خاتون از سر ناز گفته باشذ که ای خواجه بیا بسه طلاق سوگند بخورکه آنچ از توخواهم بمن بدهی و الاّ من مطلّقه باشم؛ شوهر قبول کرد؛ زن گفت: می خواهم که هر نعمتی وعجایبی که حق تعالی درجهان آفریذه است پیشِ من حاضر آری؛ شوهرِ بیچاره درین کار فرو ماند وتدبیرِ آن خواهش را نمی توانست کردن؛ عاقبة الامر از سرِ اخلاص برخاست وبحضرتِ مولانا آمذه کیفیّتِ ماجرا را باز گفت؛ فرموذ که برو کتاب الله را بدست آور وآن را در دستارچهٔ بسته در دامنِ آن خاتون نِه؛ چنانست که تروخشک نعمتهای جهان را در دامنِ او کرده باشی وعجایبِ عالم را پیشِ او حاضر آورده که لا رَطْبٍ وَلا یابِسٍ اِلاّ فِی کِتابٍ مُبِینٍ (۵۹/٦) هرگز طلاق وفراق واقع نشوذ

(۳۸٦/۳) همچنان از حضرتِ مولانا پرسیدند که سرِّ ورودِ بارَکَ اللهُ فی سَبتِها وخَمیسِها چیست؟ گفت: از برای آنک هر دو همسایهٔ جمعه اند، برای شرف و مبارکئ روزِ آذینه سبت وخمیسن نیز تشریفِ مبارکی یافت الاّ فی اِهْراقِ الدَّم و همچنان هر عقلی و نفسی که

T, I, 467 : H, I, 340 ۲٤۷-۲٤٦ K آ ۱۱٦ B آ ۱۲۳ Z ۳۸٦ - ۳۸۵/۳

1 بماند BZ : بمانده K || 2 جواب BK ~ دهذ Z || 9 آن KZ : این B || 11 کتاب الله را B : کتاب الله KZ || 13 عالم را Z جهان را BK : || 17 جمه KZ : جمع B || 18 و همچنان BK : — Z

همسایهٔ عشق شوند و او را درمیانه شیخِ خوذ سازند، لاجرم هرچه گویند وکنند مبارکٔ ومتبرّکٔ باشذ؛ چنانکٔ گفت

شعر (رمل)

همنشینیٔ مقبلان چون کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خوذ کجاست

(٣٨٧/٣) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بحجرهٔ چلبی بدر الدین ولدِ مدرّس درآمذ واورا خفته دیذ و الٰهی نامه را در پسِ پشتِ خوذ نهاده؛ فرموذ که خواجه حکیم حاضر وتو درخواب رفتهٔ؛ همانا که رعایتِ ادبِ صورت از سایرِ طاعات بهترست؛ ادب را نگاه دار تا محلِّ غضب وهدفِ عطب نگردی

شعر (رمل)

از خذا جوئیم توفیقِ ادب بی‌ادب محروم گشت از لطفِ رب
بی‌ادب تنها نه خوذ را داشت بذ بلکٔ آتش درهمه آفاق زذ

خُنُکٔ جانِ اورا که درادبِ ظاهر وباطنِ فاطن وکامل باشذ؛ همانا که در هرخانهٔ که کلامُ الله حاضر آیذ، الله تعالی حاضر شوذ وکجا که احادیثِ نبوی باشذ حضرتِ رسول الله حاضر آیذ ودر هر مقامی که کلامِ اولیا خوانده شوذ ارواحِ اولیا حاضر آیند وهذه کفایه

٣٨٧/٣ Z ١٢٣ ب B ١١٦ آ K ٢٤٨ T,I, 469 ; H, I, 341

1 لاجرم K ~ هرچه Z || هرچه KZ : — B || 2 ومتبرک BK : — Z || 12b در همه Z : بر همه BK || 13 ظاهر و KZ : + ادب B || 15 الله BZ : — K || 16 آیند BZ : شوند K

12 بی‌ادب . . . . زذ : MN ، ج ١ ، ص ٧٨/٧ ـ ٧٩ ؛ MA ، ص ١٦/٣

(۳/۳۸۸) همچنان منقولست که روزی شمس الدین ولدِ مدرّس درحجرهٔ خوذ خفته بوذ واز سرِ غشّیان و نسیان مثنوی را پسِ پشتِ خوذ نهاده ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا درآمده آن کتاب را چنان دیذ ؛ فرموذ که یعنی این سخنِ ما برای آن آمذ که پسِ پشت افتذ ؛ والله والله از آن جا که آفتاب سر می‌زند تا آنجا که فرو می روذ این معنی خواهذ گرفتن ودراقلیمها خواهذ رفتن و هیچ محفلی ومجمعی نباشذ که این کلام خوانده نشوذ ؛ تا بحدّی که درمعبدها و مصطبها خوانده شوذ وجمیعِ مِلَل از آن سخن حُال پوشند و بهره‌مند شوند

(۳/۳۸۹) همچنان مگر حضرتِ سلطان ولد روزی فرموذه باشذ که سخنانِ شمارا بایزیدی بایذ فهم کنذ ؛ فرموذ که نی نی بهاء الدین یارانِ ما بآن راضی نشوند

(۳/۳۹۰) حضرتِ ولد روزی پرسیذه است که بعضی مردم گاه گاه بیاران اعتقاد مینمایند و باز فاتر و دیگرگون می‌شوند ؛ فرموذ که مثالِ آن جماعت چنانست که اوقات دیوانگان سخنانِ عاقلانه میگویند و اغلب باز بهذیان و ترّهات مشغول میشوند ؛ امّا دولتِ راست آنکس راست که بهیچ وجه قدم از جادّهٔ اعتقاد و اخلاص بیرون ننهذ و در صراطِ مستقیم باشذ که إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا ٱللهُ ثُمَّ ٱسْتَقَامُوا (۳۰/۴۱ ؛ ۱۴/۴۶) که مقامِ استقامت مقامِ صدّیقست

۳/۳۸۸ - ۳۹۰ Z ۱۲۳ ب - ۱۲۴ آ B ۱۱۶ ب K ۲:۸ - ۲:۹
T, I, 469 - 70 ; H, I, 341 - 42

---

2 بوذ : K — BZ || 7 که KB : — Z || 15 و ترهات B : — KZ || 17 صراط Z : + خود B

(٣٩١/٣) الحکایه درویشی در حضرتِ مولانا حکایت کرده است که فلانی شراب خوارِ عظیمست، امّا هیچ مست نمی شوذ؛ فرموذ که مگر برجیب میریزذ؛ چه خاصیّتِ شراب آنست که مست کنذ و وقتی <که> مستی نکنذ سرکه بوذه باشذ؛ مثالِ مقلّدانِ شریعت و طریقت نیز همچنانست که کلام الله را میخوانند و میخایند و هیچ نمی‌خوارند و سخنانِ اولیا را تقریر می‌کنند و هیچ گونه مستی و شوقی ندارند و از آنجا ذوقی نمی یابند، از آنک می‌خوانند و می‌خایند و هیچ نمی خورند؛ همانا که از خذا خوانی خذادانی بهترست و مقصود از لِيَعْبُدُونَ لِيَعْرِفُونِ است، فَهُوَ الْمَطْلوب

(٣٩٢/٣) همچنان روزی در بابِ عشق معانی می گفت؛ فرموذ که العشق یَزِیدُ بِالسَّمَاعِ وَ یَنْقُصُ بِالجِمَاعِ؛ چه هرکه بجماع مشغول شوذ چنانست که پر و بالِ خوذ را بمقراض می‌بُرّد و طنابهای حیاتش را می‌سگلذ و پایهٔ نردبانِ آسمان را می شکنذ

(٣٩٣/٣) همچنان روزی فرموذ که مردم را بالا بردن قوی مشکلست امّا بسوی زیر زوذ می‌افتذ

(٣٩٤/٤) همچنان روزی در معنیٔ این بیت معرفت می‌فرموذ که

شعر (رمل)

چون‌چنین خواهی خذا خواهذ چنین   می دهذ حق آرزوی مُتَّقین

٣٩١/٣ - ٣٩٤ Z ١٢٤آ B ١١٦ب K ٢٤٩ H, I, 342 ; T, I,470

1 الحکایه KZ : همچنان B || 14 قوی KB : — Z || 16 همچنان KB : — Z

18 چون . . . متقین : MN ، ج ٤ ، ص ٦/٢٧٨ ؛ MA ٣/٣٢٣

یعنی که حق سبحانه و تعالی خواستِ بندگانِ خاصِّ خوذ را بی امهالی و اهمالی قبل الممات و بعد الممات بوی می‌دهذ ؛ چنانکه در شهری آتشِ عظیم افتاده بوذ و اصلا کشته نمی‌شذ ؛ قطبی از آن حال تفحّص کرد ؛ دیذ که درویشی را آرزوی کباب شذه بوذ و آتش نمی یافت ؛ چون از آنجا فارغ شذ ، پف کرد و آتشها فرو مرد

(۳۹۵/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمودِ نجّار روایت کرد که پیوسته حضرتِ خداوندگار از خدمتِ شیخ محمّدِ خادم سؤال کردی که امروز در خانهٔ ما چیزی هست؟ اگر گفتی خیرست ، هیچ نیست ، منبسط گشتی وشکرها کردی که للهِ الحمد و المنّة که خانهٔ ما امروز بخانهٔ پیغامبرِ ما می‌ماند واگر گفتی که مالا بدِّ مطبخ مهیّا است وچیزی کم نیست منفعل گشتی وگفتی که ازین خانه بوی فرعونی می‌آیذ

وگویند در بندگیٔ ایشان هرگز شمعی ور نکردندی بغیر از چراغ بزر نبوذی وگفتی هذا لِلْمُلُوكِ وَهذا لِلصُّعْلُوكِ

(۳۹۶/۳) همچنان خدمتِ مولانا اختیار الدین که از کبارِ اصحاب بوذ روایت کرد که روزی در حضرتِ مولانا نشسته بوذیم ، از ناگاه برخاست وعَلَيْكَ السَّلامُ کرد وبنشست وما هیچ کسی را ندیذیم ؛ بعد از آن فرموذ که پیشتر آ اِفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ (۱۰۲/۳۷) می‌کن هر آنچ کردنیست ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین سر نهاذ واز آن حال باز پرسیذ ؛ فرموذ که دیذم شخصی

۳۹۵/۳ - ۳۹۶ Z ۱۲۴ آ B ۱۱۶ آ - ۱۱۷ ب K ۲۵۰ T,I, 471 ; H,I, 342_43

2_1 امهالی و اهمالی BK : امهال و اهمال Z || 9 کردی که KZ : کردی B || 2 المنه که KZ : و المنه B

ازرق چشمی پرخشمی، زرد صورتی پیشم آمذ وسلام کرد که من تبَتَمْ ومرا حُمّی خوانند؛ دستوری داذم تا مرا سه روز مهمان باشذ؛ فی الحال لرزیذن گرفت، چون سه روز منقضی شذ دیگر زحمتِ تب را ندیذ وبموافقتِ حضرتش جمیعِ یاران را سه سه روز تب گرفت

(۳۹۷/۳) همچنان منقولست از حضرتِ سلطان الخلفا چلبی حسام الدین رضی الله عنه که او فرموذ که در سفرِ شام ملازمِ مولانا بوذم؛ همانا که در دمشق در مدرسهٔ در آمذیم؛ می بینذ که جماعتِ فقها در عرضِ پاکِ بهاء ولد خبثِ فقیهانه می‌کردند که چرا شایذ که اورا سلطان العلما گویند و عالمیان را سغبهٔ خوذ کرده از قربت الله دم می‌زنند و خوذرا اللّهی می‌خوانند و درآن گفتنِ مساوی گرم شذه بوذند؛ حضرتِ مولانا با ایشان اتّحاد نموذه هیچ نمی گفت؛ مگر ازآن جماعت یکی او را دریافته خاموش شذند؛ چون ازمدرسه بیرون آمذیم آن شخص حال را با فقها گفته باشذ که این مرد فرزندِ بهاء ولدست؛ همشان سرباز کرده عذرها خواستند وانصافِ درویشانه داذه مهمانیٔ عظیم کردند؛ فرموذ که مقصودِ ما خوشیٔ شماست، پیوسته ما طالبِ آن خوشئیم

(۳۹۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدینِ پروانه بزیارتِ شیخ صدرالدین آمذه بوذ ودرآن صحبت حکایاتِ ادرارات می‌کردند ودرآن زمان مگر جهتِ اصحاب هر روز نیم دینار ادراری می‌داذند؛

۳۹۷/۳ - ۳۹۸ Z ۱۲۴ ب ۱۲۵ آ B ۱۱۷ K آ ۲۵۱ - ۲۵۲
T, I, 473 ; H, I, 344

4 سه سه BK : سه Z || 5 همچنان KZ : — B || 9 شغبه KZ : شعبه B || کرده B : کرد KZ || 16 همچنان KB : — Z.

شیخ فرموده باشد که حضرتِ مولانا از ادراریٔ هر دو عالم فراغت دارد؛ بدرویشانِ مقلِّ مستحق باید داذن؛ همان روز پروانه هم بزیارتِ مولانا آمده؛ فرموذ که معین الدین شیخ را اخراجات بسیارست ومعیشتِ پاذشاهانه می‌کنذ؛ یارانِ ما را هیچ نمی بایذ وآن دینار بوجهِ مطبخِ او اَوْلیترست؛ پروانه سر نهاذ وبسیار گریست و یاران را بندگیها نموذ

(۳۹۹/۳) همچنان شیخ محمودِ نجّار روایت کرد که روزی یاران تشنیع زذند که شیخ صدر الدین را چندین ادرارات است واوقاف وحضرتِ مولانا را نیم دینارست فحسب؛ فرموذ که شیخ را اخراجات بیشترست و حمایتِ مسافران بر ذمّتِ او؛ ومارا هیچ نیست، آن را نیز بذیشان بایذ داذن

(۴۰۰/۳) همچنان از کُمّلِ اصحاب منقولست که روزی در بندگیٔ مولانا حکایتِ شیخ اوحد الدینِ کرمانی رحمةُ اللهِ علیه می‌کردند که مردی شاهدباز بوذ، امّا پاک باز بوذ وچیزی نمی‌کرد؛ فرموذ کاشکی کردی و گذشتی

شعر (رمل)

ای براذر بی نهایت درگهیست   بر هر آنچ می رسی باالله مه ایست

چنانک درویشی بخدمتِ ابا یزید رحمة الله علیه آمذ تا مرید شوذ؛ شیخ فرموذ که ازین گناهانِ مشهور که در افواهِ اناث و ذکور مذکورست هیچ

۳۹۹/۳ - ۴۰۰ Z ۱۲۵ آ B ۱۱۷ ب K ۲۵۲   T, I, 474 ؛ H, I, 545

6 همچنان KZ : — B || 8 مولانا را KZ : مولانا B || 12 رحمة ... علیه KZ : رحمه الله B || 13 اما پاک باز بود KB : — Z || 17 رحمة الله علیه Z ~ امذ KB

کرده؟ گفت: نی؛ فرموذ که برو همه را ببین و بگذر آنگاه بیا و مرید شو، تا مباذا که در خلوات آن زهدِ صِرفِ تو ترا رهزنی کند و عُجبی در باطنِ تو سر زند و بکلّی ذلولِ شیطانِ ذلیل ذلیل شوی و از شومیٔ خودبینی از خدابینی محروم مانی؛ چه از دیدِ طاعات عجب و هستی می‌زایذ و ازدیدنِ گناهان مسکنت و شکستگی سر می‌زند؛ پس مردِ مردانه آنست که روز بروز بیشتر شوذ و پیشتر روذ و دمبدم از قال بحال ارتحال نمایذ؛ همانا که درین راه تعلّق و توقّف موجبِ هلاکِ تُست

(٤٠١/٣) همچنان روزی حضرتِ مولانا فرموذ که شیخ اوحد الدین در عالم میراثِ بذ گذاشت، فَلَهُ وِزْرُهَا و وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا

شعر (رمل)

هرکه او بنْهاذ نا خوش سنّتی ... سوی او نفرین روذ هر ساعتی
نیکوان را هست میراث از خوش آب ... آن چه میراثست أَوْرَثْنَا الْكِتَاب

(٤٠٢/٣) همچنان یکی سؤال کرد که در زوایا و خوانیق پیوسته کوزه‌ها را برابرِ قبله می‌نهند، چه معنی دارذ؟ فرموذ که چون مسافری غریب از درِ مقام درآیذ بایذ که هیچ نگویذ و از توجّهِ کوزه استدلالِ قبله کرده اوّل دو رکعت نماز کنذ؛ پس آنگه بحاضران سلام دهذ و سخن گویذ و در مذهبِ بعضی اوّل سلام دهذ و نماز کنذ آنگاه بسخن گفتن مشغول شوذ

٤٠١/٣ـ٤٠٢ Z ١٢٥ ب B ١١٧ ب K ٢٥٢ — T, I, 475 ; H, I, 345

5 شکستگی KZ : شکستی B || 16 کرده KZ : — B || پس KB : — Z || 17 اول KZ : — B

11 - 12 هرکه... الکتاب : MN، ج ١، ص ٤٦/٧٤٣، ٧٤٧ ؛ MA، ص ٢٠/٧

(٤٠٣/٣) همچنان یارانِ مقرّبِ واخوانِ مؤدّب رَحِمَهُمُ اللهُ چنان روایت کردند که اوقات محبّان و معتقدانِ آن حضرت سیمها و دینارها می‌آوردند وپنهانی در زیرِ نمدش می ریختند؛ حضرتِ مولانا جهتِ رعایتِ خاطرِ دوستان قبول می‌کرد وهیچ نمی گفت؛ در نیمشبی که بنماز بر می‌خاست آن مجموع را بر گرفته درچاهها ریختی؛ اصحابِ اخیار بطریقِ افتقار سؤال کردند که چرا بیاران انعام نمی کند وبچاه می‌ریزد؛ فرموذ که علامتِ کمالِ محبّت ودوستی آنست که محبوبترین وبهترینِ چیزها را بدوستان ویاران دهند، نه آنک چیزهای ناخوش وزهرناک را بیاران ایثار کنند؛ هماناکه جمیعِ اسباب وعروضِ دنیا زهرِ قاتل ومتاعِ قلیلِ بی حاصل است؛ دریغم می‌آیذ که بمحبّانِ خوذ دهم وچیزی‌که مرا زیان می کند و زحمت می‌دهذ اَوْلَی آنست که بشما نیز ندهم وشمارا ازو دریغ دارم واین حدیث‌را فرموذ که ضَعْ یَدَکَ عَلَی صَدْرِکَ فَمَا اَحْبَبْتَ أنْ تَصنَعَ لِنَفْسِکَ فاصْنَع لِاَخِیکَ

مصراع (هزج)

مپسند بکس آنچ بخوذ نپسندی

(٤٠٤/٣) همچنان مگر روزی حرمِ خداوندگار از علّتِ قلّت حکایت می‌کرد؛ فرموذ که دنیا را از شما دریغ نمی‌دارم؛ بلک شمارا ازدنیا دریغ می‌دارم

٤٠٣/٣ - ٤٠٤ Z ١٢٥ آ B ١١٨ آ K ٢٥٣　　T, I, 477 ; H, I, 347

3 حضرت مولانا KBZh : — Z || 9 وجمیع اسباب KZ : — B || 14 مصراع Z : شعر K — B || 16 روزی KBZh : — Z

(۴۰۵/۳) همچنان از قدمای اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا بحمّام در آمذ وهفت شبانروزی درخزینهٔ حمّام بنشست؛ بعد از افغانِ بسیار وغریوِ بی‌شمارِ یاران بیرون آمذ، بسوی مدرسه روانه شذ؛ از سرِّ آن معنی سوأل کردند؛ فرموذ که یکدمه با اهلِ دنیا صحبت کرده بوذم وتنم سرما یافته بوذ؛ میخواستم که ازآن برودت خلاص یابم، تا دیگران را که در زمهریرِ دنیا عزقند، چه رسذ واز آن یخبندانِ دنیا کی خلاص یابند؛ والله والله تا طالبِ آفتابِ تموّزِ معنوی نشوند ازآن جمادی وفسردگی ابدًا نرهند وروانِ ایشان روانی وروائی نیابذ و در حقیقت آن آفتاب صحبتِ مردِ خداست والفتِ دیدارِ مبارکِ او؛ وهمچنان در صفتِ اهلِ دنیا فرموذه است

شعر (رمل)

چون جمادند وفسرده وتن شگرف   می‌جهد انفاسشان از تلِّ برف
چون زمین زین برف در بوشذ کفن   تیغِ خرشیذِ حسام‌الدین بزن
گر جهان پُر برف گردذ سر بسر   تابِ خور بگْدازذش با یک نظر

(۴۰۶/۳) همچنان خدمتِ امامِ تربهٔ معظّم، یارِ مکرّم بهاء‌الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که مصحوبِ حضرتِ مولانا بجانبِ

۴۰۵/۳ ـ ۴۰۶ Z ۱۲۵ ب B ۱۱۸ آ K ۲۵۳ـ۲۵۴ T, I, 478 ; H, I, 347

3 بی شمار KZ : — B || آمذ KZ : آمده B

12 ـ 13 چون . . . . بزن : MN ، ج ۶ ، ص ۲۷۵ / ۸۹ ـ ۹۰ ؛ MA ، ص ۵۵۲ / ۲۸ ـ ۲۹

14 گر . . . . نظر : MN ، ج ۱ ، ص ۳۴/۵۴۳ ؛ MA ، ص ۲۵/۱۴

آبگرم رفته بوذیم؛ همچنان ده روز تمام در اندرونِ آبِ گرم بنشست و هیچ افطاری نفرموذ واز ناگاه تُرکی کاسهٔ بزرگِ ماست آورده در آنجا سیرِ بسیار کرد وافطار نموذ؛ پس ازآن چهل روزِ دیگر بذوقِ سماع مشغول شذ واصلا چیزی نخورد؛ چه آن پادشاهِ انام اغلبِ ایام تعبیرِ زمانِ خوذ برین نسق می‌فرموذ

(۴۰۷/۳) همچنان روزی درمیانِ معرفت فرموذ که درویشی را که پیوسته در طلبِ خذاست واز خلق انقطاعِ کلّی نموذه سالکِ مسالکِ ممالکِ عشق است، چهل خواجهٔ منعمِ محبِّ مال بخش می باید تا خدمت اوکنند وما لا بُدِّ اورا من جمیع الوجوه تدارک سازند و اورا بهیچ چیزی مفتقر نگردانند تا او بفراغِ بال پر و بال بگشوذه بقال وحالِ خوذ مشغول گردذ ومستغرقِ وصالِ حق شوذ وجهتِ دور آن قربتی حاصل کنند واغلبِ انبیا و اولیا را تا این آلت دست نداذ آن حالت روی ننموذ وهَذِهِ کِفایَةٌ لِأَصْحابِ الهِدایَة

(۴۰۸/۳) همچنان خدمتِ خلاصة الاصحاب مظهرِ نورِ عمری شیخ جمال الدینِ قمری رحمة الله علیه چنان روایت کرد که روزی سلطان عزّالدینِ کیکاوس اَنارَ اللهُ بُرْهانَهُ بزیارتِ حضرت مولانا آمذه بوذ؛ چنانک می باید بوی التفاتی نفرموذ، بمعارف ونصایح مشغول نشذ؛ سلطانِ اسلام بنده وار تذلّل نموذه گفت: تا حضرتِ مولانا بمن پندی دهذ؛ فرموذ که چه پندی دهم؛ ترا شبانی فرموذه اند گرگی می کنی؛ پاسبانیت

۴۰۷/۳ - ۴۰۸ Z ۱۲۶ ب B ۱۱۸ ب K ۲۵۵ T, I, 480 ; H, I, 349

2 آورده BZ : آورد K || 4 فرموذ KBZ : فرموذه Zh || 5 فرموذ KBZ : فرموذه Zh || 9 بگشوذه KB : کشوده Z || 18 فرموذه اند KBZh : فرموذه Z

فرموده اند دزدی میکنی؛ رحمانت سلطان کرد، بسخنِ شیطان کار میکنی؛ همانا که سلطان گریان بیرون آمذ بر درِ مدرسه سر برهنه کرده توبها کرد و گفت: خذاوندا اگرچه حضرتِ مولانا بمن سخنانِ سخت فرموذ از بهرِ تو فرموذ؛ من بندهٔ بیچاره نیز این تواضع و تضرّع از بهرِ پادشاهیٔ تو میکنم، بحرمتِ این دو صدقِ بی ریا که برمن رحمت کنی واین بیت را گفت

شعر (هزج)

بر آبِ دو دیدهٔ نمم رحمت کن   بر سینهٔ پر سوز و غمم رحمت کن
ای رحمتِ تو بیشتر ازهر بیشی   برمن که زهر کمی کمم رحمت کن

همانا که حضرتِ مولانا خرامان بیرون آمذ واورا نوازشِ عظیم فرموده گفت: بروکه حق تعالی بتو رحمت کرد و ترا آمرزیذ

(٤٠٩/٣) همچنان هم او نقل کرد که روزی در بندگیٔ خذاوندگار حکایت کردند که اتابک ارسلان طغمش مدرسهٔ عظیم ساخته در وقفیّهٔ خوذ قیدها کرده است که البتّه درآن مدرسه مدرّس حنفی مذهب باشذ وصوفی باشذ ودایما فقهیات خوانند وشافعیان را درآنجا تمکین ندهند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که بروایتِ ابن مسعود رضی الله عنه خیری مقیّد در راهِ حق نا محمودست؛ چه هر خیری که جهتِ مرضات حق می کنند می بایذ که بی قید و شرط باشذ که تا خالصًا لِوجهِ الله

٤٠٩/٣ Z ١٢٦ ب B ١١٨ ب، K ٢٥٥   T,I, 481 ; H, I, 349

2 آمذ بر در مدرسه KZ : — B || 5 که BZ : — K || 8 a دیدهٔ KZ : + بر B Kh || 9 آمذ BKZ : آمده Zh || 13 ساخته KZ : + و B || 17 رضی الله عنه KZh : — BZ

باشذ وثوابِ آن مضاعف گردذ واین خیرِ مقیّدِ او بذآن می‌ماند که درویشی هندی با خواجهٔ نیشابوری همراه شذ وآن درویش بفراغتِ تمام پا برهنه می‌رفت واز آسیبِ خار وخارا احتراز نمی‌کرد؛ نیشابوری‌را بوی رحم آمذ؛ کفشِ خوذرا بوی بخشیذه هندی دعاها می‌کرد وبجدٍ تمام می‌رفت؛ نیشابوری دم بدم تحکّم می‌کرد که چنان رَوْ و چنین کن وپا بر سنگلاخ آهسته تر نه واز زخمِ خار پرهیز کن؛ هندی ملول شذ، کفش‌را بیرون آورده پیشِ وی نهاذ که بستان؛ مرا خیرِ مقیّد نمی‌بایذ؛ سی سالست که برهنه پا می‌گردم، بی هیچ قیدی؛ اکنون برای کفشی نتوانم مقیّد ومحکومِ کسی شذن وممنونِ منّت گشتن؛ پس معلوم شذ که خیرِ مقیَّد مفید نیست؛ اگر خواهی که از تمامت قیود مطلق باشی پیوسته خیرِ مطلق کن وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ (٦/٧٤ - ٧)

شعر (هزج)

تا کاسهٔ دوغِ خویش باشذ پیشم از کیسه وکاسهٔ کسان نندیشم
ور بی برگی بمرگ مالذ گوشم آزادی را ببندگی نفروشم

(٤١٠/٣) همچنان ازو منقولست که روزی معین‌الدینِ پروانه باولادِ خطیر شرف‌الدین وضیاء‌الدینِ نکیدی رحمهما الله بزیارتِ مولانا آمذه بوذند پروانه التماس نموذ که البتّه موعظهٔ بشنوذ؛ فرموذ که امیر معین‌الدین

٤١٠/٣ Z ١٢٦ آ B ١١٩ ب K ٢٥٧ ر

T, I, 482 ; H, I, 351

2 نیشابوری را KZ : خواجه را B || 4 آمذ KZ : آمذه B || بخشیذه BZ : بخشیذ K || 5 که KBZh : — Z || 6 آهسته تر BZ : آهسته K || 13 b نندیشم KB : نیندیشم Z || 15 بولاد KZ : با اولاد B

تا توانی بی توانی چهار قبله را خدمت کن وخدمتِ آن چهار قبله را برخوذ لازم دان؛ پروانه سرنهاذ که ما قبله یکی می‌دانیم، سه قبلهٔ دیگر کذام است؟ فرموذ که اوّل قبلهٔ نمازست، بروزی پنج بار؛ دوم آسمان، قبلهٔ دعاست، تا چون احتیاج افتذ روی بسوی قبلهٔ دعا کنی و بزاریٔ تمام ملتمسِ خوذ را دریوزه کنی؛ سوم پاذشاهان، قبلهٔ حاجاتِ درماندگان اند وملجاء مظلومان، تا چون مظلومی ودرماندهٔ روی بسوی تو آرذ حاجتِ اورا روا کنی تا حق تعالی حاجتِ دینیٔ ودنیاویٔ تو روا کنذ

شعر (خفیف)

تا توانی درونِ کس مخراش   کاندرین راه خارها باشذ
کارِ درویشِ مستمند بر آر   تا ترا نیز کارها باشذ

چهارم دلِ مردان خذا، قبلهٔ نظرِ حق است واز مکوّنات عالیتر وبرتر؛

شعر (رمل)

آن دلی کز آسمانها برترست   آن دلِ ابدال یا پیغامبرست
مسجدی کآن در درونِ اولیاست   سجده‌گاهِ جمله است آنجا خذاست

زینهار نگاه داری تا سنگِ فجور در آن دلها نیندازی وبا غیرِ او نپردازی وهمچنان چون تو باخلاصِ تمام واهتمامِ تام طرفِ حق را نگاه داشته

7 تو KZ : ترا B || 12 مکونات BZ : مکنونات K || 14 b ابدال BZ : + و K

14 آن .... پیغامبرست : MN ، ج ۳ ، ص ۱۲۸/۲۲:۸ ؛ MA ، ص ۲۵۱ / ۱۶
15 مسجدی .. خذاست : MN ج ۲ ، ص ٤٢١ / ۳۱۱۱ ؛ MA ، ص ۱۲/۱۷٤

باشی ملک سبحانه وتعالی مملکتِ دین ودولتِ دنیا وآخرت را بر تو نگاه دارذ؛ السلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ گویان هی برخاست؛ پروانه سجده کنان بیرون آمذه وبسی انعامها که یاران را فرموذ

(٤١١/٣) همچنان روایت کردند که روزی حضرت مولانا درمعنیٔ این بیت معانی می فرموذ

شعر (رمل)

تا نگوئی سرِّ سلطان را بکس تا نریزی قند را پیشِ مگس

حکایتی فرموذ که شخصی بجانبِ شهری عزیمت کرده بوذ تا طرّاریٔ آن قوم را دریابذ و درآنجا بعیّاری مشغول شوذ؛ ناگاه بمحلّهٔ رسیذ؛ کوذکی را دیذ که کلیچهٔ بردست گرفته بوذ ومی‌خورذ؛ این عیّار ازو درخواست کرد؛ کوذک گفت: نمی دهم؛ بجِدّ گرفت؛ کوذک گفت: همچون گاو بانگی بزن تا بدهم؛ عیّار سو بسو نظر کرد، هیچ کسی ندیذ؛ از غایتِ جُوعِ اَلْبَقَرِ بَقَرْوار بانگی بکرد؛ گفت: اکنون بده؛ گفت: نمی دهم، ازآنک ماذر وپذرِ من سپرده اندکه کُلیچه را بگاو مده که لایقِ گاو کاه باشذ

شعر (رمل)

قند خر را گر طرب انگیختی پیشِ خر قِنطارِ شکّر ریختی

٤١١/3 Z ١٢٧ ب B ١١٩ ب K ٢٥٧ T, I, 484 ; H, I, 352

2 علیکم KZ : علیك B || 3 فرموذ KBZ : فرموذه Zh || 8 حکایتی KZ : حکایت B || 12 همچون KB : — Z

7 تانکوئی . . . مکس : MN ، ج ٣ ، ص ٤ / ٢٠ : MA ، ص ١٩٣ / ١٠
17 قند . . . ریختی : MN ، ج ٦ ، ص ٢٨٠ / ١٦٢ : MA ؛ ص ١٥/٥٥٤

همچنان کلامِ حکمت و اسرارِ احرار را بهرکسی نشایذ گفتن؛ بلکه منع وسترِ آن ازجملهٔ واجباتست که لا تُعْطُوا الحِكْمَةَ غَيْرَ أَهْلِهَا فَتَظْلِمُوها اِلَی آخِرِهِ وتا کسی محلِّ آن اسرار وقابلِ آن دیدار نبوذ نشایذ نموذن و نا محرم را گستاخ کردن

فصل فی بعضِ لطایفهِ قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ

(٤١٢/٣) ناقدان اخبار و ناقلانِ اخبار روایت چنان کردند که روزی حضرتِ سلطان ولد را چند دیناری ضایع شده بوذ؛ تمامتِ خانها را درهم زده ازآن درهم اثری پیدا نشذ وهمه درهمِ آن عاقبت درمیانِ کتبِ براذر علاء الدینِ قیرشهری موجود شذ؛ همچنان حضرتِ ولد بتوبیخ وتقریع آغاز کرد، عتابها کرد وسقطها می‌داذ؛ حضرتِ مولانا فرموذکه بهاءالدین عَلَی نه که حرفِ جرّست؟ اگر عَلَی جرّ نکند پس چه کند؟ هر دو صفا شذند

(٤١٣/٣) همچنان محموده خاتون نامی‌را بعزیزی داذه بوذند؛ مگر بطبعِ داماذ موافق نیفتاذه با وی دخول نکرد و هر دو درخانهٔ گِردک مقبوض و سردک مانده بوذند وقبضِ عظیم ایشان‌را فرو گرفته بوذ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از درِ گردک درآمذه مبارک باذ کرد و دیناری چند نثار فرموذه فرموذ که نی نی محموده قابض نباشذ؛ درمحموده قبض چه کار دارذ؛ همانساعت در هر دو بسطی روی نموذه

٤١٢/٣ - ٤١٣ Z ١٢٧ ب B ١٢٠ آ K ٢٥٨ T,I, 485 ; H, I, 353

9 براذر ... قیرشهری BZ : علاءالدین براذرش B || 13 همچنان KB : — Z || 14 نیفتاذه KZ : نیفتاد B

ازآن قبض اطلاق یافته مجلس چند کار کرد ؛ نتیجهٔ ذوقِ آن عسل را نگران شذند ؛ همانا که داماذ و عروس سر نهاذه سروری دریشان ساری شذ

(۴۱۴/۳) همچنان مگر در عروسیٔ یاری حاضر شذم بوذ ؛ یکی بانگی بر زذ که شکّرِ باذام نیست بیاورند ؛ مولانا فرموذ که شکر هست ، امّا با دام است

(۴۱۵/۳) همچنان چوبان دلاّک روزی حضرتِ مولانا را سر می‌تراشیذ و در حلق موی مبالغه می‌کرد ، فرموذ که چون باز خواهد رُستن این قدر کافیست

(۴۱۶/۳) همچنان از عفّاتِ مخدّرات منقولست که روزی در ضمیرِ منیرِ کرا خاتون رَضِیَ اللهُ عنها گذشته باشذ که حضرتِ مولانا زمانهاست که در تقلیلِ طعام و منام ، و کثرتِ سماع و صیام ، و تقریرِ معارف و کلام ، قیام می نمایذ ومبالغهٔ عظیم میفرمایذ و ریاضتِ قوی می کند ازآن سبب اصلا بجانبِ ما التفات نمی کند وگردِ شاهدبازی نمی گردذ ؛ عجبا از صفتِ بشری وشهوتِ زناشوهری درو اثری مانده باشذ یا بکلّی اشتها ساقط شذه فارغ گشته است؟ همانشب تشریفِ صحبت ارزانی فرموذه چون شیرِ غرّانِ مست هفتاذ نوبت دخول کرد تا بحدّی که از

T, I, 485 _ 86 ; H, I, 354 ۴۱۴/۳ ـ ۴۱۶ Z ۱۲۸ آ B ۱۲۰ آ K ۲۵۸

1 کرد KZ : کرده B ‖ 4 همچنان KB : — Z ‖ 7 چوبان KZ : چوپان B ‖ 11 باشد KB : — Z ‖ 14 شاهد KZ : شاه B ‖ 16 تشریف KBZh : — Z ‖ 17 کرد KB : کرده Z

دستِ مولانا گریزان گشته بطرفِ بامِ مدرسه روانْ شذ واستغفارها می‌کرد و باز حضرتش بجِدّ میگرفت که هنوز تمام نشد؛ بعد از آن فرموذ که مردانِ خذا بر هر چه خواهند قادرند و بر ضمایرِ مردم ناظر ودر هر حالی که جوئی حاضر وحضرتِ عزّت ایشان را حافظ وناصر وحاشا که از امورِ جزئیّات ذاهل وقاصر باشند وهمانا که ترکِ مباشرت و معاشرتِ ما از غایتِ استغراق و مشغولیست بحضرتِ حق وآن هم از برای شماست؛ می‌خواهم که بعد الیوم خوذ را جهتِ آن عالم آراسته ومهیّا گردانی که آن خوشی وآن لذّت بی زوال و باقیست؛ بعد از آن فرموذ: همین قضیّه بعینه میانِ صدّیقه و حضرتِ مصطفی صلّعم واقع شذه بوذ وصدّیقه از قلّتِ صحبتِ او می رنجیذ واوقات طالبِ لذّاتِ نفسانی می بوذ؛ اتّفاقا روزی در حضرتِ رسول نشسته بوذ؛ عصفوری با دیگری در مجامعت مبالغه می نموذ؛ صدّیقه آن معنی را بطریقِ مطایبه بحضرتِ رسول عرضه می داشت؛ همان شب با مذکوره نوذ بار دخول فرموذ و گفت: یا عایشه! تا نپنداری که ما ازینها قاصریم ویا فترتی در قوّتِ ما طاری شذه است؛ امّا بکامِ دل ترکِ این کام کرده طالبِ کامِ ابدی گشته ایم؛ فَبَكَتِ ٱلصِدّيقَةُ وَتَابَتْ

شعر (رمل)

ترکِ لذّتها و شهوتها سخاست هرکه در شهوت فرو شذ برنخاست

---

1 بطرف K : طرف BZ || 4 ناصر KZ : + است B || 11 ذات KZ : — B || می بوذ KZ : می شود B || 17 شعر KB : — Z || 18 a لذّتها Z ~ شهوتها KB

---

18 ترک ... برنخاست : MN، ج ٢، ص ٣١٦ / ١٢٧٢؛ MA، ص ٢٤/١٣٢

(۴۱۷/۳) همچنان از کرامِ اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا سخنانِ فرید الدینِ عطّار رَحْمَةُ اللهِ علیه مطالعه می فرموذ؛ بو الفضولی گفته باشذ که کلامِ عطارست؛ فرموذ که ای غر خواهر پس من کیستم؟

هم از حضرتش عزیزی پرسیذ که لامکان چه جاست و کجاست؟ فرموذ که لامکان جان و دلِ مردانست

مگر روزی صوفیٔ پرسیذ که معنیٔ آن چیست؟ فرموذ که آن سخاست که در راهِ حق از سرِ جان و دل برخیزذ

شعر (هزج)

جان باشذ و دل سخای درویش ‌‌‌ اینست اصولِ هر سخائی

(۴۱۸/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا از من قلمی درخواست کرد و بر دیواری سطری چند بنوشت که ای مرد! اگر تو ده مَردهٔ، خویش را یکٔ مَرده بنمای که مقابلِ تو دو مرد و یا سه مرد خواهذ آمذن و تو همه را خواهی شکستن؛ اکنون تو نیم مَرده نیستی و خویشتن را صذ مرده مینمائی، اَلْعِیاذُ بِاللهِ اگر برابرِ تو دویست مَرده بیایذ حالِ تو چون خواهذ بوذن؟

(۴۱۹/۳) همچنان محقّقانِ اخیار و مدقّقانِ اخبار روایت کردند که یکی جمعیّتِ عظیم ساخته بوذ و جمیعِ اکابرِ آنجایگاه حاضر گشته. مگر نازنین خواجه زادهٔ ارادت آورده مرید شذ؛ حسودی گفته باشذ که عجب این مرید

۴۱۷/۳ - ۴۱۹ : Z ۱۲۸ب B ۱۲۰ ب K ۲۵۹-۲۶۰ T, I, 488 ; H, I, 354-5

1 همچنان K : — ZB || 4 جاست BZ : جایست K || 8 شعر K : مصراع Z — B || 12 بنمای KZ : بنمائی B || 16 همچنان KZ : — B || 18 زاده KZ : — B

بخذا رسیذ وخذا او را آمرزیذ، خوذ را بوی نموذ؟ حضرتِ مولانا فرموذ که اوّلش آمرزیذ و خوذ را بوی نموذ آنگاهش طالبِ ما گردانیذ وبسوی ما فرستاذ؛ چه سنّتِ الٰهی چنانست که اوّل بنده را خذا قبول می‌کنذ آنگاه بسوی بندگانش راه می‌دهذ تا ببرکتِ صحبت و تربیتِ او مربّی می‌شوذ و قوّت می‌گیرذ و بحضرتِ عزّت قربتی می‌یابذ؛ چنانک فرموذ: فَلَوْلَا ٱلْمُرَبِّی مَا عَرَفْتُ رَبِّی والشَّیْخُ فی قَوْمِهِ کَالنَّبِیِّ فی اُمَّتِهِ، بی‌شیخ اگر بماندمی بماندمی و مَنْ لَا شَیْخَ لَهُ لَا دِینَ لَهُ

(٤٢٠/٣) همچنان منقولست که روزی خادمهٔ حرم از قلّتِ منالِ وجهِ درم شکایت می‌کرد؛ فرموذ که اگرت هزار دینار بدهند وگوش و بینی وعضوی دیگر از بدنِ تو جذا کنند راضی باشی؟ گفتا: نی؛ فرموذ: پس چرا دعویٔ بی‌نوائی می‌کنی؟ پس بی‌نوا نباشی با نوا باشی و چندین قیمتی چیزها که با خوذ داری چرا قدرِ آن را ندانی وشکرِ آن را نکنی و صبرِ فقرا را رأس المالِ خوذ نسازی، واشْکُرُوا نِعْمَةَ اللهِ إنْ کُنْتُمْ اِیَّاهُ تَعْبُدُونَ (١١٤/١٦)

شعر (رمل)

زانک شاکر را زیادت وعده‌است آنچنانک قرب مزدِ سجده‌است

(٤٢١/٣) همچنان منقولست که روزی دو شخصِ بزرگ با همدیگر خصومتی می‌کردند و ترّهات وسقط بهمدیگر می‌گفتند؛ آن یکی باقرانِ خوذ

٤٢٠/٣ ـ ٤٢١ Z ١٢٨ ب B ١٢٠ ب K ٢٦٠ T,I, 489 ; H, I, 356

1 خوذ را ... نموذ KZ : — B || 2-1 حضرت ... نموذ KBZh : — Z || 7 بماندمی بماندمی KZ : بماندمی نماندمی B || 9 وجه KZ : و B || می کرد KZ : کرد B || اگرت KBZh : اکر Z || 11 آن را KB : آن Z || 15 شخص KZ : شخصی B

می گفت که خذا ترا بگیرذ اگر دروغ می گوئی وآن دیگر می گفت که نی نی خذا ترا بگیرذ که تو دروغ می گوئی؛ از ناگاه حضرتِ مولانا بسروقتِ ایشان رسیذه فرموذ که نی نی خذا نه ترا گیرذ و نه او را گیرذ تا ما را بگیرذ که لایقِ گرفتِ او مائیم وبگرفتاریٔ او ما سزا واریم؛ هر دو سر نهاذه صلح کردند و مریدِ مخلص شذند

(۴۲۲/۳) همچنانِ خدمتِ چلبی جلال الدینِ اسفهسالار رحمةُ اللهِ علیه روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا از خانهٔ چلبی حسام الدین بیرون آمذه بحمّام زیروا درآمذه درخزینهٔ حمّام هفت شبانروزی فرو نشست؛ تمامتِ یاران و عاشقان افغان می کردند که این چگونه ریاضت است وچه سان معبشت است؟ بعد ازآن هفت روز از ناگاه سر از سوراخ خزینه بیرون کرده از خزینهٔ دل اسرار و معانی فرموذن گرفت و این غزل را سرآغاز کرد که

شعر

بازآمذ . . . الی آخره

وچندین غزلهای دیگر که فرموذ ومن در اندرونِ حمّام طبق طبق می‌نبشتم وآن بنشتها در دستِ من تر نشذ و مساماتِ عرق بکلّی برمن بسته شذه بوذ، تا حدّی که چند طبق را تعلیق زذم اصلا دستِ من عرق نکرد و فرجیٔ من تر نگشت ومن از نبشتن و ایستاذگی مانده نشذم؛ همچنان دیذم که حضرتِ سلطان ولد درآمذه سرنهاذ ولابها

T, I, 490 ; H, I, 357 — ۴۲۲/۳ Z ۱۲۹ آ B ۱۲۱ آ K ۲۶۱

2 نی نی Z : نی KB || که K : — ZB || 4 ما را BZ : مرا K || بگیرذ KB : گیرذ Z || 13 و این . . . الی اخره BZ : — K || 15 نشذ KZ : نمی شد B || 16 دست KBZh : — Z || 18 آمذه KZ : آمد B

کنان والدِ خوذ را بمدرسه برد و تا هفت روزِ دیگر لیلاً و نهارًا سماع بوذ وَهذا مِن اَلْقُوَّةِ اَلالٰهِیَّةِ وَ اَلْقُدْرَتِ اَلصَّمَدانیّةِ

(٤٢٣/٣) همچنان منقولست که کمالِ قوّال که مصنّفِ شهر واستاذِ دهر بوذ، مگر در سماعِ دوستی در ضمیرش گذشته باشذ که عجب مرا درین سماع چه مقدار قوّال اندازی خواهذ بوذن؟ همانا که حضرتِ مولانا از روی زمین مشتی خاک برگرفته در دفّ او ریخت که بستان در دیذه کن! درحال دیذ که دفش پر زر گشته بوذ و این غزل را سر آغاز کرد و گفت:

شعر (رجز)

ای عاشقان ای عاشقان من خاک را گوهر کنم
وی مطربان وی مطربان دفّ شما پر زر کنم

عاقبة الحال کمالِ بیچاره کور شذ و می نالیذ و این نکبتِ بی ادبی را باز گفت

(٤٢٤/٣) همچنان ازکرامِ یاران منقولست که روزی خدمتِ معین الدینِ پروانه بزیارتِ مولانا آمذه بوذ وآن روز عنایتِ بی نهایت فرموذه لطایفِ بسیار گفت وحکایتی روایت فرموذ که روزی حضرتِ حبیبِ خذا مولانا وسیدنا محمد مصطفای مجتبی صلّی الله علیه وسلّم براهی می‌رفت؛ ازناگاه باُستخوانی رسیذه بدستِ مبارکِ خوذ درخاک دفن

T, I, 491-2; H,I, 357-8 ٤٢٣/٣-٤٢٤ Z ١٢٩ B ١٢١ K آ ٢٦١-٢٦٢

3 قوال KZ : اقوال(!) B || 8 آغاز کرد KZ : اغاز فرمود B || 15 گفتند BZ : گفت K || حبیب خدا K : — BZ || محمد K : — BZ || 16 صلّی الله علیه وسلّم BZ : علیه السلام K || 17 باستخوانی BZ : بر استخوانی K

کرد و بگذشت؛ همچنان باستخوانی دیگر رسیده دیذ که عقربی بر آن نشسته عقوبتش می‌کنذ؛ نظر کرده اورا نپوشانیذ وبگذشت؛ صحابی سؤال از کیفیّتِ آن حال کردند؛ فرموذ که آن استخوانِ اوّلین ازآنِ مظلومی بوذ که پیوسته فلانِ ظالمان می‌کشیذ، رحمت کردم وویرا پوشانیذم و این استخوانِ دیگر ازآنِ ظالمی بوذ که اصلا در رعایتِ رعیّت نبوذ وتعدّی می نموذ؛ حق سبحانه و تعالی از ظلمتِ ظلمِ او صورتِ عقربی ساخته است تا روزِ نشور مراورا عذاب می‌کنذ، امر نبوذ که اورا بپوشانم، همچنان بگذاشتم وبگذشتم تا اولو الابصار از دیذها عبرتی ریخته عبرتی گیرند واز گناهانِ کرده استغفار کنند و از انتقامِ اِنَّ اللّهَ عَزِیزٌ ذُو انْتِقامٍ (۴/۳ ؛ ۹۸/۵) ترسان و هراسان باشند

شعر (رمل)

پس بدندانِ بی گناهان را مگز فکر کن از ضربتِ نامُحْتَرَز
گر بدندانش گزی پُرخون کُنی دردِ دندانت بگیرذ چون کُنی

همانا که پروانه زاری‌کنان بیرون آمذه آن روز بشکرانهٔ ارشادِ آن حضرت تمامتِ علما وفقرا واصحاب را عطاها ومبرّات ارزانی داشت

---

1 دید که KB : — Z || 3 حال Z : + سؤال KB || 5 و این KZ : وآن B || 6 سبحانه KB : — Z || ظلم KB : — Z || او KB : + و Z || 9 عبرتی Z عبری KB :

12 پس . . . نا محترز : MN ، ج ٤ ، ص ٤٤٤ / ٢٨١٥ ؛ MA ٢/٣٩٩
13 کر بدنداش . . . چون کنی : MN ، ج ١ ، ص ٨١ / ١٣١٦ ؛ MA ، ص ٣٥ / ٢٢

(۳/۲۵؛) همچنان روزی حضرتش در معرفت گرم شده بوذ؛ فرموذ که وای بر آنک مارا شناخت و وای بر وکه مارا نشناخت ومعلوم کرد که مقصود از آفرینشِ خلق شناخت وعرفانِ خالق است تعالی که اِلّا لِیَعْرِفُونَ یعنی وای بر آنک خدا را شناخت وفرصتِ شناخت را مهمل گرفت و وای بر وکه شناخت وقدرِ آن را نشناخت وشکرِ آن را نکرد

شعر (رمل)

ای بسا معشوق کآیذ نا شناخت پیشِ بذبختی نداند عشق باخت

چه بذترین فراقها آنست که بعد العیان والوصال باشد نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ ذَلِکَ

(۳/۲۶؛) همچنان خدمتِ کاتبِ کتبِ آلاسرار، کاتبِ صحب الاشرار بهاء الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ که سبّاحِ بحارِ معانی بوذ، چنان روایت کرد که روزی با جمعِ اصحاب در حضرتِ مولانا و بالمحامد اولانا قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ جمع آمده بوذیم؛ در خانهٔ داماذش خواجه شهاب الدین ویاران در نورِ حضورِ او مستغرق گشته بوذند؛ از ناگاه حضرتِ مولانا برخاست که مرحبا یا مصباح الله و باز فرونشست وما هیچ کسی را ندیذیم؛ بعد از آن چلبی حسام الدین وسلطان ولد از آن حال سؤال

۳/۲۵؛ - ۲۶؛ Z ۱۲۹ ب B ۱۲۱ ب K ۲۶۳ TI, 493 ; H, I, 359

2 که KZ : — B || شناخت KZ : بشناخت B || 3 نکررد B : کرد Z کردد K || 4 یعنی ... خدا را شناخت KhZh : فرد BZ || 15 حضور BZ : — K || 17 ندیذیم KZ : ندیدم B || بعد از آن KZ : + حضرت B

8 ای بسا ... بخت: MN، ج ۳، ص ۲۷۶۲/۱۵۶؛ MA، ص ۲۵/۲۶۴

کردند ؛ فرموذ که پیوسته ارواحِ روحانیان وکرامِ ارواحِ کرام بزیارتِ مردانِ حق می‌آیند ؛ از آنها یکی مصباح الله بوذ که تمامتِ مصابیحِ آسمانها ازو منوّرند وازو نور میگیرند

(۴۲۷/۳) همچنان اولادِ مدرّس روایت کردند که روزی درخانهٔ پروانه مجمعی عظیم بوذ وحضرتِ شیخ درسماع مستغرق گشته ؛ مگر کمال الدینِ معرّف که معروف کَلْ کمالش گفتندی و هنوز کمالِ کُلْتش دست نداذه بوذ ، پشت بسوی روی مولانا کرده با منکرانِ فسوسی بافسوس مشغول گشته بوذ؛ یاران اورا بر گرفتند واز صفّهٔ خانه زیر انداحتند وآن دیگران از وهمِ یاران گریزان شذند ؛ چون بمدرسه مراجعت افتاذ حضرتِ شیخ فرموذ که چلبی شمس‌الدین اگر تلخ نباشی بخورندت واگر گرگ نباشی بدرندت با گبزان گبزی وبا نغران نغزی

شعر (رمل)

با بذان بذ باش وبا نیکان نکو جای گل گل باش وجای خار خار
یارِ معنی‌دار بایذ خاصّه اندر دوستی تا توانی دوستی با یارِ معنی دار دار

(۴۲۸/۳) همچنان کتبهٔ کلام وحفظهٔ کرام روزی از حضرتِ مولانا پرسیذند که مجلّداتِ مثنوی را برهمدیگر ترجیحی وتفضیلی هست؟ فرموذ که ثانی را بر اوّل فضیلت چنانست که آسمانِ دوم را بر اوّل وسوم را بر دوم وهمچنان ششم را بر پنجم ؛ چنانک تفضیلِ ملکوت بر عالم مُلْک وتفضیلِ جبروت بر ملکوت اِلَی مَا لَا نِهایَة وهمچنان

۴۲۷/۳ ـ ۴۲۸ Z ۱۳۰ آ B ۱۲۲ آ K ۲۶۳ T, I, 494 ؛ H, I, 359

2 مصباح : KB ؛ مصابیح Z || تمامت KB : — Z || 6 کلش Z : کلیش KB || 15 همچنان KZ : — B

از منطوقِ آیتِ وَكَذٰلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ ٱلنَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ (٥٥/١٧) این مفهوم می‌شوذ که وكَذٰلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ بَعْضٍ، بَعْضَ ٱلأَشْيَاءِ عَلَىٰ بَعْضٍ، بَعْضَ الأَسْرَارِ عَلَىٰ بَعْضٍ وهمچنان در جمیعِ اشیا و موجودات این فضیلت و رجحان در کارست

(٤٢٩/٣) همچنان فرموذ که سخنِ آدمی بوی آدمیست واز بوی نَفَسِ او نَفْسِ او را می توان معلوم کردن مگر که مسامِ مشام بعلّتِ زکام مسدود گشته باشذ

شعر (رمل)

بویِ صدق و بویِ کذبِ گَول گیر   هست پیدا در نَفَس چون مشک وسیر
گر ندانی یار را از دهٔ دله   از مشامٍ فاسدِ خوذ کن گِله

چه از قرآن بویِ خذا می‌آیذ و از حدیث بویِ مصطفی می‌آیذ و از کلامِ ما بوی ما می‌آیذ

(٤٣٠/٣) همچنان فرموذ که هر که سخنانِ عطّاررا بجِدّ خواند اسرارِ سنائی‌را فهم کنذ و هر که سخنانِ سنائی‌را باعتقاد مطالعه نمایذ کلامِ ما را ادراک کنذ و ازآن برخوردار شوذ و برخورذ

(٤٣١/٣) الحکایه: خدمتِ ملکُ المدرّسین مولانا شمس الدین ملطی رَحِمَهُ ٱللهُ نقل فرموذ که مگر در شهرِ آقسرا واعظی بالای منبر بیتِ حضرت

T, I, 495 : H, I, 360   ٤٢٩/٣ - ٤٣١ Z ١٣٠ آ B ١٢٢ آ ٢٦٤

4 اشیا و KB : — Z ‖ 6 مسام KZ ~ مشام B ‖ 8 شعر KB : — Z ‖ 13 همچنان KB : — Z ‖ 14 و BZ : — K ‖ 16 الحکایه KB : — Z

9 - 10 بوی . . . گله : MN، ج ٦، ص ٥٥٦/٤٨٩٤ - ٤٨٩٥ ؛ MA، ص ٦٦٩/١٨ - ١٩

مولانا را تقریر می‌کرد وگرمی می‌نموذ ؛ قضارا دانشمندی منکر اعتراض نموذه واورا تکفیر وتعییر می‌کرد وآن واعظِ روشن دل که مردِ مردانه و مولوی بوذ فروذ آمذه اورا مشتی زذ وبینداخت؛ هماناکه بمقتل رسیذه درحال جان تسلیم کرد ؛ واعظ گریزان گشته بقطاریقِ تمام تا بقونیه رسیذ ؛ همچنان خویشاوندانِ دانشمند اورا در پی کرده بخانهٔ مولانا التجا آورد وآن جماعت ازحدّ بیرون فریاذها کردند وتشنیعها زذند ؛ هماناکه حضرتِ مولانا رقعهٔ بخدمتِ عَلَمِ الدینِ قیصر فرستاذه اشارت فرموذکه واعظ را ازآن جماعت خلاص دهذ ؛ چه دیتِ اورا چهل هزار درم خواستند ؛ قاصدِ رقعه علم الدین را درمیانِ زرگران یافته چون مطالعه کرد فی‌الحال از اسب فروذ آمذه تمامتِ آلاتِ سلاح را سلب ونقد وجنسی که داشت فروخته پنجاه هزار عدد نقد کرده چهل هزار را بخصمان داذ وده هزار را بیاران شکرانه فرستاذه واعظ را تشریفی نیکو واستری رهوار ارزانی داشت؛ مگر خدمتِ گرجی خاتون علم الدینِ قیصر را عتاب کرده که چرا بخانه نیامذی وخوذرا درمیانِ بازار تجرید کردی؟ گفت: ترسیذم که اشارتِ آن عنایت بتأخیر افتذ وآن رحمت فوت شوذ؛ چه هرگز حضرتِ مولانا ازکسی چیزی نخواسته‌است وباشارتِ عنایت کسی‌را مخصوص ناکرده ؛ من بنده بشکرِ آنکه مرا بحساب آورد و التفات نموذ چنینها کردم ؛ گرجی خاتون آن ادب وآن حالت‌را مستحسن دیذه صذ هزار عدد بوی وجه فرموذه بتشریفات مخصوص کرد و نایبِ درِ خوذ ساخت

4 کرد KB : کرده Z || 5 کرده BZ : + و K || 10 و سلب KZ : وسیلب B || 14 کرده K : کرد BZ || 18 نموذ KZ : — B

(٤٣٢/٣) همچنان از اجلّای اخلّا رضوان الله علیهم اجمعین منقولست که در شهر قونیه امیره نامی خواجهٔ بوذ معتبر و معتقد و از جملهٔ محبّان و عاشقان مخلص بوذ؛ مگر اورا قصد زیارت کعبهٔ معظّم شذه، از حضرت مولانا اجازت و عنایت در خواسته روانه شذ و او حکایت می‌کرد که در هر منزلی و مقامی و شهری که رسیذم حضرت مولانا را مصوّر می‌دیذم و حیرت می‌نموذم و چون بدمشق رسیذم دیذم که بالای بام مسجد جامع سیر می فرمایذ و بسوی من اشارتی می‌کنذ و من از هیبت آن حالت بیخوذ گشته تا قرب نماز دیگر خفته بوذم؛ چون بخوذ آمذم هیچ کسی را ندیذم، همچنان حیران وآشفته حال بجانب کعبهٔ معظّم روانه شذم؛ علیها چون بطواف کعبه مشرّف گشتم حضرت مولانا را دیذم که طواف می کرد و بر بالای کوه عرفات دیذم که مناجات می‌کرد و چون بمبارکی بشهر قونیه رسیذم بی توقّف بگرد راه بشرف دستبوس مولانا رفتم؛ دیذم که جماعتی یاران نشسته بوذند؛ فرموذ که آری حاجی امیره بدانک مردان خذا در دریای قدرت بر مثال ماهی دایما سیّارند؛ بهر کجا که خواهند سر بیرون کنند وروی بنمایند و ایشان را محبّان هرکجا که طلبند یابند؛ سر نهاذم و قدم مبارکش را بوسیذم وکیفیّت حال را باصحاب حال بازگفتم؛ باز حضرت مولانا فرموذ که هرمریدی که او را اعتقاد پاک و صدق عظیم باشذ بی هیچ گمانی که در دو جهان بمراد

T, I, 497 ; H, I, 362 — ٤٣٢/٣ Z ١٣٠ ب B ١٢٢ ب K ٢٦٥

2 نامی KZ : نام B || 3 محبان BZ : + ومخلصان K || مخلص BZ : حضرت + مولانا K || 5 می کرد KB : کرد Z || حضرت KB : — Z || 8 حالت KB : حال Z || 10 علیها KB : — Z || 15 خواهند Z : خواهد KB || 16 مبارکش را KB : مبارکش Z || 17 حال KB : — Z

کلّی وجزئی برسذ ومعتقدِ او درهمه حال مصوّرِ او شوذ ومقصودِ او ازو برآیذ ودرین باب خوش حکایتی روایت کرد که در زمانِ ماضی جوانی بوذ پاک دامن وپاکیزه اعتقاد واورا مرمرین سنگی بوذ که بصورتِ آدمی ساخته بوذند درغایتِ لطافت، واو عاشقِ آن صورتِ سنگینی شذه بوذ واورا می‌پرستیذ وهر حاجتی که از وی درخواست می‌کرد فی‌الحال روا می‌شذ واز خوشیٔ آن حالت گوشهٔ ساخته بوذ وتوشهٔ مهیّا کرده مهمانداریٔ کلّی می‌کرد؛ مگر جماعتی از اقرانِ او برو حسد کردند که این جوان هیچ نوعی اسبابی ندارذ واز حدّ بیرون خرجها می‌کند وآینده وروندەرا خوش می‌دارذ وهمەرا می‌نوازذ وجمیعِ مردم از وی حشنوذند، این یاری ازکجاست؟ اتّفاق کردند که هریکی علی حده جمعیّتی وسماعی‌کنند تا اورا نیز بامتحان درکار آرند؛ چون نوبتِ جمعیّت بذآن جوان رسیذ بصدقِ تمام پیشِ آن سنگِ محبوبِ خوذ سرنهاذ وگفت: ای اخیٔ من! وای سلطانِ من! جماعتی از سرِ امتحان وامتهان مهمانِ من خواهند شذن؛ وقتِ عنایت وهنگامِ مددست؛ همانا که ازکمالِ اعتقاد ونیازِ او هماندم سنگْ شکافته شذ وچندانی زر فرو ریخت که توان گفت؟ مهمانیٔ عظیم کرد وآن جماعت ازکیفیّتِ حالِ او سؤال کردند قضیّه را بازگفته بجمعهم انصاف داذند واو را سرور واخیٔ خوذ ساختند؛ اکنون جائی که ببرکتِ اعتقاد وصدق از جمادی وسنگی وبتی مقصودی دست دهذ تا آن اخلاص واعتقادِ پاکِ

1 درهمه KB : همه Z || 5 سنگینی KZ : سنگین B || 7 کلی K : — BZ || 8 نوعی KB : نوع Z || 12 سنگ KZ : — B || 13 سر BZ : — K || 16 کرد و KZ : کرده B || 17 گفته BZ : گفت K || 18 واعتقاد KB : — Z

راستین از مردِ خذا چها دهذ وچها میسّر کنذ وچه مقصودها از برکتِ وی روی نمایذ

شعر (سریع)

بلکک کشذ از بتِ سنگین غذا   با همه کفرش بعبادت ثمر

(٤٣٣/٣) همچنان منقولست که روزی در حضورِ مولانا شکایت کردند که جماعتی درمسـجد سخنِ دنیا می‌کنند ؛ فرموذ که هرکه درشش مقام بکلامِ دنیا مشغول شوذ سی ساله طاعتِ مبرور و مقبولِ او مردود گردذ و باطل شوذ ؛ یکی درمسجد ، دوم در مجلسِ علم ، سوم درجنازه ، چهارم درگورستان ، پنجم در وقتِ اذان ، ششم در قراءتِ قرآن ؛ و بتفاصیل هر یکی را شرحهاست

(٤٣٤/٣) الحکایه : همچنان حضرتِ ولیة الله فی الارض فاطمه خاتون بنت شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللهُ عَنْهُما روایت کرد که در زمانِ پذرم شبی حضرتِ مولانا را محبّانِ صادقِ او بچهل جا بسماع دعوت کردند ، همه را اجابت فرموده بیایم گفت ؛ همانا که برخاست و بخلوت درآمذه با پذرم تا سحرگاه بنماز و عبادت الله مشغول شذند ؛ چون روز شذ ازخانه‌ٔ هرچهل کس که خوانده بوذند یکک یکک پا کفشِ مبارکِ مولانا را آوردند که آنجایگاه بگذاشته رفته بوذ ؛ همچنان یکی کفشِ پای راست بوذ و یکی ازآن چپ وهرشخصی حالت وحیرتِ آن شب را حکایت

T,I, 500 ; H,I, 364   ٤٣٣/٣ - ٤٣٤ Z ١٣١ ب B ١٢٤ ب K ٢٦٧

5 درحضور KB : بحضور Z || 8 سوم KZ : سیوم B || 11 الحکایه KB : منقولست Z || 12 عنهما KB : عنها Z || 18 شخصی BZ : + حکایت و K

می‌کردند که امشب حضرتِ مولانا در خانهٔ من چنان کرد وچنین گفت وغلغله درمیانِ ایشان افتاذه بوذ وخلایق درین قضیّه حیران مانده وحضرتِ مولانا وپدرم شیخ صلاح‌الدین از مقامِ خوذ چنانکه بوذ نجنبیذه بوذند واو ازکمالِ کرم وکرمِ کمالِ خوذ بهر محبّی تمثّل نموده وحاجاتِ ایشان را بر آورده وتمامتِ شیوخ وکبارِ قونیه از نو حیرت فزوذه ازحیرتِ خوذ تبرّا نموذند وانصافها داذند وجمیعِ آن کفشها را باکابرِ زمان واصحابِ ایمان بخش کرده ، کفشی بحضرتِ شیخ صلاح‌الدین رسیذ وآن کفش را حضرتِ چلبی عارف قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ بخدمتِ سلیمان پاشای قسطمونیّه ارمغان برده از حدّ بیرون بندگیها نموذ وازآن کفشها بهر رنجوری ونیازمندی که آب داذندی چه کشفها روی نموده باذن الله تعالی شفا یافتندی وزنانِ حامله بآسانی بار نهاذندی ببرکتِ آثارِ آنحضرت قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ

(۴۳۵/۳) همچنان منقولست که خدمتِ یارِ ربّانی علاءالدینِ ثریانوس مردی بوذ گربز ورندی عظیم ؛ مگر وقتی که هنوز رومی بوذ ودر ربقهٔ اسلام اقدام ناکرده بوذ وتقریر وتحریرِ رقبهٔ اورا ننوشته بوذند شبی درخواب می بینذ که پایهای مبارکِ مولانا را مغمّزی می کنذ وبسیار بسیار می‌مالذ ؛ امّا نمی داند که آن چه کس است وکیست ؛ علی الصباح دست ورو شسته وحیرانِ این خواب گشته از دیهِ خوذ بسوی شهر روانه می‌شوذ ؛ چون بمیانهٔ راه می‌رسذ از ناگاه بحضرتِ مولانا مصادف می‌شوذ ؛ می‌فرمایذ که ها ثریانوس ! از زحمتِ دوشینه چونی ؟ وآن

T, I, 502 ؛ H, I, 365   ۴۳۵/۳ Z ۱۳۲ ب B ۱۲۴ ب K ۲۶۸

1 چنین BZ : چنینی K ‖ 5 حیرت KBZh : — Z ‖ 11 داذندی ZB : دادند K

بیچاره درحال نعره می‌زند وبیخوذ می‌شوذ؛ چون بخویش می آیذ کس را آنجا نمی بیند؛ معلومش می‌شوذ که حریفِ خوابش او بوذه است؛ سرنهاذه آشفته حال روانه می‌شوذ؛ بعد از چند روزی عوانی را کشته اورا بقتل وسیاست می فرمایند؛ حضرتِ مولانا فرجیِّ مبارکِ خوذ را بر وانداخته از دستِ جلاّدان خلاصش می دهذ؛ درحال مسلمان گشته بعنایتِ آن حضرت بجائی می‌رسذ که قضاة ومدرّسانِ شهر، مثل سراج الدین و فصیح الدین پیشِ معرفتِ او الکَن می‌شذند و برتقریرِ حقایقِ او اقرار می‌داذند

(۴۳۶/۳) همچنان از خدمتِ یارانِ محرم منقولست که روزی حضرتِ مولانا معانی می‌فرموذ و در شرحِ توکّل و قناعت مبالغه می‌کرد ویارانرا قوّت وقدرتِ آن حالت می بخشیذ وترغیب می داذ ودر ضمنِ آن تقریر فرموذ که چون حضرتِ مصطفی صلّی اللهُ علیه وسلّمَ از یاری می رنجیذ دعا می‌کرد که اَللّٰهُمَّ اکْثِرْ مالَهُ وَوَلَدَهُ تا او بذانها مشغول شوذ و از صحبتِ او محروم گرذذ؛ نَعُوذُ باللهِ مِنْ ذلِکَ وچون از یاری خوش می‌شذ عنایتِ عمیمِ خوذرا همراهِ جانِ او می‌فرموذ که اَللّٰهُمَّ اَقْلِلْ مالَهُ وَوَلَدَهُ تا او مجرّدتر شوذ وسبکتر بوذی ومستعدِّ آن معنی گشتی

(۴۳۷/۳) همچنان منقولست که درمیانِ دو یارِ محبوب خصومتی وکدورتی واقع شذه بوذ وبهیچ نوع بمصالحه رضا نمی داذند؛ روزی

۴۳۶/۳ - ۴۳۷ Z ۱۳۲ آ B ۱۲۴ آ K ۲۶۹ T, I, 502 3 ; H, I, 366

1 درحال : K فی‌الحال BZ || 7 الکن : KZ الکی (؟) B || 10 در : KZ — B || 11 قوت و : KZ — B || 16 شود : KZ[h] ـبـ BZ

حضرتِ مولانا درمیانِ معرفت گفتن فرموذ که حق تعالی مردم را بر دو نوع آفریذه است: یکی برمثالِ خاکست: جامد و بی‌حرکت از غایتِ ثقالت وگرانی؛ دوم برمثالِ آبست: دایم روان وسیّار؛ همانا که چون این آبِ روان برسرِ آن خاکستان روان شوذ،٭ از برکتِ مجاورتِ همدیگر صذ هزار گلزار ازآن گلزار بر می‌دمذ و اشجار و ازهار و اثمارِ آن در حرکت می‌آیذ و غذای ابدان وقوتِ ارواح می‌شوذ؛ اکنون این دوستانی که با همدیگر جنگک می‌کنند وقطع مواصلت می‌کنند البتّه می‌بایذ که یکی حکمِ خاکک گیرذ ویکی بمثابتِ آب باشذ واز غایتِ تواضع خوی آب گیرذ وچون با همدیگر آمیزش واختلاط کنند واتّحاد ورزند حق سبحانه وتعالی ببرکتِ آن اتّحاد واجتماع صذ هزار ریاحینِ صلح وشاذی وگلستانِ وفا وصفا پدیذ آرذ ونباتاتِ راحات وخوشیها روئیذن گیرذ؛ فرموذ که اکنون ای نورالدین! چون براذرت حکمِ خاکی گرفته ازجا نمی‌جنبذ وبصلحِ تو نمی‌خنبذ، تو آب صفت کرم کن وقدم رنجه فرما وبسوی او روان شو تا روانِ یاران بیاسایذ وشکر کنان شکرانها دهند فَمَنْ عَفَى وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللهِ (٤٢/٤٠)

شعر (هزج)

چو فرموذست حق کالصُّلْحُ خَيْرٌ رهاکن ماجرا را ای یگانه

فی‌الحال سر نهاذند وصالحانه صلحی کردند

4 شوذ KZ : می شود B || 17 شعر KB : — Z

(٣/٤٣٨ ؛) همچنان فرموذ که دو یارِ همدل بخدمتِ قطب العارفین ابا یزیدِ بسطامی رحمة الله علیه مهمان شذند ؛ شیخ فرموذ که از کَی باز با همدیگر یاران شذه ایذ ؟ گفتند: سی سالست که با هم مصاحبت می کنیم و در سیاحتِ برّ و سباحتِ بحر مشغولیم ؛ فرموذ که بحکمِ عادت هیچ میانِ شما ماجرائی وجنگی واقع شذه است ؟ گفتند: نی ؛ فرموذ که سی سالست که تمام بمنافقی تعبیرِ زمان کرده ایذ ؛ همانا که مرافقت وموافقتِ شما مبنی بر منافقت بوذه است ؛ چه غایتِ یاری ومزهٔ دوستداری درآنست که در میانه صلحی وجنگی وعتابی واقع شوذ واز نو صلحها کرده تازه کاریها کنند تا علّتِ منافقی در دلِ شما مدخل نکنند واز شرِّ نفاق ایمن باشیذ

شعر (وافر)

کَمَا قَالَ ٱلْحَكِيمُ فَذَا صَوَابُ وَيَبْقَى ٱلْوُدُّ مَا بَقِيَ ٱلعِتَابُ

(٣/٤٣٩ ؛) همچنان منقولست که روزی حضرتِ سلطان ولد قَدَّسَ ٱللهُ رُوحَهُ مدحِ زمانه می‌کرد که درین دوران چه نیکو روزگارست که تمامتِ مردم معتقد و بر اخلاص اند واگرچه منکران نیز هستند ، امّا قوّتی ندارند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که بهاء الدین این را چون گفتی؟ گفت : ازآنک در زمانِ پیشین برای اَنَا ٱلْحَق گفتنِ منصور اورا بر دار کردند وچند نوبت قصدِ قتل ابا یزید کردند و چندین مشایخِ کرام را بقتل آوردند ؛ بلکک وَ يَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّينَ

٣/٤٣٨-٤٣٩ ؛ Z ١٣٢ ب ؛ B ١٢٤ ب K ٢٧٠-٢٧١ ؛ H, I, 367-8 ؛ T,I, 502-5

11 شعر KB : بیت Z

13 همچنان ... ص ٤٦٧ ؛ ١٥/ امارهٔ ایم : ر. ک. به ولدنامه ، ص ١٩٧

بِغَيْرِ اَلْحَقِّ (۶۱/۲) در قرونِ ماضیه واقع شده است ؛ لِلّٰهِ اَلْحَمْد درین زمان در هر بیتِ خداوندگار هزاران کلمهٔ اَنَا اَلْحَقّ وَسُبْحَانِی مُدْرَجست وکسی را زهرهٔ آن نیست که دم زند وایراد کند واعتراض نماید ؛ حضرتِ خداوندگار تبسّم کنان فرموذ که ایشان را مقامِ عاشقی بوذ وعاشقان بلاکش باشند

شعر (سریع)

دوست همان به که بلاکش بوذ عود همان به که در آتش بوذ

ومارا مقامِ معشوقیست ومعشوق پیوسته فرمان روان ومطاع باشذ وسلطانِ ارواح وامیرِ نفوس وحاکمِ عقول بوَذ؛ چنانك گفت :

شعر (رمل)

شمسِ تبریزی که گامش برسرِ ارواح بوذ
پا منه تو سر بنه بر جایگاهِ گامِ او

جای دیگر گفت :

عشق دیوانه است ما دیوانهٔ دیوانه ایم
نفس امّاره است ما امّارهٔ امّاره ایم

(۴۴۰/۳) الحکایه : همچنان منقولست که شیخِ زاهدِ متّقی جاجی مبارك حیدری رحمةُ اللهِ عَلَیْه که از خلفای قطب‌الدینِ حیدر بوذ ، روزی با مریدانِ خوذ بطرفِ مسجدِ مرام بتفرّج می رفتند ؛ از ناگاه

۴۴۰/۳ Z ۱۲۳ آب ۱۲۵ K ۲۷۱ — T,I, 507 ; H, I, 369

13 جای دیگر KB : — Z || 14 است KZ : + و B || 15 است KZ : + و B

بحضرتِ مولانا مقابل افتاذند ؛ هماناکه حاجی مبارکْ مَیْزَرِ یمنی را بسانِ چاذرِ زنان بر سر فگنده بر سرِ راه فرو نشست ؛ مریدان تشنیع زدند که این چه حرکتِ زنانه است که میکنی؟ شیخ گفت : با وجودِ اینچنین مردِ مردانه که می‌آیذ همه را جامه و چاذرِ زنان بایذ پوشیذن و در پسِ درّ بچرخه گردانی نشستن وکم از زن بوذن ؛ هماناکه چون حضرتِ مولانا نزدیکتر رسیذ با جمعهم سرنهاذه لابها می کردند ؛ فرموذ که حاشا حاشا شما درویشانیذ ؛ حاجی مبارکْ پیش آمذه پایهای مبارکِ مولانا را درکنار گرفته بوسها می داذ و می گریست فرموذ که غم مخور ، چرا چنین می کنی و می لرزی؟ بعد ازین غم را وجود نیست ، خوش باش وفارغ می‌زی ؛ گفت : مگر بعد الیوم که خذاوندگار عنایت کرد و شفقت نموذ ؛ همچنان چون فرزندش حاجی محمد بوجود آمذ مهمانئ عظیم کرده اکابرِ قونیه را دعوت نموذه بطلبِ مولانا بیامذ ؛ فرموذ که بر سر بیائیم ، بر رو بیائیم ، بر قفا بیائیم ، بر پهلو بیائیم ، غلطان علطان بیائیم خدمت کنیم و او نعره‌ها می زذ وسجده‌ها می کرد

(٤٤١/٣) همچنان مگر جماعتِ یاران را برسالت بقیصریه فرستاذه بوذند ؛ چون معاودت نموذند بعضی اصحاب صفتِ خوانهای پروانه کردند وازآن الوانِ نعمتها ولوتها باز می‌گفتند ؛ حضرتِ مولانا تفس کرده فرموذکه یاران را شرم باذکه درمدحِ سِقایه مبالغه می‌کنند ومفتخر می‌شوند که چنان خوردیم وچنان بردیم

T, I, 507 ؛ H, I, 370 — ٤٤١/٣ Z ۱۳۳ ب B ۱۲٥ ب K ۲۷۲

4 اینچنین KBZh : — Z ‖ 11 نموذ Z : فرموذ KB ‖ 15 همچنان KB : — Z ‖ برسالت KZ : بر رسالت B ‖ 17 ولوتها KZ : لذتها B

شعر (رمل)

ای بدیذه لوتهای چرب خیز فضلهٔ آن را ببین در آبریز

فی الحال استغفار کرده توبه‌ها کردند

(۳/۴۴۲) همچنان از کبارِ اخیار که احبارِ اخبار بوذند منقولست که چون شیخ شرف الدینِ هَرَیوه که از بزرگانِ روزگار بوذ و سرورِ شیوخ، درگذشت، مگر که یاری در جنازهٔ او حاضر بوذ؛ حضرتِ مولانا پرسیذ که کیفیّتِ حالِ او چون بوذ؟ گفت: چندین هزار آدمی در جنازهٔ او سر باز کرده بوذند و نوحه می‌کردند؛ فرموذ که او سر پوشیذه بوذ و از سرِّ پوشیذه خبرش نبوذ چه سوذ

شعر (هزج)

مردانه و مرد زیک باید بوذن ورنی بهزار ننگ باید بوذن

امیذست که نومیذ نشوذ

(۳/۴۴۳) همچنان منقولست که روزی یارانِ کریم از خساستِ منعمانِ لئیمِ قونیه حکایت و شکایت می‌کردند که زکات نمی دهند و ابوابِ صدقات را بکلّی مسدود کرده اند و درویشان ازیشان متشکّی اند وبا آن همه شحیحی وخساست زبانِ طعن گشاذه و در حقِّ یاران می‌لایند و ژاژها می‌خایند؛ فرموذ که باکی نیست؛ چون باختیارِ خوذ

۳/۴۴۲ـ۴۴۳ Z ۱۳۳ ب B ۱۲۵ ب K ۲۷۲ـ۲۷۳ T, I, 508 ; H, I, 370

6 بوذ KZ : + و B || 9 چه سود KB : — Z || 16 خساست KZ : خساستی B

2 ای بدیذه ... آبریز : MN، ج ۴، ص ۱۶۰۱/۳۷۲ : MA، ص ۱۱/۳۶۶

بقدّوسیان نمی دهند بحکمِ اضطرار دَبّوسیان بیایند وبستانند وهمچنان شذ که فرموذه بوذ

(٣/٤٤٤) همچنان از عرفای اصحاب منقولست که بعضی علمای اصحاب در بابِ کتابِ فتوحاتِ مکّی چیزی می گفتند که عجب کتابیست که اصلا مقصودش نا معلومست وسرِّ حکمتِ قایل نا مفهوم ؛ از ناگاه زکی قوّال از در درآمذ و سرآغازِ اسرار کرد ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که حالیا فتوحاتِ زکی به از فتوحاتِ مکّیست وبسماع شروع فرموذ

(٣/٤٤٥) همچنان منقولست از خدمتِ ملک الادبا مولانا فخرالدینِ دیو دست که از علمای اصحاب بوذ که او گفت که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که هر چه ازمقالات مقبولِ نظرِ ما آمذ بما تعلّق گرفت، چنانک حق تعالی درکلامِ مجید میفرمایذ که اَنا رَبُّکُمُ اَلاَعْلَی (٢٤/٧٩)، اگرچه آن نقل از گفتهٔ فرعون بوذ وسخنِ مخلوق مُبطلِ نمازست، الاّ چون حق تعالی یاذ فرموذ ودر قرآنِ مجید ذکر کرد مُبطلِ نماز نباشذ ؛ چون بحق تعلّق گرفت ؛ پس ازین بیان عیان می‌شوذ که هرچه حضرتشان پسندیذ وپیشِ ایشان مرضی ومقبول آمذ بذیشان تعلّق گرفت و همچنان گفتهٔ مخلوقی که حق تعالی نقل فرموذ مُبطلِ صلات نشذ ؛ گفتهٔ را که سخنِ حق باشذ وآنرا بشری از انبیا واولیا نقل کنند، نه آن هم گفتهٔ حق باشذ؟ چنانک فرموذ

٣/٤٤٤ـ٤٤٥ Z ١٣٣ ب ١٣٤ آ B ١٢٥ ب K ٢٧٣ T, I, 509 ; H, I, 371

4 مکی BK : مکیه Z || 8 منقولست KZ : + که B || 11 پسندیذ KZ : پسندیده B || 16 صلات BZ : صالات (!) K

شعر (رمل)

گرچه قرآن از لبِ پیغامبرست ٭ هرکه گوید حق نگفت او کافرست
خاص آن آواز خود از شه بوَد ٭ گرچه از حلقومِ عبدالله بوَد

(٤٤٦/٣) همچنان روزی سلطان الخلفا، ینبوع الصدق و الصفا چلبی حسام الحق والدین قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ العَزِیزَ میانِ اعزّهٔ اُصحاب چنان روایت کرد که شبی سماعِ عظیم بوذ؛ بعد از سماع سینهٔ مبارکِ شیخ را مغمّزی می کردم؛ پرسیذم که حضرتِ خداوندگار بخدمتِ شیخ صدر الدینِ محدّث بجِدّ عنایت می فرمایذ و رعایتِ او میکنذ؛ عجبا او درین راه محقّق است یا مقلّد؟ فرموذ که بحقِ سینهٔ بی کینهٔ من که آئینهٔ سرّ الله است مقلّدست والله مقلّدست نسبت بتحقیقِ شما؛ فرموذ که مرد را دو نشانِ عظیم هست: یکی شناخت، دوم باخت؛ بعضی را شناخت هست باخت نیست؛ بعضی را باخت هست شناخت نیست؛ خنکْ جانِ او را که هر دو را دارذ

(٤٤٧/٣) همچنان روزی مریدی از شیخ ابراهیمِ ادهم رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ التماس نموذ که او را اسمِ اعظم بیاموزذ؛ شیخ فرموذ که او را در شطّ اندازند؛ چندانکْ فریاذ میکرد پیاپی در آبش غرقه می کردند؛ عاقبة الامر چون اضطراب واضطرارِ او بغایت انجامیذ الله الله گفتن گرفت؛ همان ساعت او را آب بکنار انداخت، خلاص یافت؛ شیخ

٤٤٦/٣ ـ ٤٤٧ Z ١٣٤ آ B ١٢٦ آ K ٢٧٤ T, I, 510 ; H, I, 372

4 روزی BZ : — K || روزی Z : + حضرت KB || 9 الله است KZ : + که او B || 10 فرموذ KB : — Z || 12 جان . . که KZ : جانی که او را B || 16 درآبش KZ : — B || 18 گرفت KZ : — Z

3 گرچه . . . کافرست : MN ، ج ٤ ، ص ٤٠٢/٢١٢٢ ؛ MA ، ص ٦/٣٧٩

فرموذ که اسمِ اعظمِ خاص آنست که در کمالِ اضطرار دستگیرِ بندهٔ عاجز و مضطرّ شوذ که أَمَّنْ يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ (۶۲/۲۷)؛ زیرا اضطرار گواهِ استحقاقست. چنانک گفت

شعر (رمل)

آن نیازِ مریمی بوذست و درد   که چنان طفلی سخن آغاز کرد

(۴۴۸/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد قَدَّسَ ٱللّٰهُ لَطِيفَتَهُ روایت کرد که روزی در مدرسهٔ پذرم با خدمتِ مولانا اکمل الدینِ طبیب نشسته بوذیم و بمعانی مشغول گشته؛ از ناگاه پذرم از در درآمذ وسرِ مبارک بر زانوی من نهاذ و بر رویم گرم گرم نظر می کرد؛ فرموذ که بهاء الدین، مرا بسیار بسیار نظر کن؛ گفتم: عجبا فردای قیامت همچنین روی مبارکِ شما را خواهیم دیذن؟ اکمل الدین گفت: والله مرا اعتقاد چنان است که هر که درین دنیا یکبار روی مولانا را دیذ روزِ قیامت تمامتِ قبایل و عشایرِ خوذ را شفیع ورفیع شوذ؛ همانا که حضرتِ پذرم برخاست وبذوقِ تمام فرموذ که والله تمامتِ حکمای عالم را فردا بتو خواهند بخشیذن و هر که ما را دیذ هرگز رویِ دوزخ را نبینند و باز فرموذ که زمانی بیایذ واین مدرسهٔ ما بکلّی بباب شوذ، راه گذریان که از آنجا عبور کنند حقّا که در دوزخ در نیایند چنانک فرموذ

۴۴۸/۳ Z ۱۳۴ ب B ۱۲۶ آ K ۲۷۵   T, I, 511; H, I, 372

6 لطیفته KZ : لطیفه B || 8 طبیب KZ : — B || 11 همچنین KZ : — B

5 آن . . . کرد : MN ، ج ۳ ، ص ۳۲۰۴/۱۸۲ ؛ MA

شعر (سريع)

سخت خوشی چشمِ بذت دور باذ ای خنک آن چشم که روی تو دید
دیذنِ رویِ تو بسی نادرست ای خنک آن گوش که نامت شنیذ

همچنان حضرتِ ولد در شانِ والدِ خوذ می‌فرمایذ

شعر (رمل)

آتشِ دوزخ نسوزذ آن کسی را کو برو
یک نظر انداخت روزی یا شنیذ از وی بیان

(٤٤٩/٣) الحکایه : همچنان از عظمای اصحاب منقولست که خدمتِ قاضی کُردِ قونوی که از جملهٔ اکابرِ قونیه بوذ و تربه‌دارِ سلاطینِ ماضی رَحِمَهُمُ اللهُ، روزی در مجمعِ اکابرِ قونیه حکایت کرد که درأوانِ جوانی بطرفِ اسکندریه سفر کرده بوذم و همراهانِ من همه تاجرانِ معتبر بوذند ؛ از ناگاه کشتیِ ما بگردابی افتاذ و غیارِ عظیم شذ ؛ همگنان فریاذکنان هر یکی بمشایخ وپیرانِ خوذرا التجا آوردند وزاریها می‌کردند ومدد می‌جستند ؛ همانا که من نیز از سرِ اخلاصِ تمام وصدقِ درست مولانا مولانا بانگ می‌زذم واستعانت می‌طلبیذم واستغاثت می‌کردم ؛ همچنان از یک مســافتِ تیرِ پرتاو دیذم که حضرتِ مولانا بر رویِ آب ایستاذه است ، دست دراز کرده کشتی را

٤٤٩/٣ Z ١٢٤ ب B ١٢٦ ب K ٢٧٥ T, I, 512 ; H, I, 373

4 فرمایذ KZ : + که B || 8 الحکایه KB : — Z || 11 همراهان KB : همرهان Z || 12 بگردابی Z : بگرداب KB || 13 خوذ را K : خوذ BZ || 14 می جستند KB : می خواستند Z || 15 مولانا مولانا BZ : مولانا یا مولانا K || 16 مسافت Z : مسافات KB

ازآن گرداب بیرون کشیذ و روانه کرد و او از دنبالهٔ کشتی می راند؛ چه تمامتِ اهلِ کشتی علی العیان وعین الیقین صورتِ آن پادشاه را کماکان دیذند و فریاذها کردند وهمچنان بعنایتِ یزدان وهمّتِ مردان خلاص و مناص یافته شبهنگام بانطالیه بیرون آمذیم و صدقات باربابِ حاجات داذه بعد ازآن چند روز چون بمبارکی بقونیه وصول افتاذ، استعداد کرده با جمعِ تاجران برغبتِ تمام و تحفِ بسیار بزیارتِ مولانا آمذیم؛ چند پاره جامهای اسکندرانی و عُتّابی و جامهٔ مصری و پشمینها درپیش نهاذه سر نهاذند؛ فرموذ که معذور داریذ دیرترک آمذیم، از زحمتها چونیذ؟ واین عالم پر زحمت است؛ لله الحمد عاقبتِ یاران محمود شذ و ازآن جامّها جامهٔ وپشمینهٔ قبول کرده بحضرتِ چلبی حسام الدین فرستاذ و باقی را سلطان ولد بیاران بخش کرد وچون آن جماعت بیرون آمذند حضرتِ ولد کیفیّتِ عذر مولانا از قاضیِ کُرد استفسار کرده مجاریِ حال را باز گفت: سلطان ولد بیخوذوار باز گشته در آمذ وسر نهاذه گفت: ای خذاوندگارِ راستین از جای خوذ نا جنبیذه در روی دریا کشتی می رهانی ودر خشکی مددها میکنی، باری نگوئی که احوالِ ما فردای قیامت چون شوذ وچون کشتیِ وجودِ هریکی در گردابِ حساب فروماند، حالِ ما بر چه منوال خواهذ بوذن؟ فرموذ که بهاء الدین! چون شمشیر در غلاف اندرون چنین می بُرّذ تا چون ازغلاف مجرّد شوذ چون بُرّذ وچگونه درکار آیذ؟ یاران شاذیها کردند و سماعها داذند

4 بانطالیه KZ : بانطاکیه B || 7 جامهای KB : جامهٔ Z || 12 مولانا BZ : مولانا را K || 18 شمشیر KB : + ما Z

(۴۵۰/۳) الحکایه : همچنان حفظهٔ اسرار وخزنهٔ اخبار چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در مدرسهٔ خوذ نشسته بوذ وکرامِ اصحاب و اربابِ الباب در بندگیش حاضر بوذند، از ناگاه صوفیٔ عجب از در در آمذ وسجده کنان پایهای خداوندگار را درکنار گرفته محاسنِ سپیذِ خوذ را می مالیذ وزاریها می‌کرد؛ حضرتِ مولانا آن درویش را بنظرِ عنایت التفات فرموذه وبغایت معزّز داشته از سفرهاش باز پرسیذ واو دمبدم تضرّع واعتقاد می‌نموذ؛ فرموذ که بیا راست بگو که شیخت ترا چگونه ارشاد کرد وترا چها فرموذ؟ گفت : در بغداذ قریبِ دوازده سال ملازمِ خذمتِ شیخ بوذم ودو سال تمام خدمتِ سقایهٔ صوفیانم فرموذ تا برغبتِ کلّی سقایه‌را پاک می‌کردم و ابریقهارا پرکرده بر درِ حجرات می‌نهاذم؛ همچنان دو سالِ دیگر فرّاشِ خانقاه بوذم، باز دو سالِ دیگر بر خرقهٔ فقرا بخیه می‌زذم ودو سالِ دیگر جهتِ ذلّ نفس زنبیل می‌گردانیذم؛ آنگاه شیخ بخلوتم نشاند تا چند نوبت چهله برآوردم وزحمتِ بسیار کشیذم : حضرتِ مولانا فرموذ که باشارت وارشادِ او این همه توکردی . اوغر خواهر برای تو چه کرد؟ لیجکم لیجکم یعنی برومی نازنین کس که مبنی بر اعتقاد

T, I, 514 ; H, II, 1 ۴۵۰/۳ Z ۱۳۵ آ B ۱۲۷ آ K ۲۷۷

1 الحکایه KB : — Z || 2 بوذ KZ : — B || 3 از ناگاه B : ناگاه KZ || 4 گرفته Z : + و KB || 9 تمام KZ : تمامت B || خدمت KZ : — B || 10 خرقهٔ KZ : + بر B || 14 چهله KZ : چله B || 15 همه KZ : همه‌را B || 16 برومی BZ : — K

16 لیجکم : این کلمه شاید که از زبان روسی گرفته شده است و اصلش litchko باشد (ر. ک. به Vladmira Dalya ، Tolkovy slovar jivova velikorusskova ، yazika ، S.-Petresburg-Moskva ، 1905 ج ۲ ، ص ۶۶۷

و صدقِ خوذ چها کرده است و چها کشیذه و آن شیخِ بی‌خبر برای او هیچ نکرده است و این بیت را گفت

شعر (مجتث)

اگر تو کار نکردی مفلسی از خیر   بیا که کارِ چو تو صذ هزار ما کردیم

یاران بیکباز سر نهاذند وشکرها کردند؛ فرموذ که بروانِ پاکِ پذرم، شیخِ راستینِ حقیقی آنست که بی‌آنکه مریدش بداند و مطّلع شوذ کارِ اورا تمام کنذ و اورا بخذا رساند بی هیچ جهدی و جهادی وخدمتی و همچنان اورا بمنزلتی رساند که مسِّ وجودِ او اکسیرِ مسِّ وجودِ دیگران شوذ تا مسهارا زر کنذ وکیمیا سازذ و این قوّت و قدرت کارِ محمّدیانست و متابعانِ او

شعر (مجتث)

زکیمیا عجب آیذ که زر کنند مس را
مسی نگر که بهر لحظه کیمیا سازذ

(٤٥١/٣) همچنان منقولست که یارِ جانی، معدنِ معانی، بهاء الدینِ بحری رحمه الله روایت کرد که روزی معماری رومی درخانهٔ خذاوندگار بُخاری می‌ساخت؛ یاران بطریقِ مطایبه با وی گفتند که چرا مسلمان نمی شوی که بهترینِ دینها دینِ اسلامست؛ گفت: قریبِ پنجاه سال است که در دینِ عیسی ام، ازو می‌ترسم وشرمسار می‌شوم که ترکِ دینِ او کنم؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از در درآمذه فرموذ که سرِّ ایمان ترس

٤٥١/٣ Z ١٣٦ آ B ١٢٧ ب K ٢٧٨   T, I, 516 ; H, II, 2

10 او KZ : — B || 14 معانی KB : کانی Z || 15 معماری KZ : معماز B

است؛ هرکو از حق ترساست، اگرچه ترساست بادین است نه بی دین وباز بیرون جست؛ فی الحال معمارِ ترسا ایمان آورد ومسلمان شذ ودر سلکِ مسلمان منخرط گشته مریدِ مخلص شذ

(۴۵۲/۳) همچنان روزی طالبِ علمی چند که از جَنْد وخُجَند آمذه بوذند سؤال کردند که درین عالمِ صورت این موش باری بچه کار می آیذ؟ فرموذ که هیچ چیزی در جهان بی حکمتی صورت نبست، چه اگر موش نبوذی مار عالم را وآدم را خراب کردی؛ همان بیضهٔ مار را موش می‌خورذ وتلف می کند وإلاّ جهان را مار پرکردی وشرحِ خاصیّاتی که در جمیعِ ذرّاتِ عالم وآدم نهاذه است نهایت پذیر نیست؛ سرنهاذند ومرید شذند؛ باز فرموذ که روزی حضرتِ مصطفی صلّی اللهُ علیه وسلّم در محرابِ مسجدِ قُبا نشسته بوذ واصحابِ کرام رِضوانُ اللهِ عَلَیْهِم اَجْمَعِین در صحبتِ او حاضرآمذه؛ ازناگاه ماری گریزان از در درآمذ ودر زیرِ دامنِ رسول پنهان شذ؛ گفت؛ یا رسول الله از دشمن می گریزم، چون پناهِ هر دو کون توئی، مرا نگاه دار؛ درعقبِ او خارپشتی درآمذ که ای رسولِ خذا شکارم را در کارِ من کن که بچگانم بگوشِ من اند؛ فرموذ که تا جگر بندی بوی داذند واورا خشنوذ کرده روانه کردند؛ رسول فرموذ که ای حیّه! اکنون بیرون آی وبروکه دشمنت بازگشت وبرفت؛ مار گفت: تا من نیز

۴۵۲/۳ Z ۱۳۶ آ B ۱۲۷ ب K ۲۷۸

T, I, 516 ؛ H, II, 3

1 کو KZ : که او B || 2 آورد و KZ : آورد B || مسلمان B : + دین KZ || 4 که از جند KB : — Z || 6 چیزی KZ : چیز B || 15 خارپشتی KZ : پشتی B || 16 من‌اند KZ : من آید B || که KB : — Z || 17 روانه KB : بروانه Z

هنرِ خوذ را بنمایم و بروم؛ برمثالِ کمری میانِ رسول را حلقهٔ شذ و می‌خواست که بی رحمانه زخمی زند؛ همانا که انگشتِ مبارکِ کهین‌را بر مار عرضه کرد تا برآنجا زخمی زند و چون مار سر بیرون آورد تا زخمی زند ابو هریره رضی الله عنه که دُوَّاجٌ لِکُلِّ اُمَّةٍ حَکِیمٌ وَحَکِیمُ اُمَّتِی اَبُوهُرَیْرَةَ دربرداشت و تاجِ عنایت برفرقِ سر نهاده بوذ سرِ انبانِ مبارک را بازکرده گُربهٔ سیاه برجست و آن مار را زیرِ پنجهٔ خوذ پاره پاره کرده سوی رسول خرامیذ؛ همان لحظه فرموذ که حُبُّ اَلْهِرَّةِ مِنَ اَلایمانِ تَعَشَّقُوا وَلَوْ بِالْهِرَّةِ ودستِ مبارک بر پشتِ او براند؛ تا از برکتِ مالشِ آن دست چندان که اورا از بامهای بلند فروذ اندازند البتّه بایذ که بر سرِ پا ایستذ و پشتِ او بزمین نرسذ و آن روز ابو هریره را دعاهای عظیم کرد و گویند بیست سی سر گربه درخانهٔ خوذ می پرورد و هرکرا گربهٔ بایست بوذی شکرانهٔ گربه داذی و بچّهٔ بستذی

(٤٥٣/٣) همچنان منقولست که چون حضرتِ رسول علیه‌السلام انگشتِ کهین را بزخمِ بی رحمِ مار پیش کشیذ انگشتِ بیچاره بحضرتِ عزّت نالیذ که خذاوندا! احمد منِ مسکین را ضعیفترینِ اعضا دیذ وفرو گذاشت؛ ای دستگیرِ ضعیفان! فریاذم رس؛ درحال جبریلِ امین انگشتری بانگین بحضرتِ رسول تشریف آورد و انگشتِ ضعیف‌را قوی حال

٤٥٣/٣ ب Z ١٣٦ آ ١٢٨ K آ ٢٧٩ — T, I, 518 ; H, II, 4

1 خوذ را KB : خود Z || میان KZ : برمیان B || 2 مبارک KB — Z || 8 ولو KB : — Z || 13 همچنان KB : — Z || 16 نالیذ BZ : می‌نالید B || دیذ KZ : — B || 18 ضعیف را KB : ضعیف Z || 12 قوی حال KZ : — B

گردانیده صاحب خاتم و مصاحبِ خاتم النّبیّین کرد و تا قیامِ قیامت سنّت شد که محلِّ خاتم آن انگشتِ کهین باشد نه انگشتان دیگر؛ تا بدانی که تضرّعِ ضُعَفا و بیچارگان را پیشِ حق تعالی چه قدرهاست

(۴۰۴/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد قدّس اللهُ سِرَّهُ روایت کرد که روزِ عیدِ بزرگ با حضرتِ والدم بمیدان می‌رفتیم و بهر کوچه و محلّه که می‌رسیدیم خلایق جوق جوق صلوات می‌داذند و سر می‌نهاذند وچون بمیدان رسیدیم دیذم که تمامتِ مردم فوج در فوج غلوّ کردند و صلوات می داذند و نعره‌ها زدند و همه سواران فروذ می آمدند و سر می نهاذند، تا حدّی که من و یاران درآن عظمت حیران مانده بوذیم و من دامنِ پذرم را محکم گرفته گفتم که خذایا چه کسی و چگونه جانی وترا چه گویم وبچه صفت خوانم واین چه قوّت وقدرت و جلالت وحالتست که بهیچ بزرگی حق تعالی نداذه است که در تو مشاهده می‌کنم؛ فرموذ که بهاء الدین خوش است این حال؟ گفتم: بغایت خوبست و خوش است. بلک خوشی بخش است؛ گفت: بتو بخشیذم و از تو میراث بفرزندانت خواهذ رسیذن و تا روزِ قیامت مسجودِ عالمیان خواهیذ بوذن؛ چنانک فرموذ

۴۰۴/۳ Z ۱۳۶ ب B ۱۲۸ آ ۲۸۰ — T, I, 518 ; H, II, 5

1 کردانیذه KZ : — B || خاتم KZ : + کردانیده صاحب خاتم B || قیام KBZh : — Z || 2 آن BZ : — K || 5 که KB : Z || روز KB : روزی Z || 7 می رسیدیم KB : می رسیذم Z || جوق جوق KB : جوق وجوق Z || 9 زذند KZ : می زذند B || 10 محکم KB : — Z || گفتم KZ : می گفتم B || 17 عالمیان BZ : خلایق K

شعر (هزج)

خیال شاهِ خوش خویم تبسّم کرد بر رویم
چنین شذ نسل برنسلم چنین فرزندِ فرزندم

والحمد لله رب العالمین که عالمیان بنده و مریدِ ایشانند

(۴۵۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بکنارِ جوئی نشسته بوذ و سنگی بزرگٔ درمیانِ آب پیذا بوذ؛ فرموذ که یاران عجبا این سنگٔ سخت کی گل شوذ؟ گفتند: مگر بعد از مرورِ ادوار وکرورِ اطوار؛ فرموذ که بلی این گل شوذ امّا دلهای گلین را سالها بگذرذ که مبدّل نشوذ و همچنان درآن سنگی و تنگی و ننگی می‌روذ تا می‌روذ

شعر (رمل)

زانبیا ناصح تر و خوش لهجه تر   کِی بُوَذ که گرفت دَمْشان در حَجَر
آنچنان دلها که بُذشان ما و من   نعتشان شذ بَل أَشَدُّ قَسْوَةً
چارهٔ آن دل عطای مُبْدِلیست   داذِ حق را قابلیّت شرط نیست

و مرا میلی می‌شوذ که اورا قابلیّت بخشم و تبدیلش کنم و سرخوشش گردانم

شعر (رمل)

کیمیا داری که تبدیلش کنی   گرچه جویِ خون بوذ نیلش کنی

۴۵۵/۳ Z ۱۳۶ ب B ۱۲۸ ب K ۲۸۰   T, I, 520 ; H, II, 6

2 a خوش KZ : — B ‖ 6 فرموذ h KBZ : — Z ‖ 8 اطوار BZ : + و K ‖ 9 ننگی KB : — Z ‖ 14 سرخوشش KB : مرحومش Z ‖ 17 b جوی BZ : جوئی K

11 ـ 13 زانبیا... نیست : MN، ج ۵، ص ۹۸ ـ ۱۵۳۴/۹۹، ۱۵۳۶ـ۱۵۳۷؛ MA، ص ۴۷۰ ـ ۲۸/۴۷۱ ـ ۲۹، ۱۰

اُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّآتِهِم حَسَنَاتٍ وَ كَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا (٢٥/٧٠)

(٤٥٦/٣) همچنان یکی از اخلاقِ حمیده و اشفاقِ پسندیدهٔ آن حضرت آن بوذ که با جماعتِ اصحاب بآبگرم تشریف فرموده بوذند؛ چون بحمّام رسیذند، مگر حضرتِ چلبی امیر عالم پیشترک دوانیذ تمامتِ مردم را از آب بیرون آورد و بیرون کرد تا حضرتِ مولانا خلوت با اصحابِ خوذ صحبت کنذ و فرموذ که سیبهای سپیذ و سرخ آورده حوض را پر کردند؛ همانا که چون حضرتِ مولانا درآمذ دیذ که در مسلخِ حمّام مردم باستعجالِ تمام جامها می‌پوشیذند و از شرمساری می‌شتافتند ودیذ که حوض را از سیبها مالامال کرده اند؛ فرموذ که امیر عالم جانهای این مردم یعنی کم ازین سیب است؟ که ایشان را بیرون کردهٔ سیبها پر کردی؛ چه هر یکی ایشان را سی بهاست؛ چه جای سیبهاست؟ نه که مجموعِ عالم وما فیها برای آدمیست وآدمی برای آن دمیست؟

شعر (هزج)

مقصود ز عالم آدم آمذ مقصود ز آدم آن دم آمذ

اگر مرا دوست می داری بگو تا همشان بابگرم در آیند وهیچ کسی از وضیع و شریف وصحیح وضعیف بیرون نمانذ تا من نیز بطفیلِ ایشان

T, I, 521 ; H, I, ٤٥٦/٣ ١٣٧ آ B ١٢٨ ب K ٢٨١

3 واشفاق KB : — Z || 4 اصحاب KZ : — B || تشریف KB : — Z || 6 بیرون آورد K : — BZ || با اصحاب Z : باصحاب KB || 7 سپیذ BZ ~ سرخ K || 11 ایشان را KB : ایشان Z || 12 سی KBZ : + سیبی Zh || 16 کسی KZ : کس B || 17 و شریف KB : شریف Z

توانم در آمذن ولحظهٔ آسوذن ؛ چلبی امیر عالم شرمسار گشته سر نهاذ وهمه را اشارت کرد تا در آن حوض خوض کنند ؛ آنگاه حضرتِ مولانا قدمِ مبارکْ در آب نهاذ

(٤٥٧/٣) همچنان فضلای نبیه وعلمای فقیهِ اصحاب عَظَّمَ ٱللهُ ذِكْرَهُم روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا درشرحِ اسرارِ نَیْ که اوّل مَا خَلَقَ ٱللهُ ٱلقَلَمَ عبارت ازآنست ، وَن وقلمِ وَمَا يَسْطُرُونَ (١/٦٨) اشارت بذآن، معانی می فرموذ؛ گفت : روزی حضرتِ مصطفی صلعم اسرارِ اخوانِ صفارا بخدمتِ علیٍّ مرتضا كَرَّمَ ٱللهُ وَجْهَهُ در خلوت بیان می‌کرد ووصیّت کرد که این اسرارِ عظیم بنا محرمی مگوی وافشا مکن ومتابعت نگاه دار ؛ تا چهل روز تمام تحمّل فرموذ وبی قرار گشته بوذ وحامله وار شکم بین شذه مجالِ تنفّس نداشت وعاقبة الامر بی خوذوار بصحرائی بیرون آمذ ودرآنجا چاهی مَغ یافت، سر را فرو چاه کرده آن رازها را یکْ بیکْ گفتن گرفت واز غایتِ مستی کَفها کرده از دهانِ او آن کفها و رُضاب درِ آبِ چاه ریخته می‌شذ ؛ تا بکلّی مستفرغ گشته سلطانِ سرِّ سَلُونِی سکونی بیافت وبعد از چند روز درآن چاه یکتا نی برُست و روز بروز بزرگتر شذ وقد کشیذ ؛ مگرکه چوپانی روشن دل برآن حال مطّلع گشته آن نی را بریذ ، سوراخی چند کرده شب و روز عاشق وار می نواخت وگوسفندان را

T, I, 522 ؛ H, II, 7 ٤٥٧/٣ Z ١٣٧ آ B ١٢٨ ب K ٢٨٢

4 همچنان KB : منقولست که Z || 8 کرم . . . وجهه KZ : رضی‌الله عنه B || 10 فرموذ KZ : فرموذه B || 11 وبی K : بی BZ || نداشت KZ : نماند B || 12 چاهی KZ : چاه B || یافت KZ : بیافت B || 16 چند روز Z : چند روزی KB

می چرانیذ؛ تا بحدّی که در قبایلِ عرب نی نوازیِ چوپان منتشر شذ و شایع گشت و تمامتِ عرَبِ عَرْبَاء شرقاً و غرباً بتفرّج و استماعِ آن رغبت می نموذند و از غایتِ لذّتِ آوازِ نی می گریستند و ذوقها می کردند وهمچنان اشتران نیز گردِ او حلقه کرده از چرا باز مانده بوذند؛ بتواتر این خبر و این حکایت بسمعِ مبارکِ رسول رسیذه فرموذ که چوپان را حاضر کردند؛ چون سر آغازِ نواختن گرفت تمامتِ اصحاب ذوقی گشته شورها می کردند و بیخوذ می شذند؛ فرموذ که این نواها شرحِ آن اسرارست که من با علی در خلوت گفته بوذم؛ همچنان تا کسی را از اهلِ صفا صفوتی نباشذ اسرارِ اخوانِ صفارا از نوای نای نتواند شنیذن و متلذّذ گشتن که اَلایمانُ کُلُّهُ ذَوْقٌ وَ شَوْقٌ؛ چنانک فرموذه است

شعر (رمل)

آه دردت را ندارم محرمی چون علی آه می کنم در قعرِ چاه
چون بجوشذ نی برویذ از لبش نی بنالذ رازِ من گردذ تباه
بس کن ای نی زانکک ما نا محرمیم زآن شکر ما را و نی را عذر خواه

(٤٥٨/٣) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرموذ که روزی از حضرتِ پذرم سؤال کردند که آوازِ رباب عجایب آوازیست؛ فرموذ که آوازِ صریرِ بابِ بهشتست که ما شنویم؛ مگر سیّد شرف الدین گفته باشد که آخر

T, I, 523 ; H, II, 329 ٤٥٨/٣ Z ١٣٧ ب B ١٢٩ آ K ٢٨٣

2 كشت KZ : كشته همچنان اشتران كرد او حلقه كرده از چرا باز مانده بودند B || 4 وهمچنان KZ : — B || اشتران . . . بوذند KZ : — B || اين خبر و Z : خبر KB || 11 ذوق KZ ~ شوق B || 14 چون Z : چه KBZh || 16 ولد KZ : + قدس الله B

ما نیز همان آواز می شنویم چه معنی که چنان گرم نمی‌شویم که حضرتِ مولانا می‌شوذ؛ فرموذ که حاشا و کلاّ، بلک آنچ ما می شنویم آوازِ باز شذنِ آن درست و آنچ او می‌شنوذ آوازِ فراز شذنِ آن درست

(٣/٤٥٩) همچنان ولد فرموذ که روزی جهوذی از احبارِ ایشان بحضرتِ مولانا مقابل افتاذ؛ گفت: دینِ ما بهترست یا دینِ شما؟ فرموذ که دینِ شما، فی الحال مسلمان شذ

(٣/٤٦٠) همچنان منقولست که روزی از یارانِ کرام یکی از کرومِ اخوان بحضرتِ مولانا انجیری آورده بوذ؛ انجیری برگرفته فرموذ که زهی انجیرِ خوش! امّا این انجیر استخوان دارذ و زیر نهاذ؛ آن درویش حیران ماند که انجیر را استخوان چون باشذ؟ آهسته برخاست و آن انجیرها را برگرفت و روانه شذ؛ بعد از ساعتی بیامذ و سپَذی دیگر هم از آن انجیر بیاورد و درپیشِ مولانا نهاذ؛ دانهٔ گرفته افطار فرموذ که این انجیر هیچ استخوان ندارذ؛ شیخ محمّد خادم را اشارت فرموذ تا بحاضرانِ مجلس بخش کرد؛ اصحاب درین مشکل متحیّر مانده بوذند؛ چون آن درویش بیرون آمذ و روان شذ در پیِ او بیرون آمذه از کیفیّتِ حصولِ انجیر باز پرسیذند؛ گفت: والله مرا دوستی بوذ باغبان، او را در باغ نیافتم؛

T,I, 524 ; H, II, 9 ٣/٤٥٩ ـ ٤٦٠ Z ١٣٨ آ B ١٢٩ ب K ٢٨٣

2 می شنوم B : شنویم KZ ‖ 3 آن K : — BZ ‖ درست KBZ : +

شعر (رمل)

چنگ حکمت چون که خوش آواز شد تا چه در از روض جنت باز شد
بانگ در بشنو چو دوری از درش ای خنک آن را که واشد منظرش

Kh ‖ 8 انجیری KZ : + تازه B ‖ 10 که KZ : — B ‖ 15 آمذه KZ : آورده B ‖
16 والله KZ : — B

بی اجازتِ او سپّذی انجیر جمع کردم و بحضرتِ مولانا آوردم بنیّتِ آنکه چون باغبان را بیابم بهاش را بدهم ؛ بنورِ ولایت حضرتِ خداوندگار معلوم کرده ازآنجا نخورد و استخوانِ انجیر همانا که آن بوذ ؛ درین نوبت راست بباغِ آن دوست آمدم وازو انجیرِ نیکو خریده بهاش را داذم وازو حلالی خواستم . لاجرم قبول کرده تناول فرموذ و عنایتها ارزانی داشت

(٤٦١/٣) الحکایه : همچنان اصحابِ عظام کَثَّرَ اللّٰهُ اَمْثَالَهُم اِلَی سَاعَةِ الْقِیَام روایت کردند که روزی محمّد بکِ اوج که غازی و بهاذرِ آن دیار بوذ وکلاههای سپیذ که هنوز می پوشند استخراجِ او بوذ ، همانا که پروانه طلبِ او کرده . چون بقونیه رسیذ بزیارتِ حضرتِ مولانا مشرّف گشته استعانت واستمداد خواست تا بقیصریه رفته امرا را حسابِ ممالکِ اوج دهذ ؛ سرنهاذ و مرید شذ ؛ مگر درآن ایّام مردمِ او بازرگانانِ خواجه مجدالدین را غارت کرده قریبِ پنجاه هزار درمی قماش برده بوذند ؛ چون مجدالدین تضرّع و نیازِ اورا بدیذ درکنجِ مدرسه رفته زیر لب می گفت که ای مردکِ حرامی! آمذی ، می خرامی واستعانت می خواهی و چندین مالِ مارا بردی وخون ریزی می کنی ؛ حتمّا که درقیامت خصمِ تو خواهم شذن ؛ واللّٰه که رهات نخواهم کردن ؛ کجا خواهی از دستِ من رهیذن ؟ وچون امیر محمّد بک

٤٦١/٣ Z ١٣٨ آ B ١٢٩ ب K ‎:‎ ٢٨ T, I, 525 ‎:‎ H, I, I0

2 خذاوندکار BZ : مولانا K ‖ 3 کرده KZ : کرد B ‖ از آنجا KZ : ازان B ‖ آن BZ : او K ‖ 4 راست BZ : — K ‖ 5 قبول KB : حلالی Z ‖ 8 کردند که BZ : کردند K ‖ 9 او KZ : آن B ‖ 11 مولانا KZ : — B ‖ 15 بدیذ KZ : بدیده B ‖ 15 حرامی KBZh : چرامی Z ‖ 17 که KZ : — B ‖ رهات BZ : رهایت K

سرنهاذه بیرون رفت، حضرتِ مولانا بتندیٔ عظیم نعرهٔ بزذ و گفت: حاشا که نرهذ، چرا نرهذ؟ کە می گویذ که نرهذ؟ والله والله هرکه از درِ مدرسهٔ ما بگذرذ برهذ وهرکه نامِ مارا ببرذ برهذ وهرکه مارا دوست دارذ برهذ؛ درحال خواجه مجدالدین سرنهاذه سرِ مجموعِ مال را بمذکور بیحل کرد و چون محمد بک در قیصریه بحضرتِ سلطانِ اسلام وپروانهٔ نیکنام وصول یافت، بحصولِ انواعِ تشریفات مخصوص گشته بتمامِ مألوفِ خوذ عودت نموذ؛ مگر یکی ازمردمِ او کیفیّتِ ماجرای خواجه مجد الدین را وعنایتِ مولانا را در حقّ او بوی روایت کرد؛ از غایتِ شاذی تمامتِ مالِ او را با قاصدانِ امین و چندین تحفِ دیگر ارسال کرده عذرها خواست؛ همچنان خدمتِ خواجه مجد الدین نیزِ مجموعِ مال را تصدّق کرده بیاران و خذاوندگار زاذگان بخش کرده سماعی عظیم بداذ

(٤٦٢/٣) همچنان عبد المؤمنِ ثانی شرف الدینِ عثمانِ گونیده که ندیمِ خاصّ حضرت بوذ وانگشت نمای جهان وملوکِ زمان مردهٔ صحبتِ او بوذند، حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بباغِ عزیزی رفته بوذ وهفت شبانروزی لا یَنْقَطِع سماع بوذ و خدمتِ آن عزیز از جملهٔ مقبولانِ مُقبِل؛ مگر براذرِ عثمانِ گوینده بپنهانی گفته باشذ که چندین روزست که بخانه گوشت ونان نبردیم، عجبا احوالِ ایشان چون باشذ؟

T, I, 527 ; H, I, 11 — ٤٦٢/٣ Z ١٣٨ ب B ١٣٠ آ K ٢٨٥

1 نهاذه KZ : نهاد B ‖ بزد KB : زد Z ‖ 3 وهرکه نام ... دارد KB : وهرکه نام مارا دوست دارد Z ‖ 6 اسلام BZ : الاسلام K ‖ 7 از مردم KBZh : — Z ‖ 8 کرد KB : کردند Z ‖ 10 خدمت KB : — Z ‖ 11 کرده K : کرد BZ ‖ سماعی K : سماع BZ ‖ 12 همچنان KZ : الحکایه B ‖ کوینده KZ : کویند B ‖ 15 بوذ KZ : بودی B ‖ 15 شبانروزی KZ : شبانروز B ‖ 16 بپنهانی KZ : پنهانی B ‖ روزست BZ : روزیست K

فی الحال حضرتِ مولانا در عینِ سماع دستها از زیرِ دامن بیرون کرده مشتی سیمِ نو بردفِّ ایشان بریخت؛ اصحاب نعره‌ها برافراشتند؛ هماناکه چون از سماع بیرون آمدند مجموعِ سیم نهصد عدد بوذ مضروبِ معدنی؛ همچنان خدمتِ ملکُ المدرّسینِ ذوفنونِ زمان مولانا صدرالملّة والدین المرندی المنجّم رحمهُ اللهُ همین حکایت را از عثمانِ گوینده شنیذه روایت کرد که من نیز هم ازو شنیذه‌ام و عین‌الیقین دیذه و بحقّ الیقین رسیذه

(٤٦٣/٣) همچنان منقولست که روزی خدمتِ مولانا بهاءالدینِ بحری حکایت کرد که اواخرِ پایز و اوایلِ ایّامِ زمستان بوذ که روزی حضرتِ مولانا بدولابِ من تشریف داذ و درآن ایّام آبهارا یخبندی سر آغازکرده بوذ؛ هماناکه جامهارا بیرون کرده بجانبِ حوض روانه شذ و عظیم دیر کشیذ بی قرار در پیِ او بیرون آمذم؛ دیذم که درحوض درآمذه است و درزیرِ ناودان نشسته وآب برسرِ مبارکش می ریزذ و تاحلق غرقِ آبِ سرد گشته؛ همچنین سه شبانروزی درآن جایگاه قرار گرفته کسی‌را زهرهٔ چون وچرا نبوذ ومن بندهٔ بیچاره از سرِ بیخویشی ودلریشی فریاذ کردم و جامها چاک زذم و زینهار خواستم که آبِ سرد درین فصل زیانمندست ووجودِ مبارکِ شما درغایتِ لطافت ونازکی؛ می‌ترسم که سردی اثرکنذ؛ جواب فرموذ که سردان‌را نه مردان‌را؛ همانساعت بیرون آمذه بسماع شروع فرموذ تا نُه شبانروزی

٤٦٣/٣ Z ١٣٨ ب B ١٣٠ آ K ٢٨٦ T, I, 527 H, II, 12

3 عدد BZ : و نود K || 5 المرندی KZ : المردنی B || 6 شنیذه KZ : شنوده B || دیذه KZ : دیذه ام B || 9 داذ BZ : فرموذ K || 12 در آمذه KZ : در آمد B || 13 شبانروزی KZ : شبانروز B || 17 فرمود که KB : فرموذ Z

در سماع بوذ که یکدمی توقّف نفرموذ و لمحهٔ نغنوذ و دایما اسرار و غزلیّات می‌فرموذ

(٣/٤٦٤) همچنان نوبتی دیگر هفت شبانروزی در سماع بوذ و هیچ افطار نکرد ؛ مگر یاران محرم طعامی لطیفِ مُهنّا مهیّا کردند تا مگر مرحمت فرموذه قدری افطار کنذ ؛ فرموذ که ای نفس صبر کن و سخنِ من بشنو ، ازین مأکول مخور و اگر بخوری این ترا خواهذ خوردن و هیچ نخورد و گفت :

شعر (رمل)

گر خوری یکبار ازآن مأکولِ نور خاکْ ریزی بر سرِ نانِ تنور

الجُوع ، الجوع ، الجُوع ثُمَّ الرُجُوع گفته باز بسماع شروع فرموذ

(٣/٤٦٥) همچنان شرف‌الدینِ عثمانِ گوینده روایت کرد که آن روز که چلبی امیر عالم از عالمِ غیب قدم بصحرای جهان نهاذ حضرتِ مولانا همین غزل را سر آغاز فرموذ

شعر (هزج)

صلا یا ایّها العشّاق کآن مه‌رو نگار آمذ
میان بندیذ عشرت را که یار اندر کنار آمذ

و متتابع هفت شبانروزی سماع بوذ و اکابرِ شهر و سلاطینِ دهر نه چندان

٣/٤٦٤ ـ ٤٦٥ Z ١٤٩ آ B ١٣٠ ب K ٢٨٦ T, I, 528 ; H, II, 12_13

3 همچنان KB : — Z || هفت KBZh : — Z || شبانروزی KZ : شبانروز B || 4 مهنا KZ : — B || 6 ازین KZ : این B || 11 همچنان BZ : و همچنان K || 14 شعر BZ : — K || 16 بنديذ KBhZ : تبدیل (!) B || آمذ BZ : + الی آخره K || 17 متتابع KZ : متابع B || شبانروزی KZ : شبانه روزی B

شکرانها و نثارها فرستاذند که در شمار آیذ و همه را خداوندگار بگویندگان و یاران ِ مختار ایثار کرد و باقی را والده اش نگاه داشت

(۴۶۶/۳) همچنان خدمتِ ملکُ الادبا، معدن العلوم و المقیم فی منزل المعلوم مولانا صلاح الدینِ الملطی رَحِمَهُ اللّه چنان روایت کرد که روزی عَلَمُ الدینِ قیصر رَحِمَهُ اللّهُ سماعِ عظیم کرده بوذ و تمامتِ امرا و کبرا و علما و فقرا حاضر بوذند؛ حضرتِ مولانا شوری عظیم کرده هرچه پوشیذه بوذ بقوّالان بخشیذ و همچنان عریان رقص می‌کرد ؛ درحال عَلَمُ الدینِ قیصر چوقای سرخِ سقرلاطِ بی نظیر با پوستینی وشق وگویِ کرههای زرّین و دستارِ پشمینهٔ مصری آورده بحضرتِ مولانا پوشانیذ ؛ همانا که چون از سماع بیرون آمذیم و از سرِ محلّهٔ که عبور می کردند از درِ شراب خانهٔ آوازِ رباب بسمعِ مبارکش رسیذ ؛ قدری توقّف فرموذه بچرخ درآمذ وذوقها می‌کرد تا نزدیکِ صباح درنعره و صیاح بوذ و همهٔ رنود بیرون دویذه بپای مولانا افتاذند و هر آنچ پوشیذه بوذ همه را بذآن رندان ایثارکرد و گویند مجموعِ ایشان ارمنیان بوذند ؛ چون بمدرسهٔ مبارک تشریف داذ روزِ دوم آن رنود جمع گشته بیامذند وبصدقِ تمام مسلمان گشتند ومرید شذند وسماعها داذند

(۴۶۷/۳) همچنان خدمتِ صلاح الدین فرموذ که شبی درحجرهٔ خوذ بمطالعهٔ کتابِ مثنویِ معنوی مشغول بوذم ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا درآمذ و پیراهنِ مبارک بیرون کرده با فتوّت بمن بخشیذ ؛

۴۶۶/۳ - ۴۶۷ Z ۱۳۹ ب B ۱۳۱ آ K ۲۸۸ * T, I, 530 ; H, II, 14

1 آیذ KZ : — B || 2 کرد BZ : کرده K || 3 و KB : — Z || 5 وکبرا KZ : کبار B || 7 بوذ KZ : — B || 9 پوشانید KZ : پوشانیذه B || 10 سر KZ : — B || 16 کشتند : کشته BZ

فرموذ که اظهارِ آثارِ محبّت کردن از واجباتست و خدمتِ علم الدینِ قیصر دو هزار عددِ سلطانی بمن شکرانه داده پیراهن را قبول کرد و بخدمتِ گرجی خاتون ارمغان برده دو هزار دینارش بخشید

(٤٦٨/٣) همچنان از کُمّلِ اصحاب منقولست که هر شبِ آذینه مجموع خواتینِ اکابرِ قونیه پیشِ خاتونِ امین الدین میکائیل که نایبِ خاصّ سلطان بوذ جمع می‌آمذند و لابها می‌کردند که البتّه حضرتِ خذاوندگار دعوت کنذ؛ چه حضرتش را بذآن خاتون آخرت از حدّ بیرون التفات و عنایتها بوذ و اورا شیخِ خواتین می‌گفت و چون آن جماعت جمع شذندی و بحضورِ تمام منتظر گشتندی بی‌آنک اعلام کردندی بعد از نماز عیشا حضرتِ مولانا همچنان بی‌زحمت تنها تنها پیشِ ایشان رفتی و درمیانهٔ ایشان نشسته همشان گردِ آن قطب حلقه گشتندی و برِ او گشتندی و چندانی گل برگها برو ریختندی که بتبرّک ازآن گل‌برگها ساختندی و حضرتش درمیانِ گل و گلاب غرقِ عرَق گشته تا نصف اللیل بمعانی و اسرار و نصایح مشغول شذی؛ آخر الامر کنیزکانِ گوینده و دفّافانِ نادر و نای زنان از زنان سر آغاز کردندی و حضرتِ مولانا بسماع شروع فرموذی و آن جماعت بحالی شذندی که سر از پا وکلاه از سر ندانستندی و تمامتِ جواهر و زرّینه آلتی که داشتندی در کفشِ آن سلطانِ کشف ریختندی تا مگر چیزکی قبول کنذ وَ إمّا التفاتی نمایذ اصلا نظر نمی فرموذ و نمازِ صبح را با ایشان گزارده روانه می‌شذ واین

T, I, 531 ; H, II, 14 ٦٨/٣: Z ١٣٩ ب B ١٣١ آ K ٢٨٨

3 برده KB : + و Z || 8 و چون KB : چون Z || 10 تنها تنها KB : تنها Z || پیش KZ : باس (!) B || 11 آن KZ : او B || 17 که KZ : — B

چنین شیوه و طریقت در هیچ عهدی هیچ ولی و نبی‌را نبوذه است مگر که در زمانِ سیّد المرسلین صلّی اللهُ علَیهِ وَ سلّمَ خواتینِ عرب برِ او آمذندی و اسرارِ احکامِ شرعی پرسیذه مستفید گشتندی وآن بر و حلال بوذ واز خصایصِ حضرتش بوذ وهمچنان شوهرانِ این خواتین در خدمتِ نایب بیرونِ سرا جمع آمذه صحبت داشتندی و محافظت کردندی تا مردمِ اغیار برین اسرار مطّلع نشوندی

(٤٦٩/٣) همچنان خدمتِ مولانا صلاح الدین رحمه اللهُ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا عظّمَ اللهُ ذِکرَهُ روایت فرموذ که در شهری استسقا کرده بوذند و روزه‌ها داشته قربانها می‌کردند و نمازها می‌گزاردند و از حضرتِ حق تعالی استغاثت و استعانت می‌طلبیذند تا هفت روز تمام درین بوذند، اصلا بارانی نیامذ و قطرهٔ از بالا نچکیذ؛ خلایق بکلّی بیچاره و مضطرّ گشته اتّفاق کردند که فردا روز چون دروازهٔ شهر باز شوذ بر در هر غریبی را که بیابیم اورا بشفاعت بحضرتِ حق بریم تا دعا کنذ که دعای مردِ غریب قریب اجابتست و فرموذهٔ حضرتِ رسولست؛ همانا که از دروازهٔ شهر بیرون آمذند، درویشی غریب کئیب را یافتند که از بسطام رسیذه بوذ؛ گفتند: ای درویش! تو درین شهر غریبی و در حقّ ما بی غرضی و بموسی عمّ امر آمذه است که مرا بدهانی خوان که بذآن دهان گناه نکردهٔ وآن دهان در حقّ ما

• T, I, 532 ; H, II, 15

٤٦٩/٣ Z ١٤٠آ B ١٣١ب K ٢٨٩

3 برو KZ : بر B || 12 کشته KB : کشتند Z || چون BZ : — K || 13 هر غریبی را BZ : غربی K || 14 حضرت KZ : — B || 17 _ 18 و در حق ... دهان KBZh : — Z || عمّ : علیم KBZ

دهانِ تست؛ اکنون دعائی کن؛ مگر که حق تعالی مرحمت فرموده دعای تو قبول کند و اجابت فرمایذ؛ درویشِ غریب بالای منبر رفته بعد ازحمدِ باری و درودِ سید المرسلین وسند المذنبین گفت: یاربّ العالمین! تمامتِ عالمیان وآدمیان وآن دمیان ازآنِ تست وجز تو کسی را ندارند وکسی از تو یافته اند؛ اگرچه ناکسی می‌کنند وکسانِ ترا نمی شناسند وبحقّ هردو چشمِ من که بارانی بفرستی و تشنگانِ خودرا آبی دهی؛ فی الحال ابری عظیم پیدا شد وعالم‌را غرقِ سیلاب ونم کرده چند روزی شب وروز می‌بارید؛ بجمعهم اکابرِ آن شهر محبِّ اوگشته ازکیفیّتِ حالِ او سؤال کردند که چشمانِ ترا پیشِ حق چه فضیلتست که اورا شفیع آوردی؛ گفت: چندانک در وجودِ خوذ نظر کردم درخوذ هیچ چیزی ندیذم که بحضرتِ درگاهِ الله لایق باشد؛ دیذم که بذین چشمانِ ضعیفِ خوذ دونوبت روی مبارکِ بایزیدرا دیذه بوذم وجمالِ اورا مشاهده کرده اورا بحضرتِ او شفیع آوردم تا مقصودِ شما میسّرشذ؛ تمامتِ مردم محبّ و مریدِ او شذند؛ بعد ازآن فرموذ که چشمی‌که روی ابا یزیدرا دونوبت دیذه است چنینها کند وولایت می‌نمایذ تا چشمانِ کسانی که روی خذای ابا یزید را دیذه باشند چها کنند وچها نمایند؟ مَنْ رَأَكَ رَأنِي وَمَنْ قَصَدَكَ قَصَدَنِي وَعَلَى هذا

1 مرحمت Z : رحمت KB ‖ 3 سید Z : بسید BK ‖ 4 تمامت KZ : تمامیت B ‖ 6 که KB : — Z ‖ 8 کرده ZB : کرد K ‖ 9 حال BZ : — K ‖ 11 درگاه KZ : — B ‖ 14 مقصود شما BZ : مقصودش K ‖ 15 چشمی KBZh : — Z ‖ که روی KZ : — B ‖ 16 چشمان BZ : چشمانی K ‖ کسانی KZ : کسی B ‖ 17 باشند Z : باشد KB ‖

شعر (مجتث)

دهان گشاذ ضمیر و صلاح الدین را گفت
توئی خدای من ای دیدهٔ خذا دیده

تمامتِ یاران شورها کردند و شکرهای شکرّین بجای آوردند

(۴۷۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در معرفت گرم شذه بوذ؛ فرموذ که أَبُو الْبَشَر آدمِ صفی را صلواتُ اللهِ عَلَیْهِ وسَلامُهُ فرزندش شیث علیه السلام قوی کاهل بوذ واز امورِ دنیا غافل و ذاهل؛ خطابِ عزّت در رسیذ که او خلیفهٔ آدم باشذ وکسبِ علمِ اسما وحکمتِ اشیا کرده معلّمِ براذرانِ خوذ شوذ وایشان را ارشاد کنذ وهمشان مطاوعت نموذه خدمتِ او کنند، بسببِ آن فراغت وانقطاعی که دارذ و دایما براذرانِ او برو تشنیعها می زدند واورا می رنجانیذند و در حرمت داشت و خدمتِ او تقصیری می‌کردند؛ همانا که دلِ مبارکِ سیث ازیشان رنجیذه حق تعالی ارتفاعِ برکت کرده قحطی برایشان مستولی کرد وحضرتِ شیث بوحیِ الٓهی تصنیفِ حیاکت کرده اوّل بار عبا بافی کرد وجامهٔ ساخته در پوشیذ و همه را آن لباس خوش آمذه برغبتِ تمام می‌خریذند و می پوشیذند واین خرقهٔ عبا پوشی ازو ماند وآن کِسا بموسی رسیده او می پوشیذ تا عهدِ صدّیقِ اکبر رَضِیَ اللهُ عَنْهُ وشیث را ازآن اکساب اسباب جمع شذ وایشان هفتاذ و دو براذر بوذند، همگان مسکین وبی نوا شذند؛ لابه کنان پیشِ آدم آمذه عجز واضطرارِ خوذ را عرضه داشتند آدم فرموذ که شیث را

۴۷۰/۳: Z ۱۴۰ ب B ۱۳۲ آ K ۲۹۰ — T, I, 534; H, II, 16

3 خذای KB : حیات Z || 6 کرم KBZh : — Z || 8 غفل K : فارغ Z — B || 10 او کنند KZ : — B || 15 همه را KB : + از Z || 18 اسباب BZ : + عالم جمع آمد و K || و دو B : دو KZ

حشنوذ باید کردن ؛ درخدمتِ آدم بنزدِ شیث آمذند واستغفار کرده نادم گشتند ؛ آدم گفت : یا شیث! اکنون وقتِ دعاست ، دعائی بکن تا حق تعالی عنایتی فرمایذ ؛ گفت : تا حقِّ خذارا معیّن کنند واز هرچه ایشان را حاصل شوذ از زروع وضروع ونقود واجناس وثمرات وحیوانات وغیرها نیمهٔ آن را جذا کرده خذارا دهند ؛ آدم گفت : نتوانند کردن ، باز عاصی شوند؛ گفت : تا عشرِ آن را بدهند؛ همگان راضی شذند وصلحی کردند ؛ لاجرم حق تعالی چندانی برکت ونعمت داذ که درحساب وکتاب آیذ ؟ وهمچنان فرموذ که پس هرکه توجّه بعالمِ انبیا واولیا کنذ وروز وشب بامورِ آخرت مشغول شوذ وازین عالم انقطاع نمایذ ، همگان را واجب می‌کند خدمتِ اوکردن وبذو حرمت نموذن ومالِ الله را باهل الله داذن تا ازبرکتِ دعای او جمله عالمیان وآدمیان درفراهت ورفاهت باشند وپیوسته رضای اورا رضای حق دانند وَهذِهِ کِفایَةٌ لِمَنْ لَهُ الکِفایَه

شعر (رمل)

چون قبولِ حق بوذ آن مردِ راست   دستِ او درکارها دستِ خذاست

(۴۷۱/۳) همچنان روزی درمیانِ معرفت فرموذ که درویشی صاحب دل پیشِ امیری رفته بوذ واو ازجملهٔ محبّانِ او بوذ ، دراثنای معارف گفت: دوش درخواب چنان وچنین دیذم ؛ امیر ملول شذ که

۴۷۱/۳ : Z ۱۴۱ آ B ۱۳۲ ب K ۲۹۲   T, I, 536 H, II, 18

10 وبدو حرمت KZ : خدمت B || 11 او KZ : — B || 13 شعر KZ: همچنان B || 17 بوذ KZ : بوذه B

10 چون ... خذاست : MN ، ج ۱ ، ص ۹۹/ ۱۶۱۰ : MA ، ص ۱۴/۴۳

یعنی درویشان را خواب می‌باشد ؛ شیخ را ضمیرِ او معلوم شد ؛ فرمود که حاشا که خواب کنند بلکه درویشان در بیداری خوابها می‌بینند ؛ چنانک فرمود

شعر (رمل)

گفت پیغمبر که عَیْنایَ تَنام ﷺ لا یَنامُ قَلْبی عَنْ حالِ الأنام
آنک او بیدار بیند خوابِ خوش عارفست او خاکِ او در دیده کش

درحال سر نهاد و ازآن اندیشه استغفار کرد

(٤٧٢/٣) همچنان ازکبارِ اخیارِ احرار رِضْوانُ اللهِ عَلَیْهِم أجْمَعِین منقولست که پیوسته حضرتِ مولانا در وقتِ طلوعِ آفتاب و رؤیتِ ماه برابرِ شان ایستاده فرمودی که وَ ٱلشَّمْسَ وَ ٱلقَمَرَ وَ ٱلنُّجُومَ مُسَخَّراتٍ بِأمْرِهِ ألا لَهُ ٱلخَلْقُ وَ ٱلأمْرُ تَبارَكَ ٱللهُ رَبُّ ٱلعالَمِینَ (٧ / ٥٤) و اکرام کنان روانه شدی

(٤٧٣/٣) همچنان روزی سؤال کردند که مجبا درویش گناه کند ؟ فرمود که مگر طعام را بی اشتها خورد که طعام را بی اشتها خوردنِ درویش گناهِ عظیم است ؛ چه اگر آدمی در غایتِ جوع زهر خورد گواریده شود و زیانش نکند وشکّر خوردن بالای سیری زهر شود و در حالتِ اشتها صاحب دل را همه چیزها مباح شود ؛ چنانک فرموده اند

٤٧٢/٣ ـ ٤٧٣ : Z ١ : ١ آ ب ١٣٢ ب K ٢٩٢ T, I, 537 ; H, II, 18 - 19

2 کنند Z : کنند KB ‖ 4 شعر KZ : — B ‖ 6 b عارفست KZ : عارف B ‖ 8 همچنان K : — BZ ‖ 13 ـ 14 که طعام ... گواریده شوذ KZ : — B ‖ 13 شوذ Z : — K

5 گفت . . . الانام : MN ، ج ٢ ، ص ٤٤٧/٣٥٤٩ : MA ، ص ١٢/١٨

شعر (هزج)

تو صاحب نَفْسی ای غافل میانِ خاک خون می‌خور
که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگبین باشد

(۳/۴۷۴) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از اخلاق وآدابِ حضرتِ رسول علیه السلام حکایتی می‌فرمود که خدمتِ اُبَیِّ ابن کعب رضی الله عنه ازجمیعِ اصحاب اقدم وأعلم وأسَنّ بود ولیکن فصاحتِ لسان نداشت واز غایتِ تواضع وحلمِ محمّدی مجموعِ قرآن را بتجوید وترتیلِ تمام برو فرو خواند، حتّی سَمِعَ جُملَةَ القُرآنِ مِن لِسانِهِ صلّی الله علیه وسلّم تا معلوم ومفهومِ او شود که قرآنرا چگونه باید خواندن

(۳/۴۷۵) همچنان منقولست که جمیعِ قران‌را حضرتِ مصطفی هفت بار مرّةً بعد اُخری برجبریلِ امین فروخواند، یعنی فرو رفت وهفت بار اوخواند ورسول شنید وهمچنان درشبِ معراج هفتاد بار برحضرتِ باریْ تعالی برخواند

(۳/۴۷۶) همچنان منقولست که حضرتِ سلطان الخلفا چلبی حسام الحق والدین قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ العَزیزَ مجموعِ مُجلّداتِ مثنوی را برحضرتِ خداوندگار هفت بار فرو خواند وسماعِ جانی کرده استماع فرموذ وبر رموز وکنوزِ اسرارش مطّلع گشته مطلعِ انوارِ اسرارِ الهی شذه وتمامتِ مشکلاتِ مثنوی را خرفاً حرفاً والفاً الفاً

۳/۴۷۴ ـ ۴۷۶ Z ۱:۱ ب B ۱۳۲ ب K ۲۹۲ T, I, 537 - 38 ; H, II, 19

10 خواندن KZ : خواند B || 11 همچنان Z : و همچنان K — B || 12 فرو خواند یعنی K : — BZ || 17 بر KZ : — B || بار KZ : — B || 18 انوار BZ : — K

حل کرده و با زرِ حلّ ثبت فرموده اعراب نهاذ وهرکه از خلفای عظامِ حضرتِ ایشان سماع کرد و نُسْخه ساخت هماناکه نسخهٔ صحیح و معتمد علیه آنست و برآن مزید نیست

(٤٧٧/٣) همچنان مگر روزی معین‌الدینِ پروانه گفته باشذ که حضرت مولانا در عالم آیینِ سماع را زهی که نیکو نهاذ؛ فرموذ حاشاکه نهاذ بلکه نیکو برداشت کرد

(٤٧٨/٣) همچنان روزی در مدرسهٔ مبارک معانی می فرموذ؛ گفت: روزی شیخی دردستِ مریدِ خوذ چوبی دیذ گرفته؛ گفت: ای فلان! آن چه چوبست که گرفته‌ٔ؟ گفت: اگر بیرونِ طریقت بینمت بزنمت؛ گفت: حقّاکه مریدِ راستین ویارِ دینِ من توئی واین مذهبِ امیر المؤمنین علی است که فرموذ: رَحِمَ اللهُ امْرَءاً اهدَى الَیَّ عُیُوبِی وباز فرموده است که من با همه خلق بخُلقِ نیکو خوش برآیم؛ گفتند: چگونه برآئی؟ گفت: بقدر الامکان اصلاحشان کنم؛ اگر قبول نکنند من بایشان بروم عَلَیَّ أنْ أقُول وَمَا عَلَیَّ آلقَبُول

شعر (رمل)

راه اینست که نموذم با توراست ترکِ این ره می‌کنی فرمان تراست

(٤٧٩/٣) الحکایه: همچنان خدمتِ امیر نورالدین ولدِ جیجا که یارِ غار و نایبِ معتبرِ پروانه بوذ و حاکمِ ولایتِ قیرشهر و مریدِ

٤٧٧/٣ ـ ٤٧٩ Z ١٤١ ب ـ ١٤٢ آ ١٣٢ ب ١٣٣ آ K ٢٩٣ ـ ٢٩٤

T, I, 538 _ 39 ; H, II, 19 - 20

2 ساخت KZ : بساخت || 7 همچنان Z : مرویست KB || 13 کنم BZ : می‌کنم K || بایشان Z : با ایشان B بر ایشان K || علی ان KZ : أنْ B || 16 که Z : و BK

مخلصِ مولوی؛ روزی در بندگیِ حضرتِ مولانا از کراماتِ حضرتِ حاجی بکتاشِ خراسانی حکایت می‌کرد که روزی بخدمتِ او رفتم واو اصلا در رعایتِ صورت نبوذ ومتابعت نداشت و نماز نمی‌کرد واورا الحاح کردم که البتّه نماز بایذ کردن؛ فرموذ که برو، آب بیار تا وضو سازم وطهارت حاصل کنم؛ همانا که بدستِ خوذ مشربه‌را ازچشمه پر آب کردم وپیشِ او بردم؛ مشربه‌را بر گرفت وبدستِ من داذ که بریز! چون بردستِ او ریختم آبِ صافی خون شذه بوذ ومن درآن حالتِ او حیران شذم؛ حضرتِ مولانا فرموذ که کاشکی خون‌را آب کردی؛ چه آبِ طاهررا نجس کردن چندان هنری نیست وآنچ حضرتِ کلیمِ کریم آبِ نیل را جهتِ قبطی خون کرد وبرای سبطی خون‌را آبِ صافی کرد از کمالِ قدرتِ او بوذ واین شخص‌را آن قوّت نیست واین‌را تبدیلِ تبذیر گویند که اِنَّ اَلْمُبَذِّرِينَ كَانُوا اِخْوانَ اَلشَّيَاطِينِ (۲۷/۱۷)؛ تبدیلِ خاص آنست که خمرِ تو خَلّ گردذ ومشکلِ تو حلّ شوذ ومسِ دون زرِّ خالص شوذ ونفسِ کافر مسلمان گردذ ومسلم شوذ وگِلِ تو حکمِ دل گیرذ؛ هماندم نورالدین سرنهاذ واز رغبتِ او اعراض نموذ وگفت

شعر (رمل)

چون بسی ابلیسِ آدم روی هست پس بهر دستی نشایذ داذ دست

---

5 مشربه را K : مشربه را Z مشربه B || 10 حضرت BZ : — K || 11 صافی کرد KZ : صافی B || 15 وگل B : گل KZ

(۳/۴۸۰) همچنان کرام اصحاب رحمهم الله روایت کردند که روزی روزِ جمعه بوذ که حضرتِ مولانا فرموذ که بمسجدِ قلعه بایذ رفتن؛ یاران بجمعهم استعداد کرده بمسجد رفتند؛ همانا که مولانا بکنجی رفته بنماز تکبیر بست و در قیام بماند، تا حدّی که ختمِ قرآن کرده خطیب از خطبه فارغ شذ و جماعت نماز گزارده سلطان و امرا و علما و فقرا بیرون آمذند وحضرتِ مولانا هنوز ایستاذه بوذ، همانا که اصحاب نیز بأدبِ تمام بیرون رفتند؛ چه کسی را مجالِ آن نبوذی که در حدِّ صحبتِ او بپایندی و موافقت توانستی کردن از هیبت وعظمتِ آن حضور؛ علیها تا جمعهٔ دیگر از مسجد بیرون نیامذ؛ چون آذینهٔ دوم سلطان وارکانِ دولت وعلما وشیوخِ امّت جمع آمذند، دیذند که حضرتِ مولانا بخشوعِ تمام وخضوعِ عظیم برکوع خمیذه بوذ؛ همانا که خدمتِ شیخ المشایخ صدرالملة والدین خدمتِ قاضی سراج الدین را بکنار گرفته چندانی گریستند و بر آن حالت نگریستند که درگفت آیذ؟ بر سر زبان خدمتِ قاضی سراج الدین گفته باشذ که اگر عبادت و نماز و نیاز آنست که حضرتِ این مرد می‌کند پس ما بریشِ خوذ می‌خندیم ونمی‌دانیم که در چیستیم؛ همچنان گریان بیرون رفتند و روزِ دوشنبه حضرتِ مولانا ازآن استغراق باخوذ آمذه بسوی حمّام روانه شذ وازآنجا بمدرسه آمذه سه شبانروزی در سماع بوذ

۳/۴۸۰ Z ۱۴۴ B ۱۲۳ آب K ۱۹۵ — T, I, 540 ; H, II, 22

1 روزی K : — BZ || 6 بادب BZ : با ادب K || 11 والدین BZ : + صدرالدین K || 13 حالت KB : — Z || خدمت KB : — Z || 16 کریان KBZh : — Z

(٤٨١/٣) همچنان منقولست که روزی خدمتِ مولانا اکمل الدینِ طبیب رحمه الله درمیانِ تمامتِ حکماء واکابرِ آن زمان حکایتی کرد و گفت که باتّفاقِ حکمای ماضی وحالی اعتقاد آنست که اگر بعد از حضرتِ مصطفی علیه السلام پیغامبری آمذی وممکن بوذی حقیقت ابن سینا خواست بوذن ، درین نشأت صذ هزاران ابن سینا وصاحبِ طورِ سینا مُقِرّند که بالای مولانا کسی نیست وآن بزرگی بر و مقرّرست وهیجان وتشوّقِ رسول ازکلمهٔ واشوْقاه ذاتِ مبارکش او بوذه والسلام

(٤٨٢/٣) همچنان مگر روزی غزلی پیشِ اکمل الدین می خواندند واین بیت را شنیذ که فرموذه است

شعر (هزج)

درونِ سینه چون عیسی نگاری بی پذر صورت
که ماند چون خری بر یخ زفهمش بوعلی سینا

نعره می زذ ومی گفت : هرچه گویذ خذاوندگار را رسذ ؛ چه همه علما وحکما خوشه‌چینِ خرمنِ حکمتِ وی اند وحکیمِ الٰهی حضرتِ اوست ؛ چه کمالِ گفتار ولطافتِ رفتار ونظافتِ کردار او را مسلّم است

(٤٨٣/٣) همچنان مگر جماعتِ دانشمندان در بابِ قهرِ نفس سخنی می گفتند ؛ فرموذ که درویشی بوذ که سالها عبادت می کرد وریاضت می ورزیذ ؛ روزی بنفسِ خوذ گفت : مَنْ أنتِ ومَنْ

٤٨١/٣ - ٤٨٣ Z ١٤٢ ب B ١٢٤ آ KT ٢٠٣ T, I, 552 ; H, II, 31

2 زمان KZ : — B || 3 که باتفاق KB : — Z || 4 السلام KZ : — B || 5 آن KZ : این B || 6 - 7 و هیجان ... والسلام KBZh : — Z || 16 همچنان KB : — Z

أنا ؟ قالَتْ: أنْتَ أنْتَ وانا انا؛ چند بارطوافِ کعبه کرد وپیاده مشقّت راه کشیذ؛ گفت: مَنْ أنَا ومَنْ أنْتِ ؟ قَالَتْ : انا انا وأنْتَ أنْتَ ؛ باز هرعبادتی که بوذ ورزیذ اصلا در قتلِ او چاره‌ٔ ندیذ ونکرد ؛ همانا که بروزه وریاضتِ جوع مشغول شذ ؛ گفت : چونست؟ گفت : فَنِيتُ أنَا وانْتَ أنْتَ والله أعْلَم یعنی که نفس را بغیر ازجوع هیچ طاعتی مغلوب ومسلمان نمی‌کنذ

شعر (رمل)

أيُّها المَحبُوسُ فی رَهْنِ الطَّعام   سَوْفَ تَنْجوُإن تَحَمَّلْتَ الفِطَام

(٣/٤٨٤) همچنان از علمای اصحاب منقولست که روزی فقیه مردی از سرِ امتحان سؤال کرد از سرِّ آنک چون حضرتِ رسول از متوضّا بیرون آمذی چرا غُفْرانک غفران گفتی ؟ فرموذ که چون پذرِ بزرگوارِ ما آدمِ صفی صلوات الله علیه در خلدِ برین ، بوسوسهٔ شیطانِ لعین بقوّتِ جاذبهٔ نفس وقوّت ماسکه اش گندم را در معدهٔ خوذ جا داذ وقوّتِ هاضمه اش اورا پخته گردانیذه درحال گندیذ وقوّتِ دافعة اش درجنبش آمذه تقاضای خروج کرد ودرحال آدم را از جنّت اخراج کردند، چون در دارِ دنیا آن عَذِره را از خوذ دور کرد وگندِ آن بمشامِ مبارکش رسیذ باز پس نظرکرد ونالیذ وازآن حدث بگریخت واز سرِ

٣/٤٨٤ Z ١٤٢ ب B ١٣٤ آ K ٣٠٤   T,I, 553 ; H, II, 31

1 انت انت KZ ~ انا انا B || 2 انا انا KZ : انا B || 3 ندیذ و K : — BZ || 4 شذ KZ : شده B || 10 چون KB : — Z || رسول KZ : + علیه السلام B || 13 گندم را KZ : گندم B || 14 گندیذ KZ : گند B || 15 و K : — KZ || 17 پس BZ : بپش K || کرد BZ : کرده K

4 ایها . . . الفطام : MN ، ج ٥ ، ص ٢٩٥/٢٠ ؛ MA ، ص ٨/٣٣٦

خجلت توبه کرده از حضرتِ غفّار طلبِ مغفرت کرده چند بار کلمهٔ غفرانکٔ غفرانکٔ بر زبان براند؛ همچنان تا قیامت بر فرزندانِ مؤمنِ او سنّت شذ که بعد از حصولِ خلا و فراغت در طلبِ مغفرت بلفظِ مبالغه غُفْرانَکَ گویند و مستغفر شوند تا مغفور و مرحوم شوند؛ فی الحال بیچاره فقیه از تیهِ ضلالت و انکار خلاص یافته صاحب احلاص شذ

(۴۸۵/۳) همچنان شیخ محمودِ صاحب قران چنان خبر داذ که بعد از آن که صاحب فخرالدین نقل کرده بوذ، از اکابرِ اصحاب یکی اورا در خواب دیذ که بغایت خرّم وشاذان بوذ، سؤال کرد که ترا ابو الخیرات میخواندند، حق تعالی درآن عالم با تو چه معاملت کرد؟ گفت: از چندان خیرات که کرده بوذم هیچ یکی مرا چنان دستگیر نشذ که درختی که از مملکتِ من بعمارتِ تربهٔ مولانا برده بوذند ودر آنجا صرف کرده حق تعالی مرا بآن قدر خیر بخشیذ و مرحمت فرموذ وهمچنان بعد از وفاتِ مولانا اصحاب‌را تعظیمِ عظیم می‌کرد وحضرتِ سلطان ولد را بندگیها می‌نموذ ودایما خدمتِ چلبی حسام‌الدین را بانواع دلداریها می‌کرد ومحمود شذنِ عاقبتش آن بوذ

شعر (هزج)

هر لطف که بنْمائی در سایهٔ آن آئی
بسیار بیاسائی ها ده چه بدرویشان
یکٔ دانه اگر کاری صذ سنبله برداری
پس کوش چه می‌خاری ها ده چه بدرویشان

۴۸۵/۳ Z ۱۴۳ آ B ۱۳۴ آ K ۲۰۵ T, I, 554 : H, II, 32

1 توبه کرده KZ : B || 3 که KB : — Z || 8 کرد KZ : — B || 11 که K : — BZ || 13 همچنان KB : — Z || می کرد KZ : — B || 16 شعر KZ : — B || 17 ه ر KB : آن Z || 18 ده BZ ~ چه K

(٤٨٦/٣) همچنان از خدمتِ مولانا فخرالدینِ دیودست منقولست که روزی حضرتِ مولانا در خانهٔ پروانه معانی می‌فرموذ و مجلسِ عظیم بوذ؛ فرموذ که المؤمِنُون لا یَمُوتُون بَل یُنْقَلُونَ مِنْ دارٍ اِلَی دارٍ؛ شیخ تاج‌الدینِ اردبیلی که شیخِ خانقاهِ پروانه بود و در آن زمان صاحب فضیلت و بیان؛ ایراد کرد که پس چرا کُلُّ نَفْسٍ ذائِقَةُ اَلمَوْت (۱۸۳/۳؛ ۳۶/۲۱؛ ۵۷/۲۹) گفت؟ فرموذ که آخر کُلُّ نَفْسٍ گفت، کُلُّ قلبٍ نگفت، یا قلب شو. یا در قلبِ بندهٔ مؤمن جا گیر تا همچون قلبِ مؤمن نمیری و اگر قلبی کنی هرگز بنقدِ قلبی نرسی و چون تو در هوای نفس می روی و آلتِ نفسی، پس کُلُّ نَفْسٍ ذائِقَةُ اَلمَوْتِ تراست؛ همانا که خب کرده دیگر هیچ نگفت

(٤٨٧/٣) همچنان روزی در تفسیرِ این آیت معنیٔ غریب بیان می‌کرد که این که حق تعالی کُلُّ شیءٍ هالِكٌ اِلاّ وَجْهَهُ (۸۸/۲۸) فرموذه است نه آنست که مدحِ خوذ می‌کند و بر بندگانش از قِدم و بقا تفاخر می آرد که من باقیم و شما فانی: بلکك دعوتِ رحمت می کند که بکلّی در من مستهلك شویذ؛ چنانکك وجودِ قطرهٔ در دریا تا در وجهِ کریم ما که اِلاّ وَجْهَهُ باقی و ابدی شویذ؛ چنانکك گفت:

٤٨٦/٣ ـ ٤٨٧ Z ۱٤۳ آ B ۱۲٤ ب K ۳۰٥ T, I, 555 ; H, I, 33

1 خدمت KZ : حضرت B || دست KZ : + ادیب B || 4 در آن KB : در Z || 9 نفس KZ : B || 11 همچنان KB : — Z || این KB ~ آیت Z || 12 می کرد Z : کرد. KB || 13 که آرد Z : آرد KB || 16 و ابدی KB : — Z

شعر (رمل)

کُلُّ شیءٍ هالِکٌ اِلاّ وَجْهَهُ چون نهٔ در وجه او هستی مجو
هرکه اندر وجهِ ما باشد فنا کُلُّ شیءٍ هالِکٌ نبْوَد جزا
زانک در اِلاّ ست او ازلا گذشت هرکه در الاّ ست او فانی نگشت

شعر (هزج)

چو دریای شهادت چون نهنگِ لا بر آرد سر
تیمّم واجب آمد نوح را در وقتِ طوفانش

(۳/٤۸۸) همچنان در خانهٔ پروانه معرفت می گفت ودر شرحِ آسمانها وزمین و ستارگان وآفرینشِ جهان بی نهایت بیانها فرمود وگفت که صورتِ این عالم اهلِ حق را و معنی دان را دیدارست؛ همچنان تاج‌الدینِ اردبیلی گفت: پس مصطفی الدُنْیا جِیفَةٌ چرا گفت واین چگونه باشد؟ فرمود که از طالبانِ او مباش تا ترا جیفه نماید واز حسابِ کلاب نباشی؛ چه بغیر از محبّتِ حق تا هرچه مشغول شوی جیفه است واز جیفه بتّر؛ هماره طالبِ حق باش واورا طلب، تا لایقِ دیدار باشی ودر همه اشیا اورا توانی دیدن ونظرِ مَا رَأیتُ شَیْئًا إلاّ ورَأیتُ اللهَ فیه ملکِ یمینِ تو باشد

(۳/٤۸۹) همچنان منقولست روزی محترفهٔ اصحاب از ظلمِ ظلمه خانه خراب شکایتِ عظیم کردند؛ فرمود که در بازارِ قصّابان هیچ سگ را

T, I, 556 _ 57 ; H, II, 35 ۳/٤۸۸ـ٤۸۹ Z ۱٤٤ آ B ۱۳۵ آ K ۳۰٦

6 چو دریای ... طوفانش BZ : — K || 8 همچنان KB : — Z || 9 جهان BZ : عالم K || 10 دیدارست KZ : + باز B || 11 مصطفی KZ : + علیه B

2 _ 4 کل ... نگشت : MN ج ۱، ص ۱۸۸ / ۳۰۵۲ ـ ۳۰۵٤ ؛ MA ، ۸۹ ـ ۱۰۲۹/۸۱

می‌کشند؟ مع هذا که کشتنی سگ است؛ امّا همواره گوسفندان را می کُشند و زحمتِ کشتن را ایشان می کَشند وچون حق را عنایت با مؤمنان بیشترست لاجرم زحمتِ ایشان نیز بسیارست وهم رحمت ایشان را بی‌شمار؛ واین بیت را گفت:

شعر (هزج)

در مطبخِ عشق جز نکورا نکشند لاغر صفتان وزشت خورا نکشند
گر عاشقِ صادقی زکشتن مگریز مردار بوذ هر آنکه اورا نکشند

یاران را تسلّی گشته بی حدّ شکرها کردند وبجورِ روزگارِ زورکار رضا داذند

(۴۹۰/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا نقل فرموذ که مگر شیطانِ رجیم بر درِ مسجدِ اهل قُبا ایستاذه بوذ؛ توقّعِ قبولِ زیارتِ رسول داشت وحضرتِ مصطفی علیه السلام تمکین نمی‌داذ واز دخول او <را> منع می‌کرد؛ همانا که از حضرتِ جلیل جبرئیلِ امین بیامذ که مجالش ده تا شیطانِ ما زیارتِ ترا دریابذ؛ چون درآمذ بندگی کرده فرو نشست وگفت: ای رسولِ خذا! مرا می‌دانی که چون بوذم وچگونه بوذم ودر چه کار بوذم؟ گفت: بگو؛ گفتا: چندین هزار سال با تذلّل ورقّت وبیچارگی استاذِ املاکِ افلاک ومعلّمِ مکلّمِ املاک بوذم ومنبرِ مرا چنانکه در شبِ معراج مشاهده فرموذی برساقِ عرشِ مجید نهاذه اند هزار ملایکه بتذکیرِ من حاضر می شـــذند تا هزار ســـالِ دیگر بآن فوجِ اوّلین نوبتِ اجلاسِ

۴۹۰/۳ Z ۱۴۴ آ B ۱۳۵ آ K ۳۰۶

T, I, 558 ; H, II, 35

2 ایشان می کشند BZ : نایشان می‌کنند K ‖ 4 گفت KZ : می‌گفت B ‖ 6 b و KB : — Z ‖ 10 فرموذ KZ : فرموده B

مجلس نمی رسید ؛ باندک لغزشی مردودِ ابد گشتم و طوقِ لعنتِ وَ اِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي اِلَى يَوْمِ الدِّينِ (٧٨/٣٨) در گردنِ من بسته مبغوضِ عالمیانم گردانید واز صحبتِ فرشتگانم محروم کرد وآدم متروکِ خاکی را بسَرْوری پیش کشید و بخلافت برگزید وبخلافتِ تمام مرا مرجوم کرد ؛ اکنون یا محمد! نگاه دار وهراسان باش تا بمحمّدیِ خوذ مغرور نشوی وبحبیبی سرور نکردی که مکر واستدراجِ اورا نهایت نیست وهماره بر حذر باش وجوفِ خوذرا از خوفِ او خالی مکن و بسیاری بگریست وهمان بوذ که حضرتِ رسول علیه السلام تا نَفَسِ آخرین بمحاربهٔ نفس مشغول گشته درجهادِ اصغر وجهادِ اکبر پهلوانی نموذه لمحهٔ نیاسوذ ولحظهٔ نغنوذ وهمیشه بریان دل و گریان چشم بوذ و كَانَ مِنْ خَوْفِهِ فِي جَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرجَلِ ودایما می فرموذ که أنا اَعْلَمُكُمْ بِاللهِ وأَخْشَيكُمْ لِلّهِ وهرگز از نانِ خوین سیر نخورد وبفراغت نخفت ؛ تا دیگران را چه رسذ؟ ومتابعتِ راستین آنست که چنان کنند و چنان شوند ؛ هی نعره زنان بسماع شروع فرموذه بی نهایت زاریها وشورها کرد وتا هفت روز تمام از سرِ پا ننشست

(٤٩١/٣) همچنان خدمتِ مفخرالاصحاب چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا قدّس اللهُ سِرّهُ درمقامِ خلوت اصحابِ صحبت را معرفت می گفت ؛ فرموذ که

T, I, 559 _ 60 ; H, II, 37 — ٤٩١/٣ Z ١٤٤ آ ـ ب ١٣٥ ب K

1 نمی رسید BZ : نمی رسد K || 6 نشوی BZ : نباشی K || 10 نموذه Z : نمود KB || 13 که B : — KZ || 14 فرموذه BZ : فرموذ K || 16 چلبی KB : — Z || 18 اصحاب صحبت را KB : اصحاب را صحبت Z

در وجودِ آدمی سه هزار مار هست و هر هزار مار بیکٔ لقمهٔ أکل زنده می‌شوذ واگر از سه لقمه یکٔ لقمه کَمْ کنی هزار مار در نفسِ تو مرده می‌شوذ واگر دو لقمه کَمْ کنی دو هزار مار مرده می‌شوذ؛ فی الجمله اگر یکٔ لقمه زیاده کنی هزار مارِ نفس زنده می‌شوذ واگر کم کنی مرده می‌شوذ، انشاء الله خذای تعالی مارا وجملهٔ یارانِ مارا توفیق دهذ بکم خوردن وکم گفتن وکم خفتن، آمین! آمین! یا ربّ العالمین! واین کلمات بذین ترتیب فرموذهٔ ایشانست والله أعلم

(۴۹۲/۳) همچنان یارِ گرامی حسام الدینِ دبّاغ رَحِمَهُ الله روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بردرِ دبّاغستان ایستاذه بوذ؛ بر لبِ جوی آبی که از اندرونِ شهر بیرون می‌آمذ ودرآنجا ریخته می شذ، تفرّج می‌کرد، دیذ که بغایت آلوده وپلیذ شذه بوذ؛ همانا که نگریست وبعد از نظرِ عظیم فرموذ که ای آبِ مسکین رَوْ شکرها کن که در اندرونشان نرفتی؛ آنگاه می‌دیذی حالِ خوذرا؛ امیذست که ملکِ قدّوس هم از قدسِ خویش ترا طهارت داذه مقدّست گرداند؛ چنانکٔ در تفسیرِ اسمِ قدّوس فرموذه است

شعر (رمل)

آب چون پیگار کرد و شذ نَجِس تا چنان شذ کآب را رد کرد حِس
حق ببردش باز در بحرِ صواب تا بشستش از کرم آن آبِ آب

۴۹۲/۳ Z ۱۴۴ آ B ۱۲۶ آ K ۳۰۸ T, I, 561 _ 62 ; H, II, 55

9 واکر . . . ی شوذ KBZh : — || 9 حضرت KB : — Z || 13 ی دیذی BZ : + که K || 14 مقدّست BZ : مقدّس K || 17 a چو KZ : — B

17 آب . . . . ص ۵۰۸ / ۷ رب العالمین : MN ج ۵ ، ص ۱۴ – ۲۰۰/۱۵ – ۲۰۸ ؛ MA ، ص ۴۳۳/۲۴ – ۲۸

سالِ دیگر آمذ او دامن کشان … هی کجا بوذی بدریای خوشان
من نَجِیس زینجا شذم پاکْ آمذم … بسْتَذم خلعت سوی خاکْ آمذم
هی بیائیذ ای پلیذان سوی من … که گرفت از خویِ یزدان خویِ من
در پذیرم جمله زشتیت را … چون مَلَکْ پاکی دهم عفریت را
چون شوم آلوذه باز آنجا روم … سوی اصلِ اصلِ پاکیها روم
دلقِ چیرکین بر کَنَم آنجا ز سر … خلعتِ پاکم دهند بارِ دگر
کارِ او اینست کارِ من همین … عالم آرایست رَبُّ العالَمِین

(٤٩٣/٣) همچنان روزی در تفسیرِ وَ فِی ٱلسَّمَاءِ رِزْقُکُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (٢٢/٥١) معانی می گفت؛ حکایتی فرموذ که درویشی طالبِ رزقِ سمائی شذه بوذ؛ روزی از ناگاه در جائی خُمره بیافت وآن را قبول نکرد که من البتّه فتوحِ سمائی می‌خواهم؛ چون شب بخانه خوذ بیامذ، کوذکانش از جوع می گریستند وتشنیعها می‌زدند؛ درویش گفت: حق تعالی بمن رزقی داذه بوذ؛ امّا اصرار کردم؛ نستذم، مگر دزدی در بالای روزنِ درویش گوش نهاذه بوذ وحکایت را می‌شنیذ؛ نشانِ موضعِ خمره را در یافته حمزه وار دوانه شذه دیذ که در آن خمره ماری سیاه خفته بوذ؛ دریغش آمذ، گفت: مگر او برای دفعِ فرزندانش این را قاصد بگفت؛ بصذ حیله سرِ خمره را بخمیر بسته

T, I, 563 ; H, II, 38 ٤٩٣/٣ Z ١٤٤ ب B ١٣٦ ب K ٣٠٩

1 سال ... خوشان KZ ~ 3 هی ... من B || 6 سر KB : + شمر Z || دگر KB : + شمر Z || 7 a اینست KB : آنست Z || 9 می گفت BZ : می فرموذ K || فرموذ BZ : می گفت K || 13 کردم KZ : کردیم B || 14 در بالای KB : — Z || 14 درویش KZ : — B || 15 شده KB : شذ Z || 17 فرزندانش KZ : فرزندان B

بر گرفت واز روزنِ او فرو انداخت؛ درویش نظر کرد، همان خمره را پر زر دید؛ سرنهاده حمدِ باری را باقامت رسانید و گفت: اقرار کردم که اشارتِ وَفِي ٱلسَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (۲۲/۵۱) حق است وراست، حاشا که دروغ باشد

شعر (رمل)

ای نموده تو مکان از لامکان
فی ٱلسَّمَاءِ رِزْقُكُمْ کرده عیان

(٤٩٤/٣) همچنان از علمای اصحاب چنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در تفسیرِ سرِّ شَاوِرُوهُنَّ وَخَالِفُوهُنَّ معانی می فرموذ؛ گفت: روزی ابن مسعود رضی الله عنه در شهرِ بصره برِ بامِ سرای خوذ سیر می کرد، بخاتونِ خوذ اشارت کرد که من ازین بام فرو می جهم؛ زن فریاذ کرد، گفت: نشایذ؛ نشنیذ و ازآن بامِ بلند فروجهیذ؛ از حکمِ قضا پایش شکسته شذ؛ بعد ازآن که صاحب فراش شذه بوذ جماعتی قُصّاد از دمشق بیامذند که فارس‌ترینِ مردم درین زمان توئی، بایذ که حاضر شوی تا بمشورتِ اکابر عثمان را ازمیان بر گیریم که طَالَ فِينَا مَكْثُهُ؛ گفت: العُذْرُ وَاضِحٌ وَٱلغَدْرُ فَاضِحٌ، درین حالم که می بینید واصلا مجالِ حرکت ندارم و ببرکتِ آن شکست ازآن

٤٩٤/٣ Z ١٤٤ ب B ١٣٦ ب K ٣١١ — T, I, 564 ; H, II, 38

2 باری را KZ : باری B || 4 راست KZ : + است B || 5 شعر KB : Z ||
9 بر بام B : ببام KZ || 15 مکثه K : مکثک BZ || العذر ... فاضح Z : العذر واضح و العذر فاضح B العذر فاصح K || 16 شکست ZB : شکسته K

6 ای نموده ... عیان : MN ، ج ۲ ، ص ۲۸۰٤/٤٦١ : MA ، ص ۲۰/۱۹۰

قضیهٔ گردن شکن امان یافت وحاضر نشد ؛ گفت : صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ فِي قَوْلِهِ که خلافِ قولِ زن کردن مرا از گناهِ کبایرِ عظیم رهانیذ کما قال قُدِّسَ سِرُّهُ

شعر (رمل)

شَاوِرُوهُنَّ پس آنگه خالِفوا   إنَّ مَنْ لَمْ يَعْصِهِنَّ تالِفُ

(۴۹۵/۳) همچنان خدمتِ مولانا تاج‌الدینِ خروس المدرّس رحمه الله روایت کرد که در صغرِ سن در مدرسهٔ جلال‌الدینِ قرطایی پیشِ مولانا علاّمة العالم رکن‌الدینِ مازندرانی رَحِمَهُ اللّٰهُ درس می خواندیم و اکابرِ علما حاضر بوذند و پردهٔ بر در آویخته بوذ؛ از ناگاه دیذم که پرده‌را بر داشته حضرتِ مولانا سلام داذ وفرموذ که علمای دین بچه مشغولند؟ همانا‌که مولانا رکن‌الدین وطلبهٔ علم برابر دویذه گفت: بدرسِ فقه مشغولیم ؛ فرموذ که عجبا از فقه‌الله وعلم الله وحکمة‌الله کجا درس می‌گویند؟ وآهی بکرد ؛ تمامتِ علما گریان وجگر بریان گشته فریاذها کردند وزوذ باز برون جست ؛ همگان درپی دویذند اصلا اثری نیافتند ونشانی ندیذند وازآن هیبت استاذِ ما مولانا رکن‌الدین هفتهٔ رنجور ومهجور افتاذه بوذ ؛ چون برخاست باجمیعِ علما بمدرسهٔ مولانا آمذه بارادتِ تمام تمهیدِ عذر فرموذ وآن روز بیست دانشمندِ مقبل مریدِ مخلص شذند

۴۹۵/۳ Z ۱۴۴ب B ۱۳۶ب K ۳۱۱   T, I, 564 ; H, II, 38

---

2 عظیم KZ : — B || 3 قدّس KZ :+ الله B || 5 پس KZ : و B || 7 قرطائی Z : قرا طائی KB || 8 می خواندیم BZ : خواندم K || 14 زوذ KZ : — B || 15 نیافتند K : — BZ || 17 تمهید BK : + و Z || فرموذ BZ : فرموذه K || 18 مرید BZ : + شذند و K || شذند BZ : کشتند K

---

5 شاوروهنّ ... تالف : MN، ج ۱، ص ۲۹۵۶/۱۸۲ ؛ MA ، ص ۹/۷۸

(٤٩٦/٣) همچنان بعضی از یارانِ کبیر که قلیلِ ایشان عندالله کثیر بوذ پیشِ مولانا چنان روایت کردند که سنّیهای فقها اصحاب را بجِدّ طعنه می‌زنند که بر مخلوق سجده کردن روا نیست؛ حضرتِ مولانا فرموذ که ای غرخواهر! یکی که مرا از دستِ شیطان وجلاّدِ نفس خلاص داذ وآزاذم کرد واز نو جانم بخشیذ چرا اورا سر ننهم وجان در راه او ندهم؟ مثلا یکی‌را پاذشاهِ وقت خشم کرده بدستِ جلاّدِ بی داذ داذ تا همچنان دست وگردن بسته بسیاستگاهش می‌برذ ومی خواهذ که اورا گردن زنذ ودر عینِ آن حالت یکی از خواصِ حضرت انگشتریِ امان درپی رسانیذ که البتّه اورا آزاذ کنند وخلعتش دهند وآن بیچارهٔ امان یافته می گویذ که عجبا این مردمی واحسان وجانبخشی درحقِّ من که کرده است؟ وبجِدّ می‌جویذش واورا می گویند که این کرم را فلانی کرده است واو از غایتِ شاذی باخلاصِ تمام وتضرّعِ عظیم در پای وی می‌افتذ وسجده هاش می‌کنذ ومی زارذ وثناهاش می گویذ که ای حیات بخشِ جانبخشِ من وای خضرِ وقتِ من! مرا از نو زنده کردی وجانکم بخشیذی ودایما تا روزِ وفات شکرِ منعمِ خوذ را واجب دانسته دعاهاش میکنذ، همچنان اولیای خذا با خلق همین معامله کنند وشفقتی می‌نمایند که ایشان را از سیاستگاهِ دنیا واز دستِ شیطانِ دون وسلطانِ نفسِ حرون آزاذ می‌کنند

٤٩٦/٣ Z ١٤٤ ب B ١٣٦ K ٣١١ — T, I, 564 ; H, II, 38

2 مولانا BZ : ما K || 3 مخلوق KB : خلق Z || نیست BZ : + و K || 4 دست BZ : + مکرِ K || 10 یافته KZ : — B || می‌کویذ KZ : می‌کویند B || 12 که KB : — Z || 14 جانبخش BZ : — K || 16 _ 17 — خذا Z ∼ با خلق KB || 17 کنند KZ : می‌کنذ B || می‌نمایند KZ : نماید B

وخلاص واخلاصشان می‌بخشند واز ورطاتِ هلاکت وراهای مخوف می‌رهانند وبر صراطِ مستقیم وقربتِ اللّه کریم دلالت می‌کنند، چرا بصدقِ تمام سجدهٔ شکرِ ایشان نکنند وآن سجده را برخوذ واجب ندانند؟ هماناکه در طریقت وحقیقت شکرِ ایشان وسجدهٔ ایشان وتعظیمِ ایشان شکرالله است وسجده وتعظیمِ حقّ است واین برکسی واجب است که درحقِّ اوآن احسان کرده اند واورا ازسفلی باعلی برده امّا درحقِّ آن کسان که آن احسان را بوی نکرده اند، ایشان را سجده کردن روا نیست، بلکه کفرست أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ (٤٢/٨٠) وآن عزیزانِ خذا نیز ازسرِ او واز سجدهٔ او فارغند؛ چه اگر ناگاه بتقلید سجدهٔ کنذ کافر شوذ واین عارفِ حق اگر سجدهٔ نکنذ کافر نشوذ؛ هماناکه تعظیمِ متابعانِ حضرتِ رسول که محبوب الله اند ومقبولِ رسول، برعالمیان فرضِ عین است که قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ (٣١/٣) تا درآن محبوبیّت شریک باشند والسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ (٤٧/٢٠)

(٤٩٧/٣) همچنان روزی در معنیٔ اتّحادِ انبیا واولیا عَلَيْهِمُ السَّلَامُ حکایتی فرموذ که دو شخص بنزدِ قاضی بدعوی رفته بوذند؛ هماناکه ازیکی گواه خواست؛ بیرون آمذ ودو درویشِ صوفی را گواه آورد؛ گواهِ دیگر خواست؛ دو درویشِ دیگر بیاورد ودیگر خواست؛ گفت: بجای دو گواه چهار کس آوردم، دیگر چه گواه

٤٩٧/٣ Z ١٤٦ آ B ١٢٧ آ K ٣١٢ || T, I, 566 ; H, II, 40

2 می‌کنند K : کنذ BZ || 4 وحقیقت K : حقیقت BZ || 7 کسان Z : کسانی KB || 8 روا Z : لازم KB || 11 نشوذ KB : شوذ Z || 12 - 13 قل ... یحببکم KB : من یطیع الرسول فقد اطاع الله Z || 15 همچنان KB : — Z || 16 دو شخص KZ : شخصی B || 18 بیاورد BZ : آورد K || و KZ : — B

می‌خواهی؟ قاضی گفت که اگر چهل هزار بیاوری که ایشان یکند و در حقیقت اتحاد یک جانند که اَلمُؤمِنُونَ کَنَفْسٍ واحِدَةٍ؛ چنانک گفت:

شعر (رمل)

جانِ گرگان وسگان هریک جداست   متحد جانهای شیرانِ خداست
چون از ایشان مجتمع بینی دو یار   هم یکی باشند و هم ششصد هزار

(۴۹۸/۳) همچنان روزی درمعنیٔ اَلْمُؤمِنُ مِرآةُ اَلْمُؤمِنِ لطایف می‌فرمود؛ گفت: الله را یک نام مؤمن است و بنده را هم مؤمن، اَلْمُؤمِنُ مِرآةُ اَلْمُؤمِنِ، یَعْنِي تَتَجَلّٰی فِيها رَبُّهُ

شعر (سریع)

خالقِ ارواح زآب وز گل   آینهٔ کرد وبرابر گرفت

شعر (هزج)

هرگه که درآینه بتابد خورشید   آیینه اَنَا اَلشَّمْسُ نگوید چه کند

یعنی درآینهٔ بندهٔ مؤمن، اللهِ مؤمن تجلّی می‌کند؛ تو اگر رؤیت الله می‌خواهی دران مرآة درآ تا ببینی

۴۹۸/۳ Z ۱۴۶ آB ۱۳۷ آK ۳۱۲ - ۳۱۳   T, I, 568 ; H, II, 40 - 41

3 شعر KB : — Z ‖ 6 درمعنیٔ KB : — Z ‖ می فرمود KB : فرموذ Z ‖ 9 شعر KB : — Z ‖ 11 شعر KB : Z

3 جان . . . خداست : MN ، ج ۴ ، ص ۳۰۳/۱۴ ؛ MA ، ص ۹/۳۳؛
4 چون . . . هزار : MN ، ج ۲ ، ص ۲۵۷/۱۸۴ ؛ MA ، ص ۱۰۹/۱۲

شعر (منسرح)

آهنِ هستیٔ من صیقلِ عشقش چو بافت
آینهٔ کون شذ رفت ازو آهنی

(٤٩٩/٣) همچنان روزی جماعتی از علمای دین سؤال کردند که تفسیر وَهُوَ مَعَكُمْ (٤/٥٧) چگونه باشذ؟ مثال فرموذ که چنانک معیّت بهار بهمه اجزای عالم آمیخته است و همشان ازو زنده اند و خندان اند؛ چنانک هر گلی و گِلی و سنگی و رنگی ازو منوّر و مزیّن گشته اند؛ امّا خصوصیّتِ بهار با جزوِ خار و نفسِ خارا چنان نیست که با گلِ احمر و لعلِ انور و همچنان خصوصیّتِ معیّتِ الله با روانِ انبیا و اولیا آنچنان نیست که با عوام و معیّتِ پادشاه با مقرّبانِ خوذ آنچنان نیست که با سایسان و خربندگان و غلامانِ ناشی

شعر (رمل)

چون معیّت با همه ست الله را ٭ آن معیّت جو که داذ آگاه را

و همچنان معیّتِ مدرّس با مبتدئ نو آموز آنچنان نبوذ که با طالبِ علمِ مستدلّ، وَهَٰذِهِ كِفَايَة، همشان سر نهاذند و مرید شذند

(٥٠٠/٣) همچنان از خدمتِ یاران منقولست که روزی امیری معتبر بزیارت آمذه بوذ؛ سؤال کرد که سگ ماذه را بچگان هرچه بیشترست

T,I, 568 ; II, II, 42 — ٤٩٩/٣ ـ ٥٠٠ Z ١٤٦ ب B ١٣٧ آ K ٣١٣

1 شعر KB : — Z || 2 من KZ : — B || 4 جماعتی از K : از جماعت B — Z || 6 آمیخته است KB : آمیخته Z || 6 ـ 7 خندان اند چنانک BZ : خندان K || 10 ـ 13 پاذشاه ... شعر KZ ~ چون ... آگاه را B || 13 a چون KB : چو Z || 16 یاران KZ : + کبار B || امیری Z : امیر KB

و گوسفند را یکی یا دو بیش نیست و سالی دوازده ماه گوسفند را می‌کشند و قربان می‌کنند و در ایشـان حق تعالی بحکمِ اَلْغَنَمُ غَنِیمَةٌ برکتی و غنیمتی و راحتی و فوایدِ بسیار نهاده است و کتیلهٔ سگ اگرچه بسیارست و هیچ ایشان را نمی کشند کمترند و برکتی ندارند؛ عجبا سرّ آن چه باشذ؟ حضرتِ مولانا جواب فرموذ که گوسفند سحرخیزست و سگِ بیچاره سحرخسب بذان سبب برکت او بیش است و سگ را هیچ نیست؛ سر نهاذ و خدمات نموذ

(٥٠١/٣) همچنان مگر درویشی از قلّتِ منال و ضعفِ حال و رزقِ قلیل شکایتی می کرد؛ فرموذ که اگر حق تعالی رزقِ پنجاه ساله را بیکبار برِ تو فرو ریزذ چه خواهی کردن و بکجا توانی گنجانیدن؟ حکیمِ کریم است روز بروز ادرارِ ارزاق را از انبارِ قدرت و غیبِ بی جهت بحکمت بتو می رساند تا طاغی و باغی نشوی که وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِی الْاَرْضِ (٢٦/٤٢) چنانک پیشینیان از غنا طاغی شذند و بی ادبانه دعویِٔ لِمَنِ الْمُلْكُ (١٦/٤٠) کردند و أَنَا رَبُّکُمُ الْاَعْلَی (٧٩ / ٢٤) گفتند تا ملک را گذاشته هدفِ هُلْك شذند؛ زنهار تا نگوئی که نمی دهذ و ارزاقِ گذشته را هم بیاذ آر و در شکرِ همِ حقّ و کرمِ او تقصیری مکن

شعر (رمل)

منگر اندر غابر و کم باش زار   لوت و پوتِ خورده را هم یاذ آر

٥٠١/٣ Z ١٤٦ ب B ١٢٧ ب K ٣١٤   T, I, 569 ; H, II, 42

1 کوسفند KB : کوسفندان را Z || بیش ZB : بیشتر K || 5 فرموذ KZ : داذ B || 8 همچنان KZ : — B || 16 کذشته KZ : کذاشته B

(٥٠٢/٣) همچنان اصحابِ عرفان و احبابِ عارفان روایت کردند که روزی بزرگی بزیارت آمده بوذ، گفت: از حضرتِ شما التماس می‌کنم که مرا در وقتِ مرگ چیزی درد نکنذ؛ فرموذ که مرگ همچون کمانِ خوارزمیست بغایت محکم و سخت؛ باز چنانک هیچ دسته کشی و سخته کمانی اورا نتواند کشیذن وآن کسی که خدمتِ استاذ کمانکش نکرده باشذ البتّه زهِ آن را بیکبارگی نتواند بگوشِ خوذ رسانیذن وتا زهی بگوشِ خوذ نرساند زهی زهی بگوشِ او نرسذ؛ همانا که سالها برکباده کشیذن ادمان بایذ کردن و در آن صنعت مدمن بوذن، تا قادر شوذ برکشیذنِ آن کمانِ دسته کش؛ اکنون کبّادهٔ کمانِ مرگ، مداومتِ عبادات وخیرات وحسنات است وسخاوتِ مال و تن؛ وچون بسخاوت خوکرده باشی ودرآن فن قایم گشته، چون متقاضیانِ جان برتو آیند واز تو طلبِ جان کنند بی هیچ زحمتی ودردی آسان آسان جانِ خوذ را ایثارِ ایشان کنی وامانتِ حق را از حضرتِ باریٔ تعالی دریغ نداری که اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا (٤/٥٧) وبر مقتضای وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطاً (٧٩/٢) ترا اعضا درد نکنذ وزحمتی والمی نباشذ، نسبت بکسانی که اصلا بسخاوتِ نفس وایثارِ مال خو نکرده اند. وبداذ ودهش نیاموخته البتّه وقتی که از ایشان طلبِ جان کنند هرگز باختیار وشادی تسلیم نکنند وخستی پیش آرند؛

T, I, 571 ; H, II, 44 ٥٠٢/٣ Z ١٤٧ ب B ١٢٨ K ٢١٥

3 خوارزمیست KZ : خوارزمی B || 5 کمانکش KBZ : + چنانک هیچ کسی Kh || 6 یکبارگی BZ : یکبار K || 11 باشی BZ : باشد K || 12 آسان آسان KB : آسان Z || 13 باریٔ تعالی Z : حق KB || 16 نباشذ BZ : + اما آنانک K || اصلا KB : — Z

لاجرم برموجبِ وَٱلنَّازِعَاتِ غَرْقًا (٧٩/١) بزور وزحمت ازو بستانند تا اورا بغایت سخت آیذ و درد کنذ و رفتنِ خوذرا هیچ نخواهذ

شعر (مضارع)

گر مؤمنی و شیرین هم مؤمنست مرگت
ور کافری و تلخی هم کافرست مردن

(٥٠٣/٣) همچنان منقولست که روزی در مجمعی، بزرگی سؤال کرد که عجب کسی بی‌صحبتِ شیخی کسی شوذ و بجائی رسذ؟ جواب فرموذ که درویشی پیوسته بی‌آنکه از شیخ تلقینِ ذکر شنوذ خوذ بخوذ ذکری می‌کرد و کوششی عظیم می‌نموذ؛ شبی دیذ که نوری از دهانِ او بیرون می‌آیذ و بزمین فرو می‌شوذ؛ همچنان حیران و غمناك برخاست و بخدمتِ شیخی آمذه صورتِ خواب را عرضه داشت؛ فرموذ که ذکری که بی‌تلقینِ شیخ یقین باشذ همچنان باشذ وازو تلقین شنیذ؛ همان شب دیذ که از دهانِ او نورِ إِلَيْهِ يَصْعَدُ ٱلْكَلِمُ ٱلطَّيِّبُ وَٱلْعَمَلُ ٱلصَّالِحُ يَرْفَعُهُ (٣٥/١١) برعرشِ برین می‌تافت، تا بدانی که بی‌تربیتِ شیخ هیچ ترتیبی راست نیست و همه طاعات بی‌برست و بی‌نور ومَنْ لَا شَيْخَ لَهُ لَا دِينَ لَهُ

شعر (رمل)

دست را مسپار جز در دستِ پیر   حق شذست آن دستِ اورا دست گیر

٥٠٣/٣ Z ١٤٧ ب B ١٢٨ Kآ ٣١٥ T، I, 571 ; H، II, 44

1 و KZ : — B || 9 که KZ : — B || جواب KZ : — B

19 دست را ... گیر : MN ، ج ٥، ص ٤٨/٧٣٦ : MA ، ص ٢٣;٤٤٧

(۵۰۴/۳) همچنین درویشی از مکرِ نفس و دواعی او ملول شده بود: شبی پیرِ خود را در خواب دید که طشتی پر زیبق پیشِ وی نهاد والماسی بدستِ او داد و بدآن شمشیرِ الماس چندانک زیبق را دو پاره می‌کرد باز بهم می‌شد و هموار می‌گشت و او ازین کوشش عاجز گشته بیدار شد: شیخ را بر سرِ بالینِ خود ایستاده دید؛ فرمود که تا هنگامِ مردن باید که دست از مجاهدهٔ نفس و کوشش باز نداری و بقدرِ امکان در قتلِ نفسِ خونی، تهاون نکنی؛ از آنک تا نفس نمیرد از مکرِ او نتوانی رهیدن

شعر (رمل)

می‌کشانش در جهاد و در قتال مَرْدوار اللهُ یَجْزِیکَ الوِصَال
تا نمیری نیست جان کندن تمام بی کمالِ نردبان نآئی ببام

(۵۰۵/۳) همچنان روزی فرمود که از شیخی پرسیدند که فلان الدین مرید کیست؟ گفت: چه می‌گوئی؟ او از شیخی می‌میرد واین بیت را گفت:

شعر (رمل)

هرکه اندر عشق یابد زندگی کفر باشد پیشِ او جز بندگی

باز فرمود که، آن کسی که حلاوتِ بندگی و مریدی را دریافت بهمه عمرِ خود آرزوی شیخی نکند؛ همچنان بزرگی بخدمتِ شیخی کس فرستاد که

۵۰۴/۳ـ۵۰۵ Z ۱۴۷ ب B ۱۲۸ آ K ۲۱۶ T,I, 572; H, II, 45

2 دید KZ : دیده B || 4 هموار KZ : همواره B || 5 دید KZ : بود B || 9 الوصال KB : + شعر Z || 12 و KZ : + او B || 14 b او KZ : — B || 15 باز فرمود KB : — Z

9 می‌کشانش ... الوصال : MN، ج ۳، ص ۱۰۶۱/۶۰؛ MA، ص ۵/۲۱۹
10 تا نمیری ... ببام : MN، ج ۶، ص ۷۲٤/۳۱٤ : MA، ص ۱۹/۵٦۹
14 هر که اندر ... بندگی : MN، ج ۵، ص ۱۸٦٦/۱۱۹؛ MA، ص ۱/٤۸۰

بمن درویشی بفرستند برای صحبت و همدمی؛ شیخ گفت در جوابِ او که درویش کم یابست و یافت نمی‌شوذ؛ آری آری شیخ بفرستم چندانک خواهد

(۵۰۶/۳) همچنان از عظمای اصحاب منقولست که روزی گرجی خاتون بطریقِ مطایبه و مطالبه از خدمتِ عَلَمِ الدینِ قیصر سؤال کرد که از حضرتِ مولانا چه کرامت دیدی که ربوده او شدی و مرید گشتی و اورا عظیم دوست می‌داری؛ گفت: بانوی جهان‌را عمر باذ! کمترین کراماتِ مولانا آنست که هر پیغامبری‌را ملّتی دوست می‌دارند و هر شیخی‌را قومی مقلّد گشته اند باتّفاقِ تمام جمیعِ ملَل و اربابِ دُوَل حضرتِ مولانارا دوست می‌دارند و باسرارِ او مشرّف نمی‌شوند و ازو فقاع می‌گشایند؛ ازین عظیم تر چه کرامت خواهد بوذ؟ بانوی جهان بشاشتِ عظیم نموده تشریفاتش پوشانید و یاران را خدماتِ متوافر ارزانی داشت

(۵۰۷/۳) همچنان روزی بعضی یاران از انکارِ اهلِ نفاق و طنّازیِ ایشان بدرویشان در حضرتِ خداوندگار حکایت می‌کردند؛ فرمود که چون نوحِ نجی صَلَواتُ اللهِ عَلَیْه باشارتِ الٓهی کشتی‌را تمام کرد. کنعانِ بیچاره با کفّارِ بی اقرار از سرِ اصرار و استکبار طنّازی می‌کردند و تسخّر می‌زدند که درین صحرای خشک کشتی بچه کار آیذ و چرا شایذ؟ بعد ازآنک تمام کرد. زمانی بگذاشت وبگذشت؛ اهلِ تفسیر می‌گویند که دو سال تمام خلایق درآنجا نجاست می‌کردند تا بکلّی از قاذورات پر شد

۵۰۶/۳ ـ ۵۰۷ Z ۱٤۸ ب B ۱۲۹ ب K ۳۱٦ ـ ۳۱۷ T,I, 573 ؛ H, II, 45

1 شیخ گفت... او که K : در جواب شیخ گفت BZ ‖ 2 آری آری KZ : آری B ‖ 5 حضرت KZ : خدمت B ‖ 9 فقاع KB : + ی Z ‖ 10 کرامت KB : کرامات Z ‖ 11 داشت KZ : فرمود B ‖ 14 صلوات . . علیه KZ : علیه السلام B

ونوح از دفعِ آن عاجز شذه بوذ؛ بحضرتِ حق تعالی نالیذه؛ عاقبة الامر حق تعالی مرضی مهلک در ایشان حادث کرد که معالجهٔ آن جز حدثِ آدمی نبوذ؛ حکمای آن قوم اتّفاق کردند بتناولِ حدثِ آدمی؛ همانا که از غایتِ ناموس وشرمساری از همدیگر پنهانی می رفتند واز آنجا می‌خوردند تا هیچ از آنها نماند؛ بعد ازآن حق سبحانه و تعالی عَمَّا يَقُولُ ٱلظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا (٤٣/١٧) علی التوالی چهل روز تمام بارانِ عظیم فرو فرستاذ وفَارَ ٱلتَّنُّورُ (١١/٤٠؛ ٢٣/٢٧) از زیر پیذا شذ وخَسِرَ هُنَالِكَ ٱلْمُبْطِلُونَ (٤٠/٧٨) همه‌را غرقِ طوفان گردانید؛ همانا که انکارِ ابرار وطنّازی کردنِ اسرار نا مبارک است و زیانمندیٔ عظیم؛ ولله الحمد طوّافانِ آن طوفانِ بلا در کمین اند وکمانِ قدرت درقبضهٔ قوّتِ ایشانست، یارانِ ما را بقا باذ، درین چند روز عاقبتِ احوالشان معلوم شوذ؛ چنانک فرموذ:

شعر (رجز)

روزی دو باغِ طاغیان گر سبز بینی غم مخور
چون اصلهای بیخشان از راهِ پنهان بشکنم

وهمچنان حضرتِ ولد هم از آن طوفانِ بی نشان نشان داذ واز کیفیّتِ شانِ ایشان باز گفت و گفت:

5-4 هیچ Z ~ از آنها KB || 6 علی التوالی KB: — Z || 9 همانا که KB : + از Z || 10 طواغی K : طوفان BZ || 11 مارا BZ : — K || 16 و همچنان KZ : — B

شعر (رجز)

ای منکرانِ راهِ ما وی دشمنانِ شاهِ ما
نزدیک شذ تا در رسد بر جمله تان طوفانِ ما

همگان غریقِ حریقِ طوفانِ بلا گشته اغلب بی ایمان کشته شذند و نا پدید گشتند واز سخطِ ایزذی چنان سقط شذند که سقطی ازیشان در جهان نماند وَقُلْ جَاءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَاطِلُ إِنَّ ٱلْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا (١٧ / ٨٣)

شعر (رمل)

گر نبوذی نوح را از حق یدی | او جهانی‌را چرا برهم زذی
صذ هزاران شیر بوذ او در تنی | اوچو آتش بوذ و عالم خرمنی
چونک خرمن پاسِ عُشْرِ او نداشت | او چنان شعله برآن خرمن گماشت

(٥٠٨/٣) همچنان از خدمتِ استاذ السلاطین مولانا فخر الدینِ دیودستِ ادیب مرویست که روزی حضرتِ مولانا بجماعت خانهٔ مدرسه درآمذ و یاران را جمع دیذ؛ فرموذ که الله الله با همدیگر جمع باشیذ و پیوسته در جمعیّت باشیذ که الجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ، چه اگر گوسفندی‌را تنها در مرغزاری بگذارند هرگز نبالذ و فربه نشوذ بلک هلاک شوذ و گرگش درّد، الاّ درمیانِ گلهٔ خوذ بایذ وهمچنان اگر درختی‌را تنها بجائی نشانند وتیمارش کنند نیکو نرویذ و نگیرذ، مگر نادرًا؛ پس جمعیّت و اتفاقِ بی نفاق را اثرهاست

٥٠٨/٣ Z ١٤٨ آ B ١٢٩ آ K ٢١٨ — T, I, 575 ; H, II, 47

17 هلاک Z : + هالک KB

9 ـ 11 گر نبوذی ... گماشت : MN ، ج ١ ، ص ١٩٣ / ٢١٢٩ ـ ٢١٣١ ؛ MA ص ٣/٨٣ ـ ٤ ؛

شعر (رمل) ،

هست سنّت ره جماعت چون رفیق   بی ره و بی یار افتی در مضیق
جمع کن خوذ را جماعت رحمتست   تا توانم با توگفتن آنچ هست

همچنان فرموذ که از نوشروانِ عادل پرسیذند که از عقل ومال ودولت کذامین بهترست ؟ گفت : اتّفاقِ خلقان واجتماعِ یاران ؛ یعنی هرجاکه اتّفاق واجتماع هست هرسه حاصلست واصلا خشونت و تعنّف بکار نیست واین بیت را فرموذ

شعر (رمل)

إنْ تكُنْ فظّاً غَليظاً لَمْ يكُنْ أمْرُكَ نَافِذ
لا يَينِ آلنَّاسَ وَإلاّ تَجِدُ النَّاسَ قَنَافِذ

(٥٠٩/٣) همچنان روزی حضرتِ مولانا جمعِ یاران را مرحمت فرموذه وصیّت کرد وگفت : الله الله چندانک صحبت وخدمتِ شیخ دست دهذ بغیر از خدمت وملازمتِ صحبتِ او همه هیچ است ، واگر صحبتِ او دست ندهذ مصاحبتِ اصحاب از واجباتست واگر آن هم دست ندهذ ، مشغولی با کلامِ ایشان از همه اولیترست واگر آن هم دست ندهذ بطاعتِ حق می‌بایذ مشغول شذن ؛ وآن صحبت را بتضرّعِ عظیم ونیازِ موسی التماس نموذن وسایهٔ یارِ دینی را طلب داشتن

T, I, 577 ; H, II, 48   ٥٠٩/٣ Z ١٤٨ ب ١٣٩ B ٣١٩ K

4 فرموذ BZ : فرموده است K || 7 فرموذ KZ : فرموده که B || 12 و گفت KZ : که گفت B || 15 از همه KZ : — B || 17 موسی KZ : علیه السلام B

2 هست . . . مضیق : MN ؛ ج ٦ ، ص ٣٠٠ / ٥٠٢ ؛ MA ، ص ٥٦٣ / ٧
3 جمع . . . هست : MN ، ج ، ٤ ، ص ٤٧٣ / ٣٢٩٤ ؛ MA ، ص ٤١٢ / ٨

شعر (خفیف)

سایهٔ یار به که ذکرِ خدا   این چنین گفته است احمدِ ما

(٥١٠/٣) همچنان ملک‌الادبا مولانا فخرالدینِ معلّم رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بزیارتِ تربتِ والدش مولانای بزرگ بهاء ولد آمده بوذ؛ بعد ازآنک نماز گزارد واوراد خواند وساعتی نیک مراقبت نموده از من دوات وقلم خواست؛ چون بیاوردم برخاست وبر سرِ گورِ فرزندش چلبی علاءالدین آمده بیتی برآن تربتِ مُجصَّص کرده بنوشت وآن بیت اینست:

شعر (کامل)

إِنْ كَانَ لَا يَرْجُوكَ إِلَّا مُحْسِنٌ
فَبِمَنْ يَلُوذُ وَيَسْتَجِيرُ الْمُجْرِمُ

شعر (رمل)

پس کجا زارذ کجا نالذ لئیم   گر تو نپذیری بجز نیک ای کریم

فی‌الحال رحمت کرد وفرموذ که در عالمِ غیب دیذم که خذاوندم مولانا شمس‌الدینِ تبریزی با مذکور صلح کرد و برو بخشوذ وشفاعت فرموذ تا از جملهٔ مرحومان گشت

٥١٠/٣ Z ١٤٨ B ١٣٩ ب K ٢١٩ ب   T, I, 577 ; H, II, 48

4 مولانا KZ : — B || 5 ولد ZB : الولد K || 6 مراقبت B : مراقب KZ || 7 و B : — KZ || 11 المجرم KZ : المحرم B || 12 شعر KB : — Z

13 پس . . . کریم : NM ، ج ۲ ، ص ٥٦٥/٢٣٥ ؛ MA ، ص ٢٤/١١٢

شعر (رمل)

کالهٔ که هیچ خلقش ننگریذ   ازخلاقت آن کریم آن را خریذ

تا بمقبولانِ حضرت ومرحومانِ امّت چها بخشذ وچها کنذ

(٥١١/٣) همچنان روزی اعزّهٔ حفّاظِ شهر از تفسیرِ این حدیث سؤال کردند که رُبَّ تالِی اَلقُرآنِ وَالقُرآنُ یَلْعَنُهُ چه معنی دارذ فرموذ که اغلبِ قرآن اوامر ونواهی است وترغیب بر ادابِ ظاهر و باطن؛ یکی می‌خوانذ که اَقِیمُوا الصَّلٰوةَ وَ آتُوا الزَّکٰوةَ (٧٧/٤) نماز نمی کنذ وزکات نمی دهذ ویکی می خوانذ که اِنَّ اللّٰهَ یأمُرُ بالعَدْلِ والاِحسانِ (٩٠/١٦) ظلم می‌کنذ وبخیل وشحیح است ودر امانت خیانت می‌کنذ واز مُنْکَر وفحشا اجتناب نمی‌نمایذ، لاجرم بزبانِ حال قرآنِ مجید برو لعنت می‌کنذ واورا ملعون می‌خوانذ وروزِ قیامت هم خصمِ جانِ اوخواهذ شذن

شعر (رجز)

روزی بیایذ کین سخن خصمی کنذ با مستمع
کآبِ حیاتم خواندمت تو خویشتن کر ساختی

وان جماعتی که در طریقتِ قرانِ مجید سلوک نمایند ومأمورِ امرِ حکیم شوند واز جادّهٔ مستقیم بیرون نروند؛ هماناکه عبارتِ اشارتِ ایشان وَالقُرآنُ یَتَرَحَّمُهُ خواهذ بوذن

T, I, 578 ; H, II, 49   ٥١١/٣ Z ١٤٩ آ B ١٣٩ ب K ٣٢٠

2 ازخلافت BK : خلافت Z ‖ 7 یکی KZ : — B ‖ 11 که KB : Z ‖ 9 بخیل و KZ : بخیل B ‖ 13 شعر KB : همچنان Z ‖ 18 بوذن KZ : شذن B

2 کالهٔ ... خریذ : MA ، ج ٦ ، ص ١٢٦٦/٣٤٦ : MA ، ص و ٢٥/٥٨٢

شعر (رمل)

معنیٔ قرآن ز قرآن پرس و بس   وز کسی کآتش زدست اندر هوس

همگان سر نهاذند و مستغفر گشته مرید شذند

(۵۱۲/۳) همچنان روزی خدمتِ چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس از یکی شکایت کرد که فلان دانشمند بمن گفت که پوستت بکَنم؛ حضرتِ مولانا فرموذ که زهی مرد که اوست و ما شب و روز در حسرتِ آنیم که پوست‌را بکنیم و از زحمتِ پوست برهیم تا برحمتِ دوست برسیم؛ زنهار تا بیایذ و از پوستمان خلاص دهذ؛ چون این خبر بگوشِ دانشمند رسیذ، غلطان غاطان بحضرتِ مولانا بیامذ و بعشقِ تمام مرید شذ و فرجی پوشیذه در باطنِ خوذ فرجی و مخرجی بیافت و از سلکِ اولیا گشت

(۵۱۳/۳) همچنان مگر حضرتِ مولانا در سماع بوذ، و یکی از ناگاه نعرهٔ بزذ و جامهارا دریذن گرفت؛ فرموذ که اگر اورا بذین سو آری هم جامه ات بدرّذ و هم جانِ خوذ را هلاک کنی؛ سعی کن تا بذآن سو روی، تا ابد سلامت مانی؛ چون آن درویش بگوشهٔ خوذ رسیذ همان ساعت جان تسلیم کرده بآخرت پیوست

(۵۱٤/۳) همچنان خدمتِ عزیزی از یارانِ بزرگ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا دوات وقلمی خواسته برخاست و بر درِ باغچهٔ مدرسه این ابیات را بنبشتن فرموذ:

۵۱۲/۳ـ۵۱٤ Z ۱٤۹ آ B ۱۲۹ ب K ۲۲۰ـ۲۲۱   T, I, 579 ; H, II, 50

4 خدمت BZ : — B || 10 در Z : و در KB || 12 همچنان KB : الحکایه Z || یکی Z : + ناکاه KB || 18 مولانا BZ : + تا K || 19 بنبشتن KZ : نبشتن B

2 معنی ... هوس : MN ، ج ۵ ، ص ۲۱۲۸/۲۰۰ ; MA ، ص ۱۵/۵۱۷

شعر (هزج)

خطابِ حقّ و بنده هردو بشناس که تو هو گوئی وحقّ ایّها الناس
خوشا هائی زحق و زبنده هوئی میانِ بنده و حق های وهوئی
نبیند مردِ خوذبین پاذشا را أنینُ آلمذنبین باید خذا را
درین ره نیست خوذ بینی خجسته تنی لاغر دلی باید شکسته

(۵۱۵/۳) همچنان خدمتِ ولدِ مدرّس چلبی بدرالدین گفت که روزی حضرت مولانا در ورقی نبشته بدستِ من داذ ؛ همین ترکیب را که درویش را راحت ولذّت و گشاذ درحالتِ خاموشی بیشتر بوَذ ؛ ترا در خاموشی ملال می افزاید وتاسه می گیرذ ، چونست خیر باشذ ؟ آن ساعت حق تجلّی کرده است پرده بر انداخته چه جای سخن است

شعر (هزج)

نیستم همچو شانه جمله زبان همچو آیینه ام همه دیده
تا اثرهای من نگردذ فاش می‌زنم نعرهای پوشیده

شعر (طویل)

فَتَفْنَى بِهِ عَنَّا وَ تَبْقَى بِهِ لَهُ إذ آلحقُ عَنَّا مُخْبِرٌ وَ مُعَبِّر

آن شخص همچون تنیذنِ کرمِ بریشم است برخوذ، پندارذ که کاری می کنذ ، جهانِ روشن را برخوذ تنگ وتاریک می‌کنذ ، خوذ را بخوذ در زندان می‌کنذ ؛ رَبَّ زِدْنی حَیْرَةً گفت صدّیق هفت حدیث بیش روایت نکرد درهمه عمر

T, I, 581 ; H, II, 51 ۵۱۵/۳ Z ۱۴۹ ب B ۱۴۰ ب K ۲۲۲

6 که KB : — Z ‖ 16 شخص KBZh : — Z

(٥١٦/٣) همچنان روزی در مجمعِ کبار سببِ نزولِ این حدیث‌را بیان می‌کرد که مَا رَآهُ ٱلْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ ٱللّٰهِ حَسَنٌ ؛ فرموذ که روزی صحابۀ کرام پیشِ رسول علیه السلام گفتند که اوقات از همسایگانِ خوذ گنده‌ٔ خمیر مایه می‌ستانیم و باز می دهیم جایز است یا نی؟ زیرا که در قدیم بوذه است ؛ فرموذ که چون باتّفاق درمیانِ شما تراضی هست ، رواست ؛ ودر مذهبِ ابو یوسف نان را بوزن داذن و ستذن رواست و پیشِ محمّد معدود داذن و گرفتن هم جایز است

(٥١٧/٣) همچنان علمای عهد روزی از سرِّ این حدیث که اَلْاَعْمَالُ بِالْخَوَاتِیمِ سؤال کردند ؛ سببِ ورود فرموذ که در زمانِ رسول علیه السلام جوانی بوذ بفسق و فجور مشهور گشته ؛ از ناگاه وفات یافته اقربای او از غایتِ خجالتِ حالِ او بشب دفنش کردند؛ صباحی جبریلِ امین بیامذ و محمّدِ امین را اعلام کرد که برو نماز کن ؛ حضرتِ مصطفی حکمتِ آن را طلب داشت ؛ بحضرتِ عزّت رفته باز آمذ که حق تعالی می فرمایذ که، آن جوان درآخرِ وقت کلمهٔ اَشْهَدُ اَنَّ لَا اِلٰهَ اِلَّا ٱللّٰهُ واَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ برزبان رانده استغفار نموذ ؛ همان لحظه رحمتش کردیم واز گناهانِ او در گذشتیم ؛ حضرتِ رسول شاذیها کرد انّما اَلْاَعْمَالُ بِالْخَوَاتِیمِ فرموذ و گفت :

T, I, 581-2 ؛ H, II, 51-2 ٥١٦/٣ ـ ٥١٧ Z ١٤٩ ب B ١٤٠ آ ـ ب K ٢٢٢

4 مایه Z : — KB || 6 هست KBZh : — Z || 7 ستذن KZ : بستدن B

9 همچنان KB : — Z || 10 کردند KB : + و Z || 12 دفنش KZ : دفن B||

13 که KB : — Z|| مصطفی KZ : + صلعم B|| 17-16 استغفار نموذ KB : — Z ||

شعر (رمل)

هیچ کافر را بخواری منگرید که مسلمان مردنش باشذ امیذ
گفت حق گر فاسقی واهلِ صنمی چون مرا خوانی اجابتها کنم

فرموذ که هیچ ورای حق منعمی و محسنی و مفضلی نیست در حقّ بندگانِ خاطی ومجرمِ خوذ؛ وحکایتی گفت که روزی اصمعی در راهِ حجّ عربی را یکدو مشتی فرو کوفت جهتِ آبِ برکه؛ فی الحال نادم شذ وتوبه کرد واورا بسیار طلبیذ تا ازو حلالی خواهذ، نیافت؛ چون برکوهِ عرفات برآمذ آن عربی را دیذ که بر اصمعی دعا می کنذ که خذاوندا اورا برای من مسکین مگیر که ندانست؛ اصمعی در پاش افتاذ وگفت: من می بایذ که دعات کنم؛ گفت: نی نامِ من مُحسن است؟ مرا بایذ که بنامِ خوذ عمل کنم وترا آمرزش خواهم؛ اکنون قیاس کن که آن محسنِ مفضلِ مطلقِ ماچها خواهذ کردن در یومِ دین

(۵۱۸/۳) همچنان روزی اکابرِ شهر بزیارت آمذه بوذند ودر شرحِ أَفَمَنْ شَرَحَ ٱللهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ (۲۲/۳۹) معانی می‌فرموذ؛ گفت: چون این آیت منزل شذ، از حضرتِ رسول علیه السلام سؤال کردند که هیچ نشانی دارذ آن صدرِ مشروح ودلِ گشاذه؟

۵۱۸/۳ Z ۱٤۹ آ B ۱٤۰ ب K ۲۲۲ T, I, 582; H, II, 52

2 بخواری KB : بخوری Z || 4 محسنی KKZh : — Z || 8 عربی را KB : عرب را Z || که KZ : — B || که KZ : — B || 9 من KZ : — B || مسکین KB : — Z || 11 قیاس KZ : قیاسی B || 16 مشروح Z : شرح KB

2 هیچ . . . امیذ : MN، ج ٦، ص ٤١١/٢٥٤١؛ MA، ص ٣/٦١٠
3 گفت . . . کنم : MN، ج ٣، ص ٧٥٦/٤٣؛ MA، ص ١٣/٢١٠

فرموذ که بلی ؛ چون نورِ حق در دلی در آیذ ، آن دل گشاذه شوذ وفراخ گردذ؛ و خذا هرکرا خواهذ که دلش آراسته و فراخ وبینا شوذ، آن دلی را گشاذه گردانند بنورِ خویش؛ علامتِ او آن باشذ که از دنیا دور شوذ ومیل بآخرت کنذ و پیش از وصولِ مرگ برگ و سازِ خوذ را مهیّا کنذ ، و دنیا را طلاق دهذ ، پیش از آن که دنیا او را طلاق دهذ ؛ آن روز که رسول علیه السلام نقل فرموذ ، عایشه رضی‌الله عنها نوحه می‌کرد ؛ نه چنان نوحه که تو می‌کنی ، عایشه نمی گفت که دریغا اسبان واسبابِ تو ؛ دریغا مال و مملکت وخان ومانِ تو ، چنانک ما می گوئیم ، بلک می فرموذ : یا مَنْ لَمْ یَنَمْ عَلَی السَّرِیرِ ، یا مَنْ لَمْ یَلْبَسِ الْحَرِیرَ ، یا مَنْ لَمْ یَشْبَعْ مِنْ خُبْزِ الشَّعِیرِ ، یا مَنْ یَنَامُ عَلَی الْحَصِیرِ ؛آن روز که جانِ شیرین می‌داذ ، زیرِ وی فراشی بوذ از لیف آگنده بپوستِ درختِ خرما ؛ چنانک نشانِ لیف برپهلوی لطیفِ مبارکش می‌ماند ، کاسهٔ چوبین بربالین نهاذه بوذ که دست درآنجا می‌کرد وآب برپیشانی می‌مالیذ وبرسینه می‌ریخت ومی گفت : اللّهُمَّ أعِنّی عَلَی سَکَرَاتِ الْمَوْتِ ومُنْکَرَاتِهِ ؛ نشانِ دیگر آنست که روی برآخرت نهی وطلبِ بهشت کنی که در راهِ بهشت رنج بسیارست بآسانی حاصل نمی شوذ که گنجِ بی رنج ومال بی وبال نباشذ ، جَزَاءً بِمَا کَانُوا یَعْمَلُونَ (۳۲/۱۷) ؛ چنانک هرکه طلبِ دنیای فانی کنذ تا خواب از چشم دور

---

3 خویش BZ : + و K || 5-6 پیش ... دهذ KZ : — B || 7 می کرد KZ : می کردند B || نه KZ : — B || 9 خان و مان KB : خانمان Z || بلکه می فرموذ KB : — Z || 10 الحریر ZB : + بیت Z || 14 که KZ : — B || 18 و K : که BZ

نکنند وراهِ دراز پیش نگیرذ و زحمتِ راه نکشذ بدنیا نرسذ؛ عجبا کسی که بهشت جویذ واز دوزخ گریزذ وطالبِ حق باشذ بخفتن و خوردن وآسوذن کی مقصود را تواند حاصل کردن؟ جوینده‌ٔ حق نخسبذ و گریزنده‌ٔ دوزخ را خواب نیایذ

شعر (خفیف)

عَجَبًا لِلْمُحِبِّ كَيْفَ يَنَامُ   كُلُّ نَوْمٍ عَلَى ٱلْمُحِبِّ حَرَام

يا داود كَذَبَ مَنِ ادَّعَى مَحَبَّتِي، اِذَا جَنَّهُ اللَّيْلُ نَامَ عَنِّي، اذا جَنَّ الغاسِقُ جُنَّ العاشِقِ

شعر (رمل)

برجه ای عاشق برآور اضطراب   بانگِ آب وتشنه وآنگاه خواب

(۵۱۹/۳) همچنان از فحولِ اصحاب منقولست که روزی بزرگی از حضرتِ مولانا قَدَّسَنَا اللهُ بِسِرِّهِ ٱلعَزِيز بطریقِ استفسار سؤال کرده است که میانِ بَلَی و نَعَم فرق چیست؟ جواب فرموذ که اَلْفَرْقُ بَيْنَ بَلَى وَنَعَمْ هُوَ اَنَّ بَلَى نَفْيٌ مَا تَقَدَّمَ وَاِثْبَاتٌ مَا تَأَخَّرَ وَنَعَمْ بِعَكْسِهِ: اِثْبَاتٌ مَا تَقَدَّمَ وَنَفْيٌ مَا تَأَخَّرَ وَيَدُلُّ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (۱۷۲/۷)؟ قَالُوا: بَلَى وَهُمْ أَصْحَابُ اليَمِينِ؛ وأَصْحَابُ ٱلشِّمَال قالوا: نَعَم؛ اَسْمَعَ اللهُ

۵۱۹/۳ Z ۱۴۹ ب B ۱۴۱ ا K ۳۲۴   T, I, 585 ; H, II, –

1 کسی KB ~ که Z || 3 کی KZ : — B || 3 حاصل KBZh : — Z || 7 جنه KB : جنت Z || 17 اصحاب الیمین K : الاصحاب الیمین (!) Z الیمین B

10 برجه ... خواب : MN، ج ۶، ص ۳۰۵ / ۵۹۲ ؛ MA، ص ۱۰/۵۶۵

تَعالی اصحابَ اَلیمینِ اَلالِفَ ؛ فَاَجابُوا بَلَی وهو نَفْیٌ ما تَقَدَّمَ واثباتٌ ما تَأَخَّرَ و هُمُ اَلَّذِینَ آمَنُوا ولَمْ یُسْمِعِ اَللهُ تَعالَی أَصْحابَ اَلشِّمالِ اَلأَلِفَ وَهُمْ اَهْلُ جَهَنَّمِ قالوا: نعم، بعکسه وخلافه فَاَجابُوا: بِنَفْیِ مَا تَأَخَّرَ و إِثْباتِ ما تَقَدَّمَ وَ اَلمَکانُ واحِدٌ وَ اَلزَّمانُ واحِدٌ واَلخَلْقُ واحِدٌ ؛ فَهُمُ اَلَّذِینَ کَفَرُوا ولَمْ یُسْمِعُ اللهُ تَعالَی اِنَّهُمْ أَلِفَ اَلاِسْتِفْهامِ ، فَاَجابُوا : بالنَفْیِ کَاَنَّهُمْ سَمِعُوا لَسْتُ بِرَبِّکُم ، قالُوا : نَعَمْ واَسْمَعَ اَصْحابَ اَلیَمِینِ وهُمْ اَهْلُ الجَنَّةِ الأَلِفَ ، فقال : أَلَسْتُ بِرَبِّکُم ؟ قالوا: بَلَی یعنی دیرست که روزست وهُمُ اَلَّذِین آمَنُوا وتَحَصَّنُوا عَلَی اَلاِسْلامِ واَلاِیمَانِ ؛ اعتقادِ عظیم نموده مریذ شذ

(٣/٥٢٠) همچنان شخصی روزی پرسیذ که فرقِ میانِ تمام وکمال چیست؟ فرموذ که الفَرْقُ بَیْنَ اَلتَمامِ واَلکَمالِ آنست که کمال عبارت از تمامیٔ بی نهایتست و تمام بغایتِ فنا رسیذنست؛ چنانکه در مرگ بگویند که تمام شذ ؛ یعنی سپری شذ ؛ پس از بهرِ این معنی است که اَکْمَلْتُ (٥/٤) در دین آورد و أَتْمَمْتُ (٥/٤) در نعمت والله اعلم

فصلٌ فی مَعَانٍ شَتَّی

(٣/٥٢١) همچنان مجموعِ این لطایف وظرایف منقولست از دستخطِ حضرتِ مولانا که درکتابهای خوذ نبشته بوذ بذین ترتیب :

٣/٥٢٠ ـ ٥٢١ Z ١٥١ آ H ١٤١ KB ٢٢٥ T, I, 586 ؛ H, II, 56

7 فقال KZ : فقالوا B || 9 اعتقاد BZ : اعتماد K || 13 و تمام KB : — Z

در فواید جوع

قال: فی قلّة الاکل منافع کثیرة، منها أن یکون الرجل اصحّ جسمًا و اجود حفظًا و اذکی فهمًا و اجلی قلبًا و اقلّ نومًا و اخفّ نفسًا و احدّ بصرًا و اسلم طبیعةً و اقلّ مؤنةً و اوسع مواساةً و اکرم خلقًا وعن محمّد بن الیمان: قال: اخترت صوم الدهر بما سألت ستّة نفر عن ستّة اشیاء فأجابوا بجواب واحد؛ سألت الاطبّاء عن اشفی الادویة، فقالوا: الجوع وقلّة الاکل وسألت الحکماء عن اعظم الاشیاء علی طلب الحکمة، فقالوا: الجوع و قلّة الاکل و سألت العبّاد عن انفع الاشیاء فی عبادة الرحمن، فقالوا: الجوع و قلّة الاکل وسألت العلماء عن افضل الأشیاء علی حفظ العلم، فقالوا: الجوع و قلّة الأکل وسألت الملوک عن اطیب الادام والاغذیة، فقالوا: الجوع وقلّة الاکل وسألت العشّاق عن اوصل الاشیاء الی المعشوق، فقالوا: الجوع و قلّة الاکل وقال ابو طالب المکّی: «المؤمن کمثل المزمار لا یحسن صوته الاّ بخلاء بطنه»

شعر (مجتث)

شکم تهی‌شو و می نال همچونی بنیاز　　شکم تهی شو و اسرار گو بسان قلم

قیل: افضل الاعمال اجاعة بطن شبعان و اشباع بطن جائع یعنی این شکم سیر خویش را گرسنه کردن و این شکم گرسنه را سیر

---

8 ـ 10 و سألت ... الاکل KB : — Z || 11-12 و سالت العلماء ... الاکل BZ : — K || 17 شعر KZ : — B || 20 و ان ... سیر KBZh : — Z

کردن؛ بعضی گفتند: یعنی شکمِ درویش را، و بعضی گفتند: شکمِ جان خویش را گرسنه کردن و منتظر و قابلِ غذای روح کردن؛ اَلصَّوْمُ طَبِیبُ الاَشْبَاحِ وَرَقِیبُ الاَرْوَاحِ یعنی تن را پاک کند از رنجوریها وکاهلیٔ طاعت و جان را برهاند از تنهائی وحشت؛ هر گاه وجودِ تو عدم شده حالی عدمت وجود گردذ؛ سُئِلَ عَنِ الْحَکِیمِ مَا سِرُّ الطَّهَارةِ؟ قَالَ: سِرُّ الطَّهَارةِ طَهَارةُ السِّرِّ؛ گفت: صورتِ طهارت آموختیم، جانِ طهارت چیست؟ گفت: جانِ طهارت، طهارت جانست از صفات مذمومهٔ تاریکی انگیزنده وقِیلَ: الطَّهَارَةُ اِخْراجُ السِّرِّ عَنْ مَوَانِعِ التَّقَرُّبِ اِلَی اللهِ تَعَالَی؛ طهارت آنست که سِرِّ خوذ را بیرون آری وپاک کنی از آن خویهائی که از نزدیکیٔ حق باز دارذ

فَصْل در سرِّ شُکْر

(۵۲۲/۳) الشُّکْرُ علی ثلثةِ اَوْجُهٍ: شُکْرُ العَامَّةِ: حَمْدُهُمْ علی المَطْعَمِ وَالمَشْرَبِ والمَلْبَسِ. وَالشُّکْرُ الخاصَّةِ عَلَی مَا وَرَدَ عَلَی قلوبِهِم مِنْ ذِکْرِ الْمُحْسِنِ الْمُنْعِمِ، وشُکْرُ الأخَصِّ عَلَی تَجَلِّی الْمُنْعِمِ العَظِیمِ حَتَّی یَسْقُطَ عَنْ قُلُوبِهِم عَظَمَةُ کُلِّ شیءٍ؛ می فرمایذ که شکر بر سه درجه است: یکی، شکرِ عوامِ مردمان از بهرِ خوردنی و آشامیذنی وپوشیذنی و ذخیره کردنی که فانیست؛ شکرِ دوم، شکرِ خاصانست برآن نعمتی که بر دلِ ایشان فرو می‌آیذ و ذوق وحلاوتی

۵۲۲/۳ Z ۱۵۱ ب B ۱٤۲ آ K ۲۲٦ — T, I, 589 ; H, II, 58

1 ـ 2 کردن بعضی . . . کرسنه KBZh : — Z || 3 پاکک KZ : پاکی B || 5 شذه KB : شذ Z || 10 و پاکک کنی KZ : — B || نزدیکی KZ : نزدیکک B || 11 فصل KB : — Z || شکر KZ : الشکر B

که از دنیا نیست، بلکه آثار و قبولِ حقّ است؛ و شکرِ سوم، شکرِ خاصّ الخاصّانست و آن شکر است بر دیدارِ عینِ جمالِ مُنْعِم تا عظمتِ همه نعمتهای دنیا و نعمتهای عُقبی و هر چه غیر حقّ است در دلِ ایشان حقیر شوذ؛ قِیلَ لِلسَّنائی کَلامُكَ لایَفْهَمُهُ اِلّا واحدٌ مِنْ أَلفٍ، قالَ: اِنَّما اِنّا نُکَلِّمُ لِأجلِ ذلِكَ الواحدِ؛ قِیلَ اَلقُلُوبُ ثَلثَةٌ: قَلْبٌ مَطْرُوحٌ وقَلْبٌ مَجْرُوحٌ وقَلْبٌ مَشْرُوحٌ؛ قَلْبٌ مَطْرُوحٌ لِلَّذِینَ یَسْمَعُونَ الحَقَّ ولایَعْمَلُونَ بِهِ؛ قَلْبٌ مَجْرُوحٌ لِلْمُؤمِنینَ؛ قَلْبٌ مَشْرُوحٌ للعارِفینَ؛ چون حق تعالی میخواست که صنع و صفاتِ خوذ پیذا کند عالم را آفریذ و چون خواست که ذاتِ خوذ را بظهور رساند آدم را آفریذ؛ قالَ رَجُلٌ لِلثَّوْرِی: ما الدَّلیلُ عَلَی الله؟ قالَ: اَللهُ؛ قالَ: وَ ما بالُ اَلعَقْلِ؟ قالَ: اَلعَقْلُ عاجِزٌ والعاجزُ لا یَدُلُّ عَلَی اَلقادِرِ؛ گویند: مجرای سخن سه گونه است: یکی از نفس روان می‌شوذ؛ دوم از عقل، سوم از عشق؛ همانا که سخنِ نفس مکدّرست و بی‌مزه که نه گوینده را ذوق است و نه شنونده را فایده؛ دوم، سخنِ عقل مقبولِ عقلاست و ینبوعِ فواید که هم شنونده را پر ذوق کند و هم گوینده را؛ سوم، سخنِ عشق است که هم گوینده را مست کند و هم شنونده را سرخوش گرداند و بطرب آورذ؛ قالَ عَلِیٌّ کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ: ما قَلَعْتُ بابَ خَیْبَرَ بِقُوَّةٍ جِسْدانِیَّةٍ ولا حَرَکَةٍ غذائیَّةٍ ولکِنّی اُیِّدْتُ

1 سوم KZ : سیوم B || 2 الخاصانست KZ : الخاصا B || 4 للسنائی KB : للنسائی Z || 7 لایعملون KZ : یعلمون B || 9-10 و چون ... آفریذ KBZh : — Z || 11 وما KB: فما Z || 14 مزه که KZ : مزه B || 16 که KZ : — B || گوینده را KZ : + ذوقاست B || 17 سوم KZ : سیوم B

بقوّةٍ ملکوتیّةٍ وَ أنَا مِنْ اَحْمَدَ کالضّوءِ مِنَ الشّمس هرکه خوذ را بی قَدْرتر و بی قیمت‌تر دانست و با قدر و قیمت ندانست آنکس لطیف و عاشق و با مزه آمذ؛ ازآنک عاشق قیمتی ندارذ و هر آنکسی که در خوذ مکانتی می‌کند و وجودِ خوذرا وزنی می‌نهذ وراهها نگاه می‌دارذ تا شکستِ وی حاصل نشوذ او فسرده و مرده و گرانجانست، والله اَعْلَم؛ شیرِ حقایق را از پستانِ مردان شیری بایذ که بکشذ سیر سیر

شعر (مضارع)

آن ذوق را گرفتم پستانِ ماذر آمذ بنهاذ در دهانت آخر مکیذ بایذ

و همانا که آن شیررا شیخ در دهانِ مریدِ زنده‌دل میکنذ نی در دهانِ مرده؛ اگرچه شیر در پستانِ شیخ بسیارست، امّا مرده را ازآن حظّی نیست

فصل

قَالَ عَلَیْهِ اَلسَّلام: نِعْمَ صَوْمَعَةُ المُسْلِمِ قَلْبُهُ هرکه در بندِ ملکی باشذ او را لبِ نانی کم نیایذ؛ امّا هرکه در بندِ لبِ نانی باشذ کار بر وی سخت بوذ وزندگانی تنگ؛ در هر چیزی که بحقارت نگاه می‌کنی گوئی بالله بچشمِ حقارت نگاه می‌کنی، لاجرم محروم مانی از منفعتهای آن نعمت؛ چون صدقه می‌داذند، گفتم: صدقه چون آبست بنگر بکذام درخت و بکذام نبات می‌رسانی؟ اگر بفاسق می‌دهی خارستان

2 قدر تر ZB: قدرة تر K || قدر Z: قدرت KB || قیمت KZ: قیمت تر B || ندانست K: نداشت Z داشت باقدر و قیمت ندانست B || 4 می‌نهذ BZ: نهد K || 12 فصل KB: ب Z || 15 نگاه KBZh: — Z || 16 گوئی KB: — Z

زیاده کرده باشی واگر بمصلح می دهی سیب وانار زیاده کرده باشی؛ الصَّدَقَةُ بِذْرُ زُرُوعِ ٱلفَوايِدِ وٱلعَوايِدِ ٱلأبَدِيَّةِ والرَّجُلُ فی ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يَقْضِيَ ٱللهُ بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ ٱلقِيامَةِ ؛ یا ابراهیمُ فَضَّلْتُكَ بِالحِكْمَةِ والكَرامَاتِ الظَّاهِرَةِ وما مَنَنْتُ عَلَيْكَ وارْسَلْتُ اِلَيْكَ ضَيْفًا مِنْ خَواصِّ عِبادِی و مَنَنْتُ عَلَيْكَ سَأَلَهُمْ فَمَا اَطْعَمُوهُ فَمَاتَ فَكَفَّنُوه فَوَجَدُوا ٱلكَفَنَ فی مِحْرابِهِم مَرْدُودًا عَلَيْهِم، مكتوبًا عَلَيْهِ هذا مَرْدُودٌ عَلَيْكُم سَأَلَكُم فَلَمْ تُطْعِمُوه؛ ازو سیر نشوند، بذو سیر شوند؛ عاج ابن عنق بچندین خروار نان سیر نمی شذ، هر روز هفتاذ نانبا از بهرِ او نان می پختند واو یکبار از بیشه بر پشتِ خوذ هیزم آوردی، چندانک هفتاذ نان بارا بس بوذی؛ روزی موسی علیه السلام برو بر گذشت وآن خوردنِ وی را نظاره کرد که دسته دسته نانهارا می پرداخت؛ گفتش که اگر من ترا بهفت لقمه نان سیر کنم، چگوئی؟ گفت: اگر هفت لقمه را ببینی کنم عطسه‌ام نیایذ؛ گفت: برخیز! اکنون دست بشوی بوقتِ گرسنگی و بیا؛ بیامذ دست شست، موسی گفت: بگو، بسم الله الرحمن الرحیم ودست دراز کن بذین کاسه؛ هفت لقمهٔ تمام نتوانست خوردن؛ هرچند تکلّف می‌کرد بخور! گفت: نمی توانم؛ گفت: تا بدانی که سیری از حق است، نان بهانه است

2 زروع KZ : زرع B || 3 یقضی KB : تقضی Z || 8 بذو KZ : و B || 10 و BZ : — K || 12 و ان KB : از Z || 15 و KB : — Z

شعر (رمل)

آن کسان کینجا طمع از جان و دل بر داشتند
در عتابِ لَنْ ترانی دل زبر بر داشتند
ملکِ دنیا کهربائی بوذ و ایشان هر یکی
زیرِ هر موئی نهان صذ گنج و گوهر داشتند
عقل را معزول کردند و هوا را حد زدند
فقه را بگذاشتند از فقر افسر داشتند
از عتابِ چار و پنج و هفت گردون فارغند
در یکی منزل روان خضر و سکندر داشتند
اینچنین مردان که من گفتم همه در راهِ دوست
چون سنائی هر یکی پنجاه چاکر داشتند

مَنْ عَرَفَ اللهَ لایُخْفَی عَلَیْهِ شیءٌ واللهُ أعْلَم

فصل

(٥٢٣/٣) یکی بسروقتِ درویشی بخلوت در آمذ؛ گفت: چه تنها نشسته‌؟ گفت: این دم تنها شذم که تو آمذی، مرا از حق ماندی؛ اُوَیسِ قرنی می گوید: کسی بر من گذرذ و سلامی نکند، بسی مِنَّتها دارم که آن دم را مشغول می کند و رنج و زحمت می شوذ، آن مشغول کردن بسلام کردن عاشق شب خلوت‌را طُوبَی لِمَنْ کَانَ بِالْبَدَنِ مَعَ الْخَلْقِ وَ بِالْقَلْبِ مَعَ الْحَقِّ تعالی؛ بحضرت الله هیچ عمل شریفتر از همّت نیست؛ الدُّعَاءُ مُخُّ العِبَادَةِ، یعنی همّتِ بلند و همّتِ بلند از شناخت خیزذ؛ گفت:

٥٢٣/٣ Z ١٥٢ ب B ١٤٣ آ K ٣٢٩ T, I, 594 H, II, 59

2 کسان KZ : کسانی B || 5 نهان KZ : روان B || و K : — BZ || 13 فصل KB — Z || 15 شذم KZ : باشدم B || 16 سلامی Z : سلام KB || 20 و همت بلند Z : همت بلند K — B

بدنیا وآخرت دست نیالایم ؛ پس هر چند شناخت بیش بوذ ، همّت بلندتر ؛ اَقْرَبُکُما اَحْسَنُکُما بی ظَنّاً ؛ اوّل بوذم جان ، این ساعت نیستم ؛ جانِ جانم یوسف ، مهمانِ گور دشوار باشد ؛ آخر همان جان‌را بهشت کنی تا از بهشت مستغنی شوذ به اِنَّ اللهَ جَمیلٌ ؛ اگر یکبار جمالِ اورا ببینی جمالِ هیچ کست درچشم نیایذ ؛ حدیثِ آدم می‌کنند ومن پیشِ او نشسته آن احمق‌را از من خبرش نیست ؛ سخنِ نورانی در دلِ ظلمانی قرار نگیرذ ؛ هرچه تاریکی و ظلمت می‌بینی آن را کفر گو وهرچه نور می‌بینی آن‌را ایمان گو ؛ موقوفِ گفتهٔ غیر مباش ؛ ار مردی هرچند خوذ را مرده‌ترکنی سخنِ زندگان نزدِ تو بیشتر آیذ ، هرکه اورا نشناسذ اُولٰئِكَ هُمْ شَرُّ البَرِيَّةِ (٩٨/٦) ؛ مرا از خلقان پنهان کرده است الشَّیْطانُ یَفِرُّ مِنْ ظِلِّ عُمَرَ ومِنْ ظِلِّ الشَّیْخ ؛ هیبتِ شیخ بر نفس زند کرّهٔ تُنُند رام شوذ ؛ پیغامبررا ولایت بوذ و نبوّت ؛ بولایت بحق مشغول بوذ و بنبوّت دعوتِ خلق می‌کرد ؛ پس ولی به باشذ ؛ عَلامَتُ الوَلِیِّ أن یَطْلُبَ مِنْ کُلِّ بَیْتٍ مَا فِیهِ ولا یَطْلُبَ مِن أحَدٍ مَا لَیْسَ فیهِ ؛ مَا أطْمَعُ الخِدْمَةَ اِلاّ مِمَّنْ هُوَ أهْلُ خِدمَتی ؛ سخن گفتن طفولیّت است ، آنجاکه مردیست از سخن مستغنی است ؛ فرموذ اللّهُمَّ ارْزُقْنِي عَیْنَانِ هَطّالَتَانِ یَنْحَلُّ بِهِمَا عُقْدَةُ النَّهَمِ

7 تاریکی BZ : تاریک K || 8 نور می KZ : نورانی B || ار KZ : از B || 9 زندگان KZ : زندگانی B || 13 دعوت KZ : بدعوت B || خلق KZ : + مشغول بود و B || ولی KZ : وی B

فصل

(٥٢٤/٣) قَالَ عَلَيْهِ السَّلامُ، إنَّ لِلّٰهِ تَعالَى عِبادًا يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِالتَّوَسُّمِ ؛ وَلَهُ عِبادٌ يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِالْفِراسَةِ وَلَهُ عِبادٌ لَهُمْ نُورٌ يَمْشُونَ فِى النَّاسِ كَمَا يَمْشِي الأَرْوَاحُ فِى الاَجْسَادِ ، وَلَهُ عِبادٌ يَمْشُونَ فِى النَّاسِ كَمَشْيِ المَرَضِ فِى الاَعْصَابِ

شعر (هزج)

ای دل تو و دردِ او که درمان اینست
غم می‌خور و دم مزن که فرمان اینست

یعنی دردِ اورا درمان دان ؛ هر مکروه که بتو رسد در خواب ودر بیداری آن را کمندِ لطفِ او دان ؛ آن را رقیبِ فضلِ او دان که ترا سیلی زنان بحضرت نزدیک می‌کند ؛ حدّت می زند تا پاک شوی؛ الحُدُودُ كَفَّاراتٌ لِاَهْلِهَا ؛ داغت می نهد تا علّت از تو برود، که تو اشترِ اوئی ؛ اشتررا مرهم نهند وداغ کنند ولیکن باشتر نگویند که این داغ از بهرِ کدام علّت می‌نهیم ؛ نمی بینی که درد ترا بحضرت نزدیک می‌کند وعالم را بر دلِ تو سرد می‌کند ؛ نمی بینی که کرامات روی ترا بخلق می‌کند ، و غرامات روی ترا از خلق می گرداند

شعر (هزج)

گر پای بر آرزو نهاذی یکچند
کُشتی سگِ نفس‌را وقربان اینست

٥٢٤/٣ Z ١٥٣ آ B ١٤٣ ب K ٢٣٠ — T, I, 595 ; H, II, —

1 فصل KB : — Z || 5 شعر KZ : — B || 6 او KBZ : + جو Kh || 7 می‌خور KB : مخور Z || 11 می نهد KB : می زند Z || 12 ولیکن KZ : ولکن B || 15 بخلق KZ : از خلق B || از خلق KZ : از B

می بینی که ببرکاتِ گوشمالِ بلا سگ چگونه در کنج می غرذ؟ چنانک برف وباران بارذ آن سگک زیگ زیگ می‌کند و زیرِ ساباط و نردبان سر در می‌کشذ؛ فرموذ طالب می‌خواهذ که همین لحظه کاشف شوذ و صاحب کشف گردذ؛ خوذ بتأنّی و انتظار بمقصودِ خوذ می‌رسذ؛ چنانک یکی درختِ قیسی می‌نشانند وهمان سال می‌خواهذ که میوه بدهذ وسایه افکند، از غایتِ ضعف آن درخت میوه نمی دهذش تا ساق بنذذ وعالی شوذ وقوّت گیرذ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَی (٤٨/٢٩)، آنگاه میوه دهذ وکشف حاصل شوذ؛ قَالَ ٱللهُ تَعَالَی مَنْ تَقَدَّمَ اِلَیَّ بِشِبْرٍ، اَلتَّقَدُّمُ اِلَی ٱللهِ بِتَرْکِ ٱلْهَوَاءِ

شعر (هزج)

گر پای بر آرزو نهاذی یکچند　　کشتیِ سگ نفس را وقربان اینست

بروانِ پاکِ مصطفی، بروانِ پاکِ یارانش ابو بکر صدّیق که

شعر (هزج)

در بوتهٔ نیستی شو و باک مدار　　کین فقر منزّه است ز اغیار و زبار

آنگاه تمام هستِ شریفِ لطیفِ خوش باشی که تمام ازین هستیِ نا شریفِ نا لطیفِ نا خوش فانی شوی ابد آلابد؛ بایزید رَوَّحَ ٱللهُ رُوحَهُ اوّل سلام می‌کرد در مسابقت، آخر الامر علیك السلام می‌گفت؛ از سرّ حال

---

3 در می کشذ BZ : در کشد K ‖ 6 میوه KZ : — B ‖ دهدش KB : دهندش Z ‖ 11 گرپای . . . اینست KB : — Z ‖ 12 که KZ : — B ‖ 15 تمام KB : تمامت Z ‖ 17 می کرد KZ : کرد B

پرسیذند، گفت: ازشفقت میکنم که چهل طبق نورنثارِ سلام دهنده است؛ آن عطیّه را فدای خلق کردم

فصل

عَلَیْکُم بِحُسْنِ الْخَطِّ، فَاِنَّهُ مِن مَفاتِیحِ الرِزْقِ؛ عَلَیْکُمْ بِالصَوْمِ، فَاِنَّهُ مِن مَفاتِیحِ غَیْبِ القلوب؛ عَلَیْکُم بِالخِدْمَةِ وَزِیارَةِ الاَبْرار، فاِنَّها أعْظَمُ الخُطوبِ؛ الجُوعُ، سَحابُ الحِکْمَةِ وَنُورُ المُقْلَةِ وَبابُ العِبادَةِ وَمِفْتاحُ بابِ الغَیْبِ وَذَرِیعَةُ الاخلاصِ وَالیَقِینِ؛ اِنَّ اللهَ مَعَ الَّذِینَ اتَّقَوْا وَالَّذِینَ هُمْ مُحْسِنُونَ (۱۶/۱۲۸)، یعنی الله راحت درین جهان بکسی دهذکه پرهیز کنذ از اذاء بنا حق کسی و اگر کسی اورا بنا حق برنجانذ محسن باشذ، آن را از خاطر عفو کنذ

شعر (کامل)

إحْفَظْ لِسانَكَ أنْ أرَدْتَ أمانًا

شعر (متقارب)

زبانا زدستِ تو رنج اندرم ببرّم سرت تا نبرّی سرم

(۵۲۵/۳) فرموذ که اگر این انبانِ نان نبوذی گَرْدِ این طایفه را جبرئیل درنیافتی، کفر وکافری نظرِ عقل است و نظر بالله توحیدست؛

۵۲۵/۳ Z ۱۵۴ | B ۱۴۴ | K ۳۳۲

T, I, 598 ; H, II, —

3 فصل KB : — Z || 12 شعر KB : — Z || 15 b ببرم سرت KZ : ببرت سرم B || 16 که Z : — KB

باز این هر دو بر تفاوت است؛ لاجرم موحّد وکافر بر تفاوت اند، جز نظر هیچ چیز نیست؛ دگر فرموذ که پاذشاهی بوذ واورا قرناقانِ باجمال وکمال بوذ؛ شبی جهتِ امتحانِ غلامانِ خوذ یکی‌را اشارت کرد که خوذ را بریشان عرضه کن تا خاین از امین پیدا شوذ؛ کنیزک خوذ را بانواعِ زیب وزینت آراسته بیرون آمذ وغمزها می‌کرد، غلامی چشمکی می‌زذ و یکی‌مال می‌پذیرفت و یکی‌دست‌بازی می‌کرد و یکی غلملیچ می‌کرد؛ جماعتی که خواصِّ حضرت وامینانِ صحبت بوذند، بذآنِ غلامانِ بی ادب دشنام می‌داذند که نامِ شاهِ مارا بذ نام می‌کنیذ وخانه دغلی می‌اندیشیذ وکنیزک را جفا می‌گفتند که بی‌ادبی مینذیش و الاّ توّ دانی؛ کنیزک کیفیّتِ حال وماجرای قال بحضرتِ سلطان بازگفت؛ غلامانِ گستاخ را قهر فرموذ، امینانِ ناصح‌را تشریفها داذ؛ الحالة هذه امینانِ حضرت الله انبیا و اولیا اند و خاینانِ حضرت اهلِ دنیا وشهوانیان وآن کنیزک عجوزهٔ دنیاست، همانا که مأوای امینان علیّین است و مثوآی خاینان سِجّین؛ وٱللهُ أَعْلَم

(٥٢٦/٣) الحکایه: همچنان منقولست که در خانهٔ پروانه شبی سماعِ عظیم بوذ وحضورِ علما وشیوخ وامرای سلطان؛ وحضرتِ مولانا تا نصف‌ٱللیل مستغرقِ سماع شذه بوذ؛ مگر معین‌الدینِ پروانه در گوشِ شرف‌الدین ولدِ خطیر گفته باشذ که حضرتِ خذاوندگار را ساعتی نگاه می‌دار تا من قدری بخواب روم، تا پارهٔ قوّت گیرم که

T, I, 599 ; H, II, 60 ٥٢٦/٣ Z ١٥٤ آ B ١٤٤ آ K ٣٢٣

4 بریشان Z : بدیشان KB || از از KB : را Z || 6 چشمکی Z : چشمك KB || 7 می کرد KZ : — B || 3 مارا KZ : ما B || 10 حال KB : حال را Z || 12 حضرت KB : — Z || 18 خطیرِ KB : خطیب Z || 19 روم KZ : — B

خدمتِ اکابر توانم کردن ؛ فی الحال حضرت مولانا درحالتِ چرخی که چرخهٔ افلاک حیرانِ چنان چرخ گشته بوذ ، غزلی سر آغاز فرموذ وگفت :

شعر (رمل)

گر نخسبی شبی ای جان چه شوذ   ور نکوبی درِ هجران چه شوذ
ور بیاری شبکی روز آری   از برای دلِ یاران چه شوذ
ور سلیمان سوی موران آیذ   تا شوذ مور سلیمان چه شوذ
ور دو دیده بتو روشن گردذ   کوریٔ دیدهٔ شیطان چه شوذ
الی آخره

هماناکه پروانه جامه را چاک زده درخاک غلطان شذ وبسی ابتهال وتضرّع نموذ ؛ چه خدمتِ پروانه را نام سلیمان بوذ ؛ همچنان پروانهٔ بیچاره در عظمتِ سلیمانیٔ آن سلطان حیران مانده موروار کمرِ اخلاص برمیانِ جانِ خوذ بسته تا صبحِ صادق بصدقِ تمام بانواعِ خدمات وبندگیها قیام نموذ

(٥٢٧/٣) همچنان اصحابِ یقین اَیَّدَهُمُ اللهُ بِنُورِهِ المُبِین از خدمتِ ملکِ ارباب الفتوّة اخی محمد سیدابادی که فتوّت دارانِ معتبر ومطهّرِ ممالک روم بوذ وهمچنان عیسی وار مجرّد وصاحب قدم و دم بوذه، حضرتِ مولانا او را اخیٔ من فرموذه است ، چنان روایت کردند که

٥٢٧/٣ Z ١٥٤ آ B ١٤٤ ب K ٣٢٤   T, I, 600 ; H, II, 61

2 حیران KBZh : — Z || 5 a شبی KZ : شبکی B || 10 جامه را KZ جامه ها را B || 12 سلیمانی KZ : سلطانی B || 16 خدمت KZ : خدمات B

او گفت: ایّامِ مستغلاّت شده بوذ ومرا خرمنی بوذ عالی وچاشِ عظیم بیرون آمده؛ همانا که از ناگاه لشکرِ مغل صحرای قونیه را فروگرفته خرمنهارا بباذ داذند و تُرت و مُرت کرده یغما کردند ومرا حضرتِ مولانا فرجیٔ پوشانیذه بوذ؛ بخادم اشارت کردم که آن فرجیٔ مبارک بر سرِ گندم بینداز تا از برکتِ آن فرجی چاشِ ما فرجی بیابذ؛ حق علیم است وکَفَی بِهِ شَهِیداً (٨/٤٦) که تمامتِ همسایگانِ مارا از نزدیک ودور تاراج کردند ویکی گردِ گندمِ ما نگشت وکاه ترهٔ تلف نشذ ودانهٔ نبردند؛ همه را بشهر کشیذه سفرهٔ مسافران کردم؛ چون بشهر آمذم، راست بحضرتِ مولانا رفتم، تبسّم کنان برابر آمذ که اگر اخی می‌فرموذ همشان می‌رهیذ

(٥٢٨/٣) همچنان از خدمتِ سنان الدینِ اقشهری منقولست که روزی درویشی از تفسیر اَوْلِیَائي تَحْتَ قِبَابِي سؤال کرده بوذ؛ بعد از معانیٔ بسیار فرموذ که وقتی که با اولیا و درویشانِ مست صحبت کنیذ آنچ از خُلقِ او موافق وملایمِ طبعِ شماست و در فهمِ شما می گنجذ بصدقِ تمام قبول کنیذ وآنچ ناخوش آیذ، مستکره نمایذ از حرکات وسکنات واخلاق ایشان را باز بهمان جای بگذاریذ و پیشِ عوامِ خلق نقل مکنیذ تا بمساوی مفضی نشوذ؛ چه اگر ایشان را آن قبابِ اخلاقِ بذ نبوذی در عالم نماندندی، یا بزوذی بمردندی ویا بابدالِ حق وغیبیان ملحق شذندی؛ جهتِ مصلحتِ عالمیان. وقوامِ عالم حقّ ایشان را در قبابِ عیوب مخفی می‌دارذ تا محبّان مُمَیِّزِ بینا ازمنکرانِ

T, I, 601 ; H, II, 62 — ٥٢٨/٣ Z ١٥٤ ب B ١٤٤ ب K ٣٢٤

4 که KB : + کل Z || مبارک KZ : مبارک را B || 7 کاه تره Z : کاه پره KB || 8 سفرهٔ ZB : + سفرهٔ K || 9 رفتم BZ : امذم K || می‌فرموذ KBZ : می‌فرموذی Kh || 10 همچنان KB : الحکایه Z || 12 با اولیا KBZ : باولیا Kh

بی تمیز ممتاز شوند ، لِيَمِيزَ ٱللهُ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ (۳۸/۸) ؛ آنانک هشیارند پیوسته در ترتیبِ صلاح ظاهر واصلاحِ مردم می‌کوشند وآنانک مستانند درخرابئ امورِ ظاهر سعی می‌کنند ولا اُبَالی اند ؛ هماناکه طایفهٔ عقلا هشیارند وطایفهٔ عشّاق مستند وکُمَّلِ کرام مستِ هشیارند و اصلاح‌کردنِ ظاهر وباطن ملکِ ایشانست ؛ پیوسته‌مستان آسوده اند وعقلا در زحمتِ دنیا سُوده ، وآن دیگر درکنارِ حق غنوده

(۵۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی یاران از انکارِ حُسّاد وطعنِ اضداد شکایت کردند؛ فرموذ که حضرتِ موسی را علیه السلام پنج کسی بس مهیب وگربز دشمنی کردند واو تحمّل نموذ وصبرها کرد؛ عاقبة آلامر حق تعالی هرپنج را بیخ از زمانه بریده مقهورِ موسی گردانید واورا بر همه منصور کرد ؛ از آنها یکی ، قارون بوذ ، بقوّتِ مال بی ادبی می‌کرد، فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ ٱلْأَرْضِ (۸۱/۲۸) بخسف هلاک شذ ؛ دوم ، سامری بوذ بعلم مناظره نموده بقذف مبتلا گشت؛ سوم ، بلعم بوذ، بزهدِ خوذ می نازید ، برنجِ مسخ مُبْتلا شذ، فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ (۱۷۵/۷) سگِ درِ او شذ ؛ چهارم ، عُوج بن عُنُق بقوّت ولَمْتَری لجاج می‌کرد ، در دستِ او هلاک شذ ؛ پنجم

T, I, 602 ; H, II, 62   ۵۲۹/۳ Z ۱۵۴ ب B ۱۴۴ ب K ۲۳۵

5 هشیارند KZ : + پیوسته در ترتیب صلاح ظاهر و اصلاح مردم اند B ‖ 7 همچنان KB : الحکایه Z ‖ 8 که KZ : — B ‖ 10 گردانید KZ : — B ‖ 12 می‌کرد B : کرد KZ ‖ 14 سوم KZ : سیوم B ‖ 16 عنق KB : عنوق Z ‖ لمتری KB : لمتر Z

15-16 عوج بن عنق: عوج بن عوق است؛ نام مردی طویل القامت که درزمان آدم علیه السلام بوجود امد تا زمان موسی علیه السلام بزیست؛ موسی علیه السلام عصای خود برکعب او زد بیفتاد و بمرد . . . انچه که در مردم عوج بن عنق مشهور شده خطاست ، صحیح عوج بن عوق است (ر. ك. به غیاث ، ص ۳۰۶ ؛ ترجمه قاموس بزبان ترکی ، ج ۱ ، ص ۸۰۰)

فرعونِ لعین، بمصر و انهارِ او مفاخرت می‌نمود ولشکرکشی می‌کرد؛ در همان آب غرقه گشته بلشکرکشیْ او هلاک شد، و همچنین دشمنانِ انبیا واولیا تا روزِ قیامت در کارند وکَمْ نیستند، و امتحان در امتحان باقیست؛ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ العَزِيزِ العَلِيم (٩٦/٦؛ ٣٨/٣٦)

شعر (رمل)

امتحان در امتحانست ای پسر هرکه گوید من شدم سرهنگِ در
پس بهر دَوْری ولیّ قایمست تا قیامت آزمایش دایم است
قولِ إن مِنْ اُمَّة را یاد گیر تا بإلاَّ وخَلَا فيها نَذِير

(٥٣٠/٣) همچنان خدمتِ چلبی جلال الدین روایت کرد که روزی درویشی ازْ سرِّ این معنی که خَمَّرَ طِينَةَ آدمَ بِيَدِهِ اَرْبَعِينَ صَبَاحًا سؤال کرد که چرا در شب نکرد ودر روز نساخت؟ فرمود که اگر در شب خمیر کردی مجموعِ آفرینش ظلمانی و گران شدندی؛ و اگر در روز ایجاد فرمودی مجموع نورانی وسبک گشتندی؛ در اوقاتِ صباح ترتیب و ترکیب فرمود تا نیمی ظلمانی وکافر وشقی وعاصی شوند و نیمی دگر نورانی و مسلمان وسعید گردند؛ فَمِنْكُمْ كافِرٌ وَ مِنْكُمْ مؤمِن،

T, I, 603 ; H, II, 64   ٥٣٠/٣ Z ١٥٥ | B ١٤٥ | K ٢٣٦

1 انهار BZ : بانهار K || 3 کم KZ : — B || 5 شعر KB : بیت Z || 8 a من BK : — Z || 10 خمر BZ : خمرت K || بیده BZ : بیدی K || 15 مسلمان KZ : مسلمان B

6 امتحان . . . در : MN ، ج ٣ ، ص ٧٤٦/٤٢ ؛ MA ، ص ١/٢١٠

7_8 پس ... نذیر : MN ، ج ٢ ، ص ٨١٥/٢٩١ ، ص ٣٧٠٨/٤٥٦ ؛ MA ، ص ٢٦/١٢٢ ، ص ١٢/١٨٨

شعر (رمل)

جان چو روزست وتنِ ما چو شب و ما بمیان
واسطهٔ روز و شب خوش بمثالِ سحریم

فی الحال سر نهاذ و روانه شذ

(۵۳۱/۳) الحکایه : همچنان روزی حضرتِ سلطان ولد قدّسَنَا اللهُ بِسِرِّهِ المؤیَّد حکایت فرموذ که بعد ازآنکه در شام تحصیلها کرده بوذم ودر انواعِ علوم انگشت نما گشته بشهرِ حلب رسیذم ، جمیعِ علمای بحّاث را در هر فنّی که سؤال کردند ، مُلْزَم کردم و هیچ کسی را مجالِ نطق وتنطّق نبوذ ؛ چون بقونیه وصول افتاذ ، تمامتِ فضلای شهر در مدرسهٔ والدم جمع آمذند ؛ همانا که حضرتِ پذرم از من ارمغانیٔ لطایف خواست کرد ؛ نکتِ غریب که استحضار کرده بوذم مِن اوّلِها إلى آخرِها فرو خواندم ؛ بتصوّرِ آنکه بسببِ ذوقیّاتِ معانی حضرتِ پذرم تارکست و برینها مشغول نیست و من درین فن عدیم المثلم ؛ فی الحال حضرتِ مولانا مجموعِ آن نکتها را کَمَا کَانَ اعاده کرده بیانها فرموذ که همگان واله ماندند ، وباز نکتها را قلب کرده چندانی دلایل وانحصارات فرموذ که در بیان گنجذ ؟ و همچنان درمیانِ آن بیان ظاهرِ سخن را در باطن آمیخته نعره‌ها برخاست و من جامه‌ها را چاک زده درقدمِ مبارکش غلطان شذم ، همانا که تمامتِ علما حیرت نموده تحسینها داذند و ازآن فطانت و فراست متعجّب ماندند

T, I, 604 ; H, II, 64 — ۵۳۱/۳ Z ۱۰۵ آ B ۱۴۵ آ K ۲۳۶

2 وتن KB : تن Z || وما BZ : ما K || 3 واسطهٔ ... مثال Z B h K : خوش بمثالِ K || 5 الحکایه همچنان K : منقولست که همچنان Z منقولست که B || 6 بسرّه Z : بنوره KB || 11 لطایف KZ : لطیفه B || کرد KB : — Z || نکت KB : نکتهٔ Z || 12 الی BZ : و K || اخرها KZ : اخر B || 13 تارکست BK : تاریکست Z || فن KZ : فنون B || المثلم KZ : المثالB || 14 حضرت Z : — KB || 17 سخن را BZ : سخن K || 18 نموده KZ : نمود B

(٥٣٢/٣) همچنان ولد فرموذ که درعنفوانِ جوانی از حضرتِ والدم در مدرسهٔ اقنجی از هدایه درس می‌خواندم و آن نقل را چون باتمام می رسانیذم، والدم اعاده می‌کرد و روان فرو می‌خواند؛ امّا بعبارتِ دیگر وطرزِ عجیب؛ ومعنیٔ مسئله همان بوذ که بوذ؛ و همگان از قدرتِ سخن و قوّتِ محافظه و ولایتِ او متعجّب ماندندی

(٥٣٣/٣) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس روایت کرد که روزی جماعتی از اصحاب بوداعِ خداوندگار آمذه بوذند تا بسفری روند؛ فرموذ که إِخْوَانِي إِخْوَانِي، لَا تَكُونُوا فِي قَيْدِ دَوْلَةٍ وَفَضِيلَةٍ وَلكِنْ كُونُوا فِي قَيْدِ أَنْ يَنْفَتِحَ قُلُوبُكُمْ؛ بعد ازآن فرموذ که همدیگر را دوست داریذ که دشمنان در کمین اند

(٥٣٤/٣) همچنان از صنادیدِ اصحاب منقولست که از نوّابِ پروانه بزرگی‌را عزای عظیم واقع شذه بوذ، و کافّهٔ افاضل و شیوخِ کبار و امرای مختار آنجایگاه حاضر آمذه بوذند؛ تا وقتِ نمازِ شام حضرتِ مولانا در معانی و دقایق گرم شذه بوذ؛ باتّفاقِ تمام التماس نموذند که خداوندگار امامتی کنذ؛ فرموذ که ما مردمِ ابدالیم بهر جائی که باشذ می نشینیم و می خیزیم، امامتی را اربابِ تصوّف و تمکّن لایق اند خدمت شیخ صدرالدین را رَحِمَهُ اللهُ اشارت کرد تا امامِ جماعت شذ، وبذو اقتدا کرده فرموذ مَن صَلَّى خَلْفَ امامٍ تَقِيٍّ فَكَأَنَّما صَلَّى خَلْفَ نَبِيٍّ؛ شیخ تواضع می نموذه و بتشویرِ تمام بخدمت می خمیذ

T, I, 605-06 ; H, II, 65 ٥٣٢/٣ ـ ٥٣٤ Z ١٥٥ ب B ١٤٥ ب K ٢٣٧

4 طرز Z : طور KB || 6 ماندندی KB : + الحکایه Z || 11 از صنادید K : + مهتران BZ یعنی مهتران Kh || که KZ : — B || 12 شیوخ ZB : + و K || 13 مختار KZ : — B || 13 حضرت‌مولانا BZ : — K || 15 جائی Z : جاءی KB || 17 شذ KZ : شده B || 18 نموذه KZ : نمود B

(٥٣٥/٣) همچنان منقولست که روزی خدمتِ صاحب فخرالدین بحضرتِ سلطان ولد لابها کرده الحاحِ عظیم می‌نموذ تا حضرتِ مولانا بوی نصیحت دهذ ومعانی فرمایذ؛ از اوّلِ روز تا چاشتِ سلطانی مراقب نشسته بوذ؛ اصلا بکلام مشغول نشذ ودم بدم اللهُ اکبر، اللهُ اکبر می‌فرموذ؛ چون صاحب بیرون آمذ، حضرتِ ولد سرنهاده ازآن حال سؤال کرد؛ فرموذ که بغایت بی درد مردیست، غافل وهشیار جانیست، واز عالمِ معنی بی خبر، که اصلا مزهٔ ادراک ندارذ با که گویم وچه گویم؟

شعر (رمل)

با که گویم چون ندارذ گوشِ جان　بهرِ گوش‌است ای پسرجوشِ بیان

همانا که ضمایرِ شما دم بدم مرا می‌خلیذ وعروسانِ حرمِ حقایق اندرون تر می‌گریختند از نامحرمیِ او؛ فرموذ که شاعری بوذ روزی بفکرِ نظمِ خوذ مشغول گشته بوذ، از ناگاه درِ اورا بسنگی زدند؛ بشتاب بیرون دویذ، کسی‌را ندیذ؛ تا سه نوبت، عاجز شذ، گفت: چون کسی را نمی‌یابم که سخنْ بگویم با که گویم واز مهمّاتِ خوذ نیزمی‌مانم؛ امّا عاقبتش محمود گردذ

(٥٣٦/٣) همچنان روزی اصحاب بیاسْرِهِم جمع شده بوذند وحضرتِ مولانا درشرحِ استعفاف وقناعت معانی می‌فرموذ؛ گفت:

٥٣٥/٣ - ٥٣٦ Z ١٥٥ ب ١٥٦ آ B ١٤٥ ب ١٤٦ آ K ٣٢٨ - ٣٢٩
T, I, 606 ; H, II, 66

---

1 همچنان KB : الحکایه همچنان Z || خدمت KB : — Z || 7 جانیست K : جانست ZB || 13 بوذ KZ : — B || 14 کسی‌را ندیذ KZ : کس ندید B || کسی‌را KZ کس‌را B || 17 همچنان KB : الحکایه Z || 18 می‌فرموذ KZ : + و B

هر که از یارانِ ما بخواستنِ خواستهٔ دنیاوی کف گشایذ ما از وی اعراض خواهیم کردن ؛ چه ما درِ خواست را بیارانِ خوذ بربسته ایم نَحْنُ عُلِّمنَا أنْ نُعْطِيَ و ما عُلِّمنَا أنْ نَأخُذَ

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که جنّت از الـــٰه گر همی خواهی زکس چیزی مخواه
ور نخواهی من کفیلم مر ترا جنة المأوَی و دیدارِ خدا

(۵۲۷/۳) همچنان منقولست که روزی یکی سؤال کرد که شپش کشتن گناهی دارذ؟ فرموذ که چون دست را بشوئی آن گناه زایل می‌شوذ

(۵۲۸/۳) همچنان از یارانِ صحبت و اقرانِ قربت منقولست که خدمتِ خواجه مجد الدینِ مراغی را کنیزکی بوذ رومی اصل ؛ پیوسته حضرتِ مولانا اورا صدّیقه گفتی ؛ همانا که آن کنیزک دم بدم کرامات می‌گفت که نورِ سبز دیذم ، نورِ سرخ دیذم، نورِ سیاه دیذم ؛ فلان فرشته را مشاهده کردم ؛ روحِ فلان ولی و امّا نبی بمن جلوه کرد؛ خواجه مجد الدین بذدل می‌شذ که دریغا کنیزکانِ خانه صُوَرِ غیبی را می بینند وما هیچ نمی بینیم و غیرتی می‌کرد ؛ روزی بحضرتِ مولانا رسیذ ؛ می‌خواست که از آن حکایت روایتی کنند، فرموذ که آری، نور در سوادِ دیذگانست ؛ بعضی را بتفرّجِ شاهدان مبتلا می کنند، باز بعضی را

۵۲۷/۳ ـ ۵۲۸ Z ۱۵۶ آ B ۱٤٦ آ K ۲۳۹

T, I, 607 _ 08 ; H, II, 66 - 67

---

2 خواهیم KZ : خواهم B ‖ 3 علمنا BK : نلمنا (!) Z ‖ 7 همچنان KB : الحکایه Z ‖ 8 می‌شوذ KB : + الحکایه Z ‖ 11 همانا که KB : همانا Z ‖ 14 صور KF : صورت Z

6-5 کفت ... خذا : MN ، ج ٦ ، ص ۲۹۰/۳۳۳ ـ ۳۳٤ ؛ MA، ص۵۵۸/۲۵

بعصمت نگاه می دارند، تا برِ معشوقِ حرم برند؛ چه اگر اورا در راه بخوبانِ بیرونی مشغول کنند واو بهر شاهدی بنگرد، خاتونِ خانگیِ مستور ازخواجه محتجب شوذ؛ همچنان حق تعالی بهرکه دری گشاذ وتجلّی کرد وغیبی بذو نموذ، بذآن حال مبتلا شذ وآنجا فرو ماند، چنانک مَا أَعْظَمَ شَأْنِي وغیره وبعضی‌را چندانک کوشند وجوشند وخروشند هیچ ننمایذ تا بعنایتِ رؤیتِ خاص مخصوص شوذ واز مقرّبانِ قربت گردذ، مجدالدین سرنهاذه شورهای عظیم کرد ویاران را سماعی ترتیب کرده بی حدّ شکرانها درباخت

(٥٣٩/٣) الحکایه: همچنان از محقّقانِ اصحاب منقولست که در دیرِ افلاطونِ حکیم راهبی بوذ ذو فنونِ عظیم و سال‌خورده؛ چندانک اصحاب آنجایگاه برسمِ تفرّج رفتندی بانواعِ خدمات‌کردی و اعتقاد نموذی و حضرتِ چلبی عارف‌را بغایت دوست می‌داشت؛ روزی اصحابِ کرام از سببِ اعتقادِ او پرسیذند که تو مولانا را چون دیذی وچگونه دانستی؟ گفت: شما اورا چه دانیذ که او که بوذ؟ من ازو کراماتِ بی‌حدّ و معجزاتِ بسیار دیذه‌ام و بندهٔ مخلص گشته؛ وسِیَرِ انبیای ماضی‌را در انجیل و صحفِ ایشان خوانده بوذم؛ همه را در ذاتِ مبارکِ او مشاهده کرده‌ام وبحقّیّتِ او ایمان آورده؛ همچنان روزی اینجایگاه تشریف داذه بوذ وقربِ چهل روز درخلوتی خلوت کرده؛ چون

٣/٥٣٩ Z ١٥٦ ب B ١٤٦ آ K ٢٣٩ — T, 1, 609 : H, II, 67

2 بهر BK : بر Z || بنگرد BZ : نگرد K || 6 بعنایت KB : بنایت Z || شوذ KB : شذ Z || 10 سال خورده KB : سال خورد Z || 14 گفت KB : — Z || او K : — BZ || بوذ KB : + گفت Z

بیرون آمذ دامنِ مبارکش را گرفتم ؛ گفتم : حق تعالی در قرآنِ مجید فرموده است که وَ اِنْ مِنْکُمْ اِلاَّ وَارِدُهَا (١٩/٧١) چون باتفاق همه‌را ورود بر آتش خواهذ بوذن، پس دینِ اسلام‌را بر دینِ ما چه ترجیح است ؟ و این چون خواهذ بوذن ؟ هماناکه هیچ نفرموذ ؛ بعد از لحظهٔ اشارت کرده بسوی شهر روانه شذ و من در عقبِ او بزرگ آهسته آهسته می رفتم؛ از ناگاه در کنارِ شهر بر فرنی در آمذ و فرنِ خبازرا برافروخته بوذند و هماناکه پیلونِ سیاهِ مرا بگرفت و در میانِ فرجیٔ خوذ کرده در فرن انداخت و ساعتی در گوشهٔ مراقب بنشست ؛ دیذم دوذی عظیم بر آمذ و کسی‌را مجالِ مقال نبوذ ؛ بعد از آن فرموذ که نظر کن دیذم که خبّاز فرجیٔ مبارک‌را بیرون آورده بحضرتِ خذاوندگار پوشانیذ؛ بغایت منقّا و پاکیزه، و پیاونِ من از کی باز سوخته و ناچیز گشته بوذ ؛ فرموذ که ما چنان در آئیم و شما چنین در آئیذ ؛ فی الحال سر نهاذم مرید شذم

(٥٤٠/٣) الحکایه : منقولست که کالویانِ نقّاش و عین الدوله هر دو نقّاشانِ رومی بوذند و در آن صنعت و تصویر بی نظیر ، و مریدِ حضرتِ مولانا شذه بوذند؛ مگر کالویان روزی حکایت کرد که در اِستنبُول در لوحی صورتِ مریم و عیسی را نگاشته اند که همچون عیسی و مریم بی مثل است؛ واز اطرافِ عالم نقّاشانِ جهان آمذه ، مثلِ آن تصویر

T, I, 610 ; H, II, 69 ٥٤٠/٣ Z ١٥٧ ب B ١٤٦ ب K ٣٤١

4 نفرموذ BZ : نفرموده K || 7 هماناکه KB : همانا Z || 10 که خباز . . . مبارک را B : که خباز فرجیٔ مبارك K فرجی مبارک که خباز Z || آورده KB : آورد Z || 11 پوشانیذ KZ : پوشانیده B || 14 الحکایه Z : همچنان K — B || 17 همچون KZ : همچنان B || 18 مثل KB : مثال Z

نتوانستند کردن ؛ همانا که عین الدوله در هوسِ آن صُوَر سفر در پیش گرفته در آن دیرِ بزرگِ استنبول سالی مجاورت نموده رهبانانِ آن مقام را خدمات کرد ؛ شبی فرصت یافته لوح را در بغل کرده روانه شد ؛ چون بقونیه رسید بزیارتِ مولانا مشرّف گشته فرمود که کجاها بودی؟ حکایتِ لوح را کما کان باز گفت ؛ فرمود : تا آن لوحِ روح افزا را تفرّج کنیم ؛ همانا که در غایتِ خوبی ولطافت بوذ ؛ بعد از توقّفِ بسیار فرمود که این دو صورتِ خوب از تو شکایتِ عظیم می کنند که در محبّتِ ما راست نیست وعاشقِ دروغ است ؛ گفت : چگونه ؟ گفت : ایشان می گویند که ما هرگز خواب و خور نداریم و دایما قایمُ اللیل وصایمُ النهاریم ، وعین الدوله مارا گذاشته شب خواب می کند و روز می‌خورد ، اصلا در موافقتِ ما نیست ؛ عین الدوله گفت : ایشان را قطعا خواب و خور محال است وسخن و گفتار نیست ونقشِ بی جانند ؛ فرمود که تو که نقشِ با جانی و چندین صنایع داری وساخته‌ٔ نقّاشی که عالم وآدم ومَا فِی الاَرْضِ وَالسَّمَاءِ دست‌کارِ اوست، روا باشد که اورا بگذاری وخوذ را عاشقِ نقشِ بی جانِ بی معنی کنی ، تا از آن صورِ بی‌خبر چه حاصل شوذ وترا چه فایده رسذ؟ فی‌الحال توبه کرده سرنهاذ ومسلمان شذ

(۵۴۱/۳) همچنان از خدمتِ قدوة الاخوان شیخ محمودِ صاحب قران منقولست که معتبر خواجه‌ٔ بوذ واورا نازنین فرزندی ؛ بعشقِ

۵۴۱/۳ Z ۱۵۷ آ B ۱۴۷ آ K ۲۴۲ T, I, 612 ; H, II, 70

2 مقام را KZ : مقام B || 3 خدمات KB : خدمت Z || کرد KZ : کرده B || چون KZ : همچون B || 12 خور ZB : خوار K || 15 بگذاری KB : بگذار Z || عاشق KB : + بی Z || 18 همچنان KB : الحکایه Z || الاخوان KBhZ : اصحاب B

تمام از پذرِ خوذ التماس نموذ که اورا مریدِ مولانا کنذ؛ وپذرش دایم مانع می‌شذ؛ عاقبت مجمعی عظیم ساخته حضرتِ مولانا موی آن فرزند را برگرفت؛ مگر که خواجه از محبّانِ شیخ اوحدِ خوئی بوذ؛ مخفی در گوشِ شیخ گفته باشذ که عجبا این پسرِ من بعملِ خوذ بخذا خواهذ رسیذن یا مولانا بخذاش خواهذ رسانیذن؟ وچون شیخ اوحدالدین از جملهٔ عاشقانِ مخلصِ مولانا بوذ، جواب داذ که درین باب هیچ مگو؛ درحال حضرتِ مولانا فرموذ که تا بگویذ که غمی نیست؛ والله والله آن فرزند اوّل بخذا رسیذ آنگاه مریدِ من شذ؛ تا جذبهٔ عنایت او را نکشیذ بسوی ما ندویذ؛ شیخ اوحدالدین نعرهٔ بزذ وجامهارا چاک زده سماعِ عظیم شذ؛ گویند: مردی بوذ گرم رَو وصاحب دل؛ پیوسته بر درِ خذاوندگار آمذی وطلبِ غزلیّاتِ نو کردی؛ فرموذی که درها گشاذندی و در خلوت با او مصاحبت کردی؛ همچنان در نقلِ مولانا، شیخ اوحدالدین برهنه گشته بوذ وفریاذها می‌کرد و می‌زاریذ و می گفت: ای عزیزعزیز عزیز! چون آمذی و چون رفتی که هیچ کس ترا نشناخت و این بیت‌را می گفت

شعر (رمل)

در جهان آمذ و روزی دو بما رخ بنموذ
آنچنان زوذ برون شذ که ندانم که که بوذ

همچنان آن خواجه با اهل و عیالِ خوذ مرید شذند

1 دایم KZ : — B || 2 بجمعی Z : بجمع KB || 7 بکوید که Z : بکوید KB || 10 KZ : — B || 10 شذ KZ : + که B || 11 که KZ : — B || 14 عزیز KZ : — B || کس BZ : کسی K

(۵۴۲/۳) همچنان هم ازو منقولست که درخانِ صاحب اصفهانی فاحشه زنی بوذ بغایت جمیله ؛ و اورا کنیزکانِ بسیار در کار بوذند ؛ همانا که روزی حضرتِ مولانا ازآنجا می گذشت ، آن عورت پیش دویذه سرنهاذ و در پای خذاوندگار افتاذه تضرّع و شکستگی می نموذ؛ فرموذ که رابعه رابعه رابعه ؛ کنیزکانِ اورا خبر شذ ، بیکبارگی بیرون آمده سر درقدمِ او نهاذند؛ فرموذ که زهی پهلوانان! زهی پهلوانان که اگر بارکشیِ شما نبوذی ، چندین نفوس لوّامهٔ امّاره را که مغلوب کردی و عفّتِ عفیفهٔ زنان کجا پیدا شذی ؛ همانا که از بزرگانِ زمان یکی گفته باشد که این چنین بزرگی با قحّابِ خرابات چندین پرداختن وایشان‌را بانواع نواختن وجهی ندارذ ؛ فرموذ که حالیا او در یکٔ رنگی می‌روذ وخوذ را چنانکٔ هست بی زرق مینمایذ ؛ اگر مردی تو نیز چنان شو واز دو رنگی بیرون آی تا ظاهرِ تو همرنگٔ باطن شوذ واگر ظاهر وباطنِ تو یکسان نشوذ ، باطل شوذ وعاطل گردذ ؛ عاقبة الامر آن خاتونِ جمیله رابعه‌وار توبه کرده کنیزکانِ خوذرا آزاذ کرْد ؛ وخانه اش‌را یغما فرموذ واز نیکبختانِ آخرت گشته ارادت آورد وبسیار بندگیها نموذ

(۵۴۳/۳) همچنان منقولست که در دروازهٔ آقسرا ضریری بوذ روشن ضمیر ؛ روزی برای عشقِ مولانا نانی می‌خواست ؛ وخدمتِ

۵۴۲/۳ ـ ۵۴۳ Z ۱۵۷ب B ۱۴۷ب K ۳۴۲-۳۴۳ H, II, 71 ؛ T, I, 614

3 دویده KB : دویذ Z || 4 افتاذه KZ : افتاد و B || 6-7 زهی پهلوانان که B : زهی پهلوانان K زهی که Z || 7 نبوذی KZ : بوذی B || 8 کردی KB : — Z || زمان KB : — Z || 13 ظاهر KZ ~ باطن B || 18 می خواست BZ : خواست K

اخی چوپان فرزندِ اخی قیصر حاضر بوذ ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا رسیذ ؛ میان بندِ خوذ را بذآن ضریر انداخت وبگذشت ؛ اخی اشارت کرد که صذ درم بستان وآن میان بند را در میانِ ما بند ؛ راضی نشذ، گفت : اگر هزار دینارم بدهند که نمی دهم ؛ همچنان درگردنِ خوذ بسته بگور خواهم بردن وآن شب همه شب نالها می‌کرد و می گفت : خذاوندا بحقِّ آن میانی‌که این میان بند بندِ میانِ او بوذ مرا از بندِ این میان آزاذ کن وجانم بستان که از بندِ جهان جَهان شوم ؛ در وقت آواز برآمذ که فلان ضریر از قیدِ جان نجات یافته غرقِ حیاتِ ابدی شذ وخدمتِ اخی چوپان بنیازِ تمام میان بند را درمیانِ جان بسته تجهیزِ او بساخت و اورا بتعظیمِ عظیم بیرون آورده ما لا بدِّ اورا تمام کرده رسمِ عزا را بجا آورد

(۵۴۴/۳) الحکایه : همچنان حضرتِ سلطان الخلفا حسام الحق والدین قَدَّسَنَا اللهُ بِسِرِّهِ ٱلمَتِین چنان روایت‌کرد که روزی حضرتِ شیخم قَدَّسَ ٱللهُ لَطِیفَتَهُ بخانهٔ ما آمذ وتابخانه را خلوت کرده درآمذ و ده شبانه روزی اصلا افطار نکرد ، ودرها را فرموذ بستن وروزنهارا گرفتن ؛ فرموذ که چند دسته کاغذِ بغداذی حاضر کردم ؛ هماناکه بمعانیٔ لَدُنی شروع فرموذه بعربی وپارسی هرچه املا فرموذ نبشتم وبآوازِ بلند نُسَخِ نسخ کرده را طبق طبق می‌خواندم و می‌نهاذم

T, I, 615 ؛ H, II, 72 ۵۴۴/۳ Z ۱۵۸ آ B ۱۴۷ ب K ۲۴۴

2 رسیذ KZ : رسیده B ‖ 4 که KZ : + من B ‖ نمی دهم KZ : + و B ‖ درگردن KZ : برگردن B ‖ 12 حضرت ZB : — K ‖ 13 روزی BZ : — K ‖ 14 ما KZ : — B ‖ کرده K : — BZ ‖ 16 گرفتن Z : + و KB ‖ 17 پارسی BZ : فارسی K

چون تمام کردم ، فرموذ که تنور را ور کردند ؛ قریبِ صذ طبق کاغذ را ورق ورق بر می گرفت و در تنور می‌انداخت و می گفت: أَلاَ إِلَى اللهِ تَصِيرُ ٱلْأُمُورُ (٥٣/٤٢)؛ وچون آتش شعلها می افراخت واوراق می‌افروخت تبسّم می‌کرد که از غیب الغیب آمذند و باز بغیب بی عیب می روند چلبی فرموذ که جهتِ تبرّك می‌خواستم که ورقی چند پنهان کنم ، حضرتِ شیخم فرموذ که نی نی نشایذ ؛ ازآنك ابکارِ این اسرار لایقِ اسماعِ اخیارِ این دیار نیست واستماع این کلمات‌را ارواحِ خواصِ حضرت مستعدّ گشته اند واینها غذای روحانیّتِ ایشانست

شعر (رمل)

سخنم خورِ فرشتست من اگر سخن نگویم
ملكِ گرسنه گویذ که بگو خمش چرائی

و ازآنجا بیرون آمذه بحمّامِ زیروا درآمذ وبا فرجی ودستارِ مبارك از سوراخِ خزینه درآبِ جوشان فرو رفت ؛ قربِ هفت شبانه روزی درآنجا بوذ ؛ علی الصباح سر از خزینه بیرون کرده سرآغاز فرموذ که

شعر (رجز)

باز آمذم چون عیدِ نو تا قفلِ زندان بشکنم
وین چرخِ مردم خوار را چنگال ودندان بشکنم

تا آخرِ غزل ؛ اصحاب شاذیها کردند؛ بعد ازاتمامِ غزل بسوی مدرسهٔ خوذ روان شذ وهفت‌روزِ دیگر سماع وجمعیّت بوذ

7 نیست KZ : است B || 10 سخنم KZ : شیخم B || خور KB : + و Z || 14 الصباح B : الصباحی ZK || که KB : — Z || 17 خوار را ZK : خور B ||

(٥٤٥/٣) همچنان اعزّهٔ اصحاب روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در باغِ چلبی حسام الدین بوذ؛ وآن روز از حدّ بیرون ذوقها و سماعها وشورها کردند؛ از ناگاه حضرتِ مولانا فرموذکه یاران می‌خواهم که آن خانقاهِ ضیاءالدین ازآنِ حضرت چلبیِ ما باشد؛ علی الصباح اصحابی که از شهر رسیذند خبر داذند که شیخِ خانقاهِ ضیا در گذشت و بر منارها صلا می‌زذند؛ و اورا هرگزسقمی والمی نا بوده؛ وگویند آن درویش مردی بوذ بوّاش و متجبّر؛ ودایم از سرِ غَرَض ومحبّتِ عَرَض درعِرْضِ یاران چیزها گفتی وطعنه زذی؛ از شومیِ طعنهٔ زبانِ خوذ بطعنِ سنانِ اهلِ جنان چنان مطعون گشته کُشته شذ؛ بعد از روز سوم فرموذ که حضرتِ چلبی را درآن خانقاه شیخ کردند و اجلاسِ عظیم شذ وآن روز این مصراع را تقریر فرموذ

شعر (هزج)

ای بر سرِ گنج واز گذائی مرده

یعنی همچون خُمّی که شکم پرآب باشذ ولبِ او خشک بوَذ؛ واگرچه آفتاب برصخرهٔ سخت می تابذ واورا ازکرمِ خوذ گرم می گرداند، امّا چون آفتاب اُفول می‌کند بر قرارِ اوّل سرد می شوذ؛ همانا که آفتابِ حکمتِ اولیا نیز در جانِ منکران وبذدلان همین عمل می کند

٥٤٥/٣ Z ١٥٨ب B ١٤٨ آ K ٣٤٥ T, I, 616 ؛ H, II, 73

3 کردند ZB : + و K ‖ 8 زبان BZ : زنان K ‖ 10 سوم KZ : سیوم B ‖ 11 فرموذ K : فرموذ که B می فرموذ Z

شعر (رمل)

پس کلامِ پاکْ در دلهای کور می‌نپاید می‌روذ تا اصلِ نور

وجماعتی که آنجایگاه از اهلِ انکار حاضر بوذند انقیاد نموده زنّارها بریذند و مریدِ مخلص شذند

(۳/ ۵۴۶) الحکایه: همچنان خدمتِ ملکُ المدرّسین، زبدة المتأخّرین، بحر المعقول والمنقول، الجامع بین الفروع والاصول، مولانا زین الملّه والدین عبد المؤمن التوقاتی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْه که استاذِ اکابرِ علوم ونادرِ ممالکِ روم بوذ واورا نعمانِ ثانی وعمّانِ معانی خواندندی و درعملِ تقوی وعلمِ فتوی ابو یوسفِ دوم بوذ واین بنده هم از شاگردانِ کمترِ اوست؛ روزی در مجمعِ علمای توقات در مدرسهٔ معین الدینِ پروانه تغمّدَه اللهُ بِغُفْرانِه روایت کرد که درزمانِ حضرتِ مولانا من در قونیه معیدِ مولانا شمس الدینِ ماردینی بوذم؛ در مدرسهٔ جلال الدین قرطایی رَحِمَهُ اللهُ همچنان روزی جماعتِ فضلا درخدمتِ شمس الدینِ ماردینی از بزرگیِ نسب وجلالتِ حسب واخلاقِ محمّدی وکراماتِ مولانا حکایت می‌کردند واو بصدقِ تمام تصدیق می‌کرد وتحسین می‌داذ ومی گریست ودیگران هم می گریستند ومرا در ضمیرِ دل تردّدی افتاذ که این چنین بزرگی وپاذشاهی وعالمی عاملی چرا برقص وسماع شروع می‌کند وخلافِ شرع را جایز می‌دارذ واین طریقت درامورِ شریعت نامشروع است ومن هرگز این خَطْرَت را اصلا بزبان نیاوردم؛ از ناگاه

T, I, 618 ; H, I, 74   ۳/۵۴۶ Z ۱۵۸ ب B ۱۴۸ ب K ۳۴۶

8 نعمان ثانی BZ : نعمان الثانی K ‖ 19 بزبان KZ : بر زبان B

12 پس ... نور : MN ، ج ۲ ، ص ۲۱۶/۲۶۴ : MA ، ص ۹/۱۱۲

صباحی مرا ببندگیٔ مولانا ملاقات افتاذ ودیذم که شمسِ ماردینی نیز از طرفی رسیذ ؛ فی الحال سر نهاذ ودستبوسِ مولانا کرد، من بنده نیز همان کردم که مدرّس کرده بوذ؛ دیذم که حضرتِ مولانا روی بسوی من کرده فرموذ که مولانا زین‌الدین در شرع مسئلهٔ هست ودانم که خواندهٔ که در حالتِ اضطرار و مخمصهٔ مهلك آدمی‌را تناولِ مردار و چیزهای حرام حلال می‌شوذ وجایز داشته اند و مباح دیذه از برای بقای نفسِ انسانی تا بکلّی هلاك نشوذ برای مصلحتِ دین واین معنی بنزدِ علما ثابت شذه است؛ اکنون مردان خذارا هم حالتی وضرورتی هست که بمثابهٔ مخمصه و استسقاست ودفعِ آن جز بسماع ورقص وتواجد واصواتِ اغانی نیست والاّ ازغایتِ هیبتِ تجلیّات وانوارِ جلالِ حقّ وجودِ مبارکِ اولیا گذاختی و ناچیز گشتی، چنانك وجودِ یخ در مقابلهٔ آفتابِ تمّوز

شعر (رمل)

بهرِ استبقای آن روحی جسد آفتاب از برف یکدم در کَشَد

واشارتِ کَلِّمینی یا حُمَیْرَا ! جهتِ این معنی بوذ ؛ و معذور دار که مارا آن مخمصهٔ عظیم وعطشِ الیم ملك شذه است، واین حرام به از حلال، وتلخی به از شیرین، وکفری به از ایمان؛ اینهارا دینِ عاشقانِ خوذ کرده ایم

---

4 که : K — BZ || 5 که KZ : — B || 7 نشوذ KZ : — B || 14 a روحی KB : روح Z || 17 اینهارا KZ : راه B

---

7 بهر . . . کشد : MN ، ج ٦ ، ص ٥٠٤/٤٠١٩ ؛ MA ، ص ٢٣/٦٤٧

شعر (هزج)

برین حالم که می بینی و زآن نالم که می‌دانی

شعر (هزج)

کشاکشهاست در جانم کشنده کیست می‌دانم
دمی خواهم بیاسایم ولیکن نیستم امکان

همانا که خراباتِ عاشقان عمارت پذیر نیست و در عبارتِ بیان نمی گنجذ

شعر (هزج)

آن علم که در مدرسه حاصل گردذ کاری دگرست وعشق کاری دگرست

وزین الدین گفت که از هیبتِ مولانا بر من چنان حالتی طاری شذ که تا چه وقت بیخود افتاذه بوذم ؛ چون بخوذ آمذم ، سر بر قدمِ مبارکش نهاذم واستغفار کردم وباخلاصِ تمام مریدِ مخلص گشته محبّ سماع شذم ؛ چنانکه سماع بکلّی غذای جانِ من شذ ؛ تمامتِ علما آفرینها کرده اعتقادشان یکی در هزار شذ

(٣ / ٥٤٧) همچنان خدمتِ چلبی شمس الدین ابن مدرّس وسیّد الادبا مولانا فخر الدینِ دیودست چنان روایت کردند که در آن زمان جماعتی از علمای شریعت در تحریمِ رباب چیزها می‌گفتند ومنعِ رباب می‌کردند ؛ خبر بحضرتِ مولانا رسیذه فرموذ که آهنِ سرد می‌کوبند ؛

٣/٥٤٧ Z ١٥٩ ب B ١٤٩ آ K ٣٤٧ ـ ٣٤٨ T, I, 621 ; H, II, 76-7

1 شعر KZ : — B || 3 شعر KB : — Z || 8 شعر KB : بیت Z || 9 b دکر KZ : دیکر B || دکر KZ : دیکر B || 15 همچنان KB : الحکایه Z || 17 می کفتند KZ : — B || 18 نارسیده KZ : نارسید B

والله ثمّ والله بر سرِ گورشان رباب خواهند زدن ؛ بعد از وفاتِ حضرتش مگر یاران در میدانِ قونیه در سماع بوذند ، از ناگاه بارانِ عظیم یاران را در پیچیذ ، سماع کنان سماع کنان بگور خانهٔ قاضی سراج‌الدین رَحِمَهُ اللهُ در آمذه سماعِ عظیم کردند وآن حکایت‌را یاذ کرده سر می نهاذند وانصافها می‌داذند

(۵۴۸/۳) همچنان خدمتِ مالکِ أزِمّةِ ٱلفضلا مولانا صلاح‌الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ روایت چنان کرد که روزی حضرتِ سلطان ولد فرموذ که جدّم مولانای بزرگ قَدَّسَ ٱللهُ سِرَّهُ ٱلعزیز بحضرتِ والدم در آخرِ وقتِ وصیّت فرموذ که خذاوندگارم جلال‌الدین محمّد اینک بحضرتِ الله می‌روم وملازمِ انوارِ ذاتِ حق خواهم بوذن

شعر (هزج)

ما زاده ز ذاتیم سوی ذات رویم بر رفتنِ ما دهیذ یاران صلوات

وهمانا که منهیانِ عالمِ غیب وقاصدانِ ملأ اعلا پیوسته اخلاق واخبارِ اخلاف را بارواحِ اسلاف می‌رسانند تا در چه حالند وبچه مشغولند ؛ الله الله آنچنان باش ودرآن کوش که من درآن حضرت شاذان وسر افراز باشم ، نه آنکه از سرِ تشویر سر درپیش افگنم وخجل گردم واین وصیّت‌را همچون حلقهٔ زرّین در گوش کن

T, I, 622 ؛ H, II, 76 - 7 ۵۴۸/۳ Z ۱۵۹ ب B ۱۴۹ آ K ۳۴۸

1 ثمّ والله KZ : ثم بالله B ‖ 6 همچنان KB : الحکایه Z ‖ 13 اخبار KB : + و Z ‖ 15 باش KZ : — B

شعر (سريع)

فَكُنْ جديثًا حَسَنًا ذِكْرُه   وإنّما ٱلنَّاسُ أحَادِيث

و همچنان کرد که فرموذه بوذ ، واشارت کرده وصذ هزار چندان ؛ وعاقبة الامر کمالِ حال بجائی رسیذ که فرموذ

شعر (رمل)

تو دلا چنان شذستی ز خرابی و زمستی   سخنِ پذر نگوئی هوسِ پسر نداری

(٥٤٩/٣) همچنان از کرامِ اصحاب منقولست که خدمتِ بهاء الدین بحری در آبگرم رنجورِ عظیم شذه بوذ؛ چنانک بکلّی ازو اومیذِ حیات بریذند ، حضرتِ مولانا فرموذ که همچنان با جامه خوابش بر داشته بحمّامِ آبگرم بردند ودر حوضِ دغدغی چندانی درمیانِ آبگرمش غوطه داذ که در شمار آیذ ؟ و تمامتِ یاران بی خوذ گشته از مذکور دست شستند ودر حیرت افتاذند که زین سان معالجهٔ غریب هیچ طبیبِ لبیب کبی را نکرده است وکسی ندیذه است وکسی را مجالِ دم زذن نبوذ مگر فرزندش صلاح الدین فریاذ بر آورد ؛ حضرتِ مولانا بدستِ مبارکِ خوذ بهاء الدین را از آب بیرون آورده فرموذ تا لحظهٔ آسایش کنذ؛ همانا که چون برخاست طعام خواست و شفای عاجل حاصل گشته روانه شذ وگفت:

٥٤٩/٣ Z ١٦٠ آ B ١٤٩ ب K ٢٤٨   T, I, 622 ; H, II, 77

8 عظیم KB : — Z || اومید KB : امیذ Z || 11 غوطه KB : غوط Z || 13 نکرده است KB : نکرده Z

شعر (رمل)

توشفائی چو بیائی خوش و رو بنمائی   سپهِ رنج گریزند و نمایند قفا

وهمچنان ازآن قدرت و تصرّفِ عظیم صذ هزار منکرِ مستکبر باقرار آمده مرید و مؤمن شذند و بهشتی گشتند

(٥٤٨/٣) همچنان منقولست که روزی در صفتِ بذگوهرانِ منکر معانی می گفت؛ فرموذ که مگر عقربی در کنارِ جوئی گشت می‌کرد؛ از ناگاه سنگ پشتی یعنی کاسو سوی عقرب بیامذ که در چه کاری؟ گفت چارهٔ می‌جویم تا آنسوی جویم گذر افتذ که مرا قوم و فرزندان آنسویست؛ کاسو بحکمِ شفقت و غریب نوازی عقرب را چون خویشانِ اقرب بر پشت بگرفت و بر روی آب روانه شذ؛ چون در میانهٔ جو رسیذند عقرب را هوسِ نیش زذن شذ بر پشتِ سنگ پشت خیشی می‌کرد؛ پرسیذ که چه می‌کنی؛ گفت: هنرنمائی میکنم؛ توکرمِ خوذ نموذه بر ریشِ من مرهم نهاذی، من بر تو نیش می‌زنم و بر تو مهربانیٔ من همین است؛ همان لحظه کاسو درآب غوطه خورد و عقربِ نابکار بمارِ جهنم پیوست و این بیت‌را فرموذ

شعر (طویل)

أَلاَ فاقْتُلُوا النَّفْسَ الْخَبِيثَ وبَادِرُوا
وَلَا تَتْرُكُوها حَيَّةً فَهِيَ عَقْرَبُ

T, I, 624 ; H, II, 79   ٥٥٠/٣ Z ١٦٠ ب B ١٥٠ آ K ٣٤٩

a1 خوش BZ : بما K || 5 همچنان KB : الحكايه Z || 6 کنار KZ : کنارهٔ B || 10 آب KB : + روان Z || 12 پرسیذ که KZ : گفت B || 13 بر ریش KZ : بریش B || 14 همین K : همان BZ || 17 بادروا BZ ; + ها K

شعر (رمل)

جاهل ار با تو نمایذ همدلی عاقبت زخمت زند از جاهلی
مهرِ ابله مهرِ خرس آمذ یقین کینِ او مهرست و مهرِ اوست کین

(۵۵۱/۳) همچنان منقولست که روزی جلال الدینِ مستوفی رحمه الله ولیمهٔ عظیم ساخته بوذ و تمامتِ اکابر را خوانده؛ چون خوان را بینداختند و صلای افطار طعام کردند هر یکی برغبتِ تمام و اشتهای صادق بلوت مشغول شذند؛ همانا که حضرتِ مولانا افطار نکرد و التفات ننموذ؛ مستوفی سر می‌نهاذ و الحاح می‌کرد؛ خذاوندگار تمهیدِ عذر فرموذ که معدهٔ ما قوی ضعیف شذه است و بذآن جانورِ لاغرِ پشتِ ریش گشته را می‌ماند که در وقتِ پالان نهاذن نالان و منحنی شوذ و تحمّلِ آن بار ندارذ؛ چه اگر کوفته نگشتی، کوفتهٔ چند خورده شذی؛ مستوفیِ بیچاره گریان گشته مستوفا بندگیها کرده بنده و مرید شذ، و یاران را بتشریفاتِ فاخر مشرّف گردانیذ و آن روز سه هزار درهم قوّال‌انداز داذ

(۵۵۲/۳) همچنان منقولست که روزی جماعتی از اصحابِ جدل و اربابِ حیَل سؤال کردند که چون حق سبحانه و تعالی از کتمِ عدم وجودِ مبارکِ آدم علیه السلام بظهور آورد و از آب و گل ترکیبش فرموذ که خَمَّرْتُ طِينَةَ آدَمَ بِيَدِي أَرْبَعِينَ صَبَاحًا، عجبا درآن

۵۵۱/۳ـ۵۵۲ Z ۱۶۰ ب ۱۵۰ آ K ۳۵۰ T, I, 626 ; H, I, 80

3 مهر . . . اوست کین KBZh : — Z || 4 همچنان KB : الحکایه Z || 5 الله BZ : + عظیم K || 10 در KB : — Z || 13 درهم BZ : درم K || 16 سبحانه BZ : — K

2 جاهل . . . جاهلی : MN، ج ۶، ص ۱۴۲۴/۳۵۵ ؛ MA، ص ۸/۵۸۶
3 مهر . . . اوست کین : MN، ج ۲، ص ۲۱۳۰/۳۶۴ ؛ MA، ص ۱۱/۱۵۱

آب وگلِ او کاه آمیخته بوذ یا نی؟ فرموذ که در قرآنِ مجید خَلَقَ الاِنْسانَ مِنْ صَلْصَالٍ کَالفَخَّار (١٤/٥٥) فرموده است که معنیش آب وگلِ محض باشذ، واگر درآن آب وگل کاهی آمیخته بوذی پاشنهای من نکفتی وهردو پاشنهٔ خوذرا باز نموذ که ازآبِ وضو در یخبندان وریاضتِ سماع شکافها کرده بوذ، همشان ازآن جوابِ شافی ولطفِ وافی حیران مانده باخلاصِ تمام بنده و مرید شذند وبذآن حلمِ خلیلی وعلمِ حبیبی انصافها داذند

(٥٥٣/٣) الحکایه: اولادِ مدرّس چلبی شمس‌الدینّ و بدرالدین رَحِمَهُمَا اللهُ حکایت چنان کردند که در اوّلِ وهلت که مریدِ حضرتِ مولانا شذیم، از هیبتِ او دهشتِ عظیم برما غالب گشته مجالِ حرکت نداشتیم و در حجرهٔ مدرسهٔ مبارکْ منزوی گشته می‌سوختیم؛ مگر جهتِ خذاوندگار بر بامِ مدرسه خوابگاهی ساخته بوذند؛ و مُحجّر کرده؛ همانا که شبی از سرِ روزنِ ما سرِ مبارکْ‌را فروذ آورده فرموذ که بالا بیائید که درین ایّام زیرِ سقف خفتن گرانی وکسل می‌آورذ؛ بهتر آن باشذ که سقفِ سماوات‌را تفرّج کنان بخواب رویذ؛ چونْ بر بام برآمذیم؛ دیذم که بدامنِ مبارکِ خوذ خاکِ لطیف پرکرده بیاورد و درکنارِ بام فرو ریخت وگفت: برای وضو و میزکْ بایست شوذ تا شما را بزیر آمذن زحمت نباشذ واز وفورِ این رحمت ما را طاقتِ صبر نمانده بیخوذ شذیم؛ دیذم که خذاوندگار سرِ ما را بر

T, I, 626 ; H, II, 80 — ٥٥٣/٣ Z ١٦٠ آ B ١٥٠ آ K ٢٥٠

2 که B : — KZ ‖ 8 الحکایه Z : همچنان KB ‖ 11 مبارک BZ : — K ‖ 14 بیائید KZ : بیایند B ‖ 17 ریخت Z : بریخت KB ‖ 18 بزیر آمذن KB ~ زحمت نباشذ Z

سرِ زانو نهاذه مرحمت می‌فرموذ و بوسها می‌داذ ؛ زهی شفقتِ شاهانه و دلداریِٔ پذرانه و بنده نوازیِٔ محبّانه و مرید پروری و کمالِ متابعتِ محمّدی ! چنانکه فرموذ

شعر (مجتث)

بیا بیا که تو از نادراتِ ایّامی   براذری پذری ماذری دلآرامی
بنامِ خوبِ تو مرده زگور برخیزذ   گزاف نیست براذر چنین نکونامی

(٣/٥٥٤) مرویست که روزی خدمتِ معین الدینِ پروانه بزیارت آمذه بوذ ؛ التماس نموذ و اجازت خواست که بالای تربهٔ سلطان العلما قدّس الله روحَهُ قبّهٔ نادر وطاقی غریب بنا کنذ ؛ مولانا فرموذ که چون بهتر از قبّهٔ افلاک نخواهذ بوذن ، پس برین طاقِ مینا اختصار کن وفارغ باش؛ سر نهاذ وخدمات نموذ

(٣/٥٥٥) الحکایه : همچنان از اصحابِ عظام منقولست که خدمت خواجه شمس الدینِ عطّار رَحِمَهُ اللهُ ازجملهٔ مریدانِ قربت یافته بوذ، واز اربابِ قبابِ وهّاب شذه ، واوقات بتجرّعِ صهبا میل کردی ودرحالتِ مستی مغیّبات وکرامات گفتی ؛ مگر روزی همچنان مستِ طافح برخاست وبحضرتِ مولانا آمذ وازو شمع وشاهد ونقل وغیره التماس نموذ وبجدّ گرفت ؛ فرموذ که اورا درحجرهٔ کرده شمعی پیشِ او نهاذند ؛ وخاتونش را شاهدِ وقتِ او گردانیذه انواعِ نقلها مهیّا

٣/٥٥٤ ـ ٥٥٥ Z ١٦١ آ B ١٥٠ ب K ٣٥١

T, I, 627 ; H, II, 81

---

b6 نامی KB : + الحکایه Z || 9 طاق BZ : طاق K || 11 خدمات KB : خدمت Z || 12 اصحاب ZB : — K || 13 رحمه الله KZ : رحمة الله علیه B || 18 خاتونش را KZ : خاتون مذکور را B

کردند؛ بعد از ازالتِ سُکر چون بخوذ آمذ و خوذ را در حجرهٔ مدرسه یافت و خاتون را در پهلوش نشسته دیذ، دیوانه وار پرسیذ که این چه حالتست؟ چنانکه واقع شذه زن بازگفت؛ فریاذ کنان بر خاست وجامه ها را بر خوذ چاک زذه خاک بر سر می‌کرد و اشکهای خونین می ریخت؛ حضرتِ مولانا مذکور را درکنار گرفته دلداریها فرموذ و پرو بخشوذ؛ همان ساعت سر در قدمِ خداوندگار نهاذه از سرِ آن شر بر خاست و توبهٔ نصوح کرده چندانکه زنده بوذ دیگر طعامِ روز نخورد

(٥٥٦/٣) همچنان روزی در معرفت فرموذ که حق تعالی می فرمایذ که من نیازِ بندگان را چندان دوست می‌دارم که اگر بندگانِ من مسکنت و مذلّت ننموذندی و تضرّع نکردندی نیاز را از ایشان می بردم و من بخوذیِ خوذ بذیشان نیازمندی می نموذم؛ امّا حضرتِ بی نیازِ من نیازمندان را دوست می دارذ

(٥٥٧/٣) همچنان درویشی را گفتند که ترکِ نیاز چرا کردی؟ گفت: چندان نیاز نموذم که بی نیاز شذم؛ نیاز منزلِ آخرین است؛ پیوسته بی نیاز نیاز را دوست می دارذ

٥٥٦/٣ ـ ٥٥٧ Z ١٦١ ب B ١٥٠ ب K ٣٥٢ T, I, 628 ; H, II, 82

2 خاتون را KZ : خاتونش را B || دیوانه وار KZ : ازو B || 3 حالتست Z : حال است KB || 9 همچنان KB : الحکایه Z || 14 همچنان KB : الحکایه Z || که ترک KZ : — B

شعر (مجتث)

پریر عشق مرا گفت من همه نازم
همه نیاز شو آن لحظهٔ که ناز کنم
چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی
من از برای تو خوذ را همه نیاز کنم

(٥٥٨/٣) الحکایه : همچنان اعزّهٔ اصحاب که مقرّبانِ جنابِ آن حضرت بوذند، چنان روایت کردند که غرّهٔ ماهِ رمضانِ مبارک شذه بوذ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از میانِ یاران ناپذیذ شذ؛ چندانی درجایهای معیّن طلب کردند کس نشان نداذ، ویاران فوج فوج سوبسو جستند؛ اصلا ًمقامش معلوم نگشت؛ وهمگان سوار گشته درین حالت حیران ماندند؛ مگر در باغچهٔ مدرسه بچاهِ آبی که بوذ در آمذه یوسف وار معتکف گشته است وفرو کشیذه و هیچ کسی را خبری نی؛ همانا که روزِ عیدِ مبارک که اصحاب ملول وماتم زذه نشسته بوذند، بیرون آمذه بمدرسه خرامیذ؛ غریو از نهاذِ عاشقان برخاسته شاذیها کردند وبسماع شروع فرموذه این غزل را سرآغاز کرد که

شعر (مضارع)

باز آمذ آن مهی که ندیذش فلک بخواب
آورد آتشی که نمیرذ بهیچ آب

الی آخره

واکابر شنیذه جوق جوق بزیارتِ حضرتش مشرّف می‌شذند

٥٥٨/٣ Z ١٦١ ب B ١٥١ ب K ٢٥٢ — T, I, 628 ; H, II, 82

2 من K : — ZB ‖ 4-5 چو ناز را ... کنم KB : — Z ‖ 6 الحکایه BZ : — K ‖ 8 چندانی ZB : چندانک K ‖ 10 جستند KB : می جستند Z ‖ 11 باغچه BZ : بغچه K ‖ 13 که KZ : — B ‖ 20 می شذند KZ : می شوند B

(٥٥٩/٣) همچنان خدمتِ ولیِّ پنهانی، گوهرِ بحرِ لا مکانی مولانا اختیارالدین امام رضی اللهُ عنه روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بباغِ چلبی حسام الدین می‌رفت تنها؛ و من بنده در پیِ آن سلطانِ دین آهسته آهسته می‌رفتم؛ و سوگندانِ عظیم می‌خورد که بحقِّ ذوالجلال والاکرام که برین چشمهای ظاهر می‌دیدم که حضرتِ شیخ گزی از زمین بالاتر بین السماء والارض می‌رفت و من بیهوش گشته افتاده ام؛ چون برخاستم؛ خداوندگار بکارِ خوذ رفته بوذ؛ روزی، در خلوت بگوشِ من فرموذ که کمتر از مرغی نتوان بوذن؛ خصوصا که مرغانِ عرشی و گفت:

شعر (رمل)

مرغِ باغِ ملکوتم نیم از عالمِ خاکْ
دو سه روزی قفصی ساخته اند از بدنم

(٥٦٠/٣) همچنان مگر بعضی از یارانِ فقیر از قلّتِ منال و کلالتِ حال شکایت می‌کردند؛ فرموذ که در زمانِ مصطفی علیه السلام قحطِ عظیم شذه بوذ واز صحابه یکی را مُدّی آردِ جو بوذ؛ و بر حضرتِ رسول تشنیع می‌زذ که درین ایّامِ غلا چه خواهم کردن؛ فرموذ که آن آرد را بفروش و توکّل کن؛ بحکمِ اشارتِ نبوی بر دوش گرفته میانِ اصحاب مزاد می‌کرد که یکْ مُد آرد که می‌خرد؟ هیچ کسی مشتری نشذ و رغبت

T, I, 630 ; H, II, 83 ٥٥٩/٣ Z ١٦١ ب B ١٥١ | K ٣٥٢

1 همچنان KB : الحکایه همچنان Z || 6 می رفت KZ : رفت B || 7 در خلوت BZ : بخلوت K || 12 بدنم KB : + الحکایه Z || 14 علیه السلام KB : صلعم Z || 18 یکْ مد KZ : یکْ من B || ارد BZ : جو K || کسی KZ : کس B

نکردند ، یکی می گفت که من یکماهه قُوتی دارم ، آن بمن کافیست ؛ دیگری می گفت که من قوتِ ده روزه دارم ؛ صحابهٔ دیگر می گفت: مرا دو روزه طعام هست، چون هیچ نماند رزّاق حاضرست ؛ تا حدّی که درویشی گفت : مرا لقمهٔ هست که شب افطار کنم ؛ ذخیره ام نمی بایذ ؛ همچنان حضرتِ رسول صلعم تصرّف فرموده علی حده هر یکی را قوّتِ توکّل بخشیذه بوذ که اصلا غمِ قوت نداشتند و علَم در سلوکِ ملوکِ حقیقت می افراشتند ؛ هماناکه آن صحابیِٔ عزیز خجل گشته، حضرتِ رسول فرموذ که ترا دو ماهه قوتی هست و هنوز شکایت می کنی روا نباشذ وآن را حق تعالی نپسندذ ؛ فی الحال تصدّق نموده توبه کرد و توکّل نموذ و بقوّتِ روحانی مؤیّد گشت

شعر (رمل)

هین توکّل‌کن ملرزان پا و دست رزقِ تو بر تو ز تو عاشق ترست
گر تو نشــتابی بیایذ بر درت ور تو بشتابی دهذ دردِ سرت
تو نهٔ زآن نازنینانِ عزیز که ترا دارند بی جوز و مویز

یاران استغفار کرده شکرها کردند و فارغ شذند

1 یک ماهه BZ : یک ماهه K || 5 صلعم KZ : الله B || 8 سلوک KZ : + و B || 12 ه و KZ : و B || b بر KZ : از B || زتو BZ : بتو B || 13 b درد سرت KZ : + زر را خاک و سنک بیرون کسیدند و بعالم اوردند تا خلایق منفعت کیرند ، هماناکه این مدخلان B || 15 شدند KB : + الحکایه Z

12 هین ... عاشقترست : MN ، ج ٥ ، ص ٢٨٥١/١٨٢ ؛ MA ، ص ٢٣/٥٠٩
13 گر تو ... درد سرت : MN ، ج ٥ ، ص ١٥٤ (در نوط) ؛ MA ، ص ٢٥/٤٩٠
14 تو نهٔ ... مویز : MN ، ج ٥ ، ص ٢٨٤٥/١٨٢ ؛ MA ، ص ٢٠/٥٠٩

(٥٦١/٣) همچنان روزی فرموذ که مردمِ عاقل چندانی زحمات کشیذند ورنجهای حدّ دیذند، تا سیم وزررا در خاک پنهان کنند تا کسی از آنجا فایده نگیرذ؛ عاقبة الامر همه‌شان عور و بی نوا خواهند رفتن وآن مال مردریگ خواهذ ماندن

شعر (رمل)

عاقبت تو رفت خواهی نا تمام   کارهایت اَبْتَر و نانِ تو خام
ازخراج ار جمع آری زرچو ریگ   تو بمیری وآن بماند مرد ریگ

(٥٦٢/٣) همچنان روزی فرموذ که مردی آنست که خاک را زر کنذ؛ امّا مردمی آنست که زررا خاک کنذ؛ ولله الحمد که در هر دوحال پهلوانیم

شعر (رمل)

پیشهٔ مردی ز حق آموختیم   پهلوانِ عشق ویارِ احمدیم

(٥٦٣/٣) همچنان روزی بخدمتِ پروانه عذری می‌خواست که کشتیِ وجودِ درویش در بحرِ تصرّفِ حق بحکمِ خوذ نیست

شعر (بسیط)

تَجْرِی الرِّیَاحُ بِمَا لاتَشْتَهِی السُّفُنُ

٥٦١/٣ ـ ٥٦٣ Z ١٦٢ آ B ١٥١ ب K ٢٥٥   T, I, 632 - 3 ; H, II, 85

3 نکیرد KB : نکیرند Z ‖ 7 مردریک KB : + الحکایه Z ‖ 9 کنذ KZ : کنند B ‖ 11 شعر KZ : — B ‖ 12 احمدیم KB : + الحکایه Z ‖ 14 درویش KZ : — B ‖ 15 شعر B : — KZ

---

6 عاقبت ... خام : MN ، ج ٣ ، ص ١٢٩/٩ ؛ MA ، ص ٧/١٩٦
7 از خراج ... مردریک : MN، ج ٤ ، ص ٦٧١/٣١٨ ؛ MA ، ص ٢١/٤٤١
16 تجری ... السفن : دیوان ابی الطیب المتنبی ، ج ٤ ، ص ٢٣٦

وَاللهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ (٢١/١٢) ؛ هر كه نورِ چهرهٔ يَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَاءُ (٢٧/١٤) را مطالعه كند هيچ اعتراض در نهاذِ او نماند و بر همهٔ خلايق مرحمت نمايذ و همچنان نيكئ كه براى رضاى الله بوَذ خالصًا لِوَجْهِ اللهِ به از نورِ آفتاب بوَذ و ماهتاب، واستخوانِ محسن در گور روذ، امّا نور در زيرِ گور نروذ؛ بيازما اينك نورِ آفتاب را در گوركن باز بر سر آيذ و فرو نماند؛ اين سخن پايان ندارذ، يعنى نيكئ نيكان همچنانست اگرچه نيك مرد در گور فرو روذ امّا نورِ احسانِ او وتابشِ نامِ نيكِ او تا ابد الاعصار درخشان باشذ

شعر (بسيط)

وَالخَيْرُ كالشَّمْسِ لا يَخْفَىٰ إلَى الأَمَدِ

واين كلمات تركيبِ ايشانست؛ پروانه سر نهاذ و بر خاست و ياران را بى حدّ بندگيها نموذ

پايان جلد اوّل

9 شعر K : — BZ || 10 يخفى KBZ : يكفى Kh

JAMMU & KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Kashmir Division - Srinagar

ve Mevlevîlik tedkiklerinin başlamasından itibaren kısmen veya tamamen tercüme edilmştir.

Türkçe tercümeleri

1) Zāhid b. 'Ārif tarafından 803 h. / 1400-01 m. *Maḫzan al-asrār*[1] adıyla yapılan tercüme. *Manāḳib al-'ārifīn*'in, dil bakımından oldukça sâde olan bu tercümesinde, Şams al-Dīn-i Tabrīzī bölümünde anlaşılması güç bazı parçaların çıkarıldığı ve manzum kısımların ve âyetlerin olduğu gibi bırakılıp türkçeye çevrilmedikleri görülmektedir.

2) Gevrek Zâde Hasan (ölm. 1216 h. 1801 m.)[2], *Tarcuma-i manāḳib al-'ārifīn.*[3] 1210 h. de yapılan bu tercümede manzum kısımlar hariç diğer kısımlar tamamiyle Türkçeye çevrilmiştir.

3) 'Abd al-Bāḳī b. al-Şayḫ al-Sayyid Abū Bakr Dede Efendi[4], *Tarcuma-i manāḳib al-'ārifīn* veya *Tarcuma-i Aflāḳī*[5], aslına sâdık kalınarak yapılan bu tercümeye mütercim 1208 h./ 1793 m. de başlayıp 1212 h./ 1797 m. de bitirmiştir. Tercümede aslına sadık kalınmakla beraber bazan anlaşılması güç yerlerde açıklama mahiyetinde ilâveler yapılmıştır. Ancak, açıklama mahiyetinde olan bu ilâveler, eserin bütününe nazaran hiç mesabesindedir. Ayrıca Farsça beyitlerin çok azının tercüme edildiği, çoğunun ise, olduğu gibi bırakıldığı görülmektedir.

4) T = Ahmed Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri*, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Dünya edebiyatından tercümeler, Şark-İslâm klâsikleri: 26, c. I-II, Ankara, 1953-54. Eserin

[1] Tavsifi için bk. İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları 6. fasikül, İstanbul, 1946, s. 533

[2] Tercüme-i hali için bk. M. Süreyya, Sicill-i Osmani, c. II., s. 162 M. Tahir, Osmanlı müellifleri, c. III, s. 213

[3] Muhtelif nushaları için bk. Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri c. I, s. XCVI-XCVII (önsöz)

[4] Tercüme-i hali için bk. Sicill-i Osmâni, c. I, s. 300

[5] Muhtelif nushalar için bk. H. Ritter, Philologika XI, Der İslam c. XXVI, s. 130; İstanbul kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları, 6. Fasikül s. 444.

Bu ve diğer bazı nushalarla yapılan karşılaştırmada istinsah tarihleri H. X. asrın sonuna kadar çıkan nushaların tertip bakımından biribirinden biraz farklı oldukları ve bu bakımdan iki gruba ayrıldıkları görüldü. Buna göre mevcud nushaların şecereleri şu şekilde gösterilebilir :

Müellif nüshası

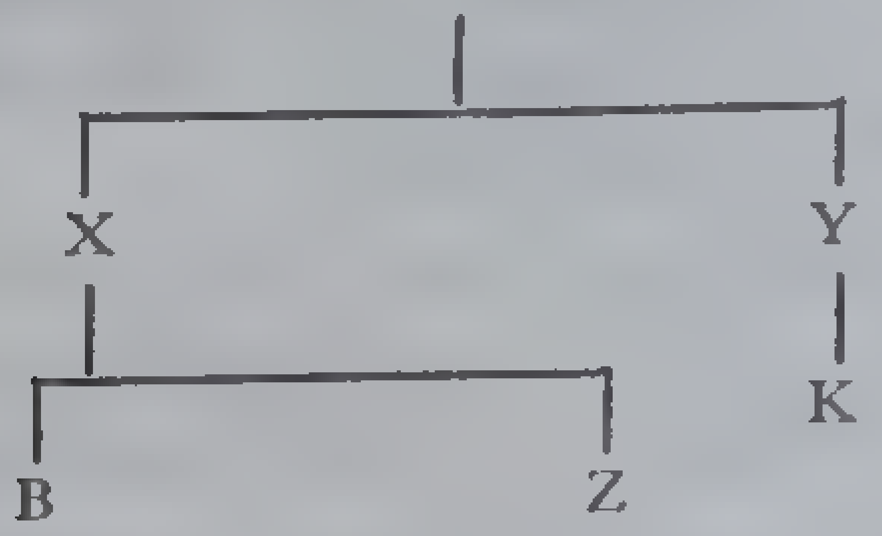

K (= Konya) nushasının istinsah edildiği meçhul nushada müstensih tarafından rivayetlerin tertibinde, yukarıda anlatılan sebepler dolayısiyle bazı değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır. **B** (=Bursa) nushasındaki rivayetlerin kenarlarında "bu rivayetin falan bölümde olması lâzımdı" gibi kayıtlar, gerek kendisinin, gerekse onunla aynı tertibi muhafaza eden **Z** (=Serez) nushasının, müellifin orijinal nushasına istinad eden bir nushadan istinsah edildiklerini göstermektedir.

Metnin tesisinde faydalanılan bu üç nusha, yukarıdaki tavsiflerinden de anlaşılacağı üzere istinsah tarihleri bakımından başkalarına nazaran oldukça eski sayılabilecekleri gibi istinsah edildikleri devirlerde okunup başka nushalarla da karşılaştırılmışlardır.

Manāḳib al-'ārifīn'in tercümeleri

Manāḳib al-'ārifīn, başta türkçe olmak üzere tamamen veya kısmen muhtelif dillere tercüme edilmiştir. Türkçe tercümeleri Anadolu'da muhtelif devirlerde ve muhtelif şahıslar tarafından yapıldıkları için Türk dili ve tercüme tekniği bakımından büyük bir ehemmiyet taşır. Bu tercümelerden ilkinin, kendi devrine ait metinlerin azlığı göz önünde bulundurulursa, bir kat daha değeri artar. Eser, Avrupa'da Mevlānā

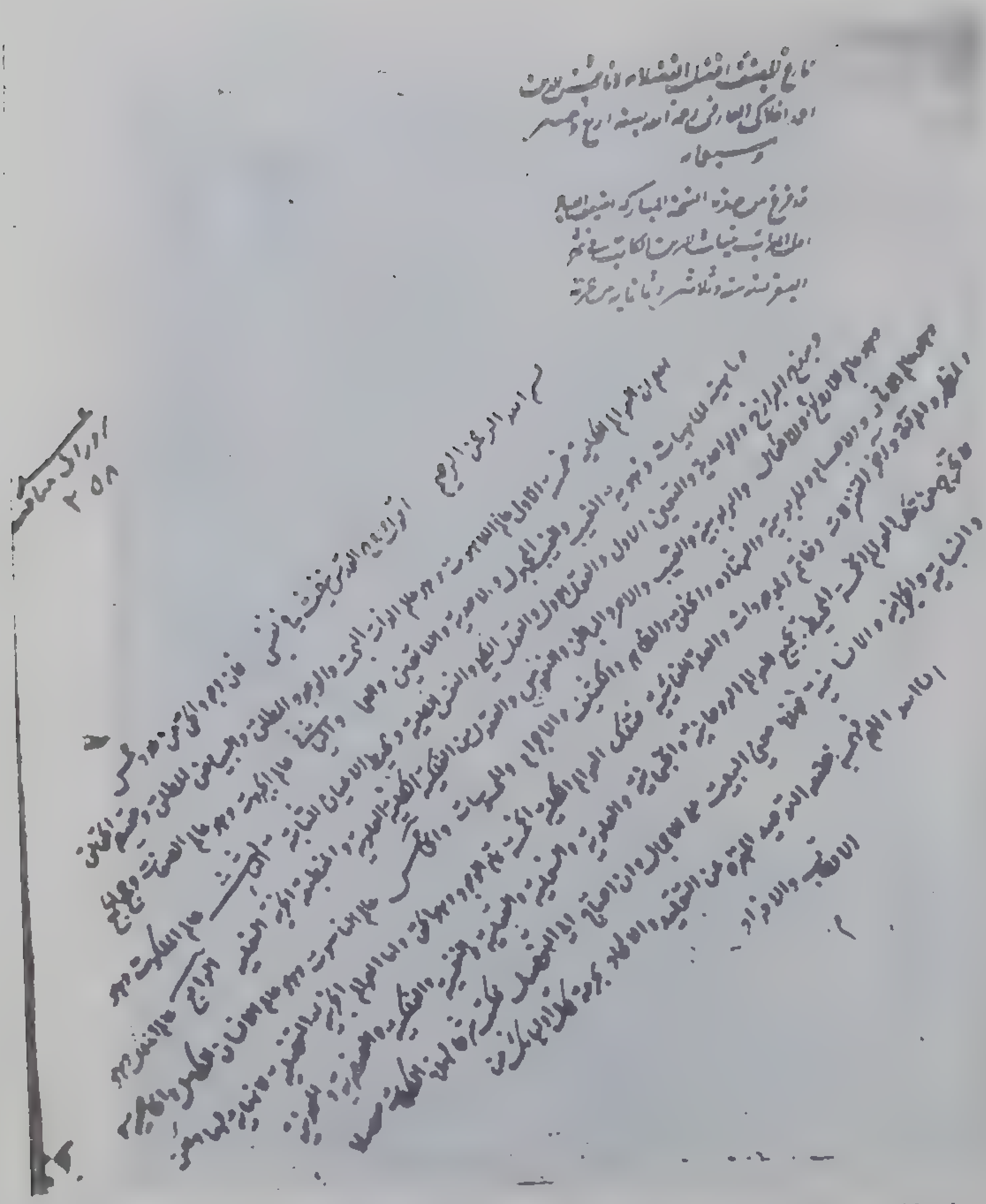

Lev.VII — II = Bursa Genel Kitaplığı Eşref Zade Dergâhı 1203 No.lu Manâķib al-ʿârifîn nushasının 836 tarihli istinsah kaydı

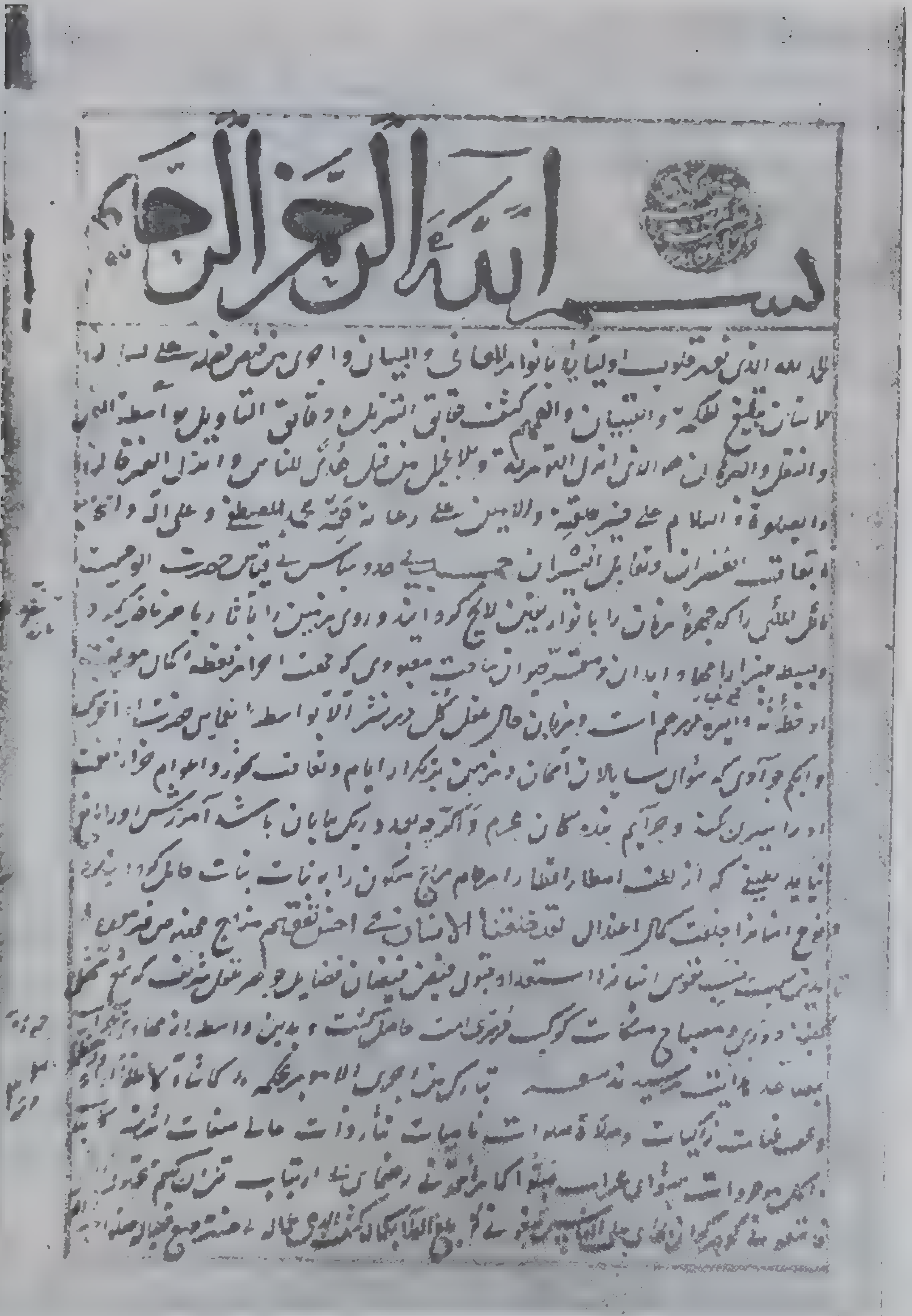

بسم الله الرحمن الرحيم

Lev. VI — B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref Zade Dergâhi 1203 No. lu Manāḳib al - ʿārifīn nushasının ilk sahifesi

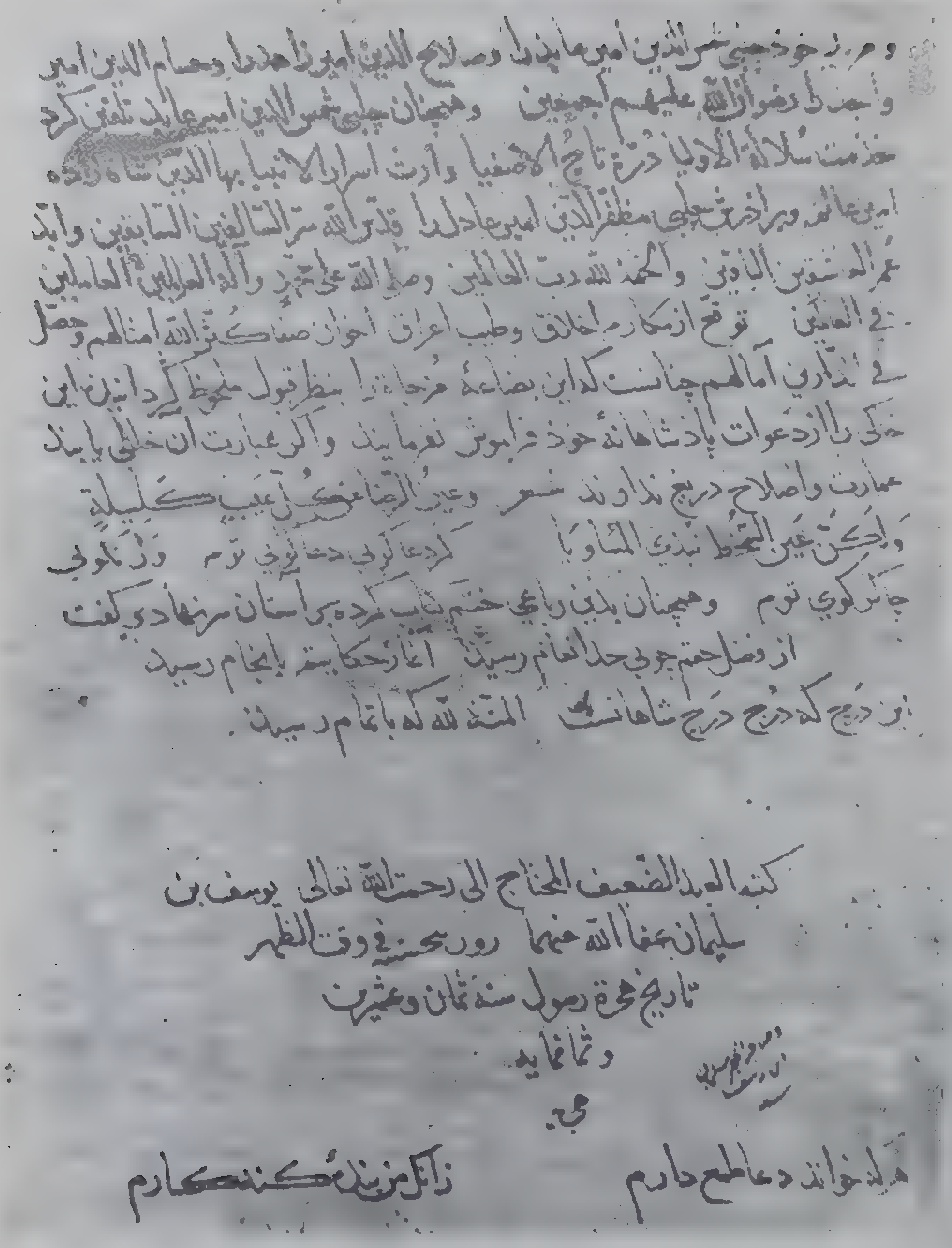
كتبه العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى يوسف بن
سليمان عفا الله عنهما روز يكشنبه في وقت الظهر
تاريخ هجرة رسول سنة ثمان وعشرين
و ثمانمايه

Lev.V — Z = Süleymaniye Kitaplığı Serez 1794 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushasının 828 h. tarihli ferağ kaydı

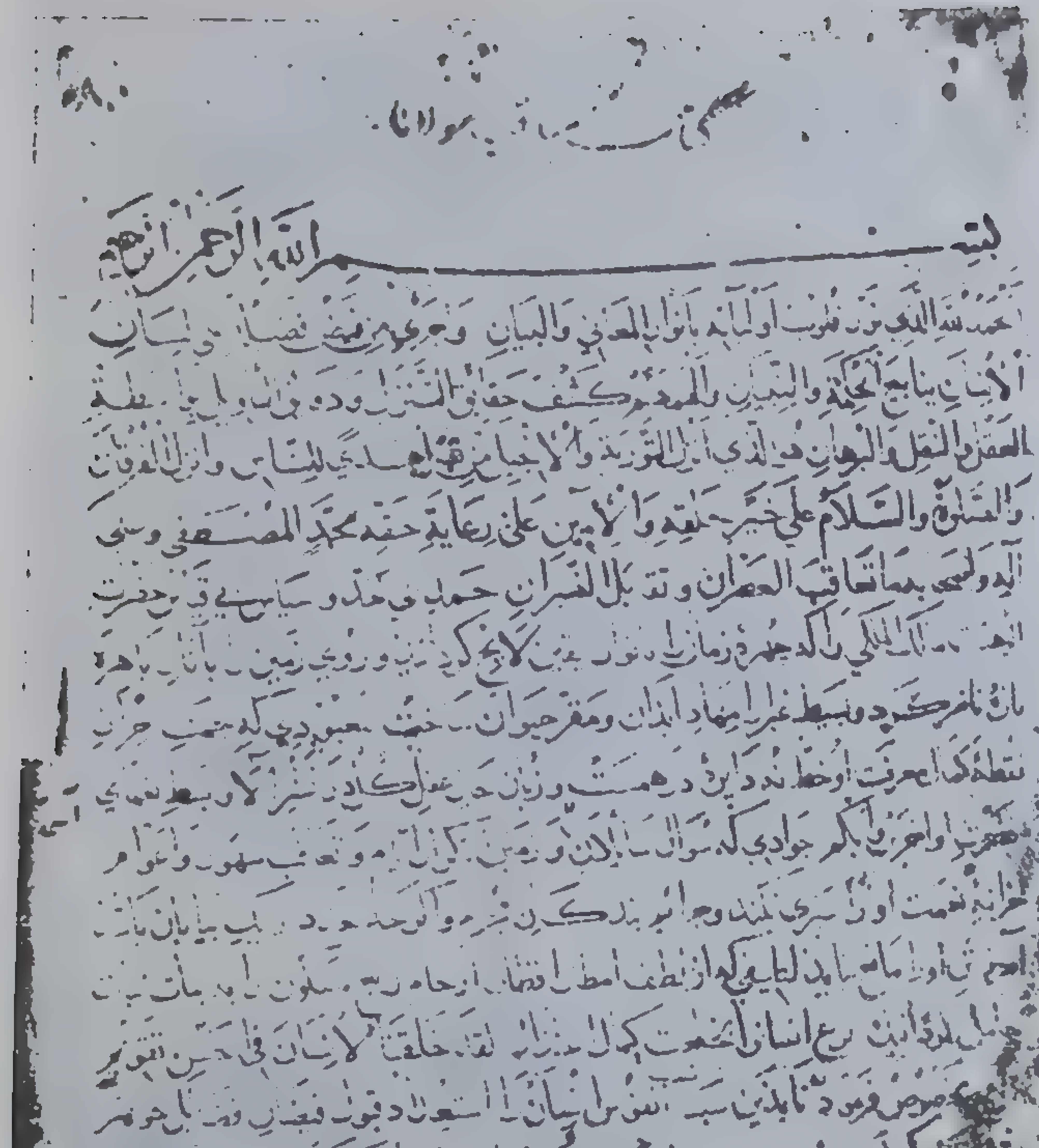

بسم الله الرحمن الرحيم

Lev. IV — Z = Süleymaniye Kitaplığı Serez 1794 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushasının ilk sahifesi

B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref-Zâde dergâhı 1203, Miklabı kopmuş, şemse ve zincirekli tamir görmüş koyu kahve rengi meşin cild içinde 27 X 17.8 (18.3 X 11.4) cm. eb'adında olup 259 varaktır. Her sahifede 22 satır vardır. Yazı talik, söz başları kırmızı mürekkeple. Noktalar çok defa ihmal edilmiştir. Bazen de asıl yerlerine konmamıştır. Bazı rivayetlerin kenarlarında, bulunmaları gereken yerler işaret edilmiştir. (meselâ bk. 141b, 139a, 149a, 193b vb.). Kitabın başına sonradan ilâve edilen bir varakta "Kınalı zade Efendi Ḥasan Çelebi hazretlerinindir" diye bir kayıt vardır. Arka sahifede (b) ihtimal vaktile bu cild içinde bulunan kitapların bir listesi verilmiştir. Bu listeye göre bu cild içinde 1) *Şarḥ-i ba'żi aḥādīs̱-i şarīfa bi 'l-fārisiyya*; 2) Abū Muḥammad 'Abdallāh b. Muḥammad al-Ḳalānisi, *Kitāb fi't-taṣavvuf*; 3) Nacmaddīn al-Kubrā, *Risāla fī ādāb al-ṣūfiyya*; 4) Mavlānā Calāl al-Dīn Rūmī, *Fīhi mā fīh*; 5) Aflākī, *Manāḳib al-'ārifīn* bulunmakta imiş. Ayrıca 1ª da Bursa'da Çelebi zâde İsma'īl 'Āṣım'ın istishab kaydı vardır. Giyās̱ al-Dīn al-Kātib tarafından 836 h. yılının safar ayında istinsah edilmiştir. İmlâ hususiyetleri bakımından harflerin noktalarını ihmal hariç Serez nushasına benzemektedir.

Bh = Bursa Eşref-Zâde dergâhı 1203 No. lu nushada başkaları tarafından işaret edilen farklar

K = Konya Âsar-ı Atika Müzesi 2158. Kahve rengi meşin bir cilt içinde olup 25.6 × 17.5 (19 × 13) cm. eb'adındadır. 676 sahifedir. Yazı talik, söz başlıkları kırmızı mürekkeple olup her sahifede 17 satır vardır. Unvan sahifesini teşkil eden iki sahife müzeyyen. 978 h. de Vezir-i a'zam Mehmed Paşa tarafından vakfedilmiştir. 869 safarinin yarısında 509 sahifelik bir kısmının, arta kalanının ise, aynı yılın Cumada'l-ulâsının 14 ünde istinsahı ikmal edilmiştir (bk. vrk. 509 ve 676). Ancak nushanın, sunulan metinde işaret edildiği gibi ilk yarısında yirmi otuz sahife kadar eksiği vardır.

Bu nusha da imlâ hususiyetleri bakımından ى ve bir sesliden sonra ذ lerin noktasız yazılmaları hariç **Z** (= Serez) nushasına benzemektedir.

Kh = Konya Âsâr-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushada başkaları tarafından gösterilen farklar.

Z = Serez (Süleymaniye Kütüphanesi) 1794, Miklaplı, şemse ve zincirekli koyu kahve renkli meşin bir cilt içinde bulunan bu nusha 17.5 X 27 (yazı eb'adı: 21.5 X 14) cm. eb'adında olup 284 varaktır. Her sahifede 21 satır vardır. Manāḳīb al-ʻārifīn 1b-283b arasındaki sahifeleri işgal etmektedir. Başında as-Sayyid ʻAbd al-Raḥmān b. Aḥmad Amīn al-Sirozi'nin, bu nushayı Siroz Kütüphanesine vakfettiğine dair vakıf mühürü vardır. Sonda vrk. 284a da Mavlānā'nın soyunun Abū Bakr'a kadar uzanan muhtelif şecereleri verilmektedir. 284a-b de Türk şairlerinden Muhyi'nin iki türkçe gazeli vardır. Bu nusha, Yūsuf b. Sulaymān tarafından 828 h. de istinsah edilmiş ve ondan oğlu Sulaymān'a intikal etmiştir.

Bu nushanın yazı hususiyetleri:

1) د harfi, Farsça kelimelerde ی den veya bir sesliden sonra ذ olarak yazılmıştır. Meselâ: پیذا ve کُنَذ gibi. Arapça kelimelerden ise sadece خدمت kelimesi daima خذمت şeklinde yazılmıştır.

2) پ ، چ ، ژ harfleri, bazan ب ، ج ، ز şeklinde yazılmıştır.

3) گ harfi, bazan ve çok defa güç hallerde ك in üzerine (˙) nokta konulmak suretiyle ڭ şeklinde belirtilmiştir.

4) Kelime içindeki hemzeler daima ی ile gösterilmiştir. Meselâ: فواید فوائد ، وقایع وقائع şekillerinde yazılmıştır.

5) Arapça kelimelerde elif-i mamdūda'dan sonra hiç hemze yoktur. Hemze sadece kelime muzaf mevkiinde ise konulmuştur. Meselâ : علماء دهر gibi. Muẓaf halinde bazan de onun yerini yay-yı̣ izafet almıştır. Meselâ: فضلای قونیه

6) ـه veya ه ile nihayetlenen Farsça veya Arapça kelimelerin cemilerinde bunların yerini Farsça çoğul edatı olan ها alır. Meselâ: جامها ، خانها ، نعرها (جامه‌ها ، خانه‌ها ، نعره‌ها yerine)

7) که ve چه ilgi zamirleri آن ile veya بل ile gedikleri vakit آنک ، آنچ şeklinde yazılmıştır. Meselâ: چنانک ، بلک gibi.

Zh = Serez 1794 No. lu nushanın aslında başkaları tarafından tesbit edilen farklar

Maṣnavī,[1] *Dīvān-i kabīr*,[2] *Maktūbāt*[3];. Ayrıca bizzat Mavlānā tarafından muhtelif kitapların kenarlarına yazılan kayıtlardan faydalanılmıştır[4]. İsimleri sayılan bu eserlerden nakledilen parçaların büyük bir kısmı sonulan metinde gösterilmiştir. Bir kısmı da II. cildin sonuna bırakılmıştır.

Manāḳib al-'ārifīn neşrinin dayandığı nushalar

Manāḳib āl-'arifīn'in çeşitli bakımlardan arzettiği ehemmiyetine rağmen ilmî esaslara dayanan tenkidli bir tabı yapılmamıştı. Bundan altmış iki yıl önce Hindistan'da Agrah'ta "*Savāniḥ-i 'Umr-i Haẓrat-i Mavlānā Rūmī musammā ba manāḳib al-'ārifīn*" adıyla yapılan baskısı ise, birçok hatalarla dolu olduğu gibi tamamiyle de tükenmiş bir durumda idi. Bu husussları ve bilhassa Anadolu Selçukluları tarihi bakımından arzettiği değeri göz önünde bulunduran Türk Tarih Kurumu, eserin Türkiye'de bulunan eski elyazmalarına istinaden ilmî neşrinin yapılması işini bu satırları yazana havale etmek lûtfunda bulundu. Bu maksatla eserin, vaktiyle Prof. H. Ritter tarafından tesbit ve tavsif edilen[5] nushaları tedkik edildikten sonra onun gözünden kaçmış başka nushaların bulunup bulunmadığını tahkik için kütüphanelerimizde yeniden bir araştırma yapıldı. Nitekim bu araştırma sonunda, muhtelif sebeplerle Prof. Ritter'in görmediği çok daha eski ve mevsuk sayılabilen bir çok nushalara tesadüf edildi.

Bu şekilde tesbit edilen ve sayıları oldukça kabarık olan bu nushalar arasında Süleymaniye Kütüphanesi Serez kitapları 1794 No. da kayıtlı nusha, metnin tesisi için esas olarak alındı ve bu nusha ile karşılaştırmak üzere de Bursa Kütüphanesi Eşref Zâde Dergâhı kitapları 1203 No. lu nusha ile Konya Âsâr-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushalar tercih edildi.

[1] Maṣnavī'den alınan bütün beyitler sunulan metinde gösterilmiştir.

[2] Dīvān-i kabirden alınan beyitler, Prof. Badī' al-Zamân tarafından yapılacak neşrine intizaren eserin II. cildinin sonunda gösterilecektir

[3] Bk. Ahmed Eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XXXVIII

[4] Bk. bu kitap, s. 531

[5] Bk. H. Ritter, Philologika XI (Der İslam, c. XXVI, s. 129-30)

bilecek bir takım rivayetlerin ya üstlerinin çizildikleri veya kaydedilmedikleri görülmektedir[1].

Aflākī'nin *Manāḳib al-'ārifīn*'i yazarken faydalandığı başlıca eserler, bu satırları yazan tarafından yapılan tercümesinin ön sözünde işaret edildiği[2] gibi şunlardır: Farīdūn b. Aḥmad Sipahsālār, *Risāla*, Aflākī isim zikretmeden bu eserin muhtevasının dörtte üçünden fazlasını bazan küçük ifade ve kelime değişikliği ile bazan da genişletmek suretiyle eserine nakletmiştir. Aflākī'nin bu parçaları naklederken Sipahsālārdan bahsetmeyişi şu sebeplerle iyzah edilebilir : Sipahsālār, eserini tamamlamadan ölmüş, bu bakımdan kitabı herkes tarafından tanınmamıştır. Sipahsālār'ın eseri, 'Aṭṭār'ın Taẕkirat al-avliyā'sı âyarında bir eser olmaktan çok uzak ve halkın hoşuna gidecek kerametleri ihtiva etmediği için beğenilmemişti. Bu bakımdan 'Aṭṭār'ın Taẕkirat al-avliyā'sına benzer bir eserin yazılması arzu ediliyordu. Aflākī, 'Arif Çelebi ve etrafındakilerin bu arzularını yerine getirmek için *Manāḳib al-'ārifīn*'i yazmağa başlamış, ancak Sipahsālār'dan faydalandığı halde ehemmiyetsiz addedilen bir eser olduğu için de adını bile zikretmemiştir.

Sipahsālār'ın *Risōla*'sından nakledilen parçalar *Manōḳib al-'ārifīn*'in Türkçe tercümesinde işaret edildiği[3] gibi, sunulan Farsça metinde de (notlarda) gösterilmiştir. Bu arada gözden kaçan kısımlar da ikinci cildin sonunda işaret edilecektir. Sipahsālār'ın dışında Aflākī şu eserlerden faydalanmıştır : Sultan Valad, *İbtidā'-nāma* (Valad-nāma)[4] ve *Ma'ārif*[5]; Şams addīn-i Tabrīzī, *Maḳālāt*'ı, muhtelif kısımlarından alınmak suretiyle bu eserin takriben üçte biri olduğu gibi nakledilmiştir[6]; Mavlānā Calāl ad-Dīn-i Rūmī, *Fīhi mā fīh*[7],

[1] krş Neşredilen metin, s. 274

[2] Ahmed Eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı Ankara 1953, c. I, Önsöz, s.

[3] Bk, Ahmed eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XI-XL (Önsöz)

[4] Bk. ayni eser, s. XXII-XXV

[5] Bk. aynı eser, s. XXVII-XXIX

[6] Bk. aynı eser, s. XXIX-XXXIII

[7] Bk. aynı eser, s. XXXV-XXXVIII

edildiği de görülmektedir [1]. ʿAbd al-Vahhāb b. Calāl ad-Dīn Muḥammad tarafından hazırlanan bu muhtasar nusha, eserin mufassal Türkçe tercümesi olduğu halde Ṣanā'i mahlası ile tanınan Derviş H̱alīl (ölm. 950 h. 1543 m.) [2] tarafından bir takım değişiklikler daha yapılmak suretiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.[4] Görülüyor ki eser ilk yazılışından başlıyarak başta müellif olmak üzere birçok kimseler tarafından bir takım değişiklik ve ilâvelere mâruz kalmıştır. Ancak müelliften başkaları tarafından bu değişiklikler yapılırken eserin muhtevasından ayrılmamağa dikkat edilmiş, ihtimal ihtisar edenlerin tarihî bilgilerinin kifayetsizliği yüzünden bir takım tarihi hatalar da olduğu gibi alınmıştır. Meselâ ʿAlā' ad-Dīn Muḥammad H̱ᵛārizmşāh'ın, eserin hemen başında Aflākī tarafından hatalı bir şekilde Calāl ad-Din H̱ᵛārizmşāh'ın amcası olarak gösterilmesi de aynen nakledilmiştir.

Manākib al-ʿārifīn'in kaynakları

Yukarıda da işaret edildiği üzere eserin ihtiva ettiği mâlûmat şifahi ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Şifahi rivayetlerin hiç olmazsa bir kısmını, bilhassa Maṣnavī de geçen bazı beyitler etrafında halk arasında teşekkül eden hikâyeler ve yine halk arasında Mevlānā'ya atfedilen kerametler teşkil etmektedir. Bu arada Aflākī'nin kendi mahsulü olan rivayetler de vardır. Aflākī, birçok benzerleri gibi şeyhine ve onun hânedanına karşı kendi benliğini unutacak derecede sonsuz bir inanç ve sevgi beslediği için, derlediği malûmatın doğruluğundan en ufak bir şüphe hissetmediği gibi, ileride eserini okuyanların, bunları Mavlānā hanedanı lehine mi veya aleyhine mi yorumluyacaklarını da düşünmemiştir. Nitekim sunulan metnin tesisinde faydalanılan nushalardan birinde [3], bilhassa şeriate bağlı kimseler tarafından Mavlānā aleyhine kullanıla-

[1] ʿAbd al-Vahhāb b. Calāl al-Dīn Muḥammed al-Hamadānī, Ṣavākib al-manākib, Aşır II (Süleymaniye kütüphanesi) 154, vrk. 2b-3a (Muhtelif nushaları için bk. Ritter Philologika XI Der İslam c. XXVI, s.131, C. A. storey, Persian literature, volum I, Part 2, s 938)

[2] Tercüme-i hali için bk. Ritter, aynı makale, s. 131

[3] Bursa Genel Kitaplığı Eşrefzâde Dergâhı, 1203 vrk. 79 a, krş. neşredilen metin s. 274

Manāķīb al-ārifīn, s. 9-10

چنان گویند که بعذ از نهم ماه حضرت بهاء ولد بوجود آمذ وبعد
از دو سالگی آنچنان سالکی نقل فرموذ ، اوچون مولانا بهاء ولد بزرگ
شذ و بالغ گشته درانواع علوم وحکم مستثنی ومشار الیه شذ همانا که
خویشان ماذریش اتّفاق کرده میخواستند که اورا بتخت پاذشاهی
نشانند تا همگنان درتحتِ تصرّفِ او باشند ؛ حضرت بهاء ولد قبول
نکرد واصلا رضا نداذ ؛ روزی درکتبخانهٔ پذرِ خوذ در آمذ وکتبرا
مطالعه کردن گرفت ؛ ماذرش ملکهٔ جهان گفت : مرا بسببِ این
علوم وحکم بپذرت داذه بوذند ؛ بهاء ولد بجدّ تمام بتحصیل علوم دینی
مشغول شذ وممارست نموذ واز ممالکِ جهان بکلّی فارغ گشت

Manāķib al-ʿārifīn, bütünüyle bir derleme eser (compilation)dir. Filhakika muhtelif kitaplardan aynı veya küçük bazı tadilâtla yapılan iktibaslar ve muhtelif kimselerin rivayetleri bir tarafa bırakılırsa, malûmat olarak Aflākī'ye ait pek az şey kalır. Ancak muhtelif kimselerden duyduklarını anlatırken kullandığı ifade tarzı ve muhtelif kitaplardan yaptığı nakillerdeki bazı tasarrufları onun orijinal tarafını teşkil eder. Bu arada kitabını genişletirken rivayetleri konuları ile ilgili bölümlere koymaması, istişhad olarak naklettiği beyitleri muhtelif yerlerde sık sık tekrar etmesi, kendinden sonra gelenlerin haklı olarak şikâyetlerini mucib olmuştur. Nitekim aşağıda bahsedilecek olan **B** (=Bursa) nushasında muhtelif rivayetlerin kenarlarında "bunun yeri burası olmamalı, Māvlānā veya Şams bahsinde geçmelidir" gibi kayıtlara rastlandığı gibi, Türkçe lafızları (alfāẓ-i turkāna) ve eskice sayılan Arapça kelimeleri farsçalaştırmak, rivayetler arasındaki irtibatı sağlamak, mükerrer beyitleri atmak, tenakuzları gidermek, küfre ve zındıklığa kaçan ibareleri çıkarmak, ve anlaşılması zor yerleri açıklamak maksadıyla ʿAbd al-Vahhāb b. Calāl al-Dīn Muḥammad al-Hamadānī (ölm. 954 h./1547 m.)[1] tarafından ihtisar

[1] Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 131; H. Ritter, Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve etrafındakiler, Türkiyat mecmuası, c. VII - VIII, s. 279, ve orada zikredilen kaynaklar.

bulunduğu bir toplantıda eserin Farsça metni okunurken, Farsça bilmiyenlerin de ondan faydalanmaları için Türkçeye tercüme etmesini kendisinden istediklerini, onun da, onların bu arzularını yerine getirdiğini kaydetmektedir (vrk. 2 a-b). Dil bakımından arzettiği hususiyetlere bakılırsa bu tercümenin en çok H. IX. asrın başlarında yapıldığı söylenebilir.

Manāķib al-'ārif īn'in ikinci redaksiyonu

Aflākī'nin, bu birinci redaksiyondan sonra vucuda getirdiği ve sadece "*Manāķib al-'ārifīn*" adını verdiği metni sunulan ikinci redaksiyon, bilhassa muhteva bakımından birincisinden çok geniştir. Filhakika müellif, bu maksatla birçok başka kitap ve şahısa mürâcaat etmek suretiyle Mevlânâ ve etrafında bulunanlara dâir ne bulmuş, görmüş veya duymuşsa eserine sokmuştur. Nitekim *Manāķib al-'ārif īn*'deki yazılı kaynaklara dayanan rivayetlerin çoğu birinci redaksiyonda bulunmadığı gibi mevcud rivayetler arasında da uzunluk, kısalık ve ifade bakımından oldukça büyük fark vardır. Her iki redaksiyonda da bulunan şu rivayetin karşılaştırılması bu hususta yeter derecede bir fikir verebilir :

Manāķib al-'ārifīn va marātib al-kāşif īn (**Bursa Hüseyin Çelebi 762,** vrk. 98 b).

بعد از زمانی مولانا شمس الدین حسین خطیبی از دنیا نقل فرموذ
ومولانا بهاء الحق والدین بزرگ شذ ، خویشان ماذر میخواستند که
بهاء ولدرا برتختِ پاذشاهی بنشانند ؛ بهاء ولد قبول نکرد زیرا
چون بزرگ شذه بوذ از بذ ونیك تمیز کرد ، روزی در کتبخانهٔ
پذرش در آمذ وآن جمله کتبِ پذررا بدیذ وبا والده اش پرسیذ که
این چه چیزاست واز آنِ کیست؟ والده اش گفت که این جمله از آنِ
پذرت ومن والدهٔ تو ام ودختر پاذشاه ، بسبب این علم با پذرت
داذند؛ بهاء ولد تخت پاذشاهی را ترك کرد ومشغول شذ بعلم وچندان علم
تحصیل کرد که در استفتا تا سلطان العلما نبشته نمی شذ فتوی نمی داذ.

3) **Hacı Mahmûd** (Süleymaniye Kütüphanesi) **4557**. Üzeri siyah bez kaplı, sırtı siyah meşin, yeni tarzda yapılmış bir cild içinde 24. 4 × 14 (15.5 × 5.7) cm. eb'adında olup 165 varaktır. Her sahifede 19 satır vardır. Yazı yeni bir nesih. İstinsah tarihi takriben H. XII. asır olmalı. Baştan ilk varak eksik olduğu gibi sondan da eksiği vardır. Bundan önceki nushaya nazaran mukaddimede küçük farklara rastlanıldığı gibi, son bölümü teşkil eden 'Ārif Çelebi'nin tercüme-i haline de ilâveler yapılmıştır.

Baş :

سید سردان برهان الحق والدین محقق ترمدی و بر بعضی طریقهٔ
فرزندش سرّ الله العظیم کوره الاعلی و الآدم (!) مولانا جلال الحق
والملة و المذهب والدین ...

Son:

... سؤال کرد که روز قیامت احوال ما در بهشت چگونه باشد
حضرت چلبی فرمود که در بهشت در آیند و خوریان [1] (!)

Bu nusha 'Ārif Çelebi bahsinin sonuna yapılan ilâveler hariç küçük ibare ve kelime farkları bir tarafa bırakılırsa bundan önceki nushanın tamamiyle aynıdır.

Manāḳib al-'ārifīn va marātib al-kāşifīn'in meçhul bir mütercim tarafından aynı adla Türkçe'ye yapılan tercümesine gelince, Ayasofya kütüphanesi 3462 no. da bulunan tek nushası, [2] Sultan al-'Ulamā' Bahā' al-Dīn Valad'den itibaren Mavlānā da dahil üç şahsın tercüme-i hâlini ihtiva etmektedir. Mukaddime de yapılan küçük bir tadilât hâriç, eserin Farsça metninin tamamiyle aynıdır. Mütercim, tercümede 'Ārif Çelebi'nin bulunduğu toplantı yerine Mavlānā âşık ve muhiblerinin

[1] Krş. Ahmed Eflâkî. Ariflerin menkıbeleri, çeviren T.Yazıcı, c. II s. 429.

[2] Tavsifi için bk. H. Ritter, Philologika XI, Der İslam, c. XXVI, s. 134; İstanbul Kitaplıkları tarih-coğrafya katalogları 6. fasikül, İstanbul, 1946, s. 538.

دیوان مسعود سعد
سلمان

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Srinagar-6.

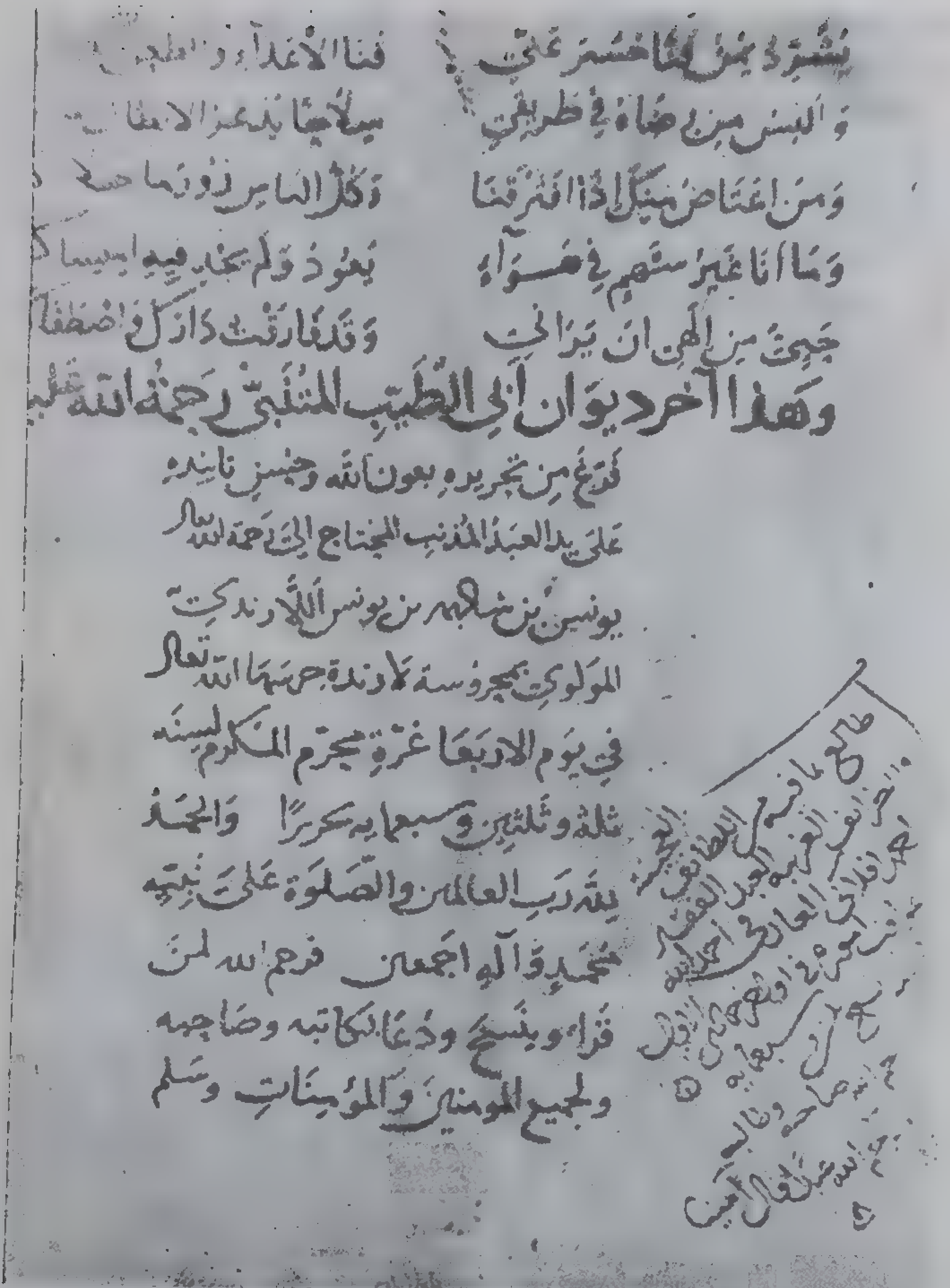
يشرّد يمن فناخسرو عني قنا الأعداء والطعن الدراكا
والبس من رضاه في طريقي سلاحا يذعر الابطال ...
ومن اعتاض منك اذا افترقنا وكل الناس زور ما خلاكا
وما انا غير سهم في هواء يعود ولم يجد فيه امتساكا
حيي من الهي ان يراني وقد فارقت دارك واصطفاكا
وهذا آخر ديوان ابي الطيب المتنبي رحمة الله ...
فرغ من تحريره بعون الله وحسن تاييده
على يد العبد المذنب المحتاج الى رحمة الله البار
يونس بن ... بن يونس الالادندكي
المولوي بمحروسة لادندة حرسها الله تعالى
في يوم الاربعا غرة محرم المكرم لسنه
ثلث وثلثين وسبعماية تحريرا والحمد
لله رب العالمين والصلوة على نبيه
محمد وآله اجمعين فرحم الله لمن
قرا وينسخ ودعا لكاتبه وصاحبه
ولجميع المومنين والمومنات وسلم

Lev.III — B = Bursa, Haraççıoğlu, 937 No.lu Mutanabbī Dīvanı'nın 733 H. de istinsah edilen nüshasının sonunda bulunan Aḥmad Aflākī'nin el yazısı

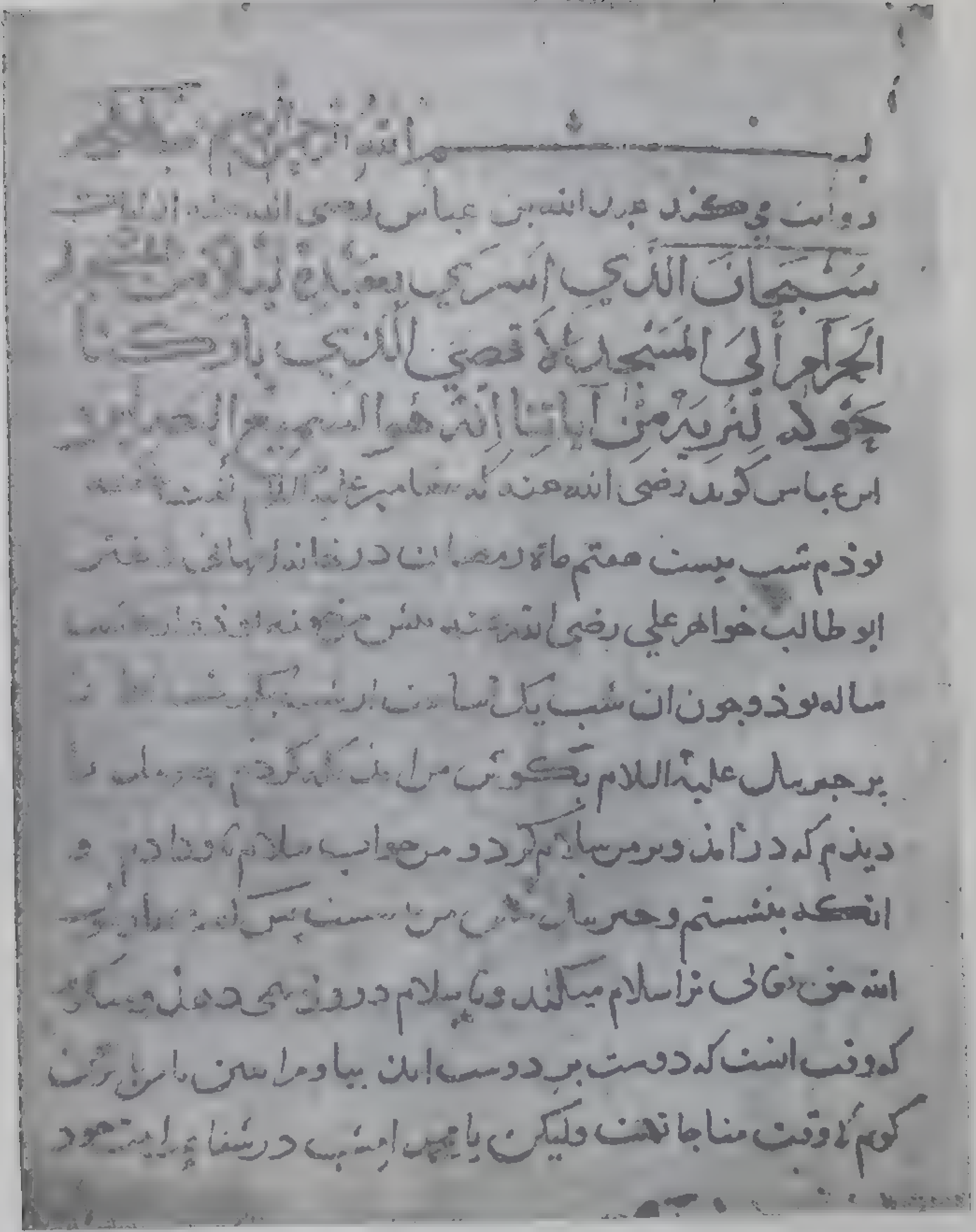

بسم الله الرحمن الرحيم

سبحان الذي أسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذي باركنا حوله لنريه من آياتنا إنه هو السميع البصير

Lev. II — B = Bursa, Hüseyin Çelebi 762 No. da kayıtlı Aflākī'nin el yazısiyle Mi'rāc-nāma'nın ilk sahifesi

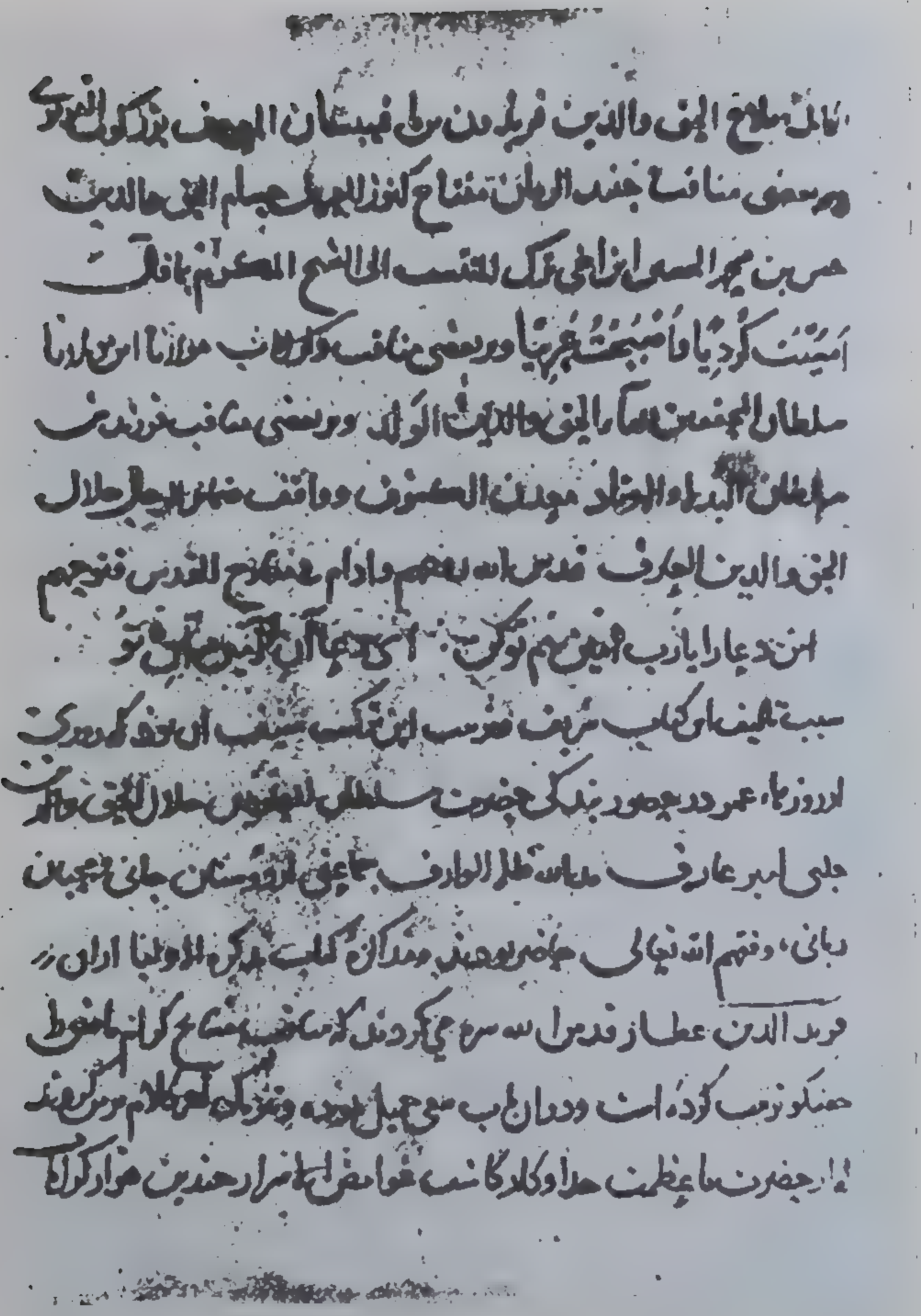

Lev. I — B = Bursa, Huseyın Çelebi 762 No. da kayıdlı Miʿrāc-nāma içindeki Manāķib al-ʿārifīn va marātib al-kāşifīn'nin Aflākī'nin el yazısı ile olan eksik nushasının başı

برین اذن از امداد رحمت بی نهایت ایشان استمداد کرده بقدر استعداد وسعی اعتقاد خوذ درین بحر زخّار که محیط درجنب آن کمتر از قطرهٔ باشذ خوضی کرده شذ

باشذ که بلب یا بکناری برسم

وبطریق استخبار و نیاز آنچ از اصحاب عظام که رواة ثقات وعدول بوذند سنداً عن سندٍ استفسار کرده بوذم که درین کتاب درچند فصل اصول آن را ترتیب نهاذم واین کتاب را «مناقب العارفین ومراتب الکاشفین» نام نهاده شذ والله الموفّق علی تلفیقه واتمامه من عمیم فضله و انعامه

2) **Lâlâ İsmâil** (Süleymaniye Kütüphanesi), **221.** Üstü ebruli kâğıt kaplı, miklaplı vişne rengi meşin bir cilt içinde bulunan bu nusha 27.1 X 18 (yazı eb'adı 16 X 11.1) cm. eb'adında olup 177 varaktır. Her sahifede 13 satır vardır. Yazı çok işlek, bâzı kısımlarda kelimeler arasında fasıla verilmeden ve birçok yerlerde harflerin noktaları ihmal edilmek suretiyle yazılmış bir Selçuk devri neshi olup söz başları kırmızı mürekkeple belirtildiği gibi Ḫudāvandigâr unvanı da yine kırmızı mürekkeple خ şeklinde kısaltılmıştır. 833 h. yılı Ramazanı başlangıcında Konya da istinsah edilmiştir.

Son :

. . . کویند دران مدت کی الله گفت شش ماهه بوذ کی بعد از اندک زمانی حضرة خداوندکار قدس الله سرّه العزیز سفر راه عقبی کرد فی لطف امان الله تعالی وجوار جلاله

Ferağ kaydı :

تم المناقب بعون الله تعالی وحسن توفیقه والصلوة علی خیر خلقه محمّد مصطفی فی اوائل رمضان المبارك بعام ثلث وثلاثین وثمانمائه بدار الملك قونیه حمیت عن البلیه

وواقف ضمایر الرجال جلال الحق والدین العارف قدس الله تعالی سرّهم وادام فی معارج القدس فتوحهم

این دعارا یا رب آمین هم تو کن   ای دعا آن تو آمین آن تو

سبب تالیف این کتاب شریف وترتیب این ترکیب منیف آن بوذ که روزی از روزها <ی> عمر در حضور بندکی حضرت سلطان العارفین جلال الحق والدین چلبی امیر عارف مدّ الله ظلّه الوارف جماعتی از دوستان جانی و محبّانی ربّانی وفقّهم الله تعالی حاضر بوذند ومذاکرهٔ کتاب تذکرة الاولیا از آن فرید الدین عطّار قدس الله سرّه می‌کردند که مناقب مشایخ کرام ماضی‌را چه نیکو ترتیب کرده است ودران باب سعی جمیل نموذه وتنزیل آخر کلام برین کردند که ازحضرة اعظمت (!) خذاوندگار کاشف غوامض الاسرار چندین هزار کرامات بی شمار که درین عصر میان عالمیان بظهور آمذ وکافّهٔ علما وحکما و عقلاء آن دور متفق ومتحد بوذند که حضرت مولانا قطب وقت و سلطان عهد وکامل حقیقی ومرشد راستین و صاحب کشوف وینبوع کرامات وعالم ضمایر وجاسوس القلوب ومشاهد مغیّبات روحانی ومسخّرِ نفوس جبابره وساکت مکابران اکابره وعظیم السیر والسرّ بوذ. چرا در شرح شان ایشان نیز بذان وضع تذکرهٔ درمیان اصحاب که ارباب الباب اند نباشذ که تا ابد الاعصار درین جهان تذکرهٔ باشذ پس حضرت سلطان العارفین چلبی عارف مدّ الله ظلّه بعد از تفکّر بلیغ وامعان نظر رؤیت آن رویت را مستحسن داشته بذین بنده کی خاک قدم بندکان مخلص اوست خطاب کرد واشارت عالی ارزانی فرموذ که هر کراماتی وحکایاتی که از لفظ ما واز اصحاب کبار درین باب سماع کردهٔ وبسمع اعتقاد خوذ مسموع داشتهٔ جهت حصول جدّ بی حدّ هرچه تمامتر بنما تا درآذان اسماع اخوان استماع بی توانی ثوابی رسانیذن مبنی

Sulṭān Valad 52, 57, 104
Çalabi ʿĀrif 22, 100
Manākib al-ʿārifīn'in birinci ve ikinci redaksiyonu hakkında bir fikir edinmek maksadı ile bu nushanın mukaddimesi, bundan sonra tavsifi verilecek olan nushanın mukaddimesinden tamamlanılarak olduğu gibi nakledilecektir :

Baş́ :

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله والحمد له اولى ولله الحمد فى الآخرة والالى (= والاولى) واصلّى على نبيه النبيه محمد المولى وعلى آله الموالى الصدق واخوان الصفا ومن تابعهم باليقين وبايعهم بالوفا اما بعد بدان اى طالب صادق ايّدك الله بروح منه القدس (!) و ابـّدك فى مجالس الانس كى اين مختصر مختصر محتويست بر بعضى كرامات حضرت سلطان العلماء فى العالم مولانا بهاء الحق والملة والدين محمد بن الحسين بن احمد الخطيبى المعروف ببهاء ولد المنتسب الى الشيخ المقدّم والصاحب المعظّم خليفة رسول الله صلى الله عليه وسلّم بعده صاحب غاره فى عده (!) بالحجج البالغه والبراهين الساطعه اولو الفضل والصدق ابى بكر بن قحافه رضى الله عنه وعنهم اجمعين سرّ الله الاعظم ونور الاعلى والادوم قطب الاوليا والكاملين مولانا جلال الحق والملة والدين قدس الله تعالى سرّهم وبر بعضى احوال سلطان الكمل مولانا شمس الملة والدين محمد التبريزى وبر بعضى منقبت شيخ مشايخ العالم الكامل الحال صلاح الحق والدين فريذون ابن ياغى بصان المعروف بزركوب القونوى وبر بعضى مناقب جنيد الزمان مفتاح كنوز العرش حسام الحق والدين حسن بن محمد بن الحسين ابن اخى ترك المنتسب الى الشيخ المكرّم بما قال امسيتُ كرديًا واصبحت عربيًا وبر بعضى مناقب وكرامات مولانا ابن مولانا سلطان المحققين بهاء الحق والدين الولد وبر بعضى مناقب فرزندش سلطان البدلا والاوتاد معدن الكشوف

1-13 بسم الله .... العالم Lala İsmâil 221 : — Bursa Hüseyin Çelebi 762

hemen başında bulunması bu ihtimali teyid etmektedir. (Krş. bu kitab, s. 364).

Miʿrac-nāma ile *Manāḳib al-ʿārifīn*'i ihtiva eden bu mecmua, üzeri ebruli kâğıt kaplı, miklaplı siyah meşin bir cilt içinde 109 varaktır. 22. 1 × 16.2 cm. eb'adında olup her sahifede 15 satır vardır. Yazı okunaklı bir selçuk neshi olup د , ى ve bir sesliden sonra kısmen ذ , كه ler bazan ک şeklinde yazılmıştır. Beyitler, âyetler ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle tefrik edilmiştir. Bu iki esere ait yapraklar mecmua içinde şu şekilde sıralanmıştır :

1. *Miʿrâc-nāme* 1-19, 23-45, 47, 83-84

Baş :

بسم الله الرحمن الرحيم رب اختم بالخير روايت ميكند عبد الله بن
عباس رضى الله عنه از آيات سبحان الذى اسرى بعبده ليلاً من المسجد
الحرام الى المسجد الاقصى الذى باركنا حوله تنزيه من آياتنا انه هو
سميع البصير ابن عباس كويد رضى الله عنه كه پيغامبر عليه السلام كفت
خفته بوذم شب بيست هفتم ماه رمضان در خانه امهانى دختر ابو طالب
خواهر على ... پيش من خفته بود او هشت ساله بود ...

Son eksiktir.

2. *Manāḳib al-ʿārifīn va marātib al-kāşifīn*'in bölümlerinin sıraları karışık olduğu gibi her bölüme ait rivayetlerde başka başka bölümlerde yer almıştır. Burada bu bölümler sıraya konduktan sonra her bölümle ilgili rivayetlerin bulundukları yapraklar da işaret edilecektir :

Mukaddime 95, 98

Manāḳib-i Sulṭān al-ʿUlamā Bahā' ad-Dīn Valad 98 b, 49, 63

Mavlānā Calāl ad-Dīn (baştan eksik) 58, 62, 64-67, 81-82, 85-94, 96-97, 99, 109

Şams ad-Dīn al-Tabrīzī 68-76

Ṣalāḥ ad-Dīn-i Zarkūp 67-78

Çalabi Ḥusām ad-Dīn 79-80

hâlini ihtiva etmektedir. Ulu ʿĀrif Çelebi'nin sadece doğumundan bahsedip ölümünden bahsetmediğine göre bu redaksiyonun ʿĀrif Çelebi hayatta iken kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aşağıya aynen nakledilen mukaddimede geçen بر بعضی کرامات ، بر بعضی احوال ، بر بعضی مناقب gibi tâbirler de bu redaksiyonun ileride yazacağı mufassal kitabın bir taslağı olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ulu ʿĀrif Çelebi'nin ölümünden bahsedilmemiş olması, eserin başka biri tarafından ihtisar edilmiş olmak ihtimalini tamamiyle ortadan kaldırmaktadır. Filhakika ihtisar edilmiş olsaydı, ihtisar eden kimsenin ʿĀrif Çelebi'nin ölümünden bahsetmemesi için bir sebep yoktu. Yine ikinci redaksiyonun mukaddimesindeki 718 h. tarihine ve 719 h. tarihinde ʿĀrif Çelebi'nin ölümünden bahsedilmeyişine bakılırsa, bu redaksiyonun 718 h. yılı içinde tamamlandığı neticesine varılır. İhtimal, hem şeyhinin emrini bir an önce yerine getirmek, hem de ileride yazacağı büyük esere bir başlangıç olmak üzere kendi ifadesine göre bu sahada *muhtasarın muhtasarı* sayılabilen bu redaksiyonu vucuda getirdi.

Birinci redaksiyonun nushaları

1) **Bursa Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi 762.** baştan bir, orta ve sondan muhtelif yaprakları düşmüş ve ayrıca mevcud yaprakları da sıraya konmadan karışık bir şekilde *Mi'rāc-nāme* adlı bir eserle birlikte ciltlenmiş olan bu nushanın müellif hattı olduğu ancak başka yerlerdeki[1] kendi hattıyla olan yazılarla karşılaştırıldığı zaman anlaşılmaktadır. Başta bulunan *Miʿrāc-nāme* de, *Manākib al-ʿārifīn* gibi Aflâki'nin kendi hattıyladır. Müellifi meçhul olan bu eserin, *Manāḳib al-ʿārifīn*' de bir vesile ile kendisinden bahsedilen *Kitāb-i asrār-i Miʿrāc* adlı eserle aynı olmak ihtimali vardır. Filhakika *Manāḳib al-ʿārifīn*' de Mirac dolayısiyle nakledilen'' سبحان آلذی اسری بعبده لیلا '' (Kur'an, XVII, 1) âyetinin aşağıda görüleceği üzere Miʿrāc-nāma'nin

[1] Burada fotoğrafı bulunan Mutanabbī dīvānı sonundaki kayıtdan başka, A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik*'te 723 tarihli bir Mesnevî nushasından nakledilen Aflākī'nin el yazısı ile karşılaştırınız.

veya mensur başka bir kitabı bilinmemektedir. Esasen *Manāḳib al-‘ārifīn*'de muhtelif kimselerden türlü vesilelerle birçok şiirler naklettiği halde kendisinden bir şiir nakletmemiş olması, onun şâir olmaktan çok bir nâsir olduğunu göstermektedir. Farsça, Türkçe ve Arapçayı iyi bildiği anlaşılan Aflākī, nesirde, devrinde yazılmış mensur eserlere[2] nisbetle sâde ve açık bir ifade tarzı kullanmağı tercih etmiştir. Ayrıca hâiz olduğu tahkiye kabiliyeti, *Manāḳib al-‘ārifīn*'in bir halk romanı haline gelmesini sağlamıştır. Eserinde *Taẕkirat al-avliyā*'ya benzetilmek gayretiyle râvileri veya şeyhlerini vâsıflandırmak için kullandığı musanna ifadelerde büyük bir başarı göstermediğine sık sık rastlanabilir. Bilhassa secili ibarelerde görülen zorlamalar ve karînelerin azlığı bunu göstermektedir. Bir bakıma onun bu kabiliyetinin azlığı eseri için hayırlı olmuştur. Aksi takdirde onun eseri de bir çok benzerleri gibi okunması güç ve insana bıkkınlık veren bir kitab olurdu. Halbuki rivayetlerin tertibindeki düzensizliğe ve birçok tenakuzlarına rağmen *Manāḳib al-‘ārifīn*, açık ve akıcı üslûbu sayesinde halkın muhayyilesinde yaşıyanları nakleden güzel bir eser haline gelmiştir.

Manāḳib al-‘ārifīn'nin birinci redaksiyonu

Yukarıda kısaca edebî hususiyetlerinden bahsedilen bu eser, otuz altı yıllık gibi uzun bir çalışma ve derlemenin mahsulüdür. Aflākī'nin, 718 h. / 1318-19 m. de şeyhi Ulu ‘Ārif Çelebi'nin emri ile (bk. s. 5) başlayıp 754 h./1353 m. de tamamladığı *Manāḳib al-‘ārifīn*'in müellif tarafından kaleme alınmış i k i r e d a k s i y o n u vardır: *Manāḳib al-‘ārifīn va marātib al-kāşifīn* adıyla birinci, ve sâdece *Manāḳib al-‘ārifīn* adıyla ikinci redaksiyon.

Manāḳib al-‘ārifīn ve marātib al-kāşifīn'in, biri bizzat müellif hattı olmak üzere, üç farsça nushası ile meçhul bir şahıs tarafından yapılan bir türkçe tercümesi vardır. Bu ilk redaksiyon, Sultan al-‘Ulamā' Bahā' ad-Dīn Valad'dan itibaren Ulu ‘Ārif Çelebi'ye kadar olan sekiz şahsın tercüme-i

[2] Mesela, Farīdūn b. Aḥmad Sipahsālār, Risāla, Nşr. Sa‘īd Nafīsī, Tahran 1235 h. ş ve Maḥmūd b. Muḥammad al-Aksarāyī, Musāmarat al-aḫbār va musāyarat al-aḫyar, Nşr. Osman Turan, Ankara, 1944 v. b. gibi.

kayda rastlanmaz. Ancak mahlasından böyle bir ilimle meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca kitabında geçen bir kayıttan da onun sihir ilmine de vâkıf olduğu anlaşılıyor. [1]

Aflākī, Ulu ʻĀrif Çelebi'ye intisabettikten sonra ona âdeta taparcasına bağlanmış, onun ölümüne kadar yanından ayrılmamıştır. Seyahatten hoşlanan bir tabiate sahib olan Ulu ʻĀrif Çelebi ile birlikte 716 h./1291 m. de Azerbaycan'da Sultaniyye'ye, Tebriz'e gitmiş ve muhtelif vesilelerle Anadolu'nun muhtelif şehirlerini gezmiştir [2]. Şeyhinin 719 h./1319 m. de ölümünden sonra türbedar olmuş ve onun oğlu ʻĀbid Çelebi'ye intisabetmiştir. Bir ara, Uc beylerinin Timurtaş'a [3] bî'at etmelerini sağlamak maksadı ile cebren gönderilen ʻĀbid Çelebi ile birlikte bu bölgelere gitmiş, ayrıca ʻĀbid Çelebi'nin Tebriz'e yaptığı seyahate de katılmıştır [4]. ʻĀbid Çelebi'nin 739 h. / 1338 m. de ölümünden sonra sırasiyle Vācid Çelebi (ölm. 742 h./ 1342 m.) Şāhzāde ve Amīr ʻĀdil Çelebi (ölm. 1368 m. 769 h.) ye intisabetti. Hayatının bundan sonraki kısmı maalesef bilinmemektedir. Ancak, ihtimal sâir işleri yanında 754 h./1353 m. ye kadar *Manākib al-ʻārifīn*'i tamamlamakla meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca bu sıralarda altmışı aşkın bir yaşta olduğu için Konya'dan pek uzaklaşmadığı da söylenebilir. Nihayet Aflākī, 30 Racab 761/17 Haziran 1360 yılında hayata gözlerini kapayıp Türbe civarında bir yere gömülmüştür. Zamanla mezarı kaybolmuş, sadece mezar taşı Topbaş Hoca denen birinin evinin avlusunda bulunarak Mevlānā Müzesine nakledilmiştir. [5]

Eserleri

Hayatını, başta Ulu ʻĀrif Çelebi olmak üzere Mavlānā hanedanına vakfetmiş olan Aḥmad Aflākī'nin "*Manāḳib al-ʻārifīn*" adlı bu eseri dışında üç Türkçe gazeli [6] hariç, manzum

[1] II. cild, V. bölüm, 13
[2] II. cild, VIII. bölüm, 73 v.b.
[3] II. cild, IX. bölüm, 2
[4] II. cild, IX. bölüm, 3
[5] Bk. A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra Mevlevilik, İstanbul, 1953, s. 131
[6] Bk. H. Hâlit (Süleymaniye kütüphanesi) 181 no. da mukayyed Maşnavi, C. VI. vrk. 157b, 158 b. ve oradan naklen A. Gölpınarlı, aynı eser s. 469 - 71

Özbek Han'ın (712-741 h. / 1312-1340 m.) [1] sarayında öldüğüne ve kendisine büyük bir servetle birlikte kitaplar bıraktığına bakılırsa, devrin sayılı kişilerinden olduğu anlaşılır. S̲āḳıb Dede'nin, Aflākī'nin Konya'da doğduğuna ve *Manākib al-'ārifīn*'de muhtelif vesilelerle adı geçen [2] Ahī Nāṭūr'un oğlu olduğuna dâir verdiği malûmatın [3] tamamiyle kendi mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten anlattıklarının doğruluğuna herkesi inandırmak için çok defa râvilerin isim ve sıfatlarını açıklamağı âdet edinen Aflākī'nin, Ahī Nāṭūr'dan babası olarak bahsetmemesine imkân yoktur. Aynı şekilde eserinde Konyalı olduğuna dâir bir kayıt veya hiç olmazsa çocukluğunu Konya'da geçirdiğine dâir bir hâtıranın bulunmayışı da onun bu şehire başka bir yerden geldiğini göstermektedir. Yine S̲āḳıb Dede'nin, Aflākī'nin, Moğol hükümdarlarından Keygatu'nun (saltanat süresi: 690-694 h./1291 - 1295 m.) Konya'ya geldiği sırada orada bulunduğuna dâir naklettiği rivayet de doğru olmasa gerek. Çünkü Keygatu'nun, bir seferinde (684 h. / 1285 m.) şehzâde, bir seferinde de (690 h. / 1291 m.) [4] hükümdar olarak Konya'ya geldiğinde olup bitenlerin hiç olmazsa bir kısmının Aflākī tarafından değil de tamamının başkalarının ağzından nakledilmiş olması [5] kendisinin o sıralarda Konya'da bulunmadığını teyid etmektedir. Buna göre Aflākī'nin Konya'ya gelmesi, 690 h./1291 m. den epey sonraya rastlamaktadır. Konya'ya geldikten sonra Sirāc al-Dīn-i Mas̲navī hᵛān, 'Abd al-Mu'min-i Toḳātī, Niẓām al-Dīn-i Erzincānī'nin talebesi oldu[6]. Ancak müellif, kendilerinden hocası (ustāẕ) olarak bahsettiği bu şahısların her birinden neler okuduğunu tasrih etmemektedir. Aflākī mahlasına bakılarak onun hey'et ilmi ile de meşgul olduğu[7] ve hattâ Konya'da Alâ'addin tepesinde bir rasathanede rasat yaptığı söylenmekte [8] ise de buna dâir eserinde bir

[1] Bk. Halil Edhem, Düvel-i İslâmiyye, s. 363
[2] Bk. bu eser s. 35
[3] Safīna-i Mavlavīya, c. III, s. 5
[4] Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri, c. I, s. LXXIX (Önsöz)
[5] Bk. bu eser, s. 331; C. II, s. 611
[6] Bk. bu eser, s. 272, 559, C. II, VIII. bölüm, 45
[7] Safīna-i Mavlavīya, ayni yer.
[8] A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik, İstanbul, 1953, s. 129.

teşkil eder [1]. Manākīb al-ʿārifīn'de bu iki çeşit bilgi de bulunmaktadır. Nitekim eserin metni sonulan birinci cildinde daha çok rivayet yoluyla nakledilen hâdiselere dâir bilgiler, sekiz dokuz ay sonra yayınlanacak olan ikinci cildinde ise, kendi görgüsüne dayanan bilgiler yer almaktadır. Ancak rivayet yoluyla nakledilen bu bilgiler de bazı hataları düzeltilmek suretiyle çok defa asıl tarih kitaplarının verdiği malûmatı teyid etmekte veya tamamlamaktadır.

Aḥmad Aflākī'nin tercüme-i hali

Eserinin muhtelif yönlerden arzettiği ehemmiyetine rağmen Aḥmad Aflākī'nin tercüme-i hâline dâir gerek kendi eserinde gerekse eski kaynaklarda derli toplu bir bilgiye rastlanmaz. Hayatı hakkında bilinenler, sadece eserindeki bazı kayıtlarla bazı mevlevî ricalinden bahseden kaynaklardaki [2] eksik ve yanlış malûmata istinad etmektedir. Bu bakımdan meselâ hangi tarihte doğduğu, nereli olduğu, tahsilinin seyri baba ve annesinin kimler olduğu bilinmemektedir.

Asıl adı Aḥmad olup [3] daha çok Aflākī nisbesi ile tanınmıştır [4]. Ayrıca Ulu ʿĀrif Çelebi'ye intisabettiği için ʿĀrifī nisbesini de almıştır [5]. Lakabı olan Şams al-din'e ise *Manākib al-ʿārifīn*'nin nushalarının ferağ kaydı ile Sâkıb Dede'nin "Safīna-i Mavlavīya" adlı eserinde rastlanmaktadır [6]. Sultan Veled'i (ölm. 712 h. / 1312 m.) idrâk ettiğine, 761 h. / 1360 m. de öldüğüne ve tahsilini Konya'da tamamladığına bakılarak onun 685-690 h./1286-1291 m. yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir. Metni sunulan bu eserin yakında intişar edecek olan ikinci cildinde [7], babasının, Saray şehrinde

[1] Meselâ : Bk. bu eser, s. 20, (Çagatay'ın ölümü) , s. 22 (Ahlat'ın muhasarası), s. 23 (Yassı Çemen savaşı) de verilen yanlış tarihler gibi.

[2] Şākıb Muṣṭafā Dede, Safīna-i Mavlavīya, c. III, s. 5

[3] Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 27, 43

[4] Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 45 v.b.

[5] Halen Konya Müzesinde bulunan mezar taşındaki kitabe (bk. A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik, İstanbul, 1953, s. 131)

[6] Şākıb Dede, ayni eser, ayni yer

[7] VIII. bölüm, 73

ÖN SÖZ

Aḥmad Aflâkî'nin, doğunun büyük mutasavvıf ve şâiri Mavlānā Calāladdīn'le etrafında bulunanların hal tercümelerine dâir en geniş bilgiyi ihtiva eden ve metni sunulan "*Manāḳib al-'Ārifīn*" adlı bu eserinin, ayrıca H. VII - VII / M. XIII - XIV. asırlardaki Anadolu Tarihi için nekadar mühim bir kaynak olduğu mâlûmdur [1]. Bu devirlere dair tarihî kaynakların pek mahdut oluşu, bu eserin tarih bakımından arzettiği değeri bir kat daha artırmaktadır. Kaldı ki çok defa himayesine sığındığı bir hükümdarın emri ile tarih yazan müelliflerin verdikleri bilgileri kontrole ve tamamlamağa yarayan menâkıb-nâmelerin birincilere tercih edilen tarafları da vardır. Gerçekten çok defa hâdiseleri, himayesine sığındıkları hükümdarların istedikleri veya dışardaki hâdiseleri saraydan duyabildikleri şekilde anlatan müelliflere nazaran kendi tarikatinin veya şeyhinin propagandasını yapmak için geniş halk kitleleri arasında dolaşan ve dolayısiyle cemiyet içinde cereyan eden hâdiseleri bizzat yakından görebilen ve çok def'a herhangi bir tesire kapılmadan olduğu gibi anlatan menâkıb-nâme müelliflerinin verdikleri bilgi daha doğrudur. Bu gibi hususiyetleri yanında, ayrıca çok defa eski tarih kitaplarında bulunmıyan halkın ictimâî durumu ile psikolojik durumunu da aksettiren menâkıb-nâmelerin ihtiva ettikleri tarihî malûmatın dâima ihtiyatla kullanılması icabettiğine de işaret etmek gerekir. Nitekim bir menâkıb-nâme müellifinin, kendinden önce vukubulan hâdiselere dâir yazılı bir kaynağa istinad etmeden başkalarından kulaktan duyma verdiği mâlûmâtta rastlanılan tarih hataları onun zayıf tarafını

[1] Cl. Huart, De la valeur historique des memoires des derviches Tourneurs, Journal Asiatique, onzième serie, Tome XIX, Avril-Juin 1922, s. 308 - 317.

Fuad Köprülü, Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları, Belleten 1943, c. VII, s. 422 v. d.

Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Türk-İslam klâsikleri 26, Ankara, 1953, C. I, s. XL-XCV (Önsöz).

دیوان مسعود سعد
سلمان

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Srinagar-6.

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
III. SERİ — No. 3

ŞAMS AL-DĪN AḤMAD AL-AFLĀKĪ AL-ʿĀRİFĪ

MANĀḲİB AL-ʿĀRİFĪN

(Metin)

I. Cilt

Yayınlıyan

TAHSİN YAZICI

Metin dışında yedi tıpkı basım vardır

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1959

دیوان مسعود سعد
سلمان

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Srinagar-6.

MANĀḲİB AL-‘ĀRİFĪN

I. Cilt

فهرست مطالب کتاب

مقدّمهٔ مؤلف . . . . ۲ ـ ۶
فصل اوّل : ذکر مناقب سلطان العلماء بهاء الدین ولد ۷ ـ ۵۵
فصل دوم : ذکر مناقب برهان الدین المحقق الترمذی ۵۶ ـ ۷۲
فصل سوم : شرح مناقب مولانا جلال الدین الرومی . . ۷۳ ـ ۵۷۳
مقدّمهٔ ناشر بزبان ترکی . . . . 5 ـ 27

KISALTMALAR

B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref-Zâde Dergâhı 1203 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushası

Bh = Aynı nusha üzerinde sonradan yapılan tashih ve ilâveler.

K = Konya Âsâr-i Atika Müzesi 2158 No. lu Manāḳib al-ârifin nushası

Kh = Aynı nusha üzerinde sonradan yapılan tashih ve ilâveler.

Z = Süleymaniye Kütüphanesi Serez kitapları 1794 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushası

Zh = Aynı nusha üzerinde yapılan tashih ve ilâveler

H = Cl. Huart, Les Saints des derviches tourneurs, c. I-II, Paris, 1918-1922.

T = Ahmed Aflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, çeviren Tahsin Yazıcı. Dünya edebiyatından tercümeler, Şark Islâm Klâsikleri : 26, C. I-II, Ankara, 1953-1954.

MA = Mavlānā Calāladdin Rūmī, Maṣnavī, nşr. Alā' ad-davla, Tahran, 1315, c. 1-6,

MN = Mavlānā Calāladdin Rūmī, Maṣnavī-i maʿnavī, nşr. R. A. Nicholson c. 1-2, 3-4, 5-6, London, 1925, 1929, 1933

V = Bahā' Valad, Maʿārif, Nşr. Badīʿaz-Zamān Furūzānfar, Tahran, 1333 h. ş.

aşağıda bahsedilecek olan tercümesinden Türkçeye çevrilmiştir. *Konya Dergisi*'inde tefrika edilen bu tercüme kitabın üçüncü bölümüne kadar devam ettikten sonra durmuştur[1].

Yabancı dillerdeki tercümeleri

Manākib al-ʿārifīn tam olarak sadece fransızca'ya, ondan önce de parçalar halinde İngilizce'ye çevrilmiştir. Cl. Huart tarafından Fransızcaya yapılan tercüme (= **H**) "Les saints des derviches tourneurs, récits traduits du persan et annotés par Cl. Huart, Paris, 1918-1922, c. I-II" unvanını taşımaktadır. Eserin parçalar halindeki İngilizce tercümesi ise J. W. Redhouse tarafından kendi Mesnevi tercümesinin birinci cildinde (s. 1-135) çıkmıştır[2].

Manākib al-ʿārifīn'in mahiyeti, değeri, nushaları, tercümeleri ve sunulan neşrin dayandığı esaslara dair imkân nisbetinde bilgi verilmek maksadiyle kaleme alınan bu önsöz'e son verilirken nâşir, yanlış-doğru cedvelinin bazı mülâhazalarla II. cildin sonuna bırakıldığını bildirir, eserin baştan itibaren yirmi formaya yakın bir kısmının matbua provalarını bir defa okuyarak gözden kaçan bazı hataların düzelmesine yardım etmek lûtfunda bulunan sayın hocası Prof. H. Ritter'e, eserin bir an önce basılmasını sağlıyan Türk Tarih Kurumu Genel Direktörü sayın Uluğ İğdemir'e ve Kurum'un gayretli basımevi müntesiblerine teşekkürlerini bildirmeği yerine getirilmesi gereken büyük bir borç sayar.

TAHSİN YAZICI

[1] Bk. Ahmed Eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XCIX (önsöz)

[2] Bk. C. A. Storey, Persian literature a bio-bibliograpical survey, Volum I, part 2, s. 938

Farsça metni baskıya hazırlanırken yapılan bu tercüme, Farsça şiirlerin, âyetlerin, hadîslerin ve arapça kısımların tamamının Türkçesini ihtiva etmesi bakımından şimdiye kadar Türkçe'ye yapılanların en tam olanıdır. Birinci baskısı tükenmiş olan bu tercümedeki her rivayetin bulunduğu sahife sunulan metnin notlarında **T** rumuzu ile gösterilmiştir. Yakında yapılacak ikinci baskısında rivayet no. ları da konulacağı için okuyucu tercümesi ile aslını kolayca karşılaştırabilecektir. Ayrıca ikinci baskı, tamamen sunulan metne uydurulacaktır.

Muhtasar türkçe tercümeleri

Manāḳib al-'ārifīn'in biri, doğrudan doğruya Farsça aslından ihtisar edilmek suretiyle manzum olarak, diğeri ise Calāl ad-Dīn Muḥammad al-Hamadānī'nin *S̲avāḳib al-manāḳib* adıyla vucuda getirilen Farsça muhtasar nushasından olmak üzere yapılan kısa tercümeleri vardır. Muhtelif kimseler tarafından yapılan bu tercümeler şunlardır:

1) Kamāl Aḥmād Dede (ölm. 1026 h-1617 m. den sonra) [1], *Tarcuma-i manāḳib-i Mavlānā,* [2] H. XI. *asrın* başlarında Manāḳib al-'ārifīn'deki malûmat ihtisar edilmek suretiyle nazmedilmiştir. Ayrıca eserin manzum olan kısımları da önce asılları yazıldıktan sonra nazmen türkçeye çevrilmiştir.

2) S̲anā'ī mahlası ile şöhret bulan Darvīş Ḫalīl (ölm. 950 h./1543-4m.) [3], *S̲avāḳib* tercümesi [4], S̲avāḳib al-Manāḳib'dan bir takım değişikliklerle yapılan bu tercüme, Kanunî Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir.

3) Darvīş Maḥmūd Masnavīhᵛān (ölm. 982 h. / 1003 m. den sonra) [5] *Tarcuma-i S̲avāḳib* [6], S̲avāḳib al-manāḳib'in tam tercümesi olup 998 h. de kaleme alınmıştır.

4) Naci Fikret Baştak, *Manāḳib al-'ārifīn tercümesi,* Üniversite kütüphanesindeki bir yazma ile karşılaştırılarak Cl. Huart'ın

[1] Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 134
[2] Nushalarının tavsifi için bk. H. Ritter, aynı makale, s 134
[3] Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, 131
[4] Muhtelif nushaları için bk. aynı makale, 131
[5] Tercüme-i hali için bk. aynı makale, s. 131
[6] Muhtelif nushaları için bk. aynı makale s. 131-3

257687

دیوان مسعود سعد
سلمان

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Srinagar-6.

صلاح الدین ایوبی

JAMMU & KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Kashmir Division - Srinagar

دیوان مسعود سعد
سلمان

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Srinagar-6.

حاصل عمرم سه سخن بیش نیست

خام بدم پخته شدم سوختم

خط هوشنگ کلاهی

دنیای کتاب

بها : دوره ۲ جلدی ۲۵۰۰ ریال